

HILJA SOLALA

Suomalaisen hevosrodun synty

Maatiaishevonen ja kotieläinjalostuksen
kansainvälinen murros 1893–1907

Tampereen yliopiston väitöskirjat 442

HILJA SOLALA

Suomalaisen hevosrodun synty
Maatiaishevonen ja kotieläinjalostuksen
kansainvälinen murros 1893–1907

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Esitetään Tampereen yliopiston
Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan
suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi
Tampereen yliopiston Pinni B:n
luentosalissa 1100, Kanslerinrinne 1,
Tampere, 27.8.2021, klo 12

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

<i>Vastuuohjaaja ja Kustos</i>	Professori Pertti Haapala Tampereen yliopisto Suomi	
<i>Ohjaajat</i>	Professori emeritus Kari Teräs Tampereen yliopisto Suomi	Dosentti Marko Nenonen Tampereen yliopisto Suomi
<i>Esitarkastajat</i>	Professori Jari Ojala Jyväskylän yliopisto Suomi	Professori emeritus Nils Erik Villstrand Åbo Akademi Suomi
<i>Vastaväittäjä</i>	Dosentti Ann-Catrin Östman Åbo Akademi Suomi	

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Copyright ©2021 tekijä

Kannen suunnittelu: Roihu Inc.

ISBN 978-952-03-2030-0 (painettu)
ISBN 978-952-03-2031-7 (verkkojulkaisu)
ISSN 2489-9860 (painettu)
ISSN 2490-0028 (verkkojulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2031-7>

PunaMusta Oy – Yliopistopaino
Joensuu 2021

Kiitokset

Väitöskirjani tutkimusajankohtana hevosella kynnettiin pellot, vedettiin tukkipuut metsästä ja matkattiin sen vetämässä reessä aisakellon helkkyyssä. Oma työskarkani suomalaisen hevosen historian jäljillä on tältä erää valmis. On aika osoittaa lämpimät kiitokset tukijoukoilleni.

Ensimmäisenä haluan kiittää ohjaajiani. Professori Pertti Haapalaa kiitän ennen kaikkea ennakkoluulottomuudesta hyväksyä hevoset väitöskirjan aiheeksi sekä avusta rahoituksen hakemisessa, vaikka tutkimusta aloittaessani eläimet olivat Suomessa historian-tutkimuksen marginaalissa paljon nykyistä enemmän. Professori emeritus Kari Terästä kiitän hienoista ja eteenpäin vievistä kommentteista sekä tärkeästä avusta käsikirjoituksen eri vaiheissa. Yliopistonlehtori, dosentti Marko Nenosta kiitän jo perusopintojen aikana alkaneesta hevostutkimuksen siivittämästä ystävydestä, uskosta tekemiseeni sekä hyvässä hengessä lausutuista, mutta tarpeen vaatiessa sangen suorasanaisista ja terävistä kommentteista työni eri vaiheissa. Marko Nenosen vuosikausia sitten pitämä hevoshistorian luento oli ratkaiseva myöhemmälle uravalmilleni. Luennolla ymmärsin, että hevosen historiaa todella voi tutkia. Tämän oivalluksen viitoittamalla tiellä olen yhä.

Lämpimät kiitokseni osoitan myös väitöskirjani esitarkastajille, professori Jari Ojalalle ja professori emeritus Nils Erik Villstrandille. Molemmat esitarkastajat ymmärtävät syvällisesti hevosen historiallisen merkityksen, ja heidän perusteelliset lausuntonsa auttoivat antamaan työlleni vielä viimeisen silauksen. Lämmin kiitos kuuluu myös yliopistonlehtori, dosentti Ann-Catrin Östmanille ystävällisestä suostumisesta vastaväittäjäkseni.

Suomen historian tutkijaseminaarin pitkäaikaisia vetäjiä, professori emerita Irma Sul-kusta ja professori emeritus Kari Terästä sekä kaikkia seminaarilaisia kiitän arvokkaasta palautteesta työstäni. Seminaarissa opiskelimme, mikä on tärkeää. Lopulta se tärkeinkin tutkimuksissamme löytyi. Opettavaisuuden lisäksi nämä kokoontumiset olivat myös valtavan hauskoja tutkijan arjessa. Tiiviimmät väitöskirjavuoteni sain viettää osana Tampereen yliopiston historian oppiaineen ihanaa työyhteisöä, jonka tuki oli tärkeä osa matkaa. Lämmin kiitos siitä kuuluu koko työyhteisölle. Erityisesti haluan kiittää monista kannustavista

sanoista dosentti Minna Harjulaa, työhuonetoveruudesta FT Riikka Miettistä ja FT Jenni Laresta, vertaistuesta heidän lisäksi myös FT Reetta Eirasta ja FT Heikki Kokkoa sekä sukututkimusharrastuksista FT Tiina Miettistä.

Työtäni ovat auttaneet lukuisten arkistojen ja kirjastojen asiantunteva henkilökunta. Tutkimukseni viimeisillä arkistomatkoilla astuessani Kansallisarkistoon minulle puhuttiin tulevasta arkistotilauksestani, jota en ollut vielä edes ehtinyt tehdä. Kiitän avusta myös muutamia yksityishenkilöitä. Roger Johanssonille ja Terhi Piispa-Helistenille kiitokset avusta Turun Hipposta koskevien historiallisten asiakirjojen sekä Tammelan Hippoksen kantakirjan hankinnassa. Markku ja Terttu Meurmania perheineen kiitän sydämestäni kotinsa ja sen arkistoholvin ovien avaamisesta. Liuksialan kartanon arkisto osoittautui merkittäväksi suomalaisen hevosrodun synnyn kannalta, löytyihän sen kätköistä Suomen ensimmäisen kantakirjahevosen, Wiestin kantakirjatodistus. Millään muilla arkistomatkoilla en ole myöskään saanut nauttia niin herkullisista lounaista ja kahvihetkistä, kuin Markun ja Tertun keittiössä sekä Lauran leipomusten ääressä.

Väitöskirjatyötäni ovat rahoittaneet Jalmari Finnen Säätiö, Björkqvistin rahasto, Suomen Kulttuurirahasto, Tampereen kaupungin Tiederahasto, Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö sekä Olga ja Vilho Linnamon Säätiö. Kiitän rahoittajia tutkimukseni taloudellisesta mahdollistamisesta. Erityisesti mieltäni lämmitivät eräässä apurahojenjakotilaisuudessa professori emeritus Viljo Rasilan sanat hevosia koskevasta tutkimuksestani. Ulkomaisia konferenssimatkojani ovat rahoittaneet Tampereen yliopiston Tukisäätiö, Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Historiatieteiden valtakunnallinen tohtoriohjelma ja Historiatieteiden tutkijakoulu. Niiden tuella sain matkustaa maataloushistorian konferensseihin ja suoraan väitöskirjani ytimeen osuneeseen eläinjalostushistorian konferenssiin.

Suomalaisista konferensseista mieleeni ovat jääneet etenkin 1800-luvun tutkimuksen verkoston vuosikonferensseihin kokoamamme maatalouden ja kotieläinten historiaa käsittelevät työryhmät. Maatalous- ja kotieläinhistoriallisista keskusteluista kiitän erityisesti FM Maren Jonassonia, VTL Riitta Mäkistä ja FT Mirja Mäntylää. Lisäksi haluan kiittää koko sitä laajaa maataloushistorian teemaan kytkeytyvää tutkijaverkostoa, johon olen saanut tutustua. Ystävääni Mirjaa kiitän lämpimästi myös niistä kilometreistä, jotka taitoimme lenkkeillen väitöskirjani käsikirjoituksen viimeistelyn aikaan. Ystävääni MBA Elina Horsfall-Turneria kiitän tutkimukseni englanninkielisen tiivistelmän kielentarkastuksesta. Taiton teki Tampereen yliopiston kirjaston tietopalveluneuvoja Sirpa Randell.

Matkan varrella olen saanut tehdä loikkauksia myös muiden eläinlajien historian tutkimukseen. *Suomalaisen hevosrodun synty* -väitöskirjani valmistuessa olen historian oppiaineen projektitutkijana mukana tutkimassa maatiaiskarjojen historiaa monitieteisessä, pohjoismaisessa *3MC – Nordic Mountain Cattle. Cultural Heritage & Genetics* -hankkeessa. Lämpimät kiitokseni dosentti Auli Bläuer, kotieläinsektorin johtaja Mervi Honkatukia ja tutkimusprofessori Juha Kantanen, että olette tällä hetkellä tehneet totta unelmastani, alkuperäisten maatiaiseläinrotujen historian tutkimisen jatkumisesta.

Lopuksi rakkaat kiitokset ystäville ja sukulaisille, jotka ovat seuranneet matkaani suomalaisen hevosien historian jäljillä. Rakkaimmat kiitokseni osoitan perheelleni. Ei ole sanoja kiittää kylliksi siitä tuesta ja avusta, jota olen saanut osakseni vanhemmiltani Sirkka ja Sakari Toiviolta. Puolisoni Tero Solalan ansiosta kotoa on löytynyt henkisen tuen ohella maatalouden osaamista, mikä on herättänyt antoisia keskusteluja tutkimukseni teemoista. Meidän pieni, iloinen Helmi opettaa nyt, mikä on elämässä oikeasti tärkeää.

Hevosaihe on itselleni erityisen rakas. Pilven reunalla laukkaavat kaksi rakasta suomenhevostani, Värssy ja Jaimeriina. Värssylle leipäpalan syöttäminen oli yhden vanhan hevosnaisen, oman mummuni viimeisiä hevoskohtaamisia. Tänä kesänä tulee kuluneeksi 100 vuotta mummuni syntymästä, joten mikä hienompaa kuin omistaa tutkimus suomalaisen hevosrodun synnystä edesmenneen mummuni, oikean hevosnaisen ja hevossairaalan sota-aikana palvelleen hevoslotan, emäntä Hilikka Mäkijärven muistolle.

Kangasalla, kevätkylvöjen aikaan toukokuussa 2021,

Hilja Solala

Tiivistelmä

Osoitan väitöskirjassani nykyään seurattavien kotieläinten jalostusperiaatteiden synnyn suomalaisen hevosrodun perustamisvaiheiden kautta. Puhtaan rodun jalostusteorialla oli käänteentekevä merkitys kotieläinten jalostukseen Euroopassa 1800-luvulla. Eläinten jalostus ei ollut ajatuksena uusi, mutta uusi teoria pysäytti eri eläinkantojen sekalaiset risteytykset, tieteellistyi jalostuksen ja nosti eläinten luokittelun perustaksi rodun käsitteen sen modernissa merkityksessä. Keskipisteeseen nousivat modernin eläinjalostuksen käsitteet, rotu ja sen kantakirja.

Koska tutkin suomalaista hevosjalostusta kotieläinjalostusteorioiden kansainvälisessä murroskohdassa, sitä ei voi nähdä vain kansallisena liikkeenä. Tutkimukseni yksi tärkeä näkökulma on jalostuksen eurooppalainen oppihistoria ja tieteellistyminen. Sitä kautta analysoin, miten kansainväliset eläinjalostusvaikutteet ja kansalliset hevostarpeet yhdistyivät suomalaisessa hevosjalostuksessa. Tutkin väitöskirjassani, miten kansainvälisestä kantakirjainnovaatiosta muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa vuosina 1893–1907. Tutkimukseni osat ovat suomalaisen hevosen kantakirjan kolmivaiheisen institutionalisointiprosessin mukaan innovaation tulo Suomeen (1891–1895), järjestelmän rakentuminen (1893–1899) ja aatteen valtakunnallinen läpimurto (1900–1907). Aikarajaus alkaa Suomen ensimmäisen kantakirjahevosen valitsemisesta paikalliseen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ja päättyy suomalaisen hevosrodun valtakunnallisen valtion kantakirjan läpimurtoon. Tähän väliin mahtuvassa suomalaisen hevosrodun syntyprosessissa on yhteneväisyyksiä innovaatioteorioihin, joista olen seurannut Everett M. Rogersin teoriaa innovaatiota koskevasta päätöksenteosta.

Tutkimukseni paljastaa kantakirjan hallinnoinnista muodostuneen kilpajuoksun kansalaisyhteiskunnan ja valtionhallinnon välillä. Kantakirjasta kilpailivat Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, senaatin maataloushallinto ja hevosjalostuksen ympärille perustettu Hippos-yhdistysliike. Yksilön merkitys näkyi siinä, että eri tahojen kantakirjat henkilöityivät vahvasti yksittäisiin toimijoihin. Tutkimukseni useat tasot selittävät

siten lähdeaineiston laajuuden. Pälälähteet ovat maataloushallinnon, seurojen ja virkamiesten arkistot sekä muu viranomaisaineisto ja aikalaiskirjoitukset.

Tutkimukseni osoittaa, että kantakirjakirjainnovaatio tuotiin Suomen hevosjalostuksen perustaksi kansainvälisen kotieläinjalostusteorian ja kansallisten hevostarpeiden yhteisvaikutuksesta. Ylirajaisen kotieläinjalostusliikkeen rantautumisessa suomalaiseen hevosjalostukseen oli omat erityispiirteensä. Valtion vahva puuttuminen kantakirjan hallinnointiin heti innovaation käytäntöön viennin alusta alkaen oli yleisesti yhdistyksiä harvinaisempaa. Vielä erikoisempaa oli, että kantakirja kohdistettiin yksin kotimaiseen, alkuperäiseen hevostyyppiin. Yleisesti osa maatiaiseläimistä ehti hävitä, ennen kuin ne otettiin järjestelmällisen jalostuksen piiriin. Kotieläinjalostuksen kansainvälisessä modernisaatiossa harvinaislaatuisesti hevosjalostuksen perustaksi nousi Suomessa yhden rodun – maatiaishevosen – valtakunnallinen kantakirja. Valinnan keskeisenä perusteena oli hevosvoiman käyttötarve, monipuolisen työhevosen ensisijaisuus. Maa- ja metsätalouden sekä liikenteen teknologisen järjestelmän tärkeä osa, maatiaishevonen oli joutunut kovan muutospaineen alle etenkin maatalouden hevosvetoisten koneiden kehityksen seurauksena. Teoreettisen viitekehityksen tutkimukselle antaa tätä kautta myös Thomas P. Hughesin teknologisen järjestelmän käsite.

Yhtenäisen eläinrodun muodostaminen on pitkä prosessi – jossa käytäntö ja ideologia eivät aina ole ristiriidattomia –, mutta kantakirjan perustamisen seurauksena suomalaista maatiaishevosta voitiin alkaa jalostaa rotuna oman rotumääritelmän mukaisesti. Suomenhevosen – kuten suomenkarjan – olemassaolon nykypäivän suojeltuna alkuperäisrotuna mahdollisti siten eurooppalaisen puhtaan rodun jalostusteorian sovellus maatiaiseläimiin 1800-luvun lopulla. Yhtenä maatiaiseläinjalostuksen edelläkävijänä Suomi toi kotieläinjalostuksen kansainväliseen modernisaatioon oman erityislaatuisuutensa. Suomessa hevonen puolestaan oli kotieläimistä yhtenä keskeisenä esikuvana yleiselle jalostuksen modernisaatiolle, joka myöhemmin laajeni koskemaan kotieläinjalostusta kokonaisuudessaan.

Asiasanat: suomenhevonen, alkuperäisrotu, maatiaisrotu, kotieläinjalostus, kantakirja, eläimet, innovaatio, historia

Abstract

In my study, I discuss the origin principles of domestic animal breeding and how these are reflected in modern animal breeding. I show this via the stages of establishment of a horse breed now known as the Finnhorse. The purebred breeding theory revolutionized breeding of domestic animals in Europe in the 1800s. Animal breeding was not new as an idea, but the new theory stopped the production of miscellaneous crosses; breeding became scientific and the concept of breed in its modern sense became the basis for the classification of animals. The concepts of modern animal breeding, the breed and the studbook rose to the core.

As I analyze Finnish horse breeding at the international turning point of domestic animal breeding theories, it cannot only be seen as a national movement. One of the main aspects of my study is the history of European doctrine of breeding and the scientification of breeding. Through this, I analyze how international influences of animal breeding and national requirements for horses merged in Finnish horse breeding. In my study, I analyze how international studbook innovation became the basis for horse breeding in Finland between 1893 and 1907. The three-stage process of institutionalization of the Finnish horse studbook is the basis of my study. The stages are: the arrival of innovation to Finland (1891–1895), the structural development of the system (1893–1899), and the wider breakthrough of the idea on a national level (1900–1907). The study begins with how the first horse was chosen for the local studbook, which was maintained by a regional agricultural society, called Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura. The study ends with the breakthrough of a national studbook of the Finnish horse breed maintained by the state. There are convergences in the establishment of the Finnish horse breed and the innovation theories in which I have followed the theory of decision-making concerning innovation by Everett M. Rogers.

My study reveals that there was a scramble for the administrative rights of the studbook between the civil society and the government. The regional agricultural society, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, the agricultural administration of the

Senate and horse breeding associations, collectively known as Hippos, were all competing for the ownership of the studbook. In all quarters, the studbooks were strongly linked to individuals. The extent of the source materials hence explains the multiple levels in my study. The main sources of the study are the archives of the agricultural administration, society archives, public officials' archives, other official records and the writings of contemporaries.

My study shows that studbook innovation became the basis of Finnish horse breeding and this was a combined result of the arrival of the international animal breeding theory and the need for horses on a practical level – i.e. for agriculture, forestry, transport and industry. This was something of a national requirement. The arrival of the cross-regional movement of domestic animal breeding in Finnish horse breeding had its own characteristics. Right from the beginning, the state was strongly interventionist in the administration of the studbook, which was less common – something that was usually initially left to the associations to implement. It was even more peculiar that the studbook concentrated on the national native type of horse alone. In general, many of the native types of animal had already died out before they were taken into account within a systematic breeding program. In Finland, the nationwide studbook for one breed – the native type of horse – became the basis for horse breeding, which was rare internationally within the modernization of domestic animal breeding at the time. The requirement for the utilization of horsepower, for producing an all-round work horse, was the main reason why the Finnish native horse was selected first for a systematic breeding program. An important part of the technological system of agriculture, forestry and transport, the native type of horse had been put under a lot of pressure for a change, in particular as a result of the advances made in the development of horse-drawn agricultural machinery. The concept of technological system by Thomas P. Hughes hence provides a theoretical framework for this study too.

It is a long process to create a uniform animal breed – the practice and ideology do not always exist without contradictions. However, as a result of the founding of the studbook, it was possible to begin breeding the Finnish native horse within its own breed definition. As a result, had the European purebred breeding theory not been applied to the native types of animal at the end of the 19th century, breeds such as the Finnhorse and Finncattle would not exist as protected native breeds today. As one of the pioneers in native breed breeding, Finland introduced its own specific characteristics to the international modernization of domestic animal breeding. In Finland, the horse for its part served as one of the central models in the general modernization of breeding, which later expanded to involve domestic animal breeding as a whole.

Keywords: Finnhorse, native breed, domestic animal breeding, studbook, animals, innovation, history

Sisällys

Luettelo tutkimuksen kuvista, kuvioista ja taulukoista	xiii
Käytetyt lyhenteet	xvii
1 Kotieläinjalostuksen teoretisointi tutkimuksen kohteena	19
1.1 Jalostuksen oppihistoriallinen lähtökohta	20
1.2 Tutkimuskysymykset, rajaukset ja keskeiset käsitteet	31
1.3 Tutkimuksen rakenne ja sijoittuminen hevosjalostuksen historiaan Suomessa	41
1.4 Teoreettinen viitekehys	46
1.5 Lähteet ja metodologia	61
1.6 Aikaisempi tutkimus	70
2 Hevoskantakirjan innovaattorit Suomessa vuoteen 1895 mennessä	83
2.1 Kantakirjan idea Suomen hevosjalostukseen	84
2.1.1 Uusi eläinjalostustieto tunnetuksi	84
2.1.2 Kolme innovatiivista aloitetta 1891–1894	95
2.1.3 Yksilöt kantakirja-aloitteiden takana	107
2.2 Kilpailu suomalaisen maatiaishevosjalostuksen johtoasemasta 1893–1895	117
2.2.1 Tavoitteet ja ideologia	117
2.2.2 Kuka ehti ensin?	133

3	Uuden jalostusjärjestelmän rakentuminen suomalaiselle maatiaishevoselle 1893–1899	149
3.1	Uusi jalostusmetodi käytännön hevosjalostukseen Suomessa	150
3.1.1	Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjan paikallinen läpimurto	150
3.1.2	Valtion kantakirja käyttöön	166
3.1.3	Hippos-liike levitti innovaatiota uusille alueille	181
3.2	Järjestelmän tulokset	194
3.2.1	Suomalainen ihannehevon ja jalostustavoitteiden saavuttaminen	194
3.2.2	Uuden tiedon leviäminen	217
4	Rodunjalostuksen valtakunnallinen läpimurto Suomen hevosjalostuksen perustaksi 1900–1907	233
4.1	Uuden jalostusmetodin taantuma	234
4.1.1	Valtion kantakirjan ensimmäisen yrityksen päätös ja uuden vaiheen alku	234
4.1.2	Maanviljelysseuran hevoskantakirjan päätös 1902	248
4.1.3	Hippos hetkellinen voittaja	262
4.2	Suomalaisen hevosen kantakirja valtion hevospolitiikkaan	280
4.2.1	Lainsäädännön uudistus 1905–1907	280
4.2.2	Suomalaisen maatiaishevosrodun koko maan kantakirjajärjestelmä käyttöön 1907	298
5	Suomalaisen maatiaishevosrodun synty osa kotieläinjalostuksen kansainvälistä modernisaatiota	342
	Lähteet ja kirjallisuus	365
	Liite 1	401
	Liite 2	403

Luettelo tutkimuksen kuvista, kuvioista ja taulukoista

Kuvat

Kuva 1.	Ludvig Fabritiuksen hevossukuja-sarjan <i>Suomen Ravisportin kalenterissa</i> aloittanut Lahja.	89
Kuva 2.	Kuuluisa juoksijaori Jaakko.	91
Kuva 3.	Tamma Wiesti (oik.) Liuksialan kartanon pihassa.	135
Kuva 4.	Wiestin Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja -todistus numerolla 1.	136
Kuva 5.	Vaasassa Suomen yleisen maanviljelyskokouksen hevosenäyttelyn parhaimmistoa edustaneen Sampo II:n tiedot.	144
Kuva 6.	Hippoksen ensimmäisen kantakirjahevosen, Norman Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja -todistus numerolla 45.	147
Kuva 7.	Otteita Tammelan Hippoksen kantakirjan ensimmäisiltä vuosilta.	192
Kuva 8.	Hevosen mittausohjeet kantakirjaa varten.	202
Kuva 9.	Hevosen arvostelu Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan.	252
Kuva 10.	Suomalaisten hevosten esittelyä Suomen yleisessä maanviljelysnäyttelyssä Kuopiossa vuonna 1906.	272
Kuva 11.	Valtion orikantakirjan ensimmäisen hevosen, Ukonpojan tiedot.	309
Kuva 12.	Suomalaista hevuskantaa edustaneet Alarik Tt 590 ja Hilpuri 73.	325
Kuva 13.	Rautias suomalainen hevonen arvosteltavana kantakirjanäyttelyssä Sortavalassa vuonna 1910.	327

Kuviot

Kuvio 1.	Keskeiset tekijät prosessissa, jonka tuloksena kantakirjasta muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa vuosina 1893–1907.	34
Kuvio 2.	Kantakirjainnovaation vaiheet hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1893–1907.	42

Kuvio 3. Valtiovallan suorat toimenpiteet hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1835–1907.	43
Kuvio 4. Hevostyön tuotannon arvo (milj. mk) Suomessa vuosina 1860–1910.	55
Kuvio 5. Hevonen osana teknistä järjestelmää ja siinä hevoseen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1893–1907.	60
Kuvio 6. Senaatin päätöksentekojärjestelmän eri tasot hevosjalostuksen näkökulmasta.	64
Kuvio 7. Yhteydet kantakirjaehdotusten välillä.	105
Kuvio 8. Valtion, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja Hippoksen kantakirjojen aloitteentekijöiden verkosto.	111
Kuvio 9. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten sukupuolijakauma vuosina 1893–1899.	198
Kuvio 10. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten väri vuosina 1893–1897 ja 1899.	207
Kuvio 11. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten omistajien sosiaalinen asema vuosina 1893–1895.	218
Kuvio 12. Turun Hippoksen kantakirjahevosten omistajien ja hoitajien sosiaalinen asema vuosina 1895–1899.	220
Kuvio 13. Uudenmaan Hippoksen kantakirjahevosten omistajien ja hoitajien sosiaalinen asema vuosina 1897–1899.	221
Kuvio 14. Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten (nro 1–37) omistajien sosiaalinen asema.	222
Kuvio 15. Suomalaisen hevosen kantakirjan valtakunnallisen läpimurron toteutus.	299
Kuvio 16. Jatkumo suomalaisen hevosen kantakirjan valtakunnallisen läpimurron ja innovaation Suomeen saapumisesta alkaneen institutionalisointiprosessin välillä.	340
Kuvio 17. Kantakirjan tulo hevosjalostuksen perustaksi Suomessa vuosina 1893–1907.	355
Kuvio 18. Kantakirjainnovaation käyttöönotto hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1893–1907.	360

Taulukot

Taulukko 1.	Kantakirjainnovaattorien koulutustausta.	108
Taulukko 2.	Kantakirja-aloitteiden esitykset järjestelmän ylläpitäjästä ja sen vaikutusalueesta.	124
Taulukko 3.	Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjaan hyväksytyt hevoset Hämeenlinnassa 9.3.1893.	134
Taulukko 4.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hevoskantakirjanäyttelyt vuosina 1893–1899.	153
Taulukko 5.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ilmoitetut ja siihen hyväksytyt hevoset vuosina 1893–1899.	156
Taulukko 6.	Valtion kantakirjanäyttelyissä kokonsa puolesta kantakirjaan hyväksyttävät hevoset vuonna 1899.	176
Taulukko 7.	Suomalaisen hevosrodun kantakirjaan ehdotetut ja palkitut hevoset Turussa 10.2.1899.	178
Taulukko 8.	Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen kantakirjaan merkityt hevoset vuosina 1895–1899.	182
Taulukko 9.	Hippos-yhdistykset 1890-luvulla.	186
Taulukko 10.	Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen seuraajien kantakirjoihin otetut hevoset vuoteen 1901 mennessä.	189
Taulukko 11.	Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten sukupuolijakauma yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.	198
Taulukko 12.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten ikä vuosina 1893–1899.	200
Taulukko 13.	Turun Hippoksen kantakirjahevosten ikä vuosina 1895–1899.	200
Taulukko 14.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten koko vuosina 1893–1897.	204
Taulukko 15.	Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten koko yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.	204
Taulukko 16.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten syntymäpaikan, kasvattajan ja suvun tuntemus vuosina 1893–1899.	212

Taulukko 17.	Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten kasvattajan tai syntymäpaikan sekä suvun tuntemus yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.	214
Taulukko 18.	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ilmoitetut ja siihen hyväksytyt hevoset vuosina 1901–1902.	251
Taulukko 19.	Valtion tukemat Hippos-yhdistykset vuosina 1900–1907.	264
Taulukko 20.	Hippos-yhdistysten kantakirjoihin otetut hevoset.	265
Taulukko 21.	Turun ja Uudenmaan Hippos -yhdistysten kantakirjatut hevoset vuosina 1900–1906.	267
Taulukko 22.	Hippos-yhdistysten kunniapalkintokilpailuun osallistuneet yhdistykset Suomen yleisessä maanviljelysnäyttelyssä Kuopiossa vuonna 1906.	270
Taulukko 23.	Valtion näyttelyihin osallistuneet ja kantakirjaan hyväksytyt oriit syksyllä 1907.	311

Käytetyt lyhenteet

AD	Anomus- ja valitusdiaarit
EFA	Ella Fabritiuksen arkisto
EltA	Eläinlääketieteen arkisto
EltK	Eläinlääketieteen kokoelma
HhnA	Hevoshoidonneuvojan arkisto
HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HMTA	Hochschule für Musik und Theater "Felix Mendelssohn Bartholdy" Leipzig Bibliothek/ Archiv
HrA	Hippos ry:n arkisto
HymA	Helsingin yliopistomuseon arkisto
JYK	Jyväskylän yliopiston kirjasto
KA	Kansallisarkisto
KD	Kirjediaari
KK	Kansalliskirjasto
KSLAB	Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek
LhkA1	Lääkintöhallituksen I kanslian arkisto
LMvh	Lisätty Maanviljelyshallitus
LKA	Liuksialan kartanon arkisto
MA	Mustialan arkisto
MmoA	Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto
MRA	Metsämäen raviradan arkisto
Mvh	Maanviljelyshallitus
MvhA1	Maataloushallituksen I arkisto ¹

¹ Koska tutkimusajankohtana viraston suomenkielinen nimi oli Maanviljelyshallitus, käytän Maataloushallituksen arkistoista lyhennettä Mvh.

MvhkoA1	Maataloushallituksen maatalousopetusosaston alaiset koulut ja opistot -arkisto I
Mvtk	Maanviljelystoimituskunta
MvtkA	Maanviljelystoimituskunnan arkisto
PpKH	Kansalliskokeelman Pienpainatekokoelma XI Maatalous, Hevostenhoito (1810–1944)
SLSA	Svenska litteratursällskapets arkiv
STV	<i>Suomen Tilastollinen Vuosikirja</i>
STO	Senaatin talousosasto
STOA	Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto
SVT	<i>Suomen Virallinen Tilasto</i>
TMA	Turun maakunta-arkisto
UHlm	Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura
UHlmA	Uudenmaan ja Hämeen Läänien maanviljelysseuran arkisto
ÅAB	Åbo Akademis bibliotek

1 Kotieläinjalostuksen teoretisointi tutkimuksen kohteena

[J]os kerran maassa löytyy maataisrotu, joka on kehityskykyinen, niin on suuri synty kansan taloutta vastaan, jos se ajattele mattoman sekoituksen kautta hävitetään.¹

Victor Prosch

Tutkimus suomalaisesta maataishevosesta kytkeytyy kiinteästi kotieläinjalostuksen modernisaatioon, joka ilmeni 1800-luvulla kansainvälisenä kotieläinjalostusliikkeenä. Kotieläinjalostuksen kansainvälinen oppihistoria vaikutti vahvasti hevosjalostuksen – kuten karjanjalostuksen – taustalla myös Suomessa, eikä sitä voida sivuuttaa lähtökohtana tutkimukselle suomalaisen maataishevosen jalostuksen monivaiheisesta prosessista 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Euroopassa kotieläinjalostusteorioiden murros ajoittui etenkin 1800-luvun jälkipuolelle, jolloin modernin rodunjalostuksen perusteita otettiin laajalti käyttöön. Jalostus ei ollut ajatuksena uusi, mutta sen periaatteet uudistettiin kokonaan tavalla, joka vaikuttaa yhä ratkaisevasti nykypäivän kotieläinten jalostukseen. Kotieläinrotujen saatua yleisesti uuden merkityksen Tanskan kuninkaallisen eläinlääkäri- ja maanviljelyskorkeakoulun professori Victor Prosch (1820–1885) alkoi puolustaa alkuperäisiä maataiseläinrotuja. Jalostusteorioiden kansainvälisessä konfliktissa Proschin teorialla oli käänteentekevä merkitys kotieläinjalostukselle erityisesti Pohjoismaissa. Osoitan tutkimuksessani, että kansainvälinen eläinjalostuksen liikehdintä merkitsi myös suomalaisen hevosjalostuksen historian merkittävintä murrosta: suomalaisen hevosrodun syntyä ja kotieläinjalostuksen teoretisointumista. Tässä keskeisessä asemassa oli suomalaisen hevosen kantakirjan – rodun jalostuseläinten rekisteri – institutionalisointiprosessi, eli miten uudesta metodista muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa.

¹ Lainaus Nylander, Hannes, ”Maataisakarjan kehityksestä ja merkityksestä maassamme”, *Suomen meijerilehti* 42/1906, 440 mukaan.

1.1 Jalostuksen oppihistoriallinen lähtökohta

Eläinten jalostuminen vapaana laumoissa ja risteytysmetodi

Ihmisellä on ollut kotieläimiä tuhansien vuosien ajan, ja Charles Darwin oletti myös kotieläinrotujen olevan vanhoja. Tästä huolimatta useat eläinten jalostukseen perehtyneet tutkijat, kuten Harriet Ritvo ja Bert Theunissen² ovat kiinnittäneet huomiota varsinaisten kotieläinrotujen vähäisyyteen ennen 1800-lukua. Kotieläimiä ei useinkaan kasvatettu tarkkaan rajattuihin käyttötarkoituksiin tai jaettu rotuihin. Laiduntaessaan laumoissa kotieläimet jalostuivat vapaasti. Luonnonvalinta ja paikallisiin olosuhteisiin sopeutuminen vaikuttivat ihmisen jalostusvalintoja enemmän alkuperäisiin maatiaiseläinkantoihin. Käsittelen tässä luvussa kotieläinjalostuksen oppihistorian³ problematiikkaa niiltä osin kuin suomalaisen maatiaishevostalostuksen kansainvälisen kontekstoinnin näkökulmasta on tarpeen.

Kotieläinroduista nykymerkityksessä ei voida vielä kotieläinten varhaisemmassa historiassa puhua, mutta oli olemassa eri eläinkantoja ja -tyyppejä, joita jaoteltiin maantieteellisesti tai käyttötarkoituksen perusteella. Paikallisten eläinkantojen sisällä yksilöiden ominaisuudet vaihtelivat kuitenkin suuresti, ja paikalliset epäyhtenäiset kannat risteytyivät myös muiden lähialueiden eläinten kanssa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa esiintymisalueen perusteella oli nimetty sikoja, joita yhdisti usein vain nimi. Koiria puolestaan oli luokiteltu käyttötarkoituksen mukaan, ja esimerkiksi bulldoggi tarkoitti sekalaista ryhmää härkätaisteluun sopivia koiria. Hevosta taas voitiin nimittää laveasti työhevoseksi. Koska ei ollut määritelty, millainen eläimen tuli olla esimerkiksi tietyllä alueella, kotieläinten jalostus oli hankalaa.⁴

Luonnonvalinnan merkitys ja kotieläinrotujen määrittelemättömyys eivät kuitenkaan tarkoittaneet, etteikö ihminen olisi puuttunut jo erilaisten eläinkantojen ja -tyyppien muodostumiseen. Margaret E. Derry on kiteyttänyt osuvasti näkemyksen ihmisen vaikutuksesta eläimiin niiden kesyttämistä alkaen. Eläinkantojen ja -tyyppien muodostumiseen oli vaikuttanut itsessään jo eri eläinlajien kesyttäminen ihmisen valittua villoista populaatioista pyydystämänsä yksilöt. Ihmisen alettua puuttua pitämiensä eläinten jalostukseen ihmisen valintojen kautta kotieläimet alkoivat erota fyysisesti villoista kantaisistaan ja lisäksi muodostui erilaisia eläintyypppejä. Vaikka luonnon ohella ihminen oli alkanut vali-

2 Ritvon ja Theunissenin jalostusta käsitteleviä tutkimuksia. Ks. esim. Ritvo 1986; Ritvo 1987; Ritvo 2010; Theunissen 2008; Theunissen 2012. Theunissen on todennut rotujen vähäisyyden laajasti kotieläinten ja Ritvo erityisesti koirien osalta.

3 Olen aiemminkin nostanut esiin jalostuksen oppihistorian. Toivio 2014, 99–108. Ks. myös Miettinen & Toivio 2016, 187–197, 200–205.

4 Theunissen 2012, 201–203; Ritvo 1987, 64–65, 93–96, 107–108; Russell 1986, 60, 160–161, 218; Ritvo 1986, 230, 235–239, 246–250; Ritvo 2010, 170–172; Orland 2004, 177; Toivio 2014, 99, 103.

koida eläimiä jalostukseen, jalostus oli pitkään enemmän tai vähemmän sattumanvaraista vailla etukäteen ennustettavia tuloksia.⁵

Kotieläimistä esimerkiksi hevoskasvatuksella on erityisen pitkä historia sekä Euroopassa että sen ulkopuolella. Hevosia tarvittiin sotaratsuiksi, ja Euroopassa hallitsijoilla sekä luostareillakin oli suuria hevossiittoloita. Paikallisia hevoskantoja risteytettiin ulkomailta tuoduilla hevosilla. Euroopan ulkopuolelta tuotujen hevosten lisäksi jalostuksessa käytettiin paljon espanjalaista, andalusialaista hevosta ja myös se vaikutti suuresti Euroopan hevoskantoihin. Koska hevoskasvatus oli vanhastaan suosittua, joillakin nykyisillä hevosroduilla on pitkä jalostushistoria, mistä lipizzanhevonen on yksi tunnettu esimerkki.⁶

Ihmisen kyky vaikuttaa eläinkantojen ominaisuuksiin oli kuitenkin rajallinen. Kotieläinten jalostusta pidettiin pitkään taiteena, ja se perustui sattumanvaraisuuteen. Tuloksen ratkaisi taito valita jalostuseläimet ulkomuodon perusteella. Jalostajan silmäksi nimitetyllä kyvyllä erityisesti englantilaiset ja skotlantilaiset olivat onnistuneet kehittämään arvostettuja karjarotuja.⁷ Ihminen oli siten onnistunut muodostamaan joitakin kotieläinrotuja jo varhaisessa vaiheessa.⁸ On kuitenkin huomattava, että jalostus perustui enemmän tavoiteltavaan hyötyyn kuin eläinrodun määrittelmään.

Kuten Harriet Ritvo on esittänyt, 1700-luvulla eläinten luokittelu erosi nykyisestä ja rodun käsitteen ja sen merkityksen muutos oli vasta aluillaan, mutta niiden molempien esiinnostaminen itsessään oli merkittävää.⁹ Myös 1700-luvun luonnontieteiden kehityksessä pohdittiin eläinjalostukseen ja eläinten luokitteluun liittyviä kysymyksiä.¹⁰ Laajemmin 1700-luvun luonnontieteiden kehitys vaikutti eläinten lisäksi kasvien ja kivien luokitteluun, missä erityisesti tieteellisen taksonomian kehittäjä Carl von Linné oli merkittävä.¹¹ Ensimmäisiä eläinjalostuksen perusteita määritteli ranskalainen luonnontutkija Georges-Louis Leclerc de Buffon (1707–1788). Lisäksi hän käytti ihmis- ja eläintyyppien määrittelyssä rodun käsitettä. Hänen mukaansa eläimet sopeutuivat paikallisiin olosuhteisiin pitkän ajan kuluessa, mutta ihminen saattoi parantaa toisella rodulla luonnon vakiinnuttaman eläinkannan ominaisuuksia.¹² Kaiken kaikkiaan risteytysmetodi oli vaikuttanut kotieläinjalostuksessa laajasti, kuten yksin hevoskasvatuksen pitkä historia osoitti. Kun ulkomailta

5 Ks. esim. Derry 2003, 1–2; Derry 2006, 3–4; Derry 2015, 13. On esitetty, että jo roomalaiset jalostivat valikoimalla joitakin kotieläimiään ja lemmikkejään, mutta keskiajalla useimmat roomalaiset rodut hajosivat uudelleen paikallisiin kantoihin. Theunissen 2012, 201 (viite 35). Kaikkein vanhin jalostusmetodi oli ollut jättää henkiin vain sopivat eläinryhmät. Simonen 1948, 293.

6 Ks. esim. Simonen 1948, 293–294, 302–303; Glyn 1972, 186–188, 229–230, passim. Laajemmin hevosjalostuksen historiasta. Ks. Goodall 1977; Clutton-Brock 1992, passim.

7 Derry 2003, 1–2; Simonen 1950, 22–23; Toivio 2014, 99.

8 Yleisesti kotieläinten varhaisesta jalostushistoriasta. Ks. esim. Russell 1986; Wood & Orel 2001; Wood 2007.

9 Ritvo 2010, 170–173.

10 Ks. esim. Derry 2015, 20–22; Müller-Wille 2007a, 190–194.

11 Ks. esim. Müller-Wille 2007a, 190–194; Gibson 2015, 66–87, passim; Leikola 1987, 191–213; Derry 2015, 20–21, 23. Ks. myös Leikola 1977, 135–185.

12 Simonen 1950, 19; Ratcliff 2007, 215; Müller-Wille 2007a, 191–193; Toivio 2014, 99–100.

tuoduilla eläimillä oli alettu risteyttää paikallisia eläinkantoja, niistä harva vastasi alkuperäistä. Eläinkantojen laaja risteyttäminen oli johtanut siihen, että ihminen oli alkanut muovata niitä kauas pääosin luonnonvalinnalla muodostuneista, alkuperäisistä maatiaiseläinkannoista.¹³

Jalostuksen teoretisoitumisen näkökulmasta varhaisessa eläinjalostuksessa oli merkittävää, että ilmaston ja maaperän lisäksi oli alettu nähdä ihmisen tekemän valinnan vaikutus kotieläinten ominaisuuksiin. Valikoivan jalostuksen juuret oli luotu, ja myös jalostuksen teoretisoinnin ensiaskeleita oli alettu ottaa. Kysymys siitä, millä metodeilla keinotekoinen valinta pitäisi tehdä, oli ajankohtainen kuitenkin pitkään.¹⁴

Erityisten karjanjalostusteorioiden kehitys havainnollistaa jalostuksen eri näkemysuuntien välisen kamppailun. Kysymys rodun pysyvyydestä oli nostettu esiin myös ensimmäisissä varsinaisissa karjanjalostusteorioissa. Hallitsevaan jalostuskäsitykseen nähden päinvastaisen karjanjalostusteorian esitti saksalainen August von Weckherlin (1794–1868) 1840-luvulla. Rotukonstanssiopin mukaan luonnon kehittämien karjarotujen ominaisuudet olivat muuttumattomia. Yhden rodun eläimet olivat rakentuneet perinnöllisesti samanlaisista aineksista, ja jalostukseen oli vain valittava sopiva karjarotu. Eri rotuja ei voitu risteyttää, koska sen sijaan niiden ominaisuudet olivat niin erilaisia. Etenkin Saksassa rotujen pysyvyys -oppi herätti vastustusta 1860-luvulla. Oli todettu, että eri olosuhteissa sama rotu ei säilynyt muuttumattomana. Saksalainen professori Herman Settegast (1819–1908) oli individuaalipotenssiopin esitaistelija. Siinä periyttämiskyky nähtiin yksilöllisenä ominaisuutena, ja rodusta riippumatta eläinyksilö oli jalostuksessa ratkaisevassa asemassa.¹⁵ Opin johtajatus oli, että ”[e]llei paikkakunnan rotu täysin vastaa tarkoitustaan, on se parannettava risteyttämällä paremman rodun kanssa”.¹⁶ Vaikka oli alettu väläytellä muitakin vaihtoehtoja, eri eläinkantojen risteyttäminen oli ollut kauan vallitseva metodi kotieläinten jalostuksessa. Merkittävää kuitenkin oli, että sen rinnalla alettiin kehittää muita keinoja, ja 1700-luvulla kotieläinten jalostuksessa alkoi näkyä uudistumisen merkkejä.

Kantakirjan synty Euroopassa: *The General Stud Book*

Ensimmäisiä esimerkkejä ihmisen määrätietoisesta pyrkimyksestä hallita kotieläinten ominaisuuksia oli englantilaisen täysiverihevosien jalostus. Nykyisen rodun muodostaminen oli myös osoitus ihmisen kyvystä muovata eläinten ominaisuuksia. Rotu oli vanha, mutta 1700-luvun alussa se ei vastannut modernia englantilaista täysiverihevosrotua. Aikakaudelle tyypillisellä tavalla nykyinen rotu muodostettiin risteyttämällä paikallisia tammoja Lähi-Idästä tuoduilla, ylivoimaisen nopeilla arabi-, berberihevos- tai turkkilaisoriilla.

13 Theunissen 2012, 200–203, passim.; Toivio 2014, 99, 103.

14 Kokoavasti jalostuksen eri näkökulmista. Ks. esim. Theunissen 2012; Derry 2015, 13–35. Ks. myös Wood 2007. Kokoavasti kotieläinjalostuksen historiallisesta kehityksestä. Ks. myös Berge 1961. Käsittelem risteytykselle vastakkaisen jalostusmetodin kehityksen pääkohdat seuraavissa alaluvuissa.

15 Simonen 1950, 23–24, 41; Nylander 1906, 7, 17; Nissinen 1923, 24–25; Toivio 2014, 100.

16 Laina Simonen 1950, 41 mukaan.

Rodun kolme kantaoria olivat 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alkupuolella syntyneet Godolphin Arabian, Byerley Turk ja Darley Arabian, joihin pystytään jäljittämään kaikkien nykyisten englantilaisten täysiverihevosten esi-isät.¹⁷

1700-luvulla laukkakilpailut muuttuivat vanhempien hevosten pitkistä matkoista nuorten hevosten sprinttikilpailuiksi. Kilpailuoikeuden ja huijausten estämisen kannalta hevosen ikä ja ylipäättään yksilön tunnistaminen tulivat tärkeiksi. Julkisten tietolähteiden lisääntyessä Isossa-Britanniassa olikin tehty yksittäisiä kilpahevosten tietojen julkaisu-yrityksiä 1700-luvulla. Englantilaisen täysiverihevosen jalostuksessa onnistuttiin ottamaan käyttöön merkittävä keino, jonka avulla eläinten tietoja voitiin seurata täysin uudella tavalla. Englantilaisen täysiverihevosen kantakirja, *The General Stud Book* vuodelta 1791 oli ensimmäinen julkaistu kantakirja Euroopassa. Uuteen jalostuseläinten rekisteriin kirjattiin hevosen syntymäaika, sukupuoli, väri, kasvattaja ja tammojen varsat. Siihen merkittiin myös tiedot hevosen suvusta, joita tunnettiin yleensä puolen vuosisadan ajalta. Euroopassa kantakirjan käyttöönotto yhdistyi siten modernin laukkaurheilun syntyyn.

The General Stud Book oli Euroopan ensimmäinen virallinen luettelo eläinten sukutauluista. Se nosti hevosjalostuksessa suvun uuteen merkitykseen ensimmäisenä kotieläinten jalostuksessa Euroopassa. On esitetty, että hevosten sukutietoja oli kerätty Euroopan ulkopuolella jo ennen englantilaisen täysiverihevosrodun kantaoriita. Esimerkiksi suullisena perimätietona oli tallennettu arabihevosten suvuista tietoja, joiden hyödyntämisen kielimuuri kuitenkin esti. Sukutaulun arvoa kasvattivat into etsiä englantilaisten täysiverihevosten arabiesi-isiä sekä hevosjalostuksen kielteisyys nautakarjanjalostuksessa muodikkaaseen keskenään läheistä sukua olevien eläinten siitokseen. Englantilaisen täysiverihevosen kantakirja oli Euroopassa uutena jalostusmetodina keskeinen tekijä kotieläinten jalostushistorian merkittävimässä käänteessä.¹⁸

Karjanjalostusmetodin uudistuminen ja uusi puhtaan rodun jalostusteoria

Risteytykseen perustunut kotieläinten jalostusmetodi alkoi uudistua 1700-luvulla eri tavoilla. Samaan aikaan englantilaiselle täysiverihevoselle kehitetyn kantakirjan kanssa oli alettu uudistaa karjanjalostuksen periaatteita. Maatalouden alalla jalostuksen pioneerit olivat alkaneet etsiä metodeita paikallisten kotieläinkantojen vaihtelun vähentämiseen. Brittiläinen maanviljelijä Robert Bakewell (1725–1795) oli merkittävä karjanjalostuksen uudistaja. Kokeensa Bakewell aloitti risteyttäen erilaisia eläimiä niin kauan, että samassa yksilössä yhdistyivät tavoitellut ominaisuudet. Sen jälkeen hän valitsi huolellisesti jalostuseläimet ja jalosti saman tyyppin eläimiä sisäsiitoksella. Bakewell tutki jalostuseläintensä jälkeläisten ominaisuudet ja todisti yhden eläintyyppin sisällä muutoksen mahdollisuuden. Hänen voidaankin katsoa jossain määrin ymmärtäneen perinnöllisyyden merkityksen.

17 Russell 1986, 93–101; Clutton-Brock 1992, 172–174; Bracegirdle 1999, 23–24; Derry 2006, 31–32; Derry 2015, 13–15; Theunissen 2012, 201; Miettinen & Toivio 2016, 187–189.

18 Clutton-Brock 1992, 172; Russell 1986, 19, 93–99, 104–105; Derry 2006, 31–33; Ritvo 1986, 233; Ritvo 2010, 167; Derry 2003, x, 5–6; Derry 2015, 15–16; Miettinen & Toivio 2016, 188–192.

Lisäksi Bakewellin metodi enteili ominaisuuksien yhtenäisyyden ja ennustettavuuden nousua kotieläinjalostuksen päätavoitteeksi. Bakewellille eläimen sukua – ja sen puhtautta – tärkeämpiä olivat kuitenkin yksilön ominaisuudet. Hän ylläpiti jalostuksensa mysteeria paljastamatta eläintensä sukua.¹⁹

Kuten Bert Theunissen on korostanut, jalostuksessa oli käytössä jo 1700-luvun lopulla useita keinoja: risteytys, sisäsiitos ja valinta.²⁰ Tieteellisen jalostuksen perusteita oli alettu kehittää. Sekä käytännön eläinjalostuksessa että luonnontieteissä oli alettu esittää näkemyksiä eläinjalostukseen, mutta näkökulmat keinotekoiseen valintaan eivät olleet keskenään ristiriidattomia. Yksi keskeinen kysymys eri näkemysten konfliktissa oli rodun pysyvyys. Toisin kuin englantilaisen täysiverihevosien jalostuksessa, Robert Bakewell oli osoittanut lajien muutoksen mahdollisuuden sisäsiitoksella omassa valikoivassa jalostuksessaan. 1700-luvulla oli esitetty idea sisäsiitoksesta määrättyyn tyyppiin, ja Bakewellilla valinta perustui jälkeläisarvosteluun. Käsitys keinotekoisesta valinnasta kuitenkin muuttui englantilaisen täysiverihevosien jalostuskulttuurin metodien alkaessa vaikuttaa yleisesti eläinjalostukseen. Margaret E. Derry onkin kattavasti esittänyt kokonaisen uuden jalostusteorian muotoutumisen. Kun englantilaisen täysiverihevosien sukukirjanpito ja karjanjalostuksen huomio saman kotieläintyyppin sisällä muutoksen mahdollisuudesta yhdistettiin Euroopassa 1800-luvun alkupuolella, syntyi uusi puhtaan rodun jalostusteoria. Julkinen kantakirjanpito ja Bakewellin jalostusmenetelmät yhdistettiin ensimmäisenä shorthorn-karjarodun jalostuksessa.

Suku valinnan perustana oli ollut keskeinen ero Bakewellin ja englantilaisen täysiverihevosien jalostuksessa. Jälkimmäisessä oli pidetty yksityisiä sukutauluja, ja vastaavasti julkisen sukukirjanpidon aloittaminen muutti käänteentekevästi kotieläinjalostusta. Jälkeläisarvostelun sijaan suvusta julkisessa kantakirjassa muotoutui valinnan pääperuste. Modernissa puhtaan rodun jalostuksen periaatteissa sukukirjaan perustuva sisäsiitos liitettiin puhtauden säilyttämiseen. Julkinen rekisteri eli kantakirja osoitti eläimet puhdasrotuisiksi, ja puhtaus merkitsi laatua. Pohjimmiltaan puhdasrotuisuuden periaate tarkoitti, että eläimen molemmat vanhemmat olivat kantakirjassa. Kantakirjanpidolla olikin keskeinen asema modernissa puhtaan rodun jalostuksessa. Derry toteaaakin, että uudessa teoriasa rodun idea, puhtauden merkitys rodussa ja kantakirjan rooli jalostuksessa kytkeytyivät toisiinsa. Samalla tavoiteltiin tyyppin pysyvyyttä, ja kotieläinjalostukseen palautui rodun pysyvyyden idea.²¹ Englantilaisen täysiverihevosien jalostuksen ja Bakewellin periaatteiden

19 Robert Bakewellin karjanjalostuksesta. Ks. esim. Theunissen 2012, 203–204; Wykes 2004, 38–55; Derry 2015, 17–20; Ritvo 2010, passim.; Toivio 2014, 102.

20 Theunissen 2012, 179, 200, 207, passim. Jalostuksen kehityksestä 1700-luvun puolivälistä puhtaan rodun jalostusteorian syntyyn asti. Ks. myös esim. Derry 2015, 13–24.

21 Puhtaan rodun jalostusteorian muodostumisesta. Ks. esim. Derry 2003, 1–16; Derry 2006, 4–17, 21; Derry 2015, 14–28; Toivio 2014, 102–105; Miettinen & Toivio 2016, passim. Myös Theunissen on perusteellisesti selvittänyt keinotekoisien valinnan eri näkökulmia. Theunissen 2012; Theunissen 2008, passim.

lisäksi uuden teorian määritelmään oli vaikuttanut erityisesti brittiläinen Thomas Bates (1775–1849), joka oli osallistunut siinä keskeisen puhdasrotuisuuden määrittelyyn.²²

Aikaisempia esimerkkejä puhtaiden rotujen, kuten arabialaisen hevosen, vinttikoiran tai kiinanpalatsikoiran jalostuksesta löytyi kyllä Euroopan ulkopuolelta, mutta niiden vaikutuksen laajuutta ei voinut verrata englantilaisen täysiverihevosen kantakirjan aloittamaan jalostuksen murrokseen Euroopassa.²³ Aikaisempaan kotieläinten jalostusmetodiin nähden uusi puhtaan rodun jalostusteoria oli täysin päinvastainen. Käänteentekevä teoria pysäytti eri eläintyyppien sekalaiset risteytykset ja johti kotieläinten jalostukseen erillisinä rotuina. Eläimiä ei yritetty enää parantaa parempana pidetyllä rodulla, vaan jalostuseläimet valittiin samasta rodusta. Samalla kotieläinjalostuksessa alettiin yleisesti pyrkiä rotupuhtauteen.²⁴ Kuten Margaret E. Derry on todennut, puhtaan rodun jalostuksen nousu oli keskeinen keinotekoisien valinnan muuntumisessa kehittämään kotieläinrotuja 1800-luvulta alkaen.²⁵

Eläinjalostuskulttuurin mullisti ja aikaisemmat jalostusperiaatteet kaatoi vieraan veren poissulkijana puhtaan rodun jalostusteorian keskiössä oleva kantakirja. Kun hevosjalostuksessa kantakirjalla oli alettu vaalia rotupuhtautta, samanaikaisesti karjanjalostuksessa eläinten ominaisuuksien oli huomattu siirtyvän jälkeläisille. Koska perinnöllisyyttä ei kokonaan ymmärretty, ensin pelkästään sukujuurten uskottiin mystisesti määrittävän hevosen laadun myös, mikäli sillä ei ollut toivottua ulkomuotoa. Koska eläimen sukutaulun pituus määrittäi rodun arvokkuuden, sukutiedoille annettiin uusi merkitys. Sukutaululla – ja oriiden suorituksilla – määritettiin ensimmäinen paradigma kotieläinten ominaisuuksien perinnöllisyydestä. Tämä mullisti kotieläinten jalostuksen perustan. Sukutauluun perustuvaa jalostusta kuitenkin myös kritisoiitiin, eivätkä kaikki vakuuttuneet heti uudesta jalostusmetodista.²⁶

Puhtaan rodun jalostusteorian periaatteisiin nähden sen synnyssä oli paradoksaalista, että julkinen kantakirja perustettiin Euroopassa ensimmäisenä englantilaiselle täysiverihevoselle, joka oli risteytetty alun perin eri roduista. Bert Theunissenin mukaan kaikki eivät myöntäneet jalouden ilmentymäksi mielletyn rodun sekoittunutta alkuperää, vaan katsoivat sen syntyneen arabiveren ja britti-ilmaston yhteisvaikutuksesta. Arabialainen täysiverihevonen nähtiin veren puhtaudelta ylivoimaisena. Englantilaiset täysiverihevoset määriteltiin rotupuhtaiksi, kun hevositysilön suku tunnettiin sen itämaiseen syntyperään

22 Puhtauden määrittely eläimen polveutumisen perusteella vaihteli kuitenkin alueellisesti ja ajallisesti. Theunissen 2012, 204; Russell 1986, 100; Derry 2006, 11, 16–17; Theunissen 2008, 654–655; Derry 2015, 24–28; Miettinen & Toivio 2016, 200–201, passim.

23 Derry 2003, x; Ritvo 2004, 215; Miettinen & Toivio 2016, 189–190.

24 Laajemmin puhtaan rodun jalostusteorian seurauksista. Ks. seuraavat alaluvut.

25 Derry 2015, 14.

26 Theunissen 2012, 204; Russell 1986, 100, 105–110; Derry 2006, 11, 16–17; Theunissen 2008, 654–655; Clutton-Brock 1992, 176; Miettinen & Toivio 2016, 189, 191–192, 201; Ritvo 1986, passim.; Ritvo 1987, 62–63, 72–79, 105. Aiheesta kokoavasti. Toivio 2014, 102–105; Miettinen & Toivio 2016, 175–177, 187–206.

asti.²⁷ Lisäksi Margaret E. Derryn mukaan tosin jo myöhään 1700-luvulla hevonen voitiin määritellä englantilaiseksi täysiverihevoseksi, jos sen molemmat vanhemmat olivat rodun kantakirjassa.²⁸ Uuden metodin kritiikistä ja jalostuksen ongelmista²⁹ huolimatta puhtaan rodun jalostusteorian myötä ihminen kykeni hallitsemaan kotieläinten ominaisuuksia aikaisempaan verrattuna kokonaan uudella tasolla. Tämä merkitsi kotieläinjalostuksen totaalista uudistumista. Margaret E. Derry on nimittänyt puhtaan rodun jalostusteoriaa merkittäväksi keksinnöksi, joka on muuttunut vain vähän.³⁰

Aatteesta jalostusliikkeeksi

Konflikti uuden puhtaan rodun jalostusteorian ja vanhojen kotieläinten jalostusmetodien välillä oli kokonaisuudessaan huomattava. Teorioiden kamppailu merkitsi murrosta uuden ja vanhan ajattelutavan välillä siitä, miten kotieläinten ominaisuuksia voitiin parantaa. Jalostusnäkökulman vaihtuminen eri eläinkantojen risteytyksistä puhtaisiin rotuihin levisi kotieläinjalostuksen yleiseksi käännteeksi. Aikaisemmista kotieläinkantojen parannusyrityksistä siirtymä uuteen teoriaan ei ollut aina selvärajainen. Bert Theunissen onkin painottanut risteytysmetodin merkitystä uusien kotieläinrotujen muodostamisessa. Margaret E. Derry on todennut metodien murroksessa eri teorioiden sekoittumisen, ja hevosjalostuksessa sen periaatteisiin vaikutti myös esimerkiksi hevosen käyttötarkoitus. Koska Derryn mukaan hevosjalostuksessa vaikutti vahvasti aikaisempi käsitys hevostyypeistä, ennen hevosta puhtaan rodun jalostusta alettiin toteuttaa laajemmin muilla kotieläimillä. Derry on korostanut puhtaan rodun jalostuksen rinnalla rotujen muodostamiseen keinotekoisien valinnan välineenä käytetyn tyyppijalostuksen esimerkkinä eurooppalaisten risteytettyjen puoliverihevosten jalostusta. Sitä hallitsi aluksi hevosen tavoiteltu suoritus, mutta vähitellen myös suku ja kantakirja alkoivat vaikuttaa puoliverihevosten jalostuksessa.

Uuden teorian keskipiste oli rotukohtainen kantakirja, joten sen käyttöönotto paljastaa puhtaan rodun jalostuksen ympärille muodostuneen kansainvälisen jalostusliikkeen leviämisen. Euroopassa kotieläinten kantakirjajalostuksen kansainvälisen läpimurron alkupiste oli ollut laukkaurheiluhevosen kantakirja, joka levitessään mullisti kotieläinten jalostuksen periaatteet. Ensimmäisenä englantilaisen täysiverihevosen kantakirja oli mallina Ison-Britannian ensimmäiselle nautakarjan, shorthorn-rodun kantakirjalle vuonna 1822. Jo Euroopan ensimmäiseen kantakirjaan oli kytkeytynyt kaupallisia vaikutuksia, ja polveutumisen sekä rotupuhtauden valvontaan liittyi vahvoja taloudellisia näkökantoja. Ensinnäkin kantakirjan taloudellinen merkitys näkyi siten, että se lisäsi eläinyksilön arvoa ja nosti sen arvostetuksi jalostuseläimeksi. Toiseksi shorthorn-kantakirja sukutietoineen an-

27 Derry 2006, 31–32; Russell 1986, 99–100; Theunissen 2012, 201, 204–205; Miettinen & Toivio 2016, 190–191.

28 Derry 2015, 27.

29 Ks. esim. Miettinen & Toivio 2016, 201; Theunissen 2012, passim.; Ritvo 1986, 233–234; Ritvo 1987, 62–63, 72–79, 105.

30 Derry 2003, 16.

toi koko rodulle huomattavan maineen, mikä vauhditti muiden karjarotujen kantakirjojen perustamista. Kantakirja lisäsi siten ylipäätään rodun arvoa.³¹

Euroopassa kantakirjoja alettiin perustaa laajemmin 1860-luvulla. Hevosten, nautakarjan ja muiden kotieläinten kantakirjoja otettiin laajasti käyttöön vuosisadan lopulla. Tavoiteltavien ominaisuuksien määrittäminen ja sukutaustan valvonta olivat rodunjalostuksessa tärkeitä, joten kantakirjaan merkittiin eläimestä tarkat tiedot. Esimerkiksi vuonna 1879 sveitsiläisen ruskean karjan ensimmäisessä kantakirjassa arvioitiin eläimen rakenteesta 23 eri kohtaa. Kantakirja nousi yleisesti tärkeäksi asiakirjaksi eläimen tunnistamisessa, ja osaltaan se vaikutti myös jalostuksen ammattimaistumiseen.³² Lisäksi kantakirjalla oli laaja taloudellinen merkitys. Margaret E. Derryn mukaan rotupuhtaus ja sukutaulun laatu olivat tärkeitä myös kaupankäynnissä. Näiden todisteina ja eläinyksilön tunnistuskeinona kantakirjan merkitys korostui pitkien välimatkojen ja etenkin Atlantin ylittäneessä karjakaupassa. Derryn mukaan Isosta-Britanniasta kantakirja levisi Pohjois-Amerikkaan nimenomaan karjakaupan mukana. Useiden rotujen, kuten esimerkiksi ranskalaisen percheron-hevosen kantakirja perustettiin Pohjois-Amerikkaan ennen rodun eurooppalaista alkuperämaata. Derry pitää kansainvälistä karjakauppaa kantakirjojen yleistymisen keskeisenä selittäjänä Euroopassa.³³ Ylipäätään karjanjalostusmetodien kehittäminen oli alun perin liittynyt maatalouden tuottavuuden parantamiseen, jonka näkökulmasta myös perustettiin kantakirjoja esimerkiksi nautakarjalle. Siitä huolimatta puhtaan rodun jalostusteorian taloudellinen merkitys ulottui maataloutta merkittävästi laajemmalle. Sen kautta kehitettiin esimerkiksi teollisuutta varten monia raskaita työhevოსrotuja 1800-luvun jälkipuolella.³⁴

Puhtaan rodun jalostusteoria systematisoi kotieläinjalostuksen. Metodi sai aikaan jalostuksen kansainvälisen modernisaation ja rationalisoitumisen. Sen myötä otettiin yleisesti käyttöön modernin kotieläinten jalostuksen perusteet, kantakirja sekä rodun nykykäsite. Margaret E. Derry on tutkinut laajasti puhtaan rodun jalostusteorian käyttöä erityisesti hevos- ja nautakarjanjalostuksessa. Barbara Orland puolestaan antaa siitä esimerkin sveitsiläisestä nautakarjanjalostuksesta. Harriet Ritvo on osoittanut erityisesti koirien jalostuksen näkökulmasta puhtaan rodun jalostuksen eläinten luokitteluun aikaansaamat käänntekeivät seuraukset. Myös Bert Theunissenin jalostushistoriallisissa tutkimuksissa näkyy uusi pyrkimys rotupuhtauteen ja rotujen muodostuminen nykymerkityksessä, mutta sa-

31 Derry 2003, x, 6–8; Derry 2006, 24–25; Ritvo 1987, 60–61; Ritvo 1986, 233, 241; Derry 2015, 24–30; Theunissen 2012, passim.; Miettinen & Toivio 2016, 187, 195–197; Toivio 2014, 102.

32 Theunissen 2012, 204–205; Ritvo 1987, 60–61; Orland 2004, 178–181, 184; Scharnhölz 1999, 114; Toivio 2014, 103–104; Miettinen & Toivio 2016, 196. Esimerkkejä Euroopassa kantakirjan käyttöön ottamisesta. Ks. esim. Theunissen 2008; Orland 2004. Liikkeen laajuutta osoittaa, että Pohjois-Amerikassakin keskusteltiin, montako sukupolvea eläimen rotupuhtauteen vaadittiin. Derry 2006, 22–23.

33 Derry 2003, 6–10, 21–24; Derry 2006, 4–13, 21–23; Derry 2015, 30–32; Miettinen & Toivio 2016, 195–196. Kantakirjakarjan kaupasta. Ks. myös Whetham 1979, 47–50.

34 Kokoavasti taloudellisesta merkityksestä. Toivio 2014, 104; Miettinen & Toivio 2016, 195–197. Ks. myös esim. Derry 2006, 232–234, koko teos; Orland 2004, 167–189; Theunissen 2008, 637–676; Scharnhölz 1999, 114.

mallalla myös niihin liittyvät ristiriidat. Kysymys jalostuksessa käytetyistä metodeista ei ollut yksiselitteinen. Yleistäen voidaan kuitenkin todeta, että puhtaan rodun jalostusteoria pyysytti eri eläintyyppien hallitsemattomat ja sekalaiset risteytykset sekä mahdollisesti samalla erityiset rotumäärittelmät. Modernisaatio ilmeni niissä jalostuksella tavoiteltujen ominaisuuksien tarkkana määrittelynä. Uudessa puhtaan rodun jalostusteoriassa rotu nousi kotieläinten luokittelun perustaksi, ja se alkoi käsitteenä saada modernin merkityksensä. Rotu alettiin mieltää yhden eläinlajin yhtenäiseksi ryhmäksi. Yhtenäisiä rotuja muodostettiin vasta suunnitelmallisella jalostuksella. Erillisinä rotuina nykyisiä kotieläinrotuja on jalostettu etenkin juuri 1800-luvun jälkipuolelta alkaen puhtaan rodun jalostuksen yleistyessä Euroopassa.³⁵

Puhtaan rodun jalostusteoriaan sisältyi monitahoisia tieteellisiä, kulttuurisia, sosiaalisia, taloudellisia ja jopa poliittisia ulottuvuuksia.³⁶ Eri jalostusteorioiden välinen konflikti muuttui yhä monimutkaisemmaksi, kun siihen kytkeytyi uusia tietoja biologiasta, genetiikasta ja evoluutiosta.³⁷ Etenkin Charles Darwinin teos *Lajien synty* muutti käsitystä eläinten ominaisuuksien muotoutumisesta. Bert Theunissenin mukaan Darwin tunsi jalostusteorioista käytyä keskustelua. Darwinille valinta näyttäytyi kuitenkin jalostuksen metodologia tärkeämpänä rotujen muodostumisessa, ja hän myös oletti rodut vanhoiksi.³⁸ 1800-luvun jälkipuolella eläintieteet etenivät nopeasti myös eläinten lisääntymisen tietojen kannalta. Keskeinen kysymys kotieläinjalostuksen murroksessa sekä sen tieteellistymisessä oli perinnöllisyyden ymmärtäminen, jonka kytkeytymisen jalostuskysymykseen Staffan Müller-Wille ja Hans-Jörg Rheinberger ovat osoittaneet. Samanaikaisesti tieteen kehityksen mahdollistaessa kotieläinjalostuksen lähestymisen teoreettisemmin esimerkiksi väestönkasvun maataloudelle aiheuttama paine kannusti kehittämään kotieläinten jalostusmetodia. Margaret E. Derry on todennut paradoksin kotieläinten jalostuksen ja tieteiden kehityksen välisen yhteyden kaksisuuntaisuudesta. Erityisesti karjanjalostuksessa oli hyödynnetty käytännön jalostuksessa virinneitä ensimmäisiä havaintoja kotieläinten ominaisuuksien perinnöllisyydestä jo ennen Charles Darwinin teoksia tai ennen kuin perinnöllisyystiede kehittyi erilliseksi tieteenalaksi. Osaltaan eläinjalostuksen tulokset olivat johtaneet tieteessä perinnöllisyyden laajempaan ymmärrykseen. Uusista tieteellisistä tiedoista – ja yhä Mendelin lakien uudelleen löytämisestä – huolimatta kotieläinjalostuksen

35 Derry 2003, x, koko teos; Derry 2006, 24–25, koko teos; Derry 2001; Orland 2004, 177–181; Ritvo 1987, 93–96, 107–108; Theunissen 2012; Theunissen 2008, passim.; Toivio 2014, 103; Miettinen & Toivio 2016, 189. Laajemmin rodun käsitteen muutoksesta. Ks. myös Ritvo 2010, 166–174; Ritvo 2004, 214–215; Ritvo 1986.

36 Eläinjalostuksen laajoista yhteyksistä. Ks. esim. Derry 2006. Kokoavasti jalostuksen yhteyksistä. Ks. Toivio 2014, 104; Miettinen & Toivio 2016, 192–206.

37 Derry 2006, 232–234; Toivio 2014, 104.

38 Darwin oli tutkinut kyyhkyjen jalostusta, joka poikkesi hyötyeläimien jalostuksesta. Kyyhkyjä oli kauan jalostettu puhtaina rotuina, ja Darwinin tärkeäksi katsoma valinnan merkitys korostui niiden jalostuksessa. Theunissen 2012, 179–207; Darwin 2016, 19–37. Ks. myös Toivio 2014, 104. Darwinin käsitys kotieläinten ja viljelykasvien muuntelusta. Darwin 2016, 12–43, passim. Eläinjalostuksen ja Darwinin oppien suhteesta. Derry 2015, 13–14, 32–35.

piirissä aikaisemmin muodostetut uudet rodunjalostuksen periaatteet säilyivät kotieläinten jalostuksen keskiössä.³⁹

Pohjoismainen erityispiirre – Victor Proschin maataisrotujen puolustus

Esimerkiksi Bert Theunissen on huomannut alkuperäisten eläinkantojen jalostamattomuuden ja toisaalta niiden sekalaiset parannuspyrkimykset hyödyn näkökulmasta ilman määritelmiä. Risteytyksen ja rotujen yhtenäistymisen myötä vaihtelevat paikalliset eläinkannat ja maataiseläimet alkoivat kadota.⁴⁰ Sen pysäyttämiseksi alkoi tehdä työtä Tanskan kuninkaallisen eläinlääkäri- ja maanviljelyskorkeakoulun professori, eläinlääkäri Ferdinand Victor Alphons Prosch (1820–1885). Hän oli kotieläinalan merkittävä asiantuntija, jonka mielenkiinto kohdistui muun muassa karjanhoidon parantamiseen ja sen jälkeen erityisesti kotieläinten jalostukseen. Proschin kirjallinen tuotanto koski ensimmäisten eläintieteellisten tutkimusten ja luonnonhistorian oppikirjojen jälkeen pääasiassa kotieläinten hoitoa ja jalostusta sekä kengitystä. Hänen neljä osaa käsittänyt pääteoksensa, *Haandbog i det almindelige Husdyrbrug* -sarja julkaistiin ensimmäisen kerran 1860-luvun alussa ja sen neljäs painos yli 20 vuotta myöhemmin. Suosituin Proschin teos oli vuonna 1880 ilmestynyt maataishevoskirja.⁴¹

Victor Prosch perehtyi käytännön karjanjalostukseen, vanhoihin jalostusmetodeihin ja Darwinin oppeihin. Prosch katsoi, että ”vanhan [kotieläin]rodun hävittäminen on helppo asia, mutta uuden kasvattaminen on vaikea”⁴². Jalostuskäsityksensä hän manifestoi karjanhoidon laissa vuonna 1862. Prosch vastusti vallitsevaa jalostussuuntaa ja tyrmäsi saksalaisten tiedemiesten karjanjalostusopit. Hän kritisoi eri rotujen risteytystä ja yksipuolista eläinyksilön ihailua.⁴³ Prosch ei sivuuttanut eläinyksilön merkitystä jalostuksessa, mutta hänen teesinsä mukaan oli ehdottomasti jalostettava puhtaalla siitoksella yhtä rotua kerrallaan. Hän julisti: ”jos kerran maassa löytyy maataisrotu, joka on kehityskykyinen, niin on suuri synty kansan taloutta vastaan, jos se ajattelemattoman sekoituksen kautta

39 Derry 2006, 4–17, 232–234; Derry 2003, 1–13, 16; Rendel 2003, 19–21; Theunissen 2012, 207; Toivio 2014, 104–105; Miettinen & Toivio 2016, 205; Derry 2015, 4, 20–24, passim. Perinnöllisyyden historiaa. Ks. Müller-Wille & Rheinberger 2007; Müller-Wille & Rheinberger 2012; Gausemeier, Müller-Wille & Ramsden 2013. Mendelistä. Ks. esim. Leikola 1987, 333–343. Kasvien ja eläinten jalostuksen ja tieteen yhteyksistä. Ks. Derry 2015. Mendelin lakien uudelleen löytämisen jälkeen Theunissenin mukaan tieteessä kuitenkin varoitettiin sukutaulujen arvon yliarvioinnista ja lisäksi eläimen rotupuhtautta määriteltiin erilaisista näkökulmista. Suku pysyi tärkeänä tukena jalostusvalinnalle, mutta painotusta alettiin tieteessä muuttaa vähitellen eläinten jälkeläisten testaukseen. Theunissen 2008, 654–655, 661–662; Miettinen & Toivio 2016, 201. Tieteen laaja, kansainvälinen kiinnostus eläimiin näkyi myös luonnontieteellisten museoiden eläin kokoelmina. Ks. Thorsen, Rader & Dodd 2013.

40 Theunissen 2012, 201, 205.

41 Goldschmidt 1899, 294–298; Lerche 1999, 49–50; Toivio 2014, 105–106.

42 Lainaus ”Mikä nautaeläinrotu on Suomenmaalle soveliaain?”, *Suomen Maanviljelyslehti* 11/1894, 270 mukaan.

43 Nissinen 1923, 39; Nylander 1906, 20; Juhlin-Dannfelt 1925, 678; Lerche 1999, 50; Toivio 2014, 106.

hävitetään⁴⁴. Proschille paras oppimestari jalostuksessa oli luonto. Pitkän ajan kuluessa puhtaille roduille oli muodostunut rotuperinnöllisyys, ja Darwinin käsitys vanhoista kotieläinroduista sopi Proschin näkemyksiin. Rotuominaisuuksien säilyminen riippui paikalliseen ilmastoon sekä ruokinta- ja hoito-olosuhteisiin sopeutumisesta. Proschin mukaan esimerkiksi maatiaishevonen sopi paikalliseen maatalouteen ja työtapoihin luonteeltaan, rakenteeltaan sekä liikkeiltään.⁴⁵ Victor Proschin julistuksen mukaan hänen suuresti arvostamansa maatiaisrotu ”on yhteinen pääoma, jonka väheneminen tai häviäminen painaa alas koko karjanjalostuksen, ja samalla kalvaa maan tärkeimmän tulolähteen juuria⁴⁶.”

Alkuperäisten maatiaisrotujen näkökulmasta Victor Prosch vaikutti ratkaisevasti Tanskan kotieläinkannan kehitykseen 1800-luvun jälkipuolella. Ulkomaisten rotujen risteytysaallossa vanha, juuttilainen maatiaiskarja oli vaarassa hävitä. Tanskan maatiaiskarjan pelastajana nähdään Prosch, jolla oli alan pioneerinä merkittävä vaikutus Tanskan kotieläinjalostukseen.⁴⁷ Olen jo aiemmin liittänyt Victor Proschin kotieläinjalostuksen modernisaatioon⁴⁸, jossa Proschin osuus oli maatiaiseläinten nosto puhtaan rodun jalostusteorian piiriin. Puhtaan rodun jalostusmetodin käyttöönotto maatiaiseläinten jalostuksessa oli osa teorioiden kamppailua aiempaa kotieläinjalostuksen risteytysmetodia vastaan kotieläinjalostuksen kansainvälisessä käänteessä. Vaikka Victor Proschin ei kiinnitetä huomiota esimerkiksi brittiläisessä tai kanadalaisessa eläinjalostushistorian tutkimuksessa, hänen merkityksensä korostuu pohjoismaisessa kotieläinten jalostushistoriassa.⁴⁹ Tanskasta tuli maatiaisjalostuksen esikuva, ja Prosch – seuraajiensa kanssa⁵⁰ – sai yhtenä puhtaan rodun jalostuksen pioneerinä vietyä kotieläinjalostuksen uuteen suuntaan etenkin Pohjoismaissa. Proschin jalostusateen mukaisesti paikoitellen voimakas maatiaiseläinten risteytys ulkomaisilla roduilla pyrittiin lopettamaan. Osa alkuperäisistä kotieläinkannoista oli kuitenkin ehtinyt hävitä, kuten oli käynyt alkuperäiselle maatiaishevostyypille Etelä-Ruotsissa.⁵¹

Kansainvälisesti ajankohtaiseen kotieläinten jalostuskysymykseen alettiin havahduttaa myös Suomessa. Esimerkiksi Victor Proschin teoksen *Landthbestens Behandling, en*

44 Linaus Nylander, Hannes, ”Maatiaiskarjan kehityksestä ja merkityksestä maassamme”, *Suomen meijerilehti* 42/1906, 440 mukaan.

45 G. G., ”Landbrukskongressen i Kjöbenhavn”, *Biet* 10/1888, 294–295; Nylander 1906, 20; Nissinen 1923, 39–40; Simonen 1950, 60; Prosch 1883, 47; Toivio 2014, 106–107.

46 Linaus Nylander 1906, 20 mukaan.

47 Goldschmidt 1899, 294–298; Nissinen 1923, 40; Toivio 2014, 107.

48 Toivio 2014.

49 Toivio 2014, 108 (viite 41). Vrt. esim. Trow-Smith 1959; Ritvo 1987; Ritvo 2010; Derry 2006; Derry 2003; Theunissen 2012.

50 Toivio 2014, 110–111.

51 Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 23–24; Nylander, Hannes, ”Maatiaiskarjan kehityksestä ja merkityksestä maassamme”, *Suomen meijerilehti* 42/1906, 439–440; Juhlin-Dannfelt 1925, 470–471, 678; Furugren 1997, 137; Dyrendahl 1997, 23–26; Toivio 2014, 107–108.

Anvisning för mindre Jordbrugere ruotsinnoa nähtiin merkittävänä.⁵² Myös tanskalaisen jalostusteoreetikon N. P. J. Buusin kannanotossa Suomeen sopivista karjaroduisista ilmeni kotieläinjalostuksen murros: ”Nuorena maanviljelijänä kerroin minä [Gösta Grotenfelt] ihastuksella mainiolla tanskalaiselle eläintenjalostuttajalle N. P. J. Buus’ille tästä angelnin-rodun [angler] tuonnista Suomeen. Hän loi pitkän katseen minuun ja kysyi, milloinkaan me aiomme tilata elefantteja ja antilooppeja maahamme [...]”⁵³. Osoitan tässä tutkimuksessa maatiaiseläimiin keskittyvän puhtaan rodun jalostusteorian suuntauksen valikoitumisen myös hevosjalostuksen ohjenuoraksi Suomessa. Maatiaiseläinkantojen puhtaina rotuina jalostuksen puolustajana Victor Prosch on siten merkittävä henkilö myös tämän tutkimuksen oppihistoriallisessa lähtökohdassa.

1.2 Tutkimuskysymykset, rajaukset ja keskeiset käsitteet

Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaus

Kansainvälisessä historiantutkimuksessa eläimiä ja myös kotieläinten jalostushistoriaa on tutkittu paljon, mutta suomalaisessa historiantutkimuksessa kotieläimet ovat pitkään kuuluneet marginaaliin. Tällä hetkellä eläinkäänne on alkanut rantautua historiantutkimukseen myös Suomessa, mutta eläinjalostuksen historia on meillä yhä lähes tuntematon historiantutkimuksen ala. Sen sijaan kansainvälisestä eläinjalostuksen tutkimuksesta käy ilmi yleisesti kotieläinten jalostuksen metodologinen ja jopa teoreettiseksi katsottava käänne modernien eläinrotujen jalostukseen ja nykyään seurattaviin jalostusperiaatteisiin erityisesti 1800-luvun jälkipuolella.⁵⁴

Tutkin, *miten kansainväliset eläinjalostusvaikutteet ja kansalliset hevostarpeet yhdistyivät suomalaisessa hevosjalostuksessa kotieläinjalostusteorioiden kansainvälisessä murroksessa*. Tämän kautta osoitan, miten kansainvälinen kotieläinjalostuksen modernisaatio näkyi hevosjalostuksessa Suomessa samaan aikaan puhtaan rodun jalostusteorian kansainvälisen yleistymisen kanssa. Koska uusi teoria ja jalostuksen rationalisointi ilmenivät yleisesti kantakirjojen eli rotujen jalostuseläinten rekisterien perustamisena, analysoin kysymykseen vastaamiseksi prosessin, *miten kantakirjainnovaatiosta muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa vuosina 1893–1907*. Ensimmäisenä kysymyksenä tarkastelen, *mitkä tahot olivat johtavia toimijoita kantakirjainnovaation siirrossa hevosjalostukseen Suomessa*. Toiseksi kysyn, *miten kantakirja otettiin käyttöön suomalaisessa hevosjalostuksessa ja millä tavalla sen toiminta määriteltiin tämän prosessin kolmessa eri vaiheessa*. Kolmanneksi osoitan, *mistä*

52 Hjalmar Nathorst ruotsinsi teoksen vuonna 1883. J. J., ”Prosch, V., Landthästens behandling”, *Biet* 4/1885, 256. Useita muitakin Proschin teoksia tunnettiin Suomessa. G. G., ”Dansk landtbrukslitteratur”, *Biet* 1/1883, 60–63; ”Litteratur”, *Biet* 3/1883, 192; Grotenfelt, Gösta, ”F. V. A. Prosch”, *Biet* 5/1885, 289–290; Toivio 2014, 106. Proschin teorian leviämisestä Suomeen. Toivio 2014, 108–115.

53 ”Mikä nautaeläinrotu on Suomenmaalle soveliaim?”, *Suomen Maanviljelyslehti* 11/1894, 267.

54 Kansainvälisestä ja suomalaisesta kotieläimiä koskevasta historiantutkimuksesta. Ks. luku 1.6.

syntyivät hevoskantakirjan suomalaiset erityispiirteet, ja mikä merkitys näillä erityispiirteillä oli hevosjalostuksessa Suomessa. Tämän kautta selviää, mitä kantakirjainnovaatio merkitsi suomalaiselle hevosjalostukselle, mutta myös erityislaatuisuus, joka Suomen hevosjalostuksella oli kansainvälisessä kotieläinjalostusliikkeessä.

Tutkin kantakirjainnovaation käyttöönottoa koko Suomen alueella, mutta rajaan mikrotason tarkastelun maantieteellisesti sitä keskeisesti selittäville alueille. Ajallisesti tutkimuksen rajaavat kantakirjan kehitysvaiheet suomalaisessa hevosjalostuksessa. Aikarajauksen pääperuste on kantakirjainnovaation käyttöönotto ensimmäisen kerran suomalaisessa hevosjalostuksessa vuonna 1893, mutta tarkastelen myös sen käyttöönottoa edeltäneitä toimia tarpeellisin osin. Ensimmäisen hevosen ottamisesta kantakirjaan⁵⁵ alkoi käymistila hevosjalostuksen perusteissa Suomessa. Lisäksi vuonna 1893 uudistettiin koko hevoslainsäädäntö ja hevosalan valtion virkamies, hevoskasvatuksenneuvoja⁵⁶ aloitti virkатыönsä.⁵⁷ Mittavat uudistukset osoittivat hevosasian mieltämisen ajankohtaiseksi. Hevoskasvatuksenneuvojan viran perustaminen merkitsi valtion hevosjalostuksessa toiminnan tehostumista ja yhdenmukaistumista, ja nyt määritetystä lainsäädännöstä vakiintui pitkäksi aikaa hevosjalostuksen ohjenuora. Vuonna 1907 osana hevoslainsäädännön uudistusta kantakirja astui voimaan lainsäädännön tasolla. Siinä määriteltiin koko Suomen alueen kattava kantakirjajärjestelmä, ja jo samana vuonna maanlaajuiseen orikantakirjaan otettiin sen ensimmäinen hevonen. Samalla määritettiin suomalaisen hevosen virallinen rotumääritelmä.⁵⁸ Tutkimus kattaa siten ajanjakson ensimmäisen hevoskantakirjan aloituksesta koko Suomen alueen kattavan kantakirjajärjestelmän perustamiseen eli kokonaisuudessaan kantakirjan organisoitumisen historian suomalaisessa hevosjalostuksessa.

Tutkimuksessa tarkastelemanani ajanjaksona kantakirjan – joka rodunjalostuksen perustana oli keskeinen metodi nykyisten rotujen muodostamisessa – kautta luotiin sekä jalostusideologinen että hallinnollinen perusta suomalaisen hevosrodun synnylle. Lähestytyn siten nykyisen suomenhevosen syntyhistoriaa jalostusideologisesta ja hallinnollisesta näkökulmasta, jossa kantakirjan ja rodun synty kytkeytyivät tiiviisti yhteen. Koska käytännön tuloksia ei saavuteta hevosjalostuksessa nopeasti, sen sijaan kantakirjajärjestelmän käytännön jalostustulosten laajojen vaikutusten arviointi hevoskannassa vaatisi tätä tutkimusta pidemmän aikaperiodin. Tästä syystä rajaan tutkimuksen ulkopuolelle järjestelmän

55 Wiestin todistus Sukukirjaan merkitsemisestä 10.3.1893, Hk2, LKA.

56 Virkanimike vakiintui myöhemmin hevoshoidonneuvojaksi.

57 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnytyistä määrärahoista maan hevosrodun parantamisen edistämiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 7/1893; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä muutettuja sääntöjä yleisille ravikilpailuille hevosilla Suomessa, *Asetuskokoelma* N:o 7/1893; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä määräyksiä siitosoriiden ostamisesta kruunun varalle sekä niiden hoitamisesta ja käyttämisestä, *Asetuskokoelma* N:o 34/1893.

58 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 28–30, 46; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907; Oulun piirin hevossiitosliiton (Heikki Koskela) kirje Mvtk:lle 23.1.1908, STO KD 18/346 1908, Ea:4197, KA.

perustamisen jälkeisten käytännön tulosten arvioinnin suomalaisessa hevosjalostuksessa sekä sen myöhemmät vaikutukset nykyisen suomenhevosen ominaisuuksiin.

Tärkeän rajauksen asettaa, että tutkin kantakirjaa innovaatioon perustuneen uuden järjestelmän käyttöönoton näkökulmasta. Laajoista innovaatioteorioiden tarjoamista tutkimusmahdollisuuksista rajasin tutkimuksen kohteeksi siten innovaation käyttöönoton vaiheet uuden tiedon saapumisesta sen läpimurtoon. Niiden selvittämiseksi oli paikallistettava keskeiset toimijatahot ja niissä uuden jalostusideologian ensimmäisinä omaksuneet vaikuttajayksilöt sekä määritettävä heidän asemansa uuden innovaation siirtämisessä hevosjalostukseen Suomessa. Lisäksi tutkin innovaattorien verkostot, joita ei ole kuitenkaan tarpeellista analysoida laajemmin, kuten esimerkiksi kansainvälisten vaikutussuhteiden vahvuuksia tai muuten tarkemmin henkilöiden välisiä suhteita. Koska kantakirjainnovaation suuntaviivat rakennettiin ylhäältä käsin ja niiden selvittäminen oli keskeinen osa hevosjalostuksen ohjausta ja sitä kautta suomalaisen hevosrodun syntyä, lähestyn jalostuskysymystä myös hallintohistorian ja organisoitumisen historian näkökulmista. En tutki siten uuden tiedon leviämistä ja vastaanottoa suuren yleisön keskuudessa. Järjestelmän käyttöönotto itsessään osoittaa kyllä kantakirjan leviämisen käytännön hevosjalostajien keskuuteen, mutta tästä näkökulmasta innovaatioteorioiden uuden tiedon leviämisprosessit ja -kanavat eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin.⁵⁹ Laajemmin kantakirjametodia alettiin seurata sitä mukaa, kun rodunjalostus modernissa merkityksessään alettiin nähdä hevosjalostuksen tavoiteltavana päämääränä. Kantakirjainnovaation ja sitä kautta rodunjalostuksen leviäminen hevoskasvattajien laajaan yleiseen tietoisuuteen tai saati vallitsevaksi käytännön toiminnan perustaksi vanhojen – sattumanvaraisuutta ja ulkomaisia hevosristeilyksiäkin sisältäneiden – jalostusperiaatteiden tilalle olisi laajemman prosessin tulos kuin mitä tämä tutkimus ajallisesti kattaa.

Koska rajaan tutkimuksen kansainvälistä rodunjalostuksen murrosta ilmentäneeseen kantakirjajärjestelmään, muut Suomessa samaan aikaan käytössä olleet hevosjalostuskeinot – kuten ruununorijärjestelmä, muut hevosnäyttelyt ja ravikilpailut – jäävät tutkimukseni ulkopuolelle. Vastaavasti käsittelen hevosalan yhdistystoimintaa⁶⁰ vain sen kantakirjaan kytkeytyneiltä osin.

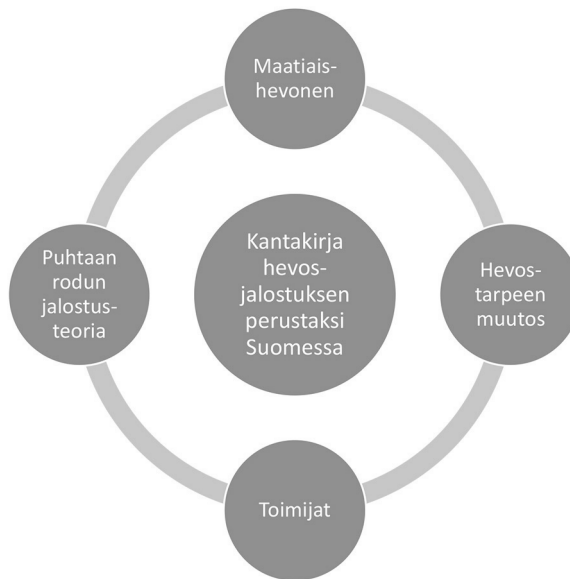
Keskeiset käsitteet

Kuviossa 1 osoitan neljä keskeistä tekijää, jotka uudistivat suomalaisen hevosjalostuksen. Prosessi käynnistyi osana 1800-luvun kansainvälistä kotieläinjalostusliikettä. Erityisesti Margaret E. Derry on osoittanut, että puhtaan rodun jalostusteoria otettiin käyttöön

59 Innovaatioista. Ks. erityisesti Rogers 2003a.

60 Tutkimusajankohtana hevosystäväinyhdistysten ja -seurojen nimet vaihtelivat eri asiakirjoissa, mutta tutkimuksessa esiintyvien yhdistysten osalta kyse oli samoista tahoista. Erityisten hevosjalostusyhdistysten yhteydessä viitataan Hippos-nimellä ensimmäiseen Hevoskasvatustyhdistys Hippokseen, josta käytän tarvittaessa sen myöhempiä nimeä Turun Hippos välttääkseni sekaannusta muiden paikkakuntien vastaaviin yhdistyksiin.

samanaikaisesti eri kotieläinlajeilla, ja ajattelun muutos ulottui myös kasvinjalostukseen. Uusi teoria oli aiempaan sattumanvaraisuuteen ja eri eläinkantojen risteytykseen nähden käänteentekevä: eläinten ominaisuuksia alettiin jalostaa yhden rodun sisällä rajatun määritelmän mukaan. Eläinten ominaisuuksien yhtenäisyydestä ja ennustettavuudesta oli tulossa jalostuksen päätavoite, ja jalostuseläinten valintaa alkoivat määrittää sen perinnölliset ominaisuudet ja suku. Kotieläinten jalostuksen muuttava teoria oli syntynyt pitkänä prosessina 1700- ja 1800-luvuilla jalostusperiaatteiden kehityksen seurauksena. Puhtaan rodun jalostusteoria tieteellistyi eläinjalostuksen ja ajoi sen historiansa suurimpaan murrokseen. Uuden teorian myötä jalostuksen keskipisteeseen nousivat modernin eläinjalostuksen käsitteet: rotu ja kantakirja.⁶¹ Koska uuden jalostusmetodin aiheuttama muutos kotieläinjalostukseen oli käänteentekevyydessään totaalinen, olen nostanut sen teorian asemaan. Voisin käyttää myös puhdassiitoksen metodin käsitettä, mutta mielestäni tässä yhteydessä puhtaan rodun jalostusteoria kuvaa ajatusta parhaiten.

Kuvio 1. Keskeiset tekijät prosessissa, jonka tuloksena kantakirjasta muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa vuosina 1893–1907.

Huom. Hevostarpeen muutoksesta. Ks. luku 1.4. Toimijoista. Ks. luku 1.5.

Kotieläinten varhaisemman historian yhteydessä ei voida puhua roduista nykymerkityksessä. Erityisiä kotieläinrotuja oli ollut aiemmin lähes mahdoton jalostaa, koska eläinkannat olivat sekalaisia ilman määritelmiä niiden ominaispiirteistä. Esimerkiksi Taina Syr-

61 Derry 2001; Derry 2003; Derry 2006; Derry 2012; Derry 2015.

jämaan mukaan Suomen koiranäyttelyissä 1890-luvun alussa koirarotuja nimettiin niiden maantieteellisen alkuperän perusteella.⁶² Esimerkiksi juuri koirien jalostuksen näkökulmasta Harriet Ritvo onkin osoittanut puhtaan rodun jalostuksen käänntekeväät seuraukset koirien luokitteluun. Ritvon lisäksi erityisesti Bert Theunissen on käsitellyt jalostushistoriallisissa tutkimuksissaan rotujen muodostumista käsitteen nykymerkityksessä. Puhtaan rodun jalostuksen myötä rotu alkoi käsitteenä saada modernin merkityksensä, ja rotu nousi kotieläinten luokittelun perustaksi. Jalostuksella tavoitellut ominaisuudet määriteltiin tarkasti erityisissä rotumääritelmässä. Käsitteenä rotu alettiin mieltää yhden eläinlajin yhtenäiseksi ryhmäksi.⁶³ Nykyään eläinrotu nähdäänkin saman eläinlajin ryhmänä, joka poikkeaa muista lajin jäsenistä periytyviltä ominaisuuksiltaan.⁶⁴ Oli kyse merkittävästä eläinten luokittelun muutoksesta. On huomattava, että Suomeen alkoivat levitä myös uudet eläintieteen alan tulokset, ja myös Darwinin opit tunnettiin Suomessa.⁶⁵ Rodun uudenlainen ymmärrys näkyi Ernst Fabritiuksen vuonna 1888 kirjoittamassa rodun määrittelyssä:

Että voitaisiin erottaa eri hewoset toisistaan, on jaettu ne rotuihin. Rodulla ymmärretään semmoisten hewosten yhteyttä, jotka owat samanlaiset ruumiinmuodotansa, warreltansa, mielenlaadultaan, kelvollisuutensa tai käytöllisyytensä puolesta j. n. e., ja jotka näiden ominaisuuksien kautta, jotka ne jättävät sikiölleen perinnöksi, eroawat toisista hewosista.⁶⁶

Kuten Margaret E. Derry on todennut, jokaisella eläinrodulla on oma rodunjalostuksellinen historiansa. Tutkin, millainen tämä historia oli suomalaisen maatiaishevosen osalta. Erityisesti juuri 1800-luvun jälkipuolelta lähtien nykypäivän kotieläinrotuja on jalostettu omina rotuinaan: vanhoja rotuja muovattiin kauas alkuperäisestä ja uusia rotuja luotiin merkittävä määrä. Toisaalta kotieläinrodut kuitenkin samalla yhtenäistyivät, ja vaihtelevia paikallisia eläinkantoja alkoi hävitä 1800-luvun lopulla. Bert Theunissen on aiheellisesti osoittanut eri jalostusmetodien sekoittumisen rotujen muodostamisessa ja painottanut risteytystä metodina rotujen muodostamisessa. Puhtaan rodun jalostukseen liittyvät kysymykset eivät olleetkaan mitenkään ristiriidattomia. Modernien rotujen kriteerejä määritettäessä yksiselitteisiä eivät olleet kysymykset rodun puhtaudesta käytännössä ja eläinten

62 Syrjämaa 2017a, 67.

63 Ritvo 1987, 93–96, 107–108; Theunissen 2012; Theunissen 2008, passim.; Derry 2003, x; Derry 2006, 24–25; Ritvo 2010, 166–174; Ritvo 2004, 214–215; Ritvo 1986; Orland 2004, 177–181; Toivio 2014, 103.

64 Finlex, ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinjalostustoiminnasta annetun lain muuttamisesta”, HE 20/2018, <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180020>, luettu 5.5.2020.

65 Eläintieteen alan kehityksestä ja sen keskeisistä toimijoista Suomessa. Ks. Leikola 2011; Leikola 1982, 161–200; Heikkilä 2001, 479–487, 489–492; Leikola 2001, 488–489; Tommila 2003, 42–43, 52, 56–57; Lagerspetz 2003, 272–273. Yleisesti perinnöllisyystieteen kehityksestä Suomessa. Ks. Saura 2018, passim.

66 E. F. [Fabritius, E.] 1888, 9. Kymmenen vuotta myöhemmin määritelmä oli vielä selkeämpi: ”Rodulla yleensä käsitetään semmoista saman eläinlajin ryhmää, johon kuuluvat yksilöt samanlaatuisten ulkonaisten olosuhteiden wallitessa owat saaneet samoja ulkonaaisia ominaisuuksia ja johon nämä ominaisuudet owat siikiytymisen kautta päässeet juurtumaan ja periytymään.” E. F. [Fabritius, E.] 1898, 6.

sukutaustan todentamisesta. Käytännön rodunjalostus ei ollutkaan ongelmatonta. Lisäksi kun jalostuksen itseisarvoksi määrittyi rotupuhtaus, äärimmäinen sisäsiitos aiheutti eläimille terveys- tai hedelmällisyysongelmia.⁶⁷ Rodun käsite linkittyikin ajankohtaiseen keskusteluun pitkälle jalostettujen eläinten terveysriskeistä. Nykypäivänä rotupuhtauden käänttöpuoli ilmenee esimerkiksi koirien perinnöllisinä sairauksina. Geeniperimän rikastuttamiseksi Suomessa tietyille koiraroduille onkin sallittu eri rotujen hallitut risteytykset.⁶⁸

Tutkimuksissa on tarkasteltu myös eläinjalostuksen ja ihmisrotujen jalostuksen yhteyttä. Francis Galton – Darwinin serkku – näki ihmisten ja eläinten ominaisuuksien periytymisen välillä yhteyden 1800-luvun jälkipuolella. Koska koira- tai hevosrotu voitiin muodostaa jalostuksella, lahjakas ihmisrotu olisi mahdollista muodostaa muutamassa sukupolvessa. Eugeniikassa ihmisjälkeläisiä testattiin sukutaulujen analyysillä, ja opin perusteissa oli yhteneväisyyttä eläinten puhtaan rodun jalostukseen. Eugeniikan nousua edisti uusi eläinjalostusteoria, mutta siihen eugeniikka vaikutti sen sijaan vain vähän. Evoluutioteoria, genetiikka, biologia, eugeniikka ja eläinten jalostus sekoittuivat yhä enemmän tieteessä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, ja samanaikaisesti ihmisrotujen jalostukseen kohdistettiin huomiota yhä enemmän. Degeneraatioteoria alkoi lietsoa ihmisten geneettisen laadun heikkenemisen pelkoa. Se liitettiin Darwinin luonnonvalintateoriaan, ja yhteiskunnallisia ongelmia syntyi ratkaisemaan sosiaalidarwinismi. Margaret E. Derryn mukaan kotieläinten jalostajat kavahtivat eugeniikkaa, mutta sosiaalidarwinismilla oli vaikutus kasvattajien eläinten jaotteluun. Puhtaisiin rotuihin kuulumattomia eläimiä pidettiin epäonnistuneina. Hienoimmat eläinyksilöt liitettiin ihmiseliittiin, ja muut eläinyksilöt yhdistettiin vajaanälyisiin.⁶⁹ Kotieläinten jalostuksen murroksessa yhteyksiä on nähty myös kiinnostuksen heräämisessä ihmisten ja eläinten sukututkimukseen.⁷⁰

Kuten Margaret E. Derry on määritellyt, puhtaan rodun jalostuksessa yksilöt valitaan jalostukseen sen perusteella, että molemmilla on rekisteröity sukutaulu julkisessa kantakir-

67 Derry 2003, 16, x; Theunissen 2012, 201–207; Theunissen 2008, 654–655; Ritvo 1987, 62–64, 72–77, 93–96, 107–108; Derry 2006, 24–25; Hallander 1994, 128; Ritvo 2010, 167–169; Toivio 2014, 103; Miettinen & Toivio 2016, 201, 205–206. Eri hevosrotujen historiasta. Ks. esim. Derry 2006, 29–97.

68 Ks. esim. ”Kaksoisastutus lisää kerralla geenipohjaa”, *Aamulehti* 11.5.2014; ”Kennelliitto aikeissa puuttua ongelmarotujen jalostukseen”, *Turun Sanomat* 9.10.2014 <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/685940/Kennelliitto+aikeissa+puuttua+ongelmarotujen+jalostukseen>, luettu 27.11.2017; ”Sairaaksi jalostettu ystävä”, *Aamulehti* 27.11.2014; Pietiläinen 2014, 222–224; Miettinen & Toivio 2016, 205–206.

69 Mattila 1999, 13, 29–30, 34, 42; Derry 2006, 14, 17–19, 23–24; Derry 2003, 13–14. Ks. myös Ginzburg 2004, 539–544; Miettinen & Toivio 2016, 202–203; Derry 2015, 35–42; Walton 1986, 149, 167–168. Eläinjalostuksen ja eugeniikan yhteyksistä laajemmin. Ks. myös Zelinger 2019. Eugeniikasta ja rotuteorioista. Ks. Mattila 1999; Tamminen 2015; Kemiläinen 1993; Kemiläinen, Hietala & Suvanto 1985. Rodun ja sen käsitteen historiasta. Müller-Wille 2014.

70 Esimerkiksi Carlo Ginzburg ja Lawrence Stone ovat tehneet pitkälle vietyjä tulkintoja ihmis- ja eläin- sukujen kiinnostuksen nousun välillä. Ks. Ginzburg 2004, 550; Ritvo 1986, 230, 234; Miettinen & Toivio 2016, 193–195; Ritvo 1987, 60–62; Ritvo 2007, 119–120; Theunissen 2012, 204; Derry 2003, 11; Derry 2006, 17.

jassa.⁷¹ Puhtaan rodun jalostusteoria konkretisoitui siten eläinjalostuksessa rotukohtaisten kantakirjojen perustamisena. Niiden avulla muodostettiin eläinrotuja, ja eläinjalostuksen periaatteet uudistuivat. Tästä syystä rakennan tutkimuksen suomalaisen hevosrodun synnystä kantakirjan käsitteen ympärille. 1800-luvun jälkipuolella Euroopassa kantakirjasta tuli eläinjalostusta ja sen rotupuhtautta määrittänyt järjestelmä, johon eläimen kuuluminen oli sen omistajalle merkittävä meriitti.⁷² Kantakirja alkoi hallita myös puoliveristen hevosrotujen jalostusta, vaikka yleisesti puoliveriset hevosrodut oli risteytetty raskaista kylmäveriroduista ja arabialaisista tai englantilaisista täysiverihevosista. Rodunjalostuskäänne oli lähtökohta nykyjalostukselle, ja kantakirjojen perustaminen on jatkunut uusia rotuja jalostettaessa tai rotuja maasta toiseen siirrettäessä nykypäivään asti.⁷³

Tutkimusajankohtana kantakirjan käsite ei ollut vakiintunut suomalaiseen eläinjalostukseen ja siitä käytettiin suomeksi myös nimityksiä sukukirja ja rotukirja sekä ruotsiksi stambok. Sillä tarkoitettiin yhden rodun jalostuseläimistä koostuvaa eläinrekisteriä.⁷⁴ Yleistäen kantakirja onkin tarkoittanut yhden rodun jalostukseen hyväksytyjen eläinten rekisteriä. Anssi Saura on määritellyt, että jalostettavasta eläinkannasta kantakirjaan on valittu yksilöt, jotka parhaiten vastaavat jalostustavoitteita ulkomuodoltaan, rakenteeltaan ja tuotanto-ominaisuuksiltaan. Kantakirjaeläimiä jalostettaessa niiden toivottujen ominaisuuksien oletetaan siirtyvän jälkeläisille, ja tavoitteena on myös kannan yhdenmukaistuminen.⁷⁵ 1800-luvulla yleistynyt kantakirjasysteemi on kestänyt nykypäivään asti eläinjalostuksen tavoiteltuna perustana, ja nykyään eläinten rekisteröintiä pidetään tärkeänä jalostuksen ja ruoantuotannon sekä ylipäätään eläimen tunnistamisen kannalta. Kantakirjoista määrätään kansallisissa ja EU-lainsäädännössä. Nykykäsitteen mukaan puhdas rotu koostuu rodun kantakirjaan hyväksytyistä eläimistä. Suomessa kantakirjoja pidetään puhtasrotuisille hevosille, naudoille, sioille, lampaille ja vuohille. Muista eläinlajeista poiketen myös risteytettyjen hevosrotujen yksilöt voidaan määritellä puhtasrotuisiksi jalostuseläimiksi, sen sijaan tuotantoeläimillä ne luokitellaan risteytyseläimiksi eli hybrideiksi.⁷⁶

71 Derry 2015, 238.

72 Ks. tarkemmin luku 1.1 Kokoavasti aiheesta. Toivio 2014, 103–104.

73 Jalostusmetodeista ja niiden historian tuntemisesta 1900-luvun alussa. Ks. myös esim. Wrangel 1913, 8–11; Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 22–26. 1800-luvun jälkipuolella perustettiin maatiaisroduista myös yhdistelmärotuja. Hallander 1994, 128. Rotu voi perustua myös eri rotujen määritelyihin risteytyksiin, ja myös näille puoliveriroduille perustetaan kantakirjoja. Puoliveriroduista. Ks. esim. Talaskivi 1990, 64–74; Derry 2015, 28–30. Hevosroduista ja niiden kehityksestä. Ks. myös Talaskivi 1990, 52–90.

74 Ks. tarkemmin luku 2. Kysymyksen eläimen yksilöinnistä liittyy myös sille annettu nimi. Suomalaisen hevosen nimistöstä. Kalske 2005; Kalske 2006.

75 Saura 2018, 85.

76 Ks. esim. NordGen, ”Rodut ja kantakirjat”, <http://www.nordgen.org/index.php/fin/content/view/full/1862>, luettu 4.10.2016; Finlex, ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinjalostustoiminnasta annetun lain muuttamisesta”, HE 20/2018, <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180020>, luettu 5.5.2020.

Nykypäivänäkään kantakirjan käsitteen määrittely ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen eri eläinlajeilla tai -roduilla. Suomenhevosen kantakirjan määritelmää jalostushevosten rekisterinä muutettiin ratkaisevasti vuonna 2016. Aikaisemmin suomenhevosen kantakirjaan oli otettu vain jalostukseen hyväksytyt eläimet ja muut suomenhevoset oli merkitty Suomen Hippos ry:n ylläpitämään hevosten perusrekisteriin. Suomen Hippos muutti suomenhevosen kantakirjan määritelmän vastaamaan hevosten tunnistamiseen ja eläinjalostukseen liittyvää EU-lainsäädäntöä. Nykyisessä suomenhevosen alkuperäkantakirjassa on pääosasto, joka on jaettu perus- ja jalostusluokkaan. Rodun kantakirjaan on siirretty kaikki entiseen perusrekisteriin kirjatut suomenhevoset, ja siihen merkitään syntyvät varsat. Tähän perusluokkaan merkitään kaikki puhdasrotuiset suomenhevoset, jotka polveutuvat kantakirjan pääosastoon merkityistä vanhemmista, ja ne on tunnistettu sääntöjen mukaisesti. Aikaisemmin kantakirjatut ja uuden arvion mukaan jalostuseläimiksi hyväksyttävät suomenhevoset merkitään kantakirjassa jalostusarvostelluiksi. Tähän jalostusluokkaan merkittävän hevosen suorituskyky ja muut ominaisuudet arvioidaan jalostusarvostelutilaisuudessa.⁷⁷

Kuvion 1 mukaan maatiaisrodun käsite on tutkimuksessani keskeisellä sijalla. Alkuperäisrodun nykymääritelmä sisältää tietyn maantieteellisen alueen kotieläimet, jotka ovat geneettisesti sopeutuneet perinteisiin tuotantotapoihin tai ympäristöönsä. Ruotsalaisten maatiaisrotujen historiaa tutkineen Håkan Hallanderin mukaan ympäristö sisältää ilmastion, maaperän, maisemarakenteen, kotieläinten sairaudet, hoito- ja ruokintatavat sekä kasvattajan näkemyksen siitä, mitä eläimen pitäisi tuottaa. Maatiaisrodut ovat muodostuneet pitkän ajan kuluessa. Niiden ominaisuudet ovat muuttuneet aluksi ensisijaisesti luonnonolosuhteiden mukaan, mutta myös ihmisen toiminta on vaikuttanut niihin.⁷⁸ Juha Kantanen ja Auli Bläuer ovat tehneet urauurtavaa poikkitieteellistä tutkimusta suomalaisten maatiaiseläinten alkuperän ja perimän selvityksessä. He ovat myös nimenomaan osoittaneet Suomen alueen muinaisten ja nykyisten kotieläinten perimän yhteyden poikkitieteellisin arkeologian ja genetiikan menetelmin.⁷⁹ Osoitan, että juuri eurooppalaisen puhtaan rodun jalostusteorian sovellus suomalaisiin maatiaiseläimiin 1800-luvun lopulla on rotujen muodostumisen taitekohtana mahdollistanut nykyisen suomenhevosen olemassaolon suojeltuna alkuperäisrotuna. Tutkimukseni liittyy siten laajemmin kysymykseen paikallisten kotieläinkantojen muodostumiseen ja jalostamiseen alkuperäisroduiksi. Suomenhevosen

77 Suomen Hippos ry, ”Suomenhevosen jalostusohjesääntö”, <https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/>, luettu 23.5.2021; Suomen Hippos ry, ”Liite 1: Suomenhevosen kantakirjaan merkitseminen, jalostusarvostelu ja siitokseenkäyttö”, <https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/>, luettu 23.5.2021. Suomenhevosen nykyinen ja aiemmat jalostusohjesäännöt. Ks. Suomen Hippos ry, ”Jalostusohjesäännöt”, <https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/>, luettu 23.5.2021.

78 Hallander 1989, 30; Hallander 1994, 124–127; Soini 2007, 18–20; Ovaska 2016, 15. Ruotsalaisista maatiaisroduista. Hallander 1989; Hallander 1994, 119–130; Dyrendahl 1997, 17–19.

79 Ks. esim. Bläuer 2015; Kantanen 2014, 21; MTT, ”Kotieläinten varhainen historia Suomessa”, https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankeet/finnARCH/historia_termit_esite_nettiin.pdf, luettu 5.10.2016; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 94–95.

lisäksi suomalaisia alkuperäisrotuja ovat suomenkarja (itäsuomenkarja eli kyyttö, pohjois-suomenkarja eli lapinlehmä ja länsisuomenkarja), suomenlammas, ahvenanmaanlammas, kainuunharmaaslammas, maatiaiskana, suomenvuohi, kotimaiset ja alkuperäiset koirarodut (suomenpystykorva, karjalankarhukoira, suomenajokoira, suomenlapinkoira, lapinporokoira ja pohjanpystykorvan kotimaiset suvut), poro sekä pohjolan tummamehiläinen. Suomalaiset alkuperäiset maatiaissikakannat ovat kuolleet sukupuuttoon, eikä nykyinen maatiaissika ole Suomen alkuperäisrotu.⁸⁰

Suomen kotieläinkantoja alettiin 1800-luvulla kutsua maatiaisroduiksi, ja Katariina Soinin selvityksen mukaan Poppiuksen suomenkielen sanakirjassa maatiainen-sana esiintyi ensimmäisen kerran vuonna 1833. Nykyään maatiaisrotuja kutsutaan myös alkuperäisroduiksi ja kotoperäisroduiksi. Alkuperäisrotu korostaa eläimen alun perin kuuluneen Suomeen, ja sen vastakohtana ovat ulkomaiset, myöhemmin Suomeen tuodut eläinrodut. Kotoperäinen on ensisijaisesti luonnontieteellinen termi, joka tarkoittaa rajallisella alueella esiintyvää lajia. Soinin mukaan käsite maatiaisrotu vastaa pitkälti ruotsin- ja norjankielen sanaa *landras* ja englanniksi termiä *landrace*. Englanninkielisessä tieteellisessä keskustelussa käytetään yleensä termejä paikalliset rodut (*local breed*) tai alkuperäisrodut (*indigenous breed, native breed*).⁸¹ Käytän käsitteitä maatiaishevonen tai -rotu, koska niitä käytettiin tutkimusajankohtana. Ennen puhtaan rodun jalostukseen siirtymistä aikalaisten käyttämä maatiaisrotu-termi ei ole kuitenkaan sama kuin alkuperäinen maatiaisrotu nykymerkityksessä, vaan kyse oli ominaisuuksiltaan vaihtelevista paikallisista maatiaiseläinkannoista. Jalostuskysymys kytkeytyi jo tutkimusajankohtana laajemminkin eläinrotujen luokitteluun alkuperäisiin maatiaisrotuihin, jalostettuihin luonnonrotuihin ja jalostettuihin kulttuurirotuihin. Ulkoisten olojen vaikutuksesta syntyneitä eläintyyppisiä kutsuttiin luonnonroduiksi eli alkuperäisiksi maatiaisroduiksi. Ihmisen toiminnan seurauksena sen ominaisuudet saattoivat muuttua, jolloin oli kyse jalostetusta luonnonrodusta. Sellaiseksi katsottiin esimerkiksi juutilainen hevonen, juutilainen karja, norjalainen hevonen sekä muutamat karjarodut Saksassa. Kulttuurirodot oli jalostettu tiettyyn käyttötarkoitukseen. Koska eläinjalostus roduittain oli uutta, rodunmäärittelyyn liittyvät kysymykset eivät olleet yksiselitteisiä.⁸²

Maatiaisrodun käsitteen kautta tutkimukseni liittyy läheisesti alkuperäisroduista ja luonnon monimuotoisuudesta eri tieteenaloilla käytävään ajankohtaiseen keskusteluun.⁸³

80 Soini 2007, 20; Eläingeenivaratyöryhmä 2004; Honkatukia 2016, 1270–1276; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 92, 100–104.

81 Soini 2007, 18–20.

82 Kysymys liittyi myös ylipäätään puhtaan rodun määrittelyyn, joka ei ollut selviö. Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 23–26. Rotujen luokittelusta. Ks. myös Hallander 1994, 124–129. Oppikirjatietoja jalostuksesta ja kotieläinroduista sekä niiden määrittelystä vuosisadanvaihteen Suomessa. Ks. myös esim. Hallenborg 1901, passim.

83 Alkuperäisrodut ovat saaneet huomiota myös mediassa. *Aamulehti* uutisoi näyttävästi kesällä 2015, miten ”Kansallisaarre on katoamassa”. Pahimpien uhkakuvien mukaan suomenhevosvarsoja syntyy yhtä vähän kuin 1970-luvun suomenhevosen hävityksen aikana ja suomenhevonen on muuttumassa uhanalaiseksi roduksi. ”Kansallisaarre on katoamassa”, *Aamulehti* 18.6.2015. Ks. myös esim. ”Maatiaisrodulla on selviytyjän

Kuten Katariina Soini on alkuperäisrotujen arvoja selvittäessään todennut, samaa keskustelua käytiin osittain jo 1800-luvulla.⁸⁴ Nykypäivänä maataisrotujen suojeluarvo on arvioitu suureksi.⁸⁵ Suomessa maataisrotujen säilyttämisen esitaistelijaksi nousi kotieläinten jalostustieteen professori Kalle Maijala. Maijalan mukaan 1960-luvun lopulla esimerkiksi maataislehmän tilanne oli ollut huono. Pohjoissuomenkarja oli lähes hävinnyt, itäsuomenkarja huomattavasti vähentynyt ja myös länsisuomenkarja oli menettämässä tilaa ulkomaisille roduille. Maijala näki maataisrotujen säilytykselle biologis-taloudellisia, tieteellisiä, kulttuurihistoriallisia, luonnonsuojelullisia, eettisiä sekä esteettisiä perusteita.⁸⁶ Nykypäivän tutkimuksessa korostetaan yhä samoja arvoja. Esimerkiksi Mervi Honkatukia, Ulla Ovaska ja Katariina Soini ovat nostaneet esiin alkuperäisrotujen merkityksen eläingenivarojen ja maatalouden biodiversiteetin näkökulmista. Lisäksi nähdään alkuperäisrotujen taloudellinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys sekä niihin liittyvät ekologiset, sosiaaliset ja moraaliset arvot. Ulla Ovaska on tiivistänyt ympäristöpolitiikan alan alkuperäisrotujen suojelua käsittelevän väitöskirjansa otsikkoon kolme asiaan kiteytyvää tekijää: *Genes, Gastronomy and Gratitude* (2017). Tänäkin päivänä osa Suomen alkuperäisroduista on uhanalaisia, eivätkä paikalliset kotieläinrodut ole yleisestikään turvassa sukupuutolta tuotannon keskittyessä valtarotuihin. Suomenhevosen tila on määritely haavoittuvaksi.⁸⁷ Samat teemat toistuvat myös uusimmassa *Suomen maa-, metsä- ja kalatalouden kansallisessa geenivaraohjelmassa* (2018), johon myös eläingenivarat sisältyvät. Alkuperäisrodut nähdään osana kulttuuriperintöä ja kansallista muistia, mutta yhtäläillä niiden kautta muun muassa edistetään luonnon biologisen ja kesytettyjen eläinten geneettisen monimuotoisuuden ylläpitoa, voidaan lisätä geneettistä variaatiota tulevaisuuden kotieläinjalostuksessa, harjoittaa paikallista elintarviketuotantoa tai hyödyntää niiden kestävyysominaisuuksia ilmastonmuutoksen aiheuttamissa uusissa olosuhteissa.⁸⁸

Suomessa alkuperäisrotujen säilytystyö aloitettiin viimehetkellä – itä- ja pohjoissuomenkarja olivat lähes kuolleet sukupuuttoon ja maataiskana oli erittäin uhanalainen – 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Suomi allekirjoitti YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa vuonna 1992 biodiversiteetisopimuksen, jota pidetään kansainvälisesti merkittävimpänä kotieläinten geenivarojen säilyttämistä ohjaavana sopimuksena. Suomen *Kansallinen eläingenivaraohjelma* noudattaa YK:n Elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n *Maa-*

geenit”, *Helsingin Sanomat* 4.6.2015; ”Kyytönmaito nyt tavalliseen tölkkiin”, *Aamulehti* 4.12.2012; ”Suomenhevosen geeniperimä johtaa Siperiaan ja Mongoliaan asti”, *Maaseudun Tulevaisuus* 1.9.2014; Turunen, Sepo, ”Arvokkaat maataiset”, *Museo* 2/2007, 17.

84 Soini 2007, 18.

85 Kantanen 2007, 49–51; Lilja 2007, 67; Ovaska 2017; Honkatukia 2016, 1270–1276. Ks. myös uusin *Kansallinen eläingenivaraohjelma*. Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 28–30, 90–111.

86 Maijala 1999b, 233–252.

87 Ks. esim. Ovaska 2017; Honkatukia 2016, 1270–1276; Karja & Lilja 2007; Soini 2007, 28–38. Ks. myös Kantanen 2016, 1230–1236. Myös Kalle Maijala nosti esiin nimenomaan myös suomenhevosen monimuotoisuuden säilyttämisen. Maijala 2007, 81–90.

88 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 95, 109.

manlaajuista toimenpidesuunnitelmaa eläingenivaroille. Ohjelman koordinoinnista vastaa Luonnonvarakeskus, joka toteuttaa sitä yhdessä sidosryhmien kanssa. Suomenhevosen osalta Luke tekee yhteistyötä rodun jalostuksesta vastaavan Suomen Hippos ry:n kanssa. *Kansallisen eläingenivaraohjelman* päätavoite on turvata Suomessa perinteisesti kasvatettujen kotieläinlajien perinnöllinen monimuotoisuus. Ensimmäinen tavoite on, etteivät alkuperäisrodut kuole sukupuuttoon ja niiden geenivaranto tallennetaan. Alkuperäisrotujen sukupuuton katsottaisiin merkitsevän tärkeän geneettisen vaihtelun ja kansallisen kulttuuriperinnön katoamista. Suomenhevosen näkökulmasta merkittävää oli rodun geenipankin perustaminen keväällä 2018. Geenipankilla turvataan suomenhevosen jäljellä olevien sukulinjojen jatkuvuutta sekä perinteistä työhevostyyppiä. Myös työhevosesaamisen ylläpito on tärkeää. Perinteen tallennukseen velvoittaa sopimus geenivarojen oikeudenmukaisesta käytöstä (Nagoyan pöytäkirja).⁸⁹

1.3 Tutkimuksen rakenne ja sijoittuminen hevosjalostuksen historiaan Suomessa

Uuden innovaation saapumisesta järjestelmän läpimurtoon

Suomalaisen hevosrodun syntyä käsittelevän tutkimuksen rakenne jakautuu kolmeen osaan. Tematisoin tutkimuksen kolmeen kantakirjainnovaation käyttöönoton ja leviämisen vaiheeseen suomalaisessa hevosjalostuksessa, joiden kautta tutkimus etenee kronologisesti innovaation tulosta järjestelmän valtakunnalliseen läpimurtoon. Tutkimuksen osat, ja samalla suomalaisen hevosen kantakirjan institutionalisointiprosessin vaiheet ovat innovaattorien aika (1891–1895), järjestelmän rakentuminen (1893–1899) ja aatteen valtakunnallinen läpimurto (1900–1907). Yhdessä nämä kolme vaihetta selittävät koko sen mittavan prosessin, joka kantakirjainnovaation tulosta Suomen hevosjalostuksen perustaksi muodostui (ks. kuvio 2).

89 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 28–30, 90–91, 94–97, 100–110; Luke, ”Eläingenivarat”, <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/geenivarat/eläingenivarat/>, luettu 18.10.2019; Luke, ”Tervetuloa Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman kotisivuille!”, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Eläingenivarat>, luettu 5.10.2016; Luke, ”Kansainväliset sopimukset”, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Eläingenivarat/sailytyksenperusteet/sopimukset>, luettu 5.10.2016; Honkatukia 2016, 1270–1276; Luke, ”Suomenhevosen avataan oma geenipankki”, <https://www.luke.fi/uutiset/suomenhevosen-avataan-oma-geenipankki/>, luettu 9.10.2019. Suomalaisista alkuperäisroduista. Ks. myös Eläingenivaratyöryhmä 2004; Maijala 2007, 81–90. Suomenhevosoriiden valinnasta geneettiseen säilytykseen. Ks. Tenhunen & Salonpää 2016.

Kuvio 2. Kantakirjainnovaation vaiheet hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1893–1907.

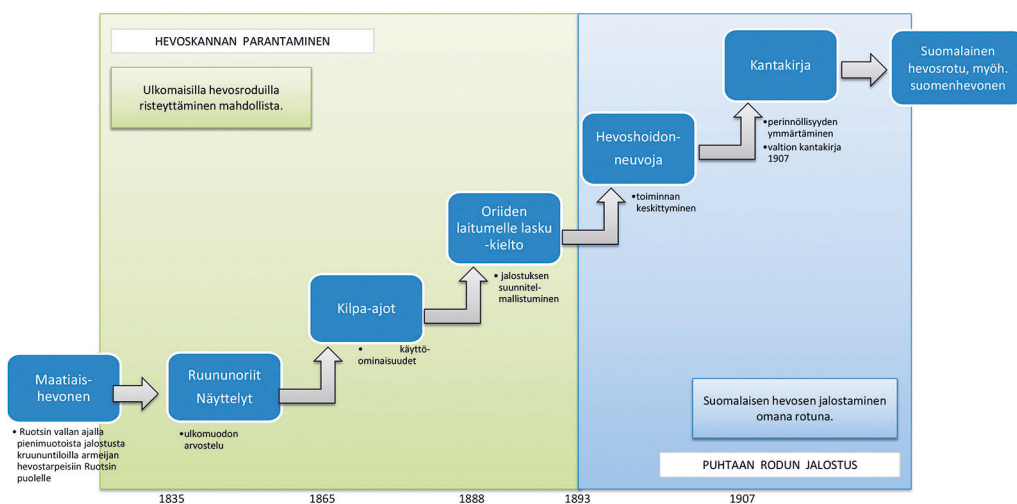
Luvussa 1 liitän hevosjalostuskysymyksen sen keskeisiin kansainvälisiin ja kansallisiin yhteyksiinsä. Tutkimuksen periodisaation mukaan suomalaisen hevosen kantakirjan instituutionalisoitumisprosessin ensimmäinen vaihe eli luku 2 kattaa kantakirjan alkupisteen suomalaisessa hevosjalostuksessa. Analysoin, keitä innovaattorit olivat ja millä keinoin uusi tieto kantakirjainnovaatiosta siirrettiin Suomen hevosjalostukseen ja mitä sillä tavoiteltiin. Luku 3 kattaa prosessin toisen osan, kantakirjajärjestelmän rakentumisen vaiheen. Tutkin siinä, miten eri tahot toteuttivat uuden jalostusmetodin mukaista kantakirjatoimintaa Suomessa. Sitä kautta selviää, millä tavoin kantakirja rakentui osaksi käytännön hevosjalostusta Suomessa. Pohdin sekä innovaation käytäntöön siirtämisen haasteita että kantakirjajalostuksella saavutettuja tuloksia. Luku 4 kattaa prosessin kolmannen vaiheen, kantakirjainnovaation valtakunnallisen läpimurron Suomen hevosjalostuksessa. Tarkastelen siinä, mikä taho ja miten se voitti kamppailun hevoskantakirjan hallinnoinnista Suomessa sekä rodunjalostuksen läpimurtoon liittyneitä vaikeuksia. Lisäksi analysoin, mitkä tekijät jäivät kantakirjan erityispiirteiksi Suomen hevosjalostuksessa. Luvussa 5 kokoa yhteen tutkimuksen päätulokset. Tutkimuksen liitteissä esitän keskeisiä tilastotietoja hevoskannasta Suomessa sekä määritelmät tutkimuksessa esiintyvillä hevosten väreillä ja merkeillä (ks. liitteet 1–2).

Hevoskannan parannuksesta puhtaan rodun jalostukseen

Kansainvälisissä kotieläinhistoriantutkimuksissa sekä Suomen tasolla on osoitettu, ettei kotieläinten jalostus ole ajatuksena uusi.⁹⁰ Auli Bläuer on nostanut esiin Suomen kotieläinkannan varhaisen historian yhteydessä Charles Darwinin kotieläinkantojen muutosten luokittelun. Darwin jakoi jalostuksen suunnitelmalliseen jalostukseen, tiedostamattomaan jalostukseen ja luonnonvalintaan. Luonnonvalinnassa voimakkaimmat ja paikallisiin olosuhteisiin parhaiten sopeutuneet eläinyksilöt jatkoivat sukua. Tiedostamattomassa

90 Ks. esim. Derry 2015, 13; Derry 2006, 3–4; Derry 2003, 1–2; Bläuer 2015; Simonen 1964; Simonen 1950.

jalostuksessa ihminen teki valinnan nykyhetken perusteella ja valitsi elinkannan parhaat yksilöt jatkamaan sukua. Suunnitelmallisessa jalostuksessa kasvattajalla on mielikuva tulevasta ihanneyksilöstä, jonka perusteella hän tekee jalostusvalinnan. Sitä on esimerkiksi nykyisin kotieläinjalostuksessa vallitseva rodunjalostus. Rotumääritelmän luonnissa oli kyse juuri jalostuksen suunnitelmallistumisesta kohti tavoiteltavaa ihanneyksilöä. Bläuer on esittänyt kaikkien Darwinin määrittelemien jalostusvaiheiden vaikuttaneen Suomen kotieläinkannan kehitykseen ja näkyneen alkuperäisten maataisrotujen taustoissa.⁹¹ Myös hevosjalostus jakautui yleisten kotieläinjalostuksen kehitysvaiheiden mukaisesti kahteen pääjaksoon autonomian ajan Suomessa: hevoskannan parantamisen ja rodunjalostuksen aikaan (ks. kuvio 3). Näistä jälkimmäisessä ajanjaksossa painottui Darwinin käsittein suunnitelmallinen jalostus. Hevosjalostuksen modernisoitumisen merkityksen ymmärtämiseksi sitä on peilattava jo sitä edeltäneeseen hevosjalostushistorian pitkään linjaan Suomen alueella.⁹²

Kuvio 3. Valtiovallan suorat toimenpiteet hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1835–1907.

Erityisesti Mauno Jokipii on esittänyt Ruotsin vallan ajalla Suomessa olleen kuninkaan hevossiittoloita, kun Kustaa Vaasan aloittaman hevosjalostustoiminnan vaikutukset ulotettiin Suomen alueelle. Kuninkaankartanot olivat mukana kruunun hevoskasvatuksessa, mutta varsinaista siittolaperinnettä ei muodostunut. Kruunu ylläpiti siittoloita lähinnä suurvallan armeijan tarpeisiin, ja viimeinen niistä oli Haapaniemen kartanossa 1700- ja

91 Bläuer 2015, 151–168. Ks. myös Darwin 2016.

92 Tässä esitetyt tulkinnat hevosjalostuksen eri jaksoista ovat tekijän. Kokoavasti nykyisen käsityksen mukaisesti hevosjalostuksen historiasta Suomessa. Ks. esim. Savikko 2014a, 13–57; Johansson 2014, 59–85; Ojala 1996, 48–65. Samat kansalliset hevoshistorian teesit ja kertomukset toistuvat useissa muissa julkaisuissa.

1800-lukujen vaihteessa. Axel Alfthanin mukaan oli vaikeaa arvioida siittoloiden merkitystä lähialueiden hevoskantoihin, mutta katsoi yleisesti joidenkin ulkomaisten hevosuontien vaikuttaneen paikallisesti huomattavasti suomalaiseen hevoskantaan ja sen ominaispiirteisiin.⁹³ Ruotsin vallan ajalla ei ollut kuitenkaan mitään järjestelmällistä ohjelmaa suomalaisen maatiaishevosen kasvattamiseksi.

Kuviossa 3 esitän Keisarillisen Suomen senaatin keinot suomalaisen maatiaishevosen ominaisuuksien parantamiseksi autonomian ajan Suomessa. Hevoskannan kohennustyö aloitettiin vuonna 1835, jolloin hevosjalostus vietiin Suomessa lainsäädännön tasolle.⁹⁴ Tästä alkoi senaatin pitkä työ suomalaisen hevosjalostuksen eteen. Senaatin hevosjalostusohjelma alkoi sijoittamalla yksityishenkilöiden hoitoon valtion omistamia siitosoriita (nk. kruunun- tai ruununoriita) sekä palkitsemalla niiden parhaita varsoja. 1860-luvun jälkipuolella senaatin rahoittama hevosjalostustoiminta tehostui, kun ulkomuodon ohella valtion kilpa-ajojen kautta alettiin mitata hevosen käyttöominaisuuksia. Valtion ravikilpailuista⁹⁵ ja ruununorijärjestelmästä⁹⁶ muodostui pitkäksi aikaa senaatin hevosjalostustoiminnan perusta. Suorien toimien ohella välillisiä toimia oli esimerkiksi hevosityhdistysten⁹⁷ tukeminen. Hevoskasvatusta alettiin myös ohjata kohti suunnitelmallisempaa jalostuseläinten valintaa yleisen luonnonvalinnan sijaan, kun oriiden päästäminen yhteislaitumille kiellettiin vuonna 1888.⁹⁸ 1800-luvun viimeiselle vuosikymmenelle tultaessa suomalaisen hevoskannan tilaa oli siten pitkään pyritty parantamaan, eikä hevoskasvatuksen tavoitteena ollut enää yksinomaan varsojen lukumäärä. Ravikilpailuita lukuun ottamatta vastaavahko kehitys näkyi valtion karjanjalostustoimissa.

Auli Bläuerin mukaan Suomen muinaiset kotieläimet eivät edustaneet mitään tarkkaa eläintyyppiä.⁹⁹ Myös vuonna 1835 alkaneessa senaatin organisoimassa hevoskannan parannustyössä sen laatua pyrittiin aluksi parantamaan ilman rodunjalostuksellista tarkoitusta. Pyrkimyksenä oli parantaa hevosten ominaisuuksia, ei esimerkiksi lisätä hevoskannan yh-

93 Ks. esim. Jokipii 1972, 132–163; Vilkuna 1958, 87–89; Alfthan 1911a, 10–14; Talaskivi 1990, 77–79. Vrt. Lääninlampurijärjestelmä. Niemelä 1996, 30–39. Siittoloita ei nähty myöhemminkään 1800-luvulla ratkaisuna Suomen hevosjalostuskysymykseen. Komiteanmietintö 1892:3, 5–6; Komiteanmietintö 1880:1, 37–49; Ojala 1997a, 27. Valtionsiittolan toiminta alkoi Ypäjällä vasta vuonna 1937. Ojala 1996, 72–73.

94 Hans Kejslerliga Majestäts Rådiga Kungörelse, angående medel till Hästafwelnns förädling i Finland, *Asetuskokoelma* 20.5.1835.

95 Ravikilpailuista. Ks. esim. Ojala 1996, 60–61; Simonen 1964, 142–149; Vettenniemi 2008; Arppe 1968, 9–25; Bonn 2007, 61–82; Johansson 2014, 70–77; Porthan & Frenckel 1908, 5–41; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnettyistä rahanmääräyksestä palkinnoiksi maassa pidettävissä kilpa-ajoissa, *Asetuskokoelma* N:o 16/1869; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä yhteisiä sääntöjä niille yleisille kilpa-joille hevosilla, joita toiseksi tullaan vuosittain Suomessa pitämään, *Asetuskokoelma* N:o 33/1870.

96 Ruununorijärjestelmästä, sen tuloksista ja ongelmista. Ks. erityisesti Toivio 2007. Ks. myös esim. Ojala 1996, 54–55.

97 Tutkimusajankohtana valtio tuki sekä hevosystäväinyhdistyksiä, oriyhdistyksiä että Hippos-yhdistyksiä.

98 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus siitä, mitä oriiden laskemisesta laitumelle on noudatettava, *Asetuskokoelma* N:o 44/1888.

99 Bläuer 2015, passim.

tenäisyyttä. Tämä tarkoitti, että suomalaista hevoskantaa myös risteytettiin ulkomaisilla hevosilla (ks. kuvio 3). Bläuerin mukaan varhainen kotieläinten jalostus perustui Suomessa pääasiassa Charles Darwinin luokittelun mukaan luonnonvalintaan ja tiedostamattomaan jalostukseen parhaiden yksilöiden valinnalla, mutta myös jossain määrin suunnitelmalliseen jalostukseen. Viimeiseen sisältyi lähinnä ulkomaisten eläinten tuontia, mikä saattoi Bläuerin mukaan muuttaa eläinten perimää merkittävästikin kotieläinten kokonaismäärän ollessa pieni.¹⁰⁰ Kotieläinten risteytystoimintaa vahvisti Suomessakin vallitseva jalostusteoreettinen lähtökohta, jossa periyttämiskyky nähtiin eläimen yksilöllisenä ominaisuutena. Individuaalipotenssiopin perusteella eläinkantojen uskottiin kohentuvan ainoastaan vieraan veren risteytyksellä. Teoria johti esimerkiksi suomalaisen maatiaiskarjan entistä laajempiin risteytyksiin 1800-luvun jälkipuolella, minkä seurauksena sen tila kuvattiin lähelle katastrofia.¹⁰¹

Risteyttäminen vierailta roduilla näkyi myös Suomen hevoskannassa 1800-luvun lopulla. Axel Alfthan kuvasi 1800-luvun hevoskantaa erilaisen polveutumisen ja risteyttämisen tuloksena sekalaiseksi, vaikka piti risteytysten vaikutusten arviointia osittain hankalana. Alfthan erotti useita, ominaisuuksiltaan erilaisia hevoskantoja ja katsoi eri puolilla maata esiintyneen myös vierasta muotoa muistuttavia hevosia.¹⁰² Myös eläinlääkäri Ludvig Fabritius ja suomalaisen hevosen alkuperän ensimmäinen selittäjä, arkeologi J. R. Aspelin tunsivat suomalaisen maatiaishevosen sekalaisen syntyhistorian, vaikka suomalaista hevosta puolustaessaan vähättelivät osittain risteytysten merkitystä.¹⁰³ Suomalaisen hevosen risteytymistä muilla roduilla tukevat myös modernin geenitutkimuksen tulokset nyky-suomenhevosen perimästä.¹⁰⁴

Osa Suomen hevoskannan sekavuudesta periytyi Ruotsin vallan ajalta, mutta myös 1800-luvulla suomalaista hevosta risteytettiin ulkomailta tuoduilla hevosilla. Ruotsin vaikutuksen ohella erityisesti itäisistä kantaoriista polveutui etenkin savokarjalaiselle alueelle tunnettuja hevossukuja, kuten Halin, Haapaniemen, Taviniemen, Papinniemen, Simananniemen ja Fürstenbergin hevossuvut.¹⁰⁵ Axel Alfthanin mukaan ruotsalaisten ja venäläisten – kuten orlov – hevosten lisäksi suomalaista hevosta oli kokeiltu risteyttää pienessä määrin norjalaisella gudbrandsdalilla, ardennerilla sekä enemmän tai vähemmän puhtailta täysiverisillä ja arabialaisella hevosella.¹⁰⁶ Tunnetuin 1800-luvun jälkipuolen risteytys-

100 Bläuer 2015, passim. Ks. myös Darwin 2016, 74–116.

101 Ks. esim. Simonen 1950, 11–49, 347, 429; Nylander 1906, 14–18; Nissinen 1923, 24–34; Toivio 2014, 100–101. Tarkemmin eri kotieläinten jalostushistoriasta Suomessa. Simonen 1964, 61–155.

102 Alfthan 1911a, 10–18.

103 Ks. esim. Fabritius L. 1909a, 321–326; Aspelin 1887, 158–163.

104 Kvist, Niskanen, Mannermaa, Wutke & Aspi 2019, 1, 9–11. Suomenhevosen perimästä on tutkittu myös sen varhaisinta alkuperää. Ks. Kantanen 2014, 21; Sild, Rooni, Värvi, Røed, Popov, Kantanen & Viinlass 2019, 58, 60–64.

105 Suomalaisen hevosen risteytyksistä kokoavasti. Simonen 1964, 134–136, 150–155. Ks. myös esim. Ojala 1996, 53; Johansson 2014, 62–65; Talaskivi 1990, 77–80.

106 Alfthan 1911a, 10–18.

yrittäjästä oli Uudellamaalla sijainnut Norfolk-yhtiö, joka risteytti suomalaista hevosta englantilaisen norfolk-hevosensa kanssa. Yrityksessä aktiivinen oli ollut Uudenmaan läänin hevosystäväinseura, ja norfolkia oli suositellut suomalaisen hevosen kohentajaksi yksi aikansa tunnetuimmista hippologeista, ruotsalainen kreivi Carl Gustaf Wrangel. Alkumenestyksen jälkeen suomalais-norfolkilaiset risteytykset osoittautuivat pettymykseksi: luonteeltaan oikullisista norfolkeista ei tullut hyviä juoksijoita. Norfolk-yhtiö hajosi taloudellisiin vaikeuksiin vuonna 1884. Myöhemmin esimerkiksi Gustaf Robert Ehrnrooth ehdotti arabialais-suomalaista hevosrotua, mutta hanke ei enää mennyt läpi risteytysmetodin alkaessa vanhentua eläinjalostuksen perustana.¹⁰⁷ Tämä oli kuitenkin suomalaisen maatiaishevoscannan sekalainen lähtökohta, jossa jalostusperiaatteiden uudistaminen aloitettiin 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä.

Aloitin hevosjalostuksen tutkimisen siitä, mihin Auli Bläuer lopettaa tutkimuksensa kotieläinten varhaisvaiheista Suomessa.¹⁰⁸ Tutkimukseni sijoittuu kuviossa 3 esitetyn hevosjalostuksen rajapyykin, vuoden 1893 jälkeiseen aikaan. Keskeinen ero aiempaan hevoskannan parannuksen ja sitä seuranneen kehityksen välillä oli, että suomalaisen hevoskannan sekalaisuudesta huolimatta alettiin tavoitella puhdasta suomalaista maatiaishevosta ilman ulkomaisia risteytyksiä. Samalla jalostuksen suunnitelmallisuus sekä eläimen suvun ja perinnöllisten ominaisuuksien merkitys alkoivat syrjäyttää sattumanvaraista tai lähinnä hevosen ulkomuotoon perustunutta valintaa. Pyrkimys puhtaan rodun jalostusteorian periaatteisiin merkitsi hevosjalostuksen rationalisoitumisen ja tieteellistymisen alkua myös Suomessa. Aiemmin Åsa Bonn on kytkenyt yleisesti suomalaisen hevosjalostuksen 1800-luvun debatin ja sen teoreettisen käänteen jalostuksen kansainväliseen kehitykseen. Bonn ei kuitenkaan tunne tarkemmin uuden teorian keskeisen elementin, kantakirjan kehitysvaiheita Suomen hevosjalostuksessa.¹⁰⁹

1.4 Teoreettinen viitekehys

Uuden tiedon leviäminen innovaatiosta läpimurtoon

Tutkimuksessani on pohjimmiltaan kyse uuden, aiemmista käytännöistä täysin poikkeavan kotieläinten jalostustiedon soveltamisesta ja sen käytäntöön viennin vaiheista hevosjalostukseen Suomessa. Uuteen tietoon perustuva innovaatio aiheuttaa usein historiassa murroksen. Tutkimuksestani selviää, miten näkökulma kantakirjasta kotieläinjalostuksen mullistaneena innovaationa toteutui suomalaisessa hevosjalostuksessa. Innovaation käsite korostuu siten tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä (ks. kuvio 5). Vastaavasti Jan

107 Simonen 1964, 150–155. Ks. myös esim. Johansson 2014, 64–65; Bonn 2004, 99–103.

108 Bläuer viittaa tutkimuksessaan lyhyesti myös suomalaisten maatiaisrotujen myöhempään vaiheeseen. Bläuer 2015, 158–170.

109 Bonn 2004, 30–45, 105, 76–78, 82–84, passim.

Bieleman on aloittanut hollantilaisen karjanjalostuksen ja lypsykarjatalouden teknologisten innovaatioiden pitkän aikavälin (1850–2000) tarkastelun nautakarjan kantakirjaorganisaatioiden perustamisesta parantamaan Hollannin asemaa kansainvälisessä kilpailussa 1870-luvulla. Myös Bieleman osoittaa hollantilaisen kantakirjan organisoinnista eri vaiheita, ja kantakirja on hänelle jalostuskehityksen perusta yhä myöhempien lypsykarjatalouden innovaatioiden aikana.¹¹⁰ Omassa tutkimuksessanikin uuden jalostustiedon soveltamisessa näkyvät vahvana myös kantakirjan organisoitumisen historian sekä hallintohistorian näkökulmat.

Innovaatioista on kehitetty useita teorioita, ja eri tutkimusten näkemykset myös poikkeavat toisistaan. Taloustieteilijä Joseph Schumpeter on nähty innovaatiotutkimuksen pioneerina, ja innovaatioita on tarkasteltu myös taloushistorian näkökulmista.¹¹¹ Innovaatioiden tutkimukseen on vaikuttanut laajasti myös sosiologi Everett M. Rogers, jonka teoriaa innovaatiota koskevasta päätöksenteosta seuraan kantakirjainnovaation institutionalisointiprosessin – uuden metodin käyttöönoton ja leviämisen vaiheiden – jäsentämiseksi suomalaisessa hevosjalostuksessa.¹¹² Rogers määrittelee innovaation ideaksi, käytännöksi tai välineeksi, joka on omaksujalleen (ryhmä tai yksilö) uusi. Oleellista on, ettei omaksuja ole vielä kyennyt muodostamaan siihen hyväksyvää tai hylkäävää kantaa. Rogers määrittelee innovaation diffuusion eli käytäntöön sulauttamisen ajassa tapahtuvaksi prosessiksi, jossa innovaation leviäminen siirtyy tiettyjä kanavia pitkin sosiaalisessa järjestelmässä. Määritelmässä nousee esiin innovaatioiden diffuusion neljä peruselementtiä: innovaatio, kanavat, aika ja sosiaalinen järjestelmä. Everett M. Rogersin diffuusioteoriaa on sovellettu laajasti niin antropologiassa ja maataloussosiologiassa kuin markkinoinnissa ja johtamisessa. Eläinjalostuksen historiaa tutkinut Margaret E. Derry on nostanut esiin Rogersin esimerkin hybridimaissi-innovaation leviämisestä, ja myös esimerkiksi Marjatta Hietala on korostanut Rogersin merkitystä innovaatioiden tutkimuksessa. Diffuusiomallin katsotaan yleisesti kuvaavan hyvin innovaatioiden leviämistä, ja diffuusioteorian voidaan katsoa selvittävän yhteiskuntien tai jopa koko ihmiskunnan kehitystä.¹¹³

Marjatta Hietala on kiteyttänyt innovaation syntyprosessin vaiheet keksinnöksi, kehittelyksi markkinointikelpoiseksi aatteeksi ja omaksumiseksi tai leviämiseksi.¹¹⁴ Everett M. Rogersin mukaan innovaatioita ei otetakaan käyttöön välittömästi. Rogersin teoriassa

110 Bieleman 2005, 229–232, 234–235, 239, 249.

111 Laajemmin innovaatioista, niiden historiasta, teknologisesta kehityksestä ja innovaatioteorioista. Ks. esim. Rosenberg 1976; Rosenberg 1994; Rosenberg 2000; David 1975; Mokyr 1990; Mokyr 2010.

112 Rogersin teoria on saavuttanut klassikon aseman. Viitataan teoksen 5. painokseen. Rogers 2003a. Innovaatioiden diffuusiotutkimuksesta ja sen kritiikistä. Rogers 2003a, 39–135.

113 Kalliokulju & Palviainen 2006; Rogers 2003a, 5–6, 11–12, 18–28, 279–287, 219–223; Derry 2015, 9; Hietala 1992, 22 (alaviite 23); Hietala 1987, 38. Ks. myös kokoavasti Laitinen 2008, 12–15. Rogersin teoriaa on hyödynnetty myös ammattia koskevan tiedon leviämässä maanviljelijöiden piirissä. Vainio-Mattila 1969; Kuusniemi 2004. Innovaatioiden diffuusiotutkimuksista Suomessa on esittänyt kokoavasti Pertti Laitinen. Laitinen 2008, 17–18. Diffuusioista ja sen tutkimuksesta. Ks. myös Inkinen 2000, 15–20, 96–99.

114 Hietala määrittelee innovaation ideaksi, aatteeksi, prosessiksi tai tuotteeksi, jonka voi soveltaa käytäntöön ja jossa on jotakin uutta. Hietala 1992, 17; Hietala 1987, 37. Muita suomalaisia historian tutkimuksia

innovaatiota koskevasta päätöksenteosta on viisi vaihetta. Kantakirjainnovaation kolmi-vaiheisen institutionalisointiprosessin (ks. kuvio 2) ensimmäinen vaihe (luku 2) sisältää pääasiassa Rogersin päätöksenteko-mallin kolme ensimmäistä vaihetta: tieto innovaatiosta ja ymmärrys sen toiminnasta, innovaatiota suosiva tai sitä hylkäävä asenne ja käytännön toimet innovaation hyväksymisen tai hylkäämisen puolesta. Rogersin teorian päätöksenteon neljäs vaihe, innovaation käyttöönotto ja kokeilu, vastaa kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikaa (luku 3). Rogersin mallin viidennen vaiheen, päätöksen vakiinnuttamisen hankkimalla lisää tietoa, yhdistän kantakirjajärjestelmän valtakunnalliseen läpimurtoon (luku 4).¹¹⁵

Risto Höltän kolmivaiheisen innovaation alueellisen leviämisen mallin mukaan innovaatio otetaan ensin käyttöön pääinnovaatiokeskuksissa ja alueellisen leviämisen alkuvaiheessa ne toimivat toisistaan erillään. Prosessin edetessä ja innovaation yleistyessä keskukset ovat yhä enemmän vaikutuksessa keskenään. Samalla innovaation omaksumisen painopiste on näiden keskusten ulkopuolella, ja innovaation yleistyminen on vauhdikasta. Kolmannessa vaiheessa innovaatio saavuttaa periferian, jossa on potentiaalisia uusia käyttöönottajia.¹¹⁶ Jaottelu on pitkälti yhtenevä tutkimukseni rakenteen määrittävän kantakirjainnovaation käyttöönoton vaiheiden kanssa (ks. kuvio 2). Kun innovaation voidaan katsoa tulleen yleisesti käyttöön, sen ulkopuolella olevat henkilöt kokevat voimakasta sosiaalista painetta uutuuden käyttöönottoon.¹¹⁷

Maatalouden teknisten muutosten taakse on nostettu yhtäältä hallinnon, tiedemiesten ja kaupallisten yritysten toiminta, mutta toisaalta käytännön maanviljelijöiden toiminta alan pioneereina.¹¹⁸ Karjanjalostusta ja uuden karjarodun luontia on tarkasteltu maataloudellisen innovaatiostyteen näkökulmasta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Espanjassa, missä näkyy nimenomaan fuusio tieteeseen ja käytäntöön perustuneen maataloudellisen tiedon välillä.¹¹⁹ Esimerkki osoittaa myös kotieläinjalostuksen modernisaation kansainvälistä laajuutta ja murroksen alueesta riippumattomia yhteneväisyyksiä. Innovaatiosta seuraa yleisesti muuntumisen ja sovelluksen mahdollisuus,¹²⁰ mikä näkyy oletuksena myös hevosjalostusta koskevan tutkimukseni kysymyksenasettelussa. Prosessissa näkyy siten yhteneväisyys myös Timo Myllyntauksen käsitykseen innovaation vaiheista. Myllyntauksen esittämän teknologian siirron mekanismin mukaan innovaatio siirtyy teknologian luovuttajalta siirtoväylien kautta ja yhteiskunnallis-kulttuurillisen suodattimen läpi teknologian vastaanottajalle ja prosessin kaikissa vaiheissa siihen vaikuttavat myös

innovaatioista. Ks. myös Hietala 1992, 13–14. Innovaatioiden leviämisestä useista näkökulmista. Ks. Niemi & Vuolanto 2003.

115 Rogers 2003a, 20–22, passim. Vaiheiden suomennokset ovat Laitisen. Laitinen 2008, 13.

116 Hölttä 1982, 11–13. Ks. myös Kuusniemi 2004, 23. Osuuskauppainnovaation alueellisesta leviämisestä. Inkinen 2000.

117 Kalliokulju & Palviainen 2006.

118 Kokoavasti erilaisista maataloudellisen tiedon leviämismalleista. Segers & van Molle 2013.

119 Fernández Prieto, Soto Fernandez, Cabo Villeverde & Lanero Táboas 2013.

120 Hietala 1992, 17.

ulkoiset tekijät. Myllyntaus toteaa myös, että innovaation käyttöönotto on menestyksenkäs vain, mikäli sosiaalinen ympäristö vastaanottavassa yhteiskunnassa hyväksyy sen.¹²¹ Tähän liittyen maatalouden muutoksia onkin lähestytty tutkimuksessa myös alhaalta ylös. Esimerkiksi Pablo Wiking-Faria on osoittanut näkökulman hedelmällisyyden tutkiessaan maatalouden muutoksia Hallandissa vuosina 1700–1900. Wiking-Faria on tutkinut perusteellisesti myös kotieläimiä ja niiden kasvatusta talonpoikaisväestön keskuudessa. Hän ei kuitenkaan tarkastele eläinten ominaisuuksien toivottua kehitystä sinänsä rotujen perustamisen näkökulmasta.¹²² Kantakirjainnovaation etenemisen suuntaviivat suomalaisessa hevosjalostuksessa rakennettiin ylhäältä käsin, ja niiden määrittäminen oli keskeinen osa suomalaisen hevosrodun syntyä sekä jalostusideologisesta että hallinnollisesta näkökulmasta.

Keskityn kantakirjainnovaation tutkimisessa siihen tiedon leviämisen portaaseen, jonka muodostivat ne asiantuntijan asemaan nousseet henkilöt, jotka ottivat uuden jalostustiedon Suomessa ensimmäisenä vastaan, ja joilla oli resurssit hyödyntää sitä. Saman aikaisesti suomalaisen maatalouden kehityksessä korostui laajemminkin vaikuttajajaksilon asemaan nousseiden henkilöiden merkitys.¹²³ Ajettaessa vanhan menetelmän syrjäyttävän innovaation käyttöönottoa yksilön merkitys korostuu teorioissa yleisemminkin. Everett M. Rogersin mukaan innovaation ensimmäiset omaksujat, innovaattorit olivat aktiivisia tiedonhakijoita, joiden verkostot olivat laajoja. Kutsun siten henkilöitä, jotka veivät uuden jalostustiedon käytäntöön Suomen hevosjalostuksessa innovaattoreiksi. Kari Inkinen on todennut osuuskauppainnovaation leviämistä koskevassa tutkimuksessaan vaikuttajajaksilöiden saavan oman statuksensa ja verkostojensa kautta potentiaaliset henkilöt omaksumaan innovaation. Vastaavasti Risto Höltän mukaan vaikuttajajaksilöt saavat arvovalloillaan muut omaksumaan uuden keksinnön. Lisäksi merkittävää oli sosiaalinen järjestelmä, jonka muodostaa joukko yksilöitä, ja joilla on asian ratkaisemisessa yhteinen päämäärä. Rogersin mukaan virallisen rakenteen ohella oli olemassa epämuodollinen rakenne, johon kuuluivat innovaation omaksujien ohella mielipidejohtajat ja muutosagentit, joilla oli merkitystä yhä innovaation leviämässä. Mielipidejohtajat olivat seuraajiaan kosmopoliittisempia ja innovatiivisempia, ja heillä oli myös suurempi sosiaalinen osallistuminen ja sosioekonominen status.¹²⁴

121 Myllyntaus 1991, 222–227.

122 Wiking-Faria 2009. Maatalouden muutoksiin oleellisesti kytkeytyneistä kotieläimistä. Ks. Wiking-Faria 2009, 279–313, passim. Myös esimerkiksi Anna Götlind on lähestynyt maatalouden uudistusten käyttöönottoa tästä tulokulmasta. Götlind 1999, 164–204.

123 Useita agronomeja, jotka vaikuttivat merkittävästi niin maataloudellisilla kuin muilla aloilla, on käsitelty SKS:n *Suomen talouselämän vaikuttajat* -tietokannassa. SKS, ”Suomen talouselämän vaikuttajat”, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?p=search>, luettu 19.9.2016. Laajemmin yksilön merkityksestä historiassa. Ks. esim. Sulkunen 1999; Sulkunen, Lähteenmäki & Korppi-Tommola 2006.

124 Rogers 2003a, 22–28, 37–38, 174, 279–287, 293; Hölttä 1982, 11; Inkinen 2000, 150–153; Rogers 2003b, 130, 140–141. Ks. myös Laitinen 2008, 14–15. Tässä tutkimuksessa innovaation epäilijät olivat eri eläinrotujen risteytysten puolustajia.

Jalostuskysymyksen laajemmat teoreettiset yhteydet koskevat myös vaikuttajajaksilöiden verkostoja ja kansainvälisten liikkeiden ylijärjaisuutta.¹²⁵ Marjatta Hietalan mukaan kaupunkien instituutioita kehitettäessä uuden tiedon leviämiskanavia olivat ulkomailla opiskelu, ulkomaiset opinto- ja työmatkat, tutkimuskirjallisuus, aikakauslehdet ja tilastot, kansainväliset kongressit ja näyttelyt sekä ulkomaisten asiantuntijoiden käyttö.¹²⁶ Maataloudellisen tiedon leviämisessä esimerkiksi Yves Segers, Leen van Molle, Paul Brasley, Janken Myrdal ja Paolo Tedeschi ovat nostaneet esiin samoja uuden tiedon leviämiskanavia.¹²⁷ Myös maataloushistorian alalla on hyödynnetty knowledge networks -termiä alan verkostojen tutkimisessa.¹²⁸ Tieteen historiassa puolestaan Sarah Easterby-Smith on tutkinut tarkasti 1700-luvulla kasvitieteen piirissä muodostuneen monitahoisen, transatlanttisen verkoston toimintaa ja keskinäistä tiedonsiirtoa.¹²⁹

Ihmiset luovat vuorovaikutussuhteiden avulla verkoston, jonka kautta välittyy informaatiota ja vaikutteita. Historiantutkimuksessa kansainvälisiä verkostoja on hahmotettu esimerkiksi kirjeenvaihdon avulla.¹³⁰ Verkostot voidaan nähdä esimerkiksi sosiaalisena pääomana tai edellytyksenä sosiaalisen pääoman muodostumiselle. Näen ne tässä jälkimmäisestä näkökulmasta, ja vuorovaikutussuhteiden välillä vaihdetun informaation pohjalta voidaan edelleen ohjata toimintaa haluttuun suuntaan.¹³¹ Verkoston kautta hankittuun uuteen tietoon ja sen hyödyntämiseen kytkeytyi siten myös kysymys vallasta. Katri Helminen on eläinlääkäri Rainer Steniuksen toimintaa ja vallankäyttöä eläinlääketieteen kentällä käsittelevässä historian väitöskirjassaan painottanut vallankäyttöä asiantuntija- ja auktoriteettivaltana, jotka sopivat myös suomalaisen hevosjalostuskysymyksessä vallankäytön näkökulmiksi. Auktoriteettivalta perustui esimerkiksi henkilön asemaan tai henkilökoh-taisiin kykyihin. Asiantuntijavalta perustui tietoon, ja sitä saattoi käyttää sekä alas- että

125 Innovaatioista, verkostoista ja ylijärjaisuudesta. Ks. esim. Hietala 1987; Hietala 1992; Vilén 2013; Kallioinen 2002; Syrjämaa 2007.

126 Hietala 1992, 20. Ks. myös Hietala 1987, 38. Näiden keinojen hyödyntämisestä 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Helsingissä. Hietala 1992. Innovaatioiden leviämisestä. Ks. myös. Hietala 1987; Jokipii 1991.

127 Yves Segersin johdolla organisoiitiin Rural History 2013 -konferenssiin ”Knowledge networks in rural Europe, 1700–2000” -paneelit, joissa useat tutkijat puhuivat maataloudellisen tiedon ja innovaatioiden leviämisestä eri näkökulmista. Esimerkiksi Yves Segers & Leen van Molle pitivät esitelmän aiheesta ”Knowledge networks in rural Europe: theories, concepts and historiographies”, Paul Brassley otsikolla ”Technical change and knowledge networks in Great Britain 1945–1980s”, Janken Myrdal teemasta ”Agricultural literature in Scandinavia and Anglo-Saxon countries c. 1700–1800” sekä Paolo Tedeschi otsikolla ”Learning to farm: the diffusion of the agronomical knowledge in the Eastern Lombardy from the Napoleonic age to the WWI”. Paneelien sisältö kokonaisuudessaan. Ks. Segers 2013a; Segers 2013b. Uuden maataloudellisen tiedon leviämisen keinoista Suomessa. Ks. esim. Niemelä 1996; Anttila 1974, 42–54; Vihola 2004a, 179–209. Esimerkiksi maanviljelykokouksista ja -näyttelyistä Suomessa ja Ruotsissa. Jonasson 2013, 120–175; Morell 2013, 50–119. Maataloudellisen tiedon kansainvälisestä leviämisestä. Ks. esim. Segers 2016, 91–118; Molema, Segers & Karel 2016, 1–14.

128 Ks. Segers 2013a; Segers 2013b.

129 Easterby-Smith 2015, 180–208.

130 Ks. esim. Vilén 2013, 139–156, Liite 1; Kallioinen 2002, passim.

131 Kokoavasti verkoston käsitteestä. Ks. esim. Vilén 2013, 49–54.

ylöspäin. Valtaa ei määritä yksin käyttäjän asema tai tietomäärä, vaan asioiden sujumiseen toivotulla tavalla vaikutti henkilön kyky käyttää asemansa tarjoamaa valtaa. Siinä keskeistä olivat henkilön taidot soveltaa tietoa, kommunikoida tai luoda hyödyllisiä verkostoja. Täten vallankäytön taustalla painottui myös henkilön suhdeverkosto.¹³² Vastaavasti tutkimuksestani selviää, miten kantakirjainnovaation siirrossa Suomen hevosjalostukseen uuden tiedon asiantuntijuuden lisäksi henkilön kyvyllä tunnistaa ja hallita keinot sen käytäntöön viemiseksi oli suuri merkitys.

Hevonen osana teknistä järjestelmää

Suomenhevonen nimettiin Suomen kansallisehevoseksi rodun 100-vuotisjuhlavuonna 2007. Jopi Nyman ja Nora Schuurman ovat osoittaneet nykypäivän suomenhevosen kansallisen arvon korostumisen ja sen merkityksen nostalgisoinnin esimerkiksi talvisodan sankarihevosena. Vastaavasti Pauliina Raento on huomannut sotahevosen nostalgisoinnin. Myös Riitta-Marja Leinonen on ihmisen ja hevosen muuttuvaa suhdetta käsittelevässä kulttuuriantropologian väitöskirjassaan nostanut esiin suomenhevoseen liittyvän isänmaallisen diskurssin. Nykypäivänä suomenhevosella – ja muilla Suomen alkuperäisroduilla – on vahva kansallinen brändi.¹³³ Niin suomenhevonen kuin suomenpystykorva on korotettu suomalaisen symbolin asemaan.¹³⁴

Yleisessä käsityksessä¹³⁵ ja tieteellisessä tutkimuksessa nykysuomenhevosen kansallinen brändi heijastuu myös käsityksessä 1800-luvun lopun hevosjalostuksesta. Esimerkiksi Jopi Nyman ja Nora Schuurman ovat selittäneet suomalaisen hevosrodun muodostumisen osaksi Suomen kansakunnan rakennusta,¹³⁶ ja myös Pauliina Raento on kytkenyt kantakirjan perustamisen kansallisuusaatteeseen.¹³⁷ Myös suomenhevosen geeniperimää käsittelevässä hankkeessa sen kantakirjauksen aloittamisen vahva yhteys kansallisuusaatteeseen otetaan annettuna, vaikka tapahtuma kytketäänkin moderniin rodunjalostukseen. Asia perustellaan sillä, että omilla roduilla haluttiin vahvistaa kansallista identiteettiä, ja lisäksi korostetaan rodun symboliarvoa – käytännön hevostyön sijaan – rodunjalostusaatteen syntyaikoina.¹³⁸ Lisäksi Sakari Tamminen on korostanut nationalismien merkitystä maa-

132 Helminen 2013, 21–22. Vallan teorioista ja tutkimuksesta kokoavasti. Ks. esim. Aalto, Boxberg, Ijäs & Paalumäki 2011, 7–16. Ks. myös Pietikäinen 2010.

133 Nyman & Schuurman 2012, 34–45; Raento 2017, 948–955; Leinonen 2013a, 125–130, 261.

134 Itkonen 2005, 39; Jyrkkä 2005, 38. Suomalaisista koiraroduista ja niiden historiasta. Pietiläinen 2014, 151–171; Unhola 2014, passim.

135 Ks. esim. Ojala 1996, 61; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13; Laine 1999, 316–317; Pesonen 2007, 22, 25; Mahlamäki 2003, 18.

136 Nyman & Schuurman 2012, 35–38, 43.

137 Raento 2016, 956–957; Raento 2017, 15–16; Raento 2018, 62.

138 Helsingin yliopisto, ”Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat/ Tutkimus”, <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/biologisen-kulttuuriperinnon-monitieteiset-tutkimusstrategiat/tutkimus>, luettu 4.10.2019.

tiaiskarjan jalostuksessa muun muassa uudenlaisen (ei-inhimillisen) geneettisen kansallisuuden syntyä käsittelevässä väitöstutkimuksessaan.¹³⁹ Rotujen muotoutuminen on siten kytkeyty kansallisuusaatteeseen.¹⁴⁰ Onkin totta, että suomalaista hevosta hyödynnettiin 1800-luvun suomalaiskansallisessa kirjallisuudessa ja taiteessa suomalaisen talonpojan ja hevosen rinnastuksissa,¹⁴¹ ja suomalaista maatiaiskarjaa puolestaan ihannoitiin 1920- ja 1930-luvulla kansallisen kiikhon hengessä.¹⁴²

Kansallisuusaatteen rakentuminen oli useille yhteiskunnan aloille ulottunut, kansainvälisesti laaja prosessi. Mikäli kaikki yhteiskunnan eri aloilla vallinnut yleinen edistyksen tavoittelu yhdistetään nationalismiin, voidaan sen nähdä olleen useiden innovaatioiden takana. Esimerkiksi Tiina Päivärinne on tutkinut teknologisia innovaatioita fennomanian kontekstissa.¹⁴³ Marjatta Hietala on puolestaan korostanut, että innovaatioprosessissa on otettava huomioon kulttuuri sekä sosiaaliset ja poliittiset olosuhteet.¹⁴⁴ Timo Myllyntauksen mukaan teknologian innovaatioiden siirrossa Suomeen muodostunut malli edesauttoi maan taloudellista itsenäisyyttä. Malli oli niin omaperäinen, että voidaan puhua suomalaisesta teknologian siirtomallista, jossa ei jäljitely emämaata Venäjää. Ulkomaisen vaikutusvallan vastustaminen ja kotimaisten resurssien käyttö johtivat taloudelliseen nationalismiin, joka oli juuri kansallisuusliikkeen yksi tavoite.¹⁴⁵ Taloudellisella nationalismilla oli siten laajoja yhteyksiä ja vaikutuksia. Kansakunnan taloudellisen edistyksen näkökulmasta myös hevosjalostuksen – kuten yleensä maatalouden tuottavuuden noston – ja nationalististen pyrkimysten kytkös onkin jossain määrin perusteltua.¹⁴⁶

Toisin kuin yleisesti ymmärretään, hevosen kansallinen symboliarvo ei kuitenkaan yksin riitä selittämään aiemmin tunnettua laajempaa ja huomattavasti monitahoisempaa suomalaisen hevosrodun syntyprosessia.¹⁴⁷ Vallitsevassa nationalistisessa tulkinnassa sivuutetaan ensinnäkin kotieläinjalostuksen kansainvälisen murroksen aiheuttama jalostuksen modernisaation laajuus ja sen yhteys rodun käsitteen syntyyn sekä ylipäätään vaikutus

139 Tamminen 2010, 93–136. Asiaan on viitattu myös koiranjalostuksen osalta. Ks. esim. Pietiläinen 2014, 185–186; Syrjämaa 2017a, 68.

140 Esimerkki myös Australiasta. Ks. Franklin 2006.

141 Ks. esim. Nyman & Schuurman 2012, 37–38; Leinonen 2013a, 125–126; Savikko 2014a, 41–57; Kemiläinen 2007, 51–54. Ks. myös Haavikko 2003, 105, 114, 119, 121, 123. Vrt. Luonto ja teknologia fennomaanisessa kontekstissa. Päivärinne 2010.

142 Simonen 1964, 110–112.

143 Päivärinne 2010, 6, 9, 17. Ks. myös Matala & Sahari 2017, 220–239. Edistyksen tavoittelusta. Ks. esim. Syrjämaa 2007.

144 Hietala 1992, 24.

145 Myllyntaus 1991, 227–246. Taloudellisesta patriotismista. Ks. esim. Marjanen 2013.

146 Viittauksia nationalismin merkitykseen karjanjalostuksessa. Ks. esim. Heitholt 2015; Orland 2004, 177; Kaltio 1958, 16–17; Tamminen 2010, 93–136. Heikola on korostanut maatiaiskarjan jalostuksessa kansainvälisiä jalostusteorioita ja taloudellista näkökulmaa, mutta on maininnut myös kansalliset arvot. Heikola 2001, passim.

147 Ks. myös Toivio 2014, 117–118. Vastaavasta näkökulmasta paikallisesta maatiaiskarjan jalostuksesta. Ks. Heikola 2001.

eläinjalostuksen perusteisiin. Jotta kansainvälisen kotieläinjalostuksen käänteeseen ja siihen liittyneeseen uuden tiedon mittasuhteita ei sivuuteta, on tarpeen haastaa yleisessä käsityksessä ja tutkimuksessa siitä irralliseksi jätetty kuva suomalaisesta hevosjalostuksesta ja liitettävä suomalaisen hevosrodun synty ilmiön kansainvälisiin yhteyksiin (ks. luku 1.1). Jalostuskysymyksen laajat yhteydet osoittavat, ettei sen merkitys rajaudu kansalliseen historian-tutkimukseen. Toiseksi on täydennettävä yleisen käsityksen kapeaa kuvaa suomalaisen hevosjalostuksen kansallisista lähtökohdista osoittamalla hevosella tehtävän työn merkittävä tarve sekä sen taloudellisen merkityksen näkökulma suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa¹⁴⁸.

Hevosen historiallista merkitystä selittäneelle F. M. L. Thompsonille hevonen oli merkittävä taloudellinen tekijä. Hän teki kiinnostavan havainnon hevosen merkityksen laajuuden mittasuhteista Isossa-Britanniassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa: suurin osa hevosella tehdystä työstä suoritettiin maatalouden ulkopuolella. Thompsonin mukaan 1800-luvun teollistuminen ja kaupungistuminen tapahtuivat hevosvetoisesti, ja myös Ann Norton Greene on nostanut hevosen merkittäväksi tekijäksi Yhdysvaltain teollistumisessa. Margaret E. Derryn mukaan 1800-luvun jälkipuolella raskaat työhevosrodut syntyivät vastaamaan juuri teollisuuden ja hevoskaupan asettamia tarpeita. Myös esimerkiksi nykyisen Saksan eri osissa kehitettiin työhevosrotuja 1800-luvun puolivälin jälkeen maatalouden muutosten lisäksi teollistumisen aiheuttaman kuljetustarpeen seurauksena.¹⁴⁹

Kotieläinten tuottavuus ja niiden arvo tuotantopanoksena nousivat myös hevosta laajemmin 1800-luvulla uuteen merkitykseen. Kotieläimet kytkeytyivät monella tavalla maatalouden ja yleensä yhteiskunnan modernisaatioon.¹⁵⁰ Esimerkiksi lehmän yksilötuo- toksen arvostus Suomessa liittyi yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin: rahatalouteen siirtymiseen, kaupallistumiseen ja maatalouden tuotantosuunnan muutokseen.¹⁵¹ Seppo Simonen on korostanut yleistä pyrkimystä parantaa kotieläimiä, joista käytännön syistä Suomessa keskeisiksi nousivat lehmä ja hevonen.¹⁵² Maidontuotannon kautta karjanjalostus kytkeytyi suoraan maatalouden tuottavuuden parantamiseen.¹⁵³ Koska ihminen uskoi voivansa muokata kotieläimen ominaisuuksia pyrkien jalostamaan niitä paremmin tarkoitustaan vastaavaksi, näen jalostuksen keinona aikakaudelle tyypilliseen, yhteiskunnan eri aloilla vallinneeseen edistyksen tavoitteluun niin Suomessa kuin laajemmin. Jalostus yh-

148 Hevosen taloudellisesti merkityksestä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. myös Solala 2020.

149 Thompson 1976, 60–81; Norton Greene 2008, 164–199, passim; Derry 2006, 48–78; Scharnhözl 1999, 114–117. Laajemmin eri hevosrotujen historiasta. Derry 2006, 29–97. Erityisesti Saksan hevosrotujen historiasta. Ks. Comberg 1984, 521–541.

150 Yhteiskunnan modernisaatiosta Suomessa. Ks. esim. Helsti, Stark & Tuomaala 2006. Suomen maatalouden kehityksestä. Ks. esim. Peltonen 2004a.

151 Ks. esim. Vihola 1991; Simonen 1949; Peltonen 2004b, 77–107; Vihola 2004a, 157–160, 163–165, 177–178.

152 Simonen 1949, 166–170, 177, 194–195.

153 Taija Kaarlenkasken lehmätutkimuksissa näkyy modernisoitumisen merkitys myös muista karjanhoitoon liittyvistä näkökulmista. Kaarlenkaski 2016, 43–59; Kaarlenkaski 2017, 49–63.

distyy siten Taina Syrjämaan 1800-luvun jälkipuolen tutkimuksessa muilla aloilla käyttämään edistysuskon käsitteeseen. Syrjämaan mukaan eläimet eivät tosin näkyneet ihmisten kädenjälkeä vuonna 1893 esittelevän Chicagon maailmannäyttelyn kuvallisessa esittelyssä merkittävästi, eivätkä siinä mielessä olleet hänen mukaansa osa edistystä.¹⁵⁴ Tiedän kuitenkin kotieläinrotujen olleen näyttelyssä edustettuina, ja nimenomaan jalostuksen uusimpia saavutuksia lähdettiin katsomaan myös Suomesta.¹⁵⁵

Kysymykseen hevostyöstä kytkeytyy Thomas P. Hughesin, radikaaleihin innovaatioihin perustuvan teknologisen järjestelmän käsite.¹⁵⁶ Käsite auttaa jäsentämään myös sitä kontekstia ja toimintaympäristöä, jossa hevosjalostuksen ratkaisut tehtiin. Hughes itse on selittänyt teknologisen järjestelmän käsitettä esimerkiksi Thomas Alva Edisonista ja hehkulamputa. Ei riittänyt, että lamput tuottivat valoa ja dynamot virtaa, vaan niiden oli sovitava yhteen. Jokainen yksittäinen teknologinen ratkaisu oli osa suurempaa järjestelmää. Teknologia on siten pitkään nähty järjestelmänä, jossa eri osien tuli toimia saumattomana verkostona. Järjestelmän osat ovat riippuvaisia toisistaan, ja niitä hiotaan täyttämään tavoitteet mahdollisimman hyvin. Teknologiset järjestelmät ovat rationaalisia, ja niiden muutoksilla tavoitellaan yleensä parempaa tehokkuutta ja niitä sovelletaan paikallisiin tarpeisiin. Hughesin mukaan teknologiseen järjestelmään kuuluu fyysisten esineiden lisäksi organisaatioita, kuten tuotetta myyvät yritykset ja yliopistojen tieteellinen tutkimus. Karl-Erik Michelsen mainitsee teknologian ja yhteiskunnan laajan vuorovaikutussuhteen. Hänen mukaansa Yhdysvaltoihin keskittyvillä Thomas P. Hughesin tutkimuksilla on laaja kansainvälinen merkitys.¹⁵⁷ Hughes on osoittanut teknologisen järjestelmän käsitteen monikäyttöisyyden, ja sitä on käytetty erilaisten innovaatioiden tutkimiseen puhelimesta rautateihin. Ranskalaisessa tutkimusesimerkissä puhelimesta on nimenomaan pohdittu kansallisten ominaispiirteiden ja kansainvälisten vaikutteiden kohtaamista.¹⁵⁸ Käsitteen käyttökelpoisuuden laajuutta osoittaa osaltaan, että Suomessa esimerkiksi Jarmo Pulkkinen on tutkinut AIV-rehua teknologisenä järjestelmänä, kun taas Tiina Päivärinne on sivunnut Hughesin tutkimuksia suomalaista luontoa ja teknologiaa sekä niiden fennomaanista kontekstia käsittelevässä väitöskirjassaan.¹⁵⁹

154 Syrjämaa 2007; Syrjämaa 2017b.

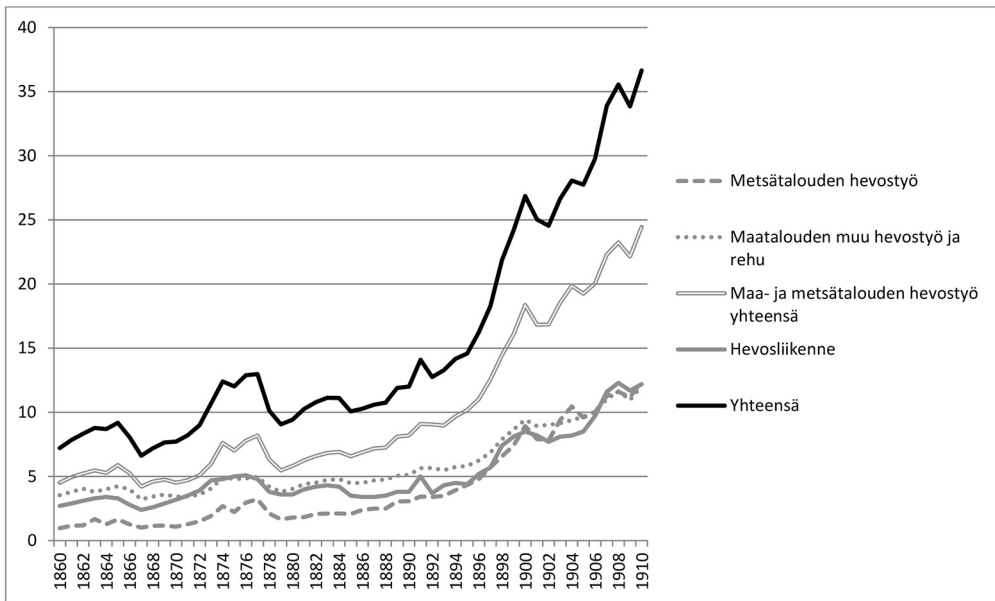
155 Senaatti myös rahoitti näitä matkoja. Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*, 1896, 190.

156 Olen havainnut yhteyden myös tutkiessani laajemmin hevosen taloudellista merkitystä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020.

157 Hughes 1987, 51–57; Hughes 1983, 18–46; Michelsen 2000, 73–80; Pulkkinen 2011, 5–6, 15.

158 Ks. esim. Hughes 1983; Hughes 2004; Mayntz & Hughes 1988. Teknologiasta järjestelmänä kokoavasti Michelsen 2000, 73–77.

159 Pulkkinen 2011, 5–18; Päivärinne 2010, 7–9. Ks. myös Matala & Sahari 2017, 220–222.

Kuvio 4. Hevostyon tuotannon arvo (milj. mk) Suomessa vuosina 1860–1910.

Huom. Rahayksikkö on vanha markka.

Lähde: Viita 1965, 70–71; Peltonen 1983, taulukko 1. Ks. myös Solala 2020, 268.

Suomen hevoscanta kasvoi pääsääntöisesti koko 1800-luvun lukuun ottamatta 1860-lukua, ja lisäksi nälkävuosien laadullinen vaikutus hevoscantaan on nähty vielä määrällistä huomattavampana. Hevosten lukumäärä palautui pysyvästi 1860-luvun romahdusta edeltäneelle tasolle 1880-luvun puolivälissä.¹⁶⁰ Vuonna 1895 Suomen hevoscanta käsitti 271124 hevosta ja 29526 varsaa, mikä tarkoitti 119 hevosta 1000 henkeä kohden.¹⁶¹ (Ks. tarkemmin liite 1.) Hevosen taloudellisen merkityksen osoittamiseksi esitän kuviossa 4 hevostyon tuotannon arvon maa- ja metsätalouden sekä liikenteen aloilla suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa. Kuvion 4 mukaan sekä maa- ja metsätaloudessa että liikenteessä hevostyon tuotannon arvot kääntyivät jyrkkään kasvuun Suomessa vuosisadan lopulla. Hevostyon tuotannon arvo nousi yhteensä yli 35 miljoonaan markkaan 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Luku oli huomattava verrattuna esimerkiksi maatalouden bruttokansantuote-erään, joka oli 328 miljoonaa markkaa vuonna 1910.¹⁶² Lähdekriittisillä huomioilla täydennettynä kuvio 4 antaa suunnan hevostyon tuotannon arvolle, mutta kokonaisuudessaan hevostyon taloudellista arvoa on lähes mahdoton mitata. Pääsääntöisesti hevostyon arvon voidaan katsoa olleen vielä

¹⁶⁰ Kokoavasti hevoscannan kehityksestä Suomessa 1800-luvulla. Ks. Solala 2020, 260–261.

¹⁶¹ SVT II:7, 37, 44. Esitän hevosten ja varsojen lukumäärät Suomessa tutkimuksen käännekohtissa liitteessä 1.

¹⁶² Viita 1965, 54–55.

kuviassa 4 esitettyä suurempi.¹⁶³ Hevostyön tuotannon arvon lähes räjähdysmäisen kasvun 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa selitti, että hevonen oli usealla kasvavalla alalla – Suomen kansantalouden merkittävimmällä sektorilla maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä – tärkeä osa aikakauden teknistä järjestelmää (ks. myös kuvio 5) sekä näiden sektoreiden kasvu.¹⁶⁴

Tapani Maurasen ja Marko Nenosen tutkimuksissa korostuu hevosen merkitys osana liikenteen teknistä järjestelmää. Perinteisesti hevosta oli hyödynnetty kulkuvälineenä, ja sillä kuljetettiin sekä ihmisiä että tavaroita. 1800-luvun puolivälissä rahdinajo hevosella oli Suomessa vilkasta kaupankäynnin ja teollistumisen seurauksena. 1800-luvun jälkipuolella hevosliikenne kasvoi myös koko liikenteen volyymin kasvun myötä. Rautatiet ja höyrylaivat olivat osaltaan vähentäneet hevosella tehtäviä pitkän matkan kuljetuksia, mutta ne olivat samanaikaisesti lisänneet niiden lähtöpaikkoihin lyhyen matkan hevoskuljetuksia. Paikallisliikenteen ja keskipitkien matkojen ohessa myös pitkällä matkoilla hevonen oli yhä tärkeä kulkuväline. Hevosliikenteen sujuvuutta lisäsivät esimerkiksi parirekien käyttöön-otto, kesäajoneuvojen pyörien rauditus ja teiden kunnon kohentuminen. Kesti kauan, ennen kuin kuljetusalan uudet innovaatiot ulottuivat koko Suomen alueelle. Hevonen oli yhä

163 Kuvio 4 osoittaa hevosen taloudellisen merkityksen Suomessa tutkimusajankohtana, mutta hevostyön tuotannon arvoon liittyy lähdekriittisiä huomioita. Laskelmiin ei ole voitu sisällyttää kaikkea hevosella tehtyä työtä, ja niissä on jouduttu hyödyntämään osittain arvioita. Kuvioista 4 puuttuu kokonaan yksi merkittävä hevostyön osa-alue, hevosen osuus varsinaisessa maataloustyössä eli erityisesti työ hevosvetoisten maataloustyökoneiden voimanlähteenä. Laskettaessa maataloustuotannon arvoa Teppo Viholan mukaan hevosen työpanos maataloustyössä on välituote, jolla tavoitellaan muuta lopputuotetta, kuten karjatalouden tai kasvinviljelyn tulosta. Viholan mukaan yleensä isoin osa hevosen työpanoksesta ei siten sisälly lopputuotoksen arvoon. Koska hevostyö maanviljelyksessä jää maataloustuotannon arvon laskelmien ulkopuolelle, se ei näy kuviossa 4. Viljelijöiden hevosia voitiin käyttää myös maatilan ulkopuolisessa ansiotoiminnassa, kuten rahdinajossa sekä metsätoissa. Kuvion 4 maatalouden muu hevostyö ja rehu -osuus sisältää Pentti Viidan mukaan viljelijöiden omistamien hevosten työn arvon muissa elinkeinoissa (kuten rakennustoiminnassa, liikenteessä, kaupassa ja teollisuudessa) sekä lisäksi niissä muiden kuin viljelijöiden omistamien hevosten työn arvosta rehun ja hevosten ostoa maataloudesta vastaavan osuuden. Lukuun sisältyy siten tavaroiden rahdinajo viljelijöiden omistamien hevosten osalta. Rahdinajo oli maatalouden huomattava sivuelinkeino, mutta erityisesti Pohjois-Suomessa oli myös ammattimaisia rahdinajajia. Kuten Tapani Mauranen on huomauttanut, omien tavaroiden kuljettaminen ei ollut rahdinajoa. Luku koskee viljelijöiden oman tilan töiden ulkopuolista hevosliikennettä ja -kuljetuksia pois lukien metsätalous. Metsätalouden hevostyö on esitetty kokonaisuudessaan omana osuutenaan kuviossa 4. Kuvion 4 hevosliikenne-osuus puolestaan koskee Matti Peltosen mukaan pääosin henkilöliikennettä eli kyytilaitosta sekä kaupunkien pika- ja kuorma-ajuritoimintaa. Hevostyön tuotannon arvon jako eri alojen välillä ei ole yksiselitteinen. Esimerkiksi huomattava rahdinajo jää hevosliikenteen osalta kuvion 4 ulkopuolelle, mutta sisältyy siihen osittain maataloustuotannon arvon kautta viljelijöiden hevoskuljetuksina. Toisaalta maatalouden muun hevostyön ja rehun sekä hevosliikenteen laskelmissa saattaa olla myös pientä päällekkäisyyttä. Lisäksi maa- ja metsätalouden hevostyön sekä hevosliikenteen arvot eivät ole täysin vertailukelpoisia. Ensimmäisistä on käytössä tuotannon arvo ja jälkimmäisestä tuotannon bruttoarvo. Tämä ei kuitenkaan häiritse kuvion tarkoitusta. Mikäli hevosliikenteen tuotannon bruttoarvosta on tehty vähennyksiä maa- ja metsätalouden tuotannon arvoon verrattuna, voidaan hevosliikenteen osuuden tulkita olleen todellisuudessa vain kuviossa 4 esitettyä suurempi. Ks. Vihola 1991, 176; Peltonen 1983, 18, 24–25, 34; Viita 1965, 46, 50–51; Mauranen 1999b, 65–73, 77–81. Ks. myös Solala 2020, 267–268, 270.

164 Laajemmin hevosen taloudellisesta merkityksestä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020. Artikkelissa (Solala 2020) hyödyntämiäni tilastojen lähdekriittistä. Ks. myös edellinen viite.

merkittävä tekijä ihmisten ja tavaroiden kuljetusketjussa. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa se oli Matti Peltosen liikenteen kansantuote-erän jakautumiseen perustuvien laskelmien mukaan rautateiden jälkeen maaliikenteen toinen päämuoto.¹⁶⁵ Kuvion 4 mukaan hevosliikenteen tuotannon bruttoarvo oli 4,5-kertaistunut vuodesta 1860 vuoteen 1910, mutta lukuun sisältyy pääosin ainoastaan henkilöliikenne. Kuviossa 4 esitettyjen alojen lisäksi rahdinajoa tai muita hevoskuljetuksia tarvittiin esimerkiksi rakennustyössä, kaupassa, muussa teollisuudessa sekä kaupunkien ylläpitotehtävissä.¹⁶⁶ Kuvion 4 mukaan muissa elinkeinoissa yksin maatalouden piiristä tuotetun hevostyön tuotannon arvo oli noussut 3,6-kertaiseksi vuosina 1860–1910.

Kokonaisuudessaan kuvio 4 koskee lähinnä hevosen erilaisia kuljetus- ja liikennetehtäviä. Teollisuuden piirissä tehdyistä hevoskuljetuksista voidaan erottaa yksi hevosella tehtäviä kuljetuksia Suomessa merkittävästi lisännyt ala, metsäteollisuus. Metsätalouden hevostyön tuotannon arvo kytkeytyi suoraan metsäteollisuuden tuotannon kehitykseen. Metsäteollisuuden merkittävä kasvu näkyi metsätalouden hevostyön tuotannon arvossa, joka kuvion 4 mukaan oli noussut 12,8-kertaiseksi Suomessa vuosina 1860–1910. 1800-luvun jälkipuolella metsäteollisuuden nousu oli lisännyt hevosen työkäyttöä huomattavasti, kun puuta oli alettu kuljettaa hevosella kotitarvekäyttöä laajemmin. Tapani Maurasen mukaan hevosten työkäyttö kasvoi eri tuotannon aloista eniten juuri metsätoissa. Maurasen mukaan metsätalouden merkittävästi lisääntyneet hevostyöt eivät vaikuttaneet hevoskannan kokoon, koska talvisten metsätöiden aikaan maataloudessa oli vähemmän hevosajoa. Metsäsavottojen hevostyö tarjosikin pienille tiloille välttämätöntä lisätoimeentuloa. Talvisin hevosella ajettiin tukkipuut umpihangestakin uittoväylän varteen, ja keväisissä ja kesäisissä tukinuitoissa hyödynnettiin voimanlähteenä hevoskiertoa. Metsäteollisuudessa hevosten kuljetuskapasiteettia tehostettiin parirekien käyttöönotolla ja teiden jäädyttämisellä.¹⁶⁷

Perinteisen maatalouden aikana hevosta oli käytetty Suomessa pääasiassa juuri talvisissa metsätoissa ja kuljetuksissa. Kuten tunnettua, maatalouden työt oli perinteisesti tehty monin paikoin härillä tai ihmistyövoimin. Ann-Catrin Östman on esittänyt perusteellisesti, miten uudet maataloustyökoneet yleistyivät Suomessa vähitellen 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Esimerkiksi rauta-auran, elonleikkuukoneen ja heinäharavan eteen joustava ja riipeä hevonen sopi härkää paremmin. Lisäksi hevosvoimaa tarvittiin muissa maatalouden uusissa keksinnöissä, ja hevoskierto oli ensimmäisten puimakoneiden ja meijerilaitteiden voimanlähde. Esimerkin muutoksen mittaluokasta tarjoaa heinän kuljettaminen latoon. Aikaisemmin miehet kantoivat heinän, mutta hevosella heinän kuljettaminen latoihin yleistyi 1900-luvun alussa. Ennakkoluuloista huolimatta hevostyön edut maataloudessa

165 Peltonen 1983, 36. Ks. myös Solala 2020, 263–264.

166 Hevosliikenteestä. Ks. Mauranen 1999b, 65–88, 90–93; Nenonen 1999, 314–315, 318–328; Mauranen 1999a, 396–413; Mauranen 1980, 474–483; Nenonen 2016, 62–68, 91. Ks. myös Solala 2020, 261–265, 267–270, 272–273.

167 Hevosliikennettä käsittelevissä tutkimuksissa on tutkittu myös metsätyön osuutta. Ks. edellinen viite. Erityisesti hevosmetsätyöstä. Ks. myös Pakkanen & Leikola 2010, 219–240.

huomattiin nopeasti, minkä seurauksena maatalouden työvaiheiden modernisoituessa hevosen työkäyttö ja hevostarve laajentuivat Suomessa merkittävästi. Lisäksi maatalouden hevoskuljetuksia lisäsi karjatalousvaltaiseen tuotantoon siirtyminen, ja Tapani Mauranen on todennut osuvasti hevosen olleen meijerialoudessa sen päivittäisen maidonkuljetustarpeen takia lähes yhtä tärkeä kuin lehmä. Maatalouden hevostyön kasvu kytkeytyi sekä maataloustuotannon laajentumiseen että alan modernisoitumiskehitykseen.¹⁶⁸ Suuresta merkityksestään huolimatta hevostyö varsinaisessa maataloustyössä ei ilmene kuviosta 4, koska se jää maataloustuotannon arvon laskelmissa välituotteen asemaan, kuten Teppo Vihola on esittänyt.¹⁶⁹

Maatalouden ensimmäisessä koneistumisen vaiheessa hevosesta tuli Thomas P. Hughesin käsittein osa maatalouden teknologista järjestelmää, joka rakentui uusien hevostavotteiden työkoneiden ympärille. Ne voidaan katsoa radikaaliksi innovaatioiksi, jotka muuttivat maataloustyötä ratkaisevasti ihmistyötä säästävään ja työn tehokkuutta lisäävään suuntaan. Koko maatalouden työnkuva muuttui, kun uusi maatalouskoneteknologia otettiin käyttöön hevosen avulla. Maatalouden koneellistumisen ensimmäinen vaihe ei syrjäyttänyt hevosta, vaan teki siitä voimanlähteenä keskeisen osan maatalouden koneistumisesta.¹⁷⁰ Lisäksi, kuten myös Seppo Simonen on todennut, hevoskasvatuksesta kaavailtiin maanviljelijöiden tulonlähdeksi, ja jalostus yhdistyi myös sitä kautta taloudellisen hyödyn tavoitteluun.¹⁷¹ Eläinlääkäri Artur Bärlund tiivisti hevosen taloudellisen merkityksen vuonna 1897:

Waikka kulkuneuwot wiimesinä vuosikymmeninä rautateiden lisääntyessä owat huomattawasti parantuneet, waikka siten posti, tawarat ja matkustajat nyt ainoastaan werrattain lyhyet matkat owat pakotetut turwautumaan hevosiin, ei sen wuoksi suinkaan hewosten kelwollisuus ja tarwe ole wähentynyt, waan moninkerroin lisääntynyt. Maanwiljelys ja teollisuus tarwitsewat nykyisessä nopeassa kehityksellussaan ei ainoastaan paljon enempi hewosia kuin ennen, waan myöskin sellaisia hewosia, joille asetetaan paljon suuremmat waatimukset. [...] ¹⁷²

Uuden maatalouden teknologisen järjestelmän keskeinen osatekijä oli sen käytössä ollut hevosresurssi, jonka suoriutuminen uudesta tehtävästään vaikutti uusien koneiden läpilyöntiin. Hevosvetoiset työkoneet muuttivat maatalouden teknologista järjestelmää ta-

168 Maatalouden hevostyöstä. Ks. Östman 2004, 19–32; Mauranen 1999b, 66–67, 72. Ks. myös Solala 2020, 262, 265–269, 272–273. Hevosen ja härän eroista. Ks. esim. Soininen 1974, 207–208; Nenonen 1999, 309–314. Aiheesta Ruotsissa. Ks. esim. Peterson 1997, 51–53; Svala 1997, 62–63, 67–69; Furugren 1997, 126–131; Dyrendahl 1997, 17, 21–23. Aiheesta kokoavasti. Ks. myös Bonn 2004, 16–20. Nenonen on korostanut myös hevosen symbolista merkitystä härkään verrattuna. Nenonen 2016, 67.

169 Vihola 1991, 176.

170 Traktori kuitenkin syrjäytti hevosen maatalouden toisessa koneistumisen vaiheessa. Veikko Anttila onkin todennut, että maataloudessa hevosen aikakausi jäi verrattain lyhyeksi. Östman 2004, 25.

171 Simonen 1949, 170, 195. Ks. myös Bärlund 1906, 3, 16.

172 Bärlund 1906, 3.

valla, joka aiheutti muutostarpeen suomalaisen hevosen ominaisuuksissa. Esimerkiksi hevosrodun parantamisasiaa käsittelemään asetettu komitea totesi vuonna 1892, että ”[...] tulee sen [suomalaisen hevosen] vastata niitä vaatimuksia, joita voima – eli syväperäinen maanviljelys sekä liikeolot kaupungeissa nykyään hevosiltamme vaativat.”¹⁷³ Jotta hevosta pystyttiin hyödyntämään menestyksekkäästi, sen ominaisuuksia oli kehitettävä uutta tarkoitusta vastaaviksi. Hevosjalostusmetodiksi valittiin alan uusin innovaatio.¹⁷⁴ Kantakirja valjastettiin palvelemaan toisen innovaation – hevosvetoisten maataloustyökoneiden – etenemistä maatalouden uudessa teknologisessa järjestelmässä.

Samalla kun hevosjalostuksella pyrittiin parantamaan hevosvetoisten koneisiin perustunutta maatalousteknologista järjestelmää, oli otettava huomioon hevosen osuus teknisissä järjestelmissä kokonaisuudessaan. Yhteiskunnan eri sektoreilla hevosella tehtävä työ myös limittyi toisiinsa, eikä sitä pysty täysin erittelemään aloittain. Maatalouteen liittyi aina metsätalouden hevostyötehtäviä vähintään puun kotitarvekäytön verran. Hevosia työllistäneet kuljetukset ja liikenne sisälsivät maa- ja metsätalouden tuotteita, ja metsäteollisuus puolestaan oli Suomessa teollisuuden tärkeä toimiala. Suomalainen maatiaishevonen oli usealla tasolla (maa- ja metsätalous sekä liikenne) osa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen teknistä järjestelmää (ks. myös kuvio 5), mikä teki siitä kansantalouden näkökulmasta merkittävän (ks. myös kuvio 4).¹⁷⁵ Hevosjalostuksen keskeinen kansallinen lähtökohta oli sitä kautta aikakauden teknologisen järjestelmän asettama käytännön hevostarve. Tästä näkökulmasta hevosen merkittävä osuus eri alojen teknisissä järjestelmissä oli määrittävä tekijä kantakirjan käyttöönotolle Suomen hevosjalostuksessa. Erityisvaatimuksen suomalaisen hevosen jalostukselle asetti nimenomaan se, että saman hevosyksilön¹⁷⁶ oli pystyttävä suoriutumaan kaikkien eri sektoreiden teknisten järjestelmien sille määrittämistä tehtävistä.

Tiivistän kuviossa 5, miten kansainvälistä kotieläinjalostuksen innovaatiota sovellettiin aikakauden teknisen järjestelmän – maatalouden hevosvetoiset työkonet, metsäteollisuuden nousu ja hevosliikenteen kasvava volyyymi – määrittämiin kansallisiin hevostarpeisiin Suomen hevosjalostuksessa. Kuvion 5 mukaisesti suomalainen maatiaishevonen oli linkki näiden kohtaamisessa Suomessa. Sven Dyrendahlin mukaan Ruotsi poikkesi tästä näkökulmasta Suomesta ja Norjasta, joissa kotimaista hevoskantaa pyrittiin kehittämään ajan vaatimuksia vastaaviksi. Ruotsissa maatalouden uusien vaatimusten edessä kevyeksi katsottua maatiaishevosta oli risteytetty useilla ulkomaisilla raskailla työhevosroduilla.¹⁷⁷ Myös esimerkiksi Margaret E. Derry on nostanut esiin teknologian muutosten ja hevos-

173 Komiteanmietintö 1892:3, 3.

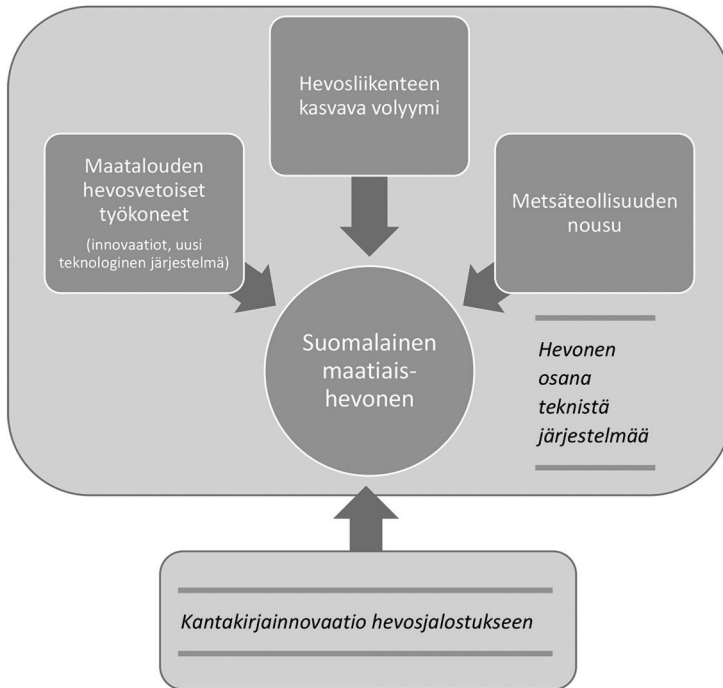
174 Myös Bonn on liittänyt hevosjalostuskysymyksen maatalouden muutoksiin. Bonn 2004, 16–29, 104, passim. Ks. myös Solala 2020, 266–267, 273.

175 Ks. myös Solala 2020.

176 Myös Bonn on kiinnittänyt huomion kaikkinaishevosen jalostukseen. Bonn 2004, 104, 106.

177 Dyrendahl 1997, 22–23, 37–39.

jalostuksen välisen vuorovaikutuksen, mutta myös sen yhteyden hevosjalostuksen eriytymiseen eri käyttötarkoituksiin.¹⁷⁸

Kuvio 5. Hevonen osana teknistä järjestelmää ja siinä hevoseen vaikuttaneet tekijät Suomessa vuosina 1893–1907.

Kuvioon 5 kokoamani tutkimuksen teoreettinen viitekehys osoittaa teknistä järjestelmää ja innovaatioita koskevien teorioiden välisen yhteyden. Jarmo Pulkkinen on AIV-menetelmän yhteydessä todennut, että teknologisen järjestelmän avulla voidaan kuvata innovaation syntyä, käyttöönottoa ja vakiintumista. Myös Karl-Erik Michelsen on kokoavasti esittänyt Thomas P. Hughesin teknologisen järjestelmän elämänsykliin kuuluvan aluksi innovaattorien aika, jolloin itsenäiset innovaattorit ovat kiinnostuneita innovaation taloudellisesta hyödyntämisestä. Järjestelmän rakentajat puolestaan kehittävät ja laajentavat sitä uusille maantieteellisille alueille.¹⁷⁹ Täten teknologisen järjestelmän käsitteellä itsellään on suora yhteys innovaatioihin, ja teknologista kehitystä on talous- ja teknologian historiassa

178 Derry 2006, 234. Myös Saksassa työhevosrotujen muodostuminen on kytkeyty tähän. Saksassa useille työhevosroduille perustettiin kantakirjoja vuosina 1880–1910. Scharnhölz 1999, 114. Uusi teoria vaikutti keskeisesti nimenomaan kotieläinjalostuksen eriytymiseen eläimen käyttötarkoituksen perusteella. Ks. Derry 2006.

179 Hughes 1983; Hughes 2004; Michelsen 2000, 83–84; Pulkkinen 2011, 5–6, 15. Ks. myös Hughes 1987.

lähestytty laajemminkin innovaation näkökulmasta¹⁸⁰. Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat kietoutuvat siten kokonaisuudessaan pitkälti innovaation sekä sen sovelluksen ja käyttöönoton ympärille. Lisäksi innovaation käsite kytkee tutkimuksen viitekehukseen näkökohdat uuden tiedon leviämisestä ja verkostoista sekä myös kysymyksen vallasta ja yksilön merkityksestä.

1.5 Lähteet ja metodologia

Viranomaislähteet ja niiden hajanaisuus

Hevosta käsittelevä tutkimukseni on luonteeltaan perustutkimus Suomen historian tutkimuksen kentässä. Hyödynnän monitahoista kotieläinhistorian näkökulmasta tai yleensä historian tutkimuksessa aiemmin käyttämätöntä lähdeaineistoa, mikä korostuu myös tutkimuksen lähtökohdissa. Esittääkseni suomalaisen hevosrodun synnyn kantakirjainnovaation avaamasta tulokulmasta, tutkimuskysymyksen lisäksi lähdeaineiston ominaispiirteet ja hajanaisuus puoltavat kvalitatiivisen tutkimusotteen käyttöä. Lähdeaineiston laajuutta ja hajanaisuutta selittävät tutkimuksen useat tasot, ja asian monitahoiset yhteydet oli otettava huomioon kotieläinjalostusta koskevan materiaalin paikantamisessa. Erilaisten toimijoiden tuottamat aineistot muodostivat toisistaan poikkeavat lähderyhmät, ja lähdeaineisto oli hajanaista myös niiden sisällä. Aineiston analysoinnin metodeina korostuvat lähdekritiikin lisäksi lähiluku ja hajallaan eri arkistoissa olevien ja luonteeltaan erityyppisten lähteiden ristiinlunta. Myös kontekstoinnin merkitys korostuu aiemmin niukasti tutkitun aiheen tutkimusprosessissa. Hevosjalostuksen asiayhteydet oli tunnettava tarkasti, jotta ylipäättään aineiston kerääminen ja kerätyn aineiston merkityksen ymmärtäminen oli mahdollista. Vaikka lähdeaineiston analysoinnissa pääpaino on kvalitatiivisissa menetelmissä, laadin kantakirjahevosista ja niiden ominaisuuksista myös tilastollista aineistoa kokoamastani hevostietokannasta. Koska suomalaisen hevosen kantakirjan institutionalisointiprosessin tutkimisen lähtökohtana korostui tarvittavan – laajan ja hajanaisen sekä hajallaan olevan – lähdeaineiston paikantamisen merkitys, esitän seuraavaksi tarkasti käyttämäni lähdeaineiston jaoteltuna erilaisiin lähdetyyppeihin.¹⁸¹

Tutkimuksen yksi tärkeä lähderyhmä koostuu valtionhallinnon ja sen alaisen maataloutta koskevan virkakoneiston tuottamista asiakirja-aineistoista. Hevosjalostusta koskevat viranomaislähteet voivat näyttää sijaitsevan osin yllättävissä arkistoissa, mutta sijainnin selittävät arkistoaineiston synty- ja säilytysperiaatteet. Kotieläinjalostus oli osa senaatin ajamaa laajaa maatalouden kehittämissuunnitelmaa, jota toteutettiin useilla maatalouden aloilla 1800-luvun lopulla.¹⁸² Senaatin maataloushallinnossa muodostunut asiakirja-aineisto,

180 Ks. esim. Moky 2010.

181 Yleisesti historian tutkimusprosessista ja metodeista. Ks. esim. Vuolanto 2007.

182 Lähdeoja 1970, passim; Pietiäinen 1992, 25–29; Simonen 1949, passim.

joka syntyi suomalaisen hevoskannan parantamiseksi tehtyjen toimenpiteiden yhteydessä, on lähdeaineistoni perusta.¹⁸³ Maataloushallinnon alaiset valtion viranomaislähteet ovat siten tutkimukseni lähdeaineiston ensimmäinen ohjenuora.

Hevoskasvatuksenneuvojan viran perustaminen vuonna 1893 oli osa yleistä asiantuntijuuteen perustuvien valtion virkojen perustamiskehitystä ja ylipäätään asiantuntijuuden merkityksen kasvua senaatissa. Vastaavia neuvojan tai tarkastajan virkoja perustettiin niin köyhäinhoidon kuin kalastuksen aloille.¹⁸⁴ Hevoskasvatuksenneuvojasta (myöh. hevoshoidonneuvoja) tuli valtion virkamiehenä hevosalan johtohenkilö Suomessa. Hänen toiminnastaan on säilynyt laaja Hevoshoidonneuvojan arkisto. Kantakirjaa koskevan aineiston systemaattisesta etsinnästäni¹⁸⁵ huolimatta arkisto ei tarjoa yksin riittävää lähdepohjaa. Hevoshoidonneuvojan arkisto sisältää kyllä yksittäisiä viitteitä kantakirjasta ja sitä koskevista kysymyksistä, mutta ilman kokonaisuuden tuntemusta niiden asiayhteydet, merkitys tai ylipäätään asian koko kehityslinja eivät avaudu. Hevoshoidonneuvojan arkiston sisältö oli sidoksissa viranhaltijan kirjanpitokäytäntöön, mikä näkyy esimerkiksi hevoskasvatuksenneuvojan kirjeenvaihtoa koskevissa diaareissa. Diaarit käsittävät saapuneiden kirjeiden osalta vuodet 1893–1895 ja 1897–1899 sekä lähteneiden kirjeiden osalta vuodet 1893–1897 ja 1900–1904. 1890-luvulla Ernst Fabritius piti diaareja osittain pikakirjoituksella ja vaihtelevalla tarkkuudella. Vuosina 1900–1904 Jalmari Meurman piti lähteneiden kirjeiden diaaria järjestelmällisesti, mutta saapuneiden kirjeiden diaaria ei ole säilynyt. Joidenkin yksittäisten konseptien ohella kirjeiden konseptikirja on olemassa vain vuodelta 1899, mikä sekin on osittain ylimalkainen kirjeiden sisällön suhteen.¹⁸⁶ Hevoshoidonneuvojan lähettämät kirjeet saattavat siten löytyä ainoastaan kirjeiden vastaanottajien arkistoista.¹⁸⁷

Hevoshoidonneuvojan arkiston puutteellisuudet eivät aiheutuneet yksin virkamiehen leväperäisyydestä, vaan aineistoa saattoi kadota erityisesti virkamiehen vaihtuessa. Esimerkiksi Ernst Fabritiuksen kuolinpesän edustaja lähetti edesmenneen hevoskasvatuksenneuvojan virka-arkistoa Lapinjärveltä Maanviljelyshallitukselle Helsinkiin, mistä laatikot lähetettiin Jalmari Meurmanin selvitettäväksi Liuksialan kartanoon Kangasalle.

183 Vrt. Johanna Annolan väitöstutkimus köyhäintalojen johtajattarista, joka perustui suurelta osin viranomaislähteisiin. Annola 2011, 26–30.

184 Ks. laajemmin esim. Stenvall 1995, 39–99. Vaivahoidointarkastajan viran perustamisesta. Ks. Annola 2011, 39–49.

185 Hevoshoidonneuvojan laajasta arkistosta kysymykseen antoivat viitteitä erityisesti kansiot kruununoriista koskevista asiakirjoista, jotka on käyty systemaattisesti läpi keskeisten henkilöiden ja kantakirjaa koskevien asioiden osalta. Nimestään huolimatta kansiot käsittivät erityisesti kirjeenvaihtoa myös muista hevoshoidonneuvojan alaan kuuluvista asioista. Kruununoriita koskevat asiakirjat, Eb:1–12, HhnA, KA. Hevoshoidonneuvojan diaareista olen hahmottanut myös virkamiehen ulkomaisia verkostoja. Saapuneiden kirjeiden diaarit 1893–1899, Aa:1, HhnA, KA; Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1, HhnA, KA.

186 Saapuneiden kirjeiden diaarit 1893–1899, Aa:1, HhnA, KA; Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1, HhnA, KA; Sekalaiset konseptit 1896–1899, Da:1, HhnA, KA.

187 Esimerkiksi Ernst Fabritiuksen kirjeitä Jalmari Meurmanille löytyy Liuksialan kartanon arkistosta. Ks. JMk2, LKA.

Välimatkojen takia aineistoa saattoi kadota, eikä asiaa auttanut aineiston toimittaminen monessa osassa. Osa tärkeistä papereista jäi löytymättä, ja aikalaisten huomio kiinnittyi juuri joidenkin diaarien puuttumiseen, mitä selitettiin Fabritiuksen sairastamisella vuonna 1899.¹⁸⁸ Lisäksi aineistot saattoivat hajota saman henkilön yksityishenkilönä ja virkamiehenä pitämien arkistojen välillä. Molemmissa lienee käsitelty myös samoja asioita, ja virkamiehenä ja yksityishenkilönä laadittujen kirjeiden välille saattoi olla vaikea tehdä eroa kirjeenvaihdossa olevien henkilöiden keskinäisen ystävyyden takia.¹⁸⁹ Näistä lähtökohdistta Hevoshoidonneuvojan arkiston ei voi katsoa sisältävän systemaattisesti läheskään kaikkea virkaa hoitaneiden henkilöiden tuottamaa materiaalia.

Hevoshoidonneuvojan arkisto ei ole riittävä viranhaltijasta riippumattomastakaan syystä. Valtionhallinnon päätöksentekojärjestelmä vaikutti ratkaisevasti jokaista yksittäistä asiaa koskevien asiakirjojen arkistointipaikkoihin, ja osa hevoskasvatuksenneuvojan asiakirjoista oli päätyneet sitä kautta jo syntyajankohtanaan muualle kuin hänen omaan arkistoonsa. Päätöksentekojärjestelmän mukaan määräytyivät useissa tapauksissa hevoskasvatuksenneuvojan antamien lausuntojen ja siihen liittyneen muun kirjeenvaihdon arkistointipaikat. Niitä ei palautettu virkamiehelle, vaan ne sijoitettiin muiden asiaan liittyneiden asiakirjojen yhteyteen asiakirjavihoksi, aktiksi. Asian aloittaneeseen kirjeeseen yhdistettiin sen käsittelyä koskeneet muut asiakirjat, ja aktin kanteen saatettiin kirjata asiasta annettu päätös.¹⁹⁰ Akteja ovat käyttäneet tutkimuksessa esimerkiksi Maare Paloheimo ja Sami Suodenjoki.¹⁹¹ Aktit ovat jääneet yleisesti tutkimuksessa suhteellisen vähäiselle käytölle, ja ne tarjoavat myös hevosjalostuksen näkökulmasta aiemmin käyttämätöntä lähdeaineistoa. Sen tavoittamiseksi on tunnettava tarkkaan arkistointia määrittävä senaatin päätöksentekojärjestelmä hevosjalostusta koskeneiden päätösten etenemisen osalta.

Senaatin moniportaista päätöksentekojärjestelmää ja keskushallinnon hajautettua rakennetta ovat selvittäneet erityisesti Seppo ja Paula Tiihonen, Raimo Savolainen sekä Osmo Jussila.¹⁹² Heidän tutkimustensa perusteella esitän senaatin moniportaisen päätöksentekojärjestelmän eri tasot hevosjalostusta koskeneiden asioiden näkökulmasta kuviossa 6. Kokosin siihen keskushallinnon tasot, joita voidaan tarvita hevosia koskeneiden asiakirjojen tavoittamiseksi hallinnon viranomaislähteistä tutkimusajankohtana. Hevosasioita koskeneiden aloitteiden läpimeno ja mahdollisuus siirtyä käytännön hevosjalostukseen

188 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje v.t. hevoskasvatuksen neuvojalle 31.10.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 12.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 16.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 28.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje v.t. hevoskasvatuksen neuvojalle 11.1.1900, Eb:5, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 20.4.1900, Eb:5, HhnA, KA.

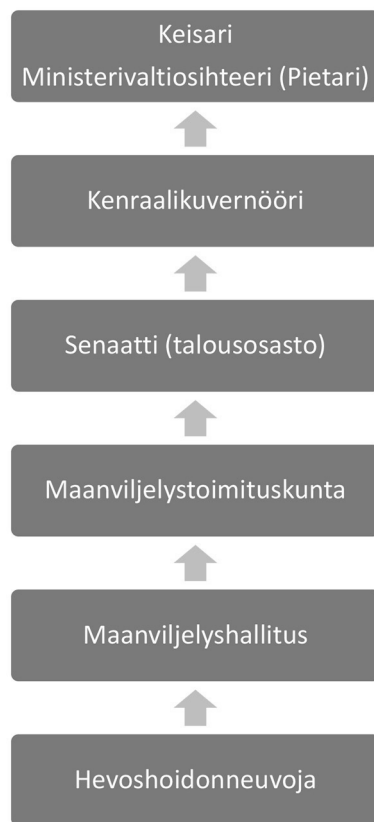
189 Esimerkiksi Jalmari Meurmanin arkisto Liuksialan kartanossa Kangasalla sisältää kirjeenvaihtoa, jota Meurman oli käynyt Ernst Fabritiuksen kanssa hevoshoidonneuvojan virasta vuosina 1898–1899. Ks. JMk2, LKA.

190 Akteista. Ks. Selin 1994, 87–97.

191 Ks. esim. Paloheimo 2012; Suodenjoki 2014b; Suodenjoki 2016.

192 Ks. esim. Tiihonen & Tiihonen 1984, 94–160; Tiihonen 2009, 12–25; Savolainen 1996a, 11–157; Savolainen 1996b, 295–341; Savolainen 2009, 178–185; Jussila 1996, 47–293.

riippuivat näillä keskushallinnon tasoilla tehdyistä päätöksistä. Asia kietoutui hallinnon historiaan myös sitä kautta, että koko maatalouselinkeinon valtasuhde suhteessa kaikkiin senaatin alaisuuteen kuuluneisiin aloihin vaikutti hevosasian painoarvoon. Tästä näkökulmasta sekä Maanviljelyshallituksen (1892) että hevoskasvatuksenneuvojan viran (1893) perustamiset itsessään lisäsivät hevosasian etenemismahdollisuuksia hallinnossa. Koska senaatti ei tehnyt itse aloitteita, aloitteiden määrä riippui sen alaisten hallintoelinten toiminnan aktiivisuudesta.

Kuvio 6. Senaatin päätöksentekojärjestelmän eri tasot hevosjalostuksen näkökulmasta.
Vrt. esim. Tiihonen & Tiihonen 1984, 136.

Hevosasioita koskeneet aloitteet ratkaistiin useimmiten senaatin talousosastossa, mutta joskus asia vietiin vallanportaissa siitä ylöspäin (ks. kuvio 6). Maatalouden näkökulmasta senaatin alainen Maanviljelystoismituskunta oli keskeisellä paikalla alan keskushallinnon päätöksentekojärjestelmässä. Maanviljelystoismituskunnalla oli itsenäistään ratkaisuvallata, ja toisaalta sen tehtäviin kuului toimittaa toimialansa aloitteet tarvittaessa senaatin talousosastolle. Sen alaisuudessa toimi virastona Maanviljelyshallitus, jonka tuli alistaa usein pienetkin asiat toimituskuntaan ja raportoida sille vuosittain toiminnastaan. Maan-

viljelyhallituksen aloitteiden eteneminen olikin pitkälti kiinni juuri senaattorista, joka toimi Maanviljelystoimituskunnan päällikkönä. Mikäli tässä virassa toimiva senaattori ei ollut maatalousmiehiä, asioiden eteneminen vaikeutui.¹⁹³ Hevoskasvatukseenneuvoja puolestaan toimi Maanviljelyshallituksen alaisena. Suurin osa häneltä lähteneistä aloitteista eteni Maanviljelystoimituskunnalle nimenomaan Maanviljelyshallituksen kautta, jolle hevoskasvatukseenneuvojan tuli myös raportoida toiminnastaan. Tutkimuksen keskeisiä lähteitä ovat siten senaatin talousosaston, Maanviljelystoimituskunnan ja Maanviljelyshallituksen arkistot.

Senaatin päätöksentekojärjestelmän perusteella luin systemaattisesti Maanviljelystoimituskunnan saapuneiden kirjeiden diaarit vuosilta 1893–1908¹⁹⁴ Maanviljelyshallituksen saapuneiden kirjeiden kohdalta sekä yksittäistapauksissa diaarin muista kohdista. Päädyin ratkaisuun hallinnon päätöksenteon vaiheiden nojalla: lähes kaikki tutkimuksen näkökulmasta hevosia ja yleensä maataloutta koskeneet aloitteet tulivat Maanviljelystoimituskunnalle – ja siirrettiin siltä yleensä senaatin talousosaston käsittelyyn, koska vain osa ratkaistiin Maanviljelystoimituskunnan sisällä – Maanviljelyshallituksen kautta. Tästä syystä valitsin tarkastelun lähtökohdaksi päätöksentekojärjestelmässä keskeisen Maanviljelystoimituskunnan.¹⁹⁵ Uloitin tarkastelun hallinnon lähteiden osalta pääsääntöisesti vuoteen 1908, jotta tavoitin lähteistä kantakirjan läpimurron kokonaisuudessaan. Käytin Maanviljelystoimituskunnan kirje- enkä anomusdiaaria, koska kyse oli valtion viranomaisilta tulleista kirjeistä, ei yksityishenkilöiden tai yhdistysten lähettämistä kirjeistä.¹⁹⁶ Kirjediaarin edellä mainitusta kohdasta keräsin hevosiin tai asiaan muuten läheisesti liittyneiden aloitteiden etenemistä koskevat tiedot. Tarvittaviesä etsin myös asian lopullisen, useimmiten senaatin talousosaston tekemän päätöksen,¹⁹⁷ jota edelsi usein monivaiheinen käsittelyprosessi. Diaarin tietojen mukaan tutkimuskysymysten kannalta oleelliset aktit sijaitsivat yleensä senaatin talousosaston registraattorinkonttorin¹⁹⁸ tai Maanviljelystoimituskunnan arkistossa¹⁹⁹. Osa aktin asiakirjoista oli saatettu kuitenkin tämän jälkeen siirtää diaarin osoittamasta paikasta toisen, asiaan läheisesti liittyneen aloitteen käsittelyn yhteyteen. Keskeisten asiakirjojen löytäminen vaati siten joissakin tapauksissa mittavaa etsintätöitä senaatin alaisissa arkistoissa. Esimerkiksi 1890-luvun hevoshoidonneuvojan vuosikertomusten tavoittaminen oli työlästä asiakirjojen hallinnossa kierrättämisen takia.

193 Laajemmin maataloushallinnon historiasta ja päätöksenteosta. Lähdeoja 1970, 17–27, 41–56; Pietiäinen 1992, 11–41; Konttinen 1950, 23–26; Tuominen 2010, 5–8.

194 Kirjediaarit 1893–1908, Aa:33–48, MvtaA, KA.

195 Senaatin talousosaston arkiston tutkimisesta. Ks. Selin 1994, 87–98.

196 Virka- ja anomuskirjeiden eroista. Selin 1994, 88.

197 Senaatin talousosaston päätökset löytyvät Talousosaston yhteisistunto- ja jaostopöytäkirjoista (Ca-sarja) Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkistosta. Harvoissa tapauksissa tutkimuskysymysten kannalta oleellinen asia saatettiin ratkaista myös Maanviljelystoimituskunnassa, jolloin päätös löytyisi tarvittaessa sen arkistossa sijaitsevista päätöksensepteista (Dd-sarja), ellei sitä ole merkitty aktin kanteen.

198 Ne sijaitsevat Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkiston sarjassa Ea, kirjeaktit.

199 Ne sijaitsevat Maanviljelystoimituskunnan arkiston sarjassa Ea, saapuneet kirjeasiakirjat.

Tällä tavalla muodostin perusaineiston hevosia koskeneista asioista valtionhallinnon portaissa.

Koska Maanviljelystoimituskunnan diaari ei yksin paljasta kantakirjan kehityslinjaa, täydensin aineistoa muista maataloushallinnon lähteistä. Täydensin erityisesti 1890-luvun osalta Maanviljelystoimituskunnan kirjediaarin antamaa kuvaa Maataloushallituksen I arkistosta eli tutkimusajankohtana Maanviljelyshallituksesta. Sen yhdistetyn kirje- ja anomusdiaarin²⁰⁰ tutkimisen apuna käytin arkiston diaarihakemistoja (diaarirekistereitä) ja lähetettyjen kirjeiden hakemistoja (kirjerekistereitä).²⁰¹ Näiden perusteella etsin tutkimuskysymysten kannalta keskeiset Maataloushallituksen I arkistoon arkistoidut aktit.²⁰² Tämän yhteydessä katsoin täydentävänä lähteenä Maanviljelyshallituksen pöytäkirjoja ja kirjekonseptteja, joihin viitataan vain tarvittaessa ja muun lähteen puuttuessa.²⁰³ Ilman näitä tärkeitä täydennyksiä erityisesti kuva valtion kantakirjan kehityksestä olisi jäänyt puutteelliseksi. Yksityiskohtaista tietoa hevosjalostuksesta Maanviljelyshallituksen osalta on myös sen painetuissa vuosikertomuksissa. Maanviljelyshallituksen alaisista arkistoista kävin läpi myös aineistoja valtion varoilla tehdyistä hevosalan ulkomaisista opintomatkoihin.²⁰⁴ Valtion kantakirjan kehityksen kronologian systemaattinen selvitys oli tehtävä yhdistelemällä senaatin talousosaston, Maanviljelystoimituskunnan ja Maataloushallituksen arkistojen tietoja. Näin sain esiin valtion kantakirjan pitkän kehityslinjan, mutta tavoitin uutta tietoa myös kantakirjan institutionalisoitumisprosessista kokonaisuudessaan. Samalla selvisi hevosasian ympärillä vallinnut toimintaympäristö yleisesti asioista, jotka olivat ajankohtaisia maatalouden kehityspyrkimyksissä vuosisadan vaihteen maataloushallinnossa.

Viranomaislähteiden ohella käytin muita hallinnon arkistoissa olevia yksittäisiä asiakirjoja. Hain esimerkiksi valtionviroissa toimineiden henkilöiden ansioluetteloita²⁰⁵ myös muista senaatin alaisista arkistoista. Kokonaisuudessaan hyödynsin siten viranomaislähteitä monella tasolla. Lisäksi käytin lähteenä *Suomen suuriruhtinaanmaan asetuskokoelmaa* sekä analysoin jalostuskysymystä myös valtiopäiväasiakirjoista ja komiteanmietinnöistä. Kokonaisuudessaan hevosasian esiintyminen usealla tasolla viranomaislähteissä osoittaa aiheen ajankohtaisuuden maatalouden kehittämisyhteyksissä osana maatalouden yleistä modernisoitumista 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.

200 Kirje- ja anomusdiaarit 1892–1908, Aa: 1–16, MvHA1, KA. Tutkimuksen ajanjakson lopussa Maanviljelyshallituksen aktit eivät tosin ole enää relevantti lähde, koska muita lähteitä on paremmin saatavilla erityisesti lainsäädännön kehitystä koskien. Tästä syystä en tutkinut ja seurannut Maanviljelyshallituksen akteja aikarajauksen lopussa yhtä suurella tarkkuudella kuin tutkimuksen muissa vaiheissa.

201 Diaarirekisterit 1896–1908, Ba:1–6, MvHA1, KA; Kirjerekisterit 1892–1906, Bc:1–12, MvHA1, KA.

202 Ne sijaitsevat Maataloushallituksen I arkiston sarjassa Ea, Saapuneet kirjeet ja anomukset.

203 Nämä sijaitsevat Maataloushallituksen I arkiston sarjoissa Pöytäkirjat (Ca-sarja) ja Yleiset kirjekonseptit (Da-sarja).

204 Kansiot 108–109, MvhkoA1, KA.

205 Ks. esim. Virka-ansioin Luettelo, Ludvig Julius Wolfgang Fabritius, Ei:2, LhkA1, KA.

Yhdistysten ja yksityishenkilöiden lähteiden useat tasot ja niiden yhdistäminen tulkinnaksi

Paitsi hallinnon päätöksentekojärjestelmän moniportaisuus, myös tutkimuksen useat tasot vaikuttivat lähteiden hajanaisuuteen. Koska asiaan kytkeytyi keskeisten henkilöiden kautta useita yhdistyksiä, siihen liittyy myös järjestöhistoriallinen näkökulma. Tutkimuksen vinoutumisen välttämiseksi perehdyin tutkimustehtävän kannalta keskeisten yhdistysten ja yksityishenkilöiden arkistoihin, joiden antamaa kuvaa täydensin aikalaiskirjallisuudella. Katson näiden lähdeaineistojen oleellisesti täydentävän valtionhallinnon viranomaislähteiden antamaa kuvaa kantakirjan kehityksestä Suomessa.

Hippos-hevosjalostusyhdistyksissä pitäydyin pääsääntöisesti vuosikertomustasolla, mikä tarjosi riittävän yksityiskohtaista tietoa yhdistysten edustaman jalostusliikkeen leviämisestä. Kattavimmin kävin läpi kolmen ensimmäisen eli Turun²⁰⁶, Uudenmaan ja Tammelan Hippos-yhdistysten vuosikertomukset. Yhdistysten perustamisvaiheiden lisäksi sain kerättyä yksityiskohtaisia tietoja kantakirjoista ja niihin otetuista hevosista.²⁰⁷ Myöhemmin perustetuista Hippos-yhdistyksistä tutkin yksittäisiä vuosikertomuksia tai historiikkeja.²⁰⁸ Niiden perustamisajankohtana Hippos-aate ei ollut samalla lailla pioneeri-luonteista kuin ensimmäisiä Hippos-yhdistyksiä perustettaessa, enkä siksi tutkinut niiden laajempaa perustamisaltoa yhtä tarkasti kuin ensimmäisiä yhdistyksiä.

Tutkin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mittavan arkiston systemaattisesti koko tutkisajankohdalta seuran ennestään tuntemattoman pioneeriluonteisen kantakirjatoiminnan takia. Vuoteen 1899 asti Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran arkisto on luetteloituna Kansallisarkistossa,²⁰⁹ mutta uudempaa aineistoa ei ole luetteloitu.²¹⁰ Arkistoaineiston ohella tutkin seuran vuosikertomukset, jotka ovat saatavilla painettuna vuodesta 1896 alkaen.²¹¹ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseural-la oli myös muuta julkaisutoimintaa. Esimerkiksi kantakirjanäyttelyistä julkaistiin tarkkoja hevosluetteloita, joita hyödynsin tutkiessani kantakirjahevosten ominaisuuksia.²¹²

206 Viittaan Hippos-nimellä nimenomaan ensimmäiseen Hevoskasvatusyhdistys Hippokseen. Sekaan-nusten välttämiseksi käytän yhdistyksestä myös sen myöhempää nimeä Turun Hippos.

207 Poikkeuksena vuosikertomustasoon käytin Mustialan arkistossa Tammelassa säilytettävää Tammelan Hippoksen alkuperäistä kantakirjaa ja Metsämäen raviradan arkistossa säilytettävää Turun Hippoksen perustamisasiakirjaa. Lisäksi Tammelan Hipposta koskevia yksittäisiä asiakirjoja on Hämeenlinnan maakunta-arkistossa. Mainittakoon, että Turun maakunta-arkistosta löytyvä Hippoksen arkisto on arkistoitu väärällä nimellä, eikä sisällä Hippos-yhdistysten asiakirjoja.

208 Ks. Kansiot 115–117, PpKH, KK; Kansio 107, MvhkoA1, KA.

209 Aineisto on järjestetty vuosien mukaan. Asiakirjat 1891–1899, UHlma, KA.

210 Kim Björklundin mukaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran arkisto sijaitsee vuodesta 1900 alkaen Nylands Svenska Landtbrukssällskapin arkistossa. Björklund 2005, 443. Historiateoksen kirjoittamisen jälkeen aineisto oli kuitenkin siirretty Kansallisarkistoon, josta sain sen selvitystyön jälkeen luetteloimattomana käyttööni.

211 Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vuosien 1891–1895 vuosikertomuksia ei ole Nylands Svenska Landtbrukssällskapin, Kansalliskirjaston eikä Viikin tiedekirjaston kokoelmissa, joten siltä osin käytän seuran arkistossa olevia käsinkirjoitettuja vuosikertomuksia.

212 Viittaan eri yhdistysten sekä Maanviljelyshallituksen painettuihin vuosikertomuksiin kolmella tavalla. Ensisijaisesti olen viitannut painettuihin vuosikertomuksiin tekijän nimellä ja painovuodella. On huo-

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran arkisto antoi yllättäen viitteitä myös valtion kantakirjan kehitysvaiheista ja siten seuran omaa toimintaa laajemmin innovaation yleisestä etenemisestä. Yhdistelemällä eri yhdistysten tietoja valtion kantakirjan alkuvaiheisiin pystyin määrittämään koko kantakirjahankkeen kannalta keskeiset toimijat ja heidän välisensä verkostot. Eri tahojen kantakirjahankkeiden etenemisen analysointi mahdollisti myös niiden keskinäisen vertailun. Laadin rekisterit Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja kolmen ensimmäisen Hippos-yhdistyksen kantakirjahevosista. Kokoamani hevoskohtaisen tietokannan avulla pystyin tutkimaan sekä järjestelmän rakentumista yleisesti että yksityiskohtaisesti kantakirjahevosten pioneerijoukkoa ja analysoida sitä kautta suomalaisen hevosen ideaalin toteutumista käytännön hevosjalostuksessa.

Täydentävinä lähteinä käytin yksityishenkilöiden arkistoja. Tutkin Suomen toisen hevoskasvatuksenneuvojan, Jalmari Meurmanin aineiston Liuksialan kartanon arkistossa Kangasalla. Se konkretisoi hevosjalostusta paitsi virallisen ja yksityisen kirjeenvaihdon osalta, myös käytännön hevosjalostuksen tasolla. Arkisto toi esiin kantakirjan hallinnoinnin problematiikan antaen yllättävästi viitteen sen aiemmin tuntemattomasta pioneerivaiheesta. Se johti tutkimukseni ensimmäisenä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran merkityksen jäljille suomalaisen hevosen kantakirjahankkeessa. Täydentäviä tietoja Ludvig Fabritiuksen toiminnasta tavoitin puolestaan hänen vaimonsa Ella Fabritiuksen arkistosta Åbo Akademin käsikirjoituskokoelmista. Yhden kantakirjahankkeen varhaisen toimijan, Artur Bärlundin arkisto puolestaan on Helsingin yliopistomuseon arkistossa, jossa kävin läpi myös muutamia muita eläinlääkärien verkostojen kannalta kiinnostavia eläinlääketieteen kokoelmia. Yksityishenkilöiden arkistoissa sijaitsevan kirjeenvaihdon ohella on huomattava, että pääsin henkilöiden mielipiteitä sekä keskinäisiä suhteita ja ristiriitoja paljastavien kirjeiden tasolle myös viranomaislähteisiin sisältyneessä kirjeenvaihdossa. Tästä on esimerkkinä Hevoshoidonneuvojan arkiston kirje myöhemmältä neuvojalta Axel Alfthanilta silloiselle viranhaltijalle Jalmari Meurmanille vuonna 1900. Alfthan huomauttaa kirjeessä loukkaantuneena, ettei valtion kantakirjaa ollut näytetty joensuulaisille viitaten edesmenneen Ernst Fabritiuksen toimintaan 1890-luvulla.²¹³ Myös viranomaislähteet tarjoavat siten mahdollisuuden selvittää toimijoiden mielipide-eroja kantakirjaky-symyksessä.

mattava, että painovuosi on eri kuin vuosikertomuksen käsittelemä vuosi. Mikäli tekijää ei mainita lainkaan tai vain osittain, tai vuosikertomuksen eri osilla on useita eri tekijöitä, viittaa julkaisuun sen nimellä ja painovuodella. Tällöin teoksen tarkemmat tiedot ovat lähteiden aikalaikirjallisuudessa. Viittaa perustellusti erikseen ainoastaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vuosikertomusten erillisiin liitteisiin. Niiden tarkemmat tiedot ovat viitteissä sekä tieto, mihin teokseen liite sisältyy. Jos painettu vuosikertomus kuuluu erikseen mainittuun kokoelmaan tai arkistoon, teoksen kaikki bibliografiset tiedot ovat viitteissä, koska ne eivät näy tällöin lähteiden aikalaikirjallisuudessa. Menettelen vastaavasti maanviljelysseuran muiden julkaisuiden osalta. Painamattomiin vuosikertomuksiin viittaa muun arkistoaineiston tapaan.

213 Ks. esim. Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA. Kirjeistä historian-tutkimuksessa. Ks. esim. Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 9–24; Keravuori 2011, 163–191; Leino-Kaukiainen 2011, 194–219; Leskelä-Kärki 2011, 242–271; Leskelä-Kärki 2006, 61–74, passim.

Syvensin käsitystä hevosalan johtavien henkilöiden mielipiteistä aikalaiskirjallisuudesta. Koska keskeiset hevosalan toimijat olivat 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kirjallisesti tuotteliaita, aikalaiskirjallisuudesta tavoittaa heidän näkemyksiään suomalaisen hevosen jalostuksesta. Erityisen tuotteliaita olivat Ludvig Fabritius, Ernst Fabritius ja Axel Alfthan, mutta myös muut hevosalan toimijat julkaisivat aiheesta yksittäisiä teoksia ja artikkeleita. Aikalaiskirjailijatkaan eivät tuoneet esiin asian koko kuvaa, vaan kirjoittivat hevosjalostuksesta omista lähtökohdistaan. Sanallisesti tiukkaa mielipiteiden vaihtoa ja kantakirjaa koskevia muita tietoja tavoitin tarvittavilta osin myös maataloutta ja eläinlääkärin ammattia koskevista aikakauskirjajulkaisuista. Niistä tutkimusajankohtana vaikutukseltaan merkittävimpiä olivat maatalousalan julkaisut *Biet*, *Landtbrukaren*, *Maamies* ja *Suomen Maanviljelyslehti* (ilmestyi aluksi nimellä *Suomen Maanviljelyslehti*) sekä *Finsk Veterinär Tidsskrift*. Annoin aikakauslehdille lähteenä painoarvoa erityisesti tutkimuksen ensimmäisessä, innovaation tuloa Suomeen käsittelevässä osassa, jossa käytin sitä myös kantakirjan tunnettuuden analysointiin. Paikoin syvensin asiaa vielä sanomalehdistöä.

Kantakirjakysymyksen kontekstin ymmärtäminen vaati laajan kansainvälisen kotieläinjalostusliikkeen tuntemisen, jota ilman käsitys suomalaisen hevosen jalostuksesta jää irralliseksi. Kotieläinten jalostusteorioiden murroskohta 1800-luvulla on osoitettu ensinäkään kansainvälisessä kotieläinjalostushistorin tutkimuskirjallisuudessa. Toiseksi laajensin kansainvälistä pohjaa käyttämällä lähteenä erityisesti Pohjoismaissa aikansa johtavan jalostusteoreetikon Victor Proschin kirjoituksia. Lisäksi käytin ruotsalaisen hippologin, C. G. Wrangelin ja pohjoisruotsalaisen hevosen puolustajan, Wilhelm Hallanderin teoksia. Jalostuskysymyksen kansainvälisen kontekstin ohella oli kuitenkin hahmotettava, miten kysymys sijoittui sekä erottui omana prosessinaan hevosjalostuksen pitkästä kehityslinjasta Suomessa (ks. kuvio 3). Tämän ymmärtämiseksi kävin läpi lukuisia muita lähteitä ja taustatietoja, jotka eivät näy suoraan tutkimuksessani, mutta joiden ymmärtäminen oli välttämätöntä. Esimerkiksi Liuksialan kartanon arkisto antoi viitteen tutkimuksen avainhevosesta, mutta saatoin ymmärtää Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran myöntämän Wiestin-hevosen kantakirjatodistuksen²¹⁴ merkityksen vasta tutkimuksen edettyä. Vasta edellä esitettyjen lähderyhmien yhdistely mahdollisti hahmottamaan kokonaisuudessaan sen laajan prosessin, joka kantakirjan tulosta Suomen hevosjalostuksen perustaksi muodostui. Sitä ei selitä mikään lähde yksin, mutta yhdessä ne antavat katkeamattoman kuvan kantakirjan käyttöönnotosta Suomen hevosjalostuksessa.

214 Wiestin todistus Sukukirjaan merkitsemisestä 10.3.1893, Hk2, LKA. Yleisesti on huomattava, että olen käynyt tässä tutkimuksessa läpi tässä esitettyä laajemman lähdeaineiston, mikä mahdollisti sen laajan kontekstin ymmärtämisen, jossa hevosjalostusta kehitettiin osana maatalouden yleistä kehityspyrkimystä.

1.6 Aikaisempi tutkimus

Kansainvälinen eläinten ja erityisesti jalostushistorian tutkimussuuntaus

Kansainvälisessä historiantutkimuksessa on pitkään nähty eläinten merkitys ihmisen historiassa. Alan uranuurtajan, ympäristöhistorioitsija Harriet Ritvon mukaan humanistisen tutkimuksen kiinnostus eläimiin ei ole uutta ja eläinten merkitystä ihmiselle on selitetty varhaisista metsästäjä–keräilijä-kulttuureista alkaen. Vaikka eläimet eivät ole olleet tutkimuksen keskipisteenä, niitä on sivuttu historiantutkimuksessa. Erityisesti ympäristöhistorioitsijat ovat olleet kiinnostuneita eläimistä. Ritvon mukaan eläimet ovat jossain määrin aina kuuluneet humanistiseen tutkimukseen, mutta toisaalta niitä on myös häivytetty. Tutkiessaan 1980-luvun alussa viktoriaanisen Englannin eläimiä Ritvo kohtasi aiheen oudoksuntaa ja hämmästyttä. Eläinten vakavasti ottaminen historiallisina subjekteina arvioitiin poikkeukselliseksi ja omalaatuiseksi. Tämän jälkeen eläimet ovat kuitenkin uudella tavalla nousseet sivuosasta tutkimuksen kohteeksi.²¹⁵ 1980-luvulta alkaen eläimet ovat alkaneet yleistyä humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. 2000-luvun alkupuolelta alkaen Harriet Ritvo on käyttänyt ”The animal turn” -termiä tieteen eläimiin kohdistamasta laajasta huomiosta. Käänteen seurauksena yhteiskuntatieteellinen ja kulttuurinen eläintutkimus on institutionalisoitunut omaksi tieteenalaksi (Human–Animal Studies) useissa Euroopan maissa, Yhdysvalloissa ja Australiassa.²¹⁶

Vastaavasti puhutaan historiantutkimuksen eläinkäänteestä 2000-luvulla, ja eläinhistoriaan on muodostunut myös uusi, eläinten toimijuuteen keskittyvä tutkimussuuntaus.²¹⁷ Suuntaus on ulotettu hevoseen, ja toimijuuden näkökulmasta hevosta ovat tutkineet esimerkiksi Sandra Swart ja Andria Pooley-Ebert. Kansainvälisesti on osoitettu, että hevonen ei ole vaikuttanut ihmisen historiaan laajasti vain ihmisen määrittämästä näkökulmasta, vaan myös hevosen itsensä sekä hevosen ja ihmisen vuorovaikutuksen näkökulmista.²¹⁸ Kansainvälisesti kotieläimet – sekä hyöty- että lemmikkieläimet – ovat nousseet tieteellisen tutkimuksen kohteena laajasti osaksi historiantutkimusta.

Hevosen merkityksen ensimmäisiä selittäjiä oli F. M. L. Thompson artikkelissaan ”Nineteenth-Century Horse Sense”, joka ilmestyi *The Economic History Review*'ssa vuonna 1976. Pian Thompson laajensi yhä hevosen merkityskenttää toimittamassaan teoksessa *Horses in European Economic History, A Preliminary Canter* (1983). Tutkimus avasi nimensä mukaisesti laajasti hevosen merkitystä keskiaikaisesta sotahevosesta maatalouden työhevoseseen ja hevoseen kulkuvälineenä aina hevoskannan taantumiseen saakka. Maan-

215 Ritvo 2004, 204–206; Ritvo 2007, 118–119; Ritvo 2010, 1–2. Myös esimerkiksi eläimen elämäkerran mahdollisuuksista. Fudge 2004.

216 Ritvo 2007, 118–122; Ritvo 2010, 1–3, 10–11; Ritvo 2004, 204–206. Ks. myös Syrjämaa & Räsänen 2018, 45. Eläinhistorian tutkimuksesta Ruotsissa. Eriksson 2012, 359–364. Ilmiön laajuudesta Kanadassa. Ingram, Sethna & Dean 2017, 1–28.

217 Syrjämaa & Räsänen 2018, 45–49.

218 Ks. esim. Swart 2010; Pooley-Ebert 2015.

tieteellisesti teos kattoi Euroopan Espanjasta Venäjälle asti. Jo Thompsonin teos itsessään osoitti monipuolisuudellaan hevosen laajan merkityksen, ja 2000-luvulla hevosta onkin tutkittu useista eri näkökulmista. Urheilun näkökulmasta hevosen merkitystä selittävät esimerkiksi Mats Greiff ja Susanna Hedenborg toimittamassaan teoksessa *I sulky och sadel, Historiska perspektiv på svensk trav- och galoppsport* (2007).²¹⁹ Hevosen roolista kaupungeissa ovat puolestaan kirjoittaneet Clay McShane ja Joel A. Tarr tutkimuksessaan *The Horse in the City, Living Machines in the Nineteenth Century* (2007). Hevosen osuutta Yhdysvaltain teollistumisessa sekä laajemmin hevosvoiman käyttötapoja on tutkinut Ann Norton Greene teoksessaan *Horses at Work, Harnessing Power in Industrial America* (2008). Hevosen ja ihmisen pitkää yhteistä historiaa ovat yleisesti käsitelleet esimerkiksi Pita Kelekna teoksessaan *The Horse in Human History* (2009) ja J. Edward Chamberlin kirjassaan *Horse, How the Horse Has Shaped Civilizations* (2006).²²⁰ Hevosen merkitys näkyy myös taiteessa, mistä Tamsin Pickeral on koonnut teoksen *The Horse, 30,000 Years of the Horse in Art* (2006). Esimerkit kansainvälisen hevoshistorian tutkimuksen kirjosta osoittavat, kuinka monesta näkökulmasta taloushistoriasta taidehistoriaan hevosta voidaan lähestyä. Tämä osoittaa itsessään hevosen historiallisen merkityksen laajuuden.

Mittavasta eläimiä koskevasta kansainvälisestä historiankirjoituksesta tutkimukseni kannalta merkittävimmän linjan muodostavat tutkimukset kotieläinjalostuksesta. Harriet Ritvo on 1980-luvulta alkaen nostanut esiin jalostuskysymyksen ja siihen kiinteästi liittyviä käsitteitä, kuten rodun käsitteen, johon myös kantakirja kytkeytyy. Näitä hän tarkastelee esimerkiksi tutkimuksessaan *The Animal Estate, The English and Other Creatures In The Victorian Age* (1987). Ritvo on julkaissut aiheesta useita artikkeleita,²²¹ joista osan on koonnut teokseen *Noble Cows and Hybrid Zebras, Essays on Animals and History* (2010).

Tutkimukseni suomalaisen hevosrodun synnystä tulee erityisen lähelle myös kanadalaisen Margaret E. Derryn tutkimuksia. Kotieläinten jalostushistorian uranuurtaja Derry on ansiokkaasti esittänyt useissa tutkimuksissaan sekä eläinjalostuksen laajat merkitykset ja yhteydet että sen murroksen useiden kotieläinlajien osalta. Margaret E. Derryn mittava *Animals and Culture Series* -teossarja alkaa hänen väitöskirjaansa perustuvalla teoksella *Ontario's Cattle Kingdom, Purebred Breeders and Their World, 1870–1920* (2001). *American Historical Review*'n arviossa todettiin teoksen merkitys: Derry oli nostanut esiin aiheen, jonka jopa maataloushistorioitsijat olivat usein sivuuttaneet.²²² Derrylle teos merkitsi vasta alkua eläinjalostuksen historian tutkimuksessa. Alkuteoksensa jälkeen Derry katsoi jalostusta nautakarjan lisäksi koiran ja hevosen näkökulmista tutkimuksessaan *Bred for Perfection, Shorthorn Cattle, Collies, and Arabian Horses since 1800* (2003). Tämän jälkeen Derry korotti keskiöön hevoset teoksessaan *Horses in Society, A Story of Animal Breeding*

219 Ks. myös Hedenborg 2010.

220 Vanhemmasta tutkimuksesta mainittakoon Juliet Clutton-Brockin teos *Horse Power, A History of the Horse and the Donkey in Human Societies* (1992).

221 Ks. esim. Ritvo 1986; Ritvo 2004; Ritvo 2007.

222 Poplar Lane Press, "Ontario's Cattle Kingdom (2001)", <http://www.poplarlane.net/books/animals-and-culture-series/ontarios-cattle-kingdom-2001/>, luettu 22.9.2016.

and Marketing Culture, 1800–1920 (2006). Seuraavana oli vuorossa siipikarja tutkimuksessa *Art and Science in Breeding, Creating Better Chickens* (2012). Yhdessä Margaret E. Derryn teokset osoittavat kotieläinten jalostuksen mittavan merkityksen ja siinä 1800-luvulla tapahtuneen murroksen käännteentekevyyden sekä siihen liittyneen kantakirjojen nousun eläinjalostuksen keskiöön. Näiden tutkimustensa jälkeen Derry on esittänyt synteesin jalostuksen merkityksestä pitkällä aikavälillä kaikkien kotieläinlajien osalta tutkimuksessaan *Masterminding Nature, The Breeding of Animals 1750–2010* (2015).

Harriet Ritvon ja Margaret E. Derryn lisäksi viime vuosina useat muut historiantutkijat ovat kiinnittäneet huomion eläinjalostuksen historiaan. Kiinnostuksen saavuttamien mittasuhteiden perusteella jalostuksesta voidaan katsoa muodostuneen kansainvälisesti oma historiantutkimuksen suuntauksensa. Tämän todentaa esimerkiksi *The Ideal Animal – How Images of Animals and Animals Were Created 1800–2000* -konferenssi Kasselin yliopistossa kesällä 2016, jolloin lähes 20 tutkijaa esitteli tutkimuksiaan eläinjalostuksen historiasta. Yksi konferenssin paneeleista käsitteli nimenomaan kotieläinrotujen luontia. Konferenssissa ilmeni kansallisia eläinjalostuksen erityispiirteitä, mutta se osoitti myös kansainväliset yhtäläisyydet eläinjalostuksen metodeissa.²²³ Yksi eläinhistorian tutkimuksellinen keskus sijaitsee juuri Kasselissa,²²⁴ jossa esimerkiksi Ulrike Heitholt on perehtynyt eläinjalostukseen.²²⁵ Toinen merkittävä kotieläinjalostushistorian tutkimuksen keskus on Utrechtiin yliopistossa, jossa eläinjalostusta lähestytään tieteenhistorian näkökulmista. Erityisesti Bert Theunissen on julkaissut tieteenhistorian alalla eläinjalostuksesta ja sen metodeista – kantakirjaa unohtamatta –, kuten artikkelit ”Darwin and His Pigeons, The Analogy Between Artificial and Natural Selection Revisited” (2012) ja ”Breeding Without Mendelism: Theory and Practice of Dairy Cattle Breeding in the Netherlands 1900–1950” (2008).²²⁶ Theunissen on ollut selvittämässä myös lehmärotujen geneettistä monimuotoisuutta.²²⁷ Lisäksi Bert Theunissen on kiinnittänyt huomion menestyksekkään hollantilaisen hevostkasvatuksen jalostusmetodeihin.²²⁸ Hän on ohjannut myös Steven van der Laanin ja Jesper Oldenburgerin merkittäviä väitöstutkimuksia sian- ja lampaanjalostuksen metodeista.²²⁹ Myös muualla on tekeillä alan väitöstutkimuksia, ja kotieläinjalostuksen historiasta on lähivuosina odotettavissa paljon uutta tutkimustietoa.²³⁰ Kotieläinten ja-

223 Raportti konferenssista. Ks. Whiston 2016. Jalostuskysymys nostettiin esiin myös *Rural History 2013* ja *Rural History 2015* -konferensseissa. Ks. *Rural History 2013*, passim.; *Rural History 2015*, passim.

224 Ks. Universität Kassel, ”Tier–Mensch–Gesellschaft”, <https://www.uni-kassel.de/projekte/tier-mensch-gesellschaft-ansatze-einer-interdisziplinaeren-tierforschung/startseite.html>, luettu 22.9.2016.

225 Ks. esim. Heitholt 2015.

226 Ks. myös esim. Theunissen 2014a.

227 Ks. esim. Felius, Koolmes, Theunissen, European Cattle Genetic Diversity Consortium & Lenstra 2011; Felius, Beerling, Buchanan, Theunissen, Koolmees & Lenstra 2014.

228 Theunissen 2014b.

229 Universiteit Utrecht, ”Staff Science”, <http://www.uu.nl/staff/SFvanderLaan>, luettu 22.9.2016; Universiteit Utrecht, ”Staff Science”, <http://www.uu.nl/staff/JJOldenburger/o>, luettu 22.9.2016.

230 Heistä esimerkiksi Neal Knapp Bostonin yliopistosta. Ks. esim. Knapp 2015.

lostushistorian ajankohtaistumista osoittaa myös *Humanimalia*-lehden teemanumero roduista keväällä 2018. Numero sisältää useita eläinrotuja koskevia artikkeleita sekä Margaret E. Derryn, Donna Harawayn, Donna Landryn, Harriet Ritvon ja Sandra Swartin keskustelun roduista.²³¹ Samana vuonna jalostuksesta julkaistiin *Agricultural History* -aikakauskirjassa Bert Theunissenin ja Margaret E. Derryn artikkelit, joissa molemmissa aihe kytetään tieteeseen.²³²

Kotieläinten jalostushistorian tutkimus ei rajaudu kuitenkaan edellä mainittuihin tutkijoihin tai vain viime vuosiin. Lisäksi eläinjalostusta kantakirja mukaan lukien sekä myös sen taloudellisia lähtökohtia ovat tutkineet hevosten osalta R. J. Moore-Colyer ja lehmien osalta Barbara Orland ja Jan Bieleman.²³³ Erityisesti Saksan kotieläinjalostuksen historia on tutkittu varsin tarkasti. Gustav Combergin teos *Die deutsche Tierzucht im 19. und 20. Jahrhundert* (1984) on yhä Saksan eläinjalostushistorian klassikko, jossa esitetään yleisesti Saksan kotieläinjalostushistoria kantakirjoineen sekä yksittäin eri kotieläinlajien ja -rotujen jalostushistoria.²³⁴ Robert Trow-Smith puolestaan kirjoitti jo 1950-luvulla teoksen *A History of British livestock Husbandry 1700–1900* (1959), jossa hän käsitteli myös kotieläinten jalostushistoriaa.²³⁵ Lisäksi S. Berge kirjoitti jo vuonna 1961 yleisesityksen kotieläinjalostuksen historiallisesta kehityksestä artikkelissa ”Die geschitliche Entwicklung der Tierzüchtung”.²³⁶ Varhaisen jalostuksen osalta kotieläimiä ovat tutkineet esimerkiksi Roger J. Wood ja Vítězslav Orel teoksessaan *Genetic Prehistory in Selective Breeding: a prelude to Mendel* (2001)²³⁷ sekä Nicholas Russell tutkimuksessaan *Like engend’ring like, Heredity and animal breeding in early modern England* (1986).²³⁸

Ruotsissa kotieläimet ja niiden jalostus nostetaan esiin näkyvästi maataloushistorian yleisesityksissä.²³⁹ Lisäksi hevos- ja karjanjalostuksen historiaa on sivuttu erityisesti Janken Myrdalin johdolla toimitetuissa hevosen ja karjan historiaa käsittelevissä teoksissa.²⁴⁰ Ruotsissa karjaa onkin tutkittu laajasti,²⁴¹ ja Janken Myrdalin lisäksi esimerkik-

231 *Humanimalia: a journal of human/animal interface studies* 10:1 (Fall 2018).

232 *Agricultural History* 92:1 (Winter 2018).

233 Moore-Colyer 1991; Moore-Colyer 1995; Moore-Colyer 2000; Orland 2004; Bieleman 2005. Englantilaisen täysiverihevoson jalostuksesta. Ks. Huggins 1994. Walton on esittänyt karjan kantakirjan yhteydessä sen vaikutuksesta myös kriittisiä näkökantoja. Ks. Walton 1986, 169–170.

234 Kilpahevosten jalostuksesta. Ks. myös Derix 2014.

235 Hevosjalostuksen historiasta. Ks. myös Goodall 1977.

236 Berge 1961, 127–148.

237 Ks. myös Wood & Orel 2005; Wood 2007.

238 Ks. myös esim. Bayreuther 2014.

239 Ks. esim. Björnhag 1998, 105–119; Norrman 1998, 120–135; Gadd 2000, 164–176, 314–318; Morell 2001, 226–261. Vastaavasti kotieläimet ja jalostus on huomattu myös Tanskan maataloushistorian yleisesityksissä. Ks. esim. Björn 1988, 46–51, 149–157; Jensen 1988a, 260–265; Jensen 1988b, 332–347. Norjassa kotieläimet ovat saaneet jopa oman maataloushistorian niteen. Ks. esim. Borgedal 1967.

240 Liljewall & Myrdal 1997; Myrdal & Sten 1994.

241 Uusimpia tutkimuksia nautakarjasta on Katharina Leibringin ja Ingvar Svanbergin toimittama teos *Nötkreatur i Sverige, Kulturhistoriska och samtida perspektiv* (2020), jossa Camilla Eriksson kirjoittaa

si Jan Rendel on kiinnittänyt tutkimuksessa huomion myös jalostukseen.²⁴² Teema on saanut Ruotsissa 1900-luvun osalta kokonaan oman tutkimuksensa Rendelin teoksessa *Från byatjur till genteknik, En agrar- och vetenskapshistorik studie av utvecklingen av svensk husdjursgenetik och husdjursavel under 1900-talet* (2003). Håkan Hallander puolestaan on kirjoittanut kattavasti ruotsalaisten maataiseläinrotujen historiasta teoksessaan *Svenska lantraser, Deras betydelse förr och nu* (1989).²⁴³

Kansainvälisessä historiantutkimuksessa on myös huomattu eläinjalostukseen liittyvät laajat prosessit ja yhteydet useista näkökohdista. Jalostuksen murroksen laajuuden osoittaa, että sen on osoitettu koskeneen myös kasvinjalostusta, ja lisäksi on tutkittu kasvin- ja eläinjalostuksen yhtymäkohtia.²⁴⁴ Eläinten jalostuskysymys on liitetty kasvinjalostuksen historian lisäksi laajemmin biologian ja perinnöllisyyden historian tutkimukseen. Jalostuksen yhtymäkohdat tieteenhistoriaan näkyvät esimerkiksi Staffan Müller-Willen ja Hans-Jörg Rheinbergerin tutkimuksessa *A Cultural History of Heredity* (2012). Yhteydet näkyvät erityisen selvästi Müller-Willen ja Rheinbergerin toimittaman teoksen *Heredity Produced, At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870* (2007) useissa yksityiskohtaisissa artikkeleissa. Margaret E. Derryn mukaan tieteenhistorian kiinnostus kohdistuikin aluksi eläimiä enemmän kasvinjalostukseen, mutta sittemmin myös eläinjalostuksen tutkimus on lisääntynyt.²⁴⁵ Derry itse on tutkinut laajasti jalostusta tieteenhistorian näkökulmasta teoksessaan *Masterminding Nature, The Breeding of Animals 1750–2010* (2015). Jalostuskysymyksen moniulotteisuuden osoittaa, että tutkimuksessa on keskusteltu myös ihmis- ja eläinrotujen jalostuksen yhteneväisyyksistä, mitä myös Derry on selvittänyt.²⁴⁶ Esimerkiksi Carlo Ginzburg on nostanut esiin ihmis- ja eläinjalostuksen väliset yhteydet sekä sukupuiden merkityksen niissä artikkelissaan ”Family Resemblances and Family Trees: Two Cognitive Metaphors” (2004). Sukutietojen merkityksen näkökulmasta tutkimuksessa on tehty laajemminkin tulkintoja ihmisten sukututkimuksen ja eläinjalostuksen yhteyksistä.²⁴⁷

Kuten kotieläinjalostuksen vahvasta perinteestä osana kansainvälistä historiantutkimusta huomataan, kysymykseen kytketty useita kansainvälisesti huomattuja näkökohtia ja laajoja yhteyksiä. Jalostushistorian tutkimuksen kenttä on varsin mittava,²⁴⁸ ja siitä ilmenee

maataiskarjan jalostuksesta. Eriksson 2020, 123–146.

242 Ks. esim. Myrdal 1994, 14–34; Rendel 1994, 7–13.

243 Ks. myös Hallander 1994, 119–130.

244 Kasvinjalostuksesta. Ks. esim. Wieland 2006; Bonneuil 2006; Gayon & Zallen 1998; Olmstead & Rhode 2004. Theunissenin mukaan tutkimuksessa on oltu kiinnostuneempia kasvin- kuin eläinjalostuksesta. Theunissen 2008, 640; Theunissen 2012, 200, alaviite 34.

245 Derry 2015, 9–10.

246 Ks. esim. Derry 2006, 14, 19, 24. Ks. myös Derry 2015, 35–42. Ks. myös Zelinger 2019.

247 Olen myös Tiina Miettisen kanssa selvittänyt ihmisten sukututkimuksen ja eläinjalostuksen yhteyksiä. Miettinen & Toivio 2016, 175–209.

248 Edellä mainittujen tutkimusten ohella jalostuksesta siihen edellä mainituistakin teemoista liittyen on julkaistu 2000-luvulla useita muita artikkeleita erityisesti maatalouden, biologian ja tieteen historiaa käsitte-

yleisesti käänne modernien kotieläinrotujen jalostukseen sekä siinä keskeinen jalostuksen organisoituminen kantakirjojen kautta. Laajan kansainvälisen kotieläinjalostushistorian tutkimuksen olemassaolo mahdollistaa suomalaisen hevosjalostuksen kytkemisen eurooppalaiseen kotieläinjalostusliikkeeseen 1800-luvun jälkipuolella. Useiden maiden osalta on selvitetty se kotieläinjalostuksen kehityslinja ja rodunjalostuksen murros, jonka tutkimukseni osoittaa suomalaisen hevosjalostuksen osalta. Tutkimukseni rakentuu siten osaksi laajaa kansainvälistä kotieläinjalostuksen historian tutkimussuuntausta, joka puolestaan on osa laajempaa kansainvälistä yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen käännettä. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena pyrinkin osaltani nostamaan kotieläinhistoriaa ja etenkin kotieläinjalostuksen historiaa Suomessa siihen merkitykseen, joka sillä jo on kansainvälisessä historiantutkimuksessa.

Eläintutkimus Suomessa

2000-luvulla kansainvälisen ”The animal turn” -käänteeseen vaikutus näkyy myös Suomessa, ja eläimiä on tutkittu useilla tieteenaloilla. Viime vuosina yhteiskunnallinen ja kulttuurinen eläintutkimus on ollut kovassa nousussa myös Suomessa, ja eläimiin liittyvät kysymykset ovat alkaneet muotoutua omaksi tutkimuskohteekseen. Suomeen on perustettu alan tieteellinen seura, konferensseja, tieteellinen verkkojulkaisu ja muita julkaisuja sekä alan oppiaine Itä-Suomen yliopistoon. Myös Turun yliopistoon on sittemmin keskittynyt alan tutkimusta. Eläintutkimus on alkanut saavuttaa tunnustusta tieteellisenä tutkimusalana myös Suomessa. Siinä ollaan kiinnostuneita monitieteisesti eläimen ja ihmisen välisestä suhteesta. Kiinnostuksen heräämisen taustalla ovat muuttuneet käsitykset eläinten asemasta yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Teeman ajankohtaisuuteen on vaikuttanut eläinkysymyksen politisoituminen yhteiskunnassa, eläimen ja ihmisen suhteen muuttuminen sekä yleisesti eläimiin liittyvien kysymysten ajankohtaistuminen. Sitä kautta eläintutkimukselle on voimakasta yhteiskunnallista tilausta.²⁴⁹

Eläintutkimuksen näkökulmasta hevosta ovat tutkineet Riitta-Marja Leinonen ja Nora Schuurman. Riitta-Marja Leinonen tutki kulttuuriantropologian väitöskirjassaan suomalaista hevoskulttuuria sekä ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvia kulttuurisia malleja Suomessa vuosina 1920–2000. Leinonen on perehtynyt erityisesti sota-ajan hevoskokemuksiin.²⁵⁰ Yhteiskuntatieteellisen eläintutkimuksen uranuurtaja Schuurman tutki väitöskirjassaan ihmisen ja hevosen suhteen vaikutusta käsitykseen eläimestä ja sen hyvin-

levissä aikakauskirjoissa. Ks. esim. Harwood 2006; Müller-Wille 2007b; Müller-Wille 2005; Müller-Wille & Orel 2007; Rheinberger 2008; Roll-Hansen 2000; Thurtle 2002; Ogawa 2001; Wykes 2004.

249 Ks. esim. Kaarlenkaski & Ung-Lanki 2013, 7–12; Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura, ”Seura”, <https://elaintutkimus.wordpress.com/>, luettu 28.11.2017; Turun yliopisto, ”Eläinten toimijuus yhteiskunnassa”, <http://animalagency.utu.fi/fi/>, luettu 7.12.2017. Ks. myös esim. Kaarlenkaski 2012; Kaarlenkaski 2016; Kaarlenkaski 2017; Tamminen 2010; Kainulainen & Sepänmaa 2009; Leinonen 2013a; Leinonen 2013b; Schuurman 2012; Nyman & Schuurman 2012; Schuurman 2017. Tutkimusalan nimi ei ole vielä täysin vakiintunut Suomessa. Historiantutkimuksen eläinkäänteestä. Ks. Syrjämaa & Räsänen 2018.

250 Ks. esim. Leinonen 2013a; Leinonen 2013b; Leinonen 2017.

voinnista. Schuurman on tutkinut laajasti ihmisen ja hevosen suhdetta sekä pohtinut suomenhevosen merkityksiä.²⁵¹ Pauliina Raento puolestaan on tutkinut hevosta ja suomenhevosta geopolitiikan näkökulmasta historiassa ja nykypäivän Suomessa.²⁵² Kielitieteiden näkökulmasta Marja Kalske on tutkinut perusteellisesti suomalaisen hevosen nimityksiä.²⁵³ Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen alan tutkimuksissa on analysoitu myös kotieläinjalostuskäytännön historiallisia taustoja.²⁵⁴

Tutkimukseni linkittyy osaksi monitieteistä tutkimuskenttää. Suomalaisen kotieläinten varhais historian tutkimuksessa Luonnonvarakeskuksen tutkimusprofessori Juha Kantanen ja arkeologi Auli Bläuer ovat tehneet merkittävää työtä. Suomalaisen kotieläinten alkuperästä on saatu uutta tietoa arkeologian ja genetiikan poikkitieteellisin tutkimusmenetelmin. Muinaisten kotieläinten tutkimuksessa on hyödynnetty myös osteologiaa, radiohiiliajoituksia ja isotooppianalyyssejä. Kantanen ja Bläuer ovat muun muassa osoittaneet Suomen alueen muinaisten ja nykyisten kotieläinten perimän yhteyden. Lisäksi on huomattava Auli Bläuerin kirjoittama *Voita, villaa ja vetoeläimiä, Karjan ja karjanhoidon varhainen historia Suomessa* (2015), joka on perusteellinen yleisesitys aiheestaan Suomessa.²⁵⁵ Bläuerin johtamassa, uusimmassa *Naapurista lainaamassa, Kulttuurikontaktit karjanhoidon kehittäjänä Itämeren pohjoisosassa esihistoriallisena ja historiallisena aikana* -hankkeessa yhdistetään arkeologia ja historiantutkimus muinais-DNA-tutkimukseen. Projektissa tutkitaan yleisesti karjanhoidon muutoksia sekä erikseen härkiä, vuohia ja hevosia.²⁵⁶ Parhaillaan on käynnissä myös NordGen kotieläinsektorin johtaja Mervi Honkatukian johdolla monitieteinen *3MC – Nordic Mountain Cattle. Cultural Heritage & Genetics* -hanke, jossa perehdytään pohjoissuomenkarjan lisäksi vastaavien rotujen historiaan Ruotsissa ja Norjassa.²⁵⁷

Myös erityisesti suomenhevosen geeniperimä ja varhainen historia sekä myös rodun perustaminen ovat olleet monitieteisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteina, ja tieteen sekä laajan yleisön kiinnostus suomenhevosen historiaan on sitäkin kautta olemassa usealla taholla. Erkki Sild, Krista Rooni, Sirje Värvi, Knut Røed, Ruslan Popov, Juha Kantanen ja Haldja Viinlass ovat tutkineet virolaisten hevosrotujen geneettisen monimuotoisuuden ohessa suomenhevosen perimää ja sen geneettistä sukulaisuutta muun muassa eestinhevo-

251 Ks. esim. Schuurman 2012; Nyman & Schuurman 2012; Schuurman 2017.

252 Ks. esim. Raento 2016; Raento 2017.

253 Kalske 2005; Kalske 2006.

254 Ks. esim. Tamminen 2010; Nyman & Schuurman 2012.

255 Ks. esim. MTT, ”Kotieläinten varhainen historia Suomessa”, https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/finnARCH/historia_termit_esite_nettiin.pdf, luettu 20.9.2016; Bläuer & Kantanen 2013; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 94–95; Bläuer 2015; Bläuer & Kantanen 2013; Bläuer 2012.

256 Bläuer & Solala 2019.

257 NordGen, ”3MC – Pohjoiset tunturikarjat. Kulttuuriperintö ja geenivarat”, <https://www.nordgen.org/fi/projekts/3mc-pohjoiset-tunturikarjat-kulttuuriperinto-ja-geenivarat-traditional-transboundary-mountain-cattle-breeds-in-nordic-their-culture-heritage-and-genetic-resources/>, luettu 17.4.2021.

seen ja joihinkin aasialaisiin hevosrotuihin, kuten siperialaiseen jakutianhevoseen.²⁵⁸ Laura Kvist, Markku Niskanen, Kristiina Mannermaa, Saskia Wutke ja Jouni Aspi ovat tutkineet suomenhevosen geneettistä muuntelua ja sen yhteyttä rodun historiaan.²⁵⁹ *Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat* -hankkeella arkeologi Tuija Kirkinen ja biologi Karin Hemmann lupaavat luoda suomenhevosen kautta strategian bioaineistojen kartoitukseen, kerryttämiseen, säilytykseen ja jakamiseen. Kirkinen ja Hemmann ovat ilmoittaneet tutkivansa historiallisten bioaineistojen avulla kansallisen rodun syntyyn johtaneita tapahtumia ja syitä. Hankkeen tutkimuskysymys on siten lähes identtinen tutkimukseeni nähden, mutta tutkimusasetelma aineistoiheen antaa täysin erilaisen lähtökohdan tutkimuksen toteutukseen. Kulttuurihistoriallisten ja luonnontieteellisten koelmien hevosen DNAta sisältävien aineistojen ohelle he kartuttavat DNA-tutkimuksia varten bioaineistoja – kuten jouhi- ja hammasnäytteitä – mittavalla kansalaiskeräyksellä ja keskeisten siitosoriiden hautojen arkeologisilla kaivauksilla. Suomenhevosen geneettinen alkuperä ja 1900-luvun alun hevospopulaation linkki nyky-suomenhevoseen kiinnostavat, ja hankkeessa luvataan tuottaa uutta tietoa muun muassa eläinrodun muuntelun menneisyydestä Suomessa ja sen pitkistä vaikutuksista.²⁶⁰

Eläimiä on alettu tuoda vähitellen myös suoraan historiantutkimuksen kenttään myös Suomessa, ja eläinkäänteiden levitessä historiantutkimukseen on muodostunut myös kokonaan uusia tutkimusteemoja. Suomessa eläinten historiantutkimus kytkeytyy tällä hetkellä muun poikkitieteellisen tutkimuksen lisäksi eläinten toimijuuden tutkimukseen. Suuntauksessa eläimet nähdään aktiivisina toimijoina vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa.²⁶¹ Taina Syrjämaan ja Tuomas Räsänen sanoin ”[...] eläinten toimijuuden tutkimus ottaa ihmisen ja eläimen jakaman elinympäristön monilajiset verkostot osaksi historiallista analyysiä.”²⁶² Taina Syrjämaan johtamassa, yleisen historian ja kansatieteen *Eläinten toimijuus yhteiskunnassa, Näkökulmia Suomesta 1890–2040* -yhteishankkeessa tutkittiin villien ja kesyjen eläinten roolia ja merkitystä yhteiskunnassa. Syrjämää itse on perehtynyt esimerkiksi koiranäyttelyihin 1800-luvun lopulla.²⁶³ Yksi uusimpia ihmisten ja eläinten vuorovaikutusta sekä eläinten toimijuutta käsitteleviä tutkimuksia Suomessa on Tuomas

258 Kantanen 2014, 21; Sild, Rooni, Värvi, Røed, Popov, Kantanen & Viinlass 2019. Ks. myös Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 93.

259 Kvist, Niskanen, Mannermaa, Wutke & Aspi 2019.

260 Helsingin yliopisto, ”Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat/ Tutkimus”, <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/biologisen-kulttuuriperinnon-monitieteiset-tutkimusstrategiat/tutkimus>, luettu 4.10.2019; ”Suomenhevosten salapoliisit”, *Maaseudun Tulevaisuus* 27.7.2018; ”Päivi Laine: Suomenhevonen on suomalaisen yhteiskunnan peili”, *Maaseudun Tulevaisuus* 16.9.2019; ”Suomenhevosen salaisuus”, *Helsingin Sanomat* 1.9.2019; ”Kaksi hevosta haudattiin oudolla tavalla 66 vuotta sitten – nyt arkeologit yrittävät selvittää, mitä oikein tapahtui”, *Yle uutiset* 12.8.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10918698>, luettu 4.10.2019.

261 Syrjämää & Räsänen 2018, 45–46.

262 Syrjämää & Räsänen 2018, 47.

263 Turun yliopisto, ”Eläinten toimijuus yhteiskunnassa”, <http://animalagency.utu.fi/fi/>, luettu 7.12.2017; Syrjämää & Räsänen 2018, 47–48; Syrjämää 2017a, 63–77. Eläimen elämäkerran mahdollisuuksista. Ks. myös

Räsänen ja Nora Schuurmanin toimittama, monitieteinen ja pitkällä aikavälillä liikkuva teos *Kanssakulkijat, Monilajisten kohtaamisten jäljillä* (2020).

Kotieläinhistorian teeman ajankohtaistumista historian tutkimuksessa Suomessa on osoittanut myös *Lähde – Historiatieteellisen aikakauskirjan* Eläimet-teemanumero vuonna 2014. Siinä eläimiä lähestytään useista näkökulmista, ja itse tutkin nimenomaan jalostuskysymystä ja sen käännettä artikkelissani ”Risteytyksistä maataisrotuihin, Professori Victor Prosch ja kotieläinjalostuksen murros 1800-luvun jälkipuolella”.²⁶⁴ Lisäksi olen yhdessä Tiina Miettisen kanssa nostanut esiin kotieläinjalostuksen näkökulman ihmisten ja eläinten suvun merkitystä käsittelevässä artikkelissa ”Jalorotuisuuden juurilla, Ihminen ja hevonen” (2016).²⁶⁵ Anssi Saura on puolestaan kirjoittanut aiheeseen läheisesti liittyvän tieteenalan kehityksen historian teoksessa *Sata vuotta perinnöllisyystiedettä Suomessa* (2018), jossa hän käsittelee myös kotieläinten jalostusta.

Vaikka eläimiin kohdistuvan historian tutkimuksen perinne ei ole Suomessa kovin vahva, joitain tutkimuksia on tehty kotieläimistä tai aihepiiriin suoraan liittyvistä aiheista jo kauan ennen eläintutkimuksen yleistä nousua. Vanhempien aikojen kotieläinten historian tutkimusta edustaa esimerkiksi Armas Luukon artikkeli ”Suomen karjavarallisuus 1600-luvulla” (1958)²⁶⁶. Yli puolivuosisataa sitten kotieläimiä käsiteltiin perusteellisesti myös kansatieteellisissä tutkimuksissa ja paikallishistorioissa, mutta sen jälkeen teema unohtui pitkäksi aikaa suomalaisessa historian tutkimuksessa.²⁶⁷ Eläinlääketieteeseen ja eläinlääkärin ammattiin liittyvää, uudempaa historian tutkimusta edustavat esimerkiksi Katri Helmisen ja Antto Leikolan teokset. Lisäksi Anneli Mäkelä-Alitalo on toimittanut Aili Oksasen tutkimuksen suomalaisten eläinlääkäreiden ulkomaisista opinnoista.²⁶⁸ Maatalouden historian näkökulmasta kotieläimiä ovat tarkastelleet erityisesti Arvo M. Soininen, Seppo Simonen, V. Lähdeoja, Anneli Mäkelä-Alitalo, Jari Niemelä ja Teppo Vihola.²⁶⁹ Erityisesti Seppo Simonen on esittänyt teoksessaan *Raivaajia ja rakentajia, Suomen maatalouden historiaa* (1964) monia sellaisia yksityiskohtaisia tietoja suomalaisesta kotieläinhistoriasta, jotka myöhemmät tutkijat ovat sivuuttaneet. Simonen käsittelee kotieläinten jalostuskysymystä tarkkuudella, johon muissa maatalouden historian yleisesityksissä ei ole päästy. Vanhemmissa tutkimuksissa esitetyt jalostushistoriaa koskevat tiedot ovat jääneet pois Suomen maataloushistorian nykyisistä painotuksista.²⁷⁰

esim. Helminen 2014, 186–189, 199–200. Villien eläinten toimijuudesta. Ks. myös esim. Lähdesmäki 2014, 49–72.

264 Toivio 2014, 96–122. Olen kirjoittanut osan aiemmista julkaisuistani nimellä Toivio.

265 Mieltinen & Toivio 2016, 175–209.

266 Luukko 1958, 95–116.

267 Ks. esim. Vilkkuna 1931; Luukko 1957; Jokipii 1974. Ks. myös Ahlbäck 1983.

268 Ks. esim. Helminen 2013; Helminen 2017; Leikola 2011; Mäkelä-Alitalo 2008; Mäkelä-Alitalo 2013.

269 Ks. esim. Soininen 1974; Simonen 1964; Lähdeoja 1970; Mäkelä-Alitalo 2003; Niemelä 2004a; Niemelä 2004b; Vihola 2004a; Vihola 2004b. Ks. myös Simonen 1949; Niemelä 1996; Vihola 1991.

270 Simonen 1964, 61–155.

Myös joidenkin kotieläinalojen osalta on tehty jalostukseen kytkeytyviä historiantutkimuksia. Etenkin vanhemmassa historiantutkimuksessa käsitellään myös kotieläinten jalostuskysymystä, kuten Seppo Simonen teoksessaan *Suomen ayrshireyhdistyksen historia 1901–1950* (1950), Mauno Jokipii artikkelissaan ”Kruunun hevossiittoloista Suomessa noin v. 1550–1700” (1972) ja teemaan liittyy myös Anneli Mäkelä-Alitalon teos *Pennusta pitäen, Suomalaisen kennelhistorian ensimmäiset sukupolvet* (1998). Raija Heikola on puolestaan käsitellyt maatiaiskarjan jalostusta perusteellisesti Suomen historian pro gradu -tutkielmassaan *Suomenkarja uhattuna, Karjanjalostuksen alkuvaiheet ja maatiaiskarjan häviämisen uhka Satakunnassa 1840–1910* (2001). Myös eri kotieläinalojen toimijat ovat itse tallentaneet historiaansa, missä mittavaa työtä teki kotieläinten jalostustieteen professori Kalle Maijala.²⁷¹ Lisäksi koirien historiaa on tallennettu Mäkelä-Alitalon teoksen ohella useissa muissa teoksissa.²⁷² Kokonaisuudessaan kotieläinhistorian tieteellinen tutkimus erityisesti jalostuksen näkökulmasta on Suomen historiantutkimuksessa vasta aluillaan. Eläintutkimuksen yleisen nousun vanavedessä kysymyksen voidaan katsoa ajankohtaistuvan parhaillaan myös Suomen historiantutkimuksen kentässä.

Hevonen Suomen historiantutkimuksessa

Hevosen laaja historiallinen merkitys selittää, että sitä voidaan sivuta useiden eri alojen historiantutkimuksessa.²⁷³ Suomessa hevosta on tarkasteltu historiantutkimuksessa ensin näkin maatalouden näkökulmasta. Vanhemmissa maatalouden historian tutkimuksissa hevosesta ovat kirjoittaneet paikoin hyvinkin yksityiskohtaisella tarkkuudella esimerkiksi Arvo M. Soinin (1974), V. Lähdeoja (1970) ja Seppo Simonen (1964). 2000-luvulla hevosta on käsitelty *Suomen maatalouden historia* -teossarjassa²⁷⁴ erityisesti maatalouden hevosvetoisen aikakauden näkökulmasta Ann-Catrin Östman (2004) ja hevoseen ovat viitanneet myös Teppo Vihola (2004b) ja Jari Niemelä (2004a). Hevosta ei ole unohdettu myöskään metsäteollisuuden historiassa, jota sivutaan myös maatalouden historian teossarjassa.²⁷⁵ Maa- ja metsätalouden historian lisäksi hevonen on nostettu esiin liikenteen historian tutkimuksissa. Hevosliikenteen historiaa ovat tutkineet erityisesti Tapani Mauranen (1999a; 1999b; 1980), Marko Nenonen (2016; 1999) ja Kimmo Antila (1999). Heidän

271 Esimerkiksi nautakarja-alan toimijat ovat tallentaneet pitkään alan historiaa. Oman lukunsa muodostavat myös vanhemmat eläinten historiaa käsittelevät teokset, joita on kirjoitettu lukuisia esimerkiksi suomalaisesta maatiaislehmästä. Ks. esim. *Itä-Suomen maatiaiskarja, Kokoelma kirjoituksia*, 1906; Kiianlinna 1907; Nissinen 1923; Kaltio 1958; Myllylä 1991; Maijala 1998; Maijala 1999a; Maijala 1999c.

272 Ks. esim. Aalto 1991; Pietiläinen 2014; Unhola 2014; Kauppinen 2011. Laajemmin koirien historiasta. Pietiläinen 2013. Kissojen historiasta. Ks. esim. Keinänen & Nyman 2012; Pietiläinen 2016.

273 Kokoavasti hevosen merkityksestä Suomessa työhevosaikakaudella ja sen päättyessä. Toivio 2013; Solala 2017. En käsittele tässä tarkemmin hevoseen liittyvää sotahistoriallista tutkimusta, koska aihepiiri hevosen merkityksestä sodankäynnissä ei ole keskeinen tutkimukseni näkökulmasta. Ratsuväen historiasta. Ks. esim. Niitemaa 1979.

274 Rasila, Jutikkala & Mäkelä-Alitalo 2003; Peltonen 2004a; Markkola 2004.

275 Ks. esim. Pakkanen & Leikola 2010.

tutkimuksensa ovat pääasiassa osa Tielaitoksen mittavaa historiaprojektia teoksissa *Maata, jäätä, kulkijoita, Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860* (1999) ja *Soraa, työtä, hevosia, Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945* (1999).²⁷⁶ Siinä hevoselle on annettu painoarvo, joka sillä suomalaisen liikenteen historiassa on ollut. Kokonaisuudessaan työhevosen merkitys yhteiskunnan eri sektoreilla suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa ilmenee artikkelistani ”Hevosvetoinen yhteiskunta, Hevosen taloudellinen merkitys Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa” (2020).²⁷⁷

Urheilun näkökulmasta myös Suomessa on kirjoitettu historiantutkimuksia, joiden keskiössä on hevonen. Tällaisia ovat Erkki Vasaran teos *Suomen ratsastusurheilun historia* (1987) ja Erkki Vettenniemen tutkimus *Suomalaisen urheilun synty, Ravisportti 1800-luvulla ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin* (2008). Suomalaisesta hevosesta – ja myös sen jalostuksesta – on kuitenkin kirjoitettu jo paljon näitä ennen. Oman ryhmän suomalaisen hevosen historiankirjoittajana muodostavat 1800- ja 1900-lukujen johtavien hevosalan toimijoiden, kuten Ludvig Fabritiuksen ja Axel Alfthanin kirjoitukset suomalaisen hevosen historiasta.²⁷⁸ Ludvig Fabritiuksen tietojen pohjalta suomalaisen hevosen historiaa käsiteltiin myös hippologi C. G. Wrangelin teoksissa 1900-luvun alussa.²⁷⁹ Lisäksi löysin arkistotyön yhteydessä Jalmari Meurmanin julkaisemattomana tuntemattomaksi jääneen, mutta varsin perusteellisen käsikirjoituksen suomalaisen hevosen historiasta. Meurman käsittelee siinä myös jalostushistoriallisia kysymyksiä.²⁸⁰ Arkeologi J. R. Aspelin puolestaan julkaisi artikkelin ”Suomalaisen hevosen kotoperäisyydestä” (1887), jonka tietojen vaikutus yhdessä muiden aikalaiskirjoittajien kanssa on vaikuttanut pitkään suomalaisen hevosen historiasta esitettyihin tietoihin. Aiheesta on kirjoittanut myös Kustaa Vilkkuna artikkelissaan ”Suomalaisen hevosen historiaa” (1958).

Myöhemmin suomalaisesta hevosesta ja hevosjalostuksesta on kirjoitettu pienempiä tutkimuksia sekä painamattomia historian ja kansatieteen opinnäytteitä. Ne ovat antaneet osansa suomalaisen hevoshistorian tutkimukselle, mutta niitä ei tunneta laajemmin.²⁸¹ Mainittakoon erityisesti Åsa Bonnin työhevosen jalostusta käsittelevä Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma ”*Viljan drager halfva lasset*” – *förbättrandet av arbetshästen i Finland under 1800-talet* (2004). Vaikka Bonn ei tunne suomalaisen hevosen kantakirjan varhaista kehitystä, hän on nostanut esiin jalostuksen murroksen tärkeitä teemoja.²⁸² Lisäksi on tutkittu hevoshistorian yksittäisiä yksilöitä. Olen nostanut esiin hevoshoidon-

276 Mauranen 1999c; Masonen, Antila, Kallio & Mauranen 1999.

277 Solala 2020, 256–282.

278 Ks. esim. Fabritius L. 1909a; Alfthan 1911a.

279 Wrangel 1906, 189–194; Wrangel 1913, 265–282. Ks. myös Juhlin-Dannfelt 1924, 803–804.

280 Meurman, Jalmari, Painamaton käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, Hk1, LKA; Meurman, Jalmari, Julkaisematon käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, Hk2, LKA.

281 Ks. esim. Toivio 2007; Vanha-Similä 2007; Kemiläinen 1984; Kattilakoski 1980; Laitamäki 2011; Bonn 2004; Laine 2013; Karhila 2009. Myös Eeva Nikkilä on sivunnut hevosta sekä eläinjalostusta tutkissaan maatalousväestön suhdetta kotieläimiin. Nikkilä 2018.

282 Bonn 2004. Bonn on tutkinut myös ravikilpailuita. Bonn 2007.

neuvoja Jalmary Meurmanin, ja Katri Helminen puolestaan yksittäisen hevosen, mikä on linjassa humanistisen eläintutkimuksen näkökulman kanssa.²⁸³ Huolimatta hevosen historiallisesta merkityksestä, jo aikalaisten kiinnostuksesta suomalaisen hevosen historiaan tai historiantutkimuksen hevossivujuonteista, hevonen – suomalaisen hevosen jalostuksesta puhumattakaan – kuuluu yhä suomalaisen historiantutkimuksen marginaaliin.

Suomenhevosesta on kirjoitettu useita tietokirjoja, joista yksi uusimpia on Sari Savikon toimittama *Suomenhevonen, Arjen sankari* (2014). Teos kokoaa yhteen lähes kaiken aiheesta aikaisemmin kirjoitetun, minkä lisäksi mainittakoon Juha Kantasen artikkelin uudet tiedot suomenhevosen alkuperästä.²⁸⁴ Savikko on jatkanut suomenhevosen historian esittelyä kirjassaan *Suomenhevonen, Isänmaata rakentamassa ja puolustamassa* (2017). Terhi Piispa-Helisten on koonnut tutkimukseni näkökulmasta kiinnostavasti suomenhevosen esi-isien tietoja ja elämäntarinoita 1800-luvun lopulta 1910-luvulle teokseen *110 kertomusta suomenhevosesta* (2017).²⁸⁵ Suomenhevosta ja sen historiaa on käsitelty myös muun muassa Hannu Pesosen, Olavi Hankimon, Venla Pystysen ja Riikka Pesosen teoksessa *Liinaharja, Suomenhevosen taival* (2007), Markku Saastamoisen toimittamassa teoksessa *Suomenhevonen, Tietokirja* (2007) ja Ilmari Ojalan toimittamassa kirjassa *Suomenhevonen Suomen puolesta 1939–1945* (1997b). Yleistajuisessa alan tietokirjallisuudessa merkittävän työn on tehnyt Ojala, jonka viimeisiä teoksia on *Suomenhevosen jalostusta Kymijoelta Laatokan rannoille, Karjalaisia hevosia ja hevoskasvattajia kahdelta vuosisadalta* (2014).²⁸⁶ Ilmari Ojalan yksi keskeisin kirjoitus on artikkeli ”Suomenhevonen” (1996),²⁸⁷ jossa hän käsittelee yleisesti suomenhevosen jalostushistoriaa. Ojalan kirjoitukset ovat pitkälti ohjanneet yleistä käsitystä suomalaisen hevosen historiasta.

Yleisessä käsityksessä suomalaisen hevosen historiasta ovat kuitenkin osittain toistuneet 1800- ja 1900-lukujen vaihteen aikalaiskirjallisuudessa esitetyt, yli sata vuotta vanhat käsitykset esimerkiksi juuri suomalaisen hevosen kantakirjan kehityksestä. Lisäksi suomenhevosen historiaa leimaa yleisesti aatteellinen sävy rodun synnystä yksin suomalaiskansallisena eetoksena.²⁸⁸ Suomenhevosen nostalgisointiin sekä Suomen kansan ja suoma-

283 Toivio 2012, 8–25; Helminen 2014, 186–202.

284 Kantanen 2014, 21. Kirja-arvio teoksesta. Toivio 2016.

285 Kirjan toisessa osassa Piispa-Helisten keskittyy jalostushevosiiin 1920- ja 1930-luvuilla. Piispa-Helisten 2018.

286 Muita tietokirjoja, joissa käsitellään myös suomenhevosen historiaa. Ks. esim. Mahlamäki 2003; Talaskivi 1990; Arppe 1968. Näiden suomenhevosta ja sen historiaa yleisellä tasolla käsittelevien teosten ohella on kirjoitettu lukuisia paikallisia hevosalan yhdistysten historiikkeja. Ks. esim. Johansson 1994; Korpela 2009; Korpela 2012; Ojala 1998; Palovaara 2008; Ojala 2014. Hevosalan toimijat ovat kirjoittaneet muutenkin jalostushistoriasta. Ks. esim. Sihvola 1927; Sihvola 1930; Sihvola 1946. Myöhemmästä valtiosiiitolasta. Ks. Erola 2017.

287 Ojala 1996, 47–95.

288 Tämä nousee esiin useissa tietokirjoissa. Ks. esim. Ojala 1996, 61–63; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13; Pesonen 2007, 22, 25; Mahlamäki 2003, 18; Irtonen 2005, 39; Kemiläinen 2007, 51–53; Savikko 2014a, 41–57; Haavikko 2003, 105, 114, 119, 121, 123; Talaskivi 1990, 80–81. Laajemmin suomenhevosesta ja kansallisuusaatteesta. Ks. Nyman & Schuurman 2012, 34–45.

laisen hevosen vuosisataisen kumppanuuden yliromantisointiin lienee vaikuttanut myös kuva talvisodan sankarihevosesta, mitä se kiistatta olikin. Osana elävää kulttuuriperintöä vuonna 2007 Suomen kansallishevoiseksi julistetun suomenhevosen merkitys oli kuitenkin kaikessa arkipäiväisyydessään sotasankarin ja kansallishevosen kuvaa monimuotoisempi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, jolloin tutkimukseni kohteena oleva suomalainen hevosenrotu määriteltiin.

Suomessa ei voida vielä puhua kotieläinten jalostushistorian tutkimustraditiosta. Esittelemäni hevosen historiaa ja sitä sivuava tutkimus rakentaa kuitenkin hyvän lähtökohdan suomalaisen hevosen jalostushistorian tutkimiselle. Tutkimukseni suomalaisen hevosen rodun synnystä haastaa suomenhevosen historiasta vallitsevaa yleistä käsitystä ja tuo siihen uutta tietoa etenkin kantakirjan ja sitä kautta koko rodun kehityksestä. Samalla se tuo Suomen historiantutkimukseen lähes kokonaan uuden näkökulman, eläinjalostuksen, joka on saanut laajasti huomiota kansainvälisessä kotieläimiä koskevassa historiantutkimuksessa. Tutkimukseni on siten osa kansainvälisesti ajankohtaista kotieläinhistorian ja erityisesti jalostushistorian tutkimussuuntausta. Jalostus ei koske pelkästään kotieläimiä, vaan tarjoaa mahdollisuuden huomata niitä laajoja historiallisia prosesseja niin tieteessä, maataloudessa kuin yleensä yhteiskunnassa, joihin jalostuskysymys kiinteästi liittyi. Modernien eläinrodunjalostuksen periaatteiden käyttöönotto 1800-luvun lopulla on ajankohtainen teema myös nykypäivän näkökulmasta. Eläinrotujen jalostukseen liittyy useita kansainvälisesti ajankohtaisia kysymyksiä eläinten terveydestä eläingenivarojen säilyttämiseen.

2 Hevoskantakirjan innovaattorit Suomessa vuoteen 1895 mennessä

Kantakirjainnovaation käyttöönoton ja leviämisen ensimmäinen vaihe, innovaattorien aika kattoi ajanjakson kansainvälisen kantakirjainnovaation tulosta Suomen hevosjalostukseen vuosina 1891–1895. Ensimmäiseksi tutkin asiaa valmistellutta uuden tiedon välitystyötä, toiseksi innovatiivisten kantakirja-aloitteiden syntyä (1891–1894) ja kolmanneksi niiden käyttöönottoa (1893–1895). Tämä tuo vastauksen kysymykseen, miten tieto kansainvälisestä kantakirjainnovaatiosta siirrettiin Suomen hevosjalostukseen. Kantakirjainnovaation ensimmäinen vaihe vastaa Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian kolmea ensimmäistä vaihetta uuden tiedon saannista käytännön toimiin innovaation hyväksymisen puolesta sekä osittain neljättä vaihetta sen käyttöönotosta ja kokeilusta. Lisäksi suomalaisen hevosen kantakirjan ensimmäinen vaihe vastaa Risto Höltän innovaation kolmivaiheisen leviämisen mallin ensimmäistä vaihetta.²⁸⁹ Prosessissa on yhteneväisyys myös Timo Myllyntauksen maasta toiseen tapahtuvan teknologian siirron mekanismiin. Kantakirjan ensimmäisessä vaiheessa suomalaiset innovaattorit alkoivat soveltaa teknologian siirtoväylien kautta hankkimaansa uutta tietoa Suomen hevosjalostukseen.²⁹⁰

289 Rogers 2003a, 20–22, passim.; Hölttä 1982, 12.

290 Myllyntaus 1991, 224–226.

2.1 Kantakirjan idea Suomen hevosjalostukseen

2.1.1 Uusi eläinjalostustieto tunnetuksi

Maatalouden asiantuntijat uuden tiedon välittäjinä

Kantakirjan käyttöönottoa edelsi uuden, kansainvälisen eläinjalostustiedon tunnetuksi tekeminen Suomessa. Uuden metodin esittely oli ensimmäinen vaihe innovaation käyttöönoton valmistelua. Tanskalaisen Victor Proschin oppeja oli levitetty suomalaisessa sanomalehdistössä 1860-luvulta alkaen, ja kiistely hevos- ja karjanjalostuksen metodeista ajautui maatalousalan lehdistössä polemiikkiin asti 1800-luvun lopulla.²⁹¹ Yksi tärkeä uuden jalostustiedon levityskeino oli juuri maatalousalan lehdistö.²⁹² Säännöllisesti ilmestyneellä, ruotsinkielisellä *Biet – Tidskrift för Finlands landtbushållning* -aikakauskirjalla oli merkittävä rooli tiedonvälityksessä. Kantakirjaa markkinoitiin Bietissä voimakkaasti lehden perustamisesta alkaen vuonna 1880. Siinä julkaistiin ulkomaisten jalostusteoreetikkojen kirjoituksia, joiden kautta puhtaan rodun jalostusteoria ja kantakirja tunnettiin tarkasti.²⁹³ Esimerkiksi vuonna 1882 julkaistiin Proschin esitelmä, jossa hän korosti maataisrotujen lisäksi kantakirjojen merkitystä puhtaiden rotujen jalostuksessa.²⁹⁴

Biet-aikakauskirjassa kantakirjaa markkinoi lehden toimittaja Johannes Jernström (1844–1903). Mustialan maanviljelys- ja meijeriopistosta agronomiksi vuonna 1867 valmistunut Jernström toimitti uransa aikana myös muita ruotsinkielisiä maatalouden aikakauskirjoja. Hän oli mukana erilaisissa maataloutta koskevissa hankkeissa ja toimi esimerkiksi vuodesta 1883 lähtien Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sihteerinä. Jernström edusti ruotsinkielisiä suurtilallisia, vaikka hänen oma taustansa oli vaatimatompampi. Riitta Mäkisen mukaan Jernströmin laaja aloitteellisuus maatalouden alalla on jäänyt maataloushistoriassa huomaamatta juuri hänen ruotsinkielisyytensä takia.²⁹⁵ Jernströmin asema alan lehdistössä ja yhdistystoiminnassa tarjosi kuitenkin lähtökohdan, joka mahdollisti uuden maataloudellisen tiedon, kuten kantakirjan levittämisen.

291 Toivio 2014, 111–115.

292 Merkittävä maataloudellisen tiedon levityskeino yleisölle olivat myös yleiset maanviljelyskoukukset, joissa keskusteltiin ajankohtaisista kysymyksistä. Jonasson 2013, 120–175. Laajemmin maatalouden innovaatioiden leviämisestä. Anttila 1974, 42–62.

293 Ks. esim. J. J., ”Något om husdjursförädlingen i Storbritannien”, *Biet* 2/1880, 84–94; Martiny, Benno, ”Hvad är djurförädling?”, *Biet* 3/1882, 129–133; Prosch, V., ”Om vilkoren för rena rasens bildning”, *Biet* 6/1882, 348–363.

294 Prosch korosti myös, että kantakirjaa aloitettaessa oli jo oltava tietoja suvuista. Prosch, V., ”Om vilkoren för rena rasers bildning”, *Biet* 6/1882, 348–363. Samana vuonna myös saksalainen maataloustieteilijä Benno Martiny nosti kantakirjan jalostuksen lähtökohdaksi. Martiny, Benno, ”Hvad är djurförädling?”, *Biet* 3/1882, 129–133.

295 Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017; Mäkinen 1997, 32–33.

Johannes Jernström osoitti *Bietin* sivuilla laajan perehtyneisyytensä eläinjalostuksen kehitykseen Isossa-Britanniassa ja tunsu kantakirjan kansainvälisen kehityksen myös Venäjällä, Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa ja Amerikassa. Hän näki kantakirjan perustamisen eläinjalostuksen peruskysymyksenä. Jernström katsoi jalostuksen tärkeäksi taloudelliseksi kysymykseksi. Sen tuli kiinnostaa suomalaisia maanviljelijöitä, ja kantakirjalla oli suuri merkitys vientiin Venäjälle ja Ruotsiin. Vuonna 1882 Jernström totesi, että vuosikymmenen kuluttua nähtäisiin, oliko valittu oikea tie vai oltiinko jalostuksessa umpikujassa. Hän kehotti asiantuntijoita ja eläintenomistajia toimimaan sekä muistutti hevosen ja nautakarjan kantakirjojen välttämättömyydestä. Ilman kantakirjaa ei voitu taata eläinten laadun. ²⁹⁶ Myös eläinlääkäri Ludvig Fabritius korosti *Biet*-lehdessä sukurekisterin merkitystä suomalaiselle hevosjalostukselle ja kehotti huomattavien hevosten omistajia ryhtymään toimiin. ²⁹⁷ Johannes Jernström levitti kansainvälistä jalostustietoa myös omaa lehteään laajemmin ja osoitti kansainväliset tietonsa kantakirjasta esimerkiksi *Nya Pressen* -sanomalehden maatalousosiossa artikkelissaan kantakirjan kansainvälisestä kehityksestä vuonna 1886. ²⁹⁸ Jernströmin arvostusta kantakirjan asiantuntijana osoitti, että myös häneltä oli pyydetty lausunto meijeriyhdistyksen piirissä virinneestä nautakarjan kantakirjahankkeesta vuonna 1880. ²⁹⁹

Jalostuskysymyksessä tärkeäksi tiedonvälittäjäksi nousi myös *Suomen Maanviljelyslehden* perustamisen myötä sen toimittaja, lääninagronomi Adolf Theodor Forssell (myöh. Koskenalho) (1837–1909). Luonnontieteellisten opintojen lisäksi Forssell oli opiskellut maanviljelyä Ruotsissa ja Tanskassa vuonna 1862. Uudenmaan läänin lääninagronomi Forssell toimitti suomenkielisiä maatalouden aikakauskirjoja, suomensi ruotsin- ja tanskankielisten julkaisuja sekä toimi muiden tehtäviensä ohella maanviljelysopin ja metsätalouden ylimääräisenä opettajana Polyteknillisessä opistossa. Myös Forssell oli saavuttanut merkittävän maatalouden asiantuntijan aseman. ³⁰⁰ Hänkin korosti, että kotieläinjalostuksessa oli alettava pyrkiä määrättyyn päämäärään. Tavoite oli Suomessa vielä kaukana, ja jokainen vuosi siirsi sitä kauemmas. ³⁰¹ *Suomen Maanviljelyslehdessä* olikin ehdotettu karjan

296 J. J., ”Något om husdjursförädlingen i Storbritannien”, *Biet* 2/1880, 84–94; J. J., ”Litteratur”, *Biet* 3/1886, 177–178; J. J., ”Importen af rasdjur och stamboksfrågan”, *Biet* 6/1885, 338–343; J. J., ”Öfversigt”, *Biet* 1/1882, 14; J. J., ”Kunna vi ej i Finland åstadkomma en förening för bildande af en inhemska boskapsras?”, *Biet* 12/1891, 348; J. J., ”Finska kavallerihästar, deras exteriör och vikt”, *Biet* 3/1892, 81. Vuonna 1886 olikin ehdotettu Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa aishire-karjan kantakirjaa, mitä esiteltiin myös *Biet*-lehdessä. Wrede, Otto, ”Om inrättandet af en stambok för nötkreatur”, *Biet* 4/1886, 179–190.

297 L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?”, *Biet* 2/1881, 93.

298 Jernström, Johannes, ”Stambok för Ayrshirerasen i Finland”, *Nya Pressens Landtbruksafdelning* 15.11.1886, nro 53, 219–220.

299 ”Finska mejeriföreningens första årsmöte”, *Helsingfors Dagblad* 1.7.1880.

300 Mattsson 1942, 270–271.

301 T. F., ”Minkälaista raavaskarjaa tullaan Vaasan näyttelyssä palkitsemaan?”, *Suomen Maanviljelyslehti* 11/1891, 245.

parannukseksi rotukirjaa.³⁰² Edelleen vuonna 1892 sukuluettelot julistettiin välttämättömiksi eläinrodun parantamisessa ja maanviljelijöitä kehoitettiin aloittamaan niiden pito.³⁰³ Theodor Forssell tiesi, että jalostustyö oli kaikkialla aloitettu keräämällä jalostuseläinten tietoja, ja myös Suomeen oli aika perustaa kantakirja.³⁰⁴ Riitta Mäkisen mukaan Forssellin ja Jernströmin välillä oli voimakkaita kiistoja, jotka kytkeytyivät fennomaanien ja talonpoikaiston sekä ruotsinkielisten aatelisten väliseen kilpailuun vaikutusvallasta maatalouden edistämistyössä.³⁰⁵ Siitä huolimatta Jernström ja Forssell olivat yksimielisiä kantakirjan tarpeellisuudesta Suomen eläinjalostuksessa.

Suomalaiset eläinjalostuksen asiantuntijat tunsivat kantakirjan kansainvälisen kehityksen suhteellisen laajasti.³⁰⁶ Uuden eläinjalostustiedon siirtymävaiheessa sen käsitteistö ei ollut kuitenkaan vakiintunutta. Keskustelussa käytettiin stambok-sanana ohella termejä sukukirja, sukuluettelo, kantakirja ja rotukirja. Niillä viitattiin yhden rodun jalostuseläimistä koostuvaan eläinrekisteriin. Lisäksi tunnettiin kantakirjan englanninkieliset nimitykset studbook ja herdbook.³⁰⁷ Asian etenemisen näkökulmasta oli merkittävää, että uusi jalostustieto oli saavuttanut Suomessa nopeasti ne maatalouden asiantuntijat, jotka pysyivät oman asemansa kautta levittämään yleisölle uutta tietoa. Maatalousalan lehdistössä näkyi tiedonlevityksen ensimmäinen tehtävä: herättää kiinnostusta ja lisätä uuden metodin tunnettavuutta Suomessa. Kantakirjasta käytiin keskustelua 1800-luvun jälkipuolella

302 Onra, ”Suomen karjarodun jalostaminen tarkoituksenmukaiselle kannalle”, *Suomen Maanviljelyslehti* 6/1889, 155–156, 158.

303 Toim., ”Raavaskarjan Sukutauluja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 2/1892, 45.

304 T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 255, 259.

305 Mäkinen 1997, 32; Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, *Kansallisbiografia*, SKS:n Biografikeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017.

306 L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?”, *Biet* 2/1881, 93; ”Anglerrasen på utställningen i Hamburg”, *Biet* 4/1883, 230; R. G., ”Om stamböcker för vår mjölkboskap”, *Biet* 3/1883, 150–154; Wrede, Otto, ”Om inrättandet af en stambok för nötkreatur”, *Biet* 4/1886, 183–185; ”Regler vid husdjursafvel...”, *Biet* 5/1891, 164; ”Yhdistys punasenkirjavan ruotsalaisen karjarodun muodostamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 12/1891, 294–297; (Flach, Sigge), ”Ayrshirerasen i Sverige”, *Biet* 1/1892, 24–25; ”Literatur. Baltisches Stammbuch edlen Rindviehs...”, *Biet* 2/1892, 63; Graae, H. V., ”Hästafveln i Östersjöprovenserna”, *Biet* 11/1892, 321; T. F., ”Tanskan maanviljelysoloja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 7–8/1888, 101; Onra, ”Saksanmaalta”, *Suomen Maanviljelyslehti* 7/1890, 184. Esimerkiksi Mustialan meijeriopettaja Robert Gripenberg totesi vuonna 1883 ulkomaisissa sanomalehdissä keskusteltavan kantakirjojen ylläpitämisestä, ja arabialaisten hevosten kantakirjojen tiedettiin voivan ulottua jopa 2000 vuoden taakse. A. W., ”Kotieläimistämme”, *Suomen Maanviljelyslehti* 5/1888, 76.

307 Ks. esim. J. J., ”Något om husdjursförädling i Storbritannien”, *Biet* 2/1880, 86; L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?”, *Biet* 2/1881, 93; Prosch, V., ”Om vilkoren för rena rasers bildning”, *Biet* 6/1882, 352, 354; R. G., ”Om stamböcker för vår mjölkboskap”, *Biet* 3/1883, 151; J. J., ”Importen af rasdjur och stamboksfrågan”, *Biet* 6/1885, 341; T. F., ”Katsahdus meidän nykyisiin maanviljelysolihimme”, *Suomen Maanviljelyslehti* 1/1887, 4; Voss-Schrader, Alb., ”Sukukirja raavaskarjaa warten”, *Suomen Maanviljelyslehti* 6/1887, 96; T. F., ”Tanskan maanviljelysoloja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 7–8/1888, 101; Onra, ”Suomen karjarodun jalostaminen tarkoituksenmukaiselle kannalle”, *Suomen Maanviljelyslehti* 6/1889, 156–158; T. F., ”Minkälaista raavaskarjaa tullaan Vaasan näyttelyssä palkitsemaan?”, *Suomen Maanviljelyslehti* 11/1891, 247–249. Ulkomailta ostettua, kantakirjaan merkittyä karjaa kuvattiin myös sanalla pedigree. Ks. esim. R. G., ”Uppgift öfver Pedigree-boskapens på Mustiala mjölkafkastning”, *Biet* 3/1888, 77.

myös maatalouden aikakauskirjoja laajemmin, ja siitä keskusteltiin vilkkaasti esimerkiksi sanomalehdistössä.³⁰⁸

Suomessa oli alettu myös pohtia, miten kantakirjaan perustuvaa kotieläinjalostusta voitaisiin toteuttaa käytännössä. Se oli aloitettu yksityisillä eläinten sukuuettelolla. Esimerkiksi Mustialan maanviljelys- ja meijeriopistossa oli pidetty nautakarjan kantakirjaa syksystä 1881 alkaen. Yksityishenkilöiden käyttöön nautakarjan kantakirjakaavakkeita olivat laatineet ainakin kunnallisneuvos J. E. Strähle³⁰⁹ ja valtion meijeristi Albert Voss-Schrader, ja *Suomen Maanviljelyslehti* tarjosi yksinkertaisia sukutaulukaavoja pienten karjojen omistajille. Yksityishenkilöille tarkoitettut kaavakkeet nähtiin tulevaisuuden julkisten kantakirjojen tiedonlähteinä.³¹⁰ Yksittäisen maatilan kantakirja edisti kyllä uuden metodin tunnettavuutta Suomessa, mutta 1880-luvun keskustelussa tavoitteeksi oli muodostunut jo yksittäistä karjaa laajempi kantakirja. Samalla kantakirja kytkeytyi laajemmin ajankohtaisiin kysymyksiin kotieläinten jalostusmetodin käänteestä, maatiaisrotujen ja ulkomaisten tuontiroitujen kamppailusta sekä yleisestä pyrkimyksestä parantaa Suomen kotieläintaloutta.³¹¹

Yrityksiä suomalaisen hevosen sukukirjasta 1880-luvulla

Kuten koko Euroopassa, Suomessakin hevosten rekisteröintitarve kytkeytyi ensimmäisenä hevoskilpailuihin.³¹² Mustialan maanviljelysopiston eläinlääkinnän opettaja Johan Alarik

308 Maatalousalan lehdistö osoitti kansainvälisen tiedon olemassaolon ja keskustelun mittavuuden. Sanomalehdistössä maataloudesta kirjoitettiin ahkerasti esimerkiksi *Nya Pressens* ja *Hufvudstadsbladetissa*, joissa käsiteltiin myös kantakirjakysymystä. Ks. esim. Jernström, Johannes, ”Stambok för Ayrshirerasen i Finland”, *Nya Pressens Landtbruksafdelning* 15.11.1886, nro 53, 219–220.

309 Oli ylläpitänyt myös itse pitkään kantakirjaa.

310 Ks. esim. R. G., ”Om stamböcker för vår mjölkboskap”, *Biet* 3/1883, 151–154; A. E. L., ”Från nionde allm. finska Landtbruksmötet i Wiborg”, *Biet* 5/1887, 318; Voss-Schrader, Alb., ”Kantakirja raavaskarjaa warten”, *Suomen Maanviljelyslehti* 5/1887, 80; Toim., ”Raavaskarjan Sukutauluja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 2/1892, 45–50; ”Literatur”, *Biet* 7/1890, 224; T. F., ”Minkälaista raavaskarjaa tullaan Vaasan näyttelyssä palkitsemaan?”, *Suomen Maanviljelyslehti* 11/1891, 245, 248–249; ”Literatur”, *Biet* 2/1892, 62; Wasastjerna, August, ”Berättelse öfver Östermyra dejeskolans verksamhet under tiden från den 1 November 1881 till d. 1 Nov. 1882”, *Biet* 1/1884, 57; Simonen 1950, 55.

311 Ks. esim. Prosch, V., ”Om vilkoren för rena rasers bildning”, *Biet* 6/1882, 348–363. Valtion hevostalostuksen edistämiskomiteoiden mietinnöissä näkyi suomalaisen maatiaishevosen jalostusmetodin suunnanhaku ja työhevostarve, mutta kantakirja ei noussut juuri esiin. Komiteanmietintö 1880:1; Till Hans Kejslerliga Majestä, från Komitén för hästafvelns befrämjande underdånigst 19.4.1883, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtKA, KA. Ajankohtaista hevostalostuksen metodikysymystä ja suomalaisten hevosten risteytystä ulkomaisilla hevosilla käsiteltiin myös yleisessä maanviljelyskokouksessa Turussa vuonna 1881. Rönnbäck 1883, 91–106; Jonasson 2013, 163.

312 Hevosten rekisteröinnin ja hevosyksilön tunnistamisen tarve liittyi ensimmäisenä Euroopassa laukkaruhteluun. Clutton-Brock 1992, 172; Russell 1986, 19, 93–99; Derry 2006, 31; Ritvo 1986, 233; Derry 2003, 5–6. Ks. myös Vettenniemi 2008, 71–72.

Wegelius (1819–1879)³¹³ julkaisi ensimmäisen tilastollisen hevosjulkaisun ravikilpailuista, *Tilastollisia tauluja kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–77*.³¹⁴ Tämän jälkeen kilpailuiden hevosia luetteloiitiin *Biet*-lehdessä, ja vuosina 1878–1880 tilastointia ylläpiti kruununasiamies Edvard Duncker. Wegeliuksen seuraaja Mustialassa,³¹⁵ eläinlääkäri Ludvig Fabritius arvosteli *Biet*-lehteä kuitenkin ruotsinkielisyydestä ja vähäisestä leviämisestä, eikä katsonut lehden hyödyttävän suomenkielisiä hevoskasvattajia.³¹⁶ Fabritius alkoi itse julkaista ravikilpailutietoja. Ensimmäisen *Kalender för Finsk trafiksport 1883 & 1884* -teoksen hän julkaisi ruotsiksi vuonna 1884 ja seuraavana vuonna suomeksi nimellä *Suomen Ravisportin kalenteri 1884 & 85*. Vuoteen 1887 mennessä kalenterista ilmestyi neljä ruotsinkielistä osaa, joista kolme myös suomeksi.³¹⁷ Fabritiuksen mukaan ruotsinkielinen julkaisu ei ollut saanut juuri kannatusta ja hän katsoi tiedon levityksen suomeksi tärkeäksi.³¹⁸

Ludvig Fabritius pyrki herättämään hevoskasvattajien kiinnostuksen sukuihin julkaisemalla *Suomen Ravisportin kalenterissa* tietoja suomalaisista hevossuvuista. Fabritius julkaisi mahdollisimman tarkat tiedot hevosesta, sen vanhemmista ja osittain myös sen jälkeläisistä. Suomen hevossukuja -sarjan aloitti ori Lahja, jonka suku tunnettiin osittain neljänteen polveen asti (ks. kuva 1). Usein hevosten esivanhempia tunnettiin parista sukupolvesta, mutta aina siitä ei ollut saatavilla juuri mitään tietoja. Hevosen suku oli tuntematon, koska tammat tiinehtyivät usein laitumella³¹⁹. Kolmeen suomenkieliseen julkaisuun saatiin kerättyä yhteensä 74 hevosen sukutiedot.³²⁰ Fabritiuksen julkaisut olivat ensimmäinen yritys julkaista suomalaisten hevosten sukutietoja. Sen jälkeen ravikilpailutietojen julkaisu jäi sanomalehdistön varaan.

Tiedot kilpa-ajoissa palkituista hevosista haluttiin kerätä kuitenkin yhteen niteeseen ja korjata niiden virheitä. Vuonna 1895 julkaistiin Maanviljelyshallituksen tiedonantoja -sarjassa Ludvig Fabritiuksen toimittama *Tilastollisia Tauluja yleisistä kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1895* -teos. Niissä jokainen hevonen sai oman tilastollisen numeron. Julkaisuun oli kirjattu tiedot yleisissä kilpa-ajoissa palkituista hevosista: hevosen nimi, sukupuoli, nopeus, palkinto, syntymävuosi ja -paikka, väri, merkit, korkeus sekä omistajan nimi, sääty ja kotipaikka. Lisäksi saatettiin antaa tietoja hevosen vanhemmista tai suvusta. Var-

313 Wegelius oli valmistunut Tukholmasta eläinlääkäriksi. Hän kuului komiteaan, joka teki ehdotuksen hevosjalostuksen parantamiseksi vuonna 1869. von Hellens 1942, 212.

314 *Tilastollisten taulujen* taustasta. Vettenniemi 2008, 102–104, 117–119.

315 *Mustiala 1840–1908*, 1928, 50.

316 Fabritius, L. 1895, III–IV; E. D., ”Statistiska uppgifter öfver traftäflingarne i landet åren 1878–1880”, *Biet* 4/1880, 229–248.

317 Fabritius, L. 1884a; Fabritius, L. 1885; Fabritius, L. 1886; Fabritius, L. 1887.

318 Fabritius, L. 1885, 1. Norjassa julkaistiin vastaavaa kalenteria, *Norsk Traver-Kalender*. ”Literatur”, *Biet* 2/1892, 61.

319 Oriiden lasku yhteislaitumelle kiellettiin vuonna 1888. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus siitä, mitä oriiden laskemisesta laitumelle on noudatettava, *Asetuskokoelma* N:o 44/1888.

320 Fabritius, L. 1885, 119, 89; Fabritius, L. 1886, 98; Fabritius, L. 1887, 124.

sinkin aluksi hevosten tiedot olivat puutteellisia.³²¹ Vaikka sukutiedot jäivät *Tilastollisissa tauluissa* puutteellisiksi, muiden jalostuksellisten tietojen osalta Ilmari Ojala on antanut julkaisuille merkittävän arvon.³²² Suomalaisten hevosten tietojen keruu liittyi ravikilpailujen ohella yleiseen kiinnostukseen eläinten ominaisuuksien mittaamiseen, mikä oli kansainvälinen eläinjalostuksen trendi 1800-luvun jälkipuolella ja osa jalostuksen modernisaatiota.³²³ Valtion hevostalostuksen edistämiskomitean mietinnössä vuonna 1880 olikin kiinnitetty huomio siihen, että ruununoriiden toiminnasta ja tammojen ominaisuuksista olisi saatava kerättyä täsmällisempiä tietoja. Materiaali ei olisi tärkeää vain tilastollisesti, vaan myös tulevaisuuden suomalaisen hevosen kantakirjalle. Komitean puheenjohtaja oli Edvard Duncker, ja siihen kuuluivat jäseninä G. J. Järnefelt, L. Riihimäki, Ernst Rönnbäck ja L. Fabritius.³²⁴

Kuva 1. Ludvig Fabritiuksen hevossukuja-sarjan *Suomen Ravisportin kalenterissa* aloittanut Lahja.

Lähde: Fabritius, L. 1885, 88–89.

Myös kiinnostus hevosten polveutumiseen liittyi keskusteluun jalostusmetodeista, yksilön merkityksestä jalostuksessa sekä tietoiseen pyrkimykseen irrottautua jalostuksen sattumanvaraisuudesta. Vuonna 1876 Tukholman kuninkaallisesta eläinlääkärikorkeakoulusta valmistuneella Ludvig Fabritiuksella (1854–1933) oli lukuisia kansainvälisiä yhteyksiä johtaviin hippologeihin ja jalostusteoreetikoihin sekä ulkomaisten opintojen että

321 Fabritius, L. 1895, III–IV, passim.

322 Ojala 1996, 61.

323 Esimerkiksi Ulrike Heitholt on korostanut, miten ihannelehmän ominaisuuksia alettiin havainnoida matemaattisesti mittaamalla Saksassa 1880-luvulla. Tämä nosti esiin jalostuksen paradigman, jossa vastakain nousivat tiede sekä kokemus ja intuitio. Ks. esim. Whiston 2016; Heitholt 2016.

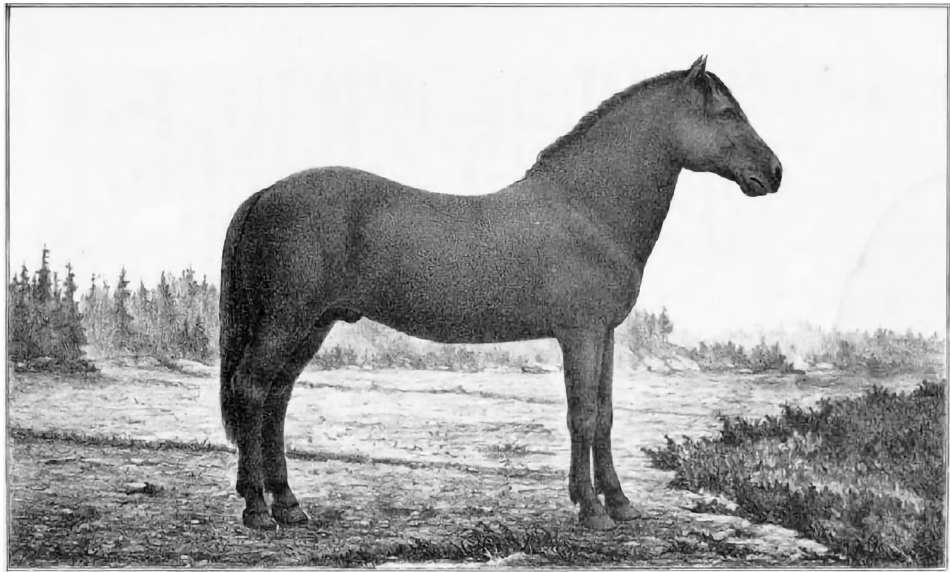
324 Komiteamietintö 1880:1, 54–55, 64.

muiden matkojen kautta.³²⁵ Ludvig Fabritius oli perehtynyt syvällisesti jalostusteorioista käytävään eurooppalaiseen keskusteluun. Vuonna 1881 Fabritius esitti *Biet*-lehdessä, että hevosjalostuksen oli perustuttava hevosen polveutumiseen, ulkomuotoon ja saavutuksiin. Polveutuminen yksin oli epävarma perusta, koska yksilön ominaisuudet eivät suoraan vastanneet vanhempien ominaisuuksia. Fabritius tiesi, että vanhoissa sivistysmaissa oli pidetty pitkään tarkkoja kantakirjoja. Hän kehotti huomattavien hevosten omistajia keräämään luotettavia polveutumistietoja. Fabritius näki hevosjalostuksen kansantaloudellisen merkityksen, ja hänen mukaansa suomalaista hevosta tuli jalostaa maatalouden, teollisuuden ja viennin näkökulmasta. Erityisesti maataloustyökoneet olivat asettaneet hevoselle uusia vaatimuksia. Fabritius oli maan olosuhteisiin sopeutuneen suomalaisen maatiaishevosen kannattaja. Se ei ollut vielä yhtenäinen rotu, mutta siitä voitiin nostaa esiin hyvän periyttämiskyvyn omaavia yksilöitä. Esimerkiksi kuuluisa juoksijaori Jaakko (ks. kuva 2) oli jättänyt useille jälkeläisilleen ulkomuotonsa ja juoksijan ominaisuudet. On huomattava, että vaikka Jaakon elämänvaiheet tunnettiin tarkasti, sen suvusta tunnettiin vain emä.³²⁶ Usein kuuluisien juoksijaoriiden suku kyllä tunnettiin, ja tuntemattomammissa hevossuvuissa emän suku voitiin tuntea useita sukupolvia isän suvun ollessa tuntematon. Vuonna 1887 Viipurin maanviljelyskokouksessa todettiin, että Suomessa oli monia tunnettuja hevossukuja. Suomalaisen hevosen kantakirjaan katsottiin olevan kerättyä rikasta hevosmateriaalia. Kotimaisen hevosrodun pahimpana puutteena pidettiin jalostamattomista maatiaisroduista puuttuvaa konstanssia ja heikkoa periyttämiskykyä.³²⁷

325 Ks. esim. von Hellens 1942, 40–41; Fabritius, Ella 1950, 26–27, 50, 58; Virka-ansioin Luettelo, Ludvig Julius Wolfgang Fabritius, Ei:2, LhkA1, KA. Fabritiuksella oli yhteyksiä esimerkiksi ruotsalaisiin G. W. Sjöstedtiin ja C. G. Wrangeliin.

326 L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?”, *Biet* 2/1881, 79, 82–83, 85–94. Ks. myös L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras? II”, *Biet* 3/1881, 129–141; L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras? III”, *Biet* 4/1881, 193–205; E. F., ”Finska trafvare II. Trafvarhingsten Jaakko den äldre”, *Biet* 6/1881, 320–325; Fabritius, L. 1885, 103–105. Jalostuksen perusteita ja kansainvälistä näkökulmaa käsiteltiin myös valtion hevosjalostuksen edistämiskomiteoissa, joiden jäsen Ludvig Fabritius oli. Ks. Komiteanmietintö 1880:1; Till Hans Kejsrerliga Majestät, från Komitén för hästafvelns befrämjande underdänigst 19.4.1883, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtkA, KA. Jalostuskysymykseen liittyen Gösta Grotenfelt oli määritellyt maatiais- ja kulttuurirodun eroja. Kulttuurirodut sopivat ihmisten taloudellisiin tarpeisiin vastakohtana maatiaisroduille. Jos kulttuurirodut pitkällä aikavälillä pysyivät samana, mutta ihmisen tarve muuttui, ne menettivät asemansa. Suomalainen hevonen oli ollut esi-isien tarpeisiin sopiva, ja Grotenfeltin määritelmän mukaan se oli ollut kulttuurirotu. Maatalouden tarve oli kuitenkin muuttunut, eikä suomalainen hevonen kehittynyt vastaavasti. G. G., ”Några ord om den finska hästen”, *Biet* 1/1880, 27–35.

327 ”Landtbruksmötet i Wiborg”, *Finland* 1.9.1887.

Trafvarehingsten Jaakko I.

Kuva 2. Kuuluisa juoksijaori Jaakko.

Lähde: E. F., "Finska trafvare II. Trafvarhingsten Jaakko den äldre", *Biet* 6/1881, 320.

Ensimmäiset julkaisut hevosten sukutiedoista olivat täyttäneet siinä mielessä tehtävänsä, että ne olivat herättäneet kiinnostusta uuteen eläinjalostuksen suuntaan. Agronomi Johannes Jernström katsoi vuoden 1881 loppuun mennessä ravikilpailupöytäkirjojen jättäneen loistavan materiaalin suomalaisen hevosen kantakirjan perustamiselle.³²⁸ Vaikka Ludvig Fabritiuksen kalenteri ei saavuttanut riittävää suosiota jatkuakseen, Jernström näki sen eräänlaisena suomalaisen ravurin kantakirjana.³²⁹ Vuonna 1887 myös Theodor Forssell arvosti Fabritiuksen yritystä: "Suomen hewoisrotua käsittävää sukuluettelo- eli kantakirjaa, jota jo useampia vuosia on hommattu, ei ole vielä saatu walmiiksi, mutta hywiä alkeita löytyy L. Fabritius' en sporttikalenterista."³³⁰ Ravikilpailuista alkaneella hevosten tilastoinnilla oli tärkeä merkitys suomalaisten hevosten suku- ja muiden tietojen keräämisen alkupisteenä. Niistä tehdyt julkaisut nähtiin kantakirjan esiasteena, ja niillä oli tärkeä merkitys sekä tietojen tallentamisen että tiedonlevityksen näkökulmasta yleisessä eläinjalostuksen asennemuutoksessa.

Samaan aikaan oli esitetty ensimmäisiä ajatuksia suomalaisen hevosen kantakirjasta ja uuden jalostustiedon käytäntöön viennistä. Vuonna 1881 *Morgonbladetissa* toivottiin, ettei suomalaisten kuuluisien hevossukujen kantakirjaa, jota nimitettiin myös aateliskalen-

328 J. J., "Öfversigt", *Biet* 1/1882, 14.

329 J. J., "Litteratur", *Biet* 4/1887, 228–230.

330 T. F., "Katsahdus meidän nykyisiin maanwiljelys-oloihimme", *Suomen Maanwiljelyslehti* 1/1887, 4.

teriksi, jouduttaisi odottamaan pitkään.³³¹ 1880-luvun alussa alettiin etsiä keinoja suomalaisen hevosen kantakirjan perustamiselle, ja Ludvig Fabritius oli myös tässä aloitteellinen. Hän esitti *Helsingfors Dagbladissa* 19.2.1882 keskusteluaiheeksi hevosystäväinyhdistysten yleisiin kokouksiin, oliko aika aloittaa juoksijasukujen sukukirja. Myös tässä näkyi hevoskilpailuiden ja hevosten rekisteröinnin yhteys. Keskustelu kantakirjan tarpeellisuudesta Suomessa oli herätetty, ja esimerkiksi turkulainen hevosystäväinyhdistys näki asian tarpeellisena.³³² Ruotsalainen C. G. Wrangel³³³ kuitenkin julisti: ”Poloiset suomalaiset, te olette jäljessä aikaanne. Täällä Ruotsissa me olemme jo ehtineet kyllästyä siihen mitä te olette harkitsemissa perustaa!”³³⁴

Fabritiuksen esitystä kantakirjan perustamisesta juoksijasuvuille pidettiin välttämättömänä myös Uudenmaanläänin hevosystäväinseuran vuosikokouksessa 21.2.1882. Kruununasiamies Edvard Duncker sai tehtäväkseen puheenjohtajana kutsua asiantuntivia henkilöitä kantakirjakomiteaan ja aloittaa kantakirjan laadinnan kilpa-ajoista virkan-sa puolesta keräämänsä materiaalin pohjalta. Ultunassa agronomiksi opiskellut Duncker oli hevosalan arvostettuja johtohenkilöitä, ja myös hänellä oli kansainvälisiä yhteyksiä.³³⁵ Duncker lupautui tehtävään, ja komitean tuli laatia kantakirjasta ehdotus. Kantakirjakomitea ei ilmeisesti kuitenkaan toteutunut. Asia saattoi jäädä muiden ajankohtaisten hankkeiden taakse³³⁶, ja toisaalta Uudellamaalla keskusteltiin yhä ylipäätään jalostusmetodin valinnasta.³³⁷ Aika ei ollut kypsä kantakirjalle. Yleisestikin Suomessa vasta keskusteltiin jalostusmetodin valinnasta, ja 1880-luvun alussa esimerkiksi valtion hevosasiaa käsitelleessä komiteassa näkyi jalostusmetodien ristipaine.³³⁸

331 ”Landtbruksmötet i Åbo”, *Morgonbladet* 29.8.1881. Yleisessä maanviljelyskokouksessa Turussa vuonna 1881 palkituista hevosta tunnettiin jo hiukan niiden vanhempia. Rönnbäck 1883, 212–214. Tosin Simosen mukaan Turussa vuonna 1881 pidetyssä valtakunnallisessa karjanäyttelyssä todettiin, ettei eläinten polveutumisesta ollut valitettavasti juuri tietoja. Simonen 1950, 55. Kantakirjan ensimmäiset ehdotukset eivät näkyneet maatalouden aikakauslehdissä, vaan tulivat esiin yhdistysten tiedotuksissa sanomalehdissä.

332 *Sanomia Turusta* 6.3.1882.

333 Simosen mukaan Wrangel oli ajan tunnetuin hevoskasvattaja Pohjoismaissa. Hän kirjoitti hevoshoito-oppaita ja hänen toimittamaansa *Tidning för hästvänner* -lehteä (1868–1878) luettiin myös Suomessa. Wrangelilla oli Suomessa ystäviä, ja hän oli ottanut kantaa myös suomalaisen hevosen jalostukseen. Ks. esim. Simonen 1964, 151; Jonasson 2013, 163; Rönnbäck 1883, 91–106; Fabritius, Ella 1950, 26.

334 *Morgonbladet* 4.4.1882.

335 Mattsson 1942, 74.

336 H. D., *Finlands allmänna tidning* 22.2.1882; *Hufvudstadsbladet* 23.2.1882; Ehrnrooth 1918, 11–12, 14.

337 Ks. esim. Simonen 1964, 151–153; Ehrnrooth 1918, 6–7, 9–10; Till Hans Kejslerliga Majestät, från Komitén för hästafvelns befrämjande underdånigst 19.4.1883, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtKA, KA; Hästvänsföreningarnes utlåtanden i frågan om hästafvelns förbättrande, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtKA, KA.

338 Ristiriita jalostusteorioiden välillä ja hevosmiesten kannan sekavuus näkyi hevosystäväinseurojen mielipiteissä vuoden 1880 mietinnöstä. Esimerkiksi Uudenmaan läänin hevosystäväinseura oli risteytyksen kannalla, minkä komitea kiisti jyrkästi. Vrt. Till Hans Kejslerliga Majestät, från Komitén för hästafvelns befrämjande underdånigst 19.4.1883, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtKA, KA; Hästvänsföreningarnes utlåtanden i frågan om hästafvelns förbättrande, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtKA, KA. Myös Jalmari Meurman on käsitellyt julkaisemattomassa käsikirjoituksessaan laajasti suomalaisen hevosen risteytyskysy-

Ludvig Fabritius ei jättänyt kantakirjan ideaa keskustelun asteelle. Vuonna 1883 Fabritius jätti hevosystäväinseurojen vuosikokouksiin ehdotuksen hevosystäväinseurojen päätoimikunnan perustamisesta Hämeenlinnaan. Hän määritteli sen yhdeksi tehtäväksi rotukirjoilla selvittää parhaiden suomalaisten hevosten polveutuminen.³³⁹ Vuoteen 1885 mennessä asia oli edennyt hevosystäväinseurain keskuskomitean sääntöehdotukseksi päätoimipaikkanaan Helsinki, ja komitean yhdeksi tarkoitukseksi nostettiin suomalaisen hevosen kantakirja. Ehdotus esitettiin Fabritiuksen, Edvard Dunckerin ja vaunumestari A. B. Landénin³⁴⁰ nimissä.³⁴¹ Suomen johtavat hevosasiantuntijat Duncker ja Fabritius olivat nyt yhdistäneet voimansa kantakirjan aikaansaamiseksi. Uudenmaan läänin hevosystäväinseurassa oli aloitettu ensimmäiset käytännön toimet kantakirjaa varten. Yhdelle yhdistyksen jäsenelle oli annettu tehtäväksi kerätä tietoja suomalaisen juoksijakantakirjan perustamiseksi, mutta hän ei ollut läsnä vuosikokouksessa.³⁴² Tästä yksittäisten hevosalan vaikuttajien yrityksestä viedä innovaatio käytäntöön muodostui suomalaisen hevosen kantakirjan esinäytös.

Julkisuudessa esitettiin jalostusvaikutteita usealta taholta, mikä lisäsi painetta saada aikaan hevoskantakirja Suomessa. Merkittäväksi nousi ensimmäinen pohjoismainen maanviljelyskongressi Tanskan kuninkaallisessa eläinlääkäri- ja maanviljelyskorkeakoulussa Kööpenhaminassa vuonna 1888. Kongressiin oli kerääntynyt jalostusasiantuntijoita, ja useat pohjoismaiset puhujat painottivat kantakirjojen merkitystä ja valittivat niiden puuttetta.³⁴³ Kongressin pohjalta suomalaisessa lehdistössä virisi keskustelu hevosjalostuksen periaatteista, missä Theodor Forssell totesi kantakirjan tarpeen Suomessa.³⁴⁴ Forssell oli saanut oppinsa Victor Proschilta, jota vastapuoli tosin piti kateederihippologina, joka ei ratkaissut käytännön jalostusongelmia.³⁴⁵ Kaikki jalostusmetodeista ja erityisesti kantakirjasta käyty keskustelu lisäsi uuden metodin tunnettavuutta Suomessa ja edesauttoi sitä kautta innovaation käyttöönottoa.

Kantakirjakeskustelun kohteena ei ollut pelkästään suomalainen hevonen. Kiinnostus polveutumistietoihin ja niiden luettelointiin oli herännyt yleisesti. Maatalouden ammatti-

mystä ja siitä syntynyttä arvostelua. Meurman, Jalmari, Painamaton käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, HkI, LKA.

339 *Uusi Suometar* 31.12.1883; ”Landbrukskrönika”, *Biet* 5/1883, 376–377.

340 Vaunumestari Landén oli Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1884–1886. Lindman 1899, 4.

341 *Åbo Tidning* 11.2.1885. Historiallisen sanomalehtikirjaston perusteella asian mahdollisesta käytännön toteutuksesta ei ole saatu tietoa vuosina 1885–1891.

342 *Helsingfors Dagblad* 18.2.1885.

343 ”En värksam åtgärd för hästafvelns höjande”, *Nya Pressens Landbruksafdelning* 9.4.1888, 59; T. F., ”Djurutställningen i Köpenhamn II”, *Finland* 1.8.1888; G. G., ”Landbrukskongressen i Kjöbenhavn. I”, *Biet* 7/1888, 200–203; G. G., ”Landbrukskongressen i Kjöbenhavn. II”, *Biet* 10/1888, 293–295, 297–299, 301; U. f. L., ”Hästafvelsfrågan på kongressen i Kjöbenhavn”, *Biet* 9/1888, 280–286. Kongressissa korostuivat myös Victor Proschin opit.

344 T. F., ”Djurutställningen i Köpenhamn II”, *Finland* 1.8.1888.

345 *Finland* 16.8.1888.

lehdistössä keskustelu oli painottunut alkuvaiheessa nautakarjaan ja erityisesti maahan-
tuodun ayshirerodun kantakirjan perustamiseen. Myös tässä keskustelussa näkyi ulko-
maiden esimerkin tuntemus. 1880-luvun alkupuolella Mustialan opiston kotieläinhoidon
ja meijeriopin opettaja, vapaaherra Robert Gripenberg ja Uudenmaan ja Hämeen läänien
maanviljelysseuran sihteeri Johannes Jernström esittivät ajatuksia karjan kantakirjasta,
jonka aloittamiseksi Jernström esitti käytännön toimenpiteitä. Uudenmaan ja Hämeen
läänien maanviljelysseura oli aloitteellinen ayshirekarjan kantakirjassa, ja kysymys keskit-
tyi vapaaherra Otto Wreden esitykseen vuonna 1886. Asia oli nostettu esiin myös Loviisan
maanviljelykokouksessa. Jernström saattoi todeta, että ayshirerodun kantakirjan perus-
taminen Suomessa oli aivan ovelta. Wreden mukaan työn oli rajoitettava Uudellemaalle
ja Hämeeseen, koska kaikkien ayshirekarjojen mukaan ottaminen olisi ollut liian vaikea
tehtävä. Todettiin, ettei maatiaiskarjalle voitu toistaiseksi ajatella kantakirjaa, koska sii-
tä puuttui puhtaus ja pysyvyys, eikä maatiaisrotuisten eläinten sukua voitu luotettavasti
osoittaa. Kim Björklundin mukaan seuran syyskokouksessa päätettiin, että ayshirekarjan
kantakirja koskisi koko maata, ja asian käsittelyä jatkettiin myös Viipurin yleisessä maan-
viljelykokouksessa vuonna 1887. Vaikka ayshirekarjan kantakirjan suunnittelu oli pitkäl-
lä, sen toteutusta siirrettiin nautatuberkuloosiin viedessä huomion.³⁴⁶

Myös kotimaisen karjan ympärillä oli virinnyt kantakirjakeskustelua, kun Suomen
Meijeriseura oli herättänyt kysymyksen kotimaisten karjojen rotukirjan tarpeellisuudesta
vuonna 1880.³⁴⁷ Lisäksi kysymys kantakirjan perustamisesta mainittiin myöhemmin sian-
jalostuksessa.³⁴⁸ Vuosikymmenen lopulla kantakirja nousi ajankohtaiseksi koirarotujen
jalostuksen näkökulmasta. Siinä missä hevosen ja nautakarjan osalta kantakirjat olivat jää-
neet korkeintaan yrityksiä 1880-luvulla, Finska Kennelklubben aloitti koirien rotukirjan
vuonna 1889.³⁴⁹

Kantakirjatiedon siirto hevosjalostukseen Suomessa 1880-luvun alussa oli kuitenkin
merkittävää. Kansainvälinen tieto jalostusinnovaatiosta oli saavuttanut suomalaiset hevos-
asiantuntijat, jotka olivat vakuuttuneet uudesta metodista. Ensimmäisissä hevoskantakir-
jan yrityksissä korostui yksittäisten henkilöiden merkitys, missä aloitteellisia olivat Ludvig
Fabritius ja Edvard Duncker. Innovaattorien tekemä valmistelutyö uuden tiedon levit-
tämässä ja yritykset kantakirjan perustamisesta olivat edellytys kantakirjainnovaation

346 Ks. esim. R. G., ”Om stamböcker för vår mjölkboskap”, *Biet* 3/1883, 151–154; J. J., ”Importen af
rasdjur och stamboksfrågan”, *Biet* 6/1885, 341–342; Wrede, Otto, ”Om inrättandet af en stambok för
nötkreatur”, *Biet* 4/1886, 179–190; Jernström, Johannes, ”Stambok för Ayrshirerasen i Finland”, *Nya Pressens
Landbruksafdelning* 15.11.1886, nro 53, 219–220; Simonen 1950, 55–57; Björklund 2005, 79. Björklund tosin
puhuu vuodesta 1896, vaikka tarkoittanee vuotta 1886.

347 Ks. esim. ”Turun ja Porin läänin eteläisen piirikunnan meijeriseuran haara-osasto”, *Sanomia Turusta*
17.1.1880; ”Turun läänin meijeriseuran haara-osasto”, *Sanomia Turusta* 23.3.1880; ”Mejeriföreningens filial”,
Åbo Underrättelser 19.3.1880; ”Finska mejeriföreningens första årsmöte”, *Helsingfors Dagblad* 1.7.1880.

348 ”Några regler vid svinafvel”, *Nya Pressens Landbruksafdelning* 8.8.1892, nro 30, 119–120.

349 Aalto 1991, 23, 26–27; Mäkelä-Alitalo 1998, 19, 27; ”Kennelklubb och hundutställning”, *Sporten –
Tidning för idrott, jakt- och fiskevärd* 5/1889, 39. Kennel-klubbin alkuvaiheiden toiminnasta. Ks. esim. Unhola
2014, 19–45. Finska Kennelklubben perustettiin samana vuonna kuin Ruotsin vastaava yhdistys.

siirtämiseksi käytännön hevosjalostukseen Suomessa. Tämä näkyy Everett M. Rogersin teoriassa innovaatiota koskevasta päätöksenteosta sen kahdessa ensimmäisessä – tieto innovaatiosta ja ymmärrys sen toiminnasta sekä innovaatiota suosiva asenne – vaiheessa, joiden mukaan ennen käytännön toimia innovaation hyväksymisen puolesta innovaattorien oli ymmärrettävä innovaation toiminta ja koettava se tarpeelliseksi.³⁵⁰ Yksittäiset toimijat olivat tehneet uutta kantakirjametodia tunnetuksi, mutta uuden jalostustiedon levittäminen ja yritykset innovaation käyttöönotosta eivät olleet johtaneet tuloksiin Suomen hevosjalostuksessa. Kantakirjaa koskevassa keskustelussa oli laajemmin kyse yleisestä kotieläinjalostuksen käännteestä ja uuden kotieläinjalostustiedon tulosta Suomeen kuin yksin suomalaisen hevosen jalostuksesta. Pitkä pohjustustyö itsessään osoitti kantakirjainnovaation käännteentekevyyden eläinjalostuksessa vallitseviin periaatteisiin nähden. Tämän huomasivat myös keskeiset aikalaistoimijat. Theodor Forssell oli ollut oikeassa, ettei asia ollut yhden miespolven työ. Johannes Jernström oli osuvasti ennustanut 1880-luvun alussa, että asiassa päästäisiin käytännön työhön vasta seuraavalla vuosikymmenellä.

2.1.2 Kolme innovatiivista aloitetta 1891–1894

Maanviljelysseura pioneerina

Veikko Anttilan mukaan Länsi-Suomi ja erityisesti maan etelä-osat olivat edistyksellisiä maatalouden innovaatioiden käyttöönotossa.³⁵¹ Myös Ann-Catrin Östman on osoittanut Etelä- ja Länsi-Suomen olleen merkittäviä alueita uusien maataloustyökoneiden käyttöönotossa 1800-luvun lopulla.³⁵² Vastaavasti Kari Inkinen on esittänyt Länsi-Suomen yleisen merkityksen innovaatioiden ensimmäisenä käyttöönoton alueena.³⁵³ Koska asenne innovaatioita kohtaan oli yleisesti niitä suosiva, ei ole yllättävää, että pian tiedon kantakirjainnovaatiosta saavutettua hevosalan avainhenkilöt asia otettiin esiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa. Seurassa kiinnostuttiin yleisesti kantakirjasta. Vuonna 1891 asia oli esillä ainakin ayshire-karjan näkökulmasta,³⁵⁴ ja keväällä 1891 seuran johtokunnassa käsiteltiin mahdollisesti myös hevoskantakirjaa. Mahdollisesti huhtikuussa 1891, mutta ilmeisesti vasta keväällä 1892 maanviljelysseuran johtokunta kehotti läänien hevosystäväinyhdistyksiä yhteistyöhön jalostukseen sopivien työhevosten kantakirjan perustamiseksi.³⁵⁵ Maanviljelysseura katsoi jättäneensä maatalouden tärkeän haaran, hevoshoidon

350 Rogers 2003a, 20–22, passim.

351 Anttila 1974.

352 Östman 2004, 19–32.

353 Inkinen 2000, 255–256.

354 Ks. esim. UHlm:n johtokunnan kokouksen esityslista 14.1.1891, Asiakirjat 1891, UHlmA, KA; UHlm:n syyskokouksen esityslista 30.11.1891, Asiakirjat 1891, UHlmA, KA.

355 Lähteissä on ristiriitaista tietoa vuosien 1891 ja 1892 välillä. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 6, Asiakirjat 1893, UHlmA,

pitkälti hevosystäväinyhdistyksille.³⁵⁶ Yhdistykset olivat herättäneet maanviljelijöiden kiinnostusta hevoshoitoon. Niiden työ oli ollut välttämätöntä tulevaisuuden hevosjalostukselle, mutta ei riittävää. Koska maanviljelysseuralla ei ollut ajankohtaiseen kantakirjaan yksin voimia, se pyysi hevosystäväinyhdistyksiä niiden mielipide-eroista huolimatta yhteistyöhön maataishevosjalostuksen parantamiseksi polveutumiseen perustuvalla jalostuksella sekä uuden tiedon levityksessä. Siitä katsottiin olevan hyötyä molempien läänien hevosjalostukselle.³⁵⁷ Työ kolmen yhdistyksen yhteisen kantakirjan eteen oli alkanut.

Maanviljelysseura pyysi ehdotuksessaan hevosystäväinyhdistyksiä valitsemaan kaksi edustajaa, jotka seuran kolmen edustajan kanssa muodostaisivat komitean kantakirjaehdotuksen laatimiseksi. Johtokunta lupasi kutsua komitean nopeasti koolle.³⁵⁸ Valmistelussa painottui maanviljelysseuran, ja erityisesti sen sihteerin Johannes Jernströmin aktiivinen rooli.³⁵⁹ Hevosystäväinyhdistykset hyväksyivät maanviljelysseuran ehdotuksen keväällä ja valitsivat edustajansa kantakirjakomiteaan kesäkuussa 1892. Hämeestä valittiin tilanomistajat Axel Wahren ja J. R. Wuolijoki³⁶⁰, Uudeltamaalta yhdistyksen puheenjohtaja, asessori Oskar Aug. Ståhlberg ja tilanomistaja Arthur Myrberg sekä maanviljelysseurasta tilanomistajat Edvard Duncker ja Ernst Fabritius sekä vankilanjohtaja, asessori P. A. Brofeldt. Vaikka Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli kiirehtinyt komitean perustamista, sen työ alkoi vasta syksyllä 1892, ja sen kokousta suunniteltiin Oulunkylän kilpa-ajoihin 3.9.1892. Kantakirjan perustamiskomitea sai tehtäväkseen laatia sen

KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53; Hevosystäväinseuran Hämeen läänissä (W. C. Wilhelmson) kirje UHlm:n johtokunnalle 22.6.1892, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; Hevosystäväinseuran Uudenmaan läänissä (Oskar Aug. Ståhlberg) kirje UHlm:n johtokunnalle 25.6.1892, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Utdrag ur berättelsen öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1892, 14, Kansio 121, MvhkoA1, KA; Jernström 1901, XXV. Maanviljelysseuran arkistosta puuttuvat vuoden 1892 asiakirjat perunanviljelyä lukuun ottamatta. Asiakirjat 1892, UHlMA, KA.

356 Maanviljelysseura oli lähinnä järjestänyt hevosnäyttelyitä maanviljelysnäyttelyiden yhteydessä, mutta niissä oli kiinnitetty huomiota polveutumiseen. *Program för det af Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskap föranstaltade landtbruksmötet i Ekenäs 1892*, Helsinki 1892, 7, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

357 Johtokunta oli luonut joitakin suuntaviivoja toiminnalle. Esimerkiksi, että palkintolautakunta hyväksyy hevoset, siihen kuuluu kolme jäsentä ja yksi jokaisesta yhdistyksestä sekä avustajana oli eläinlääkäri. Johtokunnan kirje Hästvänsföreningen i Tavastehuslänille (päiväämätön), Asiakirjat 1893, UHlMA, KA. Ks. myös Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 7, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; ”Om inrättandet af en stambok för afvelshästar, afsedda till dragare”, *Biet* 5-6/1892, 152-153.

358 Johtokunnan kirje Hästvänsföreningen i Tavastehuslänille (päiväämätön), Asiakirjat 1893, UHlMA, KA. Ks. myös ”Om inrättandet af en stambok för afvelshästar, afsedda till dragare”, *Biet* 5-6/1892, 152-153.

359 Asiakirjojen yhteydessä on luonnos työhevosten kantakirjaan oton todistuksesta. Sen takana oli kysymyksiä kantakirjan järjestämisestä, missä kantakirjan ylläpitäjäksi oli merkitty maanviljelysseuran sihteeri. Intyg, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

360 Varalle valittiin Karander ja Sainio.

sääntöehdotuksen hevosystäväinyhdistysten ja maanviljelysseuran hyväksyttäväksi.³⁶¹ Se antoi osaamistaan kantakirjan suunnitteluun. Myöhemmin Jernström arvosti Dunckerin olleen tuolloin aikansa etevin hippologi.³⁶²

Kantakirjasäännöistä keskusteltiin keväällä 1893. Edvard Duncker välitti Johannes Jernströmille kantakirjaa koskevia ehdotuksia sekä tiedoksi komitean paperit 26.1.1893. Jernström joutui kuitenkin muistuttamaan asiasta monissa toimituksissa mukana olevaa Dunckeria. Hän tunnusti unohtaneensa asian, eivätkä kantakirja-asiakirjat olleet valmiita suomennettaviksi.³⁶³ Maanviljelysseuran johtokunta hyväksyi välittömästi Edvard Dunckerin toimittaman komitean ehdotuksen kantakirjasäännöistä ja antoi sille tehtäväksi niiden viimeistelyn 31.1.1893. Lisäksi seura myönsi kantakirjanäyttelyihin palkintovarot. Niissä hevosia arvostelisi kolmihenkinen tarkastuslautakunta, joka valittiin viideksi vuodeksi kerrallaan. Maanviljelysseuran johtokunta nimesi palkintolautakuntaan Edvard Dunckerin ja hänen varamiehikseen E. Fabritiuksen ja P. A. Brofeldtin.³⁶⁴ Duncker ei pitänyt kuitenkaan tärkeänä ratkaista asioita ennen Hämeenlinnan kilpa-ajoja, koska yleisöllä ei olisi aikaa valmistautua niihin, eikä Duncker uskonut sinne tulevan montaa kantakirjaan kelpaavaa hevosta. Duncker kannatti erillistä näyttelyä keväällä. Hän uskoi saavansa Fabritiuksen kanssa pian kokoon kokouksen kantakirjan yksityiskohtien ratkaisemiseksi ja piti Jernströmin osallistumista siihen tärkeänä.³⁶⁵ Vaikka Jernström ei kuulunut kantakirjakomiteaan, hän oli aktiivisesti mukana hankkeessa esimerkiksi yhteysmiehenä kantakirjakomitean ja maanviljelysseuran johtokunnan välillä.

Hevosystäväinyhdistykset ilmaisivat mielipiteensä kantakirjasäännöistä alkukeväänä 1893. Kantakirjakomitean Hämeen edustaja J. R. Wuolijoki ei löytänyt suomalaisten työhevosten sukuluettelon sääntöehdotuksesta juuri huomautettavaa.³⁶⁶ Hämeen hevos-

361 Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 6–7, Asiakirjat 1893, UHlma, KA; ”Om inrättandet af en stambok för afvelshästar, afsedda till dragare”, *Biet* 5–6/1892, 152–154; Hevosystäväinseuran Hämeen läänissä (W. C. Wilhelmson) kirje UHlma:n johtokunnalle 22.6.1892, Asiakirjat 1893, UHlma, KA; Hevosystäväinseuran Uudenmaan läänissä (Oskar Aug. Ståhlberg) kirje UHlma:n johtokunnalle 25.6.1892, Asiakirjat 1893, UHlma, KA. Ks. myös Ehrnrooth 1918, 14; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–54. Myöhemmin puhuttiin myös komiteasta, jonka tehtävä oli valmistaa ehdotus hevosten sukutaulujen laatimiseksi ja varsanäyttelyiden pitämiseksi. Tähän Axel Wahrenin valittiin 25.5.1892. Hämeenlinnan hevosystäväin yhdistys (Oskar Leistén), Todistus Axel Wahrenin käyttämisestä Hämeen läänin Hevosystäväin yhdistyksen luottamustoimissa 8.2.1906 (jäljennös), Liite Axel Wahrenin hakemukseen Mvh:lle (jätetty 21.2.1906), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA. Duncker oli saattanut toimia Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan ehdottajana.

362 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosnäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 215.

363 Edvard Dunckerin kirje 26.1.1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA. Kirjeestä puuttuu vastaanottaja, mutta Dunckerin ja muidenkin kirjeet lienee osoitettu Jernströmille. Tätä tukee, että muita kantakirjasääntöjä koskeneita kirjeitä on osoitettu hänelle ja kirjeet ovat maanviljelysseuran arkistosta.

364 UHlma:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 31.1.1893, § 6, Asiakirjat 1893, UHlma, KA; Stambok för till afvel lämpliga arbetshästar, Asiakirjat 1893, UHlma, KA.

365 Edvard Dunckerin kirje 16.2.1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA.

366 J. R. Wuolijoen kirje Jernströmille 14.2.1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA.

ystäväinyhdistyksen johtokunta hyväksyi ehdotuksen pienin huomautuksin 20.2.1893. Yhdistys valitsi hevosten tarkastuslautakuntaan puustellintarkastaja A. Lindebäckin ja varajäseniksi eläinlääkäri Abr. Stoorin ja musiikkitirehtööri Albin Lindholmin.³⁶⁷ Uudenmaan hevosystäväinyhdistystä edusti sen johtaja O. Leistén ja varajäseninä eläinlääkärit O. J. von Hellens ja Artur Bärlund.³⁶⁸ Lisäksi maanviljelysseura aikoi anoa Maanviljelyshallitukselta, että läänin eläinlääkäri määrättäisiin tarkastamaan hevoset ensimmäisessä kantakirjanäyttelyssä 9.3.1893.³⁶⁹ Maaliskuussa 1893 voitiinkin todeta kantakirjakomitean työ valmiiksi, minkä jälkeen seurojen johtokunnat hyväksyivät sääntöehdotuksen.³⁷⁰ Maanviljelysseuran johtokunnan kehoitus hevosystäväinyhdistyksille kantakirja-yhteistyöstä oli vastaanotettu kiinnostuksella, mutta maanviljelysseurassa siitä virisi myös erimielisyyksiä. Hämeen läänin kuvernööri Costianderin mukaan kantakirja hyödytti erityisesti Hämeen hevosjalostusta, koska hevoskasvatus oli siellä yleisempää kuin Uudellamaalla. Tästä huolimatta katsottiin vahingolliseksi, jos läänit noudattaisivat erilaisia jalostusperiaatteita.³⁷¹

Edvard Duncker lähetti kantakirjasäännöt viimeisen kokouksen jälkeisessä muodossa Johannes Jernströmille vasta 7.5.1893. Jälleen Duncker myönsi hidastelleensa puhtaaksikirjoituksessa ja puolustautui muilla tehtävillään.³⁷² Keskeisessä asemassa olleen Dunckerin hitauden takia sääntöjen käsittely kesti odotettua kauemmin. Lisäksi kantakirjaan hyväksymisehtoa muutettiin Ernst Fabritiuksen ehdotuksesta Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen kevätkokouksessa 1893,³⁷³ eikä sääntöjä ollut saatu painettua vielä alkuvuonna 1894.³⁷⁴ Niiden pitkällisessä valmistelutyössä oli laajemmin kyse täysin uuden järjestelmän luonnin vaikeudesta. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sekä Uudenmaan ja Hämeen hevosystäväinyhdistysten yhteistyön seurauksena maanviljelysalan toimijoiden hanke yhdistyi kuitenkin hevosalan toimijoihin, ja asia sai taakseen tätä kautta laajan toimijakunnan. Lisäksi työssä kantakirjainnovaation hyväksymiseksi nähdään Dunckerin ja Jernströmin kautta jatkumo aiempaan, 1880-luvulla toteutettuun uuden jalostustiedon

367 W. C. Wilhelmsonin kirje UHlm:n johtokunnalle 21.2.1893, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

368 Stambok för till afvel lämpliga arbetshästar, Asiakirjat 1893, UHImA, KA. Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen edustajien valintakirjettä ei ole arkistossa, mutta tässä palkintotuomarit ovat samat Hämeen hevosystäväinyhdistyksen ja maanviljelysseuran osalta, joten tarkoittanee ensimmäisiä palkintotuomareita myös Uudellamaalla. Tätä tukee myös asiakirjan sijainti vuoden 1893 asiakirjojen yhteydessä.

369 UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 27.2.1893, § 7, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

370 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 6–7, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

371 UHlm:n johtokunnan mietintö koskien kuvernööri Costianderin kirjoitusta 31.1.1893 (kevätkokouksessa 29.3.1893), Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

372 Edvard Dunckerin kirje UHlm:n sihteerille 7.5.1893, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

373 Ehrnrooth 1918, 14–15.

374 31.3.1894 päiväystä vuoden 1893 vuosikertomuksesta oli ylivedetty, että säännöt olivat liitteenä ja niiden pitäisi pian ilmestyä painettuina. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 8, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

levitykseen Suomessa. Hankkeen mahdollisuudet toteutua voidaan arvioida siten kantakirjan yleiseen tunnettavuuteen verrattuna hyviksi.

Yksityishenkilöiden ehdotus valtiolle

Myös eläinlääkäri Artur Bärlund, läänineläinlääkäri Ludvig Fabritius, agronomi Theodor Forssell ja kamreeri Akseli Lilius olivat kokoontuneet pohtimaan suomalaisen hevosen kantakirjan perustamista keväällä 1892. He laativat perusteelliset asiakirjat kantakirja-järjestelmän aloittamiseksi Suomessa: ohjeet hevosten arvosteluun, kantakirjan ilmoituskirjan kaavan sekä kehotuksen suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville ilmoittamaan hevosiaan kantakirjaan. Asiakirjat olivat olleet ladottuina kirjapainossa kesästä 1892.³⁷⁵ Bärlund, Fabritius, Forssell ja Lilius aikoivat ensin kääntyä asiassa Turun hevosystäväinyhdistyksen puoleen, jotta se tukisi hanketta auktoriteetillaan ja varoillaan.³⁷⁶ Vuonna 1892 painetun kantakirjakirjaehdotuksen asiakirjat oli laadittu Turun hevosystäväinyhdistyksen nimissä, ja se oli mainittu niissä kantakirjan ylläpitäjänä.³⁷⁷

Kantakirjan ehdottajista ainakin Ludvig Fabritius kuului Turun hevosystäväinyhdistyksen johtokuntaan.³⁷⁸ Luultavimmin Fabritiuksen johdolla kantakirjaa ajaneet yksityishenkilöt näkivät juuri Turun hevosystäväinyhdistyksen suomalaisen hevosen kantakirjal- le sopivana toiminta-areenana.³⁷⁹ Koska kantakirjaa oli aiemmin esitetty toteutettavaksi hevosyhdistysten kautta, 1880-luvun yritysten ja vuonna 1892 laadittujen sääntöjen välillä oli jatkumo. Se ja yhteys yleiseen uuden tiedon levitysvaiheeseen ilmeni Fabritiuksen lisäksi Theodor Forssellin kautta. Forssellin mukaan hevosten järkipäinen siitos oli yleisesti laitettu raavaskarjan siitoksen edelle. Kahteen kantakirja-aloitteeseen viitaten Forssell uskoi vuonna 1892, että Suomessakin hevoskantakirja saataisiin toteutettua ennen raavaskarjan kantakirjaa.³⁸⁰ Kantakirja vaati kuitenkin enemmän taloudellista tukea kuin aloitteen- tekijät saattoivat siihen sijoittaa. He painottivat myös, ettei yrityksellä yksityisten toimeen-

375 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

376 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

377 Artur Bärlundin leimoilla varustetut asiakirjat olivat maanviljelysseuran arkistossa. Åbo Hästvännöförenings Bestyrelse (1.12.1892), Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; Hevosystäväin-yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA.

378 Fabritius, Ella 1950, 53.

379 Fabritius oli myös ehdottanut Turun hevosystäväinyhdistyksen vuosikokouksessa hevosseurojen varainkeruuta hevosjalostusta varten. Ks. esim. ”Hästvännöföreningen i Åbo årsmöte”, *Åbo tidning* 11.2.1890. Ei ole tiedossa, mitä tapahtui Fabritiuksen ja Edvard Dunckerin aiemmalle ehdotukselle kantakirjan ylläpidon sisältäneestä hevosseurojen keskusjohtokunnasta.

380 T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Biet* 9/1892, 259. Samaan aikaan ayshirekarjan kantakirjan toteutusta päätettiin siirtää Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa. ”Tietoja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 4/1892, 132.

panemana ollut tarvittavaa pontevuutta.³⁸¹ Lisäksi he totesivat, ettei paikallinen yhdistyskään voisi johtaa koko maata koskevaa hanketta. Koska kantakirja ei näyttänyt onnistuvan yhdistystoiminnan kautta, innovaattorit etsivät sille uuden toteuttajan.³⁸²

Artur Bärlund, Ludvig Fabritius, Theodor Forssell ja Akseli Lilius katsoivat ainoastaan Maanviljelyshallituksen olevan sopiva kantakirjan ylläpitäjäksi. Aloitteessaan 12.1.1893 he pyysivät Maanviljelyshallitusta ottamaan kantakirjan hoitaakseen. Aloitteentekijöiden mukaan suomalaista hevosrotua ei saataisi parannettua hallituksen siihenastisilla toimilla. Hevosjalostuksessa oli kyllä nautakarjaa enemmän annettu arvoa kotimaiselle rodulle, mutta tuloksia ei ollut saatu. Aloitteentekijät olivat vakuuttuneita suomalaisen hevosrodun kehityskyvystä, mutta tuloksia ei saavutettaisi ennen kuin annettiin arvo eläinten polveutumiselle. Heidän mukaansa hevoskysymys kytkeytyi siten suoraan jalostusmetodin muutokseen. Suomalaisen hevosrodun kantakirja olisi perustettava mahdollisimman pian. Kysymystä kantakirjasta voitiin pitää ennenaikaisena, koska oltiin vasta perustamassa hevosneuvojan virkaa, jonka hoitajalla olisi asiassa valtaa. Kantakirjan aloituksella olisi rakennettu kuitenkin perusta neuvojan työlle. Samalla aloitteentekijät olisivat varmistaneet kantakirjan aloituksen ennen virkamiehen valintaa tilanteessa, jossa metodi ei ollut vielä yleisesti hyväksytty Suomessa. Aloitteentekijät olivat toivoneet, että kantakirja olisi valmistunut kesän yleiseen maanviljelyskokoukseen, mutta asia oli pitkittynyt. He toivoivat, että metodi saataisiin tehtyä tunnetuksi talven kilpa-ajoissa, ja että Vaasan maanviljelyskokouksessa nähtäisiin kantakirjaan ilmoitettavia ja otettavia hevosia. Mikäli Maanviljelyshallitus hyväksyisi asiakirjat, niihin voitaisiin tehdä vielä muutoksia ennen painoa.³⁸³

Ludvig Fabritius oli toiveikas hevosasioiden suhteen, koska tiesi Maanviljelystoimituskunnan päällikön, Johannes Gripenbergin olevan kiinnostunut hevosista.³⁸⁴ Mutta vaikka yksi kantakirja-aloitteen tekijä, Theodor Forssell toimi Maanviljelyshallituksen sihteerinä,³⁸⁵ hallitus ei ollut valmis ratkaisemaan asiaa. Ylitirehtööri Nils Grotenfelt, ylitarkastaja Alfred Sjöström ja sihteerit Forssell siirsivät anomuksen vastanimitetylle hevoshoitonneuvojalle 20.6.1893.³⁸⁶ Maanviljelyshallitus oli mukana maatalouden edistämistyössä, mutta sen valta oli pitkälti välillistä eli päätöksiä toimeenpanevaa, valvovaa ja lausuntoja antavaa. Vuotta aiemmin sen johdosta oli käyty hevos- ja karjamiehen välinen kamppailu, jossa oli

381 On huomattava, että myös maanviljelysseuran kantakirjakomitean jäsenet olivat eturivin tunnettuja hevosmiehiä. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

382 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

383 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA. Mainitut asiakirjat puuttuvat aktista.

384 L. Fabritiuksen kirje Karl Laurinille 6.1.1893, Kansio nro 9, H:1, EFA, ÅAB.

385 Pietiäinen 1992, 24.

386 Kirje- ja anomusdiari 1892–1893, 407, Aa:1, MvhA1, KA; Mvh:n pöytäkirja 20.6.1893, Ca:2, MvhA1, KA; Pietiäinen 1992, 23. Kirjettä hevoshoitonneuvojalle ei löydy kirjekonsepteista, koska se on ilmeisesti siirretty. Ks. Kirjekonsepti 20.6.1893, Da:2, MvhA1, KA.

kyse myös maatalouspoliittisen linjan valinnasta. Siinä johtava karjatalouden asiantuntija, agronomi Nils Grotenfelt oli voittanut täpärästi Edvard Dunckerin. Maanviljelyshallituksen päätöksessä lykätä kantakirjaa ei ollut kuitenkaan kyse Grotenfeltin suomalaisen hevosen jalostuksen vastustuksesta, ajoihan hän voimakkaasti suomalaisen lypsykarjan jalostusta.³⁸⁷ Hevosjalostus ja ajankohtainen karjatalous kilpailivat kyllä samoista määrärahoista, mutta kyse oli ennemmin innovatiivisen aloitteen siirtämisestä sille, jonka asiantuntemuksen alaan suomalaisen hevosen kantakirja kuului: hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritiukselle.

Uusi hevosalan yhdistys Hippos

Kansalaisyhdistyksen synnyn ja joukkojärjestäytymisperiaatteen läpimurron myötä 1880-luvulta lähtien Suomeen alettiin perustaa Kansanvalistusseuran oheen muita valtakunnallisia joukkojärjestöjä. 1800-luvun lopulla laajoja ihmisjoukkoja käsittäviä suurimpia joukkojärjestöjä olivat raittius- ja nuorisoseuraliike. Yleisen yhdistystoiminnan nousun seurauksena uusia yhdistyksiä perustettiin yhä erilaisemmille aloille.³⁸⁸ Esimerkiksi eläinsuojeluyhdistyksiä oli perustettu Suomeen 1870-luvulta alkaen, ja eläinsuojelun alussa juuri hevonen ja sen kohtelu olivat keskeisessä asemassa.³⁸⁹ Suomessa oli alkanut viritä myös yksin hevoseen kohdistuvaa yhdistystoimintaa. Ensimmäisiä hevosystäväinyhdistyksiä oli perustettu Suomessa 1860-luvulla, ja laajemmin niitä oli alettu perustaa 1870-luvulta alkaen. Toiminnan painotusalueet vaihtelivat paikallisten yhdistysten välillä hevoshoidon ja hevosten kohtelun parantamisesta hevoskannan kohennuskeinoihin, kuten kilpa-ajoihin tai varsanäyttelyihin. Yhdistystoiminnan lähtökohta oli kansan kiinnostuksen herättäminen ylipäättään suomalaisen hevosen parantamiseen, eikä sen yleinen päätarkoitus sisältänyt vielä uusia rodunjaloituksen periaatteita.³⁹⁰ Kotieläinjaloituksen ympärille virisi uutta

387 Pietiäinen 1992, 18–21; Savolainen, Raimo, ”Maanviljelysneuvos Nils Grotenfelt (1846–1902)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=136>, luettu 22.1.2014; Nylander 1906, 21–24.

388 Ks. esim. Alapuro & Stenius 1987, 8–52; Hentilä 1987, 213–235; Sulkunen & Alapuro 1987, 142–156; Haapala 1995, 40–46.

389 Lappalainen 2003, 27–31, 39–73; Laitila 1991, 9–19; Nieminen 2001, 8–93; Pietiläinen 2014, 192–197. Esimerkiksi juuri Ludvig Fabritius vaikutti myös Turun eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnassa vuodesta 1887. Lappalainen 2003, 161–163.

390 Ks. esim. Bonn 2004, 79–84; Ojala 1998, 15; Korpela 2012, 13; Vanha-Similä 2007, 66–67. Yhdistysten toiminnasta ja säännöistä. Ks. myös esim. Asetukset Hevosystäväin yhteydelle Hämeenlinnassa, Hämeenlinna 1870, Kansio 115, PpKH, KK; Säännöt Hewosystäväin-yhtiölle Uudenmaan läänissä, Helsinki 1871, Kansio 117, PpKH, KK; Säännöt Hewois-ystäväin Seuralle Keski-Karjalassa, Joensuu 1874, Kansio 115, PpKH, KK. Tarkemmin esimerkiksi vuonna 1871 perustetun Uudenmaan läänin hevosystäväinyhdistyksen ja vuonna 1873 perustetun Keski-Karjalan hevosystäväinseuran toiminnasta. Ks. Ehrnrooth 1918; Erälä 1923. Uudenmaan läänin hevosystäväinyhdistyksen perustamisessa juuri Edvard Duncker oli ollut keskeinen toimija, ja mukana oli ollut myös Ernst Fabritius. Ehrnrooth 1918, 3.

yhdistystoimintaa, kun koirille perustettiin Finska Kennelklubben vuonna 1889. Siipikarjan- ja mehiläishoitoa varten perustettiin Suomen Siipikarjan Ystävät vuonna 1894.³⁹¹

1800-luvun jälkipuolella hevosystäväinyhdistyksiä oli perustettu eri puolille Suomea,³⁹² mutta 1890-luvulla Turussa perustettiin niistä erillinen, uusi hevosjalostusyhdistys. Läänineläinlääkäri Ludvig Fabritius kutsui paikallisia hevosmiehiä keskustelemaan Hippo-nimisen hevoskasvatusyhdistyksen perustamisesta Turun VPK:n talolle 20.10.1894. Kokouksen puheenjohtaja Fabritiuksen lisäksi siihen osallistui paikallisia maanviljelijöitä (I. Kuffschinoff Loimaalta, E. Maunula Urjalasta, J. H. Lindholm, Frans Lindroos-Pisu ja J. V. Paaskunta Kaarinasta, K. J. Sonck Sauvosta, J. Lagerström ja J. J. Sääteri Liedosta, J. E. Kenni Humppilasta, J. Moisio Nousiaisista, Oskar Hartman Raisiosta ja E. Ekblom Paraisilta) sekä yksi ajuri (G. From). Yhdistyksen sääntöehdotus hyväksyttiin kokouksessa pienin muutoksin. Kolme henkilöä (Hartman, Ekblom ja From) lukuun ottamatta läsnäolijat kirjoittautuivat yhdistyksen jäseniksi. Lisäksi varainhoitajan avustaja J. Fr. Holländer Turusta, maanviljelijä A. Wirzenius Loimijoelta ja kartanonomistaja A. Wahren Urjalasta olivat ilmoittautuneet yhdistyksen perustajiksi.³⁹³ Hippoksen perustamisen taustavaikuttajana oli myös Ludvig Fabritiuksen veli Ernst Fabritius, jonka merkistystä Ludvig Fabritius korosti Hippoksen perustamisessa. Ernst Fabritius oli jo useita vuosia aiemmin puhunut hevosjalostusyhdistyksestä. Lisäksi hän oli osallistunut kokoukseen Loimijoen kestiekivarissa syksyllä 1894, jolloin joukko hevosystäviä oli pohtinut Hippo-yhdistyksen perustamista.³⁹⁴

Ludvig Fabritiuksen verrattuna muut Hippoksen perustajajäsenet olivat pääasiassa taustavaikuttajia, jotka Fabritius ja muutamat muut asianharrastajat olivat koonneet ympärilleen.³⁹⁵ Monessa toimessa aktiivisesti vaikuttaneen Fabritiuksen suurin mielenkiinnonkohde olivat hevoset, ja hänen omien sanojensa mukaan Hippo-idean innoittamana oli helppo mennä eteenpäin. Ludvig Fabritiusta on nimitetty Hippo-yhdistyksen myötä jopa suomalaisen hevosen isäksi.³⁹⁶ Hänen ohellaan yhdistyksen alkuvaiheissa tärkeitä toimijoita olivat muut ensimmäisen johtokunnan jäsenet. Johtokuntaan valittiin keskeiset paikalliset vaikuttajat, ja siitä muodostui yhdistyksen aktiivinen sisäpiiri. Johtokuntaan

391 Unhola 2014, 19–55; Pietiläinen 2014, 172–197; Mäkelä-Alitalo 1998, 18–37; Aalto 1991, 9–39; Martimo 1944, 12; Kallela 1946, 13.

392 Hevosystäväinyhdistystoiminnan leviämisen seurauksena yhdistysten säännöille haettiin vahvistusta eri osista Suomea. Ks. Kansio 115–117, PpKH, KK.

393 Hippoksen perustamispöytäkirja 20.10.1894, alku, § 3, MRA; Johansson 1994, 5–6, 149–151; *Hevoskasvatusyhdistys Hippo 25-vuotias*, 1920, 5; Fabritius, L. 1896, 4–6; L. Fabritius & al. Keisarille (päiväämätön), KD 91/174 1895, Ea:183, MvtkA, KA.

394 Fabritius, L. 1901a, 114–115.

395 Hippoksen perustamispöytäkirja 20.10.1894, § 1, MRA. Fabritius katsoi useiden muiden maiden olevan suuresti Suomea edellä hevosjalostuksessa. Oli toivottavaa, että myös Suomessa ryhdyttäisiin toimiin suomalaisen hevosen jalostamiseksi.

396 Fabritius, Ella 1950, 2, 60, 62, 64, 69; Alitalo, Ilkka, ”Fabritius, Ludvig (1854–1933)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5976>, luettu 2.3.2017.

kuuluvat puheenjohtaja Fabritiuksen lisäksi J. Fr. Holländer ja A. Wahren sekä varajäseninä J. H. Lindholm (Lauste) ja A. Wirzenius.³⁹⁷

Hippoksen johtokunta lähetti yhdistyksen säännöt senaatin vahvistettaviksi joulukuussa 1894, ja asiaa käsiteltiin senaatissa 1.3.1895. Sääntöehdotus katsottiin puutteelliseksi, koska siinä ei esimerkiksi mainittu, kattaako yhdistyksen toiminta koko maan vai pienen alueen. Senaatti ei vahvistanut sääntöjä, ja ne otettiin uuteen käsittelyyn Hippoksen ensimmäisessä vuosikokouksessa 30.3.1895.³⁹⁸ Sääntöihin tehtiin pieniä muutoksia, joista kantakirjan kannalta oleellista oli yhdistyksen toiminta-alueen määrittely Turun ja Porin lääniin ja rajoittuviin osiin Hämeen lääniä.³⁹⁹ Kenraalikuvernöörin käsittelyn jälkeen säännöt vahvistettiin 17.5.1895.⁴⁰⁰ Yhdistyksen toimintaa haittasi varojen puute, ja senaatti myönsi sille 2 500 mk:n valtionavun.⁴⁰¹ Nils Grotenfeltin mukaan hakemus oli ensimmäinen merkittävä yksityinen toimi hevosjalostuksen parantamiseksi vientiin.⁴⁰²

Uuden yhdistyksen tarkoitus oli puhtaan suomalaisen hevosen jalostus. Hevoskasvaty yhdistys Hippoksen tarkoituksiksi määriteltiin ”siitto-eläimiksi kelvollisten hevosten systemaattisen valikoimisen ja niistä syntyneiden varsojen järkipäisen kasvattamisen kautta luoda tyyppillinen suomalainen hevoslaji”⁴⁰³. Sen toiminnassa korostui jalostus, jonka taloudellista merkitystä korostettiin. Yhdistyksen jäsenet veloitettiin suunnitelmalliseen hevosjalostukseen.⁴⁰⁴ Yhdistyksestä määrättiin, millä oriilla jäsenet saivat astuttaa tammansa sekä rajoitettiin kantakirjahevosten myyntiä. Yhdistyksessä keskeinen jalostuskeino oli nimenomaan kantakirja sen jäsenten jalostushevosista.⁴⁰⁵ Kantakirja kuului yhdistyksen sääntöihin jo sen perustavassa kokouksessa, jolloin hyväksyttiin valmisteltu ohjelma vaatimuksista Hippoksen kantakirjaan.⁴⁰⁶ Ajamassaan Hippos-aatteessa Fabritius oli siten perustanut kolmannen tahon hevoskantakirjan toteuttajaksi. Kantakirja erosi kahdesta

397 Hippoksen perustamispyytäkirja 20.10.1894, § 4, MRA; Fabritius, L. 1896, 5–6; *Hevoskasvaty yhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 6.

398 Anomusdiaari 1894, 126, Ab:34, MvtKA, KA; Talousosaston 1. jaoston istuntopöytäkirja 1.3.1895, 3–4, Ca:425, STOA, KA; Fabritius, L. 1896, 5; *Hevoskasvaty yhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 7.

399 Säännöt hevoskasvaty-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK.

400 Anomusdiaari 1895–1895, 118, Ab:35, MvtKA, KA; Talousosaston 1. jaoston istuntopöytäkirja 17.5.1895, 696, Ca:427, STOA, KA.

401 Fabritius, L. 1896, 5–7; *Hevoskasvaty yhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 7–8.

402 Ernst Fabritius oli antanut asiasta lausunnon, ja Maanviljelyshallitus oli puoltanut hakemusta. Mvh:n kirje Mvtk:lle 28.5.1895, KD 91/174 1895, Ea:183, MvtKA, KA. Ks. tarkemmin KD 91/174 1895, Ea:183, MvtKA, KA. Suomalaisen hevosen kasvatuksesta vientiä varten. Ks. esim. Fabritius, E. 1891, 11–13, 17–22.

403 Säännöt hevoskasvaty-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK.

404 Fabritius, L. 1896, 4; Johansson 1994, 7–8, 151.

405 Säännöt hevoskasvaty-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 2, § 9–13, Kansio 117, PpKH, KK; Johansson 1994, 151–152.

406 ”Yleiskaava, käsittävät vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos”-nimisen hevoskasvaty-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvaty-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 17, 19, Kansio 117, PpKH, KK; Hippoksen perustamispyytäkirja 20.10.1894, § 2, MRA; Fabritius, L. 1896, 5; *Hevoskasvaty yhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 7; Johansson 1994, 6, 149–152.

muusta aloitteesta siten, että se sidottiin Hippoksen jäsenyyteen. Myös Roger Johansson on kiinnittänyt huomion siihen, että Hippos-kantakirja olikin aluksi enemmän omistusluettelo, johon merkittiin Hippoksen ja sen jäsenten hevosia.⁴⁰⁷

Johansson väittää, ettei Hippoksen sääntöjä vahvistettaessa Suomessa ollut muita hevoskantakirjoja. Myös Ludvig Fabritiuksen elämäkerrassa korostetaan hänen urauurtavaa merkitystään hevosasialle sekä Hippos-yhdistyksen kantakirjaa mallina valtion kantakirjalle.⁴⁰⁸ Käsitys on siirtynyt osaksi suomalaisen hevosen yleistä historiakuva.⁴⁰⁹ Aiemmin kantakirjaehdotuksista on tunnettu laajemmin kuitenkin ainoastaan Hippoksen toiminta, ja muut pioneeritoimijat ovat jääneet huomaamatta. Ludvig Fabritius oli kyllä merkittävä hevosalan toimija, mutta ennen Hippoksen perustamista oli vireillä jo kaksi muuta hevoskantakirja-aloitetta. Kolmen aloitteen lähes samanaikainen synty osoitti, että suomalaisen hevosen kantakirjahanke oli aiemmin tiedettyä laajempi prosessi. Asiassa oli kyse yksittäisen yhdistyksen toimintaa mittavammasta uuden innovaation tulosta Suomen hevosjalostukseen. 1890-luvun alussa laaditut innovatiiviset kantakirjaehdotukset olivat käänteentekevät suomalaisen hevosen jalostuksessa eläinjalostusmetodien kansainvälisessä murroksessa. Yhdessä nämä kolme aloitetta alkoivat määrittää hevosjalostuksen lähtökohdina sen tulevaisuutta Suomessa. Niiden kautta oli aloitettu käytännön toimet jalostus-innovaation hyväksymisen puolesta, mikä vastaa Everett M. Rogersin teoriassa innovaatioita koskevasta päätöksenteosta sen kolmatta vaihetta.⁴¹⁰

Yhteydet aloitteiden välillä

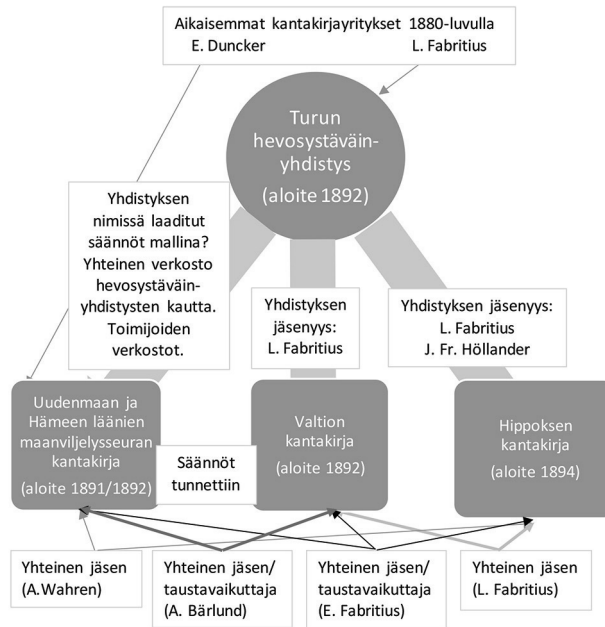
Kantakirja-aloitteiden erilaisista toteutustavoista huolimatta niiden välillä oli innovaattorien kautta useita yhteyksiä, jotka osoitan kuviossa 7. Myös hevosystäväinyhdistysten merkitys asiassa ilmenee ensimmäisten suomalaisen hevosen kantakirjan viitteiden kautta 1880-luvulla, jolloin kantakirjayritykset tiivistyivät Edvard Dunckerin ja Ludvig Fabritiuksen työstämässä hevosyhdistysten keskuskomitean sääntöehdotuksessa vuonna 1885. Koska Duncker tai Fabritius kytkeytyivät kaikkiin 1890-luvun alun kantakirja-aloitteisiin, ne voidaan jo pelkästään heidän kauttaan liittää jatkumoksi aiempaan uuden jalostustiedon välitykseen Suomessa, ja aloitteiden tekijät olivat osallistuneet siihen myös heitä laajemmin. 1890-luvun innovatiiviset aloitteet eivät syntyneet siten irrallaan niitä edeltäneestä uuden tiedon levitystyöstä.

407 Johansson 1994, 7–10.

408 Johansson 1994, 9, 151; Johansson 2014, 80; Fabritius, Ella 1950, 64.

409 Ks. esim. Pesonen 2007, 25–26. Turun Hippos nostetaan usein esiin valtion kantakirjan perustamisen yhteydessä, mutta muita samanaikaisia hankkeita ei mainita. Ks. esim. Ojala 1996, 61–65; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13.

410 Rogers 2003a, 20–22.

Kuvio 7. Yhteydet kantakirjaehdotusten välillä.

Tutkittaessa kantakirja-aloitteiden etenemistä huomataan niiden kaikkien yhteys Turun hevosystäväinyhdistyksen nimissä vuonna 1892 laadittuihin kantakirjasääntöihin (ks. kuvio 7). Ne olivat suoraan valtion kantakirjasääntöjen taustalla ja muistuttivat ulkoasultaankin myöhemmin vuonna 1895 painettuja valtion kantakirjasääntöjä. Koska molemmat ovat Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran arkistossa, ne olivat ainakin sihteerin Johannes Jernströmin tiedossa⁴¹¹. Turun hevosystäväinyhdistyksen nimissä laaditut säännöt oli lähettänyt helsinkiläinen eläinlääkäri Artur Bärlund⁴¹², joka kytkeytyi muutenkin maanviljelysseuran kantakirja-aloitteeseen.⁴¹³ Turun hevosystäväinyhdistyksen nimissä tehty sääntöehdotus saattoikin vaikuttaa maanviljelysseuran kantakirjasääntöihin, koska se oli pidemmälle valmisteltu keväällä 1892. Maanviljelysseuran säännöt saatiin julkaistua vuonna 1895 *Biet*-lehdessä, ja niistä on sekä käsikirjoitettu että painettu versio. Vastaavasti koska maanviljelysseuran kantakirjakomiteaan kuului Ernst Fabritius, hänen

411 Myöhemmin Jernström totesi, että 1890-luvulla ajatus järjestelmällisestä hevosjalostuksesta oli syntynyt usealla taholla, mutta hänen mukaansa se konkretisoitui vasta maanviljelysseuran aloitteesta. Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosnäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 215.

412 Asiakirjoissa oli Bärlundin kiittäminen ja leima. Åbo Hästvännöförenings Bestyrelse, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; Hevosystäväin-yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA. Vuoden 1892 sääntöversiota ei ole löytynyt muualta.

413 Bärlundin asiantuntemuksesta. Ks. esim. Stenberg, H., ”Krönika över Artur Bärlund”, *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967, 10; ab, ”Våra hästutställningar”, *Finsk Veterinär Tidsskrift* 4/1893, 58–60.

kauttaan tieto siitä oli välittynyt muiden aloitteiden tekijöille.⁴¹⁴ Lisäksi valtion kantakirja-aloitteen tekijöistä Theodor Forssell oli Uudenmaan lääninagronomina tietoinen maanviljelysseuran pyrkimyksistä. Koska maanviljelysseuran ja valtion kantakirja-aloitteet olivat ajallisesti niin lähellä toisiaan, on vaikea todeta, kummassa otettiin enemmän toisesta mallia, ja missä määrin Turun perusteellisesti valmistellut säännöt olisivat esikuvana myös maanviljelysseuran kantakirjasäännöille.⁴¹⁵

Ludvig Fabritiuksen näkökulmasta Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura ei ollut sopiva väylä kantakirjan toteuttamiseen. Se ei kuulunut alueellisesti Turussa asuvan Fabritiuksen toimintapiiriin, eikä eläinlääkäri Fabritius ehkä kokenut maanviljelysseura-aatetta omakseen. Fabritius olikin ollut laatimassa maanviljelysseuran kantakirjalle kilpailevaa ehdotusta, jonka tavoitteeksi nousi koko maan kattava kantakirja. On huomattava, että siihen osallistunut Artur Bärlund oli yhteydessä myös maanviljelysseuran kantakirjaan. Aloitteessa Turun hevosystäväinyhdistyksen sijaan Maanviljelyshallituksen puoleen kääntymiseen lienee vaikuttanut yhden aloitteentekijän, Theodor Forssellin valinta vuonna 1892 perustetun Maanviljelyshallituksen ensimmäiseksi sihteeriksi.⁴¹⁶ Siitä huolimatta asia eteni hitaasti hallinnon byrokratiassa, ja Ludvig Fabritius näki ajamansa valtion kantakirjan etenevän liian hitaasti. Hevospiireissä tunnettu Fabritius alkoi ajaa kantakirjaa uuden Hippos-yhdistyksen kautta vuonna 1894.⁴¹⁷ Vaikka Fabritius oli tavoitellut valtakunnallista kantakirjaa, paikallinen Hippos-yhdistyksen kantakirja kelpasi asiasta vakuuttuneelle Fabritiukselle. Hippos-yhdistyksen ensimmäisen johtokunnan jäsenistä osa kuului Turun hevosystäväinyhdistykseen, jonka johtokuntaan kuulunut Fabritius⁴¹⁸ oli saattanut löytää juuri sen kautta verkoston Hippoksen perustamiseen. Ludvig Fabritiuksen lisäksi Hippoksen ja valtion kantakirja-aloitteita yhdisti hänen veljensä Ernst Fabritiuksen valinta valtion hevoshoitonneuvojan virkaan vuonna 1893. Fabritiuksen veljesten kautta Hippoksen valmistelijat tunsivat siten valtion kantakirjaehdotuksen yksityiskohdat. Li-

414 Esimerkiksi valtion kantakirjaehdotuksen edetessä Ernst Fabritiuksen tiedossa olivat maanviljelysseuran kantakirjasäännöt. Ks. esim. Stadgar, för åstadkommande af en stambok för till afvel lämpliga arbetshästar för Nylands och Tavastehus län, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

415 Vrt. Grotenfelt, Nils (Theodor Forssell 8.1.1895), Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Anmälningsbref, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Åbo Hästvänsförenings Bestyrrelse (1.12.1892), Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Hevosystäväin-yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Anmälningsbref No., Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895. Valtion kantakirjan valmistelun eteneminen ja sen asiakirjojen yhtenevyys edellä esitettyihin näkyy myös Maanviljelyshallituksen arkistossa. Ks. KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

416 Pietiäinen 1992, 23–24.

417 Myös Pesonen on todennut, että koska valtion hevosjalostustoimet polkivat paikallaan, Fabritius perusti Hippoksen. Pesonen 2007, 25.

418 Johansson 1994, 114.

säksi Hippoksella oli yhteys Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kanta-
kirja-aloitteeseen Ernst Fabritiuksen ja Axel Wahrenin kautta. Kokonaisuudessaan hevos-
piirien pienuus lisäsi aloitteiden keskinäistä tunnettavuutta ja yhteenkietoutumista, eikä
näennäisesti erillisten aloitteiden kehitystä voi täysin erottaa toisistaan. Aloitteiden väliset
yhteydet vahvistivat entisestään yksilöiden asemaa hevoskantakirjan innovaattoreina Suo-
messä.

2.1.3 Yksilöt kantakirja-aloitteiden takana

Korkeakouluopinnot yhdistävä tekijä

Kantakirjainnovaattoreita olivat pääsääntöisesti henkilöt, jotka pyrkivät ratkaisemaan
hevosjalostuksen tulevaisuuden kolmella erillisellä aloitteella 1890-luvun alun Suomes-
sa (ks. kuvio 8). Heidän kauttaan korostui yksilön merkitys. Kantakirjainnovaation en-
simmäisessä vaiheessa yksittäisten henkilöiden korostumisessa johtavina toimijoina oli
yhtenevyys vaikuttajayksilöiden ja heidän verkostojensa asemaan innovaatioteorioissa.⁴¹⁹
Laatiessaan kantakirjaa koskevat innovatiiviset aloitteet innovaattorit hyväksyivät uuden
jalostusmetodin Suomessa ensimmäisenä hevosjalostuksen perustaksi. Tieto innovaatiosta
ja ymmärrys sen toiminnasta – Everett M. Rogersin teorian innovaatiota koskevan päätök-
senteon ensimmäinen vaihe – sekä innovaatiota suosiva asenne – Rogersin teorian toinen
vaihe – olivat edellytys sen myöhemmälle käyttöönotolle.⁴²⁰

Sosiaaliselta taustaltaan merkittävä osa kantakirjainnovaattoreista oli ruotsinkielisiä
säätyläisiä, joilla oli mahdollisuus hankkia uutta tietoa opiskelemalla Suomessa tai ulko-
mailla. Taulukon 1 mukaan hauholaista ratsutilallista J. R. Wuolijokea lukuun ottamatta
innovaattoreita yhdistivät korkeakouluopinnot. Heistä kolmella – P. A. Brofeldt, Akseli
Lilius ja O. A. Ståhlberg – oli oikeudellisia opintoja ja tuomarintutkinto. Edvard Duncker,
Johannes Jernström ja Axel Wahren olivat agronomeja, ja Theodor Forssellilla oli muita
maatalousopintoja. Lisäksi Dunckerilla, Forssellilla ja Artur Myrbergillä oli luonnontie-
teen opintoja. Heistä Duncker⁴²¹ ja Forssell olivat opiskelleet ulkomailla. Artur Bärlund
ja Ludvig Fabritius olivat eläinlääkäreitä, joista ensimmäinen oli opiskellut Berliinissä ja
jälkimmäinen Tukholmassa. Poikkeuksen koulutustaustaan teki Ernst Fabritius, joka oli
opiskellut säveltäjäksi ja viulistiksi Leipzigin Musiikkikonservatoriossa⁴²². Yksittäinen
opintosuunta ei ollut ratkaiseva valikoitumisessa hevoskantakirjan innovaattoriksi Suo-
messä. Taulukon 1 mukaan kantakirjainnovaattoreista noin puolet olivat opiskelleet ulko-

419 Ks. esim. Rogers 2003a, 22–28, 37–38, 174, 279–283, 293; Rogers 2003b, 130, 140–141; Hölttä 1982, 11, passim; Inkinen 2000, 150–153.

420 Ks. esim. Rogers 2003a, 20–21, passim.

421 Edvard Dunckerin todistus Ultunan maanviljelysinstituutista 14.9.1861, Mapp 6, 898, SLSA, KK.

422 Ernst Fabritiuksen todistus Leipzigin Musiikkikonservatoriosta 18.8.1861, HMTA.

mailla. Heitä yhdisti tiedonintressi uusimpaan tieteelliseen kotieläimiin liittyvään tietoon, jota kotimaassa ei ollut lainkaan tai ainakaan käytännön tasolla saatavissa. Aili Oksasen mukaan yksi suomalaisten eläinlääkärien opiskelumotivaation syy oli juuri kiinnostus hevosiin.⁴²³

Taulukko 1. Kantakirjainnovaattorien koulutustausta.

Henkilö	Koulutus	Opiskelupaikka ja valmistumisvuosi
Brofeldt, P. A. (Petter Adolf) (1843–1898)	Tuomarintutkinto/ varatuomari	Helsinki? 1866/ 1869
Bärlund, Artur (1869–1912)	Eläinlääkäri	Berliini 1891
Duncker, Edvard (1835–1894)	Agronomi, filosofian maisteri (Fyysis-matemaattinen osasto)	Helsinki 1860/ Ulluna 1861
Fabritius, Ernst (1842–1899)	Säveltäjä	Leipzig 1861
Fabritius, Ludvig (1854–1933)	Eläinlääkäri	Tukholma 1876
Forssell (myöh. Koskenalho), Theodor (1837–1909)	Maatalousopintoja, Fm-yo (luonnontieteitä, Fyysis-matemaattinen osasto)	Tanska/ Ruotsi 1862/ Helsinki
Jernström, Johannes (1844–1903)	Agronomi	Mustiala 1867
Lilius (vuodesta 1906 Listo), Akseli (1856–1921)	Yleinen oikeustutkinto/ varatuomari	Helsinki 1883/ 1886
Myrberg, A. (Artur Gustaf) (1845–1909)	Fm-yo (Fyysis-matemaattinen osasto)	Helsinki
Ståhlberg, O. A. (Oskar August) (1838–1908)	Tuomarintutkinto	Helsinki? 1863
Wahren, Axel (1867–1930)	Agronomi	Mustiala 1888
Wuolijoki, J. R. (Juho Robert) (1843–1911)		

Lähde: von Hellens 1942, 25, 40–41; Mattson 1942, 74, 270–271, 638; Hanski, Jari, "Listo, Akseli (1856–1921)", Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015; *Hakemisto Matemaattis-luonnontieteellisen osaston matrikkeliin 1853–1874; Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*, Forssell 17824, Ståhlberg 17685, Brofeldt 18093, Myrberg (Myrberg) 18603; Lappalainen, Seija, "Fabritius, Ernst (1842–1899)", Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6875/>, luettu 18.12.2015; Heikinheimo 1955, 840; Ramsay 1928, 270; Mäkinen, Riitta, "Jernström, Johannes (1844–1903)", Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017; Nordenstreng 1927, 41, 195–196.

Eläinlääkäriin ja maatalouden opinnot olivat lähinnä eläinjalostustietoa, ja kansainvälisesti jalostusteoreetikot olivat usein eläinlääkäreitä. Esimerkiksi Saksassa jalostus oli kuulunut ensimmäisenä eläinlääkäriopintoihin.⁴²⁴ Ludvig Fabritius olikin suorittanut kotieläin-

423 Mäkelä-Alitalo 2008, 156–158. Yleisesti suomalaisten maatalouden alan toimijoiden ja eläinlääkärien kansainvälisissä yhteyksissä näkyi Tanskan merkitys suomalaisen maatalouden mallimaana. Suosiossa oli esimerkiksi Tanskan kuninkaallinen eläinlääkäri- ja maanviljelyskorkeakoulu, jossa myös Victor Prosch oli vaikuttanut. Ks. esim. Halila 1967, 197–208; Toivio 2014, 108–116; Jonasson 2015; Mattsson 1942, passim.; Mäkelä-Alitalo 2008, 21–39, 60–65, 152–156, 165–167; von Hellens 1942, passim.

424 Orland 2003, 180, 188.

jalostuksen opinnot kiitoksella hyväksytysti Tukholmassa vuonna 1876.⁴²⁵ Suomalaisessa lehdistössä tiedettiin, että joissakin maissa nimenomaan eläinlääkärit olivat kantakirjan käyttöönoton etujoukoissa.⁴²⁶ Suomessa eläinlääkärien pieni osuus kantakirjainnovaattoreissa johtui eläinlääkärien vähäisyydestä ja siitä, että ala edellytti ulkomaisia opintoja.⁴²⁷ Heidän vaikutuksensa kantakirjan esitaistelijoina oli määrää merkittävämpi, koska eläinlääkärit – Ludvig Fabritius tai Artur Bärlund – olivat keskeisessä asemassa kahdessa kolmesta kantakirja-aloitteesta. Sen sijaan maanviljelysseura ei ollut eläinlääkärien pääasiallista vaikutuskenttää, ja Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjassa korostui vielä muita aloitteita enemmän maataloudellisen tiedon merkitys. Tosin Bärlund kytkeytyi myös sen kantakirjahankkeeseen, ja hevosystäväinyhdistysten edustajien varajäsenenä palkintolautakuntaan kuului myös muita eläinlääkäreitä. Lisäksi oikeusopinnojen kautta saadusta lainopillisesta tietämyksestä oli hyötyä kaikkien aloitteiden läpiviennissä.

Uuden tiedon lähteinä merkitystä oli myös ulkomaisilla maanviljelysnäyttelyillä ja -kokouksilla. Ne tarjosivat mahdollisuuden tutustua maatalouden kansainväliseen kehitykseen⁴²⁸, ja niistä saatiin tietoa myös kotieläinroduista.⁴²⁹ Lisäksi ulkomaiset opintomatkat olivat tärkeä tiedonhankinnan keino. Siinä, että senaatti tuki niitä, näkyi makrotason uuden maataloudellisen tiedon intressi.⁴³⁰ Vuonna 1893 Ludvig Fabritius matkusti senaatin varoilla Euroopassa (Ruotsi, Tanska, Saksa, Ranska ja Englanti) ja hänen tarkoituksensa oli ollut käydä myös Chicagon maailmannäyttelyssä. Fabritius perusteli uusimpien kotieläinjalostusmetodien opiskelua kansantaloudellisilla tekijöillä kansainvälisessä kilpailussa.⁴³¹ Ulkomaisia opintomatkoja tekivät myös Edvard Duncker, Theodor Forssell, Johannes Jernström ja Axel Wahren. Lisäksi Artur Bärlund oli työskennellyt Saksassa.⁴³²

425 L. Fabritiuksen todistus Tukholman kuninkaallisesta eläinlääkäri-instituutista 13.6.1876 (jäljennös), Ei:2, LhkA1, KA.

426 Ks. esim. ”Literatur. Baltisches Stammbuch edlen Rindviehs...”, *Biet* 2/1892, 63.

427 Mäkelä-Alitalo 2008, 21–39.

428 ”Landtbruksutställningarna i utlandet...”, *Biet* 5/1891, 162–163. Ruotsalaisista maanviljelyskokouksista. Morell 2013, 50–119; Kährström 2013, 223–269.

429 Ks. esim. ”Anglerrasen på utställningen i Hamburg”, *Biet* 4/1883, 228–233; Juhlin-Dannfelt, H., ”Kungl. Engelska Jordbrukssällskapets utställning år 1884”, *Biet* 5/1884, 282–289; ”Landtbruksmötet i Stockholm 1886”, *Biet* 4/1886, 203–216; L. F., ”I. Hästutställningen”, *Biet* 4/1886, 217–224; Strähle, E. J. j:or, ”II. Nötboskapen”, *Biet* 4/1886, 225–231; G. G., ”Landtbrukskongressen i Kjöbenhavn. I”, *Biet* 7/1888, 200–205; G. G., ”Landtbrukskongressen i Kjöbenhavn. II”, *Biet* 7/1888, 293–301; U. f. L., ”Hästafvelsfrågan på kongressen i Kjöbenhavn”, *Biet* 9/1888, 280–286.

430 Ks. Kansio 108, MvhkoA1, KA; Kansio 109, MvhkoA1, KA. Johan Mannerheim perehtyi valtion varoilla nimenomaan kotieläinten siitokseen vuosina 1893–1894. Mannerheim 1896.

431 Virka-ansioin Luettelo, Ludvig Julius Wolfgang Fabritius, Ei:2, LhkA1, KA; Fabritius, Ella 1950, 58; von Hellens 1942, 40–41; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*, 1896, 190; L. Fabritiuksen kirje Keisarille 28.3.1893 (saapunut), STO AD 501/50 1893, Eb:2408, KA.

432 Mattsson 1942, 74, 270–271, 638; Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/4948>, luettu 30.8.2017; von Hellens 1942, 25.

Näiden yhteyksien lisäksi innovaattoreilla oli käytössä laajasti ulkomaista jalostuskirjallisuutta.⁴³³

Kantakirjatiedon leviämisen alkuvaiheessa korostui suomalaisten hevosvaikuttajien kansainvälisten verkostojen merkitys. Aluksi juuri kansainväliset verkostot kokonaisuudessaan olivat mahdollistaneet suomalaisten hevosvaikuttajien pääsyn uuden jalostustiedon äärelle, ja niissä näkyi yhtenevyys yleisesti esitettyihin uuden tiedon leviämisyliin. Niiden kautta kansainvälinen jalostustieto oli saavuttanut Suomessa hevoskantakirjan innovaattoreina toimivat henkilöt. Kansainväliset yhteydet ilmenivät esimerkiksi hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritiuksen kirjeenvaihdossa, joka suuntautui 1890-luvulla erityisesti Berliiniin, Pietariin, Kööpenhaminaan ja Lausitziin.⁴³⁴ Verkostojen voimakkuutta osoitti, että suomalaisilla hevosvaikuttajilla oli myös kansainvälisiä ystävyyssuhteita. Esimerkiksi Ludvig Fabritiuksen kansainvälinen hippologien suhdeverkosto oli laaja, ja häntä pidettiin kansainvälisesti tunnetuimpana suomalaisena hippologina.⁴³⁵ Yves Segers ja muut ovat esittäneet maataloudellisen tiedon verkostosta, että tieteellinen tieto ei ollut vain faktojen kokoelma tai tilasto, vaan se on nähtävä nimenomaan tieteilijöiden, asiantuntijoiden ja maanviljelijöiden välisenä kommunikaationa.⁴³⁶ Suomalaisten hevosvaikuttajien suhdeverkostolla hankittiinkin myös ulkomaisia asiantuntijoita antamaan mielipiteensä suomalaisen hevosen jalostuksesta. Esimerkiksi C. G. Wrangel osallistui kysymyksen käsittelyyn yleisessä maanviljelykokouksessa Turussa vuonna 1881.⁴³⁷

Vaikuttajien verkosto

Yves Segers on osoittanut paikallisten verkostojen merkityksen innovaation käyttöönoton alussa.⁴³⁸ Kun Suomessa alkoi olla saatavilla kantakirjatietoa, johtavien innovaattorien kotimaiset kontaktit tulivat keskeisiksi uuden tiedon leviämässä käytännön toimintatavoiksi. Kolmen hevoskantakirjan innovaattorit muodostivat Suomessa vaikuttajien verkoston, jonka osoitan kuviossa 8. Sen yläosassa näkyy valtion kantakirja-aloitteen (c) tekijät ja heistä Ludvig Fabritiuksen yhteys Hippoksen kantakirja-aloitteeseen (d). Fabritiuksen rooli oli aloitteessa keskeinen, mutta hänen lisäksi siihen olivat vaikuttaneet muut yhdistyksen perustajajäsenet ja hänen veljensä Ernst Fabritius. Lisäksi yhdistyksen sisäpiiriin kuuluivat

433 Ks. esim. Förteckning öfver afl. Magister Edvard Duncckers sterbhus tillhöriga böcker, JYK; *Finska Veterinärföreningens bibliotek*, 1909, EltK, HYmA; Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston kirjaston luettelo (1859–1933), Bf:1, MmoA, HMA.

434 Toivio 2014, 108–115; Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1, HhnA, KA. Hevosalan kansainvälisistä yhteyksistä. Ks. myös Bonn 2004, 59–60.

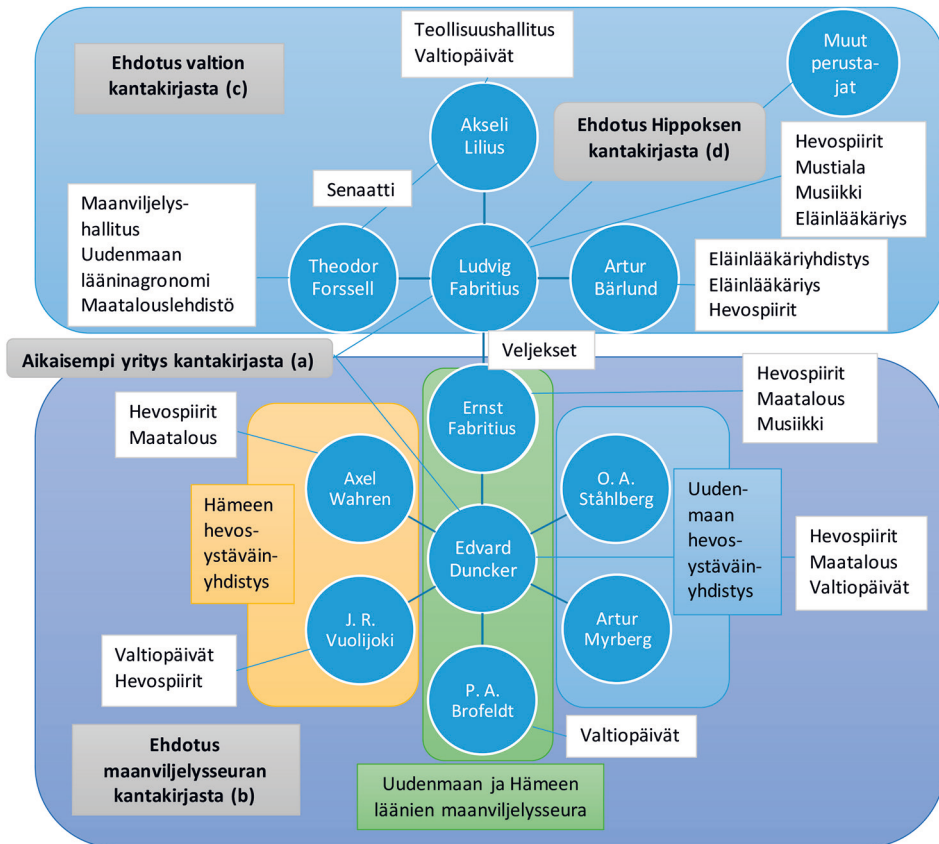
435 Ks. esim. Fabritius, Ella 1950, 26–27, 39–40, 50, 58–59, 67; Virka-ansioin Luettelo, Ludvig Julius Wolfgang Fabritius, Ei:2, LhkA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärllundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Eläinlääkärien suhteista ulkomaille. Mäkelä-Alitalo 2008, passim.

436 Segers 2016, 93–94.

437 Rönnbäck 1883, 90–106; Jonasson 2013, 163.

438 Segers 2016, passim.

ensimmäisen johtokunnan jäsenet. Kuvion 8 alaosassa on Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjakomitean (b) jäsenet. Seuran kantakirjaan vaikutti aktiivisesti myös Johannes Jernström, jonka rooli ei rajoittunut asian valmisteluun. Maanviljelysseuran sihteeri ylläpiti kantakirjaa, ja ensimmäisen kantakirjatilaisuuden jälkeen häneen olivat yhteydessä niin Hämeen hevosystäväin yhdistyksen W. C. Wilhelmson kuin Edvard Duncker.⁴³⁹ Kuviossa 8 osoitan myös tarkemmin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran (b), valtion (c) ja Hippoksen (d) kantakirjainnovaattoreiden verkostoa yhdistäneet tekijät sekä aloitteiden yhteyden 1880-luvun kantakirjayritykseen (a).

Kuvio 8. Valtion, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja Hippoksen kantakirjojen aloitteentekijöiden verkosto.

439 W. C. Wilhelmsonin kirje Joh. Jernströmille 23.4.1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; Edvard Dunckerin kirje UHlM:n sihteerille 7.5.1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85.

1890-luvun alussa riitti, että kantakirja-aloitteen jollakin toimijalla oli yhteys uusimpaan kansainväliseen jalostustietoon. Oleellista olikin aloitteentekijöiden kytkeytyminen aieman toimintansa perusteella Suomessa kantakirjan asiantuntijuutta edustaneiden Edvard Dunckerin tai Ludvig Fabritiuksen toimintapiireihin. Heidän kauttaan näkyi myös, miten uuden tiedon vienti aloitteeksi oli vaatinut yksilöiltä pitkäjänteistä uuden tiedon puolustusta. Lisäksi aloitteiden innovaattoreista 1880-luvun kantakirjakeskusteluun oli osallistunut Theodor Forssell, ja myös Ernst Fabritius oli osallistunut alan kirjoitteluun⁴⁴⁰. Koska Ludvig Fabritius tai Edvard Duncker olivat mukana kaikissa 1890-luvun alun kantakirja-aloitteissa, he nousivat vaikuttajien verkoston keskiöön eri aloitteita yhdistävinä henkilöinä. Laajemminkin samojen henkilöiden osallistuminen useampaan kantakirja-aloitteeseen korosti innovaattorien merkitystä ja asemaa kantakirja-asian eteenpäinviennissä. Duncker kuitenkin kuoli jo kesällä 1894,⁴⁴¹ joten hänen panoksensa jäi merkittäväksi lähes pelkästään innovaation ensimmäisessä vaiheessa.

Yleisesti vaikuttajien verkoston muodostumiseen vaikutti innovaattorien henkilökohtainen sosiaalinen verkosto. Sen syntyyn kytkeytyivät epämuodolliset verkostot, kuten suku, asuinpaikka tai ammatti. Tärkeä merkitys oli myös organisoituilla ja vapaaehtoisilla verkostoilla, kuten yhdistyksillä. Lisäksi merkittäviä olivat talouden, hallinnon ja politiikan toimijaverkostot.⁴⁴² 1890-luvun alun kantakirja-aloitteiden synnyssä oli korostunut yhdistysten luoman sosiaalisen verkoston merkitys. Sen kautta monet innovaattorit olivat myös tunnettuja paikallisia hevosvaikuttajia, mikä lisäsi hankkeiden uskottavuutta. Esimerkiksi Hämeen hevosystäväinyhdistyksen puheenjohtaja J. R. Wuolijokea pidettiin maakuntansa yhtenä johtavana hevosjalostusmiehenä.⁴⁴³ Kuviossa 8 osoitan kantakirja-innovaattoreiden laajempien toimintaympäristöjen kautta, että heitä yhdistivät myös useat muut henkilökohtaiset sosiaaliset verkostot.

Osa verkoston jäsenistä oli myös valtakunnallisesti tunnettuja hevos- tai maatalouden asiantuntijoita, minkä kautta muodostui laajoja ammattiin liittyneitä sosiaalisia verkostoja. Juuri Edvard Dunckerilla ja Ludvig Fabritiuksella oli molemmilla tunnettavuutta kotimaan hevospiireissä. He olivat kuuluneet esimerkiksi valtion hevosjalostuksen edistämiskomiteaan 1880-luvun alussa.⁴⁴⁴ Tunnettuja hevosasiantuntijoita olivat myös Ernst

440 Ks. esim. E. F., ”Finska trafvare II. Trafvarhingsten Jaakko den äldre”, *Biet* 6/1881, 321–325; E. F. [Fabritius, E.] 1888.

441 Mattsson 1942, 74.

442 Sosiaalisen verkoston tyypeistä kokoavasti. Teräs 2001, 32–33.

443 Hytönen 1926, 306; Heikinheimo 1955, 840. Maanviljelysseuran kantakirjakomitean jäseniä arvostettiin eturivin asiantuntijoina. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54. Hämeenlinnan paikallispolitiikan vaikuttaja P. A. Brofeldt oli myös vankeinhoidon asiantuntija. Nordenstreng 1927, 41.

444 Edvard Duncker puheenjohtajana ja Ludvig Fabritius jäsenenä. Komiteanmietintö 1880:1; Till Hans Kejslerliga Majestät, från Komitén för hästafvelns befrämjande underdänigst 19.4.1883, KD 29/461 1883, Ea:123, MvtkA, KA. Fabritiuksen ohella Dunckerilla oli pitkä asiantuntemus suomalaisesta hevosesta esimerkiksi ravikilpailuiden kruununasiamiehen kuin muun toiminnan kautta. Mattsson 1942, 74; von Hellens 1942, 40–41.

Fabritius, Artur Bärlund, Axel Wahren ja J. R. Wuolijoki. Valtion hevoskomiteoiden jäsenten asiantuntemusta arvostettiin, ja 1890-luvun alussa hevosrodun parantamiskomitean viidestä jäsenestä kolme – Edvard Duncker (pj), Ernst Fabritius (sihteeri) ja J. R. Wuolijoki – kytkeytyivätkin maanviljelysseuran kantakirja-aloitteeseen.⁴⁴⁵ Bärlundin valtakunnallisen arvostuksen osoitti senaatin kunniakirja, ja hän oli kiinnostunut jalostuskysymyksestä myös hevosia laajemmin.⁴⁴⁶

Innovaattoreista maataloudellisen tiedon huomattavaa asiantuntijuutta edustivat Theodor Forssell ja Edvard Duncker. Duncker oli palkittu kultaisella mitalilla maataloudesta Turun maanviljelyskokouksessa vuonna 1881. Forssellin ja Dunckerin valtakunnallista asiantuntijan asemaa osoittivat esimerkiksi heidän kirjalliset tuotoksensa sekä toiminta Maanviljelyshallituksessa. Nimenomaan Dunckerin tulo lisättyyn Maanviljelyshallitukseen vuosiksi 1892–1894 katsottiin tärkeäksi aiemman virkakilpailun häviöstä huolimatta.⁴⁴⁷ Innovaattoreita yhdistivät maatalouden ammatilliset verkostot myös käytännön maatalouden näkökulmasta, koska merkittävä osa heistä oli tilallisia tai kartanonomistajia (Ernst Fabritius, Edvard Duncker, Axel Wahren, J. R. Wuolijoki ja A. Myrberg), ja esimerkiksi J. R. Wuolijokea pidettiin yhtenä Hämeen huomattavimpana maanviljelijänä.⁴⁴⁸ Veikko Anttilan mukaan yhteisössään juuri korkean sosiaalisen statuksen omaavilla varakkailla tilanomistajilla oli yleinen merkitys maatalouden innovaatioiden käyttöönnotossa.⁴⁴⁹

Valtion kantakirja-aloitteessa näkyi eläinlääkäriyden tarjoama vahva ammatillinen verkosto. Eläinlääkärien välisiä yhteyksiä muodostui jo opiskelussa ulkomailla tai eläinlääkäriin ammattia aloittaessa.⁴⁵⁰ Ludvig Fabritiuksen ja Artur Bärlundin yhteys ilmeni eläin-

445 Muut komitean jäsenet olivat Johan Kock ja Edv. Frith. Reinius. Komiteanmietintö 1892:3, 6; ”Talousvaliokunnan mietintö N:o 13 Talonpoikaissäädylle jätetyn anomusehdotuksen johdosta, joka tarkoittaa suuremman valtionmäärärahan myöntämistä hevoskasvatuksen edistämiseksi”, Anomusmietintö N:o 28, Helsinki 1900, *Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1900 V*, 3.

446 Bärlundin asiantuntemuksesta ja hänen kannanottonsa hevosjalostuskysymykseen. Hän kuului myös Finska Kennelklubbenin johtokuntaan vuodesta 1895. Myöhemmin (1897) hänen asiantuntemustaan hyödynnettiin kantakirjanäyttelyissä. Stenberg, H., ”Krönika över Artur Bärlund”, *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967, 10; Aalto 1991, 39; ab, ”Våra hästutställningar”, *Finsk Veterinär Tidsskrift* 4/1893, 58–60; Muistilappu pisteytyksestä, *Asiakirjat* 1897, UHlMA, KA.

447 Pietiäinen 1992, 18–19, 24; Mattsson 1942, 271, 74.

448 Hytönen 1926, 306; Heikinheimo 1955, 840. On huomattava, että Edvard Dunckerin, Ernst Fabritiuksen, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Johannes Jernströmin välillä oli ollut suora yhteys ainakin jo vuonna 1886. He olivat olleet mukana perustamassa maanviljelijöiden yhteenliittymäksi Botolf-nimistä yhdistystä. Nils Grotenfeltin kirje 29.1.1886, Kansio nro 9, H:1, EFA, ÅAB. Botolf-yhdistyksestä. Ks. Mäkinen 1997, 19. Vastaavasti Ludvig Fabritius luennoi kengityksestä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kokouksessa Tammisaarella vuonna 1892. Jernström, Johannes, *Utdrag ur berättelsen öfver Nylands och Tavastehus läns Landbrukssällskaps värksamhet under år 1892*, 14, Kansio 121, MvkoA1, KA. Toimijoiden verkostot yhdistyivät useita reittejä.

449 Anttila 1974, 184–194.

450 Eläinlääkärien lukumäärästä. Mäkelä-Alitalo 2008, 71–78. Esimerkiksi Artur Bärlund valmistui Berliinistä vuonna 1891, minkä jälkeen vuonna 1893 valmistuivat Nikolaus Helenius, Jacob August Stenius ja Henrik Tallgren sekä vuonna 1894 August Albert Svahn. Tulevien eläinlääkäreiden yhteyksistä kertoo, että Bärlund, Stenius, Tallgren ja Svahn ottivat yhteiskuvan Berliinissä vuonna 1891 ja toisessa valokuvassa olivat

lääkäriyhdistyksen (Finska Veterinärföreningen) perustamisessa vuonna 1892.⁴⁵¹ Bärlund valittiin sen sihteeriksi, ja hallitukseen kuuluivat myös L. Fabritius ja H. Savela, joka oli keskeinen nautakarjan kantakirjan toimeenpanija. Yhdistystä perustettaessa näkyi myös eläinlääkärien kansainvälisen tutkimustiedon merkityksen ymmärrys, ja erityisesti Artur Bärlund oli aktiivinen kansainvälisessä yhteistyössä. Yhdistyksen aikakauskirjaa toimittivat Bärlund, Fabritius ja Cl. Ahlman. Lehdellä oli vaikeuksia vuonna 1893, koska yksi toimittaja oli opintomatalla, yksi rakennusyhtymässä ja kolmas kaukana paikkakunnalta. Rakennusprojektilla tarkoitettiin Bärlundin Helsingin Eläinklinikkaa, ja hän joutuikin eroamaan toimittajan tehtävästä.⁴⁵² Ammatin tarjoamien valmiuksien ja verkostojen lisäksi on huomattava eläinlääkärien ammattinsa kautta saavuttama laaja sosiaalinen verkosto paikallisiin hevostietureihin. Eläinlääkärien verkosto tarjosi myös esimerkin tärkeäksi katsomiensa asioiden edistämisestä, ja Artur Bärlundin myöhemmissä hankkeissa näkyi samankaltaisuus Ludvig Fabritiuksen toimiin.⁴⁵³

Kantakirjainnovaattorien välille muodostui yhteyksiä myös poliittisen ja hallinnollisen toiminnan kautta. Valtioapäivedustajaksi valinta merkitsi henkilön paikallista tunnettavuutta ja arvovaltaista asemaa. Valinta osoitti itsessään henkilön laajoja paikallisia sosiaalisia verkostoja, mutta mahdollisti myös laajemman poliittisen toimijaverkoston. Innovaattoreista J. R. Wuolijoki ja Edvard Duncker edustivat talonpoikaissäätystä ja Akseli Lilius sekä myöhemmin P. A. Brofeldt porvarissäätystä. Lisäksi Lilius oli toiminut talonpoikaissäädyn notaarina ja yksityisen valitusvaliokunnan sihteerinä vuoden 1885 valtiopäivillä.⁴⁵⁴ Säätäjien edustajat olivat yhteydessä toisiinsa yhteisissä asioiden käsittelyissä, ja säädäyksiä keskusteltiin myös hevostaloustuskysymyksestä. Talonpoikaissäädäyksiä oli aloitettu keskustelu orivarsojen yhteislaitumille laskun kieltämisestä vuonna 1882. Duncker osallistui voimakkaasti keskusteluun, ja viimeistään tätä kautta myös Lilius tutustui

Bärlund, Helenius ja Tallgren. Bärlund ja Svahn ottivat hauskan valokuvan myös Helsingissä, missä Bärlund istuu puuhevosensa rattailla. Bärlundilta on säilynyt myös muita henkilökuvia Berliinistä. Valokuvakokoelmat, EltK, HYmA.

451 Ludvig Fabritius oli ollut keskustelemassa eläinlääkäriyhdistyksen perustamisesta vuonna 1887 ja sitä käsiteltiin uudelleen Helsingissä vappuna 1892. Stenberg, H., ”Krönika över Artur Bärlund”, *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967, 4.

452 Bärlund oli myös hakemassa säännöille vahvistusta ja aikakauslehdelle tukea senaatista, mutta poliittisen toiminnan takia yhdistyksen asiat joutuivat usein odottamaan. Mannelin, Karl, ”Finska Veterinärföreningen under 25 år. 1892–1917”, *Suomen eläinlääkärilehti* 7–8/1918, 69–70, 72–74, 88–92, 95–96; Mannelin, Karl, ”Finska Veterinärföreningen under 25 år. 1892–1917”, *Suomen eläinlääkärilehti* 9–10/1918, 125–128, 130, 136–138; ”Utdrag ur protokollet, fördt vid Veterinärmötet i Helsingfors den 30 sept. och 1. okt. 1892”, *Finsk Veterinär Tidsskrift* 1/1893, 3–9; Fabritius, L., ”Utdrag ur protokollet, fördt vid Veterinärmötet i Helsingfors den 30 sept. och 1. okt. 1892”, *Finsk Veterinär Tidsskrift* 2/1893, 22–27; Stenberg, H., ”Krönika över Artur Bärlund”, *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967, 4–10.

453 Molemmat olivat mukana kantakirja-aloitteissa, paikallisissa Hippoksissa sekä perustamassa kengityskoulua ja eläinvakuutusyhtiötä.

454 Hanski, Jari, ”Listo, Akseli (1856–1921)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kby/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015; Heikinheimo 1955, 145–146, 840; Nordenstreng 1927, 41, 195–196. Tosin Brofeldt valittiin edustajaksi valtiopäiville vasta 1897. Myöhempien edustajaksi valinta osoittaa aiempaa paikallista aktiivisuutta. Nordenstreng 1927, 41.

hevoskysymykseen.⁴⁵⁵ Vahvin selitys Akseli Liliuksen osallisuuteen valtion kantakirjaehdotukseen on hänen toimintansa juuri senaatin alaisuudessa. Maanviljelyshallituksen sihteeri Theodor Forssell oli saattanut tutustua senaatissa Teollisuushallituksen kanslisti Liliukseen, joka oli ylennyt sen kamreeriksi vuonna 1891.⁴⁵⁶ Liliuksen aseman voitiin katsoa edistävän kantakirja-aloitteen läpimenoa, ja hänen kauttaan hankkeeseen saatiin myös lainopillista osaamista. Mahdollinen yhteys valtion kantakirja-aloitteen tekijöiden välillä oli myös Kööpenhaminan maanviljelys- ja teollisuusnäyttely vuonna 1888. Siellä kävi ainakin Forssell, ja siellä saattoi vieraillla myös Teollisuushallituksen vastanimetty kanslisti Lilius.⁴⁵⁷ Innovaattorien yhteydet korkeimpaan maataloudelliseen päätöksentekoon olivat kokonaisuudessaan tärkeitä, koska myös yhdistykset tarvitsivat valtion määrärahoja.

Valtion kantakirja-aloitteen tekijöistä Theodor Forssellilla oli parhaat edellytykset tuntea Akseli Lilius myös muun poliittisen toiminnan kautta. He olivat SKS:n jäseniä ja suomensivat molemmat myöhemmin sukunimensä. Forssell julkaisi suomenkielistä maanviljelyslehteä, ja Lilius oli *Uuden Suomettaren* aputoimittaja. Poliittiselta kannaltaan Forssell oli fennomaani ja Lilius sekä J. R. Wuolijoki vanhasuomalaisia.⁴⁵⁸ Laajemminkin innovaattoreilla oli henkilökohtaisia sosiaalisia verkostoja, jotka kytkeytyivät politiikkaan. Esimerkiksi innovaattorien ystävä- ja sukulaisperheissä saattoi olla suomenmielisiä.⁴⁵⁹ Opiskellessaan Berliinissä Artur Bärlund tunsu Oskari Merikannon, ja samaan aikaan Berliinissä saattoi olla myös Jean Sibelius. Ulkomailla suomalaiset viettivät yhdessä aikaa, ja musiikkiharrastus yhdisti säätyläisiä myös Suomessa. Fabritiuksen veljekset harrastivat musiikkia, ja esimerkiksi Ludvig Fabritiuksen opettajakaudella Mustialassa musisoitiin yhdessä.⁴⁶⁰

455 *Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1882*, 315–318; ”Talousvaliokunnan mietintö N:o 1 Hänen Keisarillisen Majesteettinsa armollisesta esityksestä Valtiosäätyjen anomuksen johdosta, että kielletäisiin laskemasta orivarsoja yhteiselle laiturille”, V. M. – Esit. N:o 11, Helsinki 1885, *Asiakirjat Valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1885 I*, 7; *Suomen talonpoikaisen säädyn keskustelupöytäkirjat 1885 II*, 450–452, 456, 463–464, 486, 596–600; ”Talousvaliokunnan mietintö N:o 2. Hänen Keisarillisen Majesteettinsa armollisen esityksen johdosta N:o 7, siitä, mitä oriidien laskemisessa laiturille on noudatettava”, V. M. – Esit. N:o 7, Helsinki 1888, *Asiakirjat Valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1888 I*, 2; *Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1888 I*, 399–400; Hanski, Jari, ”Listo, Akseli (1856–1921)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015; Nordenstreng 1927, 195–196.

456 Hanski, Jari, ”Listo, Akseli (1856–1921)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015; Nordenstreng 1927, 195–196.

457 Mattsson 1942, 270–271. Myös L. Fabritius saattoi käydä siellä.

458 Sulkunen 2004, 266, 276; Hanski, Jari, ”Listo, Akseli (1856–1921)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015; Mäkinen 1997, 32; Heikinheimo 1955, 840; Nordenstreng 1927, 41, 195–196.

459 Suvun ja ystävien kautta saattoi muodostua poliittisia yhteyksiä. Esimerkiksi Forsellin ystäväpiiriin kuului Aleksis Kivi, ja Juhani Aho oli P. A. Brofeldtin veljenpoika. Mäkinen 1997, 32; Autio 2003, 811. Suvun kautta saattoi muodostua myös muita epämuodollisia verkostoja. O. A. Ståhlbergin serkun poika oli K. J. Ståhlberg. Toinen serkku oli lääninagronomi, maanviljelysneuvos Fredrik August Teräksinen (1863–1938). Sukuun kuului kasvinviljelyn ja -jalostuksen professori Kaarlo Kustaa Teräsvuori (1884–1977). Ståhlberg saattoi Teräksisen kautta tuntea Forsellin, koska suvussa oli maataloustaustaa. Autio 2007, 372–373.

460 ab, ”Kamrater!”, päiväämätön puhe, A Bärlund Artur Isidor, EltA, HYMA; Bärlundin laulukirja Berliinistä noin vuodelta 1890 (nro 369), EltK, HymA; Mäkelä-Alitalo 2008, 30–31; Tawaststjerna 1989, 135–

Myös Fabritiusten toiminnassa oli kansallisia vaikutteita. Helmikuun manifesti oli järkytys Ludvig Fabritiukselle, ja hän osallistui passiiviseen vastarintaan, kuten *Fria Ord*-lehden kuljetuksiin. Hänen suomalaisuus-ajatuksensa näkyivät hänen vaimonsa kirjoittamissa muistelmissa ja Ludvig Fabritiuksen kirjoittamassa veljensä Ernst Fabritiuksen muistokirjoituksessa. Ernst Fabritius osallistui esimerkiksi aktiivisesti Helsingin Suomalaisen seuran toimintaan ja käytti suomenkielisiä runoja sävellyksissään. Bertil Gripenbergin mukaan Axel Wahren puolestaan kuului kagaaliin, ja hän joutui Bobrikovin karkottamaksi. Johannes Jernströmin asema hänen henkilökohtaisissa sosiaalisissa verkostoissaan oli poliittisesta näkökulmasta ristiriitainen: hän vastusti venäläistämistoimia, mutta hänen vaimonsa veli oli Bobrikovin lähimpiä miehiä.⁴⁶¹

Suuri osa innovaattoreista oli tilallisia tai ainakin hevosenomistajia. Kantakirjainnovaattorit olivat siten ennen kaikkea toimeliaita hevostmiehiä,⁴⁶² joille suomalaisella hevosella ja hevosjalostuksella oli tärkeä henkilökohtainen merkitys. Voidaan siten myös kysyä, oliko kantakirjassa kyse taistelusta maatalouden tai hevosjalostuksen kannalta välttämättömäksi katsotun asian puolesta vai oman aseman pönkittämisestä. Pieni, mutta vaikutusvaltainen hevostmiesten piiri oli katsonut kantakirjan niin tärkeäksi, että oli alkanut ajaa sitä suomalaiseen hevosjalostukseen. Korkeakoulutetut kantakirjainnovaattorit olivat monin tavoin yhteiskunnallisesti aktiivisia vaikuttajia, ja säätyläispiirien suppeus vahvisti entisestään heidän välisiään yhteyksiä.⁴⁶³ Toimijoiden useat hankkeet haittasivat osittain asian etenemistä, mutta juuri heidän laajoilla henkilökohtaisilla verkostoillaan Suomessa oli tärkeä merkitys jo yksin kantakirja-aloitteiden syntyyn. Innovaattorit hyödynsivät suomalaisia verkostojaan aloitteiden ajamiseen, ja kokonaisuudessaan niiden kautta muodostui Suomen hevoskantakirja-aloitteita yhdistänyt vaikuttajien verkosto. Sen ohella metodin läpivientiin kytkeytyi toimijoita, jotka pyrkivät ottamaan kantakirjan käyttöön muiden kotieläinten jalostuksessa.

159; Fabritius, Ella 1950, 45–49, 51, 53, 59, 70. Säätyläisten musiikkiharrastuksesta. Ks. myös Nordenstreng 1927, 41. Mustialan maanviljelys- ja meijeriopisto oli yleisesti tärkeä uuden maataloudellisen tiedon välittäjänä ja opettajakuntaa yhdistävänä paikkana. Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston kirjaston luettelo (1859–1933), Bf:1, MmoA, HMA; *Mustiala 1840–1908*, 1928, passim.; Fabritius, Ella 1950, 38, 45–48, 51.

461 Fabritius, Ella 1950, 43, 60–61, passim.; Fabritius, L. 1901a, 114–130; Lappalainen, Seija, ”Fabritius, Ernst (1842–1899)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6875/>, luettu 18.12.2015; Mattsson 1942, 638; Kesiö 2002, 58–59; Gripenberg 1945, 3; Björklund 2005, 93. Ernst Fabritiuksen poika Almar Fabritius oli tunnettu aktivisti 1900-luvun alussa. Uola, Mikko, ”Fabritius, Almar (1874–1953)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5460/>, luettu 14.3.2017; Korhonen 1995, 728–734; Ginström 1964, 228.

462 Innovaattoreista ainoastaan Akseli Liliuksen henkilökohtainen hevos- tai maatalouskytkös jäi löytämättä. Esimerkiksi Fabritiusten veljesten elämää hallitsi hevosinnostus. Fabritius, Ella 1950, 60, 62, 69; Fabritius, L. 1901a, 114–130; Simonen 1964, 153–154. Ludvig Fabritius katsoi useiden maiden olevan suuresti Suomea edellä hevosjalostuksessa. Oli toivottavaa, että myös Suomessa ryhdyttäisiin toimiin suomalaisen hevosen jalostamiseksi. Hippoksen perustamispyytäkirja 20.10.1894, § 1, MRA.

463 Esimerkiksi eläinlääkärit olivat pääosin ruotsinkielisiä. Mäkelä-Alitalo 2008, 84–86. Vrt. Eliitin merkitys maataloudellinen tiedon leviämässä. Segers 2016, 99–100, 116.

2.2 Kilpailu suomalaisen maatiaishevosjalostuksen johtotasemasta 1893–1895

2.2.1 Tavoitteet ja ideologia

Maatiaishevonen jalostuksen ohjenuoraksi

Suomessa hevoskannan aiemmissa parannusyrytyksissä oli seurattu kansainvälisiä jalostusteorioita, ja niiden mukaisesti kysymykseen oli yhdistynyt suomalaisen hevosen sekä muiden kotieläinten risteyttämistä ulkomailta tuoduilla eläimillä. Artur Bärlund, Ludvig Fabritius, Theodor Forssell ja Akseli Lilius eivät nähneet vanhoja jalostusmetodeita riittävinä valtion kantakirja-aloitteessa vuonna 1893: ”Mutta itse hevosenrodun parantamista tuskin voidaan yksin hallituksen tähän astisten toimenpiteitten kautta saavuttaa. Hevossiitoksessa on kyllä yleiseen annettu arvoa kotimaiselle rodulle, enemmän kuin esim. raavaskarjan siitoksessa, mutta yksityisten hevoskasvattajain yritykset eivät ole tuottaneet toivottua tulosta eivätkä sitä voikaan tuottaa, ennen kuin ruvetaan siitoseläinten polveutumismäärään antamaan täyttä arvoa.”⁴⁶⁴ Yleistäen puhtaan rodun jalostus edusti modernien hevosmiesten näkemystä ja risteytysmetodi edellisen sukupolven jalostusta, mutta siirtymävaiheessa jalostusmetodin valinta ei ollut yksiselitteinen.⁴⁶⁵ Asia oli päivänpolttava, mutta se ei ollut hevosjalostukseenkaan osalta selvä.⁴⁶⁶ Jalostuskysymys kytkeytyi laajemmin siihen, että kotieläinten hoito oli ylipäättään saanut aiempaa suuremman merkityksen maataloudessa Suomessa. Kun järkipäiväinen jalostus alkoi yleisesti korvata sattuman merkitystä kotieläinten kasvatuksessa, ensimmäisenä alettiin kantakirjan avulla kerätä tietoja kotieläinten ominaisuuksista. Suomessa kantakirjainnovaattorit huomasivat 1890-luvun alussa, että kantakirja edusti mittavaa jalostusmetodin murrosta ja oli aika perustaa se myös suomalaisille kotieläimille.⁴⁶⁷

464 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, Mvha1, KA. Hevosten järkipäiväinen siitos oli kulkenut yleisesti raavaskarjan edellä. T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 259. Vanhojen keinojen riittämättömyydestä oltiin yhtä mieltä. Ks. myös J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–54.

465 Esimerkiksi Johan Kock ja Ernst Fabritius riitautuivat aiheesta. Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 29.4.1899, Konseptikirja 1899, Da:1, HhnA, KA. Ks. myös Simonen 1964, 154. Nyt Ernst Fabritius puolusti maatiaishevosta ja piti risteytystä arapelinä. E. F. [Fabritius, E.] 1888, 160–162, 9–10. Aiemmin hevoshoidon neuvoja Ernst Fabritius oli ajanut suomalaisen maatiaishevosen risteyttämistä englantilaisella Norfolk-hevosella. Fabritius, L. 1901a, 123–124. Vuonna 1891 julkaistussa teoksessaan Ernst Fabritius esitteli molemmat menetelmät. Fabritius, E. 1891, 32–43.

466 Ks. esim. A-a-n, ”Tionde allm. finska landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 164–168. Hevosjalostus oli yleisesti ajankohtainen asia 1890-luvun alussa. Se oli laajan keskustelun ja myös valtion komitean työn kohteena. Ks. esim. Komiteanmietintö 1892:3. Ks. myös KD 10/382 1892, Ea:174, Mvta, KA. Yksityisistä risteytysyrityksistä. Ks. esim. Bonn 2004, 99–103.

467 T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 255–259. Hevosjalostuksen puutteellisista tiedoista 1893. ab, ”Våra hästutställningar”, *Finsk Veterinär Tidsskrift*

Eläinjalostuksen uusi kansainvälinen suunta oli siten lähtökohta suomalaiselle hevosjalostukselle. Suomalaisen hevoskannan parannusyritysten pitkää kehityslinjaa⁴⁶⁸ vasten oli luontevaa, että uutta jalostusinnovaatiota alettiin soveltaa suomalaiseen maataishevoseen. Kolmessa kantakirja-aloitteesta asiasta oltiin yksimielisiä, ja innovaattorit ratkaisivat perustavanlaatuisen kysymyksen kantakirjajalostuksen kohteesta Suomessa. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja paikallisten hevosystäväinyhdistysten yhteisen kantakirjan tarkoituksiksi määriteltiin suomalaisen työhevosen kehittäminen.⁴⁶⁹ Myös Hippos-yhdistyksen kantakirjassa oli kyse suomalaisen hevosen suunnitelmallisesta jalostuksesta.⁴⁷⁰ Vastaavasti Maanviljelyshallituksen kantakirjan tarkoitus nähtiin suomalaisen hevosrodun parantamisessa ja kantakirjahevosten kehittämisessä samaan tyyppiin. Valtion kantakirja-aloitteen tekijöiden mukaan suomalaisen hevosen kantakirja oli välttämätöntä saada toimintaan mahdollisimman nopeasti.⁴⁷¹ Hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritius totesi, että ”Suomen hevosrodun kantakirjan asettaminen on jo yleisesti tunnustettu niin tärkeäksi asiaksi, ettei minun enää tarvitse siitä puhua.”⁴⁷²

Monet ominaisuuksiltaan vaihtelevat paikalliset maataiseläinkannat olivat alkaneet kadota Euroopassa 1800-luvun lopulla sekä aiemman risteytyksen että jalostuksen yhdenmukaistamisen seurauksena, kun uusia rotuja oli alettu muodostaa vanhojen rotujen risteytyksellä sekä vanhojen eläinkantojen jalostuksella yhtenäisiksi roduiksi. Maataiseläimiin kohdistettiin yleisesti huomiota vasta niiden uhatessa hävitä. Suomessa tunnettiin ruotsalaisen maataishevosen surkea tila.⁴⁷³ Ludvig Fabritius oli todennut Malmön maan-

4/1893, 58–60. Myös Bonn on kytkenyt Suomessa käydyin jalostusteorioiden kamppailun sen kansainväliseen kontekstiin. Bonn 2004, 30–45, 105, passim.

468 Ks. luvun 1.3 kuvio 3.

469 Tarkoitus oli yhtenevä sääntöjen eri versioissa. Vrt. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29.

470 Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK; ”Yleiskäyttö, käsittävä vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos”-nimisen hevoskasvatus-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 17, Kansio 117, PpKH, KK.

471 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA; Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33; Hevosystäväin-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 1–2, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Hevosystäväin-yhdistys Turussa, ”Ohjeita hevosten tarkastamiseen ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirjaa” varten”, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 3–4, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA.

472 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 10.10.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

473 Toivio 2014, 107–108, 118; Theunissen 2012, 204–205; Furugren 1997, 137–138; Dyrendahl 1988, 242–244; Brotherus 1909, 84–107. Hevosroduista 1900-luvun alussa. Wrangel 1906, 48–204.

viljelysnäyttelyssä heinäkuussa 1881, ettei ruotsalaista maataishevosta ollut näytteillä ja se oli vaarassa kadota. Ruotsi oli risteytyksen seurauksena tullut roduttomuuden tilaan, ja Fabritius toivoi, ettei suomalainen hevonen jakaisi sen kohtaloa.⁴⁷⁴ Myös Tanskassa maataisakarja oli ollut vaarassa. Victor Proschin Pohjoismaissa aloittaman uuden jalostussuunnan myötä pyrittiin lopettamaan paikoin voimakas maataiseläinten risteyttäminen ulkomaisilla roduilla, ja puhtaan rodun jalostusteorian käyttö maataiseläinten jalostuksessa oli osa kamppailua vanhaa risteytysmetodia vastaan.⁴⁷⁵ Tanska oli ollut monilta osin suomalaisen maatalouden esikuva 1800-luvun jälkipuolella, ja Suomessa tunnettiin myös Proschin opit. Kansainvälisiä vaikutteita tuli monesta suunnasta, mutta Proschin vaikutus suomalaisen kotieläinjalostuksen käänteeseen on nähty merkittävänä etenkin lypsykarjan osalta.⁴⁷⁶ Esimerkiksi Ernst Fabritius nojasi vuonna 1891 kirjoittamassaan teoksessa maalaishevosen määrittelyssä ja sen kasvatuksessa Victor Proschin teokseen *Anwising till Landhästens behandling*.⁴⁷⁷

Suomalaisista maataiseläimistä puuttui yhtenäisyyttä ja pysyvyyttä kuten yleisesti eläinkannoista, joiden jalostus oli ollut sattumanvaraista ilman tiettyä päämäärää ja luonnon merkitys suuri. Theodor Forssell nosti aiheellisesti esiin kysymyksen, ettei varsinaisia suomalaisia hevosen ja karjan maataisrotuja ollut vielä olemassa tarkoin määriteltyinä rotuina. Vasta maataiseläinten kantakirjaljalostus muodostaisi niistä rotuja. Puhtaan, pysyvän rodun muodostaminen oli pitkä prosessi, joka vaati useiden henkilöiden yhteistyötä ja jalostuksen johdonmukaisuutta.⁴⁷⁸ Kysymys liittyi siihen, että kotieläimiä alettiin puhtaan rodun jalostusteorian myötä yleisesti jalostaa omina määriteltyinä rotuina.⁴⁷⁹ Kantakirjanpito aloitettiin usein kuitenkin ensimmäisenä jaloina pidetyistä yläluokan urheiluhevosista ja ratsuista. Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa muodostettiin kyllä myös paikallisia maataishevosrotuja,⁴⁸⁰ mutta kantakirjan toteutus ensimmäisenä maataishevoselle oli kansainvälisesti harvinaista. Suomessa alkuperäisrodusta tuli hevos- ja osittain yleisemmin kotieläinjalostuksen modernisaation perusta,⁴⁸¹ millä oli ratkaiseva merkitys suomalaisen maataishevosen säilymiselle.

Jalostusmetodien ristipaineessa suomalaisella maataishevosella – kuten maataisakarjalla – oli omat puolustajansa, jotka toimivat samalla yleisesti hevoskantakirjan innovaat-

474 G. S. & L. F., ”Från landtbruksmötet i Malmö”, *Biet* 4/1881, 236–238, 242–244.

475 Juhlin-Dannfelt 1923, 470–471, 678; Furugren 1997, 137–138; Toivio 2014, 107–108; Nissinen 1923, 39–40; Goldschmidt 1899, 294–298. Victor Prosch korosti maataisrotujen rotuperinnöllisyyttä. Prosch 1883, 47; Simonen 1950, 60; Nissinen 1923, 39–40; Nylander 1906, 20.

476 Toivio 2014, 108–116.

477 E. F. [Fabritius, E.] 1888, 160–162.

478 T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 256–260. Maataisrotujen jalostuksesta. Ks. Hallander 1989, 29–32; Soini 2007, 18–20.

479 Ks. luku 1.1; luku 1.2. Esimerkiksi Orland on selittänyt erinomaisesti muutoksen sveitsiläisessä karjanjalostuksessa. Orland 2004, 177–180.

480 Furugren 1997, 137–141. Ruotsalaisista maataiseläimistä laajemmin. Ks. Hallander 1989.

481 Toivio 2014, 118.

toreina Suomessa. Keskeisinä syinä sille, että uuden jalostusmetodin kohteeksi valittiin Suomessa ensimmäisenä maatiaishevonen, olivat hevoskannan käytännön lähtökohta ja taloudelliset tekijät. Suomessa muita hevosrotuja ei ollut mainittavia määriä, ja maatiaishevosen asema valtarotuna oli vahva verrattuna suomalaisen maatiaiskarjaan, jonka rinnalle Suomeen oli vakiinnutettu ayshirekarjakanta.⁴⁸² Suomalainen hevonen nostettiin uuden jalostusmetodin keskiöön, koska uuden hevosrodun aloitus olisi muodostunut kalliiksi ja pitkäksi prosessiksi. Lisäksi valinta maatiaishevosen jalostuksesta kytkeytyi hevosen käyttötarkoituksiin ja hevostarpeeseen. Suomessa hevosjalostuksen päälinjan määrittä talonpoikainen väestörakenne. Jalompien ratsu- tai vaunuhevosten tarve kartanoissa oli vähäinen. Suomalaisen hevosen katsottiin riittävän tarvittaviin käyttötarkoituksiin, jotka olivat pääosin maa- ja metsätalouden sekä liikenteen piirissä.⁴⁸³ Ernst Fabritiuksen kuvauksessa suomalainen hevonen hoiti kaikki siltä vaaditut tehtävät, oli sitten kyse esimerkiksi auran tai halkokuorman vetämisestä tai juoksunopeudesta kilpailemisesta. Koska suomalaista hevosta käytettiin niin moneen tehtävään, se oli muodostunut esimerkiksi Fabritiuksen mukaan kaikkinaishevoiseksi, joka oli talonpojalle kaikki kaikessa.⁴⁸⁴

Kaikkinaishevosen tarkoituksenmukaisuus herätti keskustelua, eikä sen jalostus ollut ongelmatonta.⁴⁸⁵ Suomalaisen maatiaishevosen ei katsottu soveltuvan hyvin ratsuksi. Vastapoolin suomalaisen maatiaishevosen jalostukselle muodosti armeijan tarpeista nouseva esitys suomalaisen puoliveriroadusta. Uudenmaan hevosystäväinseurassa keskusteltiin suomalaisen työhevosen rinnalla puoliveriroadun jalostuksesta ratsu- ja vaunuhevosiksi rakuunarykmentille ja vientiin sekä sen kansantaloudellisesta merkityksestä. Myös osa kantakirjan puolustajista, kuten Artur Bärlund ja Johannes Jernström kannattivat tätä, eikä erillisen risteytyksen katsottu olevan vaaraksi suomalaiselle työhevoselle. Tosin Fabritiuksen mukaan ehdotus oli ristiriidassa Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan kanssa.⁴⁸⁶ Suomessa hetken toimineen ratsuväen hevostarve oli kuitenkin murto-osa maan hevostarpeesta, eikä hanke toteutunut.⁴⁸⁷ Suomalaisen hevos-

482 Karjanjalostuksesta. Simonen 1964, 82–112.

483 Miettinen & Toivio 2016, 197–198; Toivio 2014, 117–118. Laajemmin hevosen merkityksestä maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020, 261–274. Ratsastuksesta Suomessa vuosisadan vaihteeseen mennessä. Ks. Vasara 1987, 28–53.

484 E. F. [Fabritius, E.] 1888, 20. Saman Fabritius toisti vielä kymmenen vuotta myöhemmin. E. F. [Fabritius, E.] 1898, 13.

485 Ks. esim. A–a–n, ”Tionde allm. finska landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 165, 167.

486 R. Eth., ”Hvad hafva Finlands hästuppfödare att göra, för att värksamt bidraga till befrämjandet af landets hästafvel?”, *Biet* 2/1895, 17–25; ”Frågan om produktion af remonter och lyxhästar”, *Biet* 2/1896, 42–48; ”Frågan om en finsk halfblods hästafvel”, *Biet* 5/1896, 134–137; ”Uusi Suometar i hästfrågan”, *Biet* 3/1896, 91–93. Ks. myös Simonen 1964, 150–155; Graae, H. V., ”Hästafveln i Östersjöprovinserna”, *Biet* 11/1892, 319–322; A–a–n, ”Tionde allm. finska landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 164–168.

487 J. J., ”Finska kavallerihästar, deras exteriör och vikt”, *Biet* 3/1892, 81–84; ”Instruktion för remontkommionen vid uppköp af kavallerihästar”, *Biet* 3/1892, 84–87. Vielä myöhemminkin esimerkiksi Ernst Fabritius kiinnitti huomion työhevoskasvatuksen ensisijaisuuteen ratsuhevoskasvatukseen nähden. E. F. [Fabritius, E.] 1898, 104.

jalostuksen erityispiirteenä maatiaishevosen kautta toteutettiin eurooppalaisittain epätavallinen ratkaisu ainoastaan yhden hevosrodun jalostuksesta. Hevosjalostuksen erityisyyssä rotuihin niiden perustamista sääтели yleisesti yhteiskunnan hevostarve. Esimerkiksi Ruotsissa jalostettiin useita hevosrotuja eri käyttötarkoituksiin. Erityisesti armeijan hevostarpeella oli yleisesti suuri vaikutus hevosjalostukseen. Ruotsissa perustettiin ensimmäisenä kevyen ratsuhevosen, ruotsalaisen puoliverisen kantakirja. Sen ja maatiaisrotujen ohella jalostettiin erityisesti raskasta belgialaista ardenner-työhevosta risteyttämällä sitä maatiaishevoseen. Yleisemminkin 1800-luvun lopulla muodostettiin useita uusia työhevოსrotuja teollisuuden tarpeisiin.⁴⁸⁸

Hevosjalostuksen perusteita muutti ratkaisevasti sitä koskeva uusi tieto, joka ulotettiin myös muihin kotieläimiin.⁴⁸⁹ Ei ollut sattumaa, että kotieläinjalostuksen käänne näkyi Suomessa ensimmäisenä lypsykarjan ja hevosen jalostuksessa. Muiden hyötyeläinten merkitys ei ollut yhtä suuri, ja kantakirjajalostus näkyi niissä voimallisemmin vasta myöhemmin. Seppo Simosen mukaan 1800-luvun lopulla lampaanjalostuksesta ei julkisuudessa juuri keskusteltu, ja myös sika ja kana jäivät lehmän saaman huomion varjoon. Sian osalta oltiin kiinnostuneita ulkomailta tuoduilla roduilla risteyttämisestä, ja maatiaiskanankorvasivat ulkomaiset rodut. Maatalouden tuotantos suunnan muutoksen seurauksena lypsykarjan merkitys oli noussut huomattavaksi, ja hevonen oli tärkeä voimanhäde.⁴⁹⁰ Hevosen taloudellinen merkitys oli suuri,⁴⁹¹ koska se oli sekä kansantaloudellisesti suurten maan- ja metsätalouden että liikenteen sektorien kautta merkittävä osa aikakauden teknistä järjestelmää (Thomas P. Hughes) useilla yhteiskunnan aloilla. Lisäksi maatalouden ensimmäinen koneistumisen vaihe ja hevosvetosiin maataloustyökoneisiin perustunut maatalouden uusi teknologinen järjestelmä asettivat suomalaiselle maatiaishevoseelle uusia vaatimuksia. Victor Prosch oli korostanut juuri maatalouden merkitystä maatiaishevosen ominaisuuksiin,⁴⁹² mikä näkyi myös Ernst Fabritiuksen puolustaessa suomalaista maatiaishevosta⁴⁹³:

[...] Mutta koska juuri maanviljelys-työ panee hewoseen sen muodon ja rakenteen, seuraa taas siitä, että maahewonen on se hewonen, joka parhaalla tawalla woimiansa käyttää maan muokkaamisessa. [...] Maanviljelys-työhön sentähden maalaishewo-

488 Esimerkiksi Tanskan rotukantakirjan hevososuus jaettiin kolmeen osaan: jyllantilainen hevonen, Fredriksborgin hevonen ja muut puoliverikannat sekä täysiverinen. Sjöstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA. Yksi hevosrotu oli todella harvinainen, toinen poikkeus Euroopassa oli Islanti. Ks. esim. Wrangel 1906, 48–204; Juhlin-Dannfelt 1925, passim.; Furugren 1997, 132–139; Dyrendahl 1988, passim.; Toivio 2014, 117. Ks. myös Krischke 2016; Derry 2006, 29–97; Norton Greene 2008.

489 Esimerkiksi Theodor Forssellin mukaan raavaskarjan siitos oli otettava tehtäväksi hevosjalostuksen järjestämisen jälkeen. T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 261.

490 Toivio 2014, 116–117; Simonen 1964, 61–155.

491 Ks. luku 1.4. Ks. laajemmin Solala 2020.

492 Prosch 1883, 47–48.

493 E. F. [Fabritius, E.] 1888, 160–162, 19.

nen aina on olewa tarkoituksenmukaisin, on olewa se, joka parhaiten ruokansa maksaa.⁴⁹⁴

Suomalaiseen hevoseen kytkeytyneet taloudelliset tekijät sekä pyrkimys jalostaa tarpeita vastaavia ja paikallisiin oloihin sopeutuneita eläimiä eivät voineet olla vaikuttamatta hevosjalostuksen perusteisiin Suomessa. Hevosjalostusta perusteltiin niin maatalouden, teollisuuden, liikenteen kuin ulkomaankaupan hyödyllä. Perusteluissa painottui maatalouden teknisen järjestelmän kehitys maatalouden ensimmäisessä koneistumisen vaiheessa, ja erityisesti modernin maatalouden hevostarpeen muuttuneita vaatimuksia käytettiin perusteluna suomalaisen hevosen jalostukselle. Myös kasvavien kaupunkien ja liikenteen katsottiin tarvitsevan vahvempia vetäjiä ja juoksijoita.⁴⁹⁵ Kansalliset hevostarpeet olivat lähtökohtana uuden metodin soveltamiselle: kantakirjametodi valittiin palvelemaan suomalaisen hevosen useita erilaisia käyttötarkoituksia ja erityisesti maatalouden toisen innovaation, hevosvetoisten työkonien kehitystä⁴⁹⁶ maatalouden teknisessä järjestelmässä. Ensimmäinen suomalaisen hevosen kantakirjahanke oli alkanut Uudeltamaalta, ja vastaavasti Etelä- ja Länsi-Suomessa oli otettu ensimmäisenä käyttöön uusia, hevosvetoisia maataloustyökoneita. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran lisäksi muut kantakirjahankkeet olivat maantieteellisesti yhteneviä innovaatioiden yleiseen leviämisseurantaan Suomessa.⁴⁹⁷ Vastaavasti Åsa Bonn on kytkenyt 1800-luvun hevosjalostusdebatin osallistujien tulemisen pääosin Etelä-, Lounais- ja Varsinais-Suomesta sekä Uudeltamaalta uusien maataloustyökoneiden leviämiseen.⁴⁹⁸ Samalla ensimmäiset, innovatiivisten vaikuttajien ajamat hevoskantakirjahankkeet sijoittuivat maantieteellisesti vauraille maanviljelysseuduille, joilla hevosen merkitys maanviljelyksessä ilmeni myös tilastoista. Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin lääneissä hevosten lukumäärä läänin tiluslaajuuteen suhteutettuna erottui selvästi suuruudeltaan muista lääneistä vuonna 1895, vaikka määrällisesti tai väkilukuun suhteutettuna osassa muista lääneistä hevosia oli enemmän.⁴⁹⁹ (Ks. tarkemmin liite 1.)

Vuonna 1892 kantakirjaa suunniteltaessa oli kiteytetty hevosjalostuksen kannustimet: ”Meidän aikanamme tarvitaan isoja, voimakkaita juhtia niin maanviljelyskalujen ja koneiden käyttämiseen kuin juoksua ja kuorma-ajoaikin varten eikä pienet hevosemme sentäh-

494 E. F. [Fabritius, E.] 1888, 161.

495 Ks. esim. T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 255; ”En stambok för den finska hästen”, *Biet* 6-7/1894, 122; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155; J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 197, 204-205; ”Sukukirja siitokseen soveliaita työhevosia varten”, *Suomen Maanviljelyslehti* 10/1893, 286. Katsottiin, että hevosjalostus voisi tuoda lisätoimeentuloa maanviljelijöille.

496 Östman 2004, 19-32.

497 Anttila 1974, passim; Östman 2004, 19-32. Ks. myös Inkinen 2000, 255-257.

498 Bonn 2004, 54-61.

499 SVT II:7, 37, 44-45. Vastaavasti vuonna 1901 hevosen merkitystä suurviljelysalueilla osoitti, että Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin lääneissä oli eniten hevosia maaseudun kiinteään väestöön suhteutettuna. Paavilainen 1918, 55.

den enää vastaa ajan vaatimuksia.⁵⁰⁰ Hyvistä ominaisuuksistaan huolimatta suomalaisen hevosen ei katsottu ilman jalostusta vetävän vertoja isommille ulkomaisille hevosille.⁵⁰¹ Kantakirja-aloitteissa korostuivat työhevosen ominaisuudet, mutta niihin yhdistyi myös hevosen juoksuukyky. Niiden tavoitteissa hienoista eroa oli vain siinä, mitä hevosen ominaisuutta – työhevosen vai juoksijan – painotettiin eniten. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjassa suomalaisen työhevosen perikuvassa ”[...] voimakas, leveä ja syvä ruumiinrakennus yhtyy hyvään luonteeseen ja matkaa jouduttavaan liikkumiseen.”⁵⁰² Hippoksen tavoitteena oli tyyppillinen, kookas, vankkarakenteinen, vireäluontoinen ja hyväliikkeinen maataishevonen.⁵⁰³ Sen tavoitteena oli luoda suomalainen hevoslaji, ”[...] jolla arvokkaiden sisällisten ominaisuuksien ohella on tarpeeksi ruumiin kokoa ja muotojen jaloutta vastatakseen ei ainoastaan maanviljelyksen ja teollisuuden tarpeita, vaan myöskin tuottaakseen koti- ja ulkomaan markkinoilla myydessä sellaisen hinnan, että se korvaa kasvattajan vaivannäön ja kulungit.”⁵⁰⁴ Maanviljelyshallituksen suomalaisen hevosrodun kantakirja-aloitteessa korostuivat vastaavat tekijät. Erikseen mainittiin arvokkaat sisäiset ominaisuudet, riittävä massa ja muotojen jalous. Suomeen uskottiin saatavan kooltaan ja rakenteeltaan hevosia, jotka sopivat kotimaan vaatimukseen ja vientiin. Myös siinä puhuttiin hevoskasvattajan kustannuksista, joita ei saatu korvattua.⁵⁰⁵ Taloudelliset näkökulmat korostuivat siten vielä kansallisen hevostarpeen – maa- ja metsätalouden sekä liikenteen alojen hevostyön – määrittämiä jalostuksen lähtökohtia⁵⁰⁶ laajemmin suomalaisen hevosen kantakirjan perustamisessa. Kantakirjan taloudellinen merkitys eläinyksilön ja rodun arvoon on yleisesti osoitettu jalostuksen kansainvälisessä murroksessa,⁵⁰⁷ ja sitä tavoiteltiin yhtenä jalostukseen kannustavana tekijänä myös suomalaisen hevosen kantakirjalla.

500 Hevosystävään-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 1, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA. Kolme vuotta myöhemmin sama määriteltiin: ”Nu för tiden behöfves det strora, kraftfulla hästar, såvel då det gäller framforslandet af stora lass, modärna jordbruksredskap eller tyngre åkdon vid dåligt före och i snapp gångart.” Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA.

501 Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; Hevosystävään-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 1, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA.

502 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29.

503 Johansson 1994, 7.

504 Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK.

505 Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; Hevosystävään-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 1–2, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA.

506 Hevosen taloudellisesta merkityksestä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020.

507 Ritvo 1987, 60–61; Ritvo 1986, 233, 241; Derry 2003, 6–10; Derry 2006, 21–23; Miettinen & Toivio 2016, 195–197. Erityisesti shorthorn-kaupasta. Derry 2003, 17–47.

Kantakirjan kiistakysymykset

1890-luvun alussa lähes samanaikaisesti esitetyt suomalaisen maatiaishevosen kantakirjaehdotukset tekivät yhdessä uutta metodia tunnetuksi, ja useiden tahojen samanaikainen pyrkimys aloittaa suomalaisen hevosen jalostus uuden puhtaan rodun jalostusteorian pohjalta osoittaa murroksen laajuutta. Huolimatta kolmen kantakirjaehdotuksen yhteisestä päättävöitteestä jalostaa suomalaista maatiaishevosta kilpailevien ehdotusten välille muodostui jännitteitä. 1890-luvun alun aloitteissa kantakirjan kiistakysymyksiksi nousivat, kuka kantakirjaa hallinnoi ja mitä aluetta se koski (ks. taulukko 2). Samalla kun kiisteltiin kantakirjainstituution hallinnoinnista, alettiin määrittää, miten järjestelmä institutionalisoitui Suomen hevosjalostuksessa. Uuden jalostustiedon haltijat käyttivät valtaansa johtaa suomalainen hevosjalostus uuteen suuntaan: kilpajuoksu kantakirjan perustamisesta oli alkanut.

Taulukko 2. Kantakirja-aloitteiden esitykset järjestelmän ylläpitäjistä ja sen vaikutusalueesta.

Kantakirja-aloitteen tekijä	Kantakirjan ylläpitäjä	Toiminnan kohde	Vaikutusalue
Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura	Yhdistykset (3)	Suomalainen työhevonen	Paikallinen
Yksityishenkilöt (4)	Valtio (Maanviljelyshallitus)	Suomalainen hevonen	Valtakunnallinen
Yksityishenkilöt (Hippos-yhdistys)	Yhdistys	Suomalainen juoksijahevonen	Paikallinen

Lähde: Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle "Hippos", Turku 1895, Kansio 117, PpKH, KK.

1800-luvun lopulla kotieläinalan yhdistyksillä oli kansainvälisesti merkitystä, ja alalla virisi kokonaan uutta yhdistystoimintaa, kuten lypsykarjan tuotannon seuraamiseksi perustetut yhdistykset.⁵⁰⁸ Barbara Orlandin mukaan Sveitsissä korostettiin, että jalostusyhdistykset olivat paras väylä karjan kantakirjojen ylläpitoon. Esimerkiksi Ruotsissa perustettiin pohjoisruotsalaisen maatiaishevosen jalostamiseksi Södra Dalarnas Hästvänner -yhdistys, jonka toimintaan kantakirja kuului. Tutkiessaan kotieläinlaitosta Euroopassa vuosina 1893–1894 Johan Mannerheim tunsikin laajasti yhdistysten karjakantakirjojen pidon sekä myös holsteinilaiset hevosyhdistykset ja hollantilaiset hevoskantakirjayhdistykset.⁵⁰⁹ Esimerkiksi juuri Saksassa olikin perustettu erityisiä paikallisia jalostusyhdistyksiä nimenomaan järjestelmällisempien kantakirjojen aikaansaamiseksi 1800-luvun jälkipuolella.⁵¹⁰ Kansainvälisesti tyypillisellä tavalla kahdessa suomalaisen hevosen kantakirja-aloitteessa

508 Ensimmäinen karjantarkastusyhdystys perustettiin Tanskassa vuonna 1895, ja toiminta levisi muihin Pohjoismaihin. Vihola 2004a, 177–178; von Konow 1899, 23–28.

509 Orland 2004, 179, 184; Brotherus 1909, 89–90; Mannerheim 1896, passim.

510 Comberg 1984, 247–255. Saksassa kantakirjoja oli alettu perustaa 1820-luvulta alkaen, ja niiden kehitysvaiheisiin kuului myös eri kotieläinlajien yhteiskantakirjajulkaisuja. Vahvemmin ja systemaattisemmin kantakirjat alkoivat kuitenkin järjestäytyä niitä varten perustettujen paikallisten jalostusyhdistysten kautta

sen ylläpitäjinä olivat yhdistykset. Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten kantakirjan ylläpitäjiksi määriteltiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura sekä Uudenmaan ja Hämeen hevosystäväinyhdistykset.⁵¹¹ Uudenmaan ja Hämeen läänien kantakirjaa perusteltiin juuri sillä, että muissa maissa kotieläinten kantakirjoja ylläpitivät yksityiset ja yhdistykset. Jalostusyhdistykset, maanviljelysseurat ja muut asia-yhdistykset olivat perustaneet tietyn maan osan käsittäviä kantakirjoja. Kantakirjan toteutus maanviljelysseuran kautta katsottiin esimerkiksi Tanskan mallin mukaiseksi.⁵¹² Uuden Hippos-hevosjalostusyhdistyksen toiminta keskitettiin puolestaan sen oman kantakirjan ympärille. Yhdistyksen työ rajattiin alkuvaiheessa Turun ja Porin sekä osittain Hämeen läänin.⁵¹³ Ludvig Fabritius tiesi Englannin, Ranskan, Belgian, Oldenburgin ja Tanskan olevan Suomea edellä hevoskasvatuksessa. Hippoksessa ihailtiin erityisesti Saksan hevoskasvatusta, ja myöhemminkin sen ja holsteinilaisen hevoskasvatusyhdistyksen väliltä löydettiin yhtäläisyyksiä.⁵¹⁴ Muiden kotieläinten kantakirjojen ajankohtaistuessa yhdistykset vakiinnuttivat asemansa niiden ylläpitäjinä Suomessa. Koirakantakirjan lisäksi lypsylehmien useita kantakirjoja oli suunniteltu yhdistysten varaan.⁵¹⁵

Valtion ylläpitämän koko maan käsittävän hevoskantakirjan perustaminen olisi monella tavalla poikkeuksellinen prosessi. Siitä huolimatta Ludvig Fabritius, Artur Bärlund, Akseli Lilius ja Theodor Forssell katsoivat, ettei yhdistys soveltunut koko maan hankkeelle, vaan ainoastaan Maanviljelyshallitus oli sopiva ylläpitämään valtakunnallista suomalaisen hevosrodun kantakirjaa.⁵¹⁶ Raimo Savolaisen mukaan keskusvirastojen rooli oli yleisesti tärkeä innovaatioiden käyttöönotossa eri hallinnonaloilla, mikä näkyi myös maataloushallinnossa. Savolaisen mukaan Maanviljelyshallitus oli keskeisessä asemassa esimerkiksi

1860-luvulta alkaen. Keskeisten jalostusyhdistysten ohella Saksan maatalousyhdistys ja joissakin osavaltiossa myös hallinto olivat mukana kantakirjan ylläpidossa.

511 Maanviljelysseurassa puhuttiin rotukirjasta, sukukirjasta ja kantakirjasta. Ks. esim. ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30–31; Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, § 3, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Jernström 1897, XII.

512 ”En stambok för den finska hästen”, *Biet* 6–7/1894, 121–122; ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 6–7/1894, 122.

513 Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1–2, Kansio 117, PpKH, KK.

514 Hippoksen perustamispöytäkirja 20.10.1894, § 1, MRA; Fabritius, L. 1896, 4; Fabritius, L. 1901a, 133–142; Allan Höijerin matkakertomus Mvh:lle 9.11.1900, Kansio 108, MvhkoA1, KA. Ernst Fabritiuksen mukaan hevosjalostusyhdistyksiä perustettiin tanskalaisen mallin mukaan. Fabritius, Ernst, Berättelse öfver undertecknade värksamhet såsom instruktör för hästafveln under tiden från den 1 juni 1893 till den 1 januari 1895, KD 17/363 1896, Ea:188, MvtKA, KA.

515 Myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura laati ilmeisesti jotakin suomalaisen ja ayrshiren sukukirjoja Maanviljelyshallituksen nautakarjan palkitsemiseen liittyvän ohjeen mukaan. ”Skaraborgin järjestelmän mukaan tapahtuvan nautakarjanpalkitsemissäännöt Uudenmaan ja Hämeen lääneissä”, Liite K., teoksessa Jernström 1897, 29.

516 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

kotieläintuotannon edistämisessä.⁵¹⁷ Kantakirjakysymys kytkeytyi siten laajemmin moderniin hallinnoinnin tarpeeseen ja tiedonvälitykseen ylhäältä alas sekä maataloushallinnon kehitykseen ja yksittäisiin toimijoihin sen vaikutuspiirissä. Maanviljelyshallituksen alainen hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritius korosti, että suomalaista hevosrotua varten olisi perustettava vain yksi kantakirja. Fabritius oli tietoinen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjasta, mutta hänen mukaansa se sulautettaisiin yleiseen, koko maan kattavaan kantakirjaan.⁵¹⁸ Theodor Forssellin mukaan oli tarpeeksi vaikeaa saada aikaan yksikin hevoskantakirja, ja osittain oli kyse siitä, miten kantakirja saataisiin nopeimmin toteutettua. Forssell oli toivonut, ettei näistä kahdesta yrityksestä olisi toisilleen haittaa, mikäli molemmat toteutuisivat samanaikaisesti.⁵¹⁹

Kantakirjojen kilpailuasetelma synnytti kuitenkin mittavan kiistan uuden metodin hallinnoinnista Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sihteerin Johannes Jernströmin ja vastavalitun hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritiuksen välille. Molemmat olivat yhtä mieltä kantakirjan tarpeellisuudesta, mutta kiista vallasta nousi julkiseksi polemiikiksi, kenelle kantakirja kuului. Lehtipolemiikki alkoi Jernströmin kirjoituksesta *Biet*-aikakauskirjassa syksyllä 1894.⁵²⁰ Fabritius puolusti kantaansa *Hufvudstadsbladetin* maanviljelysosiossa ja Jernström *Bietissä*. Valtakiistasta huolimatta Fabritius piti keskustelua tärkeänä, koska kantakirjasta oli ollut vasta vähän keskustelua.⁵²¹ Kansalaisyhteiskunnan ja valtionhallinnon edustajien välisessä kamppailussa kantakirjan hallinnoinnista oli pohjimmitaan kyse uuteen tietoon perustuvasta vallankäytöstä. Tämä tiivistyi kysymykseen, kenellä olisi oikeus hallita, miten kantakirjaa sovellettaisiin Suomen hevosjalostukseen.

Yhdistystoiminnan kautta hevoskantakirjaa oltiin rakentamassa paikalliseksi siinä missä valtion kantakirjaa valtakunnalliseksi, mikä oli merkittävä ero niiden välillä. Johannes Jernström uskoi yhden hevosen sopivan koko maan kulttuuri- ja paikallisolosuhteisiin yhtä vähän kuin Lääkintöhallituksen ehdottama yksi kotimainen karjarotu.⁵²² Jernströmin perusteena alueelliselle kantakirjalle olivat työhevosen erilaiset vaatimukset eri osissa maata. Eteläisessä Suomessa⁵²³, jossa levisivät painavat maataloustyökalut, vaadittiin riittävän raskas hevonen hyvällä askelluksella. Muissa osissa maata painotettiin keveäliikkeistä hevosta, joka sopi vetämään keveitä työkaluja ja kulkemaan pitkiä matkoja.⁵²⁴ Ernst Fabritiuksen mukaan työhevosen ulkomuodon vaatimukset olivat samat koko

517 Savolainen 1996a, 98–118.

518 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 10.10.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, Mvha1, KA.

519 T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 259–260.

520 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

521 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 183.

522 Ks. esim. J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 196–205; J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174.

523 Sekä joissakin osin Vaasan läänii. J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 204.

524 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

maassa. Jokainen maanviljelijä, joka oli siirtynyt uudempaan maanviljelyyn huomasi, ettei kevytliikkeinen, pienikasvuinen hevonen vastannut ajan vaatimuksia, vaan se oli korvattava jyrkävämällä vetäjällä. Hänen mukaansa pohjoisessa maanviljelijät olivat huomanneet isompien siitoshevosten tarpeen jopa enemmän kuin etelässä. Asuinpaikasta riippumatta sen sijaan vanhakantaisen maatalouden harjoittajat tyytyivät kevytliikkeeseen ja pieneen hevoseen. Kantakirjahevosten valinnan perusta tuli olla vahvuus, massa ja symmetrinen ruumiinrakenne. Yleiset ravikilpailut huolehtisivat liikkuvuuden, energisen luonteen ja sisun säilyttämisestä.⁵²⁵ Väittelijät olivat siten yksimielisiä, että uusia maataloustyökoneita vetämään tarvittiin raskaampaa hevosta. Jernström ei kuitenkaan taipunut Fabritiuksen väitteeseen, että eteläisen Suomen maatalous oli samassa vaiheessa kuin pohjoisessa tai koillisessa Suomessa. Laajoissa osissa maata harjoitettiin kaskiviljelyä, eikä ollut siirrytty yleisesti uudempaan maanviljelyyn.⁵²⁶ Kiista kantakirjasta kytkeytyi myös laajemmin kysymykseen, kenellä oli valta määrittellä, millainen sen keskiöön nostetun suomalaisen hevosen tulisi olla.⁵²⁷

Johannes Jernström korosti toisena perusteena kantakirjan kehittämiseksi ilman hallituksen suoraa puuttumista Suomessa kuten muualla, että se voisi tuhota yksityisen kiinnostuksen.⁵²⁸ Paikallisyhdistysten kantakirjat herättäisivät hevoskasvattajissa suuremman kiinnostuksen sekä kilpailun alueiden välillä.⁵²⁹ Ernst Fabritius ei käsittänyt, miksi hevoskasvattajat tekisivät jalostustyötä suuremmalla kiinnostuksella, mikäli yhdistys Porissa, Lappeenrannassa tai Kuopiossa työskentelisi satakuntalaisen, karjalaisen tai savolaisen hevosen eteen, kuin jos hevoskasvattajat yhdistyisivät suureen tehtävään rakentaa yksi hevostyyppi, jota voisi ylpäänä esitellä myös ulkomaille. Fabritiuksen mukaan nimenomaan yksi hevostyyppi houkutteli hevoskasvattajia, ei esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien hevonen.⁵³⁰ Jernström katsoi, että Fabritius teki itsestään seurojen holhoojan, ja Maanviljelyshallitus jyräsi jo olemassa olevan paikallisen kantakirjan ja seurojen merkityksen. Sitä, ettei Maanviljelyshallitus tukenut yhdistysten aloitetta Jernström nimitti kansallismieliseksi.⁵³¹ Ernst Fabritiuksen mukaan tämä oli rajoitetun piirin kannattama teatraalinen herjaus. Hän kysyi, eikö maa saisi enemmän hyvää yhteisistä vaatimuksista hevosjalostuksen kohentamiseksi, kuin seurojen mustasukkaisuudesta pyrkimyksestä monopolisoida kantakir-

525 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 181–182.

526 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 204–205.

527 Ernst Fabritiuksen ja maanviljelysseuran välillä oli näkemysero esimerkiksi suomalaisen hevosen kokovaatimuksesta. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

528 Jernström viittasi hallituksen puuttumisesta rukiinsiemenen ulkomailta oston seurauksiin vuonna 1892. J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174; J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 202–203, 205.

529 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjanliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

530 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 182.

531 J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174; E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189; J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 202–203.

jatyö.⁵³² Johannes Jernström piti syytöksiä hevoshoidonneuvojan juonitteluna yhdistysten hevosjalostusta vastaan. Hän tiesi, ettei valtionkonsulentti Tanskassa luonnehtisi yhdistysten isänmaallista toimintaa työnä omassa nurkassa. Tanskassa ja Ruotsissa kantakirjat jätettiin maanviljelysseuroille ja yhdistyksille, joiden käytettävissä konsulentit olivat. Sen sijaan Suomessa seurojen toimintaa yritettiin lamauttaa, mikä oli Jernströmin mukaan ominaista kansalliselle byrokraattiselle suunnalle.⁵³³

Ernst Fabritius puolustautui kysymällä, oliko yhdistyksillä yksinoikeus hevosten luettelointiin.⁵³⁴ Hänen mukaansa yhden kantakirjan perustaminen ei aiheuttaisi monopolia.⁵³⁵ Fabritius piti sitä houkuttelevana hevosystävälle,⁵³⁶ ja yksityisten aloitteesta syntynyttä kantakirjaa elinvoimaisempaan.⁵³⁷ Paikallisyhdistysten aloitteet eivät aina johtaneet mihinkään. Fabritius viittasi ayshirekarjan kantakirjaan, joka oli useita vuosia sitten päätetty perustaa Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa, mutta sen eteen ei ollut tehty mitään.⁵³⁸ Johannes Jernströmin mukaan maanviljelysseuran ayshirekarjan kantakirjakomitean jäsenet E. J. Strähle, paroni O. Wrede ja Jernström itse olivat valmistelleet asiaa, mutta olivat keväällä 1892 ehdottaneet asian siirtämistä sopivampaan ajankohtaan. Lääkintöhallitus oli nimittäin ohjeistanut maanviljelysseuroja kotimaisen, tuberkuloosille vastustuskykyisemmän karjarodun kasvattamiseen.⁵³⁹ Ernst Fabritius piti selitystä ayshire-kantakirjan unohtamisesta tuberkuloosiepäluulolla naivina. Se päinvastoin kiirehti terveiden karjojen kantakirjaa.⁵⁴⁰ Jernström arvosteli Fabritiuksen kiinnostusta ayshirekarjan kantakirjaan olemassa olevan Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevokantakirjan sijaan. Ernst Fabritius oli ollut siinä itsekin mukana, ja Jernström syytti häntä ensimmäisestä hevokantakirjasta vaikenemisesta.⁵⁴¹ Fabritiuksen mukaan hän ei yrittänyt nujertaa Johannes Jernströmin aloittamaa työtä, ja Jernström näki turhaan attentaatin silmäteräänsä kohtaan. Fabritiuksen mukaan koko maan yhteinen kantakirja ei kaataisi maanviljelysseuran kantakirjaa. Mikäli niin kävisi, maanviljelysseuran kantakirja saisi tarpeettomana kadota. Hän piti yksityisiä kantakirjoja kuitenkin korvaamattomana apuna yhteiselle kantakirjalle.⁵⁴² Fabritiuksen mukaan koko maan kantakirjan tarpeelle oli nyt suurem-

532 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 190.

533 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 202–203.

534 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189.

535 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 203.

536 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 182–183.

537 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189.

538 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 183.

539 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 203–204; J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174. Tuberkuloositilanteesta ja jalostuksesta. J. J., ”Nötboskapsförädlingen och tuberkulosen”, *Biet* 2/1892, 38–43.

540 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189–190.

541 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 203–204; J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174.

542 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189–190.

mat perusteet kuin vuosi sitten, jolloin valveutuneet suomalaiset hevosjalostuksen ystävät pyysivät Maanviljelyshallitukselta toimenpiteitä kauan puhutun toiveen toteuttamiseksi. Ernst Fabritiuksen mukaan lähitulevaisuudessa voitiin odottaa ratkaisevia askeleita.⁵⁴³

Ernst Fabritius kritisoi Uudenmaan ja Hämeen läänien hevostyyppin yhtenäisyyttä paikallisten olosuhteiden perusteella. Hevostyyppin maantieteellinen raja ei perustunut kahden läänin kansanluonteeseen ja olosuhteiden yhtenäisyyteen. Se perustui tilapäiseen tilanteeseen, jossa maanviljelysseuran toimelias ja asiantunteva sihteeri Johannes Jernström ryhtyi johtamaan läänien puhevaltaa. Mikäli kantakirjan perustana olisivat paikalliset olosuhteet, yhteinen kantakirja pitäisi olla Uudenmaan ja Turun lääneillä. Suurin osa Hämeen lääniiä ei muistuttanut Uttamaata. Jernström huomautti, että mikäli näiden kahden läänin kantakirja ei vastaisi paikallisia olosuhteita, tämä koskisi myös koko maan kantakirjaa. Hänen mukaansa molempien läänien maanviljelijöiden kiinnostuksen yhteiseen hevosjalostukseen osoitti, että kantakirjalla oli maanviljelysseuran ja läänien molempien hevosystäväinyhdistysten kannatus.⁵⁴⁴ Lisäksi läänien maanviljelijöiden yhteyden osoittivat Hämeen hevosmarkkinat. Hämäläisen hevosen parhaat markkinat olivat Uudella maalla, mikä kannusti hämäläisiä kasvattamaan eteläiseen Suomeen sopivia hevosia.⁵⁴⁵ Ernst Fabritiuksen mukaan ostajien kotipaikalla yhtenäisyyden perustelu oli absurdia. Hämeen markkinoilta ostivat hevosia myös Turun ja Viipurin läänien maanviljelijät ja ennen kaikkea venäläiset kauppiaat, eikä kukaan vaatinut yhteistä kantakirjaa Hämeen läänille ja Pietarille.⁵⁴⁶ Jernströmin mukaan hämäläisten hevosten kysyntä Pietarissa ei vähentänyt Uudenmaan ja Hämeen läänien yhtenäisyyttä, mihin Turun hevosmiehet voisivat kyllä liittoutua.⁵⁴⁷ Muut sopivat kantakirja-alueet olisivat Johannes Jernströmin mukaan itäiset läänit ja pohjoinen Suomi tai Oulun ja Vaasan läänit. Nämä vastaisivat paikallisia olosuhteita, koska hevosten menekki itäisestä Suomesta oli etupäässä Venäjälle ja pohjoisesta Suomesta pohjoiseen Ruotsiin. Hämäläisen hevosen markkinat olivat sen sijaan koko eteläisessä Suomessa.⁵⁴⁸ Vaikka Jernströmin perusteluja kritisoitiin, Uudenmaan ja Hämeen läänien yhteinen kantakirja onnistuttiin viemään käytäntöön vuonna 1893, minkä perusteella hevoskannassa oli oltava yhtenäisyyttä ainakin jonkin verran.⁵⁴⁹

543 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 181.

544 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 182–183; E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 189; J. J., ”Polemiskt i häststamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174; J. J., ”Hr E. F. i häststamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 205.

545 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155; J. J., ”Polemiskt i häststamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174. Ks. myös J. J., ”Hr E. F. i häststamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 204–205.

546 E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 12.11.1894, 182–183; E. F., ””Biet” i stamboksfrågan”, *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilaga* 26.11.1894, 188–189.

547 J. J., ”Polemiskt i häststamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174; J. J., ”Hr E. F. i häststamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 198.

548 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

549 Ks. tarkemmin luvut 2.2.2 ja 3.1.1.

Vaikka Suomessa tunnettiin esimerkkejä myös valtion ja yhdistysten kantakirja-yhteistyöstä, kysymys kantakirjan hallinnoinnista ei ollut yleisesti yksiselitteinen. Tanskassa kantakirja oli oikeastaan sekoitus eri muotoja, ja myös Ernst Fabritius käytti lausuntonsa perusteluissa Tanskan hevoskonsulentin Jens Jenssenin laatimaa yhdistyksen kantakirjakaavaketta.⁵⁵⁰ Aluksi maalaisseurojen merkitys oli ollut suuri Tanskan alueellisissa kantakirjoissa, mutta vuonna 1893 ehdotettiin valtion rotukantakirjaa. Yhdistykset katsoivat ensin menettävänsä elinvoimansa, jos alueellisista kantakirjoista siirrytään rotukantakirjaan. Vuonna 1894 valittiin keskitie kantakirjanpitoon. Kantakirjat jätettiin yhä yhdistyksille, mutta niiden kautta luotiin yhtenäinen rotukirja koko maalle johtajanaan valtionkonsulentit. Hevosten osalta kolmeen osaan jaettu Tanskan rotukantakirja toteutettiin siten yhdistysten ja valtion konsulenttien yhteistyönä.⁵⁵¹ Toisena esimerkkinä Margaret E. Derryn mukaan hallituksen sääteley shorthorn-karjarodun jalostusyhdistysten kantakirjanpitoon oli Kanadassa voimakkaampaa kuin Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, joissa jalostusorganisaatiot eivät olleet hallituksen suoran kontrollin alla. Kanadan mallissa hallinto vahvisti rekisterin ja ohjasi jalostusyhdistyksiä, mutta karjanjalostajat saivat määrittää kantakirjan arviointiperusteet. Derry yhdistää tämän Kanadan yritykseen pärjätä puhdasrotuisen karjan kaupassa sekä sen hallinnon poliittiseen kulttuuriin.⁵⁵²

Kantakirjakysymyksen ajankohtaistuessa ominaisuuksiltaan vaihtelevien maatiaiseläinten – kuten yleensä kotieläinten – jalostukseen tarvittiin yleisesti useita rotumääritelmiä. Esimerkiksi Ruotsissa oli useita maatiaishevoscantoja.⁵⁵³ Myös suomalainen jalostamaton maatiaishevonon oli ominaisuuksiltaan vaihteleva. Eri puolilla Suomea esiintyi erilaisia hevostyyppisiä.⁵⁵⁴ Hevoskannan epäyhtenäisyys näkyi myös kiistassa, tuliko suomalaista maatiaishevosta jalostaa yhden vai usean kantakirjan kautta aloitettaessa rodunjalostus. Ernst Fabritiuksen mukaan suomalaisesta hevosesta oli useita sukukantoja, mutta vain yksi rotu.⁵⁵⁵ Suomessa minkään muun kotieläimen osalta ei pystytty kuitenkaan tekemään määritelmää, johon kaikki eläimet olisivat sopineet. Myös Theodor Forssellin mukaan oli mahdollista, että Suomi oli liian suuri alue yhdelle hevoskantakirjalle. Koska hevoset eri osissa maata olivat erilaisia, olisi hyvä aloittaa kaksi tai kolme kantakirjaa. Lisäksi hevoselle oli nykyään niin erilaisia vaatimuksia, että yksi rotu ei voinut täyttää niitä kaikkia. Kysymys yhdistyi siten myös hevosen käyttötarkoitukseen: oliko tarkoituksen-

550 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

551 Sjöstedt, J. O., Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899, Kansio 108, MvhkoA1, KA.

552 Derry 2003, 41–46.

553 Ks. esim. Toivio 2014, 117; Hallander 1989; Furugren 1997, 137–138. Eläinkantojen ominaisuuksien vaihtelusta laajemmin ennen systemaattisen jalostuksen alkua. Ks. esim. Theunissen 2012, 201–205; Orland 2004, 177, 179–180; Ritvo 1987, 93–96, 107–108; Ritvo 1986, 235–238, 247–250.

554 Alfthan 1911a, 7–18; Fabritius L. 1909, 321–327. Yleisen käsityksen mukaan 1900-luvun alussa suomalaisia hevosia oli kolmenlaista tyyppiä: vankkoja peltoshevosia, hoikkia ja korkeajalkaisia juoksijoita sekä siroja, sisukkaita ja hyväliikkeisiä pienhevosia. Ojala, Peltonen & Saastamoinen 2007, 128.

555 Fabritius myös vähätteli risteytysten vaikutusta. E. F. [Fabritius, E.] 1888, 18–19. Ks. myös E. F. [Fabritius, E.] 1898, 11–12. Ernst Fabritiuksen mukaan suomalainen hevosrotu erosi jyrkästi Euroopan muista hevosroduista. E. F. [Fabritius, E.] 1898, 11–12.

mukaista tavoitella kaikkeen sopivaa yleishevosta. Forssellin mukaan oli kuitenkin liian aikaista erottaa suomalaisesta hevosesta eri lajeja.⁵⁵⁶ Kysymys ei ollut yksiselitteinen. Yksi kantakirja lisäisi kannan yhtenäisyyttä, mutta hevoskannan olisi myös oltava riittävän yhtenäinen sellaisen perustamiseen. Myöhemmin Axel Alfthan kiinnittikin huomion Vaasan hevostonäyttelyssä vuonna 1894, etteivät suomalaista rotua olevat hevoset olleet yhtenäistä tyyppiä. Ne esitettiin kolmessa osassa: työhevoset, juoksijat sekä ratsu- ja vaunuhevoset. Alfthanin mukaan tällaista monipuolisuutta ei voinut olla yhdessä rodussa, ja myös paljolti hevosissa oli risteytyksiä. Alfthan korosti, ettei rotua luotu vain nimen kautta.⁵⁵⁷

Suomessa kantakirjasta käyty kiista vaikutti ulospäin valtakunnallisen ja alueellisen kantakirjan kamppailulta, mitä se ei pelkästään ollut. Aktiivisten vaikuttajien välinen kiista henkilöityi pitkälti Johannes Jernströmiin ja Ernst Fabritiuksen, joiden molempien perustelut osittain ontuivat. Ernst Fabritiuksen yritys kaapata toiminnassa oleva kantakirja Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralta oli kummallinen episodi. Fabritius oli ollut kehittämässä maanviljelysseuran kantakirjaa, mutta halusi nyt itselleen vallan yhden kantakirjan kautta. Jernströmin ja Fabritiuksen erimielisyyksien takana oli heidän aiempi riitautuminen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa ja seuran sisäinen hajaannus. Jernströmin mukaan seuran valtionapua oli vähennetty ja sen olemassaoloa uhattu hämäläisten jäsenten liittouduttua Ernst Fabritiuksen kanssa. Fabritius oli äänestänyt seuran hajoamisen puolesta seuran kevätkokouksessa 1893.⁵⁵⁸ Ruotsinkielisen seuran rinnalle perustettiin suomenkielinen Hämeen maanviljelysseura, ja myöhemmin Ernst Fabritius oli perustamassa suomenkielistä Uudenmaan maanviljelysseuraa vuonna 1897. Suomenkielisen talonpoikaiston alkaessa saada enemmän vaikutusvaltaa Jernström edusti ruotsinkielisten suurtilallisten leiriä. Riitta Mäkinen yhdistää Jernströmin riitautumiset kielikysymykseen ja fennomaniaan, ja Jernströmin toinen kiistakumppani oli juuri Theodor Forssell.⁵⁵⁹ Monet Ernst Fabritiuksen ja Johannes Jernströmin riidat kantakirjasta selittyivät siten valtakysymyksen lisäksi juuri poliittisilla vastakkainasetteluilla. Fennomaanien asema on painottunut yleisessä käsityksessä suomalaisen hevosrodun luonnista. Sekä Ernst että Ludvig Fabritius kuvasivatkin suomalaista hevosta runollisesti. Hippoksen perustamiseen on liitetty perusteluja isänmaallisesta työstä, ja Ludvig Fabritiuksen suo-

556 Forssellkaan ei kannattanut Uudenmaan ja Hämeen kantakirjaa. T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 258, 260.

557 A-a-n, ”Hästutställningen vid allmänna Landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 9/1894, 153.

558 J. J., ”Hr E. F. i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 11/1894, 204; J. J., ”Polemiskt i häst-stamboksfrågan”, *Biet* 10/1894, 174.

559 Björklund 2005, 123–131; Kitunen 1922, 5–12; Halila 1974, 558–559; Mäkinen 1997, 32–33; Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017. Maanviljelysseurojen perustamisesta. Ks. esim. Jutila 1962, 56–62. Hämeen ja Uudenmaan väestön eroista. ”Polemiskt i hästfrågan”, *Biet* 6/1895, 105–106. Vaikka Jernström puolusti läänien yhteistä kantakirjaa, myös hän oli tietoinen ristiriidoista läänien maanviljelijöiden välillä. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

malaisen hevosen puolustuksessa voidaan nähdä nationalistisia piirteitä.⁵⁶⁰ Käsitystä laajentaa kuitenkin esimerkiksi Johannes Jernströmin merkittävä osuus kantakirjan perustamisessa suomalaiselle hevoselle. Seppo Simosen mukaan kielikysymys ei ollutkaan lopulta ratkaiseva kantakirjainnovaattoreille Uudellamaalla.⁵⁶¹ Kantakirja ei ollut yksiselitteisesti minkään yksittäisen poliittisen suunnan toimijoiden ajama hanke, vaan hevosasiasta tai maatalouden kehittämistä kiinnostuneiden henkilöiden projekti suomalaisen hevosen parantamiseksi kansallisten hevostarpeiden lähtökohdasta jalostuksen kansainvälisessä murroksessa.

Julkista kantakirjakeskustelua jatkettiin kiivaana Ernst Fabritiuksen ja Johannes Jernströmin väittelyn jälkeen, ja se kytkeytyi yleisesti jalostusmetodien siirtymävaiheeseen. Keskusteluun osallistui Fabritiuksen vastinpareina ainakin Johan Kock ja Robert Ehrnrooth. Polemiikissa oli kyse myös Ernst Fabritiuksen ja Uudenmaan hevosjalostus-toimijoiden ristiriidoista, ja keskustelussa palattiin kysymykseen yhdistyksen oikeuksista. Samalla käytiin arvovaltakiihstä, oliko hevosystäväinyhdistyksillä vai hevoshoidon neuvojalla enemmän asiantuntemusta. Arvovallasta kiisteltäessä sivuttiin henkilöiden persoonia, vaikka osapuolet vakuuttivat, ettei kiista ollut henkilökohtainen.⁵⁶² Ernst Fabritiuksen ja Johannes Jernströmin kiistellessä kantakirjasta Ludvig Fabritius sai kuitenkin rauhassa valmistella Hippoksen alueellista kantakirjaa. Ernst Fabritius tuki veljensä hanketta, eikä nähnyt Hippoksen kantakirjaa valtakunnallisen kantakirjan kilpailijana. Vaikka kaikkien kolmen kantakirjahan ylätaavoite oli sama, suomalaisen maatiaishevosen kantakirja, hevosjalostuksen innovaattorit toimivat myös toisiaan vastaan. Heidän välisensä ristiriidat vaikeuttivat kantakirjan toteuttamista suomalaiselle hevoselle. Voidaan kysyä, eikö olisi ollut hedelmällisempää kerääntyä yhden kantakirja-aloitteen taakse kuin kilpailla sen hallinnasta ja toteutuksesta. Tämä osoitti kuitenkin itsessään ymmärryksen kantakirjan merkittävydestä suomalaisen hevosen jalostukseen.

560 Ks. esim. ”Polemiskt i hästfrågan”, *Biet* 6/1895, 104–107; *Hevoskasvatusyhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 5–6; Fabritius, L. 1896, 4; Hippoksen perustamispyytäkirja 20.10.1894, § 1, MRA.

561 Simonen 1964, 154–155.

562 Ks. esim. R. Eth., ”Hvad hafva Finlands hästuppfödare att göra, för att värksamt bidra till befrämjandet af landets hästafvel?”, *Biet* 2/1895, 17–25. *Bietissä* oli myös koottu yhteen useiden kirjoittajien kirjoitukset *Hufvudstadsbladets Landtbruksbilagasta* ja *Nya Pressenistä*. ”Polemiskt i hästfrågan”, *Biet* 6/1895, 104–128.

2.2.2 Kuka ehti ensin?

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran työhevuskantakirjaan Suomen ensimmäinen kantakirjahevonen vuonna 1893

Maaliskuun alussa 1893 uutisoitiin näyttävästi hevosten juhlatilaisuudesta Hämeenlinnassa. Tulossa olivat valtion kilpa-ajot ja paikallisen hevostävinseuran ajot, ja viikko alkoi sen merkittävimmäksi katsotulla tapahtumalla.⁵⁶³ *Hämäläinen* uutisoi:

[...] tulee huomenna pidettäväksi hewosnäyttely kaupungin torilla, jossa otetaan siitoseläimiksi kelpaavat hewoset Uudenmaan ja Hämeenläänistä erityiseen sukukirjaan. Tämä sukukirja tulee olemaan ensimmäinen laadultaan Suomessa. Ja arvelaan sen tulevan sangen tärkeäksi edistyskeinoksi hyväin hewosten kasvatukselle maassamme. Sukukirjaan otetut hewoset tulevat nimittäin muodostamaan ylläluokan hummain waltakunnassa, niin että siinäkin on olewa patriceja ja plebejejä oikein kirjallisesti todistettuja. [...] Sillä hewosella, jolla on todistus, että se on otettu sukukirjaan, on toivo pysyä korkeammassa hinnassa, kuin niillä tietysti, joilla ei mitään tunnettuja sukuetuisuuksia ole.⁵⁶⁴

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura järjesti yhdessä Uudenmaan ja Hämeen hevostävinyhdistysten kanssa Suomen ensimmäisen hevosten kantakirjaustilaisuuden jalostukseen sopiville suomalaisille työhevosille Hämeenlinnassa 9.3.1893. Päivää ennen yleisiä ravikilpailuita pidettyyn näyttelyyn oli ilmoitettu 69 hevosta. Kantakirjahevosen mittavaatimukset täytti 25 hevosta, joista kantakirjaan merkittiin tarkastuksen jälkeen 12 hevosta. Niistä palkittiin ainoa kantakirjaan otettu ori ja neljä tammaa.⁵⁶⁵ Taulukon 3 mukaan 12 Suomen ensimmäistä kantakirjahevosta olivat yhtä lukuun ottamatta Hämeestä.

⁵⁶³ ”Hewosten juhlatilaisuus”, *Hämäläinen* 8.3.1893.

⁵⁶⁴ ”Hewosten sukukirja”, *Hämäläinen* 8.3.1893.

⁵⁶⁵ Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 7–8, Asiakirjat 1893, UHImA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till af vel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–55; ”Sukukirja siitokseen soveliaita työhevosia varten”, *Suomen Maanviljelyslehti* 10/1893, 286.

Taulukko 3. Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjaan hyväksytyt hevoset Hämeenlinnassa 9.3.1893.

Número	Nimi	Palkittu	Väri ja merkit	Suku-puoli	Syntymä-vuosi	Syntymä-paikka	Kasvattaja	Omistajan nimi ja asema	Asuinpaikka
1	Wiesti	I	Punainen	Tamma	1888	Eräjärven pappila	Kalle Frestadius	A. Meurman, kunnallisneuvos	Kangasala
2	Poken	II	Vaalean-punainen	Ori	1887	Padasjoki	H. Wähä Saxala	A. N. Mojis, konttoristi	Padasjoki
3	Wappu	II	Rautias	Tamma	1890	Lahdentaka	E. Standertskjöld	E. Standertskjöld, paroni	Hämeenlinna, Lahdentaka
4	Polkka	II	Rautias	Tamma	1888	Pälkäne, Taurusen rustholli	Kaarle Lindholm	Elias Wendola, maanviljelijä	Hattula
5	Kärppä	III	Musta, pieni pilkku	Tamma	1888	Sääksmäki	K. Paasio	Kalle Paasio, talollinen	Sääksmäki
6	Tyttö		Rautias	Tamma	1885	Hämeenkyrö	Niilo Yli Keskinen	N. Novoschiloff, kauppias	Hämeenlinna
7	Raivo		Ruunikko	Tamma	1880	Lammi, Yli Paakkola	Kustaa Paakkala	G. Huhtonen, lampuoti	Vanaja, Äikäälä
8	Lempi		Rautias	Tamma	1889	Hattula	Kustaa Juutila	A. Juutila, talollinen	Hattula
9	Lotta		Ruunikko	Tamma	1887	Hattula, Vesunti	Ch. Karén	Ch. Karén, maanviljelijän leskirouva	Hattula, Vesunti
10	Louhi		Ruunikko	Tamma	1889	Mäntsälä	K. Gestrin	Kalle Gestrin, talollisen poika	Mäntsälä
11	Woima		Rautias, liinaharja	Tamma	1883	Tyrväntö	A. Caven	A. Kävén, maanviljelijä	Tyrväntö
12	Taimi		Rautias, liinaharja	Tamma	1884	Hattula	H. Puontila	H. Puontila, maanviljelijä	Hattula, Rahkoila

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 55; Ilmoituseteli/Anmälningsedel nro 1–12, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

Suomen ensimmäinen kantakirjahevonon oli tamma Wiesti⁵⁶⁶. Numerolla 1. Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjaan merkityn Wiestin omisti Agathon Meurman Liuksialan kartanosta Kangasalta. Meurman oli aloittanut hevostkannan parannuksen Liuksialassa hankkimalla siitostamma Wiestin (ks. kuva 3). Sitä käytettiin siitokseen, mutta myös monipuolisesti työ-, vaunu- ja ajohevosena. Wiestistä tuli Liuksialan kantatamma, joka periitti ajohevoson ominaisuuksia, ja osaa sen varsoista kuvattiin vankoiksi työhevosiksi. Wiesti vaikutti merkittävästi Liuksialan hevostkantaan ja myytyjen varsojen kautta laajemmin paikalliseen hevosjalostukseen. Suomen ensimmäisessä hevosten kantakirjanäyttelyssä se palkittiin ainoana hevosenä 1. palkinnolla ja suuremmalla hopeamitalilla sekä 25 markalla. Wiesti menestyi 1890-luvulla myös muiden tahojen järjestämässä näyttelyissä⁵⁶⁷. Vaikka Edvard Dunckerin allekirjoittamaan kantakirjatodistukseen (ks. kuva 4) ei ollut merkitty tietoja Wiestin polveutumisesta, se tunnettiin ajankohtaan nähden

566 Sekaannusten välttämiseksi käytän hevosesta sukukirjatodistuksen kirjoitusasua Wiesti, mutta osassa lähteissä samasta hevosesta käytettiin Viesti-nimeä.

567 Wiesti palkittiin myöhemmin myös valtion kantakirjanäyttelyssä 1. palkinnolla.

tarkasti. Wiesti oli syntynyt pastori Gunnar Branderilla Eräjärven pappilassa 13.4.1888. Emän puolelta sen suku oli Hämeestä ja Uudeltamaalta. Wiestin isän omisti hevospireissä tunnettu oriveteläinen rovasti E. F. Reinius. Orissa oli savolaista verta, joka saattoi olla peräisin ulkomaiseen risteytykseen perustuneesta Fürstenbergin hevoscannasta.⁵⁶⁸ Jalostuksen murrosvaiheessa Suomen ensimmäisen kantakirjahevosen rotupuhtaudessa oli ristiriitaisuutta ja jälkiä rodunjalostusta edeltäneestä risteytysmetodista.

Kuva 3. Tamma Wiesti (oik.) Liuksialan kartanon pihassa.

Kuva: Liuksialan kartanon valokuvakokoelma, LKA.

⁵⁶⁸ Ilmoitusseteli, Stamb. 1., Wiesti, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; Wiestin todistus Sukukirjaan merkitsemisestä 10.3.1893, Hk2, LKA; Wiestin sukuselvytys, Hk2, LKA; Hevoshoitto, Hk2, LKA; Tamma Wiestin Sukutaulu, Hk2, LKA; Wiesti, Siirtämistaulu, Hk2, LKA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 55; Toivio 2012, 18–21. Wiestin taustaa olikin selvitetty. Edvard Dunckerin kirje UHIm:n sihteerille 7.5.1893, Asiakirjat 1893, UHImA, KA.

Todistus.

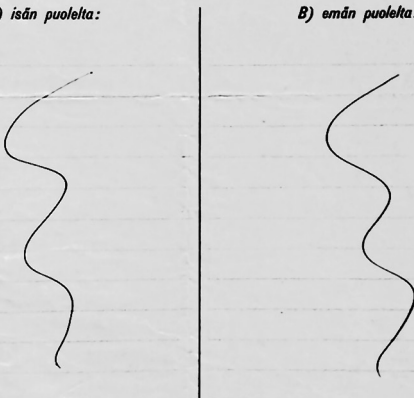
Osi Tamma *Wieste* syntynyt vuonna *1888.*
Eräjäsenv kunnassa *Hämäläisissä L. Hevosommiön*
omistama, on tänään tapahtuneen tarkastuksen jälkeen merkitty Uudenmaan ja Hämeen
lääniin työhevosten Sukukirjaan *1.* Nro: *alla, ja 1.2000 palkinto*

Hevosien:

korkeus hüppään kohdalta: *153.* sentim.: loittasen kohdalta: *152.* sentim.; karva:
punainen; merkit: _____
syntymäpaikka: *Eräjäsenv papilassa*; syntymävuosi *1888.*

Polveutuminen:

A) isän puolelta: B) emän puolelta:

(Aika ja paikka) *Hämäläisissä, maaliskuun 10 p:n 1893.*

Edvardi Wirta
Antti Puorttari *Osias Lehto*

Huom. Jos hevonen siirtyy toiselle omistajalle tai kuolee, on ilmoitus siitä tehtävä Uudenmaan ja Hämeen läänin
Maanviljelysneuvoston sihteerille.

Kuva 4. Wiestin Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja -todistus numerolla 1.
Lähde: Wiestin todistus Sukukirjaan merkittämisestä 10.3.1893, Hk2, LKA.⁵⁶⁹

Kokonaisuudessaan Uudenmaan ja Hämeen läänien ensimmäisen kantakirjanäyttelyn katsottiin osoittavan, että hämäläisissä hevosissa oli yhä aika vankkoja siitoskykyisiä työtammoja, jos ne vain huomattiin ja osoitettiin oivallisiksi siitospeläimiksi. Näyttelyn perusteella suomalainen tamma-aines vaikutti oriita paremmalta, ja tulevaisuuden katsottiin näyttävän oriiden tarjonnan. Näyttelyn tuloksiin ei etenkään oriiden osalta oltu täysin tyy-

⁵⁶⁹ Palkinnot ja todistukset sukukirjaan otettujen hevosten omistajille jaettiin 10.3.1893. ”Hewosten juhlawiikko”, *Hämäläinen* 8.3.1893.

tyväisiä, mitä tuki edellisten vuosien valitus oriiden heikkoudesta. Tästä huolimatta Johannes Jernström katsoi, että maanviljelysseuran aloite näyttäisi esimerkin muille vastaaville seuroille kantakirjojen perustamiseksi. Se tarjosi esikuvan esimerkiksi kolmelle itäiselle maanviljelysseuralle savolais-karjalaisen hevostyyppin kantakirjasta. Vain tätä kautta katsottiin saatavan hevosenomistajat kiinnittämään huomio jalostushevosen ulkomuotoon ja polveutumiseen. Innovaattorit olivatkin onnistuneet työssään kantakirjainnovaation hyväksymisen eteen, koska vuoden 1893 kantakirjanäyttelyissä ja hevosystäväinyhdistyksen kokouksissa Suomen ensimmäinen hevoskantakirja ja ylipäätään hevosjalostuksen johto määrättyyn päämäärään otettiin vastaan ajankohtaisena toimena.⁵⁷⁰

Maanviljelysseuran kantakirjan olemassaolo tai sen osuus kantakirjan kehitykseen on aiemmin tunnettu vain muutamissa tutkimuksissa. Vuonna 1897 Gösta Grotenfelt nosti maanviljelysseuran kantakirjan alueellisesti yhdeksi työhevosrodun kehittämisen perustaksi. Lisäksi seuran ensimmäinen kantakirjatilaisuus on huomattu Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran historiankirjoituksessa. Sitä sivutaan myös Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen historiikissa, ja myös Seppo Simonen on nostanut Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen kantakirjatyön uranuurtajaksi Suomessa.⁵⁷¹ Muilta osin Suomen ensimmäinen hevosten kantakirjaustilaisuus ja ylipäätään Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja on sivuutettu. Tästä huolimatta *Hämäläinen*-lehden uutisointi kantakirjasta ei ollut mahtipontisuudestaan huolimatta liioiteltua.⁵⁷² Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja aloitti ensimmäisenä kantakirjainnovaation siirron käytännön hevosjalostukseen Suomessa. Jalostusinnovaation käyttöönotto Suomen hevosjalostuksessa oli merkittävä askel uuden tiedon välityksen näkökulmasta ja ylipäätään innovaation etenemiselle Suomessa. Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian mukaisesti innovaattorien käytännön työstä innovaation hyväksymisen puolesta oli siirrytty ensimmäistä kertaa teorian neljänteen vaiheeseen, innovaation käyttöönottoon ja kokeiluun.⁵⁷³ Vuonna 1893 Wiestin, ensimmäisen suomalaisen hevosen merkitseminen kantakirjaan aloitti käytännön työn suomalaisen hevosrodun muodostamiseksi.

570 Ks. esim. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 8, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

571 Grotenfelt, G. 1897, 155; Lindholm 1931, 89, 92; Björklund 2005, 109; Ehrnrooth 1918, 14–15; Simonen 1964, 155.

572 ”Hewosten sukukirja”, *Hämäläinen* 8.3.1893.

573 Rogers 2003a, 20–22.

Valtion kantakirjakokeilu Vaasassa vuonna 1894

Valtion hevosjalostustyö tehostui vuonna 1893, kun hevosasiat siirtyivät yhdelle henkilölle.⁵⁷⁴ Hevoshoidonneuvojalla oli sama auktoriteettiasema kuin muiden alojen vastaavissa viroissa toimineilla henkilöillä. Neuvojan ja tarkastajan virka oli yleisnimitys senaatin alaisille valtion virkamiehille, jotka toimivat eri alojen asiantuntijoina 1800-luvun jälkipuolella.⁵⁷⁵ Keskushallinnon alainen virkamies vastasi alansa johtotehtävistä, ja esimerkiksi vaivashoidontarkastaja oli Johanna Annolan mukaan köyhäinhoitoalan voimakas johtohahmo.⁵⁷⁶ Kyse oli laajemmin siitä, miten hallinnon kapeaa virkamiehistöä nousi joltavaan asemaan yhteiskunnassa, asiantuntijahallinnon kehityksestä sekä päätöksenteon virkamiehitymisestä. Virkajärjestelmän läpimurto on ajoitettu juuri 1800-luvun lopulle. Uusien senaatin alaisten virastojen myötä tarvittiin eri alojen asiantuntemusta. Asiantuntijatiedon merkityksen kasvu valtionhallinnossa oli osa professionalisoitumiskehitystä. Jari Stenvallin mukaan hallinnon sääty- ja sukutaustaan perustunutta suosikkijärjestelmää alkoi korvata ammattimainen virkamieskunta. Asiantuntemuksen merkitys vahvistui, mutta myös poliittisuudella oli merkitystä. Virkoihin asetettiin pätevyysvaatimukset, mutta oleellista oli henkilön sopivuus.⁵⁷⁷ Kehitys näkyi myös maataloushallinnossa, ja hevoshoidonneuvojan viran perustaminen oli osa keskushallinnon virkavaltaistumista ja ammatillistumista. Sitä voidaan pitää erityisasiantuntemukseen perustuneena professiona. Hevoskasvatuksen neuvojan oli oltava perehtynyt maan hevoskulttuuriin ja -kasvatukseen sekä hallittava molemmat kotimaiset kielet. Lisäksi häneltä edellytettiin eläinlääkärin opintoja, minkä toivottiin saavan eläinlääkärit läheisempään yhteyteen maanviljelyn kanssa.⁵⁷⁸

574 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnettyistä määrärahoista maan hevosrodun parantamisen edistämiseksi, 15.2.1893, *Asetuskokoelma* N:o 7/1893; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 23.1.1894, KD 19/154 1894, Ea:180, MvtkA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 24.5.1894, 833–836, Ca:419, STOA, KA.

575 Vrt. kalastuskentarkastaja (1860), kansakoulujen ylitarkastaja (1861), vankeinhoidon tarkastaja (1867), vaivashoidontarkastaja (1889), säästöpankkien tarkastaja (1895) ja merenkuluntarkastaja (1899). Kansallisarkisto, ”Autonomian ajan viranomaiset”, *Arkistojen portti*, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Autonomian_ajan_viranomaiset#Asutustarkastaja, luettu 7.2.2014; Kansallisarkisto, ”Kansakouluntarkastajat”, *Arkistojen portti*, <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kansakouluntarkastajat>, luettu 7.2.2014. Maanviljelyshallituksen alaisuuteen perustettiin myös karjanhoidon neuvojan virka vuonna 1896. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1896*, 1898, 153–154.

576 Annola 2011, 42–49.

577 Annola 2011, 14, 256; Haapala 1995, 104–105, 134; Stenvall 1995, 39–42, 47–49, 59–62, 90–94. Hallinnon virkamiehitymistä on tutkinut erityisesti Raimo Savolainen. Ks. Savolainen 1994; Savolainen 1996a; Savolainen 1996b. Byrokratian kehityksestä. Ks. myös Tiihonen & Tiihonen 1984; Tiihonen 1995. Pohls on puolestaan tutkinut postilaitoksen virkakunnan muodostumista. Pohls 1994. Annola on pohtinut tiivistetysti profession käsitettä. Annola 2011, 19–20. Professionalisoituminen oli tärkeää myös maataloushallinnon kehityksessä. Stenvall 1995, 64–65, 91–92; Pietiäinen 1992, 15–24.

578 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnettyistä määrärahoista maan hevosrodun parantamisen edistämiseksi, *Asetuskokoelma* No 7/ 1893; Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Mvtk:n kirje Mvh:lle 15.2.1893, KD 33/100 1893, Ea:2, MvhA1, KA; ”Tietoja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 2/1893, 49–50; ”Tietoja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 4/1893, 114. Hevoskasvatuksen neuvojan toimesta tiedotettiin virallisissa lehdissä. Ks. esim. *Hufvudstadsbladet* 6.4.1893; *Nya Pressen* 6.4.1893; *Åbo tidning* 14.4.1893; Grotenfelt, Nils, Hevoskasvatuksen neuvojan hakujulistus 10.4.1893,

Asiantuntijoiden joukko oli yleisesti pieni,⁵⁷⁹ ja hevoskasvatuksen neuvojan valinta ratkaistiin viiden hakijan välillä.⁵⁸⁰ Kaksi nuorinta hakijaa, Johan Oskar Arvid Lindström (s. 1867) ja Karl Fridolf Johan Mannerheim (s. 1868) olivat hankkineet kokemusta ulkomailta, ja vain eläinlääkäri Lindströmillä oli alaan liittyvä tutkinto. Ikäkysymys ja suomalaisen hevoskulttuurin tuntemuksen puute katsottiin kuitenkin ratkaisevaksi molempien osalta, ja kilpailu virasta käytiin kolmen muun hakijan kesken.⁵⁸¹ Helsinkiläisen siviilipoliisimestarin, kollegia-assessori Oskar August Ståhlbergin (s. 1838) kokemuksen katsottiin olleen ensisijaisesti virkamiesuralta sekä myös hevoskulttuurista ja jonkin verran hevoskasvatuksesta. Hänellä oli kokemusta kruununasiamiehen tehtävistä kilpa-ajoissa ja ruununoriista, mutta ei maataloudesta.⁵⁸² Ilomantsin kruununnimismies, kuvernementin sihteeri Mathias Johan Arvid Kock (s. 1847) oli Keski-Karjalan Hevosystäväinseuran entinen puheenjohtaja ja hänellä oli ollut valtiollisia tehtäviä, kuten hevoskomitean jäsenyys. Kockia pidettiin siviilivirkamiehenä, mutta hänen katsottiin sopivan toimeen hevoskokemuksensa ja hevosmiesten luottamuksen perusteella.⁵⁸³ Entinen Suomen sotakomisariaatin materiaalikirjuri Ernst Fredrik Fabritius (s. 1842) oli suorittanut kameraalisen tutkinnon oikeustieteellisessä tiedekunnassa, hänellä oli hallinnollinen virkamiestausta ja hän osasi venäjää. Myös Fabritiuksella oli valtion hevosjalostustoimista kokemusta esimerkiksi hevoskomiteasta ja kruununasiamiehen tehtävistä ravikilpailuissa. Merkittävänä pidettiin hänen 30-vuotista hevoskasvatuskokemustaan, kirjallista tuotantoaan sekä Mus-

KD 33/100 1893, Ea:2, MvhA1, KA. Maanviljelyshallituksessa keskusteltiin virasta 10.4.1893. Ks. Kirje- ja anomusdiari 1892–1893, 100, Aa:1, MvhA1, KA.

579 Stenvall 1995, 93, passim.

580 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA. Kuudetta hakemusta ei puutteellisenä otettu käsittelyyn. K. Oslanderin kirje Mvh:lle 3.5.1893, KD 33/100 1893, Ea:2, MvhA1, KA; Mvh:n pöytäkirja 12.5.1893, MvhA1, Ca:2, KA.

581 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Schema öfver ansökningshandlingarna till lediga instruktörsbefattningen för hästafveln, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Johan Lindströmin keisarille osoitettu hakemus, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Johan Lindströmin eläinlääkärin tutkintotodistus 1892, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Johan Lindströmin laillistamistodistus Lääkintöhallitukselta 2.12.1892, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Johan Mannerheimin hakukirje keisarille, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA. Suosituksista. Ks. esim. Gösta Grotenfeltin suositus 1.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Herman Savelan suositus 3.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Albert von Julinin suositus 5.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; A. Björkenheimin suositus 2.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Sigismund Lunnin suositus 6.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Harald Brandhin suositus 2.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

582 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Schema öfver ansökningshandlingarna till lediga instruktörsbefattningen för hästafveln, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Oskar Ståhlbergin hakukirje osoitettu keisarille (päiväämätön), STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA. Ståhlberg oli suorittanut tuomarin tutkinnon. Jaakko Foremanin todistus kielitaidosta 7.2.1885, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

583 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Schema öfver ansökningshandlingarna till lediga instruktörsbefattningen för hästafveln, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Ote Johan Kockin ansioluettelosta 21.4.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Axel Alfghanin suosituskirje Johan Kockille 25.4.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Johannes Laguksen suosituskirje Johan Kockille 25.4.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

tialan johtaja Carl Anders Zittingin⁵⁸⁴ todistusta maataloustiedoista. Lisäksi hänellä katsottiin olevan laaja näkemys hevosalasta opintojen ja matkojen kautta.⁵⁸⁵

Ernst Fabritiuksen syyt hakea virkaa saattoivat koskea henkilökohtaisia taloudellisia ongelmia, pyrkimystä jatkaa virkamiesuraa valtionhallinnossa tai puhtaasti hevostiehen kiinnostus hevosjalostukseen ja kantakirjan aikaansaamiseen.⁵⁸⁶ Voidaan kysyä, oliko Ludvig Fabritius kannustanut veljeään hakemaan virkaa, jotta saisi hänet kantakirjahankkeen johtoon alan ylimpänä virkamiehenä. Hevoskasvatuksen neuvojan valinnassa valittiin samalla Suomen hevosjalostuksen linja. Kyse oli uuden jalostuslinjan ja kantakirjan kannalta sopivan henkilön valinnasta. Maanviljelyshallituksessa jouduttiin toteamaan, ettei yhdenkään hakijan kantaa maan hevoskannan jalostusperiaatteeseen ollut kerrottu selkeästi, mikä itsessään osoitti jalostusmetodin siirtymävaiheen.⁵⁸⁷ Fabritius oli käynyt polemiikkia suomalaisen hevosen puolesta. Myös Johan Kockin annettiin ymmärtää olevan maataisjalostuksen kannalla, mutta toisaalta hänet tunnettiin risteytysmetodin kannattajana.⁵⁸⁸ Myös Ståhlbergin näkemyksiä risteytyksistä pidettiin vanhentuneina, vaikka toisaalta hän oli ollut Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjakomiteassa.⁵⁸⁹ Metodin siirtymävaiheessa Maanviljelyshallitus ehdotti itselleen tarvittaessa sananvaltaa asiassa.⁵⁹⁰ Sillä oli jalostusasiantuntemusta ainakin päällikkö Nils Grotenfeltin ja sihteeri Theodor Forssellin kautta.

Jari Stenvallin mukaan virkamiehen yleisiä valintaperusteita olivat ulkomainen kokemus, erityisasiantuntijuus, poliittinen mielipide, suosittelijat, verkostot tai sukulaisuus. Nämä vaikuttivat ensimmäisen hevoshoidonneuvojan valinnassa. Maanviljelyshallituksessa painotettiin perehtyneisyyttä maan hevoskulttuuriin. Hakijat Ståhlberg, Kock ja Fabritius olivat kaikki maan hippologien tuntemia henkilöitä ja olivat nauttineet hallituksen luottamusta hevosalan tehtävissä. Muut hakijat eivät pystyneet kuitenkaan kilpailemaan maanviljelijä Ernst Fabritiuksen ylivoimaisen kokemuksen kanssa. Stenvall on korostanut virkojen täytössä myös virkauran merkitystä.⁵⁹¹ Fabritius oli osoittanut pätevyytensä hallinnon virkamiehenä, ja hänellä oli muita hakijoita läheisemmät suhteet

584 Ks. Tuorlahti 1943, 37–40.

585 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Schema öfver ansökningshandlingarna till lediga instruktörsbefattningen för hästafveln, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Ernst Fabritiuksen hakukirje osoitettu keisarille (päiväämätön), STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; C. A. Zittingin suositus 3.10.1886, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Tjänste-förteckning för Enst Fredrik Fabritius, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; H. Åkermanin suositus 2.12.1891, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

586 Ks. tarkemmin Fabritius, Ella 1950, 43–45. Ernst Fabritius oli vuonna 1892 hakenut muun muassa Maanviljelyshallituksen sihteerin virkaa. Kirje- ja anomusdiaari 1892–1893, 400, Aa:1, MvhA1, KA.

587 Mvh:n pöytäkirja 12.5.1893, Ca:2, MvhA1, KA.

588 Ks. esim. Meurman, Jalmari, Painamaton käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, 71–72, Hk1, LKA; Axel Alfthanin suosituskirje Johan Kockille 25.4.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

589 Oskar Ståhlbergin hakukirje osoitettu keisarille (päiväämätön), STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA.

590 Mvh:n pöytäkirja 12.5.1893, Ca:2, MvhA1, KA.

591 Stenvall 1995, 47–49, 65–76.

hallintoon. Vielä virkauraa enemmän painotettiin käytännön hevostietämystä, ja lisäksi vaikutti Fabritiuksen kirjallisen tuotannon antama auktoriteetin asema. Maataloudellisen tiedon ja hevosjalostuskokemuksen ohella Fabritiuksen valinnassa korostui ennen kaikkea kotimaisen hevostietämystuntemus. Aluksi Fabritiuksenkaan hevoskasvatusta ei ollut perustunut johdonmukaiseen suunnitelmaan. Pitkä kokemus sekä opinnot ja matkat olivat vakiinnuttaneet hänen näkemyksensä maan hevosjalostuksen suunnasta siten, että se tuottaisi parhaan taloudellisen hyödyn ja täyttäisi voimakkaan hevoskannan tarpeen maataloudessa, teollisuudessa, liikenteessä ja sotapalveluksessa. Vakiintunut käsitys hevosjalostuksesta puolsi Fabritiuksen valintaa. Maanviljelyshallitus katsoi hänen olevan sopivin hevoshoidonneuvojan virkaan ja pätevä johtamaan maan hevosjalostusta oikeaan suuntaan.⁵⁹² Maanviljelyshallituksen ehdokas Ernst Fabritius nimitettiin hevoskasvatuksen neuvojan virkaan 30.5.1893.⁵⁹³

Artur Bärlund, Ludvig Fabritius, Akseli Lilius ja Theodor Forssell olivat vetäneet Maanviljelyshallituksen välityksellä valtion mukaan kantakirjan kehitykseen. Heidän aloitteestaan koko maan suomalaisen hevosen kantakirjasta muodostui pohja sille, miten hevoskantakirjaa alettiin luoda valtion alaisuuteen. Aloitteentekijät olivat huomanneet hevoshoidonneuvojan vallan asiassa.⁵⁹⁴ Kantakirjan käytännön valmistelutyö alkoi vasta hevosvirkamiehen valinnan jälkeen. Maanviljelyshallituksen kokouksessa 20.6.1893 ylitirehtööri Nils Grotenfelt, ylitarkastaja Alfred Sjöström ja ehdotuksen jättäjä, sihteeri Theodor Forssell siirsivät anomuksen vastanimittelylle hevoshoidonneuvonantajalle.⁵⁹⁵ Asia oli yhteydessä maataloushallinnon kehitykseen. Viivästyksessä ei ollut pääasiassa kyse siitä, että Maanviljelyshallituksen maatalouspoliittista linjaa johti karjatalouden asiantuntija.⁵⁹⁶ Ennemmin asia siirrettiin hallinnossa virkamiehelle, jonka toimialaan se kuului. Valtion kantakirjan valmistelusta tuli hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritiuksen ensimmäinen mittava hanke. Fabritius oli syksyllä 1893 vasta luomassa hevoshoidonneuvojan virkaa, mutta antoi pyydetyn lausunnon kantakirjaehdotuksesta Maanviljelyshallitukselle jo

592 Mvh:n kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetille 12.5.1893, STO KD 8/301 1893, Ea:3708, KA; Mvh:n pöytäkirja 12.5.1893, Ca:2, MvhA1, KA.

593 Hevoskasvatuksen neuvojan valinta eteni Maanviljelyshallitukselta senaatin talousosastolle. Senaatti nimitti Fabritiuksen, mutta ennen ratkaisua asia lähetettiin kenraalikuvernöörille, joka nimitti Maanviljelyshallituksen ehdokkaan Fabritiuksen hevoskasvatuksen neuvojan virkaan 30.5.1893. E. Fabritiuksen nimityskirja 30.5.1893, STO 8/301 1893, Ea:3708, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 25.5.1893, 1003–1004, Ca:413, STOA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 31.5.1893, 1281–1282, Ca:413, STOA, KA.

594 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

595 Kirje- ja anomusdiari 1892–1893, 407, Aa:1, MvhA1, KA; Mvh:n pöytäkirja 20.6.1893, Ca:2, MvhA1, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*, 1896, 189–190; Pietiäinen 1992, 23. Kirjettä hevoshoidonneuvonantajalle ei löydy kirjekonsepteista, koska se lienee siirretty. Sisältö selviää muista asiakirjoista, ja tieto voi olla mennyt suullisesti. Ks. Kirjekonseptit 20.6.1893, Da:2, MvhA1, KA.

596 Pietiäinen 1992, 18–21; Savolainen, Raimo, ”Maanviljelysneuvos Nils Grotenfelt (1846–1902)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=136>, luettu 22.1.2014.

10.10.1893.⁵⁹⁷ Tämä osoittaa, että hevoskasvatuksen neuvoja miellettiin hallinnossa välittömästi asiantuntijaksi ja että kantakirja katsottiin kiireelliseksi. Yhden suomalaisen hevosrodun kantakirjaa kannattava Ernst Fabritius totesi, että kantakirja oli yleisesti tunnustettu tärkeäksi asiaksi. Fabritius suositteli, että Maanviljelyshallitus alkaisi toteuttaa sitä.⁵⁹⁸

Nils Grotenfelt, Forsberg, Sjöström ja sihteerinä K. J. Böök käsittelivät kantakirja-anomusta Maanviljelyshallituksessa 8.2.1894. Maanviljelyshallitus ei hyväksynyt ehdotusta, vaan siirsi asian uudelleen hevoshoidonneuvojalle, joka määrättiin kantakirjan johtoon ja järjestelmän luomiseen.⁵⁹⁹ Maanviljelyshallitus antoi⁶⁰⁰ Fabritiukselle tehtäväksi laatia ehdotus kantakirjan perustamisesta suomalaiselle hevosrodulle, minkä Fabritius antoi 18.6.1894.⁶⁰¹ Fabritius oli konsultoinut Tanskan hevosjalostuskonsulentti Jens Jensenia jyllantilaisen hevosien kantakirjasta, ja hänellä oli kansainvälisiä yhteyksiä myös ainakin saksalaisiin hevosiasiantuntijoihin.⁶⁰² Valtion kantakirjaehdotuksessa oli joitakin yhteisyyksiä Tanskan malliin. Tanskassa oli siirrytty 1890-luvulla valtion konsulentin johtamaan koko maan rotukantakirjaan. Sen myötä Tanskassa nousi jossain määrin esiin valtion konsulenttien merkitys kantakirjan ohjaajina, mutta toisaalta yhdistykset oli yhä otettu mukaan kantakirjatyöhön merkittävässä osassa.⁶⁰³

Ennen päätöstä kantakirjan toteutuksesta – innovaation käyttöönotosta – Ernst Fabritius katsoi tärkeäksi käytännön kokemuksen, jotta sääntöjen suunnittelussa voitiin edetä. Fabritius pyysi Maanviljelyshallitukselta saada kokeilla kantakirjaa yhdessä asiantuntijoiden kanssa yleisessä maanviljelyskokouksessa Vaasassa, missä myös valtion kantakirjan aloitteentekijät olivat toivoneet näkevänsä kantakirjaan ilmoitettavat hevoset. Ernst Fabritius katsoi tehtävään sopiviksi asiantuntijoiksi eläinlääkärit Ludvig Fabritiuksen ja Artur Bärlundin,⁶⁰⁴ ja Maanviljelyshallitus antoi heille kolmelle tehtäväksi kantakirjan

597 Kirje- ja anomusdiaari 1892–1893, 407, Aa:1, MvHA1, KA; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 10.10.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvHA1, KA. Hevoshoidonneuvon arkisto yksin ei paljasta valtion kantakirjatyon pioneerivaihetta. Maataloushallinnon päätöksentekojärjestelmästä johtuen Maataloushallituksen arkisto on oleellinen. Maanviljelyshallitus oli virkakoneisto, joka hallinnoi kantakirjan valmistelua. Ilman sen arkistoa käsittelyvaiheet ennen senaatin talousosaston päätöstä jäisivät huomaamatta.

598 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 10.10.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvHA1, KA. Maanviljelystoimituskunta oli yhden kantakirjan kannalla, vaikka oli tietoisia *Bietin* keskustelusta ja maanviljelysseuran kantakirjasta. Snellman, J. L., Mvtk:n pöytäkirjan ote 10.12.1894, KD 172/192 1894, MvtKA, Ea:181, KA.

599 Mvh:n pöytäkirja 8.2.1894, Ca:3, MvHA1, KA; Mvh:n Wälipäätös 8.2.1894, KD 1/407 1893, Ea:3, MvHA1, KA; Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 8.2.1894, KD 1/407 1893, Ea:3, MvHA1, KA.

600 Kirjeessä mainitaan päiväys 18.2.1894.

601 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

602 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA; Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1, HhnA, KA; Saapuneiden kirjeiden diaarit 1893–1899, Aa:1, HhnA, KA. Näiden yhteyksien ohella hän oli hevosasioissa yhteydessä esimerkiksi Norjaan ja Eestiin. Fabritius, Ernst, Berättelse öfver Instruktörens för hästafvelns värksamhet år 1896, KD 138/181 1897, Ea:191, MvtKA, KA.

603 Ks. esim. Sjöstedt, J. O., Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899, Kansio 108, MvhoA1, KA; Grotenfelt, N. Karl 1907, 155–156.

604 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA; Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvHA1, KA.

koetoon.⁶⁰⁵ Asiantuntijoiden valinnassa nousivat esiin valtion kantakirjan johtohenkilöt, mutta samalla myös eri kantakirjaehdotusten väliset yhteydet. Vaasan näyttelyn koetto siitokseen sopivista hevosista sai ennalta huomiota, ja *Suomalainen Wirallinen Lehti* kietytti sen merkityksen 3.8.1894: ”Tämän kokeen tuloksista tulee riippumaan toteutuuko sukukirjatuuma wai ei.”⁶⁰⁶

Vaasassa näkyi eläinjalostuksen ajankohtaisuus. Ernst Fabritius piti maanviljelyskokouksessa esitelmän hevoskasvatuksesta, ja vastaavaa aihetta oli käsitelty Ruotsin maanviljelyskokouksissa. Samaan aikaan Vaasassa pidettiin Suomalaisen Kennelklubin näyttely, jossa koiria otettiin kantakirjaan ja missä myös Artur Bärlund oli mukana. Lisäksi järjestettiin eläinlääkärikokous, johon Bärlund ja Ludvig Fabritius osallistuivat. Myös tämä osoittaa vaikuttajien piirin pienuuden. Valtion kantakirjan kehityksen näkökulmasta oli merkittävintä, että 10. Suomen yleisessä maanviljelyskokouksessa tehtiin ensimmäiset kokeilut valtion hevoskantakirjauksesta 7.–12.8.1894.⁶⁰⁷ Kokoukseen oli ilmoitettu yhteensä 556 hevosta, joista esitettiin 319. Hevososasto oli Ruotsinkin maanviljelyskokouksiin verrattuna mittava.⁶⁰⁸ Myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ensimmäinen kantakirjahevon Wiesti oli tarkoitus tuoda Vaasan näyttelyyn.⁶⁰⁹ Palkintolautakunta teki työtä kahdessa osastossa, joista toisessa puheenjohtajana oli E. Fabritius ja toisessa L. Fabritius.⁶¹⁰ Vaasan maanviljelyskokouksessa Ernst ja Ludvig Fabritius sekä Artur Bärlund veivät suomalaisen hevosen kantakirjan käytäntöön. Tämä merkitsi, että myös valtion kantakirjassa oli siirrytty innovaattorien valmistelutyöstä innovaation käyttöönottoon.⁶¹¹ Näyttelyn hevoset osoittivat suunnan, mitä suomalaisen hevosrodun edustajalta voitiin vaatia 1890-luvun alkupuolella. Kantakirjan ja suomalaisen hevosrodun lähtökohta muodostui näyttelyssä palkituista hevosista ja ennen kaikkea koetoon toteuttaneiden henkilöiden näkemyksestä suomalaisen hevosen tavoitelluista ominaisuuksista. Vaasassa kerättyjen tietojen perusteella esitettiin malli kantakirjahevosesta. Sampo II (ks. kuva 5) edusti näyttelyn parhaimmistoa ja päätyi koetossa valtion kantakirjaan sopivaksi hevoseksi. Ernst

605 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Hevoskasvatuksen neuvojalle 30.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA. Ks. myös Ernst Fabritiuksen kirje L. Fabritiukselle 12.7.1894, Kansio nro 9, H:1, EFA, ÅAB.

606 ”Suomen hevosten sukukirja”, *Suomalainen Wirallinen Lehti* 3.8.1894. Koetosta tiedotettiin lehdistössä. Ks. esim. ab, ”En stambok för den finska hästen”, *Finsk Veterinär Tidsskrift* 2/1894, 21–23.

607 Työjärjestys Kymmenennelle Yleiselle Suomen Maanviljelyskokoukselle Nikolainkaupungissa v. 1894, Asiakirjat 1894, UHlma, KA; Kährström 2013, 237–239; A–a–n, ”Tionde allm. finska landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 164–168; ”Kymmenes Suomen yleinen maanviljelyskokous ja näyttely Vaasassa”, *Hämeen Sanomat* 14.8.1894; ”Tionde allmänna finska landtbruksmötet”, *Wasa Tidning* 11.8.1894, N:o 186 B; ”Finska Kennelklubbens hundutställning i Vasa 8–9–10 aug. 1894”, *Nya Pressen* 13.8.1894; ”Andra finska veterinärmötet”, *Nya Pressen* 13.8.1894.

608 A–a–n, ”Hästutställningen vid allmänna Landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 9/1894, 152; Granström 1894, 7. Vrt. Morell 2013, 64.

609 Jalmari Meurmanin kirje Agathonille 7.3.1894, JMk1, LKA.

610 U. S., ”Vaasan maanviljelysnäyttely”, *Aamulehti* 11.8.1894. Hevososastosta tarkemmin. A–a–n, ”Tionde allm. finska landtbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 164–167.

611 Rogers 2003a, 20–22.

Fabritius käytti oria myöhemmin esimerkkinä kantakirjahevosesta, joka ilmoituskirjeen perusteella otettaisiin kantakirjaan.⁶¹²

O. Balaguetin
 Sampo II
 Osmistaja ja kasvattaja: Benjamin Kuittilinen, Kuopio
 Syntyn. 1888.
 Korkeus siellä ja lautasilta: 157 cm. Rinnanympärys
 194 cm ja ruumiin mität 158 cm.
 Ruussin harva: tummansauntias, piistopää, valk.
 karvoja vas. taloj.
 Ruumiin muoto: Pää pieni, leveällä ja pitkällä otalla
 ja liikkuvaisilla pystykorvilla. Kaula pyetyssä
 paksumu hajanrajalla ja lyhyellä, suoralla kur-
 kansuonalla. Lautaset leveät korkealla hännä
 juurella. Rynnyköit leveä, lavat pitkät lihaksiset,
 kylkiluut kearevat, ~~ruusu~~ ^{kypset} lyhyet, olkavarret
 lihaksikat, kyynarvarret pitkät ja lihaksikat,
 etupolvi suora, sääret lyhyet kiinteillä, sileillä,
 suuta hyvin erillään olevilla jänteillä, samoin
 takasäärätkin, jalkojen asento säännöllinen.
 Suonto vilkas.
 Yleinen lausunto: kaunis ^{ruusu} ~~työhevosen~~ muotoinen
 Palkittu Vaasan yleisessä näyttelyssä 1° palk.

Kuva 5. Vaasassa Suomen yleisen maanviljelyskokouksen hevosenäyttelyn parhaimmistoa edustaneen Sampo II:n tiedot.

Lähde: Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

Näyttelyn tuloksista oltiin siinä määrin vaikuttuneita, että lehdistössä uskottiin vahvasti kantakirjan toteutumiseen. Palkitseminen ja kantakirja kytkettiin yhteen: ”Kun suomalaisten hewosten kantakirja tulee toimeen ja tieto eri sukujen ominaisuuksista warmenee, voidaan wastedes palkintojen oikeaan osaamisessa olla yhä täsmällisempiä ja antaa palkinto hewosen kunnosta ylimalkaan, siitä huolimatta onko se juoksijain wai työhewosten

612 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

joukkoon ilmoitettu.⁶¹³ Myöhemmin Jalmari Meurman totesi näyttelyn osoittaneen suomalaiselle hevoselle hyvää tulevaisuutta.⁶¹⁴ Kantakirjan koeoton merkitys oli myös siinä, että samalla hevoskasvatuksen neuvojan tehtävä perustaa koko maan kattava kantakirja suomalaiselle hevoselle oli tullut yleisesti tunnetuksi, mikä oli keskeistä innovaation käyttöönotossa.⁶¹⁵ Koeoton päätarkoitus oli ollut kokeilla kantakirjan ilmoituskavakkeita ja sääntöjä käytännössä. Sen tulokset näkyivät tarkennetussa kantakirjaehdotuksessa, ja asiakirjoissa vedottiin kantakirjan koeottoon. Vaasan näyttelyn jälkeen Ernst Fabritius kokeili kantakirjaa virkamatkoillaan, hioi sääntöjä ja antoi lopulta ehdotuksensa. Valtion kantakirjan koeoton tulos nähdään ennen kaikkea siinä, että hanke päätettiin toteuttaa. Senaatti myönsi määrärahan kantakirjan valmistaviin toimenpiteisiin ja hyväksyi kantakirjaehdotuksen korjattuine sääntöineen suomalaiselle hevosrodulle 13.12.1894.⁶¹⁶ Ernst Fabritiuksen johtaman huolellisen valmistelun seurauksena valtion kantakirja oli pidemmällä, mitä keskushallinnon byrokralialta oli käytännössä ehditty toteuttaa.

Hippoksen kantakirja käytäntöön 1895

Ludvig Fabritiuksen johtaman Hippos-yhdistyksen alkuvaiheeseen sisältyi paljon byrokraatia ja talousasioita. Senaatti päätti yhdistyksen jalostustammojen oston valtionavusta 20.6.1895, mutta joidenkin tietojen mukaan yhdistyksen ostamat ensimmäiset viisi tammaa huutokaupattiin jäsenille jo sen ensimmäisessä vuosikokouksessa 30.3.1895.⁶¹⁷ Koska yhdistyksen kantakirjanpidon periaatteen mukaan hevoset merkittiin sen kantakirjaan vasta niiden oston jälkeen, Hippoksen kantakirjan aloitusajankohta tarkentuu yhdistyksen ensimmäisten jalostushevosten oston kautta. Fabritius oli keskustellut tammisaarelaisen konsuli W. von Bonsdorffin kanssa Norma-tamman oston yksityiskohdista 21.3.1895.⁶¹⁸ Vaikka joitain viitteitä kantakirjan aiemmasta aloituksesta on esitetty,⁶¹⁹ Hippoksen ensimmäinen kantakirjahevonen ostettiin siten 21.–30.3.1895 välisenä aikana, jolloin se myös otettiin yhdistyksen kantakirjaan. Numerolla 1. Hippos-kantakirjaan hyväksytty

613 ”Vaasan maanviljelysnäyttelystä”, *Uusi Suometar* 15.8.1894.

614 Meurman, Jalmari, Julkaisematon käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, Hk2, LKA.

615 A–a–n, ”Tionde allm. finska landbruksmötet i Vasa”, *Biet* 10/1894, 165, 167.

616 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA; Mvtk:n kirje Mvh:lle 13.12.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA; Mvh:n kirje Mvtk:lle 13.11.1894, KD 172/192, Ea:181, MvtKA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 13.12.1894, 1437–1440, Ca:422, STOA, KA. Kantakirjan hyväksymisprosessista. Ks. myös *Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*, 1896, 317–318; Fabritius, Ernst, Berättelse öfver undertecknade värksamhet såsom instruktör för hästafveln under tiden från den 1 juni 1893 till den 1 januari 1895, KD 17/363 1896, Ea:188, MvtKA, KA.

617 Fabritius, L. 1896, 4–8; Mvh:n kirje Hippoksen johtokunnalle Turussa 29.6.1895, Ea:1, HrA, TMA; Hippoksen johtokunnan kirje Mvh:lle maaliskuussa 1895 (konsepti), Ea:1, HrA, TMA; Johansson 1994, 7–8. Vrt. *Hevoskasvatusyhdistys Hippos 25-vuotias*, 1920, 16.

618 W. von Bonsdorffin kirje L. Fabritiukselle 21.3.1895, Ea:1, HrA, TMA.

619 Hippoksen ensimmäisen kantakirjan kanteen on merkitty vuosi 1894, jolloin Johanssonin mukaan Fabritius aloitti Hippos-kantakirjan. Toisaalta myös Johanssonin mukaan ensimmäisenä kantakirjaan hyväksytyin hevosen yhdistys hankki vuonna 1895. Johansson 1994, 7–9.

yhdistyksen ostama Norma-tamma oli väritään rautias⁶²⁰, syntynyt vuonna 1890 ja 160 cm korkea.⁶²¹ Norman tekee kiinnostavaksi, että Ludvig Fabritiuksen hankkiessa sen Hippokselle Norma oli jo otettu Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjaan numerolla 45 Lohjalla 2.4.9.1894 (ks. kuva 6).⁶²² Ensimmäistä Hippoksen kantakirjahevosta ostettaessa nojaututtiin tietoon, että hevonen kuului Uudenmaan ja Hämeen läänien hevoskantakirjaan. Tämä saattoi olla Fabritiukselle suositus, koska Norma oli kallein viidestä yhdistyksen ensimmäisenä ostamasta tammasta.⁶²³ Norma-hevosen kautta Hippos-yhdistys vei käytäntöön kolmannen suomalaisen hevosrodun kantakirjahankkeen.

1930-luvulla K. V. Kaukovalta huomasi Suomen hevosjalostuksen historiankirjoituksen puuttumisen.⁶²⁴ Myöhemmin aiheen tutkimuksen vähäisyydestä aiheutuneilla tulkinnoilla on ollut suuri merkitys yleiseen käsitykseen suomalaisen hevosrodun synnyn alkuvaiheesta. Yleisen käsityksen mukaan Hippoksen kantakirja oli Suomen ensimmäinen hevoskantakirja ja esikuva Suomen hevosjalostukselle. Erityisesti Hippos-yhdistyksen historiaa tutkinut Roger Johansson on korostanut Hippoksen oma-aloitteisen kantakirjapidon merkitystä.⁶²⁵ Käsitys sen asemasta valtion kantakirjan esikuvana lienee alun perin peräisin Ludvig Fabritiuksen tyttären kirjoittamista isänsä muistelmista.⁶²⁶ Hippoksen kantakirjan toimintaperiaate erosi valtion ja maanviljelysseuran kantakirjoista esimerkiksi yhdistyksen ostamien hevosten kautta, eikä se yksin ollut mallina valtion kantakirjalle. Käsitys Hippoksen merkityksestä Suomen ensimmäisen hevoskantakirjan ylläpitäjänä selittyy ennen kaikkea sillä, ettei muiden kantakirjojen olemassaolo ole juuri tunnettu ja Hippoksen toimintaa on pidetty ainutlaatuisena. Kantakirjan ensimmäisessä vaiheessa – innovaattorien aika – osoitin, että näin ei ollut.

620 Rautiaan hevosen peitinkarva ja jouhet ovat ruskeat, mutta jouhien väri voi myös vaihdella valkoisesta lähes mustaksi. Ks. liite 2.

621 Norman lunasti itselleen tilanomistaja I. Kuffschinoff Loimalta. Norma ei kuitenkaan tiinehtynyt ja myytiin myöhemmin. Johansson 1994, 9–10.

622 Anmälningssedel, Norma, N:o 45, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 154–156; W. von Bonsdorffin kirje L. Fabritiukselle 21.3.1895, Ea:1, HrA, TMA.

623 Fabritius, L. 1896, 7–8. Myös Johanssonilla on tiedossa Norman tiedot, mutta hän pitää Normaa kuitenkin merkityksellisenä ensimmäisenä kantakirjahevosenä. Johansson 1994, 9.

624 Kaukovalta 1931, 1063.

625 Johansson 2014, 80; Johansson 1994, 9. Ks. myös esim. Fabritius, Ella 1950, 64; Pesonen 2007, 26, 31; Palovaara 2008, 11. Lisäksi monet mainitsevat Hippoksen, mutta eivät muita samanaikaisia kantakirjoja. Ks. esim. Gummerus & Alftan 1917, 171–172; Ojala 1998, 15.

626 Johansson 2014, 80; Johansson 1994, 9; Fabritius, Ella 1950, 64; Pesonen 2007, 26, 31; Palovaara 2008, 11–12.

Tuskirjaus i Stamboken under N:o 45. N:o 1.

Anmälningsedel.

Undertecknad anhåller härmedels att få sin häst (namnet) *Slad*
Norma intagen i Nylands och Tavastehus läns stambok
 för hästar och lämnar i sådant afseende nedanstående uppgifter:

1:o hästens kön *stb*
 2:o „ namn *Norma*
 3:o „ färg och tecken *gul*
 4:o „ höjd öfver manken *112* cm., öfver korset *112* cm.
 5:o „ bröstomfång *194* cm.
 6:o „ födelseår *1890*
 7:o „ födelseort *Kuusvesi i Kuopio län*
 8:o „ uppfödare *Lantb. Ojaskallinen i Kuusvesi*
 9:o „ förut erhållna pris *inga*
 10:o „ rekord på travarebana _____

Härstamning:

<p>A) på fädernet.</p> <p><i>Sallan efter Tikku</i></p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>B) på modernet.</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
---	--

Hästägarens namn *M. v. Pansdaff*
 „ karaktär *v. konsul*
 „ boningsort & adress *Helsingfors*

Kuva 6. Hippoksen ensimmäisen kantakirjahovosen, Norman Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirja -todistus numerolla 45.

Lähde: Anmälningsedel, Norma, N:o 45, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA.

Suomalaisen hevosrodun syntyprosessista annettu kuva on jäänyt liian suoraviivaiseksi. Sivuutettaessa kaksi kolmesta suomalaisen hevosen kantakirjahankkeesta on sivuutettu puhtaan rodun jalostuksen pitkä kehityslinja suomalaisen hevosrodun syntyprosessissa sekä ylipäättään kansainväliseen jalostusteoreettiseen käänteeseen kytkeytyneen Suomen hevosjalostuksen – kuten yleensä kotieläinjalostuksen – murroksen laajuus. Vaikka yksilön merkitys innovaation alkuvaiheessa oli suuri, laaja prosessi toteutettiin usealla taholla

lähes samanaikaisesti. Osoitin Hippoksen ohella kahden muun kantakirjan olemassaolon ja niiden keskinäisen järjestyksen innovaation käyttöönotossa. Kantakirjan aiemmin tuntemattoman pioneeritoimijan merkitys ei rajaudu paikallistasolle, vaan muuttaa yleisen käsityksen kantakirjainnovaation tulosta Suomeen. Ludvig Fabritius oli kyllä yksi keskeinen henkilö innovaation tuonnissa Suomen hevosjalostukseen, mutta ei vienyt sitä ensimmäisenä käytännön hevosjalostukseen. Ensimmäisen kantakirjan toteuttajilla, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralla ja paikallisilla hevosystäväinyhdistyksillä oli käytösään etu, että kantakirjaa toteuttava taho oli valmiiksi järjestäytynyt ja sen jäsenistön muodostama verkosto oli valmiina. Hippoksen kantakirjaa perustettaessa maanviljelysseuran kantakirjan toiminta oli vakiintunut kahden vuoden ajan, ja myös valtio oli tehnyt ensimmäiset kokeilut kantakirjan käyttöönotosta. Hippos oli järjestyksessä kolmas rakenteilla ollut kantakirja suomalaiselle hevoselle 1890-luvulla. Uuden yhdistyksen perustaminen muodosti uusia verkostoja ja laajensi sitä kautta sosiaalista instituutiota kantakirjan käyttöön ottamiseksi Suomen hevosjalostuksessa.

Kantakirjainnovaation leviämisen ensimmäisessä vaiheessa oli kyse uuden kansainvälisen kotieläinjalostustiedon tulosta Suomen hevosjalostukseen. Kolme aloitetta asettivat lähtökohdan sille, miten kantakirja nostettiin hevosjalostuksen perustaksi Suomessa ja millaisiksi jalostusta ohjaavat suomalaisen hevoskantakirjan erityispiirteet olivat alkaneet muodostua. Kolmen tahon kilpajuoksu paikallisten ja valtakunnallisen kantakirjan perustamisesta aloitti myös kantakirjan johtavien toimijoiden välisen kamppailun sen hallinnoinnista. Kun kaikki kolme kantakirjaa suomalaisen hevosrodun muodostamiseksi oli vuosina 1893–1895 viety käytäntöön, uusi metodi oli Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin ensimmäisen vaiheen mukaisesti otettu käyttöön kolmessa toisistaan erillisessä pääinnovaatiokeskuksessa.⁶²⁷ Suomen hevosjalostuksessa oli aloitettu Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian neljäs vaihe, kantakirjainnovaation käyttöönotto ja kokeilu.⁶²⁸ Kolmen kantakirjan perustaminen yhdessä merkitsi suomalaisen hevosen jalostukselle uuden ja vanhan jalostusteorian välisen modernisaation murroskohdan alkua. Aktiiviset yksilöt olivat kehittäneet kansainvälisestä jalostusinnovaatiosta markkinointikelpoisen aatteen Suomen hevosjalostusta varten.⁶²⁹

627 Hölttä 1982, 10–12, 23.

628 Rogers 2003a, 20–22.

629 Vrt. Hietala innovaatioista. Hietala 1992, 17.

3 Uuden jalostusjärjestelmän rakentuminen suomalaiselle maatiaishevoselle 1893–1899

Kantakirjainnovaation käyttöönoton ja leviämisen toinen vaihe oli kantakirjajärjestelmän rakentuminen Suomessa vuosina 1893–1899. Ensimmäiseksi tutkin, miten kantakirjajärjestelmä rakennettiin osaksi Suomen hevosjalostusta, eli miten eri tahot toteuttivat uuden jalostusmetodin mukaista kantakirjatoimintaa Suomessa. Toiseksi tutkin, miten uusi jalostusjärjestelmä käytännössä rakentui osaksi hevosjalostusta. Sen yhteydessä analysoin, miksi määrätyt hevosen ominaisuudet olivat tavoiteltavia ja mitä muutoksia ne aiheuttivat jalostukseen, eli mikä merkitys niillä oli. Lisäksi selvitin, ketkä ottivat uuden metodin ensimmäisenä käyttöön omassa hevosjalostuksessaan sekä innovaation käyttöönoton siirron tuloksia ja prosessiin liittyneitä vaikeuksia. Kantakirjainnovaation toinen vaihe vastaa Everett M. Rogersin teorian innovaatiota koskevasta päätöksenteosta neljättä, innovaation käyttöönoton ja kokeilun vaihetta. Risto Höltän innovaation leviämisen mallissa suomalaisen hevosen kantakirjan toinen vaihe vastaa mallin toista vaihetta.⁶³⁰ Yhteneväisyys Timo Myllyntauksen teknologian siirron mekanismiin näkyi siinä, että kantakirjan rakentumisen vaiheessa rakennettiin aatteen siirtoprosessin läpiviennille onnistuneet menetelmät, joiden muodostumiseen kansalliset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ominaispiirteet vaikuttivat.⁶³¹

630 Rogers 2003a, 20–22; Hölttä 1982, 12.

631 Myllyntaus 1991, 224–226.

3.1 Uusi jalostusmetodi käytännön hevosjalostukseen Suomessa

3.1.1 Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjan paikallinen läpimurto

Miten kantakirja toimi?

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura yhdessä Uudenmaan ja Hämeen hevosystäväinyhdistysten kanssa olivat ensimmäinen kolmesta kantakirjan käytännön hevosjalostukseen vieneestä tahosta Suomessa. Uutta jalostusmetodia toteutettaessa oli määriteltävä periaatteet innovaation käytännön toteutukselle, kuten Everett M. Rogersin teoriassa innovaatiota koskevan päätöksenteon neljännessä vaiheessa, innovaation käyttöönotossa ja kokeilussa⁶³². Uudenmaan ja Hämeen läänien hevoskantakirjan kantava idea oli kolmen yhdistyksen välinen yhteistyö, ja paikallinen kantakirja koski kyseisten läänien hevosia. Vuonna 1893 sen säännöt olivat pitkälle valmiina,⁶³³ ja tämän jälkeen Uudenmaan ja Hämeen läänien rotukirjan sääntöjä täydennettiin sääntöehdotukseen verrattuna vain vähän. Toiminta oli siten heti innovaation käyttöönoton alussa tarkoin määriteltyä.⁶³⁴ Merkittävin ero sääntöehdotuksen ja painettujen sääntöjen välillä koski kantakirjainnovaation nimeä. Sääntöehdotuksessa puhuttiin sukukirjasta, ”Ehdoitus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä”.⁶³⁵ Seuraavissa kahdessa suomenkielisessä sääntöversiossa puhuttiin rotukirjasta, kuten vuoden 1896 nimityksessä ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”.⁶³⁶ Vuonna 1895 *Biet*-aikakauskirjassa ruotsinkieliset säännöt julkaistiin nimellä ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga

632 Rogers 2003a, 20–22.

633 Vuoden 1893 maanviljelysseuran kertomukseen oli ensin merkitty, mutta ylivedetty maininta, että säännöt olisivat liitteenä ja tulevat pian painosta. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA. Myös *Bietissä* oli keväällä 1893 todettu sääntöjen tulevan pian painosta. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

634 Vrt. Ehdoitus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29–31; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85–87. Koska sääntöjen sisältö on samankaltainen, viittaa vain yhteen säännöistä ja mainitsen keskeisistä eroavaisuuksista.

635 Ehdoitus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

636 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29–31. Ks. myös Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

arbetshästar”.⁶³⁷ Kaikissa sääntöversioissa rotukirjan tarkoituksiksi määriteltiin suomalaisen työhevosen kehittäminen⁶³⁸:

Rotukirjan tarkoitus on: siitoseläimiä järjestelmällisesti valiten suunnitelmanmukaisesti työskennellä sellaisen suomalaisen työhevosen perikuvan muodostamiseksi, jossa voimakas, leveä ja syvä ruumiinrakennus yhtyy hyvään luonteeseen ja matkaa jouduttavaan liikkumiseen.⁶³⁹

Lisäksi sääntöihin oli vakiintunut Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sihteerin asema kantakirjan ylläpitäjänä, mitä vahvasti kantakirjan säilyttäminen seuran arkistossa.⁶⁴⁰ Johannes Jernströmillä oli siten alusta alkaen johtohahmona keskeinen asema innovaation käytännön toimissa. Kantakirjan keskeinen toimintaperiaate oli myös, että siihen valittavat eläimet tarkasti viideksi vuodeksi kerrallaan valittu kolmijäseninen lautakunta. Jokainen kolmesta yhdistyksestä sai lautakuntaan edustajan ja varajäsenen, joista valittiin puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja⁶⁴¹. Tarkastuslautakunta arvioi näyttelyissä rotukirjaan otettavaksi ilmoitetut hevoset. Tilaisuuksia oli tarkoitus järjestää tasapuolisesti molempien läänien alueella: joka toinen vuosi ruununoriiden oston yhteydessä Helsingissä ja Hämeenlinnassa, vuosittain ravikilpailupaikkakunnilla sekä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran näyttelyissä⁶⁴². Lisäksi lautakunnan oli oltava läsnä hevostäväinyhdistysten varsanäyttelyissä, mikäli yhdistys oli ajoissa ilmoittanut lautakunnan tarpeesta tarkastaa rotukirjaan ilmoitettuja hevosia⁶⁴³. Tarkastuksessa lautakuntaa auttoi kuvernöörin vahvistama eläinlääkäri. Omistajan puolestaan tuli antaa tarkastuslautakun-

637 ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85.

638 Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85.

639 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29.

640 Ei mainittu vielä ehdotuksessa. Vrt. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85. Määrätyn kaavakkeen mukaan kantakirjan pidosta ei mainita vuonna 1896. ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29.

641 Varapuheenjohtajaa ei mainittu ehdotuksessa. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

642 Viimeistä ei mainita sääntöehdotuksessa. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Maanviljelysseuran näyttely oli painetussa luonnoksessa sekä vuonna 1895 ja 1896 julkaistuissa säännöissä. Uudenmaan ja Hämeenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, § 6, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 86–87; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 31.

643 Tarkastuslautakunnan jäsenten matkojen korvauksista ei mainittu ehdotuksessa. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

nalle hevosestaan ilmoitusseteli, jonka tietojen oikeellisuudesta hän vastasi⁶⁴⁴. Omistaja sai rotukirjaan hyväksytystä hevosesta todistuksen.⁶⁴⁵

Kantakirjainnovaation käyttöönottoon ja leviämiseen maatalouden yhdistystoiminnan kautta oli yhtymäkohtia esimerkiksi Suomen maatalouden esikuvamaan Tanskan kantakirjan alkuvaiheisiin. Hevos- ja nautakarjan kantakirja kehittyi Tanskassa alueellisesti, ja erityisesti maatalouden alaan kuuluneiden yhdistysten merkitys paikallisen kantakirjan aloittajana oli ollut tärkeä. Tanskan kehitys tunnettiin Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.⁶⁴⁶ Myös Suomessa vahva maanviljelysseuraliike oli luonnollinen taho ajamaan kantakirjaa suomalaiselle hevoselle.⁶⁴⁷ Maanviljelysseura ja hevosystäväinyhdistykset olivat ennestään tunnettuja toimijoita Uudellamaalla ja Hämeessä, vaikka Hämeen hevosystäväinyhdistys oli tosin perustettu vasta vuonna 1893.⁶⁴⁸ Lisäksi innovaation käyttöönotolle oli paikallinen tarve. Myös Kim Björklundin mukaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran alueella oli suuri tarve parempien työhevosten suunnitelmalliselle jalostusohjelmalle.⁶⁴⁹ Näistä lähtökohdista maatalouden ja hevosalan yhdistysten varaan rakentunut paikallinen kantakirja siirtyi voimalla käytännön hevosjalostukseen. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura sai kerättyä 69 hevosta ensimmäiseen kantakirjaustilaisuuteen Hämeenlinnaan 9.3.1893. Taulukon 4 mukaan ensimmäiseen kantakirjanäyttelyyn ilmoitettiin eniten hevosia koko kantakirjan rakentumisen aikana vuoteen 1899 mennessä. Kokovaatimukset täytti kuitenkin vain 25 hevosta, joista 12 otettiin kantakirjaan.

Ensimmäisen kantakirjatilaisuuden saamaa huomiota selitti sen ajankohta päivää ennen suuria ravikilpailuita, jolloin Hämeenlinnaan kerääntyi aktiivisia hevosenomistajia.⁶⁵⁰ Lisäksi huolellinen valmistelu sekä seuran valmis markkinointiväylä ja toimintaverkosto selittivät paikallisen kantakirjan nopean aloituksen. Johannes Jernström julistikin *Bietissä* vuonna 1893, että maanviljelysseuran aloitteen pitäisi kannustaa muita maanviljelysseuroja kantakirjan perustamiseen. Tämän kautta hevosenomistajien toivottiin kiinnittävän huomion hevosen ulkomuotoon ja syntyperään.⁶⁵¹ Jernström näki siten maanviljelysseuraan

644 Ilmoitussetelin kaava oli ehdotuksessa. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Siinä ei mainittu vielä korjauksista, jotka myöhemmin määriteltiin tarkastukseen ilmoitetusta hevosesta veloitetaan 2,50 mk ja sama, jos hyväksytään kantakirjaan.

645 Ks. esim. ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85–87. Erot sääntöversioiden välillä mainittu erikseen.

646 Sjöstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA. Tanskan maamiesseuroissa oli keskusteltu hevosjalostuksen metodeista. Björn 1988, 150–151; Jensen 1988b, 344–346. On huomattava, että Victor Prosch oli esitelmöinyt eläinjalostuksesta Tanskan yleisissä maamieskokouksissa jo 1850- ja 1860-lukujen vaihteessa. Juhlin-Dannfelt 1925, 678.

647 Maanviljelysseurojen kehityksestä. Ks. esim. Vihola 2004a, 179–189.

648 Hämeeseen perustettiin 1890-luvulla muitakin hevosystäväinyhdistyksiä. Kaukovalta 1931, 1063.

649 Björklund 2005, 109. Ks. myös luku 2.2.1.

650 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–54; Jernström, Johannes, *Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893*, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

651 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

perustuneen paikallisen kantakirjan laajempuna ratkaisuna koko Suomen hevosjalostukselle.

Taulukko 4. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hevoskantakirjanäyttelyt vuosina 1893–1899.

Aika	Paikka	Ilmoitetut hevoset yhteensä	Kantakirjaoirit	Kantakirjatammat	Kantakirjhevoset yhteensä	Palkitut hevoset
9.3.1893	Hämeenlinna	69	1	11	12	1 ori, 4 tammaa
2.9.1893	Oulunkylä	23	1	4	5	3 tammaa
10.10.1893	Lahti	14	0	4	4	4 tammaa
12.3.1894	Hämeenlinna	31 (17 oria, 14 tammaa)	7	1	8	4 oria, 1 tammaa
5.3.1894	Helsinki	24 (9 oria, 15 tammaa)	4	5	9	3 oria, 2 tammaa
24.9.1894	Lohja	26 (5 oria, 21 tammaa)	1	8	9	1 ori, 4 tammaa
29.9.1894	Forssa	32 (6 oria, 26 tammaa)	2	10	12	1 ori, 4 tammaa
14.2.1895	Hämeenlinna	53 (24 oria, 29 tammaa)	5	14	19	1 ori, 4 tammaa
19.2.1895	Helsinki	27 (13 oria, 14 tammaa)	5	8	13	3 oria, 2 tammaa
24.8.1895	Forssa	18 (3 oria, 15 tammaa)	3	11	14	2 oria, 5 tammaa
14.9.1895	Kyrkstad (Lohja)	16 (3 oria, 13 tammaa)	1	10	11	1 ori, 4 tammaa
29.5.1896	Oulunkylä	13 (5 oria, 8 tammaa)	3	3	6	1 ori
29.–30.6.1896	Ryttylän maanviljelyskokous, Hausjärvi	33 (10 oria, 23 tammaa)	1	10	11	6 tammaa
9.2.1897	Helsinki	21	8	1	9	4 oria, 1 tammaa
28./29.5.1897	Oulunkylä	4	0	0	0	0
18.9.1897	Riihimäki	16	4	3	7	4 oria, 2 tammaa
24.9.1897	Tammisaari	13	3	4	7	3 oria, 2 tammaa
19.2.1898	Helsinki	20	6	6	12	1 ori, 4 tammaa
30.6.–2.7.1898	Kialan maanviljelyskokous, Porvoo	62 (29 oria, 33 tammaa)	10	22	32	6 oria, 7 tammaa
28.–29.6.1899	Hyvinkää	59 (21 oria, 38 tammaa)	9	21	30	5 oria, 6 tammaa
Yhteensä		574	74	156	230	106

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 54–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–142; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74, 76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbruks-sällskaps varksamhet under år 1895, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA; [Jernström, Johannes], Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbruks-sällskaps varksamhet under år 1896, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA; Jernström 1897, XIII; Jernström 1898, XXVII; Jernström 1899, XLI–XLII; Jernström 1900, XXXIII; J. J., "Hästutställningen å Hyvinge", *Landtbrukaren* 16/1899, 152; J. J., "Vår hästafvel och ett program", *Landtbrukaren* 13/1899, 124; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 1–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Aug. Nordströmin ilmoitus Helsingin näyttelyyn 8.2.1897, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Ryttylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896, 12–15; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Johannes Jernströmin tilitys kevään 1897 hevosenäyttelyistä, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Oskar Leisténin kirje 29.5.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Till Nylands och Tavastehus läns Landtbruks-sällskaps fonder och anslagskonti under 1897 influtna belopp, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, "Hästutställningen å Äggelby", *Nya Pressen* 26.5.1897; R. Ehrnroothin kirje Johannes Jernströmille 20.1.1898, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; Leisten, Oskar 1.7.1898, Prislissa för hästar, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; Kialan näyttelyyn ilmoitusliput ja -kirjeet, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; Palkitut, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosenäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 3–8, 10, 12, 14, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; Hyvinkään hevosenäyttelyyn ilmoituskaavakkeet ja -kirjeet sekä todistukset, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA.⁶⁵²

Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevoscantakirja tuli osaksi paikallista hevosjalostusta innovaation käyttöönotosta alkaen ja vakiintui alueellisesti hevoskasvattajien jalostusmetodina 1890-luvulla. Taulukko 4 osoittaa Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten sukukirjan toimineen katkeamattomasti vuodesta 1893 alkaen koko 1890-luvun. Alueellisen cantakirjan toiminta oli mittavaa. Uudenmaan ja Hämeen lääneissä pidettiin vuosittain yhdestä neljään cantakirjanäyttelyä, ja yhteensä niitä oli 20.⁶⁵³ Cantakirjaan hyväksytyjen hevosten lukumäärät vaihtelivat vuosittain. Cantakirjanäyttelyihin ilmoitettiin neljästä 69:ään hevosta, joista cantakirjaan otettiin näyttelyä kohden korkeintaan 32 hevosta. Vuosina 1893–1899 cantakirjaan ilmoitettiin yhteensä 574 hevosta, mikä osoittaa järjestelmän koskeneen metodin uutuuteen nähden huomattavaa hevoskasvattaja- ja omistajajoukkoa Uudellamaalla ja Hämeessä. Vuonna 1901 ruokakuntien hevosenomistusta koskevien tilastojen⁶⁵⁴ perusteella tämä tarkoitti laskennallisesti, että 1,9 %:sta hevosia omistavista ruokakunnista Uudellamaalla ja Hämeessä (30875) oli ilmoitettu hevonen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran cantakirjaan. Toisinaan samoista ruokakunnista siihen ehdotettiin tosin useampia hevosia, mutta toisaalta kaikkien hevosten

652 Vuoden 1897 cantakirjahevosten määrässä oli eri lähteiden välillä pientä eroa vuosikertomukseen.

653 Vuoden 1897 vuosikertomuksessa ei mainita Oulunkylän näyttelyä, mutta se on laskettu mukaan näyttelyiden yhteislukumäärään. Sen järjestäminen tuli esiin arkistosta. Koska Oulunkylässä ei otettu yhtään hevosta cantakirjaan, niiden yhteislukumäärä täsmää eri lähteissä kahden hevosen tarkkuudella. Jernström 1898, XXVII. Björklundin taulukosta puolestaan puuttuvat kaikki näyttelyt vuosilta 1898, 1901 ja 1902, jotka hän esittää kuitenkin toisaalla. Björklund 2005, 80, 109.

654 Paavilainen 1918, I Taulu. Ruokakuntien karjanomistus, 2–3, 8–10. Oletan, että hevosia omistavien ruokakuntien lukumäärä ei oleellisesti muuttunut vuodesta 1899 vuoteen 1901 verrattuna.

omistajat eivät olleet niiden kasvattajia. Kantakirjaan ilmoitetuista hevosta siihen hyväksyttiin 230 hevosta, joista 74 oli oriita ja 156 tammoja.⁶⁵⁵

Uudenmaan ja Hämeen läänien kantakirja tuo uuden näkökulman paikallisen hevosjalostuksen historiaan⁶⁵⁶, mutta sen olemassaolo ja toiminnan laajuus 1890-luvulla muuttavat ratkaisevasti myös suomalaisen hevosrodun synnystä vallitsevaa historiakuvaa. Jalostuksen modernisaatio eteni hevosjalostuksessa aiempaa tiedettyä voimallisemmin, mikä laajentaa käsitystä kantakirjajärjestelmän rakentumisesta Suomessa ja sitoo suomalaisen hevosen jalostuksen kiinteämmin osaksi kotieläinjalostuksen kansainvälisiä vaikutteita.

Yhdistysten yhteistyöstä hajaannukseen 1893–1896

Uudenmaan ja Hämeen läänien hevosasiantuntijat olivat yksimielisiä uuden jalostuskeinon tarpeellisuudesta. Maanviljelysseuran ja hevosystäväinyhdistysten mielipide-eroista huolimatta ne toteuttivat yhdessä hankkeen, johon niillä ei yksin ollut varoja. Kantakirjan toiminta-alue oli kuitenkin vaatinut perusteluja. Yhä vuonna 1893 seura perusteli voimalisesti molempien läänien hevosystäväinyhdistysten kiinnostusta asiaan sekä ylipäättään

655 Numerointi käsittää 232 hevosta. Ero selittyy sillä, että vuosina 1893–1895 kantakirjahevosien numeroinnissa hypättiin näyttelyiden välillä kahdesti yhden numeron yli. Hämeen hevosystäväinyhdistyksessäkin kaivattiin tietoa numerosta 22, jonka yli oli *Bietissä* hypätty. Vuoteen 1895 asti kokonaishevosmäärä piti paikkansa, vuonna 1896 sitä ei ilmoitettu ja vuodesta 1897 alkaen siitä puuttuu kaksi. Kantakirjahevosien numerointi pitää kuitenkin paikkansa eri lähteissä, ja vain vuoden 1899 Hyvinkään näyttelyssä kantakirjahevosien numerojärjestystä ei tunneta. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vuosikertomuksen mukaan vuoteen 1899 mennessä kantakirjaan olisi kirjoitettu kaksi tammaa vähemmän. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54–55; T. Nordenswanin kirje 17.10.1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1893, 141–142; ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 10/1893, 160; ”Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 2/1894, 37; ”Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 4/1894, 75; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 4/1895, 74, 76; ”Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.”, *Biet* 11/1895, 151; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1895, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA; Jernström 1897, XIII; Jernström 1898, XXVII; Jernström 1899, XLI–XLII; Jernström 1900, XXXIII. Toinen selittävä tekijä erolle on, että ko. hevoset tai osa niistä poistettiin myöhemmin kantakirjasta tai ne olivat kuolleet. Neljä Helsingissä 5.3.1894 kantakirjaan merkittyä hevosta onkin ilmoituslipun mukaan poistettu kantakirjasta. Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 31, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 32, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 34, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 35, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Lisäksi on pieni mahdollisuus, että yksi hevonen merkittiin kantakirjaan kahdesti. Vrt. Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 21, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 85, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

656 K. V. Kaukovalta totesi vuonna 1931, ettei Hämeen hevosjalostusta ollut juuri tutkittu. ”Kirjallisuus, joka koskee Hämeen ja yleensä Suomen hevosjalostustyötä, on vielä perin vähäpätöistä, ja sen vuoksi meidän olisi pitänyt alkuperäisten lähteiden nojalla laatia esityksemme, jos olisimme halunneet sitä laajentaa, mutta siihen meillä ei ole ollut tilaisuutta eikä tarpeellista asiantuntemustakaan.” Kaukovalta 1931, 1063. Hämeen hevosjalostuksesta, pääasiassa uudemmasta. Ks. Sihvola 1927, 88–111; Sihvola 1930, 91–130.

kahden läänin yhteistä kantakirjaa. Perusteluina olivat läänien hevostenvaihto ja hämäläisen hevosen markkinat Uudenmaan läänissä. Lisäksi hyvien kulkuyhteyksien takia läänien maanviljelijöiden katsottiin olevan yhteydessä toisiinsa, ja sama palkintolautakunta olisi helppo saada molempien läänien näyttelyihin.⁶⁵⁷

Kantakirjanäyttelyt pidettiin ensimmäisen Hämeenlinnan tilaisuuden jälkeen syksystä 1893 alkaen joka kevät ja syksy vuoden 1895 loppuun asti molemmissa lääneissä (ks. taulukko 4). Keväisin oli näyttelyt Helsingissä ja Hämeenlinnassa ja syksyisin pienemmillä paikkakunnilla. Vuosittain niihin ilmoitettiin yli 100 hevosta, joista kantakirjaan hyväksyttiin 21–57 hevosta. Kantakirja oli lähtenyt määrällisesti menestyksekkäästi liikkeelle, ja kiinnostus siihen kasvoi menestyksekkääseen vuoteen 1895 asti. Eniten hevosia kantakirjattiin vuonna 1895, jolloin 114 ilmoitetusta hevosesta kantakirjaan merkittiin 57. Taulukon 5 mukaan myös kantakirjaan hyväksymisprosentti oli noussut nopeasti 50 %:iin vuonna 1895. Tämä osoitti hevosten laadun nopean parannuksen, minkä lisäksi taustalla oli täsmennys vaatimuksissa. Suurin vaikeus oli liittynyt hevosen kokoon, joka oli ennen korkeusvaatimuksen alennusta jättänyt paljon hyviä jalostushevosia kantakirjan ulkopuolelle.⁶⁵⁸

Taulukko 5. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ilmoitetut ja siihen hyväksytyt hevoset vuosina 1893–1899.

Vuosi	Ilmoitetut hevoset	Kantakirjahevoset	Hyväksymisprosentti (%)
1893	106	21	19,8
1894	113	38	33,6
1895	114	57	50
1896	46	17	37
1897	54	23	42,6
1898	82	44	53,7
1899	59	30	50,8
Yhteensä	574	230	40,1

Lähde: Ks. taulukon 4 lähteet.

Kantakirjanäyttelyt olivat ilmoitetun hevosmäärän perusteella suositumpia Hämeessä kuin Uudellamaalla, mutta kantakirjaan hyväksytyjen hevosten osalta ero oli pienempi. Vuoden 1895 Hämeenlinnan näyttelyn jälkeen todettiinkin Hämeen kiinnostus kanta-

657 Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 7–8; Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–54. Ks. myös J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 155.

658 Ks. esim. J. J. ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1893, 141; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 154–155; ”Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 7/1895, 85.

kirjaan, ja tammoissa katsottiin olevan useita hyviä jalostuseläimiä.⁶⁵⁹ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mukaan maallemme urauurtavalle instituutiolle oli alettu antaa yhä enemmän arvoa molemmissa lääneissä ja ymmärtää kelvollisten siitoseläinten välttämättömyys. Näyttelyiden katsottiin osoittaneen aiempaa arvokkaampien jalostushevosten olemassaolon molemmissa lääneissä. Perustavanlaatuisen työn tulokset nähtäisiin kuitenkin vasta, kun jalostus alkoi perustua kantakirjaeläinten jälkeläisiin. Aluksi eläimen ulkomuotoon kiinnitettiin enemmän huomiota, mutta lähitulevaisuudessa valinta perustui polveutumiseen. Aikanaan molempien hevosystäväinyhdistysten varsanäyttelyissä palkittaisiin vain kantakirjaeläinten jälkeläisiä. Vuonna 1895 kantakirjan tulokset todettiin toiveikkaasti näkyvän joidenkin vuosien kuluttua, ja kantakirjan toivottiin tulevan molempien läänien hevosjalostuksen hyödyksi.⁶⁶⁰ Kahden läänin yhteisen kantakirjan toimintaan oltiin siten tyytyväisiä.

Uuden jalostusmetodin rakentuminen osaksi paikallistakaan hevosjalostusta ei ollut suoraviivaista. Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevosten kantakirjan kehityksessä oli käänne vuonna 1896. Aiemmin Johannes Jernström oli tiedottanut Uudenmaan ja Hämeen työhevosten rotukirjan tuloksista *Biet*-aikakauskirjassa⁶⁶¹. Samalla hän oli tehnyt metodia tunnetuksi seuran jäsenistöä laajemmin ja perustellut kantakirjan yhtenäisyyttä. Vuonna 1896 Jernström ei enää julkaissut säännöllisesti kantakirjahevosten tietoja, ja vain suurista näyttelyistä julkaistiin tietoja *Biet*- ja *Landtbrukaren*-aikakauskirjoissa. *Biet*-lehteä ei tarvittu kantakirjan tiedotuskanavaksi, koska sen tiedot alettiin julkaista maanviljelysseuran painetuissa vuosikertomuksissa.

Vuonna 1896 katkesi kantakirjan menestys. Kantakirjanäyttelyihin ilmoitettiin alle puolet aiempien vuosien hevosmäärästä, ja kantakirjaan hyväksytyjen hevosten määrä romahti (ks. taulukko 4). Maanviljelysseura ei pitänyt keväällä aiemmin huomattavan hevosmäärän kerännyttä Hämeenlinnan näyttelyä, ja koko vuonna oli vain kaksi kantakirjatilaisuutta yleisissä ravikilpailuissa Oulunkylässä toukokuussa ja Ryttylän maanviljelyskoukussa Hausjärvellä kesäkuussa.⁶⁶² Ryttylä oli ensimmäinen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran yleinen maanviljelyskokous, jossa hevosia otettiin kantakirjaan.⁶⁶³ Mittava yleinen maanviljelyskokous ja seuran 40-vuotisjuhlavuosi veivät resursseja,

659 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbershästar”, *Biet* 4/1895, 74.

660 Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1894, 6–7, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1895, 11, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA.

661 Myös Hämeen hevosystäväinyhdistyksessä oli kerätty tilastoa kantakirjahevosista *Bietin* tietojen perusteella. T. Nordenswanin kirje 17.10.1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA.

662 Jernström 1897, XIII; [Jernström, Johannes], Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1896, 10, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA. Painetun ja käsinkirjoitetun vuosikertomuksen sisältö oli hevosjalostuksen osalta samankaltainen.

663 Björklund 2005, 80. Ryttylän ohjelma. *Ryttylän maatilalla Hausjärvellä pidettävän maanviljelyskokouksen ohjelma 1896*, 1896; *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896. Vuonna 1896 kantakirjaa oli tarkoitus vielä käsitellä tarkemmin muissa julkaisuissa. Jernström 1897, XIII; [Jernström, Johannes], Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1896, 10, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA.

mikä saattoi vaikuttaa sääntöjenmukaisten kantakirjanäyttelyiden katkeamiseen. Ryttylän vuoksi ei pidetty ainakaan muita karjanäyttelyitä. Johannes Jernström piti kantakirjanäyttelyitä yhä tärkeinä jalostushevosten esiin nostamisen ja hevosmarkkinoiden paikkana, ja juuri kantakirjaan tarjottavien siitoskelpoisten suomalaisten työhevosten osasto oli Ryttylän hevostäyttelyn suurin. Lisäksi oli osasto Uudenmaan ja Hämeen läänien rotukirjaan aiemmin merkityille siitoshevosille. Jernströmin toiveen mukaisesti nähtiin systemaattisen ja polveutumiseen perustuvan jalostuksen tuloksia, kun Ryttylän näyttelyssä esitettiin kantakirjahevosia ja niiden varsoja omissa luokissaan. Näyttelyssä oli pienet luokat myös sekarotuisille työhevosille sekä ratsu- ja vaunuhevosille.⁶⁶⁴

Kantakirjan kompastuskiveksi muodostui sen toiminnan perusta, kahden läänin yhteistyö. Hämeen hevosystäväinyhdistys ilmoitti luopuvansa maanviljelysseuran hevosukukirjasta 22.5.1896. Yhden yhdistyksen ero kolmen yhdistyksen yhteishankkeesta oli alueellisen kantakirjan käännekohta.⁶⁶⁵ Hämeen hevosystäväinyhdistys ei lähettänyt enää edusmiehiä sukukirjanäyttelyiden palkintolautakuntaan. Maanviljelysseurassa arvioitiin, että sen kanssa tuskin oli enää mitään yhteistoimintaa.⁶⁶⁶ Kantakirjan menestykseen nähden Hämeen hevosystäväinyhdistyksen ero oli yllättävä. Kantakirja oli alkanut voimallisesti juuri Hämeestä, ja sen näyttelyihin oli ilmoittautunut enemmän hevosia kuin Uudellamaalla (ks. taulukko 4), mikä osoitti alueen hevosenomistajien kiinnostuksen kantakirjaan. Aktiivisuus uutta metodologiaa kohtaan oli ollut suurempaa Hämeessä kuin Uudellamaalla.⁶⁶⁷

Hämeen hevosystäväinyhdistyksessä voitiin katsoa, ettei maanviljelysseura ollut hoitanut osuuttaan kantakirjanäyttelyiden järjestämisestä keväällä 1896, eikä ollut halukas järjestämään syksyn näyttelyä. Koska vuonna 1896 pidettiin ylipäätään vain kaksi näyttelyä, Hämeenlinnan näyttelyn laiminlyönti tuskin oli ainoa syy yhdistyksen irrottautumiseen kantakirjasta. Uutta järjestelmää rakennettaessa oli luonteavaa, ettei siitä vallinnut täyttä yksimielisyyttä, minkä myös julkiset jalostuspolemiikit olivat osoittaneet. Hämeen hevosystäväinyhdistyksen eron syyt saattoivat liittyä jalostuksellisiin kysymyksiin ja esimerkiksi palkintolautakunnan ristiriitoihin hevosten arvioinnissa. Hämeen hevosjalostus oli tun-

664 J. J., ”Landbruksmötet på Ryttylä, den 29 och 30 juni”, *Biet* 5/1896, 130, 133; Jernström 1897, XVII; *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896, 12–16, 3. Ks. myös Ilmoituskirjeitä Ryttylän näyttelyyn, Asiakirjat 1896, UHImA, KA. Palkintotuomareina olivat mm. A. Lindebäck ja H. Savela.

665 Hämeenlänin Hevosystäväin Seura (W. C. Wilhelmson) kirje UHIm:lle 22.5.1896, Asiakirjat 1896, UHImA, KA. Kauppias C. A. Wilhelmsson oli yksi Hämeen läänin hevosystäväinseuran perustajista vuonna 1893. Syrjänen 1968, 4. Oli erikoista, ettei Hämeen eroa käsitelty maanviljelysseuran pöytäkirjoissa, vaikka kirje oli esityslistalla. UHIm:n johtokunnan kokouksen 16.9.1896 esityslista, Asiakirjat 1896, UHImA, KA.

666 Jernström 1897, XIII. Myös Björklund huomasi eron. Björklund 2005, 109.

667 Hämeen osuutta oli korostettu myös tarkoituksellisesti seuran rivien rakoilla ja hämäläisten havittellessa omaa maanviljelysseuraa. Perusteltiin, että kantakirja hyödytti erityisesti Hämettä, jossa hevoskasvatus oli Uuttamaatta yleisempää. Toisesta seurasta olisi haittaa rodunjalostukselle. Ks. esim. Johtokunnan mietintö kuvernööri T. Costianderin kirjoituksesta 31.1.1893, Asiakirjat 1893, UHImA, KA; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

nettua,⁶⁶⁸ eikä Hämeen hevosystäväinyhdistyksessä oltu välttämättä tyytyväisiä Hämeen Uttamaata alhaisempiin kantakirjaan hyväksymisprosentteihin. Kahden läänin hevostanta saattoi myös olla sen verran epäyhtenäistä, etteivät yhteiset kantakirjavaatimukset ja jalostustavoitteet tuntuneet mielekkäiltä.⁶⁶⁹ Paikallisen kantakirjan kaksi läänin käsittävää toiminta-alue oli hevostalouden näkökulmasta osittain keinotekoinen, koska se perustui maanviljelysseuran alueeseen.⁶⁷⁰ Laaja vakuuttelu hevoskannan yhtenäisyydestä Uudenmaan ja Hämeen läänien kantakirjan alkuvaiheessa saattoi kieliä, ettei hevostyyppi ollut ehkä niin yhtenäinen kuin annettiin ymmärtää.

Kantakirjajärjestelmän sisäisiä tekijöitä voimakkaampina yhdistyksen eroon näytettyivät hevostalouden ulkopuoliset syyt. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuraa ravisuttivat ristiriidat, kumman läänin etua seura palveli. Hämeessä katsottiin seuran toiminnan painopisteen olevan Uudellamaalla, ja alue katsottiin liian laajaksi esimerkiksi maatalouden erojen takia. Maanviljelysseuran sisäiset ristiriidat koskivat alueellista hyötyä, suurtilallisten ja säätyläisten vaikutusvaltaa, sosiaalisia kysymyksiä ja kielikysymystä. Niiden seurauksena vuonna 1894 perustettiin Hämeen läänin maanviljelysseura. Seppo Simonen yhdistää myös Uudenmaan ja Hämeen hevosystäväinyhdistysten aieman kiistan jalostusmetodista kielikysymykseen, jossa hämeenlinnalaiset olivat syyttäneet ”Uudenmaan herroja” suomalaisen talonpojan ja hänen hevosensa halveksunnasta. Erityisesti kielikysymys varjostikin maanviljelysseuran toimintaa suomenkielisten talonpoikien ollessa tyytymättömiä seuran ruotsinkieliseen sisäpiiriin. Ruotsinkielisen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran alueelle perustettiin vuonna 1897 suomenkielinen Uudenmaan maanviljelysseura. Kahden läänin yhteisen, ruotsinkielisen maanviljelysseuran vaikutus oli hiipumassa.⁶⁷¹ Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen R. Ehrnrooth totei kieliriitojen tunkeutumisen talliin vaikuttaneen Hämeen hevosystäväinyhdistykseen. Hänen mukaansa oli olemassa henkilö, joka lietsoi tappelunhalua, eikä ollut suosiollinen kantakirjainstituutiolle.⁶⁷² Hämmäläinen Axel Lindebäck puolestaan pyysi korvausta palkintotuomarina toimimisesta Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralta, koska

668 Kaukovalta 1931, 1061–1063.

669 Esimerkiksi kantakirjahevosen korkeusvaatimusta oli väliaikaisesti laskettu, mistä oli herännyt myös keskustelua. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, 8, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA; Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen (R. Ehrnrooth) kirje UHlM:n johtokunnalle 24.1.1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 15.11.1894, § 6, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; T. Nordenswanin kirje Jernströmille 21.1.1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA.

670 Ks. luku 2.2.1.

671 Björklund 2005, 123–131; Simonen 1964, 154–155; Kitunen 1922, 5–10. Ks. myös Jernström, Johannes, ”Kuinka olisi yhteistoimintaa Uudenmaan ja Hämeenlänin maanviljelysseuran sekä maalaisväestön välillä saatava aikaan”, Liite I, teoksessa Jernström 1899, 24–29. Yleisestikin uusia maanviljelysseuroja perustettiin kielikysymyksen ja kaukaisuuden seurauksena. Niemelä 2007, 176–177.

672 R. Ehrnroothin kirje Johannes Jernströmille 20.1.1898, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA. Vuonna 1895 palkintotuomarit ainakin maanviljelysseuran osalta olivat vaihtuneet, missä saattoi olla kyse vanhojen kokeneiden henkilöiden poisjäämisestä. UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 28.1.1895, § 7, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA. Johtokunnan kesken oli aiemminkin ollut jokin selkkaus. Torsten Nordenswanin kirje 3.9.1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA.

Hämeen maanviljelysseuran perustamisen jälkeen Hämeen hevosystäväinyhdistys ei sitä korvaksi.⁶⁷³ Kun hämäläiset olivat havitelleet omaa maanviljelysseuraa, jo ennen kantakirjan käytännön aloitusta toisesta seurasta oli katsottu olevan haittaa rodunjalostukselle, mikäli jalostusperiaatteet eroaisivat.⁶⁷⁴ Suurin selittävä tekijä menestyksellisen kantakirjayhteistyön katkeamiseen oli Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sisäinen hajaannus.

Hämeen ero kantakirjasta ei ollut totaalinen. Hämäläisiä hevosia, kuten urjalalaisen Axel Wahrenin ja Hausjärven lähialueiden hevosia osallistui Ryttylän näyttelyyn kesällä 1896.⁶⁷⁵ Lisäksi Johannes Jernström korosti, että Ryttylän järjestelyihin osallistuivat talonpojat sekä Hämeestä että Uudeltamaalta.⁶⁷⁶ Yleisesti Hämeen suurtilalliset eivät halunneet luopua vanhasta Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurasta, ja yhteys Hämeeseen säilyi.⁶⁷⁷

Hämeen hevosystäväinyhdistyksen ratkaisuun saattoivat vaikuttaa myös järjestelmän rakentumisen aikana maanviljelysseuran kantakirjan alueelle muodostetut muut kantakirjat. Omaa kantakirjaa pitävä Uudenmaan Hippos perustettiin vähän ennen Hämeen hevosystäväinyhdistyksen eroa 12.5.1896.⁶⁷⁸ Uudenmaan Hippos toi alueelle uuden hevosalan toimijan, jonka syntyä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa pidettiin ilahduttavana hevoshoidon alalla. Uudenmaan Hippoksen ja muiden mahdollisten hevossiitosyhdistysten toivottiin edistävän hevossiitosta yhdessä maanviljelysseuran kanssa.⁶⁷⁹ Voidaan pohtia, alettiinko kantakirja ja hevoskysymys nähdä enemmän Hippoksen kuin maanviljelysseuran tehtävänä.⁶⁸⁰ Yleisesti nautakarjalla oli ollut hevosia suurempi merkitys maanviljelysseurojen toiminnassa Suomessa,⁶⁸¹ ja Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa oli ollut vireillä myös karjakantakirjojen perustaminen, vaikkei asia ollut edennyt hevoskantakirjan tasolle.⁶⁸² Seuran samanaikaiset kantakirjahankkeet hevoselle ja nautakarjalle saattoivat kilpailla huomiosta, mutta pyrkimys karjakantakirjoihin mer-

673 Axel Lindebäckin kirje Johannes Jernströmille (päivämätön), Asiakirjat 1897, UHlMA, KA.

674 Johtokunnan mietintö kuvernööri T. Costianderin kirjoituksesta 31.1.1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

675 *Ryttylän maanviljelykokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896, 14–15.

676 J. J., ”Landtbruksmötet på Ryttylä, den 29 och 30 juni”, *Biet* 5/1896, 130, 133.

677 Hämeen läänin maanviljelysseuran perustamisesta. Kaukovalta 1931, 1106–1119; Halila 1974, 557–559; Björklund 2005, 125–128. Suurtilalliset olivat olleet tärkeitä kantakirjan ensimmäisinä vuosina. Ks. kuvio 11 luvussa 3.2.2.

678 v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 3–6.

679 Jernström 1897, XIV.

680 Tosin Hämeessä Hippos-yhdistyksen perustaminen ei ollut vielä ajankohtaista. Syrjänen 1968, 4–5.

681 Ks. esim. Ollikainen 1961, 36–48, 198–220; Lähdeoja 1961, 254–261; Tynkkynen 1950, 33–35, 53–54.

682 Ks. esim. ”Skaraborgin järjestelmän mukaan tapahtuvan nautakarjanpalkitsemissäännöt Uudenmaan ja Hämeen lääneissä”, Liite K., teoksessa Jernström 1897, 29; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 28.1.1895, § 10, Asiakirjat 1895/32, UHlMA; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 29.10.1896, § 4, Asiakirjat 1896, UHlMA; UHlM:n johtokunnan kokouksen esityslista 14.1.1891, Asiakirjat 1891, UHlMA, KA; UHlM:n syyskokouksen esityslista 30.11.1891, Asiakirjat 1891, UHlMA, KA.

kitsi ennen kaikkea Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralla olleen hevosjalostusta laajempi merkitys innovaation käyttöönotossa Suomessa.

Hämäläiset mukana metodin paikallisessa läpimurrossa 1897–1899

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan tietoja hevosen jälkeläisistä ja omistajasta pyrittiin täydentämään vuonna 1897. Hevosnomistajat palauttivat 150 kysymyskaavakkeesta 114 täydellisinä, 13 epätäydellisinä ja vain 27 jäi palauttamatta. Seurassa arvostettiin tarkkoja tietoja rotukirjan hevosista ja niiden jälkeläisistä. Kantakirjasta katsottiin olevan hyötyä hevosnomistajalle. Hevosen siitos- ja myyntiarvo kohosi, jos polveutuminen hyvistä vanhemmista ja esivanhemmista voitiin todistaa. Kantakirjan alustava työ todettiin saadun lähes päätökseen, ja se arvioitiin saatavan pian painetuksi.⁶⁸³ Hämeen hevosystäväinyhdistyksen ero ei ollut siten horjuttanut Uudenmaan ja Hämeen maanviljelysseuran uskoa metodiin, vaan kantakirja oltiin valmiita viemään seuraavaan vaiheeseen. Eläinjalostus näkyi myös yleisesti seuran kokouksissa vuonna 1897.⁶⁸⁴

Hämeen hevosystäväinyhdistyksen eron jälkeen kantakirjanäyttelyiden maantieteellinen ala kaventui pääasiassa Uudellemaalle. Vuonna 1897 jatkettiin useiden näyttelyiden järjestämistä. Tilaisuudet olivat keväällä Helsingissä⁶⁸⁵ ja Oulunkylässä sekä syksyllä Riihimäellä ja Tammisaarella.⁶⁸⁶ Tästä huolimatta Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen kelpaavien työhevosien rotukirjan yhteys Hämeeseen säilyi muutenkin kuin kantakirjan nimessä. Kantakirjaan otetut hevoset saattoivat olla syntyneet Hämeessä, ja se oli myös joidenkin hevosnomistajien kotipaikka. Yleisemminkin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminta-alue käsitti yhä molemmat läänit, vaikka sen toimintakenttä oli pirstaloitunut uusien maanviljelysseurojen myötä.⁶⁸⁷

683 Jernström 1898, XXVII–XXVIII. Kantakirjojen painamisesta. Ks. myös A. Jordbruksanslaget, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 29.11.1898, § 5, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 8.10.1897, § 8, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 11.11.1897, § 6, Asiakirjat 1897, UHlma, KA.

684 Konsulentti Herman Savela esitelmöi kotieläinrotujen kehityksestä ja perinnöllisyydestä kotieläinten siitoksessa. Savela, H., ”Nyky aikaisten kotieläinrotujen aikaisempi kehittyminen”, Liite K., teoksessa Jernström 1898, 31–41; Savela, H., ”Perinnöllisyydestä kotieläinten siitoksessa, erityisesti hankituita ominaisuuksia silmällä pitäen”, Liite N., teoksessa Jernström 1898, 55–62.

685 Näyttely oli yhteistyössä valtion, hevosystäväinyhdistyksen ja maanviljelysseuran kesken. Hästutställningen den 9 Jan. 1897 i Helsingfors, Asiakirjat 1897, UHlma, KA.

686 Jernström 1898, XXVII. Tosin Oulunkylässä ei otettu yhtään hevosta kantakirjaan. Johannes Jernströmin tilitys kevään 1897 hevosnäyttelyistä, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; Till Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och anslagskonti under 1897 influtna belopp, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; Jernström, Johannes, ”Hästutställningen å Äggelby”, *Nya Pressen* 26.5.1897.

687 Ks. erityisesti Riihimäen näyttelyn tulokset 1897. Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlma, KA. Myös esimerkiksi Oulunkylässä vuonna 1896 oli kantakirjattu Längelmäellä syntynyt Göta, jonka omisti Ivar Bergström Malmilta. Ks. esim. Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 123, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA. Esimerkiksi Jukka puolestaan kantakirjattiin Helsingissä vuonna 1897, vaikka omistaja oli Hämeenlinnasta. Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 140, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA. Yhteys näkyi yhä myös kantakirjan nimessä. Ks. esim. Jernström 1898, XXVII.

Toinen uusi erityispiirre oli kantakirjanäyttelyiden pito Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran yleisissä maanviljelyskokouksissa, mikä liittyi niiden uudelleenorganisointiin aiempaa kannustavimmiksi.⁶⁸⁸ Vuoden 1896 Ryttylän lisäksi kantakirjanäyttely pidettiin Kialan maanviljelyskokouksessa vuonna 1898. Mittavat maanviljelyskokoukset veivät muulta toiminnalta resursseja, ja vuonna 1898 pidettiin vain yksi toinen kantakirjanäyttely Helsingissä Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen näyttelyn yhteydessä⁶⁸⁹. Maanviljelyskokous katsottiin hyväksi paikaksi saada kokoon hyviä hevosia ja keräämään huomiota uudelle jalostusmetodille. Kialan ensimmäinen hevososasto oli suomalaisille maatiaisrotuisille työhevosille, jotka oli ilmoitettu kirjoitettaviksi ”Uudenmaan ja Hämeen läänien sukukirjaan siitokseen kelpaavia työhevosia varten”. Toinen osasto käsitti luokat siitokseen käytetyille sukukirjaoriille ja -tammoille. Kolmas osasto oli suomalaisille maatiaisrotuisille varsoille, jotka polveutuivat sukukirjahevosesta tai ruununoriista. Neljäs osasto oli vaunu- ja ajohevosille rotuun katsomatta ja viimeinen sekarotuisille varsoille. Kialassa kantakirjaan ilmoitettiin jopa 62 hevosta, joista siihen hyväksyttiin lähes 52 % ja palkittiin 21 %. Nautakarja- ja hevososastoja pidettiin erinomaisimpina, mitä kokouksissa oli ollut. Näyttely katsottiin menestykseksi ja sen katsottiin osoittaneen seuran hevosjalostuksen tulokset. Jalostukseen käytetyt kantakirjahevoset ja niiden varsat osoittivat järjestelmän rakentumisen molemmissa lääneissä.⁶⁹⁰

Kun näyttelyssä sitä paitse oli nähtävinä paitse suurta joukkoa maitovarsoja, paljon yksi- ja kaksivuotisia, kaikki nämät kantakirjaan otettujen jälkeläisiä, ei voitane kieltää, että Seuran toimenpiteet hevoshoidon parantamiseksi alkavat hedelmiä kantaa, ja että hevoshoidon menestyksellä nyttemmin ei vain harjoiteta Hämeen läänissä, vaan myös Uudellamaallakin.⁶⁹¹

Kialan tulokset osoittivat metodin laajan käyttöönoton myös siten, että näyttelyssä oli yhtä paljon sekä talonpoikien että suurtilallisten hevosia Uudeltamaalta ja Hämeestä. Suurtilojen hevosjalostus todettiin menestykselliseksi. Suurtilalliset menestyivät parhaiten useilla hevosillaan: vapaaherra E. Hisingerin tamma ja sen neljä varsaa Fagervikistä, herra Axel Wahrenin kymmenen hevosta, joista kolme oli maitovarsaa Markun tilalta Urjalasta sekä Uudenmaan Hippoksen⁶⁹² kokoelma (4 oria, 5 tammaa varsoineen ja 3 tammaa). Wahren sai maanviljelysseuran kunniapalkinnon hevoskasvatuksestaan. Hämeen hevosystäväin-

688 Seuran toiminnasta käsikirjoitus, 3–4, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA. Myös Kim Björklund on huomannut maanviljelyskokousten suuret hevosnäyttelyt. Björklund 2005, 109.

689 R. Ehrnroothin kirje Johannes Jernströmille 20.1.1898, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA. Helsingin näyttelyssä hevoset oli tutkittava taudin varalta. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje UHlM:n johtokunnalle 10.2.1898, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA.

690 Jernström 1899, XLI–XLII, LVIII; *Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Kialan tilalla Porvoossa 1898*, 1898, 11–14; *Landtbruksmötet å Kiala Kialan maanviljelyskokous 1898, Katalog – Luettelo*, 1898, 11–20; J. J., ”Landtbruksmötet å Kiala”, *Biet* 7–8/1898, 179–180.

691 Jernström 1899, XLII.

692 Hippoksen ryhmä ei kuitenkaan ottanut osaa kilpailuun.

yhdistyksen ero ei ollut siten saanut asiasta vakuuttuneita hämäläisiä hevoskasvattajia hylkäämään uutta metodia.⁶⁹³

Seuraavana vuonna kantakirjanäyttely pidettiin vain Hyvinkäällä 28.–29.6.1899, liikkeellä olleesta hevosinfluenssasta huolimatta.⁶⁹⁴ Suuressa hevosnäyttelyssä hevoset jaettiin siitos- ja käyttöhevosten osastoihin, joissa molemmissa oli omat osuudet Suomen maataisrotuisille sekä ulkomaisille ja sekarotuisille hevosille. Näyttelyn enemmistö oli suomalaisrotuisia siitoshevosia, joille oli monta luokkaa: kantakirjaoriit ja -tammam, juoksijaoriit ja -tammam, kantakirjaan ilmoitetut oriit ja tammam, 2-vuotiaat varsat, 1-vuotiaat varsat, vähintään viiden hevosen hevosperheet ja vähintään viiden siitostamman parvet. Suomen maataisrotuiset käyttöhevoset esitettiin ajo- ja työhevosluokissa. Myös ulkomaisille ja sekarotuisille hevosille oli eri luokkia.⁶⁹⁵ Hevosten ryhmittelyllä hevoskasvattajille katsottiin osoitettavan jalostuksen tulokset.⁶⁹⁶ Näyttelyn pääpaino oli kantakirjassa. Hyvinkää oli kantakirjaan ilmoitettujen, hyväksytyjen ja palkittujen hevosten lukumäärän näkökulmasta Kialan menestyksen tasoa (ks. taulukko 4).⁶⁹⁷

Hyvinkään näyttelyn hevosten laatuun oltiin tyytyväisiä. Näyttelyn jalostuksellinen merkitys näkyi jälleen kantakirjahevosten jälkeläisissä. Kantakirjaan ilmoitetuista tammoista kuudella oli maitovarsa. Lisäksi esitettiin 30–40 nuorta hevosta (1–2-vuotiaita) ja 15–16 varsaa, jotka olivat kantakirjaoriin tai ruununoriin ja usein kantakirjatamman jälkeläisiä. Kantakirjahevosten merkittävä määrä jälkeläisiä katsottiin voitavan aikanaan hyväksyä kantakirjaan. Kantakirjahevosten ja niiden jälkeläisten palkitseminen Hyvinkäällä osoitti niiden menestyksen jalostuksessa. Hyvinkään näyttelyn katsottiin osoittavan, että Uudenmaan ja Hämeen hevoskasvattajat olivat tulleet johtopäätökseen, että jalostuksen oli perustuttava polveutumiseen, ja että he pitivät tärkeänä hevosen arvoa korottavaa kantakirjaa. Tuloksia pidettiin huomattavina syntyperään perustuvan jalostuksen näkökulmasta. Vaikka tulosta ei ollut saavutettu niin pian kuin oli toivottu, se oli Hyvinkäällä sitä huomattavampi. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura katsoi kantakirjan valmiiksi tosiasiaksi. Tavoiteltu hyöty oli saavutettu: kantakirja-aate oli levinnyt hevoskasvattajien keskuudessa Uudellamaalla ja Hämeessä. Seuran mukaan hevoshoido oli edistynyt

693 Jernström 1899, LVIII; *Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Kialan tilalla Porvoossa 1898*, 1898, 11–14; *Landtbruksmötet å Kiala Kialan maanviljelyskokous 1898, Katalog – Luettelo*, 1898, 11–20. Ks. myös J. J., ”Landtbruksmötet å Kiala”, *Biet* 7–8/1898, 179–180.

694 A. I. Thandersköldin kirje Johannes Jernströmille 6.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; Johannes Jernströmin kirje Uudenmaan läänin kuvernöörille 8.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; G. Lungrenin kirje UHlM:lle 10.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA.

695 Jernström 1900, XXXIII–XXXV; J. J., ”Hästutställingen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150–153; *Hyvinkään rautatieasemalla pidettävän hevosnäyttelyn ohjelma 1899*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 3–7, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosnäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 3–18, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA. Vuosikertomuksessa käytettiin termiä Suomen maalaisrotu.

696 Ks. laajemmin J. J., ”Vår hästafvel och ett program”, *Landtbrukaren* 13/1899, 124–125.

697 Johannes Jernströmin mukaan kantakirjaan otettavaksi ilmoitautui noin 75 hevosta. Jernström tulkitse aikaisempiin näyttelyihin ilmoitetun taulukkoa 4 enemmän hevosia (30–40), mutta katsoi hyväksymisprosentin pienemmäksi. Vrt. J. J., ”Hästutställingen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150.

merkittävästi viime vuosina. Hyvinkäällä kantakirjahevosten luokissa menestyivät jälleen myös tunnetut hämäläiset hevoskasvattajat, kuten Axel Wahren Matkusta ja E. Maunula Urjalasta, joista jälkimmäiseltä kantakirjattiin kolme hevosta. Yhteensä Hämeestä kantakirjattiin 11 hevosta. Erityisesti Wahren – kuten veljensä Ernst Wahren Kojon kartanosta – menestyi myös muissa suomalaisten maatiaishevosten luokissa.⁶⁹⁸

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran sisäiset ristiriidat eivät olleet katkaisseet hämäläisten hevoskasvattajien osuutta kantakirjaan. Kim Björklundin mukaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran jakautumisen vaikutukset alkoivat yleisesti näkyä sen toiminnassa vasta valtionavun muutoksen seurauksena vuonna 1899. Maanviljelysseuroille tarjottu apu kasvoi merkittävästi, mutta se annettiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralle kohdennetusti Uudenmaan alueelle ja erikseen Hämeeseen sen maanviljelysseuralle. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminta-alue pienentyi senaatin taholta, ja apu jaettiin aiheittain. Valtionapu määritteli seurojen toiminta-alueet, vaikka joitain poikkeuksia tehtiin aiempaa toimintaa jatkamalla. Rajanveto ei ollut totaalinen. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura käsitti yhä molemmat läänit, ja siinä oli jäseniä myös Hämeestä.⁶⁹⁹

Hämeen hevosystäväinyhdistyksen ero vuonna 1896 oli aiheuttanut Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ilmoitettujen ja hyväksytyjen hevosten määrän notkahduksen, mutta vuosina 1898–1899 hevosten hyväksymisprosentti kantakirjaan ylitti vuoden 1895 tason (ks. taulukko 5). Maantieteellisesti pienempi näyttelyala saattoi merkitä hevosten suurempaa yhtenäisyyttä tai hevosten laatu oli yleisesti noussut. Koska näyttelyiden hevosmäärä oli vuositasolla aiempaa pienempi, saattoi kantakirjaan ilmoitettaviksi myös valikoitua aiempaa laadukkaampia hevosia. Kauempaa ei kannattanut kuljettaa näyttelyyn huonoa tai keskinkertaista hevosta. Lisäksi vuonna 1899 seurassa käytettiin aiempaa johdonmukaisemmin nimitystä kantakirja puhuttaessa Suomen rotuisten siitoshevosten kantakirjasta.⁷⁰⁰ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirja oli siten kokonaisuudessaan edistynyt sen ylläpitäjien välirikosta huolimatta. Myös Kim Björklund on huomannut maanviljelysseuran kantakirjan menestyksen.⁷⁰¹

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan kautta uusi jalostusjärjestelmä oli rakentunut nopeasti osaksi alueen hevosjalostusta. Kantakirjan paikallinen läpimurto Uudellamaalla ja Hämeessä 1890-luvulla osoitti, että uusi metodi soveltui suomalaisen hevosen jalostukseen. Maanviljelysseura näki itsensä voimakkaana toimijana

698 Jernström 1900, IX, XXXIII–XXXV; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosnäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 3–18, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 149–154. Hyvinkäällä palkittiin myös Tammelan Hippoksen hevosia. Lisäksi yksi hevonen oli poikkeuksellisesti Vaasan läänistä.

699 Björklund 2005, 128–129, 132.

700 Jernström 1900, XXXIII–XXXV. Esimerkiksi vuosina 1896 ja 1898 maanviljelysseuran vuosikertomuksissa oli käytetty kantakirjan rinnalla muitakin käsitteitä ja vuonna 1897 rotukirjaa. Jernström 1899, XLI–XLII, LVIII; Jernström 1898, XXVII–XXVIII; Jernström 1897, XIII–XIV; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29–31.

701 Björklund 2005, 109.

innovaation siirrossa Suomen hevosjalostukseen. Se nimitti työhevuskantakirjaansa ura-uurtavaksi instituutioksi ja katsoi tekevänsä perustavanlaatuista työtä suomalaisen hevosjalostuksen eteen, mitä se olikin.⁷⁰² Maanviljelysseuran merkitys innovaation siirrossa Suomeen ei ollut vähäinen pelkästään sen oman toiminnan kautta. Uudenmaan ja Hämeen läänien kantakirja oli keskeinen osa prosessissa, jossa kantakirja rakentui hevosjalostuksen perustaksi Suomessa. Koska hevosjalostuksella katsottiin olevan suuri merkitys maataloudelle, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa uskottiin, että paikallisen läpimurron tehnyt kantakirjametodi voitaisiin tuoda maanviljelysseurojen kautta myös yleisemmin osaksi suomalaisen hevosen jalostusta eri puolilla maata.⁷⁰³ Alueellisella kantakirjalla nähtiin siten merkitys Suomen hevosjalostuksen esikuvana, missä näkyy yhtenevyyttä kansainväliseen hevosjalostuksen kehitykseen.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralla oli hevosta laajempi merkitys kantakirjametodin rakentumisessa kotieläinjalostuksen perustaksi Suomessa. Se kohditti kantakirjahuomion tärkeimmiksi katsomiinsa kotieläimiin hevoseen ja nautakarjaan pitäen lampaan- ja sianhoidon merkitystä vähäisenä.⁷⁰⁴ Seura otti käyttöön suomalaisen maatiaisrodun ja ayshire-rodun karjakantakirjat 1890-luvun jälkipuolella, mutta niiden toiminta ei ollut yhtä mittavaa kuin suomalaisen työhevosen kantakirjan.⁷⁰⁵ Maatiaiskarjaa ja ayshireä sekä niiden risteytyksiä otettiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjoihin vuonna 1897,⁷⁰⁶ ja myös Kialan yleisessä maanviljelyskokouksessa kirjoitettiin ayshire- ja Suomen maatiaisrodun edustajia sukukirjoihin⁷⁰⁷. Nautakarjan kantakirja-ajatusta oli herätelty myös muissa yksittäisissä maanviljelysseuroissa. Satakunnan maanviljelysseurassa kiinnostuttiin karjakantakirjasta, ja eläinsiitoksen ja karjanhoidon konsulentti Herman Savela lähetti sille malliksi Uudenmaan ja Hämeen läänien

702 Ks. esim. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1894, 6–7, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA.

703 J.J., ”Hästutställingen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150. Ks. myös J.J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

704 Jernström 1900, IX. Vuonna 1899 Artur Bärlund totesikin maanviljelysseuran kokouksessa sianhoidon jääneen tasolla, joka ei täyttänyt sille asetettuja vaatimuksia. Bärlund, Artur, ”Sikahoitomme”, Liite J., teoksessa Jernström 1900, 33.

705 Karjanjalostustoiminta painottui ruotsalaisen Skaraborgin järjestelmän mukaisiin palkitsemiin.

706 Nordenswan, Torsten 22.1.1898, Förteckning öfver i Nylands och Tavastehus läns landtbrukssällskaps stambok inskrifna djur år 1897, Ayrshire-korsning, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Nordenswan, Torsten 1.1.1898, Förteckning öfver i Nylands och Tavastehus läns landtbrukssällskaps stambok för nötboskap inskrifna djur, Ayrshire ras, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Nordenswan, Torsten 1/1898, Förteckning öfver i Nylands och Tavastehus läns stambok intagna nötkreatur år 1897, Finsk landtras, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Nordenswan raportoi tiedot Jernströmille. T. Nordenswanin kirje 24.1.1898, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Ks. myös esim. UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 4.12.1897, § 3, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Seuran karjanhoidon konsulentin tehtävää oli ehdotettu jo aiemmin sekä siihen kuuluvaa kantakirjaa. Seuran toiminnasta käsikirjoitus, 7–8, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA. Ayshire-kantakirjasta. Ks. myös esim. UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 28.1.1895, § 10, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 29.10.1896, § 4, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA.

707 *Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Kialan tilalla Porvoossa 1898*, 1898, 11, 18.

maanviljelysseuran esimerkin yhtenäisyyden saavuttamiseksi.⁷⁰⁸ Lisäksi Keski-Suomen ja Kuopion läänin maanviljelysseuroilla oli jonkinlaista karjan kantakirjatoimintaa.⁷⁰⁹ Muihin maanviljelysseuroihin nähden Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran suomalaisen työhevosen kantakirja oli sen sijaan uniikki ja pitkälti yksi tarmokkaan sihteeri Johannes Jernströmin ajamista hankkeista.

3.1.2 Valtion kantakirja käyttöön

Tiedonlevitystä ja byrokratiaa 1894–1898

Kantakirjainnovaattorit olivat ymmärtäneet olevansa uuden tiedon äärellä ja muuttavansa hevosjalostusperiaatteita totaalisesti. Kuten innovaation hyväksyminen yleisesti, valtion kantakirja edellytti tiedonlevitystä. Hevosenomistajien vakuuttaminen uudesta jalostusmetodista oli sen käyttöönoton ensimmäisiä toimia. Valtion kantakirjaehdotuksen tekijät Ludvig Fabritius, Artur Bärlund, Theodor Forssell ja Akseli Lilius ennakoivat tiedonlevitystarpeen ja laativat keväällä 1892 suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystävälle kehotuksen ilmoittaa hevosiaan kantakirjaan.⁷¹⁰ Myös hevoshoidonneuvoja Ernst Fabritius katsoi, että kantakirjan ilmoituskaavakkeessa oli selitettävä kantakirjan merkitys. Tiedonlevitystä hevoskasvattajille kantakirjan merkityksestä pidettiin välttämättömänä, koska yleisö ei ollut osoittanut asiaan kiinnostusta.⁷¹¹

708 H. Sawelan kirje UHlm:lle 20.3.1897, Asiakirjat 1897, UHlmA, KA. Kantakirjan toteutustapaa oli ehdotettu myös seurojen kokouksen keskustelukysymykseksi. Kiertokirje johtokunnan jäsenille 29.1.1896, Asiakirjat 1897, UHlmA, KA.

709 Nissinen 1922, 57.

710 Artur Bärlundin, Ludvig Fabritiuksen, Theodor Forssellin ja Akseli Liliuksen kirje Mvh:lle 12.1.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA.

711 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

Koko maan kattavan kantakirjan valmistelussa keskeisessä asemassa oli ylimpänä hevosasiantuntijana⁷¹² Ernst Fabritius.⁷¹³ Hän antoi pyydetyn⁷¹⁴ esityksen suomalaisen hevosen kantakirjasta marraskuussa 1894. Herättääkseen suomalaisen hevosen kasvattajien, omistajien ja ystävien kiinnostuksen kantakirjan valmistavina toimina pitäisi painaa 1500 suomenkielistä ja 500 ruotsinkielistä kantakirjakehotusta. Fabritius esitti Bärlundin, Fabritiuksen, Forssellin ja Liliuksen kehotuksen painoa pienin muutoksin ja sen hevoskasvattajille levityksen jättämistä esimerkiksi hevosystäväinyhdistyksille ja eläinlääkäreille. Varsinainen kantakirja painettaisiin myöhemmin, mutta ilmoituskaavakkeita tuli painaa suomeksi 100 ja ruotsiksi 300 kappaletta sekä 600 suomenkielistä ja 1000 ruotsinkielistä kuittikorttia.⁷¹⁵ Maanviljelyshallitus kannatti pienin täsmennyksin Ernst Fabritiuksen

712 Ernst Fabritiuksen kirjallisesta tuotannosta. E. F. [Fabritius, E.] 1888; Fabritius, E. 1891; E. F. [Fabritius, E.] 1898.

713 Kantakirjan valmistelussa korostui senaatin päätöksentekojärjestelmän tunteminen. Sen tutkiminen vaati Maataloushallituksen, Maanviljelystoimituskunnan ja Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkistojen tietojen yhdistämistä. Ernst Fabritiuksen lähettämiin virkakirjeisiin pääsin käsiksi senaatin päätöksentekojärjestelmän perusteella. Hevoshoidonneuvoja oli Maanviljelyshallituksen alainen virkamies, ja sen kirjediaarista tutkin neuvojalta tulleet kirjeet. Koska Maanviljelyshallitus ei monesti saanut tehdä päätöksiä, asiat lähetettiin Maanviljelystoimituskuntaan. Maanviljelyshallituksen pöytäkirjoissa ei ole asiasta oleellisia lisätietoja. Maanviljelystoimituskunnan kirjediaarin kohdasta Maanviljelyshallitus pitäisi löytyä hevoshoidonneuvojan kirjeet. Se ei olisi yksin riittänyt paljastamaan kantakirjan vaiheita. Asia päätettiin Maanviljelystoimituskunnassa tai senaatissa, ja aktien pitäisi löytyä Maanviljelystoimituskunnan tai Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkiston saapuneista asiakirjoista, mutta akti voi olla myös Maataloushallituksen arkistossa. Hevosasiat menivät usein senaattiin, ja päätös on sen talousosaston tai Maanviljelystoimituskunnan pöytäkirjoissa. Vaikka tiedän asiasta päättäneen tahon, aktin sisältö on voitu lähettää muualle tai hävittää. Luin Maanviljelystoimituskunnan ja Maataloushallituksen diaareja ristiin perusteellisesti, eikä mikään käänteentekevä asia ole voinut jäädä huomaamatta. Täydensin tietoja Hevoshoidonneuvojan arkistolla.

714 Maanviljelyshallitus ei halunnut hyväksyä ehdotusta sellaisenaan, vaan pyysi Fabritiuksen lausunnon. Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje hevoshoidonneuvojalle 8.2.1894 (nro:150), Da:4, MvhA1, KA.

715 Liitteenä oli valmiiksi täytetty ilmoituskirjakaava, ja kantakirjan mallitiedot oli kirjoitettu L. Fabritiuksen oriista Leikki 3.11.1894. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA; Liite 2, Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA. Aloitteiden välillä oli yhteyksiä. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran arkistossa on eri versioita vuonna 1892 valmistellusta kehotuksesta ja vuonna 1895 painettu versio, joka sisältää säännöt. Sen lisäksi on ilmoituskirjankaavoja, joissa on yhtenevyys Fabritiuksen 6.11.1894 kirjeen liitteen ilmoituskirjankaavaan. Ehdotus maanviljelysseuran kantakirjan säännöiksi olivat Maanviljelyshallituksen aktissa. Stadgar, för åstadkommande af en stambok för till afvel lämpliga arbetshästar för Nylands och Tavastehus län, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA. Maanviljelysseuran arkistossa puolestaan oli painettu kehotus sääntöinen, ja ilmoituskirjan kaava suomeksi oli Fabritiuksen kirjeen liitteenä 6.11.1894. Ilmoituskirjan kaava, Liite 2, Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.11.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA; Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, sis. ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Anmälningsbref, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Åbo Hästvänsförenings Bestyrelse, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, sis. ”Anmälningsbref”, sis. ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”finska häststamboken””, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, sis. Ilmoitussetelin, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Hevosystäväin-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, sis. ”Ohjeita hevosten tarkastamiseen ”Suomalaisen hevosen kantakirjaa” varten”, sis. ”Ilmoituskirjan kaava”, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Anmälningsbref No., Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Ks. myös

sääntöehdotusta.⁷¹⁶ Maanviljelystoimituskunnan suosituksen mukaisesti⁷¹⁷ senaatin talousosasto hyväksyi suomalaisen hevosrodun kantakirjaehdotuksen ja määräsi varat sen valmistaviin toimiin, painotöihin ja kantakirjakehotuksen levitykseen joulukuussa 1894.⁷¹⁸ Vastaavasti Mustialan eläinhoidon opettaja Herman Savela – eläinsiitoksen ja karjanhoidon konsulentti – laati Maanviljelyshallituksen kehotuksesta ohjeistuksen karjakantakirjasta ja sen tärkeydestä Maanviljelyshallituksen tiedonantoja -sarjassa vuonna 1896.⁷¹⁹ Fabritius ja Savela olivatkin yhteistyössä esimerkiksi paria vuotta myöhemmin hevoslaidansäädännön uudistuksessa.⁷²⁰

Ernst Fabritius ilmoitti vihdoin valmistaneensa ja toimittaneensa painoon ilmoituslomakkeet ja kantakirjakaavakkeet Suomen hevosen sukukirjan valmisteluvaroilla vuonna 1895. Ilmoituskaavojen lisäksi hevosenomistajille oli jaettu kehotusta kantakirjaan. Nils Grotenfeltin nimissä kirjoitetussa ja 8.1.1895 Maanviljelyshallituksessa päivätyssä kehotuksessa ”Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen” oli yhtenevyys vuonna 1892 laadittuun kehotukseen. Sen yhteydessä julkaistiin ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen.” Tästä huolimatta Maanviljelyshallituksessa todettiin, että hevoskasvattajat eivät käsittäneet toimenpidettä ja vain vähän hevosia oli ilmoitettu sukukirjaan.⁷²¹ Joitain yksittäisiä hevosia oli saatettu kuitenkin kir-

Fabritius, Ernst, Berättelse öfver undertacknads värksamhet såsom instruktör för hästafveln under tiden från den 1 juni 1893 till den 1 januari 1895, KD 17/363 1896, Ea:188, Mvta, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje hevoshoidon neuvojalle 30.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, Mvha1, KA. Samaan aikaan valmisteltiin myös ravikilpailuiden *Tilastollisten taulujen* painoa, ja niitä pidettiin hyvänä hevoskasvattajien tiedonlähteen pohjana kantakirjalle. Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 13.11.1894 (nro: 1526), Da:5, Mvha1, KA.

716 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 13.11.1894, KD 172/192 1894, Ea:181, Mvta, KA. Ks. myös Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 13.12.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, Mvha1, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*, 1896, 317–318; Transsumt af Jordbruks- Expeditionens i Kejsarliga Senaten för Finland Skrifvelse till Landtbruksstyrelsen för den 13 December 1894 No 854, Transsummet 23.4.1895, Eb:2, Hhna, KA. Maanviljelyshallituksen vuosikertomuksen mukaan ilmoituskutsu oli tarkoitus lähettää hevosenomistajille.

717 Snellman, J. L., Mvta:n pöytäkirjan ote 10.12.1894, KD 172/192 1894, Ea:181, Mvta, KA.

718 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 13.12.1894, 1437–1440, Ca:422, STOA, KA; Mvta:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 13.12.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, Mvha1, KA. Senaatin vahvistuksen mukaan päätös alkuperäisen kaltainen. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 13.12.1894, 1437–1440, Ca:422, STOA, KA. Ks. myös Fabritius, Ernst, Berättelse öfver undertacknads värksamhet såsom instruktör för hästafveln under tiden från den 1 juni 1893 till den 1 januari 1895, KD 17/363 1896, Ea:188, Mvta, KA.

719 Savela 1896, 5, 49–54.

720 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 19.1.1898, 320–321, Ca:459, STOA, KA. Ks. laajemmin esim. KD 5/151 1898, Ea:195, Mvta, KA; KD 16/26 1898, Ea:21, Mvha1, KA.

721 Fabritius, Ernst, Berättelse öfver instruktörens för hästafveln värksamhet år 1895, 23, KD 17/363 1896, Ea:188, Mvta, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1895*, 1897, 143; Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UH1mA, KA. Selvitystä varojen käytöstä käsiteltiin loppuvuonna 1896 ja keväällä 1897. Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 14.12.1896, KD 14/152 1897, Ea:190, Mvta, KA. Valtion kantakirjan ohjeet julkaistiin myös *Suomen Maanviljelyslehdessä*. Grotenfelt, Nils, ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 5/1895, 105–113. Vuoden 1895 valtion kantakirjan tavoitteet olivat samankaltaiset kuin vuoden 1892 suunnitteluvaiheessa. Hevosystäväin-yhdistys Turussa, ”Ohjeita hevosten tarkastamiseen ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirjaa” varten”, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 3–4, Asia-

joittaa kantakirjaan.⁷²² Esimerkiksi Ludvig Fabritius oli ilmaissut hevoshoidonneuvojalle kiinnostuksensa saada suomalaisia oriita ja tammoja tulevaan kantakirjaan. Huhtikuussa 1895 Ernst Fabritius lähetti veljelleen hevoskasvattajille jaettavaa kehotuksia, kantakirjan ilmoituslomakkeita ja numeroituja kuittikortteja mahdollisesti jo ilmoitetuista hevosista.⁷²³ Vuoteen 1895 mennessä valmistelussa oli edetty järjestelmällisesti kohti uuden metodin käyttöönottoa ja muodostettu suuntaviivat valtion kantakirjalle. Jälleen todettiin, ettei kantakirja sopinut yksityishenkilöiden toteutettavaksi.⁷²⁴

Vuonna 1896 Ernst Fabritius katsoi suomalaisen hevosen kantakirjan perustamisen yhdeksi viidestä tärkeimmästä tehtävästään. Hän kiinnitti yhä huomion ruohonjuuritason hitaaseen heräämiseen innovaation käyttöönotossa. Kiinnostus uudistukseen oli niin vähäistä, että hevoskasvattajat eivät halunneet maksaa viiden markan kantakirjaan kirjoitusmaksua. Sen hevostavoitteesta oltiin kaukana, ja voisi kulua monta vuotta, ennen kuin ensimmäistäkään kantakirjanidettä voitiin julkaista. Jotta useita niteitä saataisiin pian julkaistua, joidenkin vuosien jälkeen ravikilpailuoikeus tulisi olla vain kantakirjahevosilla.⁷²⁵ Hevoshoidonneuvojan toimittama kantakirja oli ollut tarkoitus painaa vasta, kun siinä oli 300 hevosta, mikä oli huomattava määrä järjestelmän rakentumisen aikana.⁷²⁶ Myös Maanviljelyshallitus korosti vähäistä kiinnostusta kantakirjaan ja painotti sen suurta merkitystä hevosjalostukselle. Senkin mukaan kantakirjan vakiinnuttamiseksi siihen olisi sidottava ravikilpailu- ja näyttelyoikeus.⁷²⁷ Uusi metodi haluttiin siten yhdistää yleisölle tuttuihin jalostustoimiin kantakirjajärjestelmän rakentumisen nopeuttamiseksi.

kirjat 1895/33, UHlMA, KA; Hevosystävään-Yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 1–2, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

722 Yritys kantakirjan käynnistämiseksi oli saattanut tuottaa tulosta hevoskasvattajien keskuudessa, koska keväällä ruununoriiksi tarjottiin sukukirjaan kirjoitettua oria. G. A. Karénin kirje Ernst Fabritiukselle 5.2.1895, Eb:2, HhnA, KA. Kyse ei kuitenkaan ollut laajamittaisesta käyttöönotosta, koska vuoden 1895 hevoshoidonneuvojan vuosikertomuksessa mainitaan vain ilmoituskaavakkeiden painaminen. Fabritius, Ernst, Berättelse öfver instruktörens för hästafveln värksamhet år 1895, 23, KD 17/363 1896, Ea:188, MvTKA, KA.

723 Ernst Fabritiuksen kirje L. Fabritiukselle 9.4.1895, Kansio nro 9, H:1, EFA, ÅAB.

724 Grotenfelt, Nils, ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirja”, *Suomen Maanviljelyslehti* 5/1895, 105. Ennen Maanviljelyshallituksen perustamista yksityishenkilöiden tekemän täydellisen kantakirjaohjelman lisäksi tiedettiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran koonneen läänensä hevoskantakirjaa, jota ei kuitenkaan ollut vielä painettu.

725 Fabritius, Ernst, Berättelse öfver Instruktörens för hästafvelns värksamhet år 1896, KD 138/181 1897, Ea:191, MvTKA, KA. Tätä kertomusta Maanviljelyshallitus piti tulevan hevoskomitean valmistavana työnä. Vuosikertomus käsiteltiin Senaatissa 26.10.1897. Se ei aiheuttanut toimenpiteitä, eikä käsittelyä löydy Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkiston talousosaston pöytäkirjoista. Snellman, J. L., Pöytäkirja 20.10.1897; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje MvTK:lle 27.4.1897, KD 138/181 1897, Ea:191, MvTKA, KA; Kirjediaari 1897, 181, Aa:37, MvTKA, KA.

726 Ks. esim. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 13.12.1894, 1437–1440, Ca:422, STOA, KA.

727 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje MvTK:lle 27.4.1897, KD 138/181 1897, Ea:191, MvTKA, KA. Maanviljelyshallituksessa käsiteltiin hevosjalostuksen parantamista, jossa oli keskusteltu ehdotuksesta näyttelyistä koko maassa ja hevosten ottamisesta suomalaisen hevosenrodun kantakirjaan. Hevoset hyväksyttiin kolmimiehisellä tuomaristolla, johon kuului hevoshoidonneuvoja, eläinlääkäri ja maanviljelysseuran edustaja. Maa oli tarkoitus jakaa itäiseen ja läntiseen palkintopiiriin, joissa vuorotellen vähintään joka kolmas vuosi pitäisi järjestää kantakirjanäyttely. Myös L. Fabritius oli osallistunut keskusteluun. Fabritius, L. 1901a, 16-17.

Suomalaisten hevosten kantakirjausta suunniteltiin vuodelle 1896, ja Maanviljelystoimituskunta oli vahvistanut hevoshoidonneuvojalle päivät mahdolliseen kantakirjaukseen keväälle 1896. Se oli tarkoitus toteuttaa ravikilpailuiden, ruununoriiden oston tai orinäyttelyiden yhteydessä Joensuussa, Kuopiossa, Mikkelissä, Viipurissa, Turussa, Hämeenlinnassa, Jyväskylässä, Vaasassa, Oulussa ja Oulunkylässä Helsingissä.⁷²⁸ Myös vuodelle 1897 oli vahvistettu kantakirjaus orinäyttelyn yhteydessä Viipurissa ja mahdollisesti muissa kaupungeissa.⁷²⁹ Suunnitelmat eivät ilmeisesti toteutuneet.⁷³⁰ Vuonna 1898 suomalaisen hevosrodun kantakirjaan ei ollut kirjoitettu yhtään hevosta. Syyksi Maanviljelyshallituksessa katsottiin sopivan tilaisuuden puuttuminen ilmoitusten vastaanottamiseen.⁷³¹ Ernst

728 Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 8.11.1895, Eb:2, HhnA, KA. Vrt. vuosina 1896–1897 Maanviljelyshallituksen vuosikertomuksissa ei mainita kantakirjaa. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1896*, 1898, 150–152; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1897*, 1899, 153–159. Seuraava kantakirja-akti on Maanviljelystoimituskunnassa 1897. Se koski 13.12.1894 varojen käyttölaskelmien lähettämistä vuoden 1896 lopussa. Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 14.12.1896, KD 14/152 1897, Ea:190, MvtkA, KA.

729 Mvtk:n kirje Viipurin läänin kuvernöörille 11.11.1896, Eb:2, HhnA, KA. Tosin Maanviljelystoimituskunta ilmoitti seuraavana vuonna vastaavana ajankohtana päivät ravikilpailuille, niihin kirjoittautumiselle ja koeajoille ja orinäyttelyille. Siinä ei käsitelty ruununoriiden ostoa tai kantakirjausta. Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 17.11.1896, Eb:2, HhnA, KA. Esimerkiksi oriiden tarkastusmatkat eri lääneihin saatiin kuitenkin vahvistaa erikseen. Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 23.4.1896, Eb:2, HhnA, KA. Mainitsematta jättäminen ei tarkoita toiminnan päättymistä, sillä asia on saatettu käsitellä toisaalla. Kirjeestä Viipurin läänin kuvernöörille selvisi, että Maanviljelyshallituksen määräämien orinäyttelyiden yhteydessä tapahtuu sekä ruununoriiden osto että kantakirjaus. Mvtk:n kirje Viipurin läänin kuvernöörille 11.11.1896, Eb:2, HhnA, KA. Myös Mustialassa Allan Höijer oli alkanut pitää kantakirjaa Mustialan hevosista. Allan Höijerin kirje 31.5.1897, Eb:3, HhnA, KA. Mustialan merkitys tiedon levittäjänä nousee esiin, ja Mustialan käynyt Jalmari Meurmankin piti Liuksialan hevosista kantakirjaa. On huomattava, että vuonna 1897 Venäjältä kysyttiin puhdasrotuisia hevosia, joista Fabritius voisi antaa kirjallisen todistuksen, jonka Fabritius lupasi. J. Hämäläisen kirje Ernst Fabritiukselle 9.11.1897, Eb:3, HhnA, KA; E. F.:n muistilappu, päiväämätön, Eb:3, HhnA, KA.

730 Maanviljelyshallituksen ja Maanviljelystoimituskunnan diaarit eivät viittaa kantakirjan käytännön toteutumiseen vuosina 1895–1897. Kirje- ja anomusdiaari 1895, Aa:3, MvhA1, KA; Kirje- ja anomusdiaari 1896, Aa:4, MvhA1, KA; Kirje- ja anomusdiaari 1897, Aa:5, MvhA1, KA; Kirjediaari 1895, Aa:35, MvtkA, KA; Kirjediaari 1896, Aa:36 MvtkA, KA; Kirjediaari 1897, Aa:37, MvtkA, KA. Kantakirjan toteutumisesta vuonna 1897 ei ole näyttöä, eikä se aiheuttanut toimia senaatissa. Hevoshoidonneuvon vuosikertomusta (eikä konseptikirjaa) tosin ei ole saatavilla ko. vuodelta. Se on lähetetty Maanviljelyshallitukselta Maanviljelystoimituskuntaan, mutta liite puuttuu. Ks. KD 9/185 1899, Ea:27, MvhA1, KA; KD 79/185 1899, Ea:27, MvhA1, KA; KD 28/126 1899, Ea:199, MvtkA, KA; Sekalaiset konseptit, Da:1, HhnA, KA. Toimituskunnan diaarin mukaan kertomus lähetettiin takaisin Mvh:lle, mutta sitä ei ole sen lähteneiden kirjeiden diaarissa eikä Maanviljelyshallituksen kirjediaarissa. Kirjediaari 1899, 126, Aa:39, MvtkA, KA; Lähetettyjen kirjeiden diaari 1899, 52–53, Ac:32, MvtkA, KA; Kirje- ja anomus diaari 1899, 27–28, Aa:7, MvhA1, KA. Virastojen välillä hukkui asiakirjoja. Hevoshoidonneuvon kertomuksia siirreltiin virastolta toiselle, ja neuvon arkistolla on kertomusta syventävä merkitys. Esimerkiksi kun L. Fabritius oli laatimassa *Tilastollisia tauluja* yleisistä ravikilpailuista, hän pyysi Maanviljelyshallitukselta hevoskasvatuksen neuvon kertomuksien alkutiedot. Forssellin mukaan he ovat koonneet tauluja vuosilta 1897, 1898 ja 1899, mutta oli mahdotonta löytää kertomusta vuodelta 1896. Se oli vuoden 1897 alussa lähetetty Maanviljelyshallitukselta Maanviljelystoimituskunnalle, mutta siellä ei tiedetä, mihin se joutui. Mvh:n (Theodor Forssell) kirje v.t. hevoskasvatuksen neuvojalle 22.11.1900, Eb:5, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje Mvh:lle 23.11.1899, KD 111/258 1899, Ea:28, MvhA1, KA.

731 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 180. Vuonna 1898 ei näy edes vastaavia kantakirjaa koskevia määräyksiä hevoshoidonneuvon matkasuunnitelmassa kuin aiempina vuosina, eikä hevos-

Fabritius totesi kantakirjan vaikeudesta, että ”[s]isäänkirjoittaminen suomalaisen kanta- kirjaan ja siitä niteen työstäminen vähintään joka toinen vuosi, on mahdollisen toiminta- alan ulkopuolella niin toimien hukuttamalle virkamiehelle kuin nykyinen neuvoja.”⁷³² Kantakirjan valmistelutyön hitautta selitti siten käytännön järjestelyjen vaikeuksien lisäksi Fabritiuksen työmäärä hänen edistäessään hevosjalostusta valtion ainoana hevosvirka- miehenä.

Ernst Fabritius nosti kantakirjan valmistelun uuteen vaiheeseen, käytännön toteutuk- seen lokakuussa 1898. Fabritiuksen mukaan kantakirjan perustaminen suomalaiselle he- vosrodulle hallituksen vahvistamien periaatteiden mukaan oli välttämätöntä, mutta kaik- ki yritykset taivuttaa hevosenomistajat sen vilkkaampaan kannatukseen olivat kariutuneet haluttomuuteen tai perehtymättömyyteen. Olisi turvaututtava ratkaisuun, jolla Uuden- maan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirja menestyi eli näyttelyihin, joissa jaettiin pieniä palkintoja parhaille kantakirjaan sopiville hevosille. Ernst Fabritius nosti siten maanviljelysseuran kantakirjan malliksi valtion kantakirjalle. Raviurheilun ystävät ja kiinnostuneet hevoskasvattajat olivat jo vuosia sitten katsoneet välttämättömäksi, että val- tion kilpa-ajopalkinnoista kilpailisivat vain kantakirjahevoset, mikä kiirehti kantakirjan toteutusta. Fabritiuksen mukaan reformia ei voitu pitkään lykätä, joten kantakirjan pe- rustamisen valmistavan työn edistyminen oli välttämätöntä. Sen pikainen perustaminen oli toivottavaa myös, koska risteytysmetodin kannattajat uskottelivat risteytyksiksi sellai- sia hevosia, joilta ei voitu todistaa säädettyä määrää sukupolvia ilman risteytyksiä. Talven ravikilpailuissa, aluksi Kuopiossa, Hämeenlinnassa, Turussa, Jyväskylässä ja Oulussa olisi pidettävä pieniä kantakirjanäyttelyitä oriille ja tammoille 400 mk:n palkinnoilla.⁷³³

hoidonneuvojan arkiston mukaan vuonna 1898 otettu hevosia kantakirjaan. Vuoden 1898 asiakirjat, Eb:4, HhnA, KA. Esimerkiksi 31.10.1898 Maanviljelystoimituskunnassa vahvistetussa hevoshoidonneuvojan mat- kasuunnitelmassa ei mainita kantakirjausta. Mvtn:n kirje Mvh:lle 31.10.1898 (jäljennös), Eb:4, HhnA, KA. Ks. myös Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 3.11.1897, Eb:3, HhnA, KA. Vuodelta 1898 ei ole saatavil- la hevoshoidonneuvojan vuosikertomusta. Maanviljelyshallituksen arkistossa olevassa akti ei sisällä liitteitä. Kertomus onkin lähetetty Maanviljelyshallitukselta Maanviljelystoimituskunnalle, mutta sieltä sitä ei diaa- rin merkinnästä huolimatta löydy. Päätös sen sijaan löytyy Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkistosta, kuten pitääkin. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 27.3.1899, KD 37/188 1899, Ea:27, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtn:lle 25.5.1899, KD 37/188 1899, Ea:27, MvhA1, KA; Kirjediaari 1899, 137, Aa:39, MvtnA, KA; Talousosaston yhteistuntopöytäkirja 8.6.1899, 82, Ca:476, STOA, KA. Koska vuoden 1899 hevoshoidonneuvojan konseptikirja on säilynyt poikkeuksellisesti, vuosikertomuksen 1898 luonnos saatiin siitä. Fabritius, Ernst, Berättelse öfver instruktörens för hästafvelns värksamhet år 1898 (luonnos), Konceptbok för År 1899, Da:1, HhnA, KA.

732 Fabritius, Ernst, Berättelse öfver instruktörens för hästafvelns värksamhet år 1898 (luonnos), Koncept- bok för År 1899, Da:1, HhnA, KA.

733 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 25.10.1898, KD 186/191 1898, Ea:196, MvtnA, KA. Ks. myös *Maan- viljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 180. Kantakirjanäyttelyitä ei suunniteltu jokaisen yhdeksän suuren ravikilpailun yhteyteen. Lisäksi todetaan, että hevoshoidonneuvojan matkasuunnitelmat eivät kerro kaikkea, eikä niistä näy suunniteltu kantakirjaanotto. Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 144–145; Liite Mvtn:n kirje Mvh:lle 31.10.1898 (jäljennös), Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 11.11.1898, Eb:4, HhnA, KA. Oleellista tutkimuksessa oli Maanviljelyshallituksen, Maanviljelys- toimituskunnan ja Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkistojen tietojen yhdistely, koska kirje saattoi olla toisessa aktissa kuin arkistointipaikka, mikä näkyy juuri esimerkiksi emt. Fabritiuksen kirjeen

Ernst Fabritiuksen aloitteesta kantakirjaa kiirehdittiin käytäntöön, ja Maanviljelyshallitus vei asiaa hallinnossa eteenpäin. Se puolsi hakemusta ja tuki neuvojan lausuntoa toteuttaa kantakirja suomalaista rotua oleville hevosille mahdollisimman kiireesti. Maanviljelyshallitus uskoi, että neuvojan ehdottama keino kantakirjalle oli sopiva. Se välitti Maanviljelystoimituskunnalle Fabritiuksen ehdotuksen suomalaisrotuisten hevosten kantakirjan toteutuksesta talven yleisissä ravikilpailuissa, ja jokaiseen pieneen kantakirjanäyttelyyn anottiin 400 mk.⁷³⁴ Maanviljelyshallituksen esitys eteni Maanviljelystoimituskunnalta senaattiin. Asia herätti senaatissa eriäviä mielipiteitä, ja sen toteutuksesta äänestettiin. Maanviljelystoimituskunnan päällikön, vapaaherra G. A. S. von Troilin mukaan näyttelyt ja palkinnot parhaille kantakirjahevosille olisivat tehokas keino toteuttaa suomalaisen hevosrodun kantakirja. Hän haluaisi myöntää siihen hevosjalostuksen edistämismäärästä 2000 mk, jonka käytöstä oli annettava selvitys Maanviljelystoimituskunnalle. Senaattori Charpentier kyseenalaisti näyttelyiden hyödyn, mutta myöntyi hevosjalostuksen parantamismääräysten perusteella Maanviljelyshallituksen esitykseen.⁷³⁵ Senaattori Bergbom näki kantakirjanäyttelyt tarpeettomina maanviljelyseurojen ja hevosystäväinyhdistysten kantakirjanäyttelyiden takia. Senaattorit Gripenberg, Eneberg, kenraalimajuri Palin, Sohlman, Ignatius, vapaaherra Yrjö-Koskinen ja kenraaliluutnantti Schauman kannattivat von Troilin lausuntoa. Senaatti hyväksyi ehdotuksen 29.11.1898.⁷³⁶ Toimituskunnan päällikkönä vuosina 1893–1900 olleella senaattori von Troililla ei ollut läheistä kytköstä maatalouteen. V. Lähdeojan mukaan Maanviljelyshallituksessa valitettiin, etteivät asiat edenneet ja pienetkin asiat piti alistaa Maanviljelystoimituskunnalle.⁷³⁷ Von Troil ei ollut yksin ratkaiseva tekijä kantakirjan hitauteen, vaan ylipäätään hallinnon byrokratia vei aikaa.

Maanviljelyshallitus oli toiveikas kantakirjan aloituksesta vuonna 1899.⁷³⁸ Maanviljelyshallitus turvautui palkintojen suuruudessa ja muissa järjestelyissä hevosshoidon neuvojan asiantuntemukseen⁷³⁹, ja samalla muokattiin sääntöjen yksityiskohtia.⁷⁴⁰ Fabritiuksen

osalta. Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 25.10.1898, KD 186/191 1898, Ea:196, MvtkA, KA. Tämä kirje oli alun perin rekisteröity samaa asiaa käsitteeseen aktiin KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA.

734 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 4.11.1898, KD 186/191 1898, Ea:196, MvtkA, KA; Mvh:n pöytäkirja 4.10.1898, Ca:7, MvhA1, KA.

735 Kantakirjaan suunniteltu rahamäärä oli iso hevosjalostuksen parantamismäärästä. Maataloushallinnossa oli enemmän asiantuntemusta sen kohdentamisesta, mutta senaatissa ilmeni taloudellisia erimielisyyksiä.

736 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 29.11.1898, 954–955, Ca:469, STOA, KA. Ks. myös Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 29.11.1898, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 7.12.1898, Eb:4, HhnA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Suomen valtionkonttorille 10.12.1898, Da:17, MvhA1, KA. Myös palkintojen suuruudesta ja muista järjestelyistä Maanviljelyshallitus oli pyytänyt Fabritiuksen mielipidettä.

737 Lähdeoja 1970, 48; Pietiäinen 1992, 27–28.

738 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 180; Mvh:n kirje hevosshoidon neuvojalle 7.12.1898, Eb:4, HhnA.

739 Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 29.11.1898, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Mvh:n kirje hevoskasvatuksen neuvojalle 7.12.1898, Eb:4, HhnA, KA.

740 Maanviljelyshallitus ehdotti Maanviljelystoimituskunnalle vuonna 1894 hyväksytyihin kantakirjasääntöihin täsmennystä tulkintaan hevosen ulkomaisuudesta jalostuskokemuksen ja sen periaatteiden perusteella, minkä Maanviljelystoimituskunta hyväksyi. Ks. esim. Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle

mukaan Kuopion näyttely talvella olisi liian aikaisin. Hän oli tiedustellut paikalliselta hevosystäväinyhdistykseltä, haluaisiko se lykätä kantakirjanäyttelyä kevään varsanäyttelyyn. Sen sijaan Hippos-yhdistys tai Turun hevosystäväinyhdistys sekä muut hevosystäväinyhdistykset Hämeenlinnassa, Jyväskylässä ja Oulussa saivat 400 mk:n avustuksen kantakirjanäyttelyihin, mikäli ne ilmoittivat näyttelystä sanomalehdessä ja määräsivät näyttelyt Turkuun 7.2.1899, Hämeenlinnaan 18.2.1899, Jyväskylään 23.2.1899 ja Ouluun 4.3.1899. Fabritius määrittä tarkat ohjeet kantakirjaukselle, ja Maanviljelyshallitus ohjeisti hevosystäväinyhdistyksiä tarkasti kantakirjahevosen ominaisuuksista⁷⁴¹. Kahden markan sisäänkirjoitusmaksu maksettaisiin hevosystäväinyhdistykselle. Palkintolautakuntaan kuuluisi kruununasiamies (pj) ja kolme palkintotuomaria, joista kaksi edustaisi hevosystäväinyhdistystä ja kolmannen (mieluiten eläinlääkäri) valitsisi kruununasiamies. Fabritius teki esityksen palkintojenjaosta jättäen palkintotuomareille mahdollisuuden muuttaa sitä, ja tähän jätettiin vähän liikkumavaraa. Hevosnomistajan olisi sitouduttava kantakirjaanottoon, eikä hän saisi käyttää hevostaan siitokseen muiden kuin kantakirjahevosten, ruununoriiden tai ravikilpailuissa palkittujen hevosten kanssa. Viimeisessä säädöksessä nähdään yhtenevyys Hippoksen kantakirjasääntöihin. Hevosystäväinyhdistyksen tulisi kuukauden kuluessa jättää luettelo kantakirjahevosista ja palkinnoista sekä palauttaa ylijääneet varat. Hevoshoidonneuvojan olisi esitettävä Maanviljelyshallitukselle tilitys varojen käytöstä.⁷⁴²

Hevosystäväinyhdistykset ottivat vastaan tehtävän kantakirjanäyttelyiden järjestämisestä. Lisäksi Maanviljelyshallitus hyväksyi Ernst Fabritiuksen ehdotuksesta Kuopion läänin hevosystäväinseuran ehdotuksen kantakirjanäyttelyn järjestämisestä varsanäyttelyn yhteydessä 17.6.1899.⁷⁴³ Ernst Fabritiuksen esityksen mukainen valtion kantakirjajärjestelmä suomalaiselle hevosrodulle oli vihdoin valmis toteutettavaksi keväällä 1899.

712.1898, KD 208/196 1898, Ea:196, MvtkA, KA; Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 14.1.1899, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA.

741 Ulkomaisuuden suhteen vielä hiukan tiukempi kuin hevoshoidonneuvojan esitys 31.12.1898. Ks. myös Mvh:n pöytäkirja 21.1.1899, § 3, Ca:8, MvhA1, KA.

742 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 31.12.1898, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA. Ks. myös Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje hevoshoidonneuvojalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Hämeenlinnan hevosystäväinseuran johtokunnalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen johtokunnalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Turun hevosystäväinseuran johtokunnalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Jyväskylän hevosystäväinseuran johtokunnalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Oulun hevosystäväinseuran johtokunnalle 7.1.1899, Da:18, MvhA1, KA. Aluksi kantakirjahallitukseen – joka viimekädessä päättäisi kantakirjahevosista – oli ollut tarkoitus kuulua hevoshoidonneuvoja ja kaksi Maanviljelyshallituksen valitsemaa henkilöä. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 13.12.1894, 1437–1440, Ca:422, STOA, KA.

743 Hämeen läänin hevosystäväinseuran (W. C. Wilhelmson) kirje Mvh:lle (päiväämätön, saap. 21.1.1899), KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Keski-Suomen hevosystäväin seuran johtokunnan (F. Kiljander) kirje Mvh:lle 19.1.1899, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Turun Hevosystäväinyhdistyksen Johtokunnan (Joh. Fr. Holländer & L. Fabritius) kirje Mvh:lle 23.1.1899, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Oulun läänin Hevosystäväinseuran Johtokunnan (F. W. Pentzin) kirje Mvh:lle 1.2.1899, KD 110/194 1898, Ea:23, MvhA1, KA; Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen johtokunnan (L. Fabritius, Joh. Fr. Holländer & Axel Wirzenius) kirje Mvh:lle 24.12.1898, KD 69/234 1898, Ea:24, MvhA1, KA; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle

Kantakirjanäyttelyt 1899

Ernst Fabritius ymmärsi hevoshoidonneuvojan aseman hevosjalostuksen johtohenkilönä ja viran merkityksen suomalaiselle hevoselle. Fabritius piti molempia tärkeinä ja näki yhtenä neuvojan toteutettavista asioista juuri kantakirjan. Hän oli huolissaan viran tulevaisuudesta. Maaliskuussa 1899 Fabritius epäili, ettei heikon terveytensä takia pystyisi kauaa hoitamaan työstä toimea. Hänen jälkeensä virkaan tarvittaisiin kaksi neuvojaa tai apulainen. Fabritius katsoi pystyneensä – joskin puutteellisesti – hoitamaan virkansa monet työt, koska katsoi tietonsa suomalaisista hevosista ja sen jalostuksesta kattaviksi. Vähemmän kiinnostunut henkilö tuskin pystyi hoitamaan virkaa yksin.⁷⁴⁴ Fabritiuksen pojan E. A. Fabritiuksen mukaan hänen isänsä oli kokonaan uuden viran haltija ja ylirasittunut tehtävistä, joten työn virallinen puoli oli saattanut jäädä osittain huomiotta. Fabritius oli sairas ja poissa toimesta suuren osan vuotta 1899.⁷⁴⁵ Erään virkamiehen mukaan Fabritiuksen sairastelun takia koko virka joutui hunningolle.⁷⁴⁶ Viransijaisten palkkaus⁷⁴⁷ monimutkaisti Fabritiuksen kytkettyneen valtion kantakirjajärjestelmän rakentumista, joka vaati pitkäjänteistä työtä. Fabritiuksen pitkäaikaisin sijainen oli kangasalainen agronomi Jalmari Meurman. Hän oli ollut hevoshoidonneuvojan viransijaisena hetken vuonna 1898 sekä suuren osan keväästä 1899.⁷⁴⁸ Fabritius aikoi hoitaa esimerkiksi Kuopion kantakirjanäyttelyn kesäkuussa 1899,⁷⁴⁹ mutta hänelle myönnettiin virkavapaus 15.6.–15.8.1899.

4.4.1899, KD 43/188 1899, Ea:27, MvHA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje hevostenkasvatuksen neuvojalle 12.4.1899, Eb:4, HhnA, KA; Kuopion Hevosystävien Yhdistyksen Johtokunnan (N. Forelius) kirje Mvh:lle 12.6.1899, KD 53/210 1899, Ea:27, MvHA1, KA; Mvh:n (Karl Johan Forsberg) maksumääräys No 1025 13.6.1899 Kuopion Hevosystävien Yhdistyksen johtokunnalle, Kuopion Hevosystävien Yhdistyksen (J. L. Melin) kuittaus 16.6.1899, Eb:4, HhnA, KA. Hippos anoi näyttelyn palkinnoiksi 500 mk, koska se katsoi paikkakunnan hyvät siitoshevoset ansiokseen, ja niille tarvittaisiin paljon palkintoja, jotta saataisiin kauempaakin hevosia mukaan.

744 Fabritius, Ernst, Berättelse öfver instruktörens för hästafvelns värksamhet år 1898 (luonnos), Konzeptbok för År 1899, Da:1, HhnA, KA.

745 E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 20.4.1900, Eb:5, HhnA, KA. Lääkäriin mukaan sydämessä oli vikaa ja Fabritius tarvitsi lepoa. J. W. Runebergin todistus 23.12.1898, KD 1/225 1899, Ea:28, MvHA1, KA.

746 Mvh:n kirje J. Meurmanille 5.1.1900, Eb:5, HhnA, KA.

747 Esimerkiksi E. Fabritiuksen virkavapauden ajaksi hänen tilalleen oli nimetty agronomi Georg Wilhelm Törngren 20.6.–20.8.1896. Mvh:n päätös 19.6.1896, Eb:2, HhnA, KA.

748 Ansioluettelo, JMk3, LKA; Mvh:n ilmoitus No 1287/1898, JMk3, LKA; Mvh:n ilmoitus No 19/1899, JMk3, LKA; Mvh:n ilmoitus No 1456/1899, JMk3, LKA. Ks. myös esim. Mvh:n kirje hevostenkasvatuksen neuvojalle 5.5.1899, Eb:4, HhnA, KA. Aiemminkin keväällä J. Meurmanille oli osoitettu kirjeitä, ja Fabritius oli vastaanottanut Meurmanilta varoja ruununoriiden oston. Ks. esim. Edw. Hornborgin kirje Jalm. Meurmanille 28.1.1899, Eb:4, HhnA, KA; Nikolai Gejtelin kirje Jalmari Meurmanille 4.3.1899, Eb:4, HhnA, KA; Meurman, Jalmari 14.4.1899, Tili valtion siitosoriitten ostamista varten allekirjoittaneen käytettäväksi myönnetystä matkakrediitistä Pohjoismaiden Osakepankissa K. ja T. varten, Eb:4, HhnA, KA; Ernst Fabritiuksen kuitti 18.4.1899, Eb:4, HhnA, KA. Ernst Fabritius itse suositteli Jalmari Meurmania sijaisekseen 1.8.–15.9.1898, koska Mustialan käynyt Meurman oli ollut hänen mukanaan palkitsemassa kilpa-ajoissa ja näyttelyissä ennenkin. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 20.7.1898, KD 37/230 1898, Ea:24, MvHA1, KA. Ks. myös Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 30.12.1898, KD 1/225 1899, Ea:28, MvHA1, KA.

749 Liite Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 9.6.1899 (jäljennös), Mvh:n kirje Jalmari Meurmanille 15.6.1899, Eb:4, HhnA, KA.

Meurman nimitettiin toimeen, ja hän toteutti Fabritiuksen kesän matkasuunnitelmaa.⁷⁵⁰ Tämän jälkeen Maanviljelyshallitus myönsi Fabritiukselle uudelleen kahden kuukauden virkavapauden ja määräsi Meurmanin virkaan.⁷⁵¹

Nostaakseen kantakirjan hevosenomistajien suosioon ja puuttuakseen uuden tiedon hitaaseen leviämiseen Ernst Fabritius kytki valtion kantakirjaan hevosystäväinyhdistykset. Samalla ratkaistiin kantakirjatilaisuuksien puute. Vuonna 1899 pidettiin ensimmäiset valtion kantakirjanäyttelyt senaatin myöntämällä palkintovaroilla.⁷⁵² Näyttelyt ”Suomalaisen hevosrodun kantakirjaan” kirjoitettavaksi kelpaavien hevosten valitsemiseksi olivat Turussa 7.–8.2., Hämeenlinnassa 18.2.⁷⁵³, Jyväskylässä 23.2., Oulussa 4.3. ja Kuopiossa 17.6. sekä Kuopion hevosystäväinyhdistyksen pyynnöstä Rautalammilla 1.–2.9.⁷⁵⁴ Koska puolet Kuopion näyttelyn palkintorahoista oli jäänyt käyttämättä, toinen näyttely anottiin Rautalammin maanviljelysnäyttelyyn. Sinne oletettiin saatavan helpommin hevosia, koska väkeä oli liikkeellä. Paikkakunta katsottiin sopivaksi suomalaisen hevosrodun kantakirjaukseen. Maanviljelyshallituksen suosituksesta Maanviljelystoimituskunta suostui pyyntöön, ja sille tuli antaa selvitys varojen käytöstä.⁷⁵⁵ Palkintoina jaettiin Kuopiossa 200 mk, Rautalammilla 200 mk, Turussa 400 mk, Hämeenlinnassa 360 mk, Jyväskylässä 400 mk ja Oulussa 380 mk.⁷⁵⁶

750 Mvh:n päätös nro: 1017, Eb:4, HhnA, KA; Liite Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 9.6.1899 (jäljennös), Mvh:n kirje Jalmari Meurmanille 15.6.1899, Eb:4, HhnA, KA. Kuopion lisäksi Meurman oli ainakin Turun näyttelyssä. Turun näyttelyn tuomaristoon kuului kruununasiamies ja kolme tuomaria, joista kaksi oli hevosystäväinyhdistysten valitsemia ja yhden valitsi asiamies (eläinlääkäri). Fabritius, L. 1901a, 83, 86.

751 Mvh:n (Alfred Sjöström) päätös nro: 1196, Eb:4, HhnA, KA.

752 Ernst Fabritiuksen kuitti 27.5.1899, Eb:4, HhnA, KA. Fabritius ei ehtinyt kirjoittaa vuoden 1899 hevoshoidonnuvojan vuosikertomusta. Jalmari Meurman lähetti sen Mvh:lle 30.3.1899, mutta se ei näytä päätyneen sieltä ainakaan Maanviljelystoimituskuntaan. Vuoden 1899 kantakirjaa selostetaan perusteellisesti Maanviljelyshallituksen vuosikertomuksessa, jonka pohja oli hevoshoidonnuvojan kertomus. Lähetettyjen kirjeitten diaari 1900, Ab:1, HhnA, KA; Kirjediaari 1900, 120–162, Aa:40, MvtKA, KA.

753 Hämeenlinnan kantakirjanäyttelystä haluttiin ostaa ori oriyhdistykselle, jotta saataisiin kelvollinen ori. Edv. Hornborgin kirje Jalmari Meurmanille 28.1.1899, Eb:4, HhnA, KA.

754 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 145. Tammikuun tietojen mukaan Kuopion näyttely olisi jätetty hevoshoidonnuvojan vastuulle, muut hevosystäväinyhdistyksille. ”Hevosnäyttelyitä kantakirjaan ottoa varten”, *Maamies* 3/1899, 20–21.

755 Kuopion Hevosystäväin Yhdistyksen Johtokunnan (N. Forelius) kirje Mvh:lle 21.6.1899, KD 53/210 1899, Ea:27, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 7.7.1899, KD 85/139 1899, Ea:199, MvtKA, KA; Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje 17.7.1899 Mvh:lle, KD 53/210 1899, Ea:27, MvhA1, KA. Ks. myös Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Kuopion hevosystäväin yhdistyksen johtokunnalle 28.7.1899, Da:20, MvhA1, KA.

756 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 146; Meurman, Jalmari 14.4.1899, Tili valtion siitosoriitten ostamista varten allekirjoittaneen käytettäväksi myönnetystä matkakrediitistä Pohjoismaiden Osakepankissa K. ja T. varten, Eb:4, HhnA, KA; Fabritius, E. A., Förslag till Redovisning öfver... B. Stamboxanslaget, Eb:4, HhnA, KA.

Taulukko 6. Valtion kantakirjanäyttelyissä kokonsa puolesta kantakirjaan hyväksyttävät hevoset vuonna 1899.

Paikkakunta ja aika	Ilmoituslippuja oriista	Ilmoituslippuja tammoista	Yhteensä
Turku 7.–8.2.	8	22	30
Hämeenlinna 18.2.	4	10	14
Jyväskylä 23.2.	5	8	13
Oulu 4.3.	4	6	10
Kuopio 17.6.			
Rautalampi 1.–2.9.			
Yhteensä	21	46	67

Huom. Kuopion ja Rautalammin tiedot puuttuvat.

Lähde: *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899, 1901, 145–146.*

Jalmari Meurmanin mukaan kantakirjanäyttelyt eivät sujuneet vaikeuksista. Niiden järjestäminen talvella oli hankalaa, koska näyttelypaikaksi ei saatu maneesia. Neuvoja joutui mittaamaan, tarkastamaan, arvostelevaan ja tekemään muistiinpanoja ulkona monesta kymmenestä hevosesta. Tämä oli vaikeaa 25–30 asteen pakkasessa Oulussa, ja näyttelyt olisi välttämätöntä pitää kesäaikaan.⁷⁵⁷ Meurmanin mukaan näyttelyihin ilmoitettiin erittäin paljon hevosia. Uusi jalostusmetodi oli siten saavuttanut hevosenomistajien tietoisuuden ja hyväksynnän, mikä oli edellytys innovaation menestykselliselle käyttöönotolle ja osoitti sitä edeltävien Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian vaiheiden onnistumisen.⁷⁵⁸ Kuitenkin vain harvat ilmoitetuista hevosista täyttivät vaaditut mitat.⁷⁵⁹ Meurmanin mukaan vaatimukset eivät olleet liian ankarat, vaan hevosia kasvattava yleisö ei ollut kiinnittänyt tarpeeksi huomiota hevosen korkeuteen ja vankaan rakenteeseen. Lähes kaikista mittavaatimukset täyttävistä hevosista kirjoitettiin ilmoitusliput kantakirjaan otettavaksi (ks. taulukko 6).

Jalmari Meurman piti arveluttavana, että suomalaisen hevosrodun kantavanhempia valittaessa ei kiinnitetty huomiota väriin ja ulkomuotovirheisiin, kuten suureen ja raskaaseen päähän, lyhyeen ja paksuun kaulaan, pitkään selkään, pitkään ja heikkoon lantioon, jyrkkiin ja suippeneviin lautasiin, jalkojen vialliseen asentoon sekä luonteeseen. Meurmanin mukaan ilmoituslippujen hevosia saatettiin vielä karsia vikojen perusteella, minkä jälkeen näyttelyiden tulos eli kantakirjahevosten määrä olisi hyvin pieni. Esimerkiksi Jyväskylän näyttelyyn oli ilmoitettu 80 hevosta, joista 27 olisi rakenteensa puolesta voitu ottaa kantakirjaan, mutta nekkään eivät olleet mallikelpoisia tai yhtenäisiä. Hämeenlinnan näyttelyssä oli 57 hevosta, joista 12 hyväksyttiin kantakirjaan. Tähän suurimpana syynä olivat korkeuden ja rintakehän ympäryksen vaatimukset. Palkittujen kantakirjahevosten joukossa

757 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899, 1901, 145–146.*

758 Rogers 2003a, 20–22, passim.

759 Korkeus ilman kenkiä 150 cm ja rinnanympärys 25 cm korkeutta suurempi.

oli Agathon Meurmanin omistama, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan kuuluva Wiesti-tamma.⁷⁶⁰ Vaikka korkeutensa puolesta kantakirjaan hyväksyttävien hevosten määrä oli suhteellisen suuri, ensimmäisten valtion kantakirjanäyttelyiden tuloksiin ei oltu tyytyväisiä.

Kuitenkin valtion yhteen aiemmista hevostokannan parannuskeinoista, yleisiin ravikilpailuihin verrattuna kantakirjanäyttelyiden hevosten lukumäärät olivat merkittäviä. Ainakin Jyväskylässä ja Hämeenlinnassa edellä mainittuihin valtion kantakirjanäyttelyihin ilmoitettiin enemmän hevosia kuin päivää aiemmin pidettyihin valtion kilpa-ajoihin. Jyväskylässä valtion kilpa-ajoihin ilmoitettiin 47 hevosta, joista 33 hyväksyttiin kilpailuun ja 14 merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*. Hämeenlinnassa valtion kilpa-ajoihin ilmoitettiin 37 hevosta, joista 20 hyväksyttiin kilpailuun ja 13 merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*. Molemmista näyttelyistä valtion kantakirjaan voitiin hyväksyä kokonsa puolesta suunnilleen yhtä monta hevosta kuin vastaavien paikkakuntien kilpa-ajoista merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*. Vuonna 1899 valtion kilpa-ajoihin ilmoitettiin yhteensä 320 hevosta, joista 194 hyväksyttiin kilpailuihin ja 104 merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*. Taulukon 6 mukaan kokonsa puolesta valtion kantakirjaan hyväksyttävien hevosten yhteislukumäärä jäi pienemmäksi kuin *Tilastollisiin tauluihin* merkittyjen, kilpa-ajoissa rahapalkinnon tai kunniakirjan saaneiden hevosten lukumäärä vuonna 1899. Jälkimmäisessä julkaisussa sama hevonen saattoi kuitenkin esiintyä useammin kuin kerran, koska moni hevonen osallistui useampiin kuin yksiin kilpa-ajoihin. Vuonna 1899 niiden palkinnot jaettiin 72 eri hevoselle, mikä oli lukumäärältään samaa tasoa valtion kantakirjaan kokonsa puolesta hyväksyttävien hevosten kanssa. Lisäksi kilpa-ajoja oli kymmenellä paikkakunnalla, ja kantakirjanäyttelyitä järjestettiin kuudella paikkakunnalla, joista kahden tiedot puuttuivat. Kilpa-ajojen ja kantakirjanäyttelyiden luvut eivät ole siinäkään mielessä täysin vertailukelpoisia, että valtion kilpa-ajot olivat hevostokannan parannuskeinona vanha, mutta valtion kantakirjanäyttelyitä oltiin vasta aloittamassa. Lukujen vertailu osoitti kuitenkin osaltaan uuden jalostusmetodin onnistumista hevosomistajien kiinnostuksen herättämisessä.⁷⁶¹

760 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 146; A. N., ”Hevoshoito ja Maanviljelysseurat”, *Maamies* 16/1899, 132; H. S., ”Hevosnäyttely”, *Tampereen Sanomat* 22.2.1899.

761 Fabritius, L. 1901b, 30–41; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 144–145.

Taulukko 7. Suomalaisen hevosenrodun kantakirjaan ehdotetut ja palkitut hevoset Turussa 10.2.1899.

Hevosen nimi	Hippoksen hevossuku-rekisterissä	Syntymävuosi	Väri	Korkeus	Palkintojärjestys	Rahapalkinto	Pisteet	Hevosen polveutuminen	Omistajan nimi ja kotipaikka
a) Orit									
Lysti	x	1896	Rautias	150,5	I	40	92	Isä: ro Leikki, emä: Nelli	F. Sukkinen, Nousiainen
Ero	x	1892	Rautias	158	I	40	86		A. Wittfooth, Tahvassalo
Pamaus	x	1894	Rautias	151	II	30	83		J. Löfdahl, Turku
Lippari	x	1887	Rautias	150	II	30	83	Isä: Huijvili	L. Fabritius, Turku
Leivo	x	1896	Rautias	154	III	20	76	Isä: Kirppu, emä: Helmo	J. Cotta, Askaisten kappeli
Eol	x	1892	Rautias	158	III	20	75	Isä: Pamaus, emä: Pääkkösen Piju	Hj. Stackelberg, Vihti
Jalo		1893	Rautias	150	III	20	75	Isä: Jaakko (Venäjän kartanosta), emä: Hippos-tamma Soro	J. Soro, Loimijoki
b) Tammat									
Heimo	x	1891	Rautias	153	I	40	90	Isä: Killi, emä: Liinukka	J. Simola, Kaarina
Nike	x	1890	Rautias	150	I	40	81		R. Rosenlind, Punkalaidun
Aina	x	1895	Rautias	151	II	30		Isä: ro Killi, emä: Yappu (ro:sta Uudellakirkolla)	J. W. Moisio, Nousiainen
Oppi	x	1894	150	II	30	82		Fr. Lindroos, Kaarina	
Suomi	x	1895	153	III	20	82		J. W. Paaskunta, Kaarina	
Nelli	x	1885	153,5	III	20	78		Isä: ro Polle, emä: Liinukka	Fr. Sukkinen, Nousiainen
Helppo	x	1891	152	III	20	77		J. H. Lindholm, Kaarina	
Hip hip	x	1891	152			82		Isä?: Kute	J. Lagerström, Lieto
Rosa		1894	151			76		Isä: ro Ukko	J. Ahlman, Laitila
Eija	x	1892	150			75			L. Fabritius, Turku
Voima	x	1894	154,5			74		O. Nieminen, Paimio	
Extra	x	1892	150			72		Isä: Härmän poika	A. Lindfors, Euran kappeli
Hebe	x	1892	153			72			J. F. Hölländer, Turku
Hyrrä	x	1894	160			71		Isä: Kirppu, emä: Keftu	O. Kätylä, Lieto
Kaima		1892	153			71		Isä: Tommi, emä: Tokka	N. J. Angervo, Naantalin maalaiskunta
Hurja		1895				71			K. Elfving, Turku
Virkutar	x	1893	151			71			L. Fabritius, Turku
Sirkku	x	1895	154			69			O. Halkitihti, Piikkiö
Lilli	x	1896	151			68		Isä: Kirppu, emä: Niina	J. A. Tuominen, Turku
Vahva	x	1893				65			K. Longi, Nousiainen
Naäma	x	1890	150			60			A. Reuter, Kaarina
Thora	x	1895	150			58			G. Palander, Mynämäki

Lähde: Fabritius, L. 1901a, 84–85.

Valtion kantakirjanäyttelyistä menestyksellisin oli Turussa yleisten ravikilpailuiden yhteydessä pidetty näyttely. Sen kantakirjaan otettavaksi aiottu hevospäärä oli kaksin- tai kolminkertainen muihin näyttelyihin verrattuna, joten siellä oli selvästi eniten korkeusvaatimuksen täyttäviä hevosia (ks. taulukko 6). Näyttelyssä kokonsa puolesta valtion kantakirjaan hyväksyttävien hevosten lukumäärä (30) oli huomattava verrattuna niiden jälkeen pidettyihin valtion suuriin kilpa-ajoihin, joihin ilmoitettiin 12 ja hyväksyttiin kymmenen hevosta, joista neljä merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*.⁷⁶² Taulukon 7 mukaan lähes kaikki Turussa valtion kantakirjaan ehdotetut hevoset kuuluivat Hippoksen sukurekisteriin, joten yhdistyksen toiminnan seurauksena näyttelyn hevospäärä oli oletettavasti kantakirjanäyttelyiden yhtenäisimpiä. Turun näyttelyssä kantakirjaan ehdotetuista hevosista lähes kaikki⁷⁶³ olivat Hippoksen kantakirjahevosina väriltään rautiaita. Ne olivat äältään yleisimmän nuoria ja keskikorkeudeltaan 152,4 cm. Sukua tunnettiin kantakirjaan ehdotetuista hevosista lähes puolelta.

Ernst Fabritius antoi Maanviljelyshallitukselle Jalmari Meurmanin selvityksen kantakirjanäyttelyiden palkinnoista 25.4.1899. Maanviljelyshallitus päätti palauttaa asiakirjat Fabritiukselle, koska palkinnot oli esitettävä järjestyksessä.⁷⁶⁴ Kantakirjaan kirjoittaminen oli useiden tiedonkeruun vaiheiden takia hidasta. Jyväskylän näyttelystä vt. kruunun-asiamies oli saanut muutamia sukukirjailmoituksia takaisin ja toivoi voivansa lähettää ne Jalmari Meurmanille määrääjässä.⁷⁶⁵ Oulun näyttelyn asiakirjat lähetettiin vasta vuoden kuluttua. Ilmoituskirjat oli tehty 11 hevoselle. Niistä yhden ilmoituskirja oli puutteellinen ja toisesta oli tehty ilmoituskirja, vaikka se ei ollut kantakirjaan ehdotettavien hevosten luettelossa.⁷⁶⁶ Kaikki neuvojalle tai Maanviljelyshallitukselle lähetetyt asiakirjat eivät tulleet perille. Niitä jouduttiin lähettämään uudelleen, ja joku myös epäili Ernst Fabritiuksen unohtaneen sairautensa vuoksi lähettää asiakirjan Maanviljelyshallitukselle.⁷⁶⁷ Kuopion ja Rautalammin näyttelyistä oli lähetetty tiedot palkituista ja hyväksytyistä hevosista, mutta kirje ei tullut perille. Kuukauden kuluessa Rautalammin näyttelystä oli lähetetty palkintojen alkuperäiset kuitit ja Kuopion pöytäkirja sekä Rautalammin vain hyväksytyjen hevosten luettelo, koska lomakkeita puuttui. Lomakkeita ei ollut saatu, koska ne olivat

762 Fabritius, L. 1901b, 32–33.

763 Oreista saattoi puuttua yksi ilmoitettu. Hippoksen kautta hevosten tietoja voisi olla taulukkoa 7 enemmän.

764 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Hevostenkasvatuksen neuvojalle 5.5.1899, Eb:4, HhnA, KA.

765 Nikolai Gejtelin kirje Jalmari Meurmanille 4.3.1899, Eb:4, HhnA, KA; Gejteli, Nikolai (vt. kruunun-asiamies), Kuitti 4.3.1899, Eb:4, HhnA, KA.

766 Carl Laurinin kirje Jalmari Meurmanille 12.3.1900, Eb:5, HhnA, KA.

767 Ks. esim. Artjärven siitosriyhdistyksen esimies Taavi Ylöstalon kirje, Eb:5, HhnA, KA; Alma Brandtin kirje Mvh:lle 11.12.1899, Eb:5, HhnA, KA; Wille Wirtasen kirje Mvh:lle 15.12.1899, Eb:5, HhnA, KA.

Jalmari Meurmanin tammikuun 1900 ilmoituksen mukaan tarpeettomia pian tapahtuvassa ”koko roskan” uudelleenjärjestelyssä.⁷⁶⁸

Vaikeuksista huolimatta vuoden 1899 näyttelyt merkitsivät valtion suomalaisen hevosrodun kantakirjajärjestelmän käyttöönottoa. Esimerkiksi Hämeenlinnan näyttelyssä hevoset oli katsottu hyväksytyiksi kantakirjaan ja niille oli annettu sen mukainen arvostus.⁷⁶⁹ On huomattava, että myös maatiaiskarjan tilan selvittämiseksi ja jalostuksen järjestämiseksi suuret Suomen maatiaisrotuisen siitoskarjan näyttelyt oli pidetty Kuopiossa ja Tampereella vuonna 1898 sekä ayshirerotuisen siitoskarjan näyttely Riihimäellä vuonna 1899.⁷⁷⁰

V. Lähdeoja on ylimalkaisesti käsitellyt Maanviljelyshallituksen alaista valtion kantakirjaa,⁷⁷¹ ja G. Grotenfelt (1897) ja E. Sihvola (1946) ovat maininneet sen 1890-luvun toiminnan.⁷⁷² Axel Alfthan tiesi kantakirjaa kokeillun Ernst Fabritiuksen ehdotuksesta, mutta hänen mukaansa se ei johtanut tulokseen, eivätkä valtion varat riittäneet sen pitoon.⁷⁷³ Vaikka valtion kantakirja on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa lähes tuntemattomaksi ja oli aikalaisille epäselvä, järjestelmä oli viety käytäntöön Ernst Fabritiuksen määrätietoisien toiminnan seurauksena. Kantakirja henkilöityi Fabritiukseseen, joka nautti hevospiirien arvostusta. Ulkomailta Fabritiuksen laajaan verkostoon kuului esimerkiksi Tanskan hevoskonsulentti Jens Jensen, johon hän oli yhteydessä kantakirja-asiassa.⁷⁷⁴ Ludvig Fabritiuksen mukaan Ernst Fabritius oli hevoshoidonneuvojana ollut oikealla paikalla. Hänen veljensä tiesi kuolemansa läheisyyden, mutta sydänviasta huolimatta työskenteli loppuun asti. Ernst Fabritius kuoli 8.10.1899.⁷⁷⁵ Samalla suotuisan kehityksen saavuttaneen valtion kantakirjan ensimmäinen vaihe päättyi, ja suomalaiselle hevosrodulle rakentunut kantakirjainstituutio joutui uuteen tilanteeseen.

768 N. Foreliuksen kirje 10.4.1900, Eb:5, HhnA, KA. Foreliukselle toimitettiin kantakirjakaavakkeita, mutta hän ei ollut niitä ehtinyt täyttää. N. Foreliuksen kirje 8.2.1901, Eb:6, HhnA, KA. Lisäksi Kuopiosta pyydettiin myöhemminkin yhdet kaavakkeet Hippos- ja kantakirjahevosia varten, samoja mitä ennen oli lähettänyt sekä kysyttiin kantakirjaori Pedon numeroa. H. Suonion kirje 26.4.1901, Eb:6, HhnA, KA. Voidaan kysyä, oliko yleisö Meurmania edellä kantakirjassa.

769 H. S., ”Hevosnäyttely”, *Tampereen Sanomat* 22.2.1899. Lisäksi oria voitiin mainostaa valtion kantakirjaan kuuluvana. (Hbl.), ”Astuja”, *Uusi Suometar* 18.3.1899.

770 Sawela 1899; Sawela 1900.

771 Lähdeoja 1970, 200.

772 Grotenfelt, G. 1897, 155; Sihvola 1946, 14.

773 Alfthan 1910, 9; Alfthan 1911a, 28; Aan [Alfthan] 1901, 22. Alfthan korosti Hippoksen merkitystä. Ks. esim. Alfthan 1923a, 216; Alfthan 1923b, 461. Alfthan kävi asiasta kirjeenvaihtoa Jalmari Meurmanin kanssa vuosisadan vaihteessa. Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 22.4.1896, Eb:6, HhnA, KA; Axel Alfthanin kirje 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

774 Ks. esim. Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1, HhnA, KA; Saapuneiden kirjeiden diaarit 1893–1899, Aa:1, HhnA, KA; Fabritius, L. 1901a, 114–130; Lappalainen, Seija, ”Fabritius, Ernst (1842–1899)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6875/>, luetu 18.12.2015.

775 Fabritius, L. 1901a, 114–115, 117–118, 128–130.

3.1.3 Hippos-liike levitti innovaatiota uusille alueille

Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen kantakirjan erityispiirteet

Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen tarkoitus oli ”siitto-eläimiksi kelpovien hevosten systemaattisen valikoimisen ja niistä syntyneiden varsojen järkipärisen kasvattamisen kautta luoda tyypillinen suomalainen hevoslaji, jolla arvokkaiden sisällisten ominaisuuksien ohella on tarpeeksi ruumiin kokoa ja muotojen jaloutta vastatakseen ei ainoastaan maanviljelyksen ja teollisuuden tarpeita, vaan myöskin tuottaakseen koti- tai ulkomaan markkinoilla myydessä sellaisen hinnan, että se korvaa kasvattajan vaivannäön ja kulungit.”⁷⁷⁶ Hieman hevosjalostuksen jälkeen yksityishenkilöt lähtivät edistämään yhdistysten kautta myös karjanjalostusta.⁷⁷⁷

Turun ja Porin läänissä ja osassa Hämeen läänin toimineen Hippoksen kantakirja koski vain yhdistyksen jäseniä. Yhdistyksen tarkastuslautakunta⁷⁷⁸ matkusti tammansa astutustavan omistajan luo ja päätti hänen kanssaan, millä orilla tamma astutettaisiin, tarkasti nuoret hevoset ja varsat sekä kirjoitti hevosia kantakirjaan. Jos kantakirjahevonon haluttiin myydä, jäsenillä oli etuosto-oikeus. Jos hevonen myytiin yhdistyksen ulkopuolelle, sen hinnasta oli maksettava yhdistykselle 10 %:n sakko ja hevonen poistettiin kantakirjasta. Vastaavasti kantakirjahevoson näyttely- ja kilpa-ajopalkinnoista oli maksettava yhdistykselle 10 %.⁷⁷⁹ Yhdistys myös osti jalostukseen sopivia hevosia – tammoja – sen kantakirjaan merkittäviksi ja välitti niitä jäsenilleen. Sen välittämää hevosta ei saanut luovuttaa edelleen, ja ostajan velvollisuus oli käyttää sitä siitokseen. Yhdistys toi siten Suomeen systeemin, jossa sen ostamat tai jäsenten tammot kirjoitettiin kantakirjaan velvoituksella käyttää niitä jalostukseen yhdistyksen hyväksymällä oriilla. Yhdistys teki sopimuksia myös oriinomistajien kanssa niiden käyttämisestä jäsenten omistamien ja kantakirjatammojen astutukseen. Lisäksi Hippos valvoi, että jäsenet järkipärisesti hoitivat ja kasvattivat kantakirjahevosia ja niiden varsoja. Hippos-hevosille oli määritelty myös nimeämiskäytäntö, jonka avulla määritettiin hevosen ikä nimen alkukirjaimesta⁷⁸⁰. Yhdistyksen etuihin kuului kantakirjatammojen, niiden varsojen ja nuorten hevosten palkitseminen sekä Hippos-merkin käyt-

⁷⁷⁶ Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK. Ks. myös Fabritius, L. 1896, 4.

⁷⁷⁷ Vrt. esimerkiksi karjanjalostusyhdistysten Unitaksen tai Kyytön perustaminen vuonna 1897. Unitaksen perustajiin kuului samoja henkilöitä kuin Turun Hippokseen. Simonen 1950, 64–68; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 23.3.1897, 703, Ca:449, STOA, KA; Nissinen 1923, 64–69.

⁷⁷⁸ Puheenjohtaja ja johtokunnan jäsen. Myöhemmin kaksi jäsentä, joista vähintään toinen oli johtokunnan jäsen, totesivat hevosen sukurekisteriin sopivaksi. Fabritius, L. 1901a, 19–20.

⁷⁷⁹ Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, § 9, § 12, § 13, Kansio 117, PpKH, KK; ”Yleiskaava, käsittävä vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos”-nimisen hevoskasvatus-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 17, 19, Kansio 117, PpKH, KK.

⁷⁸⁰ Muistisana oli hevoslajin. Fabritius, L. 1896, 17–18. Kaikkia ei ollut nimetty sen mukaan, mutta nimi-luettelolla pyrittiin estämään samojen nimien käyttö. Fabritius, L. 1898, 48–50.

tö.⁷⁸¹ Hippoksen kantakirja oli luettelo sen omista ja jäsenten jalostushevosista, ja se erosi laajalla jalostuksen määräysvallalla kahdesta muusta suomalaisen hevosen kantakirjasta.

Hippoksen jalostusperiaatteiden läpilyönti paikalliseen hevosjalostukseen ei ollut ongelmaton. Hevosten hintojen noustua ja hyvien siitostammojen tarpeen kasvettua yhdistyksen jäsenluvun mukana yhdistyksen jalostushevokset oli helpompi sijoittaa, mutta niitä ei aina käytetty siitokseen parhaalla tavalla. Merkittävien jalostushevoisten jälkeläisten lisäksi Hippos-jalostuksessa erityisesti värikysymys oli ratkaiseva. Koska yhdistyksen toiminnasta oli epäluuloja, sen jalostustulosten pitäisi näkyä välittömästi. Tiedon leviämistä haittasi, että jäsenet eivät toimittaneet hyvissä ajoin tietoja siitostammoistaan yhdistyksen vuosikertomukseen näkemättä etua jalostustulostensa julkaisusta.⁷⁸² Taulukon 8 mukaan alkuvuosina kantakirjattiin lähinnä tammoja. Vuoden 1895 loppuun mennessä tammoja oli kantakirjassa 46, mutta kaikki kantakirjatammat eivät varsooneet.⁷⁸³ Lisäksi kaikkia yhdistyksen siitosoriita ei ollut voitu merkitä kantakirjaan. Hippos oli hyväksynyt astutukseen viisi oria, joista vain yksi oli merkitty kantakirjaan vuonna 1895. Yhdistys piti myös kirjaa Hippos-tammojen astutuksista näillä oreilla sekä syntyneistä varsoista.⁷⁸⁴

Taulukko 8. Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen kantakirjaan merkityt hevoset vuosina 1895–1899.

Vuosi	Tammat	Oriit	Yhteensä kantakirjahevoseja
1895	46	1	47
1896	21	1	22
1897	22	0	22
1898	22	1	23
1899	11	2	13
Yhteensä	122	5	127

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–8, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30.

Vaikka uutena yhdistyksenä Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen oli ollut ensin kerättävä oma toimintaverkostonsa, se oli saanut kantakirjatoimintansa voimakkaasti liikkeelle. Sen kantakirja oli siirtynyt Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian neljänteen vaiheeseen, innovaation käyttöönottoon ja kokeiluun.⁷⁸⁵ Sen erityispiirteet vakiintuivat paikallisesti yhdistyksen toiminta-alueella 1890-luvulla. Vuoteen 1899 mennessä yhdistyksen kantakirjaan oli hyväksytty 127 hevosta, joista lähes kaikki olivat

781 Ks. esim. Fabritius, L. 1896, 7–20; Fabritius, L. 1897, 7–43; Fabritius, L. 1898, 5–49; Fabritius, L. 1901a, 19–20; Johansson 1994, 7–12; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 2, Kansio 117, PpKH, KK.

782 Ks. esim. Fabritius, L. 1901a, 19–22, 27. Väri-kysymyksestä. Fabritius, L. 1897, 38; Fabritius, L. 1898, 46–47.

783 Fabritius, L. 1897, 17, 35; Fabritius, L. 1898, 47–48; Fabritius, L. 1901a, 6, 11–12, 86; Fabritius, L. 1902, 43.

784 Fabritius, L. 1896, 14, 18–20; Fabritius, L. 1897, 18–35.

785 Rogers 2003a, 20–22.

tammoja (ks. taulukko 8). Kantakirjahevosten määrä ei ole absoluuttinen, koska hevosia kuoli tai niitä erotettiin kantakirjasta. Hippoksen oma taloudellinen tuki kantakirjalle oli merkittävää, koska se oli ostanut 70 kantakirjahevosta.⁷⁸⁶ Taloudellisesta tilanteesta riippuen kantakirjahevosta oli toisinaan helpompi ja toisinaan vaikeampi hankkia. Toisinaan ne pyrittiin ostamaan yhdistyksen omalta alueelta ja toisinaan kauempaa. Kantakirjan vaikeuksista huolimatta yhdistyksessä oltiin toiveikkaita jalostuksen tulevaisuudesta.⁷⁸⁷ Hevoskasvatusyhdistys Hippos ei ollut ainoa suomalaisen hevosen kantakirjan ylläpitäjä, mutta sen kantakirja on Suomen ylivoimaisesti tunnetuin hevoskantakirja järjestelmän rakentumisen ajalta.⁷⁸⁸

Aatteen maantieteellinen leviäminen

Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen jäsenet velvoitettiin ajamaan uusien vastaavien yhdistysten perustamista. Yhdistys oli toivonut voittavansa yleisön epäluulot, ja sen pyrkimyksenä oli levittää liikettä yhdistyksen ulkopuolelle⁷⁸⁹. Turkulainen Hippos nousi nopeasti esikuvaksi yhdistyksille, joiden tavoitteena oli suomalaisen hevosrodun jalostus.⁷⁹⁰ Uusien yhdistysten perustaminen osoitti liikkeen esikuvayhdistyksen oman toiminnan vakiintumisen.⁷⁹¹

Hippos-liike levisi Turusta ensimmäisenä muualle eteläiseen Suomeen⁷⁹², yleisesti innovaatioiden käyttöönoton pioneerialueelle. Ensimmäinen aatteen seuraaja oli Uudenmaan Hippos, jonka perustava kokous oli Helsingissä 12.5.1896. Yhdistyksen säännöt vahvistettiin ja sen toiminta alkoi vuonna 1897, jota pidetään Uudenmaan Hippoksen perustamisvuotena. Turun Hippoksen jalostushevosten kantakirjaanottosäännöt hyväksyttiin pienellä muutoksella, ja sen sääntöjä noudatettiin pääasiassa toiminnan muiltakin osin. Jäsenten oriit pyrittiin saamaan astumaan kantakirjatammoja, ja lisäksi yhdistys alkoi heti ostaa tammoja. Uudenmaan Hippoksen perustamisessa oli yhteys myös muihin suomalaisen hevosen kantakirjahankkeisiin. Yhdistyksen perustajajäsen Artur Bärlund kuului sen väliaikaiseen hallitukseen ja oli ensimmäisen hallituksen sihteeri. Bärlund esitelmöi yhdistyksen kokouksessa, miten hevosjalostusta tulisi ohjata ja saada kannattavaa.

786 Fabritius, L. 1901a, 106–109.

787 Fabritius, L. 1897, 15–17, 36, passim.; Fabritius, L. 1898, 3–4, 8, 30, 46–47, passim.; Fabritius, L. 1901a, 21–22, 27, 30–32, 95–97, passim.; Fabritius, L. 1902, 44.

788 Ks. myös luku 2.1.2; luku 2.2.2. Ludvig Fabritius korosti Hippoksen merkitystä hevosjalostukseen suurimpana. Ks. esim. Fabritius, L. 1909a, 333; Fabritius, L. 1909b, 201–202.

789 Ks. esim. Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, §4, Kansio 117, PpKH, KK; Fabritius, L. 1897, 40–45; Fabritius, L. 1898, 3–4.

790 Ks. esim. Fabritius, L. 1897, 44–45.

791 Fabritiuksen ehdotuksesta Turun Hippoksen kantakirja oli päätetty myös painaa. Fabritius, L. 1898, 5.

792 Syrjänen 1968, 4.

Johannes Jernström oli yhdistyksen tilintarkastaja.⁷⁹³ Vuonna 1898 hallituksen varajäseneksi valittiin Axel Wahren.⁷⁹⁴

Kolmantena Hippos-yhdistyksenä perustettiin Tammelan Hippos. Esikuvayhdistys oli kehottanut muodostamaan samaan suuntaan työskenteleviä seuroja, ja Tammelan hevosystäväinyhdistys luotti Hippoksen jalostustyön periaatteiden innostavan seudun hevoskasvattajia yhteiseen toimintaan. Keväällä 1897 hevosystäväinyhdistys päätti perustaa sen tilalle Tammelan Hippoksen. Ehtona oli, että uusi yhdistys sitoutuisi vuosittain järjestämään varsanäyttelyn, jossa voitaisiin palkita myös muita kuin rautiaita varsoja. Senaatti vahvisti Tammelan Hippoksen säännöt elokuussa 1897. Keväällä 1898 yhdistys piti perustavan kokouksen,⁷⁹⁵ jossa siihen liittyi 37 henkilöä. Tammelan Hippoksen perustamisvuodeksi⁷⁹⁶ on siten määritetty vuosi 1898. Yhdistyksen puheenjohtaja oli Johan Mannerheim, sihteeri Allan Höijer ja rahastonhoitaja Ernst W. Wahren. He olivat kuuluneet myös sen sääntökomiteaan.⁷⁹⁷ Muutama henkilö oli luonut toiminnan suuntaviivat jo ennen yhdistyksen varsinaista perustamista. Johtokunta aloitti työnsä kelvollisen siitosoriin hankinnalla.⁷⁹⁸ Uuden yhdistyksen toimijoilla oli yhteyksiä esikuvayhdistykseensä. Ludvig Fabritiuksella oli Mustialan opettajavuosien kautta kytköksiä Tammelaan, ja hän oli ollut perustamassa Tammelan hevosystäväinyhdistystä.⁷⁹⁹ Eläinlääkäri Höijerin yhteys Fabritiukseseen oli selvä. Turun, Uudenmaan ja Tammelan sekä yleisemmin Hippos-yhdis-

793 Perustajajäsenet olivat Artur Bärlund, Oskar Alfthan, S. E. Bensov, G. Borgström, Georg Ehrnrooth, E. von Haartman, Lennart Hagelstam, G. E. Holmström, J. F. Lindroos, A. E. Melander ja K. M. Träskman. Väliaikaiseen hallitukseen valittiin E. von Haartman, Lennart Hagelstam ja Artur Bärlund. Ensimmäiseen hallitukseen valittiin puheenjohtajaksi E. von Haartman, Lennart Hagelstam ja sihteeriksi Artur Bärlund sekä varalle Hj. G. Brander ja Georg Ehrnrooth. Tilintarkastajiksi valittiin Johannes Jernström ja W. Stenberg. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 3–6. Maanviljelyshallitus antoi vuonna 1896 lausunnon Uudenmaan Hippoksen sääntöehdotuksesta. Vuonna 1897 se sai 3000 mk apurahan Maanviljelyshallituksen puoltolauseella. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1896*, 1898, 150; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1897*, 1899, 153. Eläinlääkärit Ludvig Fabritius ja Artur Bärlund olivat yhä edelleen myös monissa muissa ajankohtaisissa asioissa tekemisissä keskenään. Grotenfelt, N., ”Angående importen af Ayshireboskap”, *Landtbrukaren* 14/1899, 133. On huomattava, että myös Bärlundilla oli merkittävä asiantuntijan asema kotieläinjalostuksessa, ja hän vaikutti siten useissa kantakirjaa ylläpitäneissä tahoissa. Ks. myös esim. Bärlund, Artur, ”Sikahoitomme”, Liite J., teoksessa Jernström 1900, 33; ab, ”Om afvelsurval”, *Landtbrukaren* 3/1899, 35–38; ab, ”Om afvelsurval”, *Landtbrukaren* 4/1899, 43–44; Bärlund 1906.

794 v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 10.

795 Kokouksessa olivat mm. J. Mannerheim, E. Wahren, K. Nyman ja A. Höijer. Sen avasi Mannerheim, joka valittiin puheenjohtajaksi. Syrjänen 1968, 5. Sääntöjen vahvistusta Hevoskasvatus-yhdistykselle Tammelan Hippos olivat hakeneet Allan Höijer ja J. Mannerheim. Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Tammelan Hippos”, Turku 1897, 3, Kansio 117, PpKH, KK.

796 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1897*, 1899, 153.

797 Johtokunnassa olivat varalla vapaaherra V. de la Chapelle ja tilanomistaja E. Maunula, ja lisäksi yhdistyksellä oli asiamiehiä. Sääntökomiteaan olivat kuuluneet vapaaherra J. Mannerheim, tilanomistaja Ernst W. Wahren, läänineläinlääkäri Allan Höijer, tilanhoitaja I. Carlstedt ja maanviljelijä K. Nyman.

798 Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 1–2, 4, Kansio 117, PpKH, KK. Tammelan Hippoksen toiminnasta. Ks. myös Syrjänen 1968.

799 *Mustiala 1840–1908*, 1928, 50; Fabritius, Ella 1950, 38–51.

tysten perustajissa näkyikin juuri eläinlääkärien merkitys.⁸⁰⁰ Vuonna 1899 katsottiin, että useiden ansiokkaiden eläinlääkärien ja hippologien kannatus takasi Hippos-yhdistysten menestyksen.⁸⁰¹ Lisäksi yhdistyksiä perustivat hevosista innostuneet paikalliset vaikuttajat, joiden vaikutus saattoi ulottua yllättävän laajalle. Esimerkiksi Hipposten aktiiviset toimijat, veljekset Axel ja Ernst Wahren vaikuttivat sekä Uudellamaalla että Tammelassa⁸⁰².

Vaikka yhdistysten merkitys oli alkanut korostua kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikana, yksittäisten asiantuntijoiden asemaan nousseiden hevosalan toimijoiden merkitys oli yhä suuri. Hippos-aatteen johtaja oli Ludvig Fabritius, mutta uusien yhdistysten myötä myös muiden paikallisten toimijoiden merkitys korostui. Hippos-yhdistysten vaikuttajien välillä oli yhdistäviä verkostoja sekä yhteyksiä kantakirjainnovaattorien ajan vaikuttajien verkostoon. Hevosmiespiirien pienuus nosti esiin yhteydet kantakirjahankkeiden välillä. Hippos-liike oli levinnyt Turusta ensimmäisenä alueille, joilla Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja paikallisten hevosityhdistysten kantakirja oli jo toiminut. Innovaatio tunnettiin näillä paikkakunnilla entuudestaan, ja uusien yhdistysten johtohenkilöissä oli toimijoita, jotka olivat olleet mukana maanviljelysseuran kantakirjassa. Tämä osoitti sekä vaikuttajajaksilöiden merkityksen että kantakirjahankkeiden toisiaan vahvistavan vaikutuksen innovaation leviämisessä Suomen hevosjalostukseen.

Hippos-liikkeen levitessä yhdistysten yhteistoiminta katsottiin tarpeelliseksi. Vuonna 1898 Artur Bärlund ehdotti yhdistysten yhteistoimikunnan perustamista esikuvana Tanskan keskusjärjestö, mikä osaltaan osoitti Hippoksen toiminnan vakiintumista. Seuraavana keväänä Hippos Yhdistysten Keskushallinnon säännöille haettiin vahvistusta. Tarkoitus oli johtaa jalostusta yhdenmukaiseen, suomalaiseen ja rautiaaseen hevoskantaan. Yhdistysten keskustoimikunta ei ilmeisesti kuitenkaan toteutunut.⁸⁰³ Bärlund ehti julistaa sen orastavan suomalaisen hevosjalostuksen aikakauden edellytykseksi: yleisölle oli osoitettava

800 Hippos oli pitkälti eläinlääkärien hanke, mikä näkyi erityisesti aktiivisimmin 1890-luvulla toimineissa yhdistyksissä. Myös Pohjois-Karjalan Hippoksen johtokuntaan kuului eläinlääkäri. Savon Hippoksen ensimmäiseen johtokuntaan kuului eläinlääkäri, vaikka maanviljelijöiden merkitys oli suuri. Keski-Suomen Hippoksella puolestaan oli yhteys maanviljelysseuraan. Korpela 2012, 14; Nuutinen 1949, 31, 34; Pohjois-Karjalan ”Hippos” hevoskasvatus-yhdistyksen säännöt, Joensuu 1900, 3, Kansio 116a, PpKH, KK; Nuutinen 1949, 34.

801 ”Hippos föreningarnas centralstyrelse”, *Landtbrukaren* 5/1899, 55.

802 Hevosvaikuttajien ja yhdistysten yhteyksistä. Ernst ja Axel Wahren valmistuivat vuosina 1888 ja 1889 Mustialasta, jossa Ludvig Fabritius oli ollut opettajana vuoteen 1887 asti. Axel Wahren oli useissa Hippoksen näyttelyissä tuomarina sekä maanviljelysseurassa. Mattsson 1942, 637–638; *Mustiala 1840–1908*, 1928, 50; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 3. Vuonna 1902 Tammelan Hippoksen perustaja Allan Höijjer oli Uudenmaan Hippoksen vuosijäsen ja johtokunnan varajäsen. *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 7, Kansio 117, PpKH, KK. Lisäksi Uudenmaan Hippoksen kantakirjasta oli poistettu Jalmari Meurmanin hevonen. *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 17, Kansio 117, PpKH, KK. Samoja hevosmiehiä ja hevosia oli eri tahojen näyttelyissä. Ks. esim. Höijjer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 38, 40–43, Kansio 117, PpKH, KK; Fabritius, L. 1897, 9–10, 39; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 11.

803 Höijjer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 5–6, Kansio 117, PpKH, KK; Fabritius, L. 1901a, 7–10, 14–16; v. Haartman, Bärlund &

Hippoksen harjoittaman suomalaisen hevosen jalostuksen yhteinen tavoite ja sen mukaiset hevoset. Lisäksi todettiin hevosjalostuksen korkeimman asiantuntijan puuttuminen hallituksesta ja yksityisten aloitteesta nousseen Hippos-idean menestys.⁸⁰⁴ Yhtenäistä jalostustavoitetta oli onnistuttu toteuttamaan. Kuten Ludvig Fabritiuksen tavoitteena oli ollut, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten toiminnan pääperiaate oli sama kuin esikuvayhdistyksen. Tämä näkyi esimerkiksi Tammelan Hippoksen säännöissä. Niiden mukaan tarkastuslautakunta päätti jäsenten luona, sopivatko heidän tammansa yhdistyksen kantakirjaan. Siihen otettiin vähintään 3-vuotiaita oriita ja tammoja, jotka sukuperänsä, luonteensa, ominaisuuksiensa ja ruumiinrakennuksensa puolesta täyttivät kantakirjavaihtimukset. Vuonna 1898 pidettiin Tammelan Hippoksen ensimmäiset hevosten kantakirjatarkastukset alueen kaikissa pitäjissä. Niissä merkittiin ylös hevosen syntymävuosi, väri, korkeus, pituus, rinnan ympäryys, sukupuu ja palkinnot. Myöhemmin hevosia otettiin kantakirjaan yleensä varsanäyttelyissä.⁸⁰⁵

Taulukko 9. Hippos-yhdistykset 1890-luvulla.

Yhdistyksen nimi	Perustamisvuosi
Hevoskasvatusyhdistys Hippos (myöh. Turun Hippos)	1894
Uudenmaan Hippos	1897
Tammelan Hippos	1898
Tampereen Hippos	1898
Savon Hippos	1898
Karjalan Hippos	1899
Pohjois-Karjalan Hippos	1899
Keski-Suomen Hippos	1898/ 1900

Huom. Järjestys perustuu Maanviljelyshallituksen vuosikertomukseen, mutta perustamisen määrittelyssä on eroja. Jos perustamisvuodeksi otetaan sääntöjen vahvistus, ne ovat Uusimaa 1897, Tammela 1897, Tampere 1898, Savo 1898, Karjala 1899, Pohjois-Karjala 1900 ja Keski-Suomi 1899.

Lähde: v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 3–4; Syrjänen 1968, 5; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 2, Kansio 117, PpKH, KK; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle "Tammelan Hippos", Turku 1897, 7–8, Kansio 117, PpKH, KK; Korpela 2009, 13; Ojala 1998, 33; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle Savon Hippos, Kuopio 1899, 8, Kansio 116b, PpKH, KK; Nuutinen 1949, 7, 30–31, 34; Korpela 2012, 14; Pohjois-Karjalan "Hippos" hevoskasvatus-yhdistyksen säännöt, Joensuu 1900, 8, Kansio 116a, PpKH, KK; Säännöt Hevoskasvatus-yhdistykselle "Karjalan Hippos", Viipuri 1899, 12, Kansio 117, PpKH, KK; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159.

Hagelstam 1900a, 9–10; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 4–5; Johansson 1994, 13; Palovaara 2008, 11.

804 ab, "Om afvelsurval", *Landtbrukaren* 4/1899, 44; "Hippos föreningarnas centralstyrelse", *Landtbrukaren* 5/1899, 54–55.

805 Myös Tammelan Hippoksen säännöissä näkyi yhdistyksen valta. Esimerkiksi jos jäsen halusi myydä kantakirjahevosen, yhdistyksellä tai jäsenellä oli etuosto-oikeus, ja kantakirjaan kirjoitetun hevosen näyttely- tai kilpa-ajo-palkinnoista yhdistykselle kuului 10 %. Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle "Tammelan Hippos", Turku 1897, 6–8, Kansio 117, PpKH, KK; Syrjänen 1968, 6.

Turkulaisen Hippoksen ensimmäiset seuraajayhdistykset osoittavat Hippos-liikkeen ja sen kantakirjasysteemin maantieteellisen levinneisyyden Suomessa 1890-luvulla (ks. taulukko 9). Uudenmaan ja Tammelan Hipposten jälkeen perustettiin Tampereen, Savon, Karjalan, Pohjois-Karjalan ja Keski-Suomen Hippos -yhdistykset. Niiden perustamisjärjestystä ei voida määrittää tarkasti. Yhdistykset ovat nimenneet perustamisvuotensa perustavan kokouksen, sääntöjen vahvistamisen tai toiminnan alkamisen mukaan. Esimerkiksi Kalle Nuutinen on nimittänyt Savon Hipposta kolmanneksi Hippos-yhdistykseksi, mitä se ei ollut. Savon Hippoksen perustamisvuodeksi on asetettu vuosi 1898, jolloin perustava kokous pidettiin ja senaatti vahvisti sen säännöt. Ensimmäinen vuosikokous pidettiin vuonna 1899.⁸⁰⁶ Vuonna 1898 senaatti vahvisti myös Tampereen Hippoksen säännöt.⁸⁰⁷ Joidenkin tietojen mukaan Keski-Suomen Hippos olisi perustettu samana vuonna, mutta sen perustamisvuotena on pidetty myös vuotta 1900. Yhdistys päätettiin perustaa vuonna 1898, säännöt vahvistettiin vuonna 1899 ja toiminta alkoi vuonna 1900.⁸⁰⁸ Karjalan Hippos ja Pohjois-Karjalan Hippos anoivat sääntöjensä vahvistusta vuonna 1899, joka on määritetty molempien perustamisvuodeksi. Karjalan Hippoksen säännöt vahvistettiin vuonna 1899. Pohjois-Karjalan apuraha-anomusta ei puollettu, koska sen sääntöjä ei ollut vahvistettu. Ne vahvistettiin vuonna 1900, jolloin sillä oli jo johtokunta, johon muun muassa Axel Alftan kuului.⁸⁰⁹

Vuonna 1901 valtionapua sai kahdeksan Hippos-yhdistystä, jotka olivat olleet aatteen merkittävät levittäjät 1890-luvulla. Tosin Tampereen ja Keski-Suomen Hipposten toiminta ei ollut (vielä) aktiivista, ja Pohjois-Karjalan ja Karjalan yhdistykset olivat vastaperustetut.⁸¹⁰ Lisäksi kahdesta muusta Hippos-yhdistyksestä on joitain viitteitä 1890-luvulta,⁸¹¹ ja myöhemmin niitä perustettiin myös muualle. Valtionavun perusteella taulukossa 9 esitet-

806 Nuutinen 1949, 30–31, 34–35; Ojala 1998, 33. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 176; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle Savon Hippos, Kuopio 1899, 8, Kansio 116b, PpKH, KK. Savon Hippoksen perustamiskokous pidettiin 11.1.1898 valtion kilpa-ajojen yhteydessä Kuopiossa. Ojala kytkee sen perustamisen Ludvig Fabritiuksen Turun Hippoksen lisäksi Ernst Fabritiuksen vierailuun Kuopiossa, mihin viittaa myös Nuutinen. Yhdistyksen ensimmäinen varsinainen vuosikokous pidettiin 9.1.1899. Yhdistysten perustamisvuosia voitaisiin tutkia myös sanomalehdistöstä.

807 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 176. Sen tilalle perustettiin myöhemmin Pohjois-Hämeen Hippos. Korpela 2009, 13–14, 16, 18–19.

808 Korpela 2012, 14.

809 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 144; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159; Säännöt Hevoskasvatus-yhdistykselle ”Karjalan Hippos”, Viipuri 1899, 12, 14, Kansio 117, PpKH, KK; Pohjois-Karjalan ”Hippos” hevoskasvatus-yhdistyksen säännöt, Joensuu 1900, 3, 8, Kansio 116a, PpKH, KK.

810 Turun Hippos oli saanut apurahaa 1895 2500 mk ja 1899–1901 vuosittain 3000 mk. Vuonna 1898 Tammelan Hippos sai 1000 mk:n apurahan ja Tampereen Hippos 1000 mk:n apurahan. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 176; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1900*, 1901, 152. Ks. myös Palovaara 2008, 11.

811 Hämeenlinnan Hippokselle ehdotti sääntöjä Hämeenläänin Hewosystäwäin Seura, jonka vuosikokouksessa sille laadittiin säännöt vuonna 1899. Hämeenläänin Hewosystäwäin seuran vuosikokouksessa muodostettu Sääntö-ehdotus ”Hämeenlinnan Hippos” nimiselle yhdistykselle, Hämeenlinna 1899, 1, 3, Kansio 115, PpKH, KK. Lisäksi Uudenmaan Hippoksen kantakirjaan oli kuulunut Itä-Uudenmaan

tyjen yhdistysten toiminta oli joka tapauksessa aktiivisinta. Vuosisadan vaihteeseen mennessä Hippos-aate oli levinnyt niiden välityksellä Pohjois-Suomea ja Pohjanmaata lukuun ottamatta kaikkialle Suomeen. Hippos-yhdistysten leviäminen eripuolelle Suomea osoitti aatteen laajan kannatuksen hevoskasvattajien keskuudessa.⁸¹² Vaikka Turun Hippos oli nostanut esiin yleisön vähäisen kiinnostuksen hevosjalostukseen,⁸¹³ yhdistys oli onnistunut levittämään liikkeen ja ideologiansa paikallista toimintaa laajemmalle. Tämä osoitti Hippoksen merkityksen uuden jalostustiedon välittäjänä hevosnomistajille ja hevoskasvattajille. Hippos-aatteeseen keskeisesti kytkeytynyt kantakirja yleistyi ja levisi uusien yhdistysten perustamisen seurauksena maantieteellisesti kokonaan uusille alueille. Kantakirjan näkökulmasta juuri innovaation tunnettavuuden lisääminen oli Hippos-yhdistysten keskeinen merkitys järjestelmän rakentumisen aikana. Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin mukaisesti aluksi pääinnovaatiokeskusten kantakirjat toimivat erillään, mutta prosessin edetessä keskuksot olivat yhä enemmän yhteydessä ja innovaation omaksumisen painopiste siirtyi niiden ulkopuolelle.⁸¹⁴

Yhdistysten kantakirjojen laajuus

Hippos-yhdistysten jäsenmäärät kertovat uuden kantakirjatiedon leviämisestä hevoskasvattajien ja hevosnomistajien tietoisuuteen. Jäsenmäärät eivät olleet vuosisadan vaihteessa huomattavan suuria, mutta osoittivat yhdistysten nopean liikkeellelähdon. Hevoskasvatusyhdistys Hippoksessa oli 129 jäsentä vuoden 1899 lopulla.⁸¹⁵ Uudenmaan Hippoksessa oli 88 ja Tammelan Hippoksessa 97 jäsentä vuoden 1901 lopulla. Myöhemmin perustettujen yhdistysten toiminta oli pienimuotoisempaa. Kuitenkin esimerkiksi Savon Hippokseen oli liittynyt 30 jäsentä heti sen perustavassa kokouksessa vuonna 1898.⁸¹⁶ Hippos-liikkeen ensimmäistä vuosikymmentä pidemmällä aikavälillä toimivimmat yhdistykset olivat Ilmari Ojalan mukaan Pohjois-Karjalassa, Savossa ja Keski-Suomessa.⁸¹⁷

Liikkeen merkityksen kantakirjainnovaation leviämiseen Suomessa 1890-luvulla osoittavat alueellisiin Hippos-kantakirjoihin otettujen hevosten lukumäärät. Vaikka turkulaisen Hippoksen ensimmäisen seuraajan, Uudenmaan Hippoksen ensimmäinen vuosi kului toiminnan järjestämisessä, kantakirjaan otettiin 13 yhdistyksen ostamaa tammaa

Hippoksen omistukseen siirtynyt hevonen. *Hevosseurojen yhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–17, Kansio 117, PpKH, KK.

812 Aatteen leviämisestä. Syrjänen 1968, 4; Nuutinen 1949, 29–30; Palovaara 2008, 11. Ks. myös taulukon 9 lähteet.

813 Ks. esim. Fabritius, L. 1896, 3–4.

814 Hölttä 1982, 12, 23.

815 Fabritius, L. 1901a, 102–104.

816 Nuutinen 1949, 31.

817 Ojala 1996, 61.

sekä jäsenten kaksi tammaa ja kolme oria.⁸¹⁸ Yhdistyksen ensimmäisten toimintavuosien 1897–1899 aikana sen kantakirjaan kirjoitettiin yhteensä 39 hevosta, ja vuoteen 1901 mennessä siihen oli otettu 65 hevosta.⁸¹⁹ Luku ei ole absoluuttinen, koska hevonen saattoi kuolla tai se voitiin muista syistä poistaa kantakirjasta. Vuonna 1901 Uudenmaan Hippoksen kantakirjassa oli 53 hevosta.⁸²⁰ Kantakirjan painaminen vuonna 1906 osoitti toiminnan vakiintumisen.⁸²¹

Taulukko 10. Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen seuraajien kantakirjoihin otetut hevoset vuoteen 1901 mennessä.

Yhdistys	Kantakirjaan merkityt hevoset
Uudenmaan Hippos	65
Tammelan Hippos	74
Tampereen Hippos	ei tiedossa
Savon Hippos	50 (vuoteen 1908 mennessä)
Karjalan Hippos	13
Pohjois-Karjalan Hippos	11
Keski-Suomen Hippos	17

Lähde: *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901, 1902, 6–7*; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–16, Kansio 117, PpKH, KK; Nuutinen 1949, 34–35; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901, 1902, 159*.

Taulukon 10 mukaan vuoteen 1901 mennessä kantakirjahevosten lukumäärässä Uudenmaan Hippoksen kanssa samalle tasolle tai yli ylsi sen jälkeen perustetuista yhdistyksistä ainoastaan Tammelan Hippos. Yhdistyksen ensimmäinen kantakirjahevonen oli ori Pilkkku, jonka se osti keväällä 1898. Tammelan Hippoksen kantakirja osoittaa (ks. kuva 7), että hevosista merkittiin kantakirjaan alusta alkaen paljon tietoja. Tammelan Hippoksen kantakirjaan otettiin vuosina 1898–1901 yhteensä 74 hevosta. Koska kantakirjasta oli poistettu neljä hevosta, vuoden 1901 lopussa siihen kuului 70 hevosta.⁸²² Kantakirjan näkökulmasta Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen jälkeen liikkeen suurimpia toimijoita

818 Niistä yksi kuului Artur Bärlundille. Yhdistys oli aloittanut toimintansa tammojen ostolla, missä nähdään ero Turun Hippoksen toimintaan. Yhdistys osti myös oriin, mutta se hylättiin seuraavana vuonna hedelemättömänä. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 8.

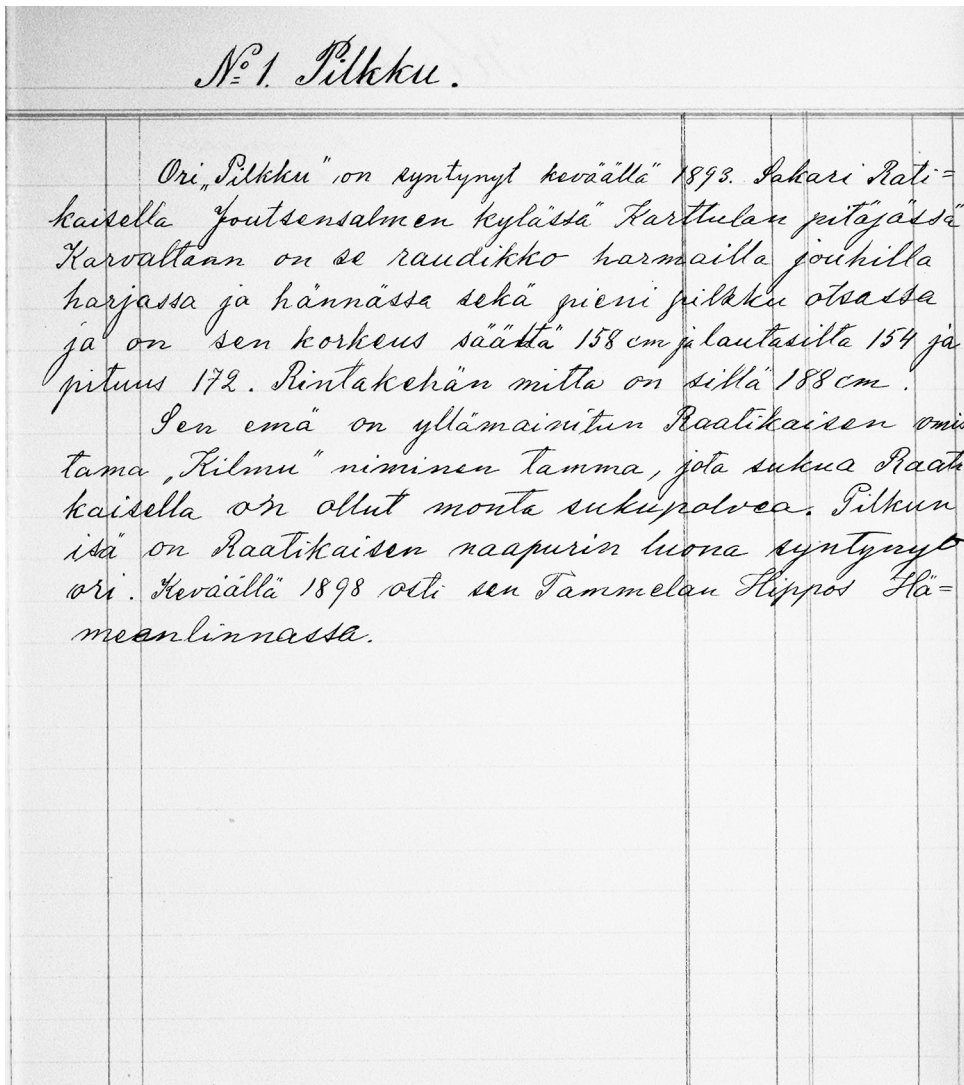
819 v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–9; von Haartman, Bärlund & Hagelstam 1901, 6–8; *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901, 1902, 6–7*.

820 Vuosikertomuksen 1897–1898 mukaan kantakirjahevosia oli 34, ja viisi oli poistettu kantakirjasta. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 23. Vuoden 1901 lopussa kantakirjahevosia oli 53 eli 7 oria ja 46 tammaa. Niistä yhdistyksen jäsenille kuului 4 oria ja 16 tammaa, joten yhdistyksen omistajuus oli merkittävää. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901, 1902, 159*.

821 *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–25, Kansio 117, PpKH, KK.

822 Niistä yhdeksän oli oria ja 61 tammaa. Yhdeltä hevoselta puuttuu sukupuolitieto, ja se on oletettu tamaksi, koska sennimistä siitosoria ei ole. Mainittakoon, että Poke-ori kuului Tammelan Hippoksen lisäksi

1890-luvulla olivat sen ensimmäiset seuraajat Uudenmaan ja Tammelan Hippokset. Nekin jäivät lukumäärällisesti kauaksi turkulaisen esikuvayhdistyksensä kantakirjasta, johon oli merkitty 127 hevosta vuoden 1899 loppuun mennessä.⁸²³

Uudenmaan ja Hämeen maanviljelysseuran kantakirjaan. Höijer, Allan, *Kertomus bevoskasvatusyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898-1901*, Helsinki 1903, 7-36, Kansio 117, PpKH, KK.

823 Fabritius, L. 1901a, 106-109.

N° 15. Dora.

Dora on syntynyt ^{tosikol} v. 1896 Mustialassa. Se on
syrirautias, tähtipäinen tamma, 158 ja 157 cm
korkea, 167 cm pitkä ja 182 cm rinnan ympäri
Isä: Mustialan Opiston Mirkku III (Tilast. Taul. N° 2142 ja
Uudenm. Hämeen kantak. N° 574) joka sai I^{sen} palkinnon nuor-
ten hevosten kilpailussa Vaasassa v. 18 ⁹/₁₂ 87. Isän isä:
Mirkku II (Tilast. Taul. N° 775), joka sai III² palkinnon
Vaasassa kilpailusta 19 ¹¹/₁₂ 85. Mirkku III on synty-
nyt 1889, puusasa kimo ja 154 cm korkea. Emä:
Mustialan Opiston ruuni tamma Tuima (Uu-
denm. & Hämeen kantak. N° 757) joka on syntynyt
v. 1889. Doran omistaa: Mustialan Maan-
viljelys ja Meijeri Opisto Tammelassa.

Dora sai I^{sen} palkinnon Tammelassa
hevosystävällisyyden varsanäyttelyssä
Farsassa 18 ¹⁴/₁₂ 97 sekä I^{sen} palkinnon
varsoineen S. H. n. näyttelyssä Somerossa
kesäkuussa 1905

Doran varsat:

0 synt: 1905 ²⁴/₁₂ isä: Mirkku III karva: tum. vaa

N° 8. Loppo.

Loppo on v. 1888 syntynyt, piitopäinen, raudikko työtamma. Se on pyöreäruumiinen ja vankka jalkainen ja sillä takajaloissa sukat. Loppo on syntynyt jalkaan pitäjässä Talböllikella K. Grönkullalla, jonka omistama, v. 1876 syntynyt, 156 cm korkea, tummanrautias tamma "Tuima" on sen emä. Sen isä on Tilan omistaja Axel Jöndattin luonnonpääntön kartanossa Akaan pitäjässä v. 1887. sijoitettu ruununori "Polle" (Tit. taul. N° 369?). Loppo on Grönkullalta Eläinlääkäri Petrus Bärhund ja mörsön 800 Smk:ta Muuttialan Opistoon. Omistaja Muuttiala Maanviljelys- ja Meijeri Opisto.

Loppo sai II:n palkinnon varsinainen Tammelan Hevosystävien seuran näyttelyssä Forssassa 18¹⁴/₆ 97.

Loppon varsat:

J	Luisa	synt: 1/8 1896	isä: Mirkku III	karva: kimo, lasip
"	Alli	" 29/8 1897	" "	" kaut.
"	Irma	" 15/8 1899	" "	" "
O	Figge	" 1903	" "	" kimo. sulakka

Kuva 7. Otteita Tammelan Hippoksen kantakirjan ensimmäisiltä vuosilta.

Lähde: Tammelan Hippos'en Kantakirja, MA.

Hippos-yhdistysten kantakirjahevosmäärät eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta osoittavat toiminnan suuruusluokan vuosisadan vaihteessa.⁸²⁴ Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen kantakirjahevosmäärä osoitti sen johtavan aseman liikkeen kantakirjahankkeessa. Myös kaksi seuraavaksi perustettua Hippos-yhdistystä erottuivat aatteen myöhemmistä seuraajista (ks. taulukko 10). Savon Hippoksen kantakirjaan otettiin 50 hevosta⁸²⁵ vuosina 1899–1908, ja yhdistyksen ensimmäisinä vuosina määrä oli vain pieni osa siitä.⁸²⁶ Keski-Suomen Hippoksen kantakirjaan otettiin 17 hevosta⁸²⁷ ja Karjalan Hippoksen kantakirjaan 13 hevosta⁸²⁸ vuoteen 1901 mennessä. Pohjois-Karjalan Hippoksen kantakirjaan otettiin 11 hevosta⁸²⁹, mutta neljä oria myytiin yhdistyksen ulkopuolelle. Tampereen Hippoksen kantakirjahevosmäärä ei ollut suuri, koska yhdistys ei Mikko Korpelan mukaan toiminut aktiivisesti.⁸³⁰ Kolmeen johtavaan Hippos-yhdistykseen verrattuna muiden yhdistysten pienempää kantakirjahevosten lukumäärää selitti niiden myöhempi perustamisajankohta.

Vaikka kaikkien Hippos-yhdistysten kantakirjahevosmäärät eivät olleet 1890-luvulla suuria, niiden yhteismäärä oli merkittävä. Lisäksi yksittäisen yhdistyksen pienikin kantakirjahevosjoukko merkitsi innovaation maantieteellisesti yhä laajempaa käyttöönottoa Suomen hevosjalostuksessa myös pioneerialueiden ulkopuolella. Hippos-yhdistysten kantakirjahevosia oli myös alettu käyttää valvotusti suomalaisen hevosen jalostukseen, mistä alettiin nähdä järjestelmän käytännön vaikutuksia.⁸³¹ Vuonna 1899 Artur Bärlund arvosti yhdistysten työtä, mutta suhtautui realistisesti mittavan asian etenemiseen:

Meidän tulee pitää lukuisten eri Hipposyhdistysten ensi työtä niitten aineitten kokoamisena, joilla se siitos on alettawa, jonka keskuudesta muodostetun alaisena olevan Hipposhewosrodun – suomalaisen hewosrodun – kanta-eläin on etsittävä,

824 Kantakirjahevosten määrät muuttuivat, eivätkä yhdistysten lähteet ole samanarvoiset. Mikäli yhdistyksen vuosikertomus ei ollut saatavilla, käytin Maanviljelyshallituksen vuosikertomusta.

825 Näistä kuusi oli oria.

826 Savon Hippoksen asiapaperit ovat kadonneet tältä ajalta. Tieto perustuu historiikkiin. Nuutinen 1949, 34–35.

827 Näistä viisi oli oria.

828 Näistä kolme oli oria.

829 Näistä viisi oli oria. Yleisesti Hipposten kantakirjahevosista suurin osa oli tammoja, ja ero korostuu ensimmäisillä yhdistyksillä.

830 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159; Korpela 2009, 13–14, 16, 18–19. Jalmari Meurmanin mukaan Tampereen Hippos olisi pitänyt jossain vaiheessa kuitenkin kantakirjaa. Meurman, Jalmari, Julkaisematon käsikirjoitus suomalaisen hevosen historiasta, Hk2, LKA. Yhdistyksen sääntöjen mukaan kantakirjaa oli ainakin tarkoitus toteuttaa. Jalmari Meurman oli yksi yhdistyksen perustajista. Senaattissa esitetyt Säännöt Hevoskasvatus-yhdistykselle Tampereen Hippos, § 10–12, MvH:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvtk:lle 4.8.1898, KD 82/34 1898, Ea:21, MvHA1, KA.

831 Esimerkiksi Uudenmaan Hippoksen oreista oli vuosina 1897–1901 syntynyt 238 varsaa. Tammelan Hippoksessa oriit olivat astuneet 267 tammaa. Yhdistyksen parhaasta oriista Pilkku oli syntynyt 91 varsaa, ja erityisesti sen jälkeläiset herättivät huomiota. Hippos-yhdistysten kantakirjahevosten jälkeläisistä. Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159.

ja joka epäilemättä löydetäänkin. Onnellinen ratkaisu riippuu kuitenkin taitawasta ja uutterasta johdosta, sekä hewosten kaswattajien riittäwässtä yhteisiasian harrastuksesta.⁸³²

3.2 Järjestelmän tulokset

3.2.1 Suomalainen ihannehevonon ja jalostustavoitteiden saavuttaminen

Kantakirjan jalostuksellinen tarkoitus

Euroopassa luotiin 1800-luvun jälkipuolella kiihtyvällä tahdilla ihanne-eläimiä, joiden tavoiteltavat ominaisuudet riippuivat rodun käyttötarkoituksesta. Taustalla olivat taloudelliset tekijät, mutta jalostukseen kytkeytyi myös muita yhteiskunnallisia virtauksia, kuten muoti.⁸³³ Jalostuksen metodologisen murroksen toteutuksesta käytiin Suomessa polemiikkia,⁸³⁴ vaikka hevosjalostuksen tarpeesta oltiin yksimielisiä. Puhtaan rodun jalostusteoriaan liittyvän rotumääritelmän kautta alettiin rakentaa käsitystä ideaalikuvausta, millaiseksi suomalaista hevosta tuli kehittää. Jalostuksen teoretisoituminen konkretisoitui kansainvälisen trendin mukaisesti kantakirjassa.⁸³⁵ Kantakirjassa oli kyse ideaalieläimen jalostuksesta kansallisin erityispiirtein. Niiden ylläpitäjien ensimmäisiä tehtäviä oli osoittaa yleisölle, millainen oli puhtaan rodun jalostusteorian mukainen suomalainen ihannehevonon. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran, Hippos-yhdistysten ja valtion kantakirjavaatimuksissa määriteltiin tarkasti ideaalihevosen ominaisuudet. Samalla ehtojen kautta standardisoitiin koko suomalaisen hevosrodun tavoiteltavat ominaisuudet, ja kantakirjajärjestelmän ohessa rakennettiin siten suomalaisen hevosen rotumääritelmää. Tämä oli edellytys yhtenäisen suomalaisen hevosrodun luomiselle, joten vaihe oli merkittävä rodun synnyn ja jalostuksen teoretisoitumisen näkökulmasta.⁸³⁶ Uusilla jalostustie-

832 Bärnlund 1906, 28.

833 Tämä näkyi eläinjalostushistorian *The Ideal Animal* -konferenssissa. Ks. "Call for Papers: The Ideal Animal – How images of Animals and Animals Were Created (1800-2000)", <http://www.ruralhistory.eu/newsletter/2016/rhn-2016-009>, luettu 10.2.2016. Ideaalieläimen tavoittelusta jalostuksella. Ks. myös ab, "Om afvelsurval", *Landtbrukaren* 3/1899, 36–37. Kokoavasti jalostuksen murroksesta. Toivio 2014, 99–108.

834 Ks. esim. "Väittelyä hevossiitoksesta", *Suomen Maanviljelyslehti* 4/1895, 90–96; Fabritius, L. 1888. Polemiikki kytkeytyi hevosen eri käyttötarkoituksiin, kuten kysymykseen ratsuväestä. Ks. esim. "Frågan om produktion af remonter och lyxhästar", *Biet* 2/1896, 42–48; "Uusi Suometar I hästfrågan", *Biet* 3/1896, 91–93.

835 Kansainvälisestä eläinjalostuksesta. Ks. esim. Ritvo 1986, 230–240; Ritvo 1987, 93–96, 107–108; Theunissen 2012, 201–205; Orland 2004, 177–184; Miettinen & Toivio 2016, 189–191; Toivio 2014, 103–104.

836 Esimerkiksi Tanskan valtionkonsulentti Jens Jensen arvosti suomalaista hevosta. Fabritius, L. 1901a, 78. Suomalaisen hevosen tavoiteltavista ominaisuuksista ja niiden kytkeytymisestä taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Ks. myös Bärnlund 1906, passim.

doilla uskottiin voitavan vaikuttaa yleisesti kotieläinten ominaisuuksiin, ja suomalaiset hevosvaikuttajat toimivat laajasti kotieläinjalostuksessa.⁸³⁷

Kantakirjajärjestelmä liittyi eläimen tunnistamisen tarpeeseen. Kantakirja oli tärkeä asiakirja eläinyksilön identifioinnin näkökulmasta, millä oli myös taloudellinen merkitys.⁸³⁸ Suomessa kantakirjaa varten hevosesta kerättiin yksityiskohtaisia tietoja järjestelmän alusta alkaen. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjalomakkeessa kysyttiin hevosen nimi, sukupuoli, väri ja merkit, koko, syntymävuosi ja -paikka, kasvattaja, saadut palkinnot, nopeus kilpa-ajoissa, polveutuminen sekä omistajan nimi, sääty ja asuinpaikka.⁸³⁹ Lisäksi uusi yksilöinnin tarve näkyi Hippoksen kantakirjahevosten nimeämiskäytäntönä.⁸⁴⁰ Kantakirja liittyi myös laskemisen ja kirjanpidon merkitykseen osana maatalouden modernisoitumista, missä Tanska oli johtavassa asemassa.⁸⁴¹ Suomessa tämä näkyi myös lehmien maidontuotannon kirjanpitona. Karjantarkkailusta oli hyötyä karjanjalostuksessa, koska se auttoi valitsemaan rehunkulutuksen ja maidon laadun kannalta hyvät yksilöt.⁸⁴² Kantakirja kytkeytyi siten tilastoinnin ja eläinten rekisteröinnin merkityksen kasvuun.

Kantakirjahevokset olivat pieni osa Suomen hevoscannasta, eivätkä ne edustaneet hevoscannan yleistä tilaa. Vuonna 1899 esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen lääneissä oli yhteensä 63792 hevosta ja 8105 varsaa sekä Turun ja Porin läänissä 50589 hevosta ja 4189 varsaa. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vuoteen 1899 mennessä kantakirjaamien hevosten suhteellinen osuus ko. läänien vuoden 1899 hevoscannasta (pois lukien varsat) oli 0,4 % ja Turun Hippoksen vastaava osuus Turun ja Porin läänin hevoscannasta 0,3 %.⁸⁴³ Ensimmäisinä keskeytyksettömän kantakirjanpidon aloittaneiden yhdistysten vuoteen 1899 mennessä kantakirjaamien hevosten suhteelliset osuudet innovatiivisten läänien hevoscannasta vuonna 1899 jäivät siten pieniksi. Lisäksi kantakirjan saavutettavuuden näkökulmasta eri osissa Suomea oli ollut suuria eroja. Muualla Suomessa kantakirjan

837 Esimerkiksi eläinsiitoksen ja karjanhoidon konsulentti Herman Savela vastasi pääasiassa valtion varoilla ulkomailta tuoduista aysshire-rotuisista siitoseläimistä, mutta siihen osallistui myös Artur Bärlund ja Ludvig Fabritius. Simonen 1950, 64; Grotenfelt, N., ”Angående importen af ayrshireboskap”, *Landtbrukaren* 14/1899, 133. Savela pohti perusteellisesti nautakarjan ja sianjalostuksen parannuskeinoja, joista jälkimmäiseen piti risteytystä mahdollisena. H. Savelan kirje Mvh:lle 19.11.1896, KD 59/190 1896, Ea:15, MvHA1, KA.

838 Ritvo 1986, 241–242; Ritvo 1987, 60–63, passim.; Derry 2003, 5–10; Derry 2006, 21–23, 31; Orland 2004, 180, 184; Russell 1986, 19; Miettinen & Toivio 2016, 188–189, 195–196; Toivio 2014, 103–104.

839 Ilmoitusseteli, Nro 1 Wiesti, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

840 Fabritius, L. 1896, 17–18.

841 Lampe & Sharp 2015; Orland 2004, 182–183.

842 Vihola 2004a, 177–178. Ks. myös Mälkiä & Komulainen 1998, 16–36, 44–49; Savela, H., ”Tarkastusyhdistyksistä”, Liite K., teoksessa Jernström 1900, 42–47.

843 Kantakirjahevosten suhteellinen osuus ko. läänien hevoscannasta kasvaisi hieman erityisesti Uudenmaan ja Hämeen läänien osalta, mikäli ko. läänien muiden tahojen kantakirjahevokset laskettaisiin mukaan. Lisäksi mainittakoon, että Turun Hippoksen toiminta-alueeksi oli määritelty Turun ja Porin läänin lisäksi rajoittuvat osat Hämeen läänin. Säännöt hevoscannan yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK.

saavutettavuus ei ollut ollut innovatiivisten läänien tasolla, ja 1890-luvun lopulle asti se oli ollut lähes olematonta. Koko Suomen tasolla kaikkien eri tahojen kantakirjahevosten yhteismäärän suhteellinen osuus vuoden 1899 hevoscannasta (274856 hevosta ja 33630 varsaa) oli siten vielä pienempi. Kantakirjahevosten suhteellisia osuuksia hevoscannasta tulkittaessa on kuitenkin huomattava, että koko hevoscanta (pois lukien ruunat ja iältään liian nuoret hevoset) ei kuulunut jalostusjärjestelmän piiriin. Esimerkiksi vajaa kymmenen vuotta myöhemmin sekä Uudenmaan ja Hämeen läänien yhteenlasketusta hevoscannasta että Turun ja Porin läänin hevoscannasta noin 45 % oli ruunia.⁸⁴⁴ (Ks. tarkemmin liite 1.)

Kantakirjahevosten suhteellisia osuuksia Suomen hevoscannasta olennaisempaa oli, että kolmen tahon kantakirjahevoset osoittivat, millainen oli hevosasiantuntijoiden mukaan suomalaisen maatiaishevosen valiojoukko sekä miten ihannehevosen tavoitteet ja Suomen hevoscanta kohtasivat. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten määrä oli huomattavin.⁸⁴⁵ Vertaan sen kantakirjahevosten tietoja Turun Hippoksen tietoihin, jonka tulkintaa Hippos-hevosten ominaisuuksista täydennän Uudenmaan ja Tammelan Hippos -yhdistysten kantakirjahevosilla.⁸⁴⁶ Valtion kantakirjan osalta analysoin hevosten ominaisuuksia Turun näyttelyssä 10.2.1899.⁸⁴⁷ Keräsin kantakirjahevosten tiedot tietokantaan, johon perustuvat päätelmät tuloksista niiden ominaisuuksissa. Lisäksi analysoin, miksi määrättyt kantakirjahevosten ominaisuudet olivat tavoiteltavia ja miten ne kytkeytyivät jalostuksen kansainväliseen murrokseen. Hevosjalostuksen, kuten koko kotieläinjalostuksen ajankohtaisuus näkyi hevosasiantuntijoiden laajana kes-

844 SVT II:8, 29; SVT III:3, 28–29.

845 Tiedän maanviljelysseuran kantakirjahevoset nimeltä yksilötasolla vuosina 1893–1899 lukuun ottamatta Tammisaaressa 2.9.1897 (nro 145–151) ja Helsingissä 19.2.1898 (nro 159–170) kantakirjattuja hevosia. Niistä saisin yksittäisiä tietoja myöhemmistä kantakirjahevosten näyttelyiden luetteloista, mutta tiedot jäisivät hajanaisiksi. Koska alkuperäistä kantakirjaa ei ole säilynyt, olen yhdistellyt kantakirjahevosten selvittämiseksi eri lähteiden tietoja. Aluksi kantakirjahevosten tiedot julkaistiin *Biet*-aikakauskirjassa, ja sen tietoja täydensin kantakirjan ilmoituslipuista. Esimerkiksi sukutietoja ei julkaistu *Bietissä*, ja ilmoituslipuissa olisi osalta hevosista myös palkinto- ja nopeustietoja. Yhtenäisyyden takia laitoin *Bietin* edelle. Sen luettelot olivat yhden henkilön laatimia, ja ilmoituslipuissa esimerkiksi mittoja ei ole kaikilta hevosilta. Lisätietoja sain kantakirjahevosluetteloista, mutta ilmoituslipun tiedot menivät niiden edelle. *Bietin* tietojen päätyttyä tiedot perustuvat ilmoituslippuihin, kantakirjahevosluetteloihin, painettuun näyttelyluetteloihin ja muihin asiakirjoihin. Täydensin tietoja myöhemmistä kantakirjahevosten näyttelyistä kantakirjanumeron perusteella. Lähteiden välillä saattoi olla eroja, koska tiedot riippuivat asiakirjan laatijasta kuten palkintotuomarista.

846 Turun Hippoksen kantakirjahevosten tiedot otin vuosikertomuksista, jossa ilmoitettiin tarkat ja tärkeimmiksi katsotut tiedot vuosittain. Uudenmaan Hippoksen tiedot perustuvat niukasti tietoja sisältävään painettuun kantakirjaan, jonka tietoja täydensin yhdistyksen vuosikertomuksista. Tammelan Hippoksen kantakirjaan oli vuosina 1898–1901 otettu 74 hevosta. Arvioidin, että kahtena ensimmäisenä vuotena sen kantakirjaan olisi otettu 37 hevosta, mutta alkuvuosina kantakirjahevosmäärä oli todennäköisesti alhaisempi. Käytin tätä arviona, johon laskelmat perustuvat. Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten tiedot oli käytävimmän saatavilla. Sen ensisijaisena lähteenä käytin käsinkirjoitettua kantakirjaa, jonka tietoja täydensin yksittäistapauksissa vuosikertomuksesta. Lähteiden tiedot eivät oleellisesti poikkea toisistaan. Joidenkin kohdalla eroa oli värisä ja merkeissä, muiden tietojen osalta poikkeamat olivat yksittäisiä.

847 Vuoden 1899 valtion kantakirjanäyttelyistä tutkin kantakirjaan kaavailtujen hevosten tietoja ainakin niiden lukumäärältä menestyksellisimmässä näyttelyssä (ks. taulukko 6; taulukko 7). Muiden näyttelyiden tarkempia tulos- ja hevostietoja voitaisiin selvittää sanomalehdistä tai maatalouden alan aikakauskirjoista.

kusteluna jalostusmetodeista ja hevosjalostustavoitteista esimerkiksi maatalouden alan aikakauskirjoissa.⁸⁴⁸

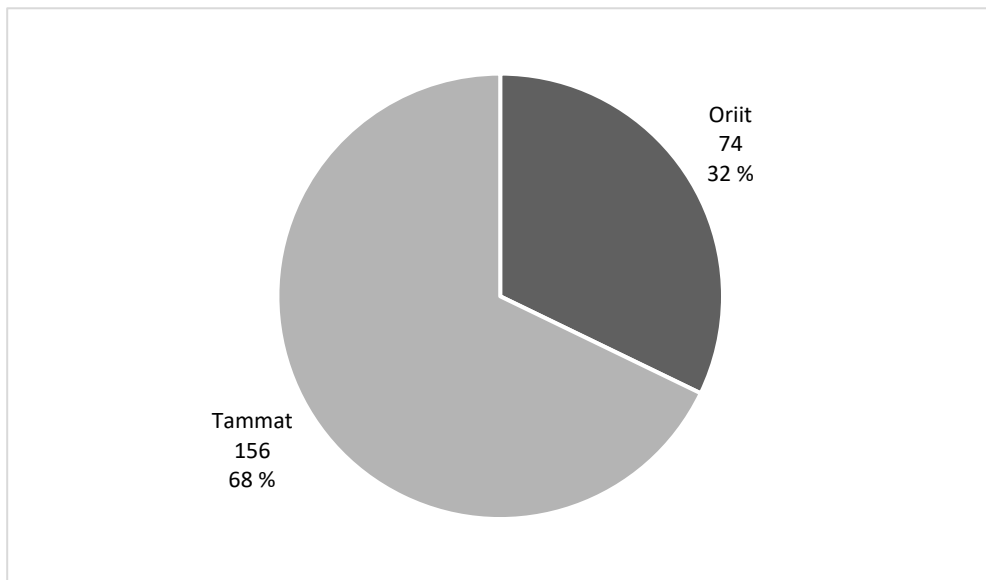
Koska kantakirjan lähtökohta oli suomalaisen hevosen jalostus, järjestelmän piiriin pääsivät oriit ja tammatt.⁸⁴⁹ Lisäksi sen jalostuksellinen tarkoitus näkyi Hippoksen määräyksissä kantakirjahevosen jalostuskäytöstä, joka nousi esiin myös valtion kantakirjanäytelyissä vuonna 1899. Omistajan oli sitouduttava käyttämään kantakirjahevosta siitokseen vain kantakirjahevosen, ruununoriin tai kilpa-ajoissa palkitun hevosen kanssa.⁸⁵⁰ Jotta kantakirjan tehtävä, hevosrodun parannus kantakirjahevosten luonnilla yhtenäiseen tyyppiin toteutuisi, olisi toivottavaa, että kantakirjatammat astutettaisiin vain kantakirjaoriilla. Tulevaisuudessa valtion kantakirjan lisävihkossa etusijalla olisivat kantakirjahevosten jälkeläiset, vaikka siihen otettaisiin myös uusia hevosia. Kantakirjahevosten vaatimuksia oli tarkoitus nostaa niiden jälkeläisten jalostuessa. Mitä nopeammin päästäisiin tilanteeseen, ettei kantakirjan ulkopuolella olisi parempia hevosia, sitä suurempi hyöty kantakirjasta olisi hevosomistajalle.⁸⁵¹ Valtion tavoitteena oli ollut jossain määrin suljettu kantakirja jo järjestelmän sääntöjä määriteltäessä, ja myös pidemmän aikavälin jalostustavoitteeseen oli kiinnitetty huomiota.

848 Kantakirjaa koskevaa keskustelua löytyy tässä kappaleessa mainittuja esimerkkejä laajemmin stambok- ja kantakirja-hakusanoilla Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen kokoelmasta. Esiinnostamani kantakirjan ajankohtaiset kysymykset korostuivat keskustelussa, ja myös sen tuloksista tiedotettiin. Esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan alkuvuosilta saataisiin laajemmin tietoja jalostustavoitteiden toteutumisesta ja tyytyväisyydestä järjestelmään. Pitäydyin pääosin yleisellä tasolla ajankohtaisissa tavoitteissa ja niiden saavuttamisessa.

849 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 10, Kansio 117, PpKH, KK; Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Hippo-yhdistysten jalostustarkoitus näkyi siinä, että se keräsi tietoja astutuksista ja varsoista. Esimerkiksi Tammelan Hippoksen kantakirjaan merkittiin kantakirjahevosen varsat. Tammelan Hippo’sen Kantakirja, MA.

850 Fabritius, L. 1901a, 84–86; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 31.12.1898, KD 110/194 1898, Ea:23, MvHA1, KA; H. S., ”Hevosnäyttely”, *Tampereen Sanomat* 22.2.1899.

851 Grotenfelt, Nils, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Myös esimerkiksi hyvää ravinopeutta arvostettiin valinnassa.

Kuvio 9. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten sukupuolijakauma vuosina 1893–1899.

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74–76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Ryttylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo, 1896, 14–15; Ilmoitusseteli/Anmälningsedel nro 136–144, Asiakirjat 1895, UHIA, KA; Jernström 1898, XXVII; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Jernström 1899, XLI–XLII; Leistén, Oskar 1.7.1898, Prislissa för hästar, Asiakirjat 1898, UHImA, KA; J. J., "Hästutställningen å Hyvinge", *Landtbrukaren* 16/1899, 152.

Taulukko 11. Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten sukupuolijakauma yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.

Yhdistys	Tammat	Oriit	Oriita %
Turun Hippos	122	5	3,9 %
Uudenmaan Hippos	29	10	25,6 %
Tammelan Hippos	31	6	16,2 %

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30; *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16, 18, Kansio 117, PpKH, KK; Tammelan Hippoksen Kantakirja, MA.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjavaatimukset täyttäneitä tammoja oli huomattavasti oriita enemmän. Kuvion 9 mukaan sen kantakirjahevosista tammoja oli 68 % vuosina 1893–1899. Taulukon 11 mukaan Turun Hippoksen kantakirjassa ori oli lähes poikkeuksellinen. Niitä oli vain viisi vuoteen 1899 mennessä. Lisäk-

si yhdistyksellä tai sen jäsenillä oli siitosoriita, joita ei merkitty kantakirjaan, mutta joilla astutettiin kantakirjatammoja.⁸⁵² Myös Uudenmaan ja Tammelan Hippos -yhdistysten kantakirjaoriiden määrä oli alhainen. Vastaavasti Turussa vuonna 1899 pidetyn valtion kantakirjanäyttelyn 29 hevosesta oriita oli seitsemän.⁸⁵³ Oriita ei tarvittu jalostuksessa määrällisesti yhtä paljon kuin tammoja. Kantakirjaoriiden pieni määrä osoitti myös hyvien oriiden puutteen, mitä oli valitettu Suomessa 1800-luvun jälkipuolella.⁸⁵⁴ Kantakirjajärjestelmällä pyrittiin löytämään jalostukseen kelpaavat oriit. Niiden vähäinen määrä johti tiettyjen oriiden korostumiseen jalostuksessa.⁸⁵⁵ Kantakirja nähtiin tärkeänä myös, koska sen avulla hyviä hevosia katsottiin saatavan pysymään Suomessa erityisesti Venäjälle suuntautuneen myynnin sijaan.⁸⁵⁶

852 Esim. Fabritius, L. 1897, 26–34.

853 Fabritius, L. 1901a, 83–85.

854 Ks. esim. Komiteanmietintö 1892:3, 13, 43; Komiteanmietintö 1880:1, 5, 10–11, 59. Myös Fabritius, L. 1901a, 30–32.

855 Myös sukusiitoksesta emän puolelta oli joitakin viitteitä. Ks. Tammelan Hippos'en Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatuyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

856 Tätä tukee, että Hippos-kantakirjaan merkittyjä hevosia ei saanut myydä yhdistyksen ulkopuolelle ilman yhdistykselle maksettavaa korvausta. Säännöt hevoskasvatuyhdistykselle "Hippos", Turku 1895, § 12, Kansio 117, PpKH, KK. Viennistä. Ks. esim. Alfthan 1911a, 46–47.

Taulukko 12. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten ikä vuosina 1893–1899.

Arvo	Ikä
Keskiarvo	6
Yleisin	4
Toiseksi yleisin	3
Maksimi	16
Minimi	3

Huom. Taulukkoon sisältyy 211 kantakirjahevosta. Tiedot puuttuvat Tammisaaren 1897 ja Helsingin 1898 näyttelyistä. Taulukkoon sisältyviltä kantakirjahevosilta ikä puuttui 7 hevoselta ja 12 hevosen ikä oli epävarma.⁸⁵⁷

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74–76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 105–106, 119–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Karl Taxellin ilmoituslippu Ryttylän Maanviljelyskokoukseen 29. ja 30. p. kesäk. 1896, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Ryttylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Leistén, Oskar 1.7.1898, Prislista för hästar, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; Kialan näyttelyyn ilmoitusliput ja -kirjeet, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; *Landtbruksmötet å Kiala Kialan maanviljelyskokous 1898, Katalog – Luettelo*, 1898, 11–20; Palkitut, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; A. von Konowin kirje J. Jernströmille 11.6.1898, Asiakirjat 1898, UHlMA, KA; *Hästutställningen i Borgå Porvoon hevosenäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–4, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; J. J., "Hästutställningen å Hyvinge", *Landtbrukaren* 16/1899, 152; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosenäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 4–8, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; Hyvinkään hevosenäyttelyn ilmoituskaavakkeet ja -kirjeet sekä todistukset, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; H. Heimon kirje J. Jernströmille 13.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Maunulan kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; J. Högmanin kirje J. Jernströmille 14.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; O. Laakson kirje 16.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Rejmanin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; S. Lindholmin kirje J. Jernströmille 5.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Kiltin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; R. Cronstedtin kirje J. Jernströmille 9.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; Hyvinkään näyttelyä koskevia muistiinpanoja, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; *Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo*, 1901, 16.

Taulukko 13. Turun Hippoksen kantakirjahevosten ikä vuosina 1895–1899.⁸⁵⁸

Arvo	Ikä
Keskiarvo	5,9
Yleisin	3
Toiseksi yleisin	5
Maksimi	18
Minimi	2

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30.

857 Kialassa kantakirjattujen hevosten iässä jäi eniten epävarmuutta tai puuttuvia tietoja. Kialan hevoset sain selville siten, että hevosen ja omistajan nimet numerointineen selvitin Oskar Leisténin listasta. Muut tiedot ovat pääosin ilmoituslipuista ja -kirjeistä. Hyvinkään näyttelyn kantakirjahevosten tiedot puolestaan sain sanomalehtijulkaisusta ja näyttelyluettelosta, joita täydensin ilmoituslippujen ja -kirjeiden tiedoilla.

858 Pieni epäselvyys koski 1–2 hevosen ikää.

Jalostuksessa hevosen ikä oli tärkeä. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran, Turun Hippoksen ja valtion kantakirjahevosen tuli olla vähintään 3-vuotias.⁸⁵⁹ Lisäksi Ernst Fabritius oli esittänyt yli 10-vuotiaille hevosille hedelmällisyystodistusta sekä yläikärajaa valtion kantakirjaan.⁸⁶⁰ Taulukon 12 mukaan maanviljelysseuran kantakirjahevokset olivat 3–16-vuotiaita. Kantakirjahevonen oli yleisimmin 4-vuotias ja toiseksi yleisimmin 3-vuotias. Niiden iän keskiarvo oli kuusi vuotta, ja yli 10-vuotiaat olivat harvinaisia. Taulukon 13 mukaan Turun Hippoksen kantakirjassa oli eniten 3-vuotiaita ja toiseksi eniten 5-vuotiaita hevosia. Niiden iän keskiarvo oli 5,9 vuotta, mutta kantakirjassa oli myös vanhempia hevosia ja jopa 18-vuotias hevonen. Tosin jonkin vanhemman hevosen siitoskykyä epäiltiin.⁸⁶¹ Valtion Turun kantakirjanäyttelyssä vuonna 1899 vanhin hevonen oli 14-vuotias, ja keskiarvoikä oli 6,3 vuotta. Yleisimmin hevonen oli 7-vuotias, ja toiseksi eniten oli 4- ja 5-vuotiaita.⁸⁶² Kolmen kantakirjan painopiste oli nuorissa hevosissa, mikä olisi etu kantakirjahevosen jalostuskäytössä suomalaisen hevosrodun muodostajana. Lisäksi puhutaan rodun jalostusteoriassa keskeinen polveutuminen olisi mahdollista tuntea nuorten hevosten osalta tarkemmin.

Tavoitteena suurempi hevonen

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli ensimmäisenä määrittämässä kantakirjalla suomalaista ihannehevosta. Sen kantakirjahevosten oli täytettävä luonteeltaan, ominaisuuksiltaan ja ruumiinrakenteeltaan ehdot, jotka voitiin vaatia hyvältä ja vahvalta suomalaiselta työhevoselta.⁸⁶³ Maanviljelysseuran kantakirjaehtoien perusteella suomalaisen hevosen rotumääritelmässä jalostus kytketty hyötynäkökulmaan ja hevosen käytötarkoitus korostui jalostusta ohjaavana tekijänä. Tämä näkyi kaikissa kolmessa kanta-

859 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30; Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 10, Kansio 117, PpKH, KK; Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

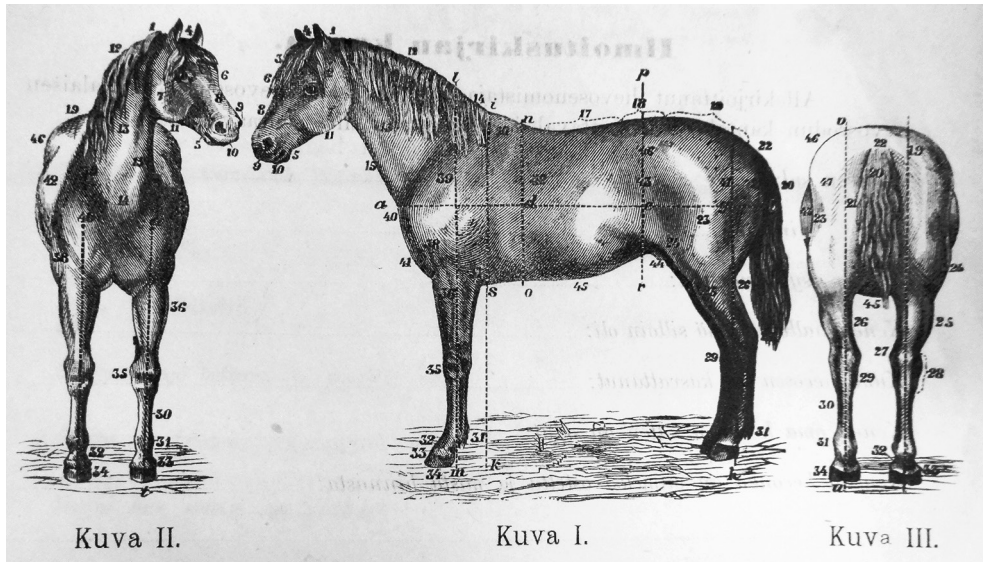
860 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

861 Tammelan ja Uudenmaan Hipposten kantakirjahevosten syntymäajat tiedetään. Koska kaikkien tarkkaa kantakirjausvuotta ei tiedetä, ikää ei pystytä laskemaan. Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosista joitain oli syntynyt 1880-luvulla, mutta pääosin 1890-luvun puoliväliin mennessä. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8; Tammelan Hipposten Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

862 Fabritius, L. 1901a, 83–85.

863 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30. Ehdotuksessa puhuttiin hyvistä ja vankoista Suomen työhevosista. Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Ilmaisu oli samankaltainen valtion kantakirjassa, mutta siinä puhuttiin hyvistä ja vahvoista suomalaisista siitoshevosista. Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

kirjassa 1890-luvulla.⁸⁶⁴ Suomalaisen hevosen pienuus oli herättänyt arvostelua,⁸⁶⁵ ja yksi kaikkien kantakirjojen keskeinen vaatimus koski hevosen kokoa.

Kuva 8. Hevosen mittausohjeet kantakirjaa varten.

Lähde: Hevosystävien-yhdistys Turussa, "Ilmoituskirjan kaava", Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 6, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosen säkäkorkeusvaatimus oli aluksi kengättömälle hevoselle 150 cm, mutta keskustelun⁸⁶⁶ jälkeen se alennettiin 148 cm:iin. Korkeusvaatimuksen takia vuoden 1893 näyttelyissä kantakirjasta oli jouduttu jättämään pois paljon kelvollisia, ositrain jopa siihen hyväksytyjä etevämpiä hevosia. Koska monia erinomaisia hevosia oli jäänyt pois, vaatimus alennettiin toistaiseksi muuten oivallisille hevosille.⁸⁶⁷ Kantakirjahevoselle asetettiin myös muita mittavaatimuksia,

864 Ks. luku 2.2.1.

865 Ks. myös esim. Komiteanmietintö 1892:3, 3, 23–24; Komiteanmietintö 1880:1, 25–26; Alfthan 1911a, 28–29.

866 Ks. esim. Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA; Uudenmaan läänin hevosystävienyhdistyksen hallituksen (R. Ehrnrooth) kirje UHlM:n johtokunnalle 24.1.1894, Asiakirjat 1894, UHlma, KA; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 28.2.1894, § 3, Asiakirjat 1894, UHlma, KA; UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 15.11.1894, § 6, Asiakirjat 1894, UHlma, KA; T. Nordenswanin kirje Jernströmille 21.1.1894, Asiakirjat 1894, UHlma, KA; "Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt", Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30.

867 Eri sääntöversioiden merkittävä ero oli myönnytys korkeudessa. Vrt. "Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt", Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30; "Stadgar för Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 7/1895, 85–86; Uudenmaan ja Hä-

joilla määriteltiin suomalaisen ihannehevosen rakenne.⁸⁶⁸ Hippoksen korkeusvaatimus oli 150 cm, ja myös muut rakennevaatimukset olivat samankaltaiset.⁸⁶⁹ Valtion kantakirjahevosen oli oltava kengättömänä vähintään 150 cm, ja toistaiseksi hyväksyttiin poikkeuksellisesti 148 cm korkeita, muuten kelvollisia oriita.⁸⁷⁰ Hevosen korkeus oli puhuttanut valtion kantakirjan valmistelussa. Ernst Fabritius oli ollut aluksi vaatimuksen alentamisen kannalla. Muuten parhaat hevoset jäisivät pois kantakirjasta, mutta suuremmat ja muuten rakenteeltaan heikommät hevoset valittaisiin. Fabritius pelkäsi tämän antavan väärän käsityksen suomalaisesta hevosrodusta. Tosin myöhemmin hän totesi, ettei korkeusvaatimusta tarvinnut laskea. Suomessa oli riittävästi suurempia kantakirjaan sopivia hevosia, ja häntä olivat johtaneet harhaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hevoset.⁸⁷¹ Myös valtion kantakirjaan asetettiin muita ohjeita hevosen rakenteesta. Asian valmistelussa oli määritelty tarkat arvostelu- ja mittausohjeet (ks. kuva 8). Ludvig Fabritius oli julkaissut samat kuvat hevosen ruumiinosien nimityksistä hevosrodun parantamiskomitean kehotuksesta laatimassaan teoksessa *Suomen Juoksiahewonen* jo vuonna 1884.⁸⁷² Tiedot hevosen rakenteesta kerättiin mahdollisimman tarkasti toivottujen ominaisuuksien saavuttamiseksi. Vastaavasti eläimen rakenne arvioitiin tarkasti esimerkiksi sveitsiläisen ruskean karjan ensimmäisessä kantakirjassa vuonna 1879.⁸⁷³ Kantakirjan tarkat mittaukset kytkeytyivät kansainväliseen mittaamisen merkityksen kasvuun karjanjalostuksessa osana sen tieteellistymistä.⁸⁷⁴

meenläänin siitokseen sopivien hevosten rotukirjan Säännöt, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Ehdotus säännöiksi siitokseen soveliaiden työhevosten sukukirjan aikaansaamista varten Uudenmaan ja Hämeen läänissä, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1893, Asiakirjat 1893, UHlMA, KA.

868 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30.

869 ”Yleiskaava, käsittävä vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos”-nimisen hevoskasvatus-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 17, 19, Kansio 117, PpKH, KK.

870 Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA. Vuoden 1899 näytellyssä toteutettiin ilmeisesti kuitenkin 150 cm:n vaatimusta. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 146.

871 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 10.10.1893, KD 1/407 1893, Ea:3, MvhA1, KA; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

872 Fabritius, L. 1884b, 14–15.

873 Orland 2004, 180.

874 Ks. esim. Heitholt 2016; Whiston 2016.

Taulukko 14. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten koko vuosina 1893–1897.

Arvo	Korkeus häppäältä (cm)	Korkeus lautasilta (cm)	Rinnan laajuus (cm)	Rinnan syvyys (cm)	Pituus (cm)
Keskiarvo	151,6	152	183,4	80,1	165,9
Minimi	148	144	164	73	153
Maksimi	162	165	203	88	197

Huom. Taulukkoon sisältyy 140 kantakirjahevosta. Tiedot ovat lähes poikkeuksetta vuosilta 1893–1896 sekä yhdestä näytelystä (Riihimäki) vuonna 1897. Muiden näyttelyiden tiedot puuttuvat tai niitä on satunnaisesti. Taulukkoon sisältyvissä kantakirjahevosissa on yksittäinen epäselvyys (Ryhtylä 1896), ja kuudelta hevoselta on puuttuvia tietoja (Oulunkylä 1896).

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74–76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Ryhtylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHImA, KA.

Taulukko 15. Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten koko yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.⁸⁷⁵

Yhdistys	Arvo	Säkäkorkeus (cm)	Rinnan ympärys (cm)	Vartalon pituus (cm)
Turun Hippos	Keskiarvo	152,7	185,5	161,9
	Minimi	136	170	150
	Maksimi	160	204	175
Uudenmaan Hippos	Keskiarvo	155,3	184,6	163,2
	Minimi	150	175	155
	Maksimi	162	193	173
Tammelan Hippos	Keskiarvo	153,6	183,4	164,6
	Minimi	150	175	155
	Maksimi	163	194	180

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30; *Hevosliitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–19, Kansio 117, PpKH, KK; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8; Tammelan Hippoksen Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevostasvatusyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

875 Jossakin tapauksessa kantakirjahevonen oli jonkin mitan mukaan alimittainen. Taulukon mitat eivät kerro kaikkea kokoeroista, mutta ne ovat saatavilla kaikilta tahoilta. Rinnan syvyyttä ei ole taulukossa, koska se puuttuu Tammelan osalta ja on Turusta vain pieneltä osalta. Uudellamaalla oli termi rinnan korkeus. Sen luvut vastaavat Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran lukua, mutta Turun hevoset jäivät siltä osin pienemmiksi. Vastaavasti rinnan laajuus ja ympärys tarkoittanevat samaa eri kantakirjoissa. Uudenmaan Hippoksen osalta joissakin tapauksissa koko erosi eri lähteissä. Painettu kantakirja oli etusijalla vuosikerromukseen nähden, koska siinä oli tiedot kaikilta hevosilta yhtä lukuun ottamatta. Tammelan Hippoksen koossa oli vain yksittäinen poikkeama eri lähteiden välillä. Käsinkirjoitettu kantakirja oli etusijalla, ja yhden mitat ovat painetusta. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta kaikilta hevosilta mitat olivat tiedossa. Turun Hippoksen kantakirjahevosten korkeus on lähes joka hevoselta, muiden mittojen osalta laskelma perustuu pienempään otantaan. Mikäli korkeus on ilmoitettu säältä ja ristiltä, otin säkäkorkeuden. Hevosen rinnan ympärys ja vartalon pituus -tietoja ei ole ilmoitettu kaikilta, joten ne perustuvat pienempään määrään.

Taulukon 14 mukaan hajonta Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten koossa oli huomattava, mikä osoitti suomalaisen hevoscannan epäyhtenäisyyden kantakirjajärjestelmän ja rodun rakentumisen aikana. Hevosia hyväksyttiin kantakirjaan pienimmällä mahdollisella korkeudella, ja suurin kantakirjahevonen oli 162 cm. Koska hevosten keskiarvo oli 151,6 cm, kantakirjassa oli myös tavoiteltua suurempia hevosia⁸⁷⁶. Kokojakautta selittivät kantakirjan maantieteellinen laajuus kahden läänin alueella ja pitkä toiminta-aika. Taulukon 15 mukaan Turun Hippoksessa oli jouduttu joustamaan hevosen korkeusvaatimuksesta. Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hippoksen kantakirjahevokset olivat yllättävän samankokoisia. Läänien hevoscantojen erot eivät olleet kaikkialla niin suuria kuin oli väitetty, vaikka kantakirjahevokset tosin edustivat alueen eliittihevosta. Turun Hippoksen hevoset olivat aavistuksen pienempiä kuin muiden vastaavien yhdistysten hevoset, mutta sen kantakirja oli aloitettu aiemmin. Se selittää myös, että Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevokset olivat pituutta lukuun ottamatta Hipposten kantakirjahevosia pienempiä. Valtion vuoden 1899 näyttelyssä kantakirjahevosilta vaadittiin 150 cm:n korkeus. Turun näyttelyn hevosten keskiarvo oli 152,4 cm, ja suurin hevonen oli 160 cm.⁸⁷⁷ Kaikkien kolmen kantakirjajahan ihannehevosen koon tavoite ja tulos olivat samansuuntaiset. Oli päästy realistiseen yksimielisyyteen, minkä kokoinen suomalaisen hevoscannan edustajan tuli olla. Koska hevoset otettiin nuorena kantakirjaan, ne saattoivat vielä kasvaa.

Jalostus vaati pitkäjänteistä työtä, mutta kantakirjalla saavutettuun suomalaiseen hevoseen oltiin jo jossain määrin tyytyväisiä. Hyvinkään näyttelyssä eräs risteytysmetodin kannattaja totesi Tammelan Hippoksen hevosista, että jos suomalaisesta hevosesta saadaan näin vankka, ulkomaisia risteytyksiä ei tarvita.⁸⁷⁸ Valtion vuoden 1899 näyttelyssä hevosen koko ja rakenteen epäyhtenäisyys aiheuttivat kuitenkin yhä tyytymättömyyttä. Hevosten pientä kokoa pidettiin pääsyyinä kantakirjahevosten vähäiseen määrään.⁸⁷⁹ Suuremman ja vankemman sekä sitä kautta voimakkaamman suomalaisen hevosen tavoittelu kytkeytyi uudistuvan maatalouden tarpeisiin – suurempi koko oli keskeinen jalostustavoite, jotta suomalaisella hevosella olisi voimaa vetää maata syvempään muokkaavia maataloustyökoneita – sekä muuhun yleiseen hyödyn tavoitteluun, mitkä olivat myös yleisesti puhtaan rodun jalostusteorian mukaisen kotieläinjalostuksen taustalla.⁸⁸⁰ Suomalaisen hevoscannan määritelmä muodostui tasapainoiluna kansainvälisen kotieläinten jalostusteorian ja kansallisten hevostarpeiden välillä. Suomalaisen hevosen monipuolisen – maa- ja metsä-

876 Keväällä 1895 olikin voitu todeta, että oli alettu saada suurempia hevosia. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbershästar”, *Biet* 4/1895, 74.

877 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 146. Kahden hevosen korkeutta ei tiedetä. Fabritius, L. 1901a, 83–85.

878 Ks. esim. ”Hevosnäyttely Hyvinkäällä”, *Maamies* 27/1899, 222.

879 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 146. Ks. myös H. S., ”Hevosnäyttely”, *Tampereen Sanomat* 22.2.1899; A. N., ”Hevoshoito ja Maanviljelysseurat”, *Maamies* 16/1899, 132.

880 Hevosjalostuksen laajasta merkityksestä. Ks. Derry 2006.

talouden sekä liikenteen alojen⁸⁸¹ – työkäytön yhteyttä jalostukseen kuvaa Thomas P. Hughesin teknologisen järjestelmän käsitteen⁸⁸² lisäksi kansainvälisessä tutkimuksessa kotieläintuotannon yhteydessä paljon käytetty agribisneksen käsite.⁸⁸³ Suomalaisen hevosen jalostus oli osa kehitystä, joka liittyi maatalouden tuottavuuden parantamiseen. Suomessa pyrittiin samanaikaisesti nostamaan meijeriliikkeen ja maatalouden tuotantosuunnan muutoksen myötä lehmien maidontuotantoa, mikä tarkoitti maatiaiskarjan lisäksi ulkomaisen, parempituottoisen aysshirekarjan jalostusta. Myös nautakarjan kantakirjojen perustaminen 1890-luvun lopulla osoitti kantakirjan hyötynäkökulman.⁸⁸⁴

Yhä vuonna 1899 hevosjalostuksen näkemyseroissa oli kyse siitä, miten hevostarve ratkaistaisiin. Koska suomalaisen hevosen tavoiteltuihin ominaisuuksiin vaikuttivat kansalliset hevostarpeet kokonaisuudessaan, hevosen useat käyttötarkoitukset yhteiskunnan eri sektoreilla maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä monimutkaistivat jalostuskysymystä entisestään. Suomalaista maatiaishevosta ei nähty kaikkiin tarkoituksiin sopivana kaikkinaishevosena. Jalostusmetodin murrosvaiheessa kantakirjan saatua laajempaa kannatusta osa henkilöistä, heidän joukossaan Johannes Jernström kannatti suomalaisen maatiaishevosen rinnalla yhä ulkomaisten hevosrotujen ja maatiaishevosen risteytystä. Etelä-Suomen maatalouteen katsottiin tarvittavan maatiaishevosta suurempia hevosia, ratsuväkeen ajo- ja vaunuhevosia sekä kaupunkeihin ja maaseutupaikkakunnille ajohevosia. Esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan takia erillisiä risteytyksiä ei nähty vaarana maatiaishevoselle.⁸⁸⁵ Tämäkin osoitti jalostuksen taustalla olleen hyötynäkökulman. Ratsuväen hevostarpeella oli kuitenkin pieni merkitys suomalaisen maatalousyhteiskunnan koko hevostarpeeseen nähden, eikä siitä muodostunut merkittävää tekijää jalostustavoitteiden määrittämisessä. Painopiste oli suomalaisen maatiaishevosen kantakirjajalostuksessa.

Väri hevosen perimän ilmentäjänä

Puhtaan rodun jalostusteorian pää tavoitteen mukaisesti suomalaisesta maatiaishevosesta tavoiteltiin omaa rotua, jonka jalostuksesta pyrittiin sulkemaan pois ulkomaisen perimän vaikutus. Suomalaisen hevosen rotupuhtautta tulkittiin hevosen ulkoisista merkeistä.

881 Hevosen merkityksestä maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteissa. Ks. Solala 2020, 261–274.

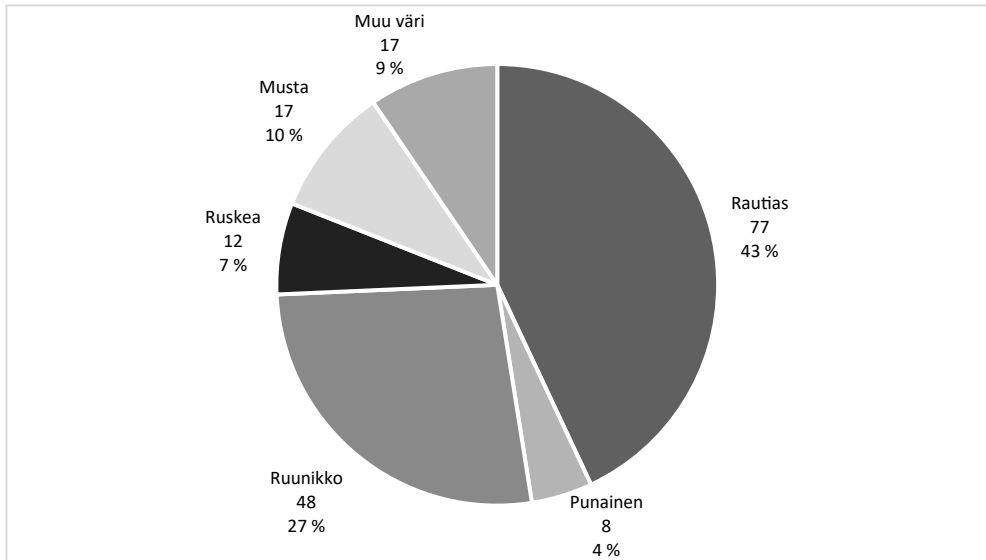
882 Ks. esim. Hughes 1987. Suomalaisen hevosen käyttötarkoitusten yhteydestä sen jalostukseen. Ks. luku 1.4.

883 Ks. esim. Brassley & Godley 2015.

884 Maidontuotannon vertailua. Ks. esim. Vihola 1991, 61–75. Karjakantakirjojen perustamisesta. Ks. luku 3.2.2.

885 Ks. esim. J. J., ”Vår hästafvel och ett program”, *Landtbrukaren* 13/1899, 123–125; J. J., ”Hästupställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150–151. Tämä näkyi myös siinä, että maanviljelysseuran hevosenäyttelyssä oli luokkia myös muille kuin suomalaisille maatiaishevosille.

Kantakirjahevosen värin⁸⁸⁶ määrittelyssä oli kyse jalostusteorian lähtökohdasta, ei muodista tai mieltymyksestä. Valkoisen värin katsottiin viittaavan ulkomaiseen polveutumiseen,⁸⁸⁷ ja kantakirjahevosiä valittaessa sen välttäminen suuressa määrin alkoi yhtenä tekijänä ohjata suomalaisen hevosrodun jalostusta. Vastaavasti Bert Theunissenin ja Margaret E. Derryn mukaan väri tai merkit voitiin katsoa merkiksi eläimen vieraasta perimästä myös karjan- ja koiranjalostuksessa.⁸⁸⁸

Kuvio 10. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten väri vuosina 1893–1897 ja 1899.

Huom. Kuvion sisältänyt 179 kantakirjahevosta. Tiedot puuttuvat Tammisaaren 1897 ja Helsingin 1898 näyttelyistä. Kialan 1898 tiedot ovat niin vähäiset, että jätin ne pois.⁸⁸⁹ Jaottelin kuviossa hevoset pääväreittäin, enkä erotellut tarkemmin värien eri sävyjä.

886 Hevosten värien ja merkkien määritelmät. Ks. liite 2.

887 Ks. esim. Alftan 1911a, 32; Savikko 2014b, 89; Ojala 1996, 62.

888 Theunissen 2008, 656; Derry 2003, 158, passim.

889 Hevosen värin määrittäminen ei ollut yksiselitteistä. Joissain tapauksissa siinä oli epäselvyyttä ja myös ruotsin- ja suomenkielisten termien määrittelyssä saattoi olla eroa. Tiedot perustuvat kantakirjahevosluetteloihin ja hevosten näyttelyihin ilmoituslippuihin ensisijaisena pidetyn lähteen mukaan. Vuosina 1893–1894 nostin *Bietin* ilmoituslippujen edelle, mutta tarkensin niistä tietoja muista merkeistä. *Bietin* väritietojen päätyttyä otin etusijalle kantakirjaan ilmoitusliput vuosina 1895–1896 ja vuoden 1897 ensimmäisessä näyttelyssä. Mikäli ilmoituslippu tai siinä oleva väritieto puuttui vuonna 1896 tai 1897, väritieto perustuu käsinkirjoitettuun luetteloon. Nostin ilmoituslipun tiedon muiden arkistotietojen edelle värinmäärittelyssä, joita käytin mikäli ilmoituslippua ei ollut tai siinä ei mainittu väriä. Vuoden 1898 väritiedot puuttuvat kokonaan tai ovat niin satunnaiset, etten ottanut niitä laskelmaan. Hyvinkään näyttelyssä vuonna 1899 kantakirjahevosten nimet ja palkinnot sain *Landtbrukaren*-lehdessä, ja niiden tarkemmat tiedot otin painetusta näyttelyluettelosta, jota täydensin saatavilla olleista ilmoituslipuista ja -kirjeistä sekä harvoista kantakirjatodistuksista. Mikäli hevosen väri puuttui painetusta näyttelyluettelosta kantakirjaluokasta, tukeuduin yksittäistapauksessa ilmoituslippuun, vaikka tieto olisi löytynyt painetun luettelon toisesta näyttelyluokasta. Lisäksi erillisestä muistiinpanolapusta poimin joidenkin hevosten lisätiedot. Kolmelta hevoselta ilmoitusta

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T.hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 61–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; Ryttylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; K. Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; J. J., "Hästupställningen å Hyvinge", *Landtbrukaren* 16/1899, 152; *Hästupställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosnäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 4–8, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; Hyvinkään hevosnäyttelyn ilmoituskaavakkeet ja -kirjeet sekä todistukset, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; H. Heinin kirje J. Jernströmille 13.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Maunulan kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; J. Högmanin kirje J. Jernströmille 14.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; O. Laakson kirje 16.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Rejmanin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; S. Lindholmin kirje J. Jernströmille 5.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Kiltin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; R. Cronstedtin kirje J. Jernströmille 9.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; Hyvinkään näyttelyä koskevia muistiinpanoja, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran rotukirjaan otettiin kaikenvärisiä hevosia, mutta etusija oli yksivärisillä, erityisesti rautiailla hevosilla. Suurten valkoisten pilkkujen katsottiin vähentävän hevosen arvoa.⁸⁹⁰ Valtion kantakirjan tulkinta oli tämän kanssa yhtenevä.⁸⁹¹ Sen valmistelussa oli kiinnitetty huomio valkoisen ja kirjavan värin välttämiseen, joista ensimmäisen katsottiin viittaavan venäläisiin hevosiin. Samalla välttätisiin venäläisiä ostajia, ja kirjavien merkkien katsottiin vähentävän hevosen myyntiarvoa.⁸⁹² Kuvion 10 mukaan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten värijakauma oli laaja. Niiden enemmistö (vähintään 43 %) oli rautiaita, ja toiseksi eniten (vähintään 27 %) oli ruunikoita hevosia. Keskeinen ero värien välillä koskee hevosen harjaa ja häntää. Rautias on ruskea hevonen, ja myös sen jouhet ovat ruskeansävyiset⁸⁹³, ruunikko puolestaan on ruskea hevonen mustilla jouhilla (ks. tarkemmin liite 2). En voi tehdä tarkkaa prosentuaalista jakoa näiden värien välillä, koska myös punainen ja ruskea tarkoittivat rautiasta tai ruunikkoa. Mustia kantakirjahevosia oli 10 %. Loput hevoset olivat väriltään harvinaisempia, kuten kimoja, päistärikköjä, hallakoita ja voikkoja sekä vaaleanharmaa. Lisäksi lähes kaikista mainituista väreistä esiintyi niiden eri sävyjä. Maanviljelysseuran kantakirjahevosten värijakauma tukee käsitystä rautiaan värin yleisyydestä suomalaisella maatiaishevosella, mutta osoittaa myös muiden värien laajan esiintymisen suomalaisen hevosrodun määrittelmää rakennettaessa 1890-luvulla. Värin määrittämiseen liittyi epävarmuutta. Maanviljelysseuran kantakirjahevosen väri perustui osittain omista-

Hyvinkään näyttelyyn ei ole säilynyt. Eri lähteiden välillä oli eroa. Koska jouduin laittamaan lähteen ensisijaisuusjärjestykseen, kaikki värejä täydentävät tiedot eivät välttämättä tule esiin. Esimerkiksi päistärikkön ja kimon välille ei tehty aina eroa, ja valitsin niistä todennäköisemmän vaihtoehdon, koska usein oli merkitty molemmat. Joissakin tapauksissa esimerkiksi päistärikkö-väri täydentävänä tietona on saattanut jäädä pois, kun taas joissakin tapauksissa lisämäärä vaikutti ryhmittelyyn.

890 "Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt", Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30.

891 Grotenfelt, Nils, "Regler för hästars bedömande i och för intagning i "Stambok för den finska hästrasen", Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA.

892 Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvhA1, KA.

893 Rautiaan hevosen jouhien väri voi myös vaihdella valkoisesta lähes mustaksi.

jan ilmoitukseen,⁸⁹⁴ ja sen määrittäminen riippui myös palkintotuomarista. Joku epäilikin kyyntään määrittää väriä.⁸⁹⁵ Lisäksi väriä ei aina merkitty, ja eri lähteissä oli eroja. Jopa kanta-kirjanäyttelyluettelon ruotsin- ja suomenkieliset termit erosivat toisistaan.

Kantakirjahevosen väri oli ratkaiseva ero kolmen kantakirjan välillä. Hippos-yhdistysten kantakirjoihin hyväksyttiin vain rautiaita ja mielellään tummanrautiaita hevosia. Rautias oli nimetty Hippos-väriksi.⁸⁹⁶ Vaikka sääntöjen mukaan yhdistysten kantakirjoissa oli vain rautiaan erisävyisiä hevosia, niiden joukossa oli päistärikköjä ja papumuksenkarvaisia sekä harjaltaan erivärisiä hevosia, eikä värin määrittäminen ollut täysin yksiselitteistä.⁸⁹⁷ Vuonna 1899 Turun valtion kantakirjanäyttelyssä hevoset, joiden väri tiedettiin, olivat rautiaita. Oletan näyttelyn kaikkien hevosten olleen rautiaita, koska muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ne kuuluivat Turun Hippoksen kantakirjaan.⁸⁹⁸

Väriä vaivalloisempaa oli määrittää kantakirjahevosen valkoiset merkit. Kuviossa 10 esitetyistä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosista 30 %:lla oli valkoisia merkkejä, kuten tähti tai piirto päässä tai sukkiä jaloissa. Lisäksi väriä voitiin tarkentaa, mikä tarkoitti useimmiten mainintaa hevosen vaaleammasta harjasta.⁸⁹⁹ Turun

894 Kuten esimerkiksi ennen näyttelyä painetuissa hevosluetteloissa. Ks. esim. *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosenäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 4–8, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA.

895 E. Pihlströmin kirje agronomille 30.7.1895, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA.

896 ”Yleiskaava, käsittävä vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos-”nimisen hevoskasvatus-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 19, Kansio 117, PpKH, KK; Perttunen 2007, 121.

897 Ks. esim Turun ja Uudenmaan Hipposten kantakirjahevoset. Fabritius, L., 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8.

898 Fabritius, L. 1901a, 84–85.

899 Muilta osin käytin samoja lähteitä kuin kantakirjahevosten väreissä, mutta myös vuosien 1893–1894 osalta otin mukaan kaikki kantakirjahevosten ilmoitusliput, joista täydensin *Bietin* tietoja mahdollisista merkeistä. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1893, 141–143; ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 10/1893, 160; ”Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 2/1894, 37; ”Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 4/1894, 75; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1894, 154–156; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 1–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; Johannes Jernströmin kirje A. Lindebäckille 9.2.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Ryttylä 30 Juni 1896, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA; J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 152; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevosenäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 4–8, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; Hyvinkään hevosenäyttelyn ilmoituskaavakkeet ja -kirjeet sekä todistukset, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; H. Heinon kirje J. Jernströmille 13.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Maunulan kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; J. Högmanin kirje J. Jernströmille 14.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; O. Laakson kirje 16.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Rejmanin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; S. Lindholmin kirje J. Jernströmille 5.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; K. Kiltin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA; R. Cronstedtin kirje J. Jernströmille

Hippoksen kantakirjahevosilla oli valkoisia merkkejä vain hiukan harvemmin (28 %).⁹⁰⁰ Uudenmaan ja Tammelan Hippos -yhdistyksissä kantakirjahevoseja oli vähemmän, mutta prosentuaalisesti niillä oli jonkin verran useammin valkoisia merkkejä. Niitä oli hieman alle tai yli 40 %:lla yhdistyksen kantakirjahevosista.⁹⁰¹ Valkoiset merkit saattoivat olla myös yleisempiä, mikäli niitä ei aina ollut merkitty asiakirjoihin. Valkoista väriä ei siten suljettu kantakirjoista kokonaan pois.

Suomalaisen hevosen värijakauma oli ennen rodunjalostuksen alkua laajempi, ja vasta se ohjasi jalostusta rautiaaseen hevoseen.⁹⁰² Hippoksen äärimmilleen viety tulkinta kantakirjahevosen väristä rajasi huomattavan hevosmäärän sen kantakirjan ulkopuolelle ja vaikutti merkittävästi suomalaisen hevosen jalostukseen rodun ominaispiirteitä määritettäessä. Suomalaisessa hevosesta ei ollut aina nähty yhtenäisyyttä, ja Hippos-tyypin yhteneväisyys näkyi esimerkiksi juuri hevosen rautiaana värinä.⁹⁰³ Väri liittyi kiinteästi prosessiin, jossa puhtaan rodun jalostusteorian mukaisesti jalostushevosien ominaisuuksien määrittelyllä luotiin suomalaista hevosrotua osana kantakirjajärjestelmän rakentamista 1890-luvulla. Kysymys kytkeytyi kansainväliseen rodun käsitteen syntyyn ja eläinkantojen ominaisuuksien yhtenäistymiseen suunnitelmallisella jalostuksella. Sen sijaan suomalaisen maatiaiskarjan osalta kysyttiin vuonna 1898, voitiinko muodostaa yhtä suomalaista nautakarjatyyppiä. Itä- ja länsisuomalainen maatiaiskarja erosivat toisistaan väriältään, kooltaan ja tyyppiltään.⁹⁰⁴

Suvun merkitys ja perinnöllisyyden ymmärtäminen

Puhtaan rodun jalostusteorian lähtökohta välttää vieraiden rotujen vaikutusta nosti suvun merkityksen kansainvälisesti jalostuksen keskiöön, mistä seurasi kantakirjaeläimen sukutietojen arvostus. Niiden kautta pyrittiin vaalimaan eläimen rotupuhtautta. Sukutaulun pituus alkoi määrittää rodun arvokkuutta, mutta rotupuhtauden määrittelyssä eläi-

900.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; Hyvinkään näyttelyä koskevia muistiinpanoja, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

900 Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30.

901 Uudenmaan tieto perustuu ensisijaisesti painettuun kantakirjaan, mutta merkkietoja täydensin vuosikertomuksista. Tammelassa tieto perustuu ensisijaisesti käsikirjoitettuun kantakirjaan, mutta merkkien ja erityisesti jouhien kuvailussa oli joidenkin kohdalla ero käsikirjoitetussa ja painetussa kantakirjassa. *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–19, Kansio 117, PpKH, KK; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8; Tammelan Hipposen Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevostusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

902 Ks. esim. Alfthan 1911a, 31–32; Perttunen 2007, 121; Savikko 2014b, 88–89. Suomenhevosen väreistä laajemmin. Ks. Perttunen 2007, 108–124.

903 Fabritius, L. 1897, 41–43. Pidettiin vahingollisena, että aina Hippos-jäsenetkään eivät noudattaneet värivaatimusta, vaan varsottivat mustaa tai ruunikkoa tammaa. Fabritius, L. 1901a, 21–22.

904 Sawela 1899, 145–148.

men polveutumisen perusteella oli alueellisia ja ajallisia eroja.⁹⁰⁵ Sukutiedot nousivat uuteen merkitykseen myös Suomen hevosjalostuksessa 1890-luvulla. Jalostusmetodologinen käänne oli herättänyt hevosasiantuntijoissa keskustelua, ja Ernst Fabritius vetosi risteytystä vastustaessaan Charles Darwiniin ja hevosjalostuksen kansainvälisiin auktoriteetteihin. Kysymys kulmineoitui sen selvittämiseen, monennessako sukupolvessa kantakirjahevosen ulkomaiset sukujuuret sallittiin.⁹⁰⁶

Asia oli herättänyt keskustelua Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjasääntöjen valmistelussa.⁹⁰⁷ Sen kantakirjaan ottoa ei estänyt suomalaisen hevosen vierasrotuinen esi-isä, jos se ei ollut lähempänä kuin kolmannessa sukupolvessa ja hevonen näytti suomalaiselta.⁹⁰⁸ Vastaava vaatimus oli valtion kantakirjassa,⁹⁰⁹ eikä hevonen saanut poiketa suomalaisesta tyyppistä. Myös sen valmistelussa oli keskusteltu hevosen kotimaisuudesta. Ernst Fabritius oli ollut aluksi vielä tiukemman vaatimuksen kannalla, vaikka katsoi myönnytyksen välttämättömäksi aiempien risteytysten takia. Täysin puhtaan rodun vaatimuksen joustosta huolimatta asian kanssa oli kylliksi tekemistä.⁹¹⁰ Sääntöhelpotusta sovellettaisiin tammoihin, mutta oriissa ei saisi olla ulkomaista verta.⁹¹¹ Turussa vuonna 1899 valtion kantakirjaan voitiin hyväksyä poikkeustapauksessa suomalaista tyyppiä oleva tamma, jossa oli 1/8 ulkomaista verta.⁹¹² Hippoksen kantakirjahevosen tuli olla vähintään kolmessa sukupolvessa puhtaasti suomalaista rotua tai jos sukua ei tunnettu, hevosen ulkomuoto ei saanut viitata ulkomaiseen syntyperään. Poikkeustapauksissa Hippoksen kantakirjaan voitiin ottaa hevonen, jossa oli 1/8 ulkomaista perimää.⁹¹³ Käytännön syiden takia täyttä yksimielisyyttä ei ollut siten saavutettu hevosen määrittelyssä suomalaiseksi.

905 Derry 2006, 11, 16–17, 22–23, 31–33; Theunissen 2012, 204–205; Russell 1986, 99–100, 104; Ritvo 1986, 233–234; Ritvo 2010, 167–169; Theunissen 2008, 654–655; Ritvo 1987, 62–63, 72, 105; Miettinen & Toivio 2016, 189–191, 201, 205.

906 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 29.4.1899, Konseptikirja 1899, Da:1, HhNA, KA.

907 J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 9/1893, 143.

908 ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30.

909 Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, *Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen*, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

910 Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.6.1894, KD 27/186 1894, Ea:7, MvHA1, KA.

911 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 7.12.1898, KD 208/196 1898, Ea:196, MvtKA, KA; Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 14.1.1899, KD 110/194 1898, Ea:23, MvHA1, KA; Mvh:n pöytäkirja 21.1.1899, § 3, Ca:8, MvHA1, KA.

912 Fabritius, L. 1901a, 83–86.

913 ”Yleiskaava, käsittävä vaatimukset hevosten ottamisesta ”Hippos-”nimisen hevoskasvatus-yhdistyksen Kantakirjaan, hyväksytty yhdistyksen yleisessä kokouksessa Lokakuun 20 p:nä 1894”, Säännöt hevoskasvatus-yhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, 17, Kansio 117, PpKH, KK.

Taulukko 16. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten syntymäpaikan, kasvattajan ja suvun tuntemus vuosina 1893–1899.

Hevosesta saatavilla oleva tieto	Osuus kantakirjahevosista
Syntymäpaikka	76,8 %
Kasvattaja	64,0 %
Sukua	61,6 %

Huom. Taulukkoon sisältyy 211 kantakirjahevosta. Tiedot puuttuvat Tammisaaren 1897 ja Helsingin 1898 näyttelyistä.

Lähde: Ilmoitusseteli/ Anmälningssedel nro 1–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Aug. Nordströmin ilmoitus Helsingin näyttelyyn 8.2.1897, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896, 12, 14–15; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHlma, KA; Leistén, Oskar 1.7.1898, Prislsta för hästar, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; Kialan näyttelyyn ilmoitusliput ja -kirjeet, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; Palkitut, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; *Landbruksmötet å Kiala Kialan maanviljelyskokous 1898, Katalog – Luettelo*, 1898, 11–20; A. von Konowin kirje J. Jernströmille 11.6.1898, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; F. C. Rylanderin ilmoituslippu Kialan Maanviljelyskokoukseen 30 p. kesäk., 1 ja 2 p. heinäk. 1898, Asiakirjat 1898, UHlma, KA; *Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään hevostonäyttely 1899, Katalog – Luettelo* (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 3–8, 10, 12, 14, 16–17, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landbrukaren* 16/1899, 152; Hyvinkään hevostonäyttelyn ilmoituskaavakkeet ja -kirjeet sekä todistukset, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; H. Heinin kirje J. Jernströmille 13.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Maunulan kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; J. Högmanin kirje J. Jernströmille 14.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; O. Laakson kirje 16.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Rejmanin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; S. Lindholmin kirje J. Jernströmille 5.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; K. Kiltin kirje J. Jernströmille 18.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; R. Cronstedtin kirje J. Jernströmille 9.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; Hyvinkään näyttelyä koskevia muistiinpanoja, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; *Hästutställningen i Borgå Porvoon hevostonäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–4, 17–18, 20, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; *Landbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo*, 1901, 16.⁹¹⁴

Kantakirjahevoselta pyrittiin selvittämään polveutumistiedot, syntymäpaikka ja kasvattaja. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjasta hevosia oli hylätty ulkomaiseen rotuun viittaavan ulkomuodon tai suvun perusteella⁹¹⁵, mutta sukuvaatimuksesta jouduttiin joustamaan hevosen ollessa muuten hyvä tai sukutietojen puuttuessa. Kaikkien kantakirjahevosten vanhempien nimet eivät viitanneet suomalaiseen sukuperään. Lisäksi kantakirjaan otettiin hevonen, jonka emänisä tiedettiin anglo-normandialai-

914 Kävin lähdeaineiston läpi perusteellisesti, joten taulukko 16 osoittaa, mitä hevosen suvusta pääsääntöisesti tiedettiin. Hevosen polveutumistiedot perustuvat ilmoituslippuihin ja -kirjeisiin sekä näyttelyluetteloihin. Kialan 1898 ja Hyvinkään 1899 osalta aineiston keräys oli haasteellisinta. Kialan kantakirjahevosten nimet numerointineen otin Oskar Leisténin listasta. Muut tiedot ovat pääosin ilmoituslipuista ja -kirjeistä, joissa annettiin jonkin verran sukutietoja. Yksittäisten kantakirjahevosten tiedoissa on epäselvyyttä, ja joidakin tietoja saattaisi olla enemmän saatavilla. Hyvinkään 1899 tiedot otin ensisijaisesti näyttelyluettelosta, jota täydensin pääasiassa saatavilla olleista ilmoituslipuista ja -kirjeistä, harvoista todistuksista ja muistiinpanolapusta. Hyvinkään yksittäisissä tiedoissa oli epävarmuutta. Myöhempien näyttelyluetteloiden mukaan esimerkiksi hevosen suvusta tiedettiin joskus enemmän kuin kantakirjalähteistä selviää, ja laskin myös nämä lukuihin. Tiedon puuttuminen kertoi enemmän aineiston puutteellisuudesta kuin tietojen vähyydestä. Ilmoituslippu saattoi puuttua arkistosta, tietoa ei ollut merkitty tai tieto ei ollut tullut perille. Esimerkiksi V. Lönnholtz pyysi Jernströmiltä hevonsa ilmoituslippua tarkastaakseen miten kirjoitti tiedot, koska näyttelyohjelmassa ei ollut hevosen nimeä eikä sukua. V. Lönnholtzin kirje J. Jernströmille 30.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA. Myös sukutietojen tarkemmalla analyysillä voitaisiin saada lisätietoja esimerkiksi hevosen kasvattajasta tai syntymäpaikasta.

915 Esimerkiksi Forssassa hylättiin neljä Mustialan Olof-oriin jälkeläistä sekarotuisena. J. J., ”Nylands och Tavastehus läns Stambok för till afvel tjänliga arbershästar”, *Biet* 9/1894, 154–155.

seksi hevoseksi, mutta se ilmeisesti poistettiin myöhemmin kantakirjasta.⁹¹⁶ Siihen otettiin myös ori Pamaus, jonka isän suvussa tiedettiin olleen norfolk-hevosta.⁹¹⁷ Kantakirjassa oli myös hevosia, joiden suku oli merkitty tuntemattomaksi.⁹¹⁸ Taulukon 16 mukaan syntymäpaikka tiedettiin yli kolmeneljäsosalta ja ainakin kasvattaja tai jotakin suvusta yli 60 %:lta maanviljelysseuran kantakirjahevosta vuosina 1893–1899. Koska metodin uutuuteen nähden luvut olivat korkeat, hevosen polveutumistiedot oli katsottu tärkeiksi kantakirjajärjestelmän alusta alkaen. Lisäksi kantakirjahevosten sukua tunnettiin enemmän kuin lähteet osoittavat. Esimerkiksi ensimmäisen kantakirjahevosen Wiestin sukua tiedettiin emän puolelta toiseen polveen, vaikka sitä ei ollut merkitty kantakirjan ilmoituslippuun.⁹¹⁹ Suvun määrittämisen vaikeus konkretisoitui Edvard Dunckerin ja Johannes Jernströmin selvittelynä, oliko Wiestin toisessa sukupolvessa venäläinen ori. Dunckerin mukaan tieto oli saatu vain ensimmäiseen sukupolveen. Hän tiedusteli, olisiko tämä kohtalokasta ja miten sen kanssa tulisi edetä.⁹²⁰ Suvun todentamisessa oli ongelmia myös muista käytännön syistä. Kantakirjan ylläpitäjälle lähetetyt hevosen tiedot eivät aina tulleet perille.⁹²¹

Maanviljelysseuran kantakirjahevosten suvusta tiedettiin yleensä hevosen vanhemmat tai toinen niistä, mutta joskus sukua tunnettiin kaksi sukupolvea. Jonkin kantakirjahevosen emän tiedettiin polveutuneen moninkertaisesti samalta tilalta. Tämä oli yleisempää emän puolella, koska hevoset kasvatettiin usein kotona.⁹²² Vähintään yhdeksän kantakirjahevosen toinen tai molemmat vanhemmat olivat kuuluneet kantakirjaan. Toisen polven kantakirjahevosia oli oletettavasti enemmänkin, ja niiden sukua saatettaisiin myös pystyä selvittämään pidemmälle.⁹²³ Toisen polven kantakirjahevoset osoittivat innovaation juurtumisen hevosjalostukseen Suomessa järjestelmän rakentumisen aikana 1890-luvulla.

Maanviljelysseuran kantakirja aloitti Uudellamaalla ja Hämeessä hevosen syntyperän mukaan valikoitavan hevosjalostuksen. Huomion kiinnittäminen polveutumiseen oli itsessään merkittävää, ja maanviljelysseurassa oltiin toiveikkaita sen kautta saavutettavista tuloksista jo kantakirjan alkuvuosina. Vaikka siitoshevosen valinta oli aluksi tehtävä ulko-

916 Ilmoitusseteli nro 31, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA.

917 J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 152; Hyvinkään näyttelyä koskevia muistiinpanoja, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

918 Ks. esim. Ilmoitusseteli nro 26, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA.

919 Vrt. Ilmoitusseteli nro 1, Asiakirjat 1895/33, UHlma, KA; Viestin sukuselvitys, Hk2, LKA; Tamma Viestin Sukutaulu, Hk2, LKA; Toivio 2012, 18–21.

920 E. Dunckerin kirje UHlma:n sihteerille 7.5.1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA. Wiestin emänsä oli väitetty venäläiseksi. Sukuselvityksen mukaan se tiedettiin Kytäjän kartanon erittäin hyväksi ruuniksi oriiksi. Vrt. E. Dunckerin kirje UHlma:n sihteerille 7.5.1893, Asiakirjat 1893, UHlma, KA; Tamma Viestin Sukutaulu, Hk2, LKA.

921 Ks. esim. V. Lönnholtzin kirje J. Jernströmille 30.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

922 Alfthanin mukaan hevosia kasvattivat sekä suurtilalliset että pienviljelijät. Alfthan 1911a, 22. Vilkun mukaan vanhaa, yhteen kotiin tottunutta hevosta ei mielellään ostettu. Jos hevoset myytiin, ne myytiin nuorina. Vilkuna 1958, 75.

923 Vanhempien kantakirjanumero saattoi puuttua. Ks. esim. *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näyttöiden luettelo*, 1896, 12, 14–15.

muodon perusteella, lähitulevaisuudessa kantakirjahevosten varsojen tultua jalostusikään valinta voisi perustua polveutumiseen. Kantakirjan tulokset näkyisivät, kun jalostus perustuisi kantakirjaeläinten jälkeläisiin. Tulosta ei ollut saavutettu niin pian kuin oli toivottua, mutta vuosikymmenen lopulla siihen oltiin tyytyväisiä.⁹²⁴ Järjestelmän jalostuksellista tarkoitusta osoittivat kantakirjahevosten jälkeläisten näyttelyt.⁹²⁵ Alkuvaiheen ongelman, kantakirjan pienen hevospäärän, tiivistä eräs maanviljelijä kysymykseen, saivatko Ryttylän kantakirjanäyttelyyn osallistua varsat, joiden isä ainoastaan kuului kantakirjaan.⁹²⁶ Maanviljelysseuran tulos hevoshoidon parantamisessa nähtiin esimerkiksi vuonna 1898 Kialan näyttelyssä, jossa oli paljon kantakirjahevosten varsoja.⁹²⁷ Vuonna 1899 Johannes Jernströmin mukaan Hyvinkään näyttelyn runsas kantakirjahevosten ja ruununoriiden jälkeläismäärä osoitti Uudenmaan ja Hämeen hevoskasvattajien vakuuttuneen, että jalostusta oli ohjattava polveutumiseen perustuvalla valinnalla. Tästä oli seurauksena kantakirjan suosio hevoskasvattajien keskuudessa, mitä lisäsi kantakirjahevosen korkeampi arvo.⁹²⁸ Hevosen arvoa nosti, jos sen polveutuminen hyvistä vanhemmista ja esivanhemmista voitiin todistaa. Kantakirjahevosten ja niiden jälkeläisten tarkat tiedot olivat arvokkaita, ja vuonna 1897 olikin pyritty selvittämään tietoja kantakirjahevosten varsoista.⁹²⁹

Taulukko 17. Turun, Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjahevosten kasvattajan tai syntymäpaikan sekä suvun tuntemus yhdistysten perustamisista vuoteen 1899.

Hevosesta saatavilla oleva tieto	Turun Hippos	Uudenmaan Hippos	Tammelan Hippos
Kasvattaja tai syntymäpaikka	22,0 %	7,7 %	75,7 %
Sukua	30,7 %	7,7 %	67,5 %

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8; Tammelan Hippoksen Kantakirja, MA.

924 Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1894, Asiakirjat 1894, UHlMA, KA; Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1895, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA; Jernström 1900, XXXIII.

925 Ks. Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näyttelien luettelo, 1896, 12–13; Hästutställningen å Hyvinge Hyvinkään bevosnäyttely 1899, Katalog – Luettelo (versio, johon tehty merkintöjä), Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1899, 8–10, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA. Esimerkiksi Wiestin jälkeläinen ilmoitettiin Hyvinkään 1899 näyttelyyn. J. Meurmanin kirje 15.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlMA, KA.

926 G. A. Karénin kirje Ryttylän kokouksen toimikunnalle 1.6.1896, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA.

927 Jernström 1899, XLII.

928 J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150.

929 Jernström 1898, XXVII–XXVIII. Vastaavasti valtion kantakirjassa oli ollut tarkoitus seurata kantakirjahevosen myöhempiä tietoja, kuten jälkeläisiä. Hevosystävien-yhdistys Turussa, ”Ohjeita hevosten tarkastamiseen ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirjaa” varten”, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 4, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

Hippoksen kantakirjahevosten suku-, kasvattaja- ja syntymäpaikkatiedot vaihtelivat alueittain. Taulukon 17 mukaan Turun Hippoksessa syntymäpaikka tai kasvattaja tunnettiin 22 %:lta ja sukua 30,7 %:lta kantakirjahevosista.⁹³⁰ Niiden vanhemmissa oli *Tilastollisiin tauluihin* merkittyjä hevosia, ruununoriita ja joku kuului maanviljelysseuran kantakirjaan. Toisen sukupolven tietoja mainittiin kahdelta kantakirjahevoselta. Uudenmaan ja Tammelan Hippoksen kantakirjat aloitettiin 1890-luvun lopulla, jolloin metodilla oli tunnettuutta aiemmista kantakirjoista. Tästä huolimatta Uudenmaan Hippoksen kantakirjahevosten syntymäpaikka, kasvattaja tai sukutieto merkittiin harvoin. Vähintään yksi niistä tiedettiin 12,8 %:lta ja sukua 7,7 %:lta kantakirjahevosista.⁹³¹ Syy suvun tuntemattomuuteen oli alueellinen tai lähteistä johtuva. Tammelan Hippoksen kantakirjaan merkittiin tarkat tiedot hevosen taustasta. Syntymäpaikka tai kasvattaja tiedettiin 75,7 %:lta ja sukua 67,5 %:lta kantakirjahevosista. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta jokaiselta kantakirjahevoselta tunnettiin suku- tai muita syntymätietoja. Sukutietoja oli usein selvillä toiseen ja yksittäisiä tietoja kolmanteen sukupolveen. Lisäksi jostakin emätamman polveutumuksesta oli tieto useista hevossukupolvista samalla tilalla. Se oli mahdollista, koska ainakin muutamat Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten omistajat olivat itse kasvattaneet hevosensa. Sen kantakirjassa oli toisen polven kantakirjahevosia. Hevosen emä tai isä saattoi kuulua myös maanviljelysseuran kantakirjaan, johon joku Tammelan Hippoksen kantakirjahevonon kuului itsekin. Lisäksi niiden suvuissa oli *Tilastollisiin tauluihin* merkittyjä hevosia ja ruununoriita. Hipposten kantakirjahevosten suvuissa oli maineikkautta, missä näkyi myös kirjanpidon jatkumo kantakirjan esiasteena pidetystä julkaisusta sekä maanviljelysseuran kantakirjasta.⁹³²

Valtion kantakirjanäyttelyssä Turussa vuonna 1899 sukua tunnettiin vajaalta puolelta hevosista. Siitä tiedettiin yleensä isä tai molemmat vanhemmat sekä yhdeltä hevoselta emänsä. Lisäksi yhden hevosen emä mainittiin Hippos-tammaksi, ja joukkoon saattoi kuulua toisen polven Hippos-hevosia.⁹³³ Koska hevosten sukujen välillä oli yhteyksiä eri kantakirjojen välillä, ne olivat myös yhdessä lisänneet hevosenomistajien huomiota sukutietoihin. Totaalinen muutos suhtautumisessa suvun merkitykseen jalostuksessa ilmeni kantakirjahevosten tunnettuina polveutumistietoina, mutta myös Hipposten ja valtion kantakirjaan omistajien ilmoittamissa hevosten tiedoissa tai niiden oikeellisuudessa saattoi olla puutteita.⁹³⁴

930 Luvut ovat vähimmäismääriä, koska hevosen suvusta olisi voitu päätellä sen kasvattaja tai syntymäpaikka.

931 v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8.

932 Tammelan Hippoksen tiedot ovat käsikirjoitetusta kantakirjasta, jossa sukutiedot on esitetty täydellisemmin kuin painetussa kantakirjahevosten luettelossa. Vrt. Tammelan Hippos'en Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevospokasvatusyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

933 Fabritius, L. 1901a, 83–86.

934 Ks. esim. Fabritius, L. 1901a, 21–22, 27. Valtion kantakirjassa tietojen oikeellisuuden takaisivat omistajat ja neuvojan nimittämä tarkastaja. Ks. esim. Grotenfelt, Nils, "Suomalaisen Hevosrodun Kantakirja", *Suomen Maanviljelyslehti* 5/1895, 113.

Kantakirjassa konkretisoitui kansainvälisesti jalostuksen teoretisoituminen. Yhtäkkiä tiedoilla kotieläinten polveutumisesta oli painava merkitys, vaikka niihin ei ollut ennen jalostusmetodologista murrosta kiinnitetty huomiota. Tästä seurasi ristiriita suvulle annetun merkityksen ja sen todellisen tuntemisen välillä. Ensimmäisten kantakirjaeläinten esivanhempia oli vaikea tai mahdoton jäljittää. Niiden sukutaulu saattoi pitää sisällään satumanvaraisen eläinjoukon, johon sisältyi vaikutteita useista eläintyypeistä. Esimerkiksi Harriet Ritvo on todennut sukutaustan paradoksin. Kantakirjaeläimet nähtiin rotunsa puhtaina edustajina, vaikka niiden suku ei ollut tunnettu tai siitä tiedettiin vain vähän. Ideologian tasolla rotupuhtaus saattoi toteutua, mutta aina puhtauden käsite ei vastannut eläinyksilön sukutaulua. Jopa kantakirjan esikuvarodun, englantilaisen täysiverihevoson puhdasrotuisuuden määrittelyssä oli omat ongelmansa.⁹³⁵ Suomessa eliittihevosien joukkoon pääsi tavoitetta vähemmällä sukutiedoilla. Ihanne kantakirjahevoson polveutumisen puhtaudesta oli ristiriidassa suomalaisen hevoskannan todellisuuden tai sitä ei pystytty todentamaan toivotulla tarkkuudella 1890-luvulla.⁹³⁶ Jotta kantakirjahevosien perimästä olisi saatu toivottu varmuus, sen sukutiedot olisi pitänyt tuntea pidemmälle kuin oli mahdollista. Esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevoset olivat syntyneet pääosin 1890-luvulla, mutta osa jo 1880-luvulla.⁹³⁷ Oriiden yhteislaitumelle laskun kieltävä laki vuodelta 1888 oli enteillä⁹³⁸ jalostuksen murrosta, mutta se ei siirtynyt hetkessä käytäntöön. Hevoson polveutumistiedot nousivat merkittävään asemaan jalostuksessa vasta kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikana 1890-luvulla.⁹³⁹ Suomalaisen hevosrodun synnyn näkökulmasta puhtausihanteen saavuttamista merkittävämpää oli kuitenkin kantakirjahevosien määrittely suomalaisen hevosrodun edustajiksi. Kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikana suomalaisesta maatiaishevosesta oli määriteltävä uuden jalostusteorian mukainen hevosrotu.

Kantakirja muutti kansainvälisesti eläinjalostuksen perustan. Suomalaiset hevosalan asiantuntijat olivat pitkään esittäneet tietoja polveutumisen merkityksestä eläimen ominaisuuksiin⁹⁴⁰, ja siihen olivat viitanneet esimerkiksi kilpa-ajoista kerätyt *Tilastolliset taulut*. Kotieläinten ominaisuuksien havaittiin käytännössä siirtyvän jälkeläisille vasta, kun jalostuksessa alettiin vaalia rodun puhtautta. Suomessa esimerkiksi valtion kantakirjas-

935 Miettinen & Toivio 2016, 200–201; Ritvo 1986, 231; Ritvo 1987, 72; Ritvo 2010, 167–169; Theunissen 2012, 204–205; Derry 2006, 31–32; Russell 1986, 95–96, 99–100.

936 Vuonna 1911 Alfthanin mukaan sukutiedoista ei voitu asettaa määrättyjä vaatimuksia, vaan sitä oli selvitetty vähitellen. Jos polveutumistiedoissa oli puutteita, oli kiinnitettävä huomio tyyppiin ja rakenteeseen. Alfthan 1911a, 39–40.

937 Ks. taulukon 12 lähteet.

938 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus siitä, mitä oriiden laskemisesta laitumelle on noudatettava, *Asetuskokoelma* N:o 44/1888.

939 Sukutietojen uuden arvostuksen laajuudesta hevosjalostuksessa. Ks. erityisesti Miettinen & Toivio 2016, 187–206.

940 Esimerkiksi Ludvig Fabritius oli korostanut sukutietojen merkitystä jalostuksessa 1880-luvun alussa. L. F., ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?”, *Biet* 1/1881, 93.

sa⁹⁴¹ arvostettiin hyviä jälkeläisiä jättäneitä hevosia tai hyvistä esivanhemmista polveutuvia hevosia. Sukutietojen uusi merkitys jalostuksen keskiössä kytkeytyi jalostuksen suunnitelmallistumiseen, eläinten ominaisuuksien perinnöllisyyden ymmärtämiseen ja jalostuksen vähittäiseen tieteellistymiseen.⁹⁴² Tämä näkyi suomalaisten hevosvaikuttajien ajattelussa. He tunsivat kansainvälisen jalostusteoreettisen keskustelun ja Charles Darwinin oppeja.⁹⁴³ Vaikka periytymisen kulku ei ollut täysin selvillä,⁹⁴⁴ ajatus perinnöllisyyden alkuvaiheiden ymmärtämisestä oli siirretty suomalaiseen hevosjalostukseen kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikana 1890-luvulla. Kyse oli ajattelutavan totaalaisesta muutoksesta eläinjalostuksessa.

3.2.2 Uuden tiedon leviäminen

Maatalouden toimijoiden rooli metodin käyttöönottajina

Voimakas, mutta pieni kantakirjojen johtohenkilöiden ja muiden toimijoiden, kuten yhdistysten johtokunnan jäsenten ja palkintotuomareiden piiri ei yksin kyennyt viemään metodologia käytäntöön. Artur Bärlund totesi Hippos-yhdistysten ensimmäiseksi työksi kerätä suomalaisen hevosrodun kantaeläimet, joilla jalostus aloitettaisiin. Tulos riippui asian- tuntevan johdon lisäksi hevoskasvattajien riittävästä kiinnostuksesta yhteiseen asiaan.⁹⁴⁵ Uuden metodin käytäntöön siirtymiseen tarvittiin ennakkoluulottomia hevosnomistajia ja -kasvattajia. Ensimmäisten kantakirjahevosten omistajat veivät uuden tiedon käytännön hevosjalostukseen Suomessa kolmella eri taholla vuoteen 1899 mennessä. Tämä osoitti uuden metodin hyväksymistä hevosnomistajien keskuudessa. Analysoin seuraavaksi, ket-

941 Grotenfelt, Nils, ”Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen””, Till uppfödare, egare och vänner af den finska hästen, Turku 1895, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA.

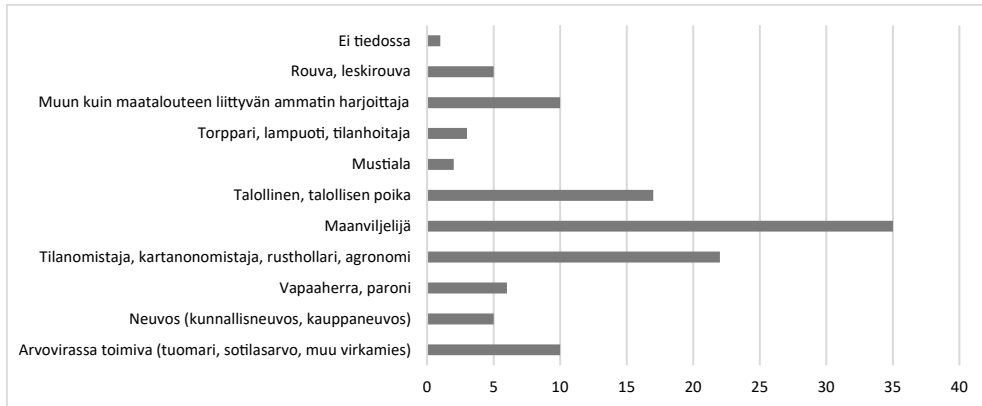
942 Ks. esim. Toivio 2014, 104–105; Miettinen & Toivio 2016, 191–192, 201, 205; Derry 2006, 23–25, 232–234, passim.; Russell 1986, 100; Theunissen 2012, 179–207; Theunissen 2008, 654–655, 661–662.

943 Jalostuksen ja perinnöllisyyden ajankohtaisuus nousi yleisesti esiin eläinjalostuksessa. Savela, H., ”Nykyaikaisten kotieläinrotujen aikaisempi kehittyminen”, Liite K., teoksessa Jernström 1898, 31–41; Savela, H., ”Perinnöllisyydestä kotieläinten siitoksessa, erityisesti hankituita ominaisuuksia silmällä pitäen”, Liite N., teoksessa Jernström 1898, 55–62; Bärlund, Artur, ”Sikahoitomme”, Liite J., teoksessa Jernström 1900, 33–42; Bärlund 1906, 19–26. Ks. myös Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 29.4.1899, Konseptikirja 1899, Da:1, HhnA, KA. Se näkyi myös maatalouden aikakauskirjallisuudessa, ja esimerkiksi Bärlund oli perehtynyt niihin perusteellisesti. Ks. esim. ab, ”Om afvelsurval”, *Landtbrukaren* 3/1899, 35–38; ab, ”Om afvelsurval”, *Landtbrukaren* 4/1899, 43–44; T. F., ”Keinoja meidän kotieläintemme parantamiseksi”, *Suomen Maanviljelyslehti* 9/1892, 255–261. Bärlund oli saanut hevoskasvatusteorioista tietoja mm. Axel Wahrenilta, Lennart Hagelstamilta ja tanskalaisilta hevoskasvattajilta. Bärlund 1906, 12. Ernst Fabritius tunsii laajasti jalostusteorioita ja ulkomaisia hevosrotuja. Ks. esim. E. F. [Fabritius, E.] 1898, 6–10, 104–105.

944 Perinnöllisyyden käsite pysyi pitkään epäselvänä. Ks. esim. Alfthan & Gummerus 1917, 125.

945 ab, ”Om afvelsurval”, *Landtbrukaren* 4/1899, 44.

kä ottivat kantakirjan ensimmäisenä Suomessa osaksi hevosjalostustaan järjestelmän rakentumisen aikana.

Kuvio 11. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosten omistajien sosiaalinen asema vuosina 1893–1895.

Huom. Kuvioon sisältyy 116 kantakirjahevosta. Jos samalla henkilöllä oli useita hevosia, laskin hänet mukaan jokaisen hevosen osalta.⁹⁴⁶

Lähde: J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T:huss läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T:huss läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74–76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 1–118, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; *Ryttlän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896. Näyttelyjen ja näyttöiden luettelo*, 1896, 12–13.

Kuvio 11 osoittaa suurimman osan Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ensimmäisten kantakirjahevosten omistajista kuuluneen maataomistaviin ryhmiin vuosina 1893–1895. Uuden tiedon leviämässä painottuivat kartanoiden ja suurtilojen säätyläisomistajat. Suurin ryhmä oli maanviljelijät, joihin kuului ruotsinkielisiä suurtilallisia ja suomenkielisiä talollisia, joista jälkimmäisiä hiukan enemmän. Toiseksi suurin ryhmä oli tilanomistajat, joihin kuuluivat tilanomistajat, kartanonomistajat, rusthollarit ja agronomit. Heidän joukostaan Axel Wahren erottui viidellä kantakirjahevosella. Maanomistajien eliittiin kuuluivat aatelissäädyn edustajina vapaaherrat, paronit sekä osa arvoviroissa toimineista henkilöistä (varakihlakunnantuomari, eversti, varakonsuli, herastuomari, kuvernööri, kihlakunnantuomari, kenraaliluutnantti, professori, konsuli ja puustellintarkastaja), neuvoksista (kunnallisneuvokset ja kauppaneuvos) ja leskirouvista.⁹⁴⁷ Osa heistä voitaisiin luokitella tilanomistajiksi, kuten Liuksialan kartanon omistaja, kunnallisneuvos

946 Vuosilta 1896–1899 tieto puuttuu, niitä ei ole kattavasti tai ne ovat epävarmoja niin monelta, että ja-kauma vääristyisi.

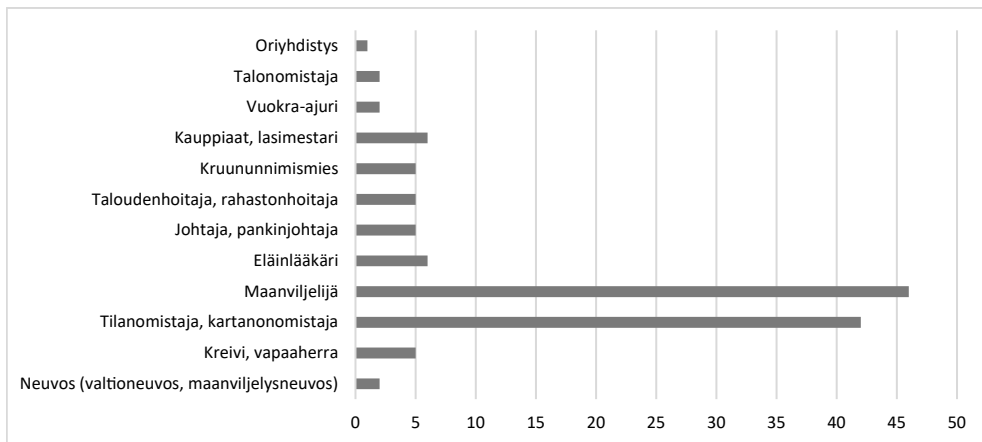
947 Osa leskistä jatkoi kartanoa miehensä jälkeen, mutta myös kruununnimismiehen leskellä oli kantakirjahevonen.

Agathon Meurman, mutta käytin henkilön ilmoittamaa titteliä.⁹⁴⁸ Poikkeuksena otin tilanomistajiin insinööri Axel Le Bellin kolmella kantakirjahevosella, koska hän oli Myransin meijerikoulun johtaja ja ainakin myöhemmin tilanomistaja. Myös Mustialan maanviljelys- ja meijeriopistossa oli kaksi kantakirjahevosta.

Vaikka Johannes Jernström edusti ruotsinkielisiä ja maatalouden eliitin osuus kantakirjahevosten omistajista oli suuri, maanviljelysseuran kantakirja ei ollut yksin ruotsinkielisten säätyläisviljelijöiden ja suurtilallisten projekti. Se saavutti alusta alkaen maatalouden toimijat eliittiä laajemmalti. Kolmanneksi suurin kantakirjahevosten omistajaryhmä oli talolliset (sisältää yhden talollisen pojan), joita oli myös maanviljelijöiden ryhmästä hieman yli puolet. Lisäksi järjestelmä levisi yksittäisille maanvuokraajille: torpparilla, lampuodilla ja tilanhoitajalla oli kantakirjahevonon. Tämä osoitti metodin leviämisen laajapohjaisuutta. Kantakirja oli ennen kaikkea maatalouden toimijoiden hanke. Heillä oli hevosia ja motiivi hevosjalostuksen taloudellisen arvon korotukseen. Hanke toteutettiin maanviljelysseuran alaisena, ja hevosomistajien sosiaalinen asema noudatteli sen jäsenistöä. Lisäksi mukana oli henkilöitä (hevosystäväinseurojen jäseniä), jotka eivät kuuluneet maanviljelysseuraan. Suuren omistajaryhmän muodostivatkin myös muut kuin maatalouden harjoittajat: konttoristi, panimomestarit, maakauppias, kauppiaat, apteekkari ja talonomistaja⁹⁴⁹. Tosin osa heistä saattoi kytkeytyä maatalouteen, koska esimerkiksi kauppiaat välittivät viljaa ja saattoivat omistaa maatilan. Maatalouden ulkopuolisten henkilöiden mukanaolo osoitti uuden tiedon leviämisen tehokkuutta.

948 Omistajien säätyaseman otin yhdenmukaisuuden takia *Bietistä*, ja tarvittaessa täydensin tietoja ilmoituslipuista. Niiden perusteella suomensin *Bietin* hemmansägaren maanviljelijäksi, paitsi neljässä tapauksessa talolliseksi. Yksittäistapauksessa *Bietissä* ja ilmoituslipussa oli eri omistaja, jolloin tieto on *Bietistä*. Godsägaren suomensin tilanomistajaksi, joka yleensä tarkoitti kartanonomistajaa.

949 Talonomistajalla (gårdsägare) saattoi olla huvila ilman maaomaisuutta.

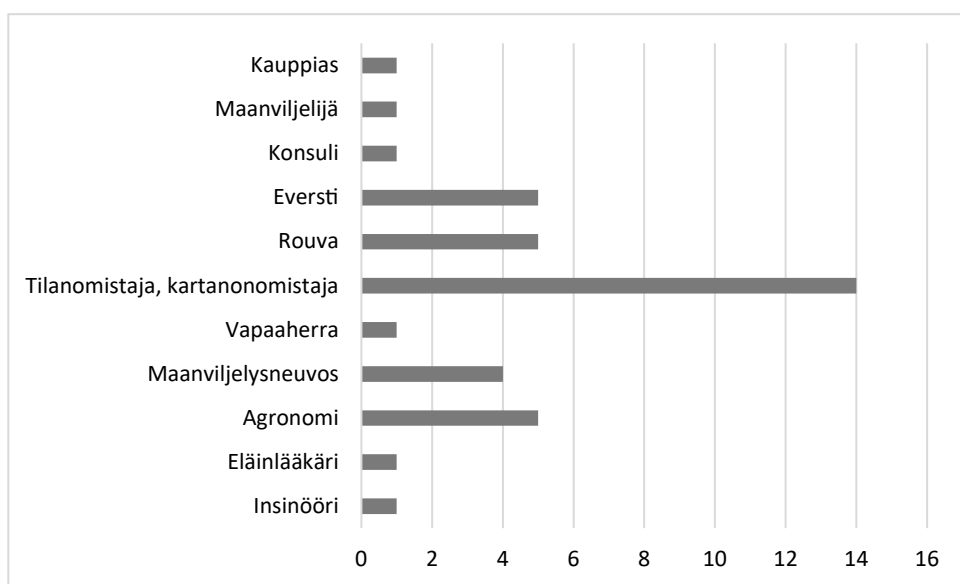
Kuvio 12. Turun Hippoksen kantakirjahevosien omistajien ja hoitajien sosiaalinen asema vuosina 1895–1899.⁹⁵⁰

Lähde: Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30.

Turun Hippoksen – kuten muiden Hippos-yhdistysten – kantakirjahevosista merkittävä osa oli yhdistyksen omistuksessa ja sijoitettuna sen jäsenten hoitoon. Kuvion 12 mukaan Turun Hippoksen kantakirjahevosien omistajissa ja hoitajissa maanviljelijöiden sekä tilan- ja kartanonomistajien osuus (sisälsi maanviljelysneuvoksen sekä kreivit ja vapaaherrat) oli merkittävä vuosina 1895–1899. Maatalouden toimijoiden ylivoimaa selitti, että tilanomistajat olivat usein paikkakuntansa hevosjalostuksen johtohenkilöitä. Hippoksen kantakirjahevosien omistajiksi tai hoitajiksi ei merkitty kuitenkaan talollisia. Omistajissa oli paljon myös maatalouden ulkopuolisten ammattien edustajia. Kysymys liittyi siihen, omistiko hevosen yhdistys vai sen jäsen.⁹⁵¹ Turun Hippoksen kantakirjahevosien omistajien ja hoitajien sosiaalista rakennetta selitti myös kaupungin ja maaseudun elinkeinorakenteen ero. Lisäksi eläinlääkäri Ludvig Fabritiuksen verkostot olivat erilaiset kuin maanviljelysseurassa ja viittasivat eläinlääkärien asemaan uuden tiedon välittäjinä. Eläinlääkärien ryhmä tosin korostui, koska Fabritius omisti ja hoiti itse useita kantakirjahevosia.

950 Hevosen omistaja tai sijoituspaikka saattoivat vaihtua, mutta otin tiedon pääsääntöisesti kantakirjaus- hetken mukaan vuosikertomuksesta. Joitakin hevosia ei saatu heti sijoitettua, joten niiltä otin myöhemmän tiedon. Muiden tietojen perusteella filosofian maisterit on sijoitettu tilan- ja kartanonomistajiin (2 kpl) sekä yksi maanviljelijä ja talonomistaja maanviljelijöihin.

951 Kantakirjan alussa, kun Hippos omisti paljon kantakirjahevosia, niitä oli sijoitettu paljon esimerkiksi kauppiaille. Jäsenten omistamia hevosia oli enemmän maanviljelijöillä.

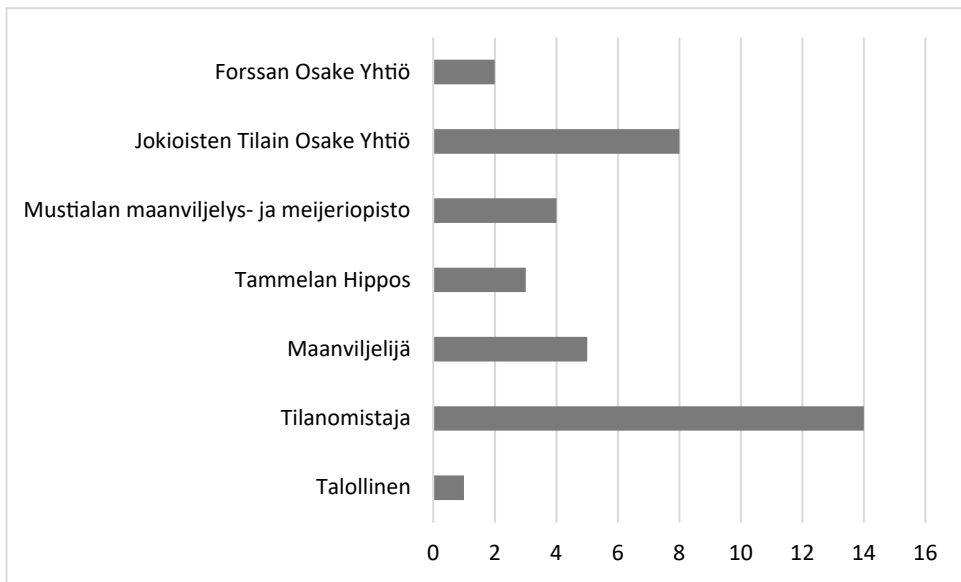
Kuvio 13. Uudenmaan Hippoksen kantakirjahevosien omistajien ja hoitajien sosiaalinen asema vuosina 1897–1899.⁹⁵²

Lähde: v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 13–15; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7–8.

Vuosina 1897–1899 Uudenmaan Hippoksen kantakirjaoriit olivat kaikki yhdistyksen jäsenten omistamia. Yhdistys omisti osan kantakirjatammoista, jotka olivat jäsenten hoidossa. Maatalouden eliitin osuus oli merkittävä. Kuvion 13 mukaan ensimmäisten kantakirjahevosien omistajien ja hoitajien sosiaalisessa asemassa näkyi Uudenmaan väestörakenteelle tyypillinen tilanomistajien asema, ja kantakirja kytkeytyi vahvasti suurtilallisiin. Tilan- ja kartanomistajia oli myös muissa ryhmissä (rouva, eversti), vaikka kaikki agronomit eivät välttämättä olleet tilallisia. Henkilöillä oli arvonimiä, ja he olivat korkeassa säätyasemassa. Myös naiset omistivat Uudellamaalla kantakirjahevosiä lesken jatkettua kartanonpitoa. Kantakirjahevosien omistajissa ei ollut talollisia, eikä yhtä lukuun ottamatta maanviljelijäksi itseään nimittäviä. Vain yksittäisten kantakirjahevosien omistajat tulivat maatalouden ulkopuolelta. Aktiivisen eläinlääkärin merkitys näkyi myös Uudellamaalla, kun yhdistyksen perustajajäsen Artur Bärlund omisti kantakirjahevosen.⁹⁵³

952 Säätyasema perustuu vuosikertomukseen, koska tieto puuttuu kantakirjasta. Jos omistajatiedossa oli eroa, laitoin vuosikertomuksen myöhemmin painetun kantakirjan edelle. Vuosikertomus oli lähempänä kantakirjausta, minkä jälkeen omistaja oli saattanut vaihtua. Yhden henkilön tietoja ei löydy vuosikertomuksesta, mutta muiden lähteiden mukaan hän oli tilanomistaja. Toisessa tapauksessa samalla nimellä oli kaksi miestä, joista valitsin toisen (konsuli).

953 v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 3.

Kuvio 14. Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten (nro 1–37) omistajien sosiaalinen asema.

Huom. Tammelan Hippoksen omistamien hevosten sijoituspaikka puuttuu.⁹⁵⁴

Lähde: Tammelan Hippos'en Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatuyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK.

Kuvion 14 mukaan Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten omistajat olivat ensimmäisinä vuosina lähes kokonaan maatalouden piiristä. Merkittävin omistajaryhmä oli tilanomistajat, joita täydensivät maanviljelijät ja yksi talollinen. Kolmesta Hippos-yhdistyksestä vain Tammelassa yhden kantakirjahevosen omistajaksi merkittiin talollinen. Tosin hänet merkittiin sekä talolliseksi että maanviljelijäksi, joten maanviljelijöissä saattoi olla sekä talonpoikaisia maanviljelijöitä että suurtilallisia säätyläisviljelijöitä. Tammelan Hippoksessa maanviljelijät olivat nimen perusteella talonpoikaisia maanviljelijöitä tilanomistajien ollessa suurtilallisia. Samoja henkilöitä merkittiin kuitenkin Tammelan Hippoksessa tilanomistajiksi ja Turun Hippoksessa maanviljelijöiksi. Maanviljelijän ja tilanomistajan ero säätyaseman suhteen ei ollut yksiselitteinen, mutta pääpaino Turun ja Uudenmaan Hippoksissa oli suurtilallisissa.⁹⁵⁵ Uuden tiedon laajempaa leviämistä osoitti, että Tammelan Hippoksen kantakirjahevosia oli syntynyt kartanoiden torppareilla, joiden omistukseen niitä myöhemmin siirtyi.⁹⁵⁶

954 Tiedot perustuvat yhtä lukuun ottamatta käsinkirjoitettuun kantakirjaan, koska omistaja saattoi vaihtua myöhemmin. Yksittäinen omistajatieto on epäselvä.

955 Uudenmaan Hippoksessa ainut maanviljelijäksi merkitty henkilö näytti säätyläiseltä, eivätkä maanviljelijät näytä olleen Turussakaan usein talollisia.

956 Tammelan Hippos'en Kantakirja, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatuyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK. Myös Axel Wahren oli ostanut torpparilta hevosen, joka merkittiin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja Turun Hippoksen kantakirjoihin. Ks. kuvion 12 lähteet.

Hippos-yhdistyksistä erityisesti Tammelan Hippoksen kantakirjahevosten omistajissa painottuivat yksittäiset henkilöt sekä osakeyhtiöt, joilla oli kytkös hevosalan vaikutajiin. Suurin yksittäinen kantakirjahevosten omistaja oli Jokioisten Tilain Osake Yhtiö. Sen isännöitsijä ja maatalouden johtaja oli Tammelan Hippoksen perustaja ja ensimmäinen puheenjohtaja, vapaaherra Johan Mannerheim.⁹⁵⁷ Myös Mustialan maanviljelys- ja meijeriopistolla oli useita kantakirjahevosaia. Lisäksi kantakirjahevosaia omisti puuvilla-tehdas Forssan Osake Yhtiö, jonka oli perustanut maatalouden edistäjänä tunnettu Axel Wilhelm Wahren.⁹⁵⁸ Ernst ja Axel Wahren jatkoivat isoisänsä kahden kartanon pitoa.⁹⁵⁹ Tilanomistajien ryhmässä korostuivat yhdistyksen rahastonhoitaja Ernst Wahrenin ja Axel Wahrenin molempien kuusi kantakirjahevosta.⁹⁶⁰ Tammelan Hippoksen johtokunnan jäsenten ja asiamiesten hevoset olivat kantakirjassa vahvasti edustettuina. He omistivat maanviljelijöiden ja tilanomistajien ryhmien kantakirjahevosista yhdeksän. Määrä oli huomattava, kun siihen lisättiin Jokioisten tilaa hallinneen Mannerheimin kahdeksan hevosta.⁹⁶¹ Koska kantakirjahevoset olivat harvojen omistuksessa, yksittäiset toimijat korostuivat paikallisesti metodin käyttöönotossa. Tammelan Hippoksen kantakirjan pieni etujoukko edusti jalostuksen paikalliseliittiä. Tosin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan kautta metodi oli tunnettu alueella myös laajemmin.

Ensimmäisten kantakirjahevosten omistajien sosiaalisen aseman jakautumiseen (ks. kuviot 11–14) vaikutti lähtökohtaisesti ensimmäisten yhtäjaksoisesti ylläpidettyjen kantakirjojen keskittyminen Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin lääneihin. Lisäksi valtion vuoden 1899 kantakirjanäyttelyitä lukuun ottamatta kantakirjahevosten omistajat rajautuivat Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran, sen alueiden hevosystäväinyhdistysten ja Hippos-yhdistysten jäseniin. Hippos-hevosten omistajissa oli paikallakunnan sosiaaliseen rakenteeseen kytkeytyneitä alueellisia eroja. Maanviljelysseuran kantakirjahevosten omistajien sosiaalinen asema oli laajapohjaisin. Kantakirjahevosten omistajina maatalouden toimijoilla ja erityisesti tilanomistajilla oli huomattava merkitys uuden jalostusmetodin omaksujina Suomen hevosjalostuksessa. Veikko Anttilan mukaan juuri varakkailla, korkean sosiaalisen statuksen omanneilla tilanomistajilla oli tärkeä merkitys uusien maatalouden innovaatioiden käyttöönotossa. He seurasivat aikaansa ja olivat valmiita kokeilemaan uudistuksia. Varallisuus tarjosi arvostusta ja poliittista valtaa, ja varakkailla tilanomistajilla oli yhteyksiä uusia vaikutteita levittäneisiin verkostoihin.

957 Höijer, Allan, *Kertomus hevostkasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 2, Kansio 117, PpKH, KK; Helle 1945, 31, 33.

958 Herranen, Timo, "Kauppaneuvos Axel Wilhelm Wahren (1814–1885)", Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=130>, luettu 15.2.2016.

959 Mattsson 1942, 637–638; Kesiö 2002, 46–59.

960 Tosin Axel Wahrenin yksittäisessä omistajatiedossa oli hiukan epäselvyyttä.

961 Höijer, Allan, *Kertomus hevostkasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 4, Kansio 117, PpKH, KK.

Henkilökohtaisilla kontakteilla oli merkitystä uutuuksien leviämässä.⁹⁶² Maatalouden innovaatioiden käyttöönottajien ominaispiirteet sopivat siten moniin ensimmäisten kantakirjahevosten omistajiin.

Arvostettu kotieläin heijasti myös omistajansa sosiaalista asemaa. Isossa-Britanniassa eläinjalostusta harjoitti Harriet Ritvon mukaan ensimmäisenä eliitti, ja hevonen oli läheisimmässä yhteydessä yläluokkaan. Yläluokan harrastuksesta oli alkanut kilpahevosten kasvatus, ja eliitti alkoi ensimmäisenä käyttää uusia karjanjalostusmetodeita. Englantilaiset täysiverihevoset yhdistettiin aristokraatteihin, palkitut karjat vauraisiin maanomistajiin ja lintukoirat maalaisäätyläisiin. Koirista tuli 1800-luvun jälkipuolella keskiluokan harrastus, jonka kautta sosiaalista statustaan pystyi nostamaan.⁹⁶³ Vastaavasti Marko Nenonen on korostanut hevosen merkitystä statussymbolina.⁹⁶⁴ Kantakirjahevonen osoitti omistajansa aseman 1890-luvulla Suomen hevosjalostuksen edelläkävijänä, joka oli omaksunut uuden jalostusmetodin ensimmäisten joukossa.

Yhteydet kolmen kantakirjahankkeen välillä eivät olleet tiiviit pelkästään kantakirjan pioneeritoimijoiden ja yhdistysten johtokuntien tai jäsenistöjen välillä, vaan suomalaisen hevosen kantakirjajärjestelmää rakensi myös kantakirjahevosten omistajien pieni piiri. Esimerkiksi Axel ja Ernst Wahrenilla oli useita hevosia Turun ja Tammelan Hippoksen yhdistysten kantakirjoissa, ja he liittyivät myös Uudenmaan Hippokseen. Axel Wahren omisti Matkun lisäksi Rastbölen kartanon Helsingissä, joten hänellä oli hevonen myös Uudenmaan Hippoksen kantakirjassa. Axel Wahren oli mukana Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjassa, johon hänen hevosiaan oli hyväksytty 11 vuoteen 1899 mennessä. Tunnetun hevoskasvattajan ylivoima näkyi maanviljelysseuran näyttelyissä, joihin Wahrenin hevosia oli ilmoitettu myös Tammelan ja Uudenmaan Hippoksen nimissä. Wahrenin toimet osoittivat edistyksellisten hevosjalostajien vieneen uutta metodologiaa käytännön jalostukseen usealla taholla. Myös Tammelan Hippoksen tilanomistajilla E. Maunulalla ja T. W. Sainiolla oli useita hevosia Turun Hippoksen kantakirjassa. Samoilla henkilöillä, kuten esimerkiksi Maunulalla oli hevosia Hipposten lisäksi maanviljelysseuran kantakirjassa, ja joitakin maanviljelysseuran kantakirjahevosia kuului Hippoksen yhdistysten kantakirjoihin.⁹⁶⁵ Uudenmaan Hippoksella oli yhteys maanviljelysseuran kantakirjaan

962 Anttila 1974, 179–189, 193, passim. Kattilakosken mukaan valtion kilpa-ajoissa suurin osallistujaryhmä olivat talolliset ja maanviljelijät, mutta ammattimaisia kilpailijoita edustivat varakkaat kauppiat ja tilanomistajat. Kattilakoski 1980, 110–111. Myös Bonnin aineistossa 1800-luvun hevosdebatteihin osallistuivat arvovaltaiset henkilöt. Bonn 2004, 57–58. Pesosen mukaan Ludvig Fabritius nimenomaan surkutteli vuonna 1905, että suurtilalliset lähinnä hankkivat ulkomailta kalliita ardenneita, eivätkä muuten osallistuneet hevosjalostuksen järkiperaistämiseen. Fabritius näki suurtilallisten osuuden maatiaishevosen jalostukseen pienenä. Pesonen 2007, 31. Osoitin, ettei se pitänyt paikkansa.

963 Ritvo 1986, 227–231, 243–245; Ritvo 1987, 19–20, 45–121; Miettinen & Toivio 2016, 192–193. Ks. myös Russell 1986, passim.

964 Nenonen 1999, 319–320.

965 Eri kantakirjojen vaikuttajia toimi myös muiden tahojen näyttelyiden palkintotuomareina. Esimerkiksi Artur Bärlund ja Ernst Fabritius olivat tuomareina Turun Hippoksen ja hevosystäväinyhdistyksen näyttelyssä vuonna 1898, ja mukana olivat myös Axel Wahren ja Jalmari Meurman. Vuonna 1899

myös esimerkiksi molemmissa vaikuttaneen Artur Bärlundin kautta.⁹⁶⁶ Lisäksi Johannes Jernström oli kuulunut aloitteentekijöihin Uudenmaan Hippoksen perustamisessa.⁹⁶⁷ Valtion kantakirjakokeilussa Vaasassa vuonna 1894 palkittiin joitakin maanviljelysseuran kantakirjahevoseja. Vuoden 1899 Turun näyttelyssä kaikki valtion kantakirjaan ehdotetut hevoset kuuluivat neljää hevosta lukuun ottamatta Turun Hippoksen kantakirjaan. Ori Eol oli esimerkki hevosesta, joka oli hyväksytty kaikkiin kolmeen kantakirjaan.⁹⁶⁸

Uuden metodin vaikeus ja kamppailu vallasta

Kantakirjajärjestelmän rakentumisen aikana sen ylläpitäjiä yhdisti hevosjalostustarpeen havaitseminen ja yksittäisten henkilöiden valmius ryhtyä uuden metodin esitaistelijoiksi, mutta polemiikki hevosjalostusmetodista ei ollut päättynyt.⁹⁶⁹ Uuden tiedon levittämisen ohella kantakirjan rakentumista hallitsi kamppailu sen ylläpitäjän asemasta. Halu asian edistämiseen oli kova, mutta samalla oli ymmärretty kantakirjan ylläpitäjän valta määrittämissä, millainen suomalaisen hevosen tuli olla. Kantakirja kytkeytyi johtavien hevosalan toimijoiden taisteluun vallasta sekä modernin hevosjalostuksen ja sen tavoitteiden johtoasemasta.⁹⁷⁰ Kolmen tahon pitkittynyt kilpailu aiheutti sekaannusta esimerkiksi, tarkoittiko valtion kantakirjaan hyväksyminen kantakirjahevosen statusta Uudenmaan

Turun valtion kantakirjanäyttelyn tuomareihin kuuluivat Jalmari Meurmanin lisäksi Ludvig Fabritius ja kaksi muuta Turun Hippoksen jäsentä. Fabritius, L. 1901a, 60, 64, 86. Esimerkiksi Bärlund arvosti Axel Wahrenia ja Lennart Hagelstamia tunnettuina hevosystävänä ja -kasvattajina ja nojasi myös heiltä saamiinsa tietoihin hevoskasvatusteorioista. Bärlund 1906, 12. Ernst Fabritius osallistui Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hevosnäyttelyyn Porvoossa 1898. Ernst Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 20.6.1898, JMk1, LKA. Piirien pienuuden osoitti myös heidän kirjeenvaihtonsa. Ernst Fabritiuksen ja Jalmari Meurmanin kirjeissä nousi esiin myös Artur Bärlund. Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 20.6.1898, JMk1, LKA; Agathonin kirje Jalmari Meurmanille 10.2.1896, JMk1, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 8.5.1899, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 11.6.1899, JMk2, LKA. Hipposten ja maanviljelysseuran kantakirjahevosten yhteyksistä. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 6, 13; v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 3; Mattsson 1942, 638; Fabritius, L. 1896, 7–9, 11–17; Fabritius, L. 1897, 11–15, 17; Fabritius, L. 1898, 10–15; Fabritius, L. 1901a, 22–30; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–12, Kansio 117, PpKH, KK; Tammelan Hippos’en Kantakirja, MA; Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevostaulukoiden ja -kuvioiden lähteet.

966 Bärlund oli Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran jäsen ja toimi sen kantakirjanäyttelyissä palkintotuomarina 1890-luvun lopulla. Lisäksi hän osti sen kantakirjahevosen, jonka myi Mustialaan. Myöhemmin hevonen otettiin Tammelan Hippoksen kantakirjaan.

967 Björklund 2005, 118.

968 Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevostaulukoiden ja -kuvioiden lähteet; Fabritius, L. 1901a, 84–86; ”Beskällare”, *Hufvudstadsbladet* 17.3.1899.

969 Jalostusmetodi ei ollut vakiintuneet täysin johtohenkilöiden kesken. Metodin murrosvaiheessa kantakirjan saadessa laajempaa kannatusta, osa kannatti suomalaisen maatiaishevosen rinnalla puoliverirotuja. Ks. esim. J. J., ”Hästutställningen å Hyvinge”, *Landtbrukaren* 16/1899, 150–151; E. F. Reiniuksen kirje 18.5.1900, Eb:5, HhnA, KA. Myös esimerkiksi Uudenmaan hevosystäväinseuran puheenjohtaja Gustaf Robert Ehrnrooth oli tavoitellut puoliverirotua. Simonen 1964, 152–153.

970 Myös Miettinen & Toivio ovat viitanneet valtakäsymykseen. Miettinen & Toivio 2016, 204.

ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa.⁹⁷¹ Vuonna 1899 Turun Hippoksessa esitettiin ajatus, että Hippoksen varsinaiseen kantakirjaan otettaisiin valtion kantakirjaan kuuluvat hevoset. Yhdistyksen hevossukurekisteriin otettaisiin kaikki sen jalostukseen hyväksymät hevoset.⁹⁷²

Veikko Anttilan mukaan maatalouden uudenaikaistuminen ja sen innovaatioiden käyttöönotto oli pitkä prosessi, joka sisälsi vastustusta.⁹⁷³ Hevosien peltotöihin osallistumista oli aluksi epäilty. Kavioiden pelättiin pilaavan heinän ja painavan niittokoneen vedättämistä pidettiin eläinrääkkäyksenä.⁹⁷⁴ Innovaatioiden haasteet koskivat myös kantakirjaa, eikä uuden jalostustiedon käyttöönotto suomalaisen hevosen jalostuksessa edennyt ongelmitta. Esimerkiksi hevoshoidon neuvoja Ernst Fabritius oli valittanut valtion kantakirjan siirtymisen vaikeutta ruohonjuuritasolle ja hevosenomistajien vähäistä kiinnostusta.⁹⁷⁵ Anttilan mukaan maatalouden innovaation puoltajien ja vastustajien välissä oli suuri passiivisten henkilöiden ryhmä, joka luopui epäluuloistaan vasta todettuaan innovaattoreiden kokeilut taloudellisesti kannattaviksi.⁹⁷⁶ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura olikin innovaation alkuvaiheista alkaen pyrkinyt tuomaan esiin läänien hevoskasvattajille käsitystä polveutumiseen perustuvan jalostuksen merkityksestä,⁹⁷⁷ missä seura oli painottanut sen tuntemisesta seuraavaa hevosen arvon nousua.⁹⁷⁸ Tulosta ei ollut aluksi saavutettu toivotulla nopeudella.⁹⁷⁹

Innovaation vaikeudet oli huomattu myös ensimmäisessä Hippos-yhdistyksessä. Hevoskasvattajien kiinnostus jalostukseen nähtiin pienempänä kuin muissa maissa. Oli epäilty, ettei hevosia voitaisi kasvattaa tuottavasti. Ei ymmärretty järkipäisyyden hevosjalostuksen hyötyä ja kansantaloudellista merkitystä, ja osa kannatti yhä vapaata jalostusta. Yhdistyksessäkään kaikki eivät noudattaneet täysin sen jalostusperiaatteita. Pyrkimys yhtenäiseen tyyppiin oli niin merkittävä muutos, että tulos nähtäisiin vasta myöhemmissä sukupolvis-

971 Karl Taxellin kirje Ryttylän maanviljelyskokouksen johtokunnalle 6.6.1896, Asiakirjat 1896, UHlMA, KA.

972 Fabritius, L. 1901a, 19–20.

973 Anttila 1974, 63–140, 187–194. Ks. myös Östman 2004, 19–54. Jossakin kansanlaulussa pilkattiin meijereitä, ettei siolla ole enää harjaksia, mutta harjaksinen maatiaisrotu oli hävitetty jalostuksen tuloksena. Anttila 1974, 192.

974 Östman 2004, 25; Anttila 1974, 103–104.

975 Ks. luku 3.1.2.

976 Anttila 1974, 194.

977 Jernström, Johannes, Berättelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps värksamhet under år 1895, Asiakirjat 1895/32, UHlMA, KA.

978 Jernström 1898, XXVIII.

979 Jernström 1900, XXXIII. Vuonna 1897 todettiin suoraan, ettei yleisö ollut vielä täysin vakuuttunut hyödyistä saada eläimensä maanviljelysseuran kantakirjaan, millä tosin saatettiin tarkoittaa karjaa. T. Nordenswanin kirje 3.12.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Ks. myös Oskar Leistenin kirje 29.5.1897, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA.

sa, eikä Hippoksen voitu olettaa osoittavan heti häikäiseviä tuloksia.⁹⁸⁰ Hippos-yhdistykset saivat kuitenkin rauhassa levittää kantakirjaansa eri puolille Suomea. Ludvig Fabritius katsoi Ernst Fabritius pystyneen hevoshoidonneuvojana vaikuttamaan hallituksessa Hippoksen eduksi.⁹⁸¹

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hevuskantakirja oli maanviljelysseurojen keskuudessa Suomessa ainutlaatuinen. Se kohtasi myös muita vaikeuksia kuin innovaation käyttöönoton haasteet, kun eri tahot ajautuivat keskinäiseen kamppailuun. Vuonna 1897 Maanviljelyshallitus huomautti säästöjen yhteydessä talous- ja maanviljelysseuroille hevossiitosta tuetun valtion varoilla verrattain runsaasti. Se nosti esiin kysymyksen, oliko joidenkin seurojen vähäisten varojen käyttö hevossiitokseen tarpeellista.⁹⁸² Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralle valtionavun tarkempi kohdentaminen merkitsi Maanviljelyshallituksen yritystä saada seura lopettamaan hevuskantakirjansa. Maanviljelysavustusta ei tulisi käyttää hevossiitoksen parantamiseen. Maanviljelysseura ei katsonut voivansa luopua useita vuosia jatkuneesta työstä, jonka se katsoi välttämättömäksi ja johtaneen tavoitteeseensa. Kantakirjaan oli otettu yli 150 siitoshevosta, ja niillä oli kelpo jälkeläisiä, jotka tulisivat vuorollaan seuran näyttelyihin. Molempien läänien hevosjalostuksen parantamisen kannalta oli tärkeää, että kantakirja saataisiin pian painetuksi sisältäen mahdollisesti kuvia tyypillisistä kantakirjahevosista.⁹⁸³ Maanviljelyshallitus kyseenalaisti maanviljelysseuran kantakirjan, mutta seura päinvastoin kiirehti sen painoa tulosten säilyttämiseksi ja jatkumiseksi. Yritys estää maanviljelysseuran kantakirja oli paradoksaalista sen menestykseen ja seuran tuloksiinsa tyytyväisyyteen nähden. Hallinnon hevosmäärärahoja käytettiin hevoshoidonneuvojan hallinnassa, missä näkyi Ernst Fabritiuksen kilpailu valtion kantakirjalla maanviljelysseuran kantakirjaa vastaan sekä riitautuminen Johannes Jernströmin kanssa. Vuonna 1898 myönnettiin varat valtion kantakirjaan, ja hankkeen edetessä oli pyritty ehkä karsimaan päällekkäisiä hevosjalostustoimia.⁹⁸⁴

980 Fabritius, L. 1896, 3–4; Fabritius, L. 1897, 3–4, 7, 16, 40–45; Fabritius, L. 1898, 3–4, 30; Fabritius, L. 1901a, 5–6, 11, 20–22, 27, 30–32.

981 Fabritius, L. 1901a, 114.

982 MvH:n (Nils Grotenfelt) Kiertokirje Kaikkien Talous ja Maanviljelysseurojen Johtokunnille 27.4.1897, osoitettu Uudenmaan ja Hämeen läänin maanviljelysseuralle, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Paradoksaalisesti tähän nähden Grotenfelt oli toisaalta halunnut lisätä maanviljelysseurojen omatoimisuutta. Pietiäinen 1992, 27. Mainittakoon, että edellisenä vuonna maanviljelysseuran keskustelukysymyksissä oli nostettu esiin kantakirjojen perustamistapa sekä mahdollisesti seuroille haettava avustus nautakarjan ja hevosten palkitsemiseen. Kiertokirje johtokunnan jäsenille 29.1.1896, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA.

983 UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 8.10.1897, § 6, § 8, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA. Asiasta ei ole – ainakaan niistä paikoista, joista pitäisi olla – saatavilla lisätietoa Maataloushallituksen arkistosta. Pöytäkirjat 1897, Ca:6, MvHA1, KA; Kirje- ja anomusdiari 1897, Aa:5, MvHA1, KA. Lisäksi maanviljelysseurassa päätettiin lunastaa kuvia palkituista hevosista kantakirjaa varten. UHlM:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 11.11.1897, § 6, Asiakirjat 1897, UHlMA, KA.

984 Ks. luku 3.1.2.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura Johannes Jernström etunenässä taisteli hevoskantakirjansa puolesta. Seura oli jatkanut sitä kantakirjarahastostaan. Kiellostasta huolimatta se jatkoi valtion maanviljelysmäärärahan budjetointia hevosenäyttelyihin sukukirjaan ottoa varten ja jopa korotettuna summana vuodelle 1899, eikä kantakirjan painoasiakaan unohdettu. Vuonna 1898 seura oli budjetoinut varat neljään kantakirjanäyttelyyn, vaikka piti vain kaksi näyttelyä.⁹⁸⁵ Vuonna 1899 asian puolesta taisteltaessa Hyvinkään kantakirjanäyttely pidettiin hevosinfluenssasta huolimatta.⁹⁸⁶

Maanviljelysseurojen pääpaino oli ollut karjassa. Vuonna 1899 maanviljelysseurat eivät yleisesti katsoneet hevoshoittoa ja -jalostusta tehtäväkseen, vaikka toisia mielipiteitä esitettiin.⁹⁸⁷ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mukaan Uudenmaan itä- ja koillisosissa harjoitettiin yleisemmin hevoshoittoa karjanhoidon ollessa jopa halveksittua. Läänin hevoshoido oli edistynyt toisin kuin kananhoito, ja lampaan- ja sianhoidon merkitys oli vähäinen.⁹⁸⁸ Samana vuonna hevoset jäivät entistä syrjempään maanviljelysseurojen määrärahoissa niiden jakoperusteiden muutoksen seurauksena. Kim Björklundin mukaan käänne Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran taloudessa oli merkittävä. Maanviljelys- ja talousseurojen valtion määrärahaa nostettiin merkittävästi vuonna 1899. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminta rajattiin Uudellemaalle, vaikka käytännössä yhteys Hämeeseen säilyi. Aiemmin sen budjetin tärkeitä osia olivat olleet sekä hevos- että karjanhoito, mutta nyt valtion määrärahat kohdennettiin maatalouteen ja sen erikseen määrättyihin sivuelinkeinoihin. Toisin kuin hevoset, karjanhoito sai mittavan valtion määrärahan. Tämä muutti Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran valtionavun painopistettä yhä selvemmin karjanhoitoon.⁹⁸⁹ Johannes Jernström huomasi nautakarjan hevosjalostusta kiitollisemmän aseman määrärahoissa.⁹⁹⁰

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa nautakarjan- ja hevosjalostuksen välillä oli sisäistä kilpailua. Karjakantakirjaa oli kehitetty jo hevoskantakirjan innovaattorien aikana, ja käytäntöön niitä saatiin 1890-luvun jälkipuolella.⁹⁹¹ Valtio tuki maanviljelys-

985 Jernström 1897, XXVII; Jernström 1898, XXXIX–XL, LIV–LVI; Jernström 1899, LXIII–LXVI, LXXIII–LXXV; Jernström 1900, LI–LII, LVI–LVII. Joiltakin vuosilta on eri versioita budjeteista, mutta seurasin painettuja vuosikertomuksia. Ks. esim. UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 13.1.1899, § 2, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

986 A. I. Thandersköldin kirje Johannes Jernströmille 6.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; Johannes Jernströmin kirje Uudenmaan läänin kuvernöörille 8.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA; G. Lungrenin kirje UHlm:lle 10.6.1899, Asiakirjat 1899, UHlma, KA.

987 A. N., ”Hevoshoido ja Maanviljelysseurat”, *Maamies* 16/1899, 132.

988 Jernström 1900, VIII–IX.

989 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 197–201; Jernström 1900, LI–LII, LVI–LVII; Jernström 1899, XXXII–XXXVIII, LXII–LXVI, LXXIII–LXXV; Jernström 1898, XXXIX–XL, LIV–LVI; Björklund 2005, 128–129, 132; Pietiäinen 1992, 27. Ks. myös Mvtn (G. A. S. von Troil) kirje UHlm:lle 15.12.1898 (nro: 1079), Asiakirjat 1898, UHlma, KA; Mvtn (G. A. S. von Troil) kirje UHlm:lle 15.12.1898 (nro: 1073), Asiakirjat 1898, UHlma, KA.

990 J. J., ”Om åtgärder för hästafvelns främjande i vårt land”, *Landtbrukaren* 33/1899, 285–287.

991 Ks. luku 2.1.2 ja luku 3.1.1.

seurojen karjanjalostustyötä. Seppo Simosen mukaan vuonna 1896 perustetun eläinsiitoksen ja karjanhoidon konsulentin virkaan kuului kantakirjan suunnittelu. Herman Savela oli kehitellyt kantakirja-ajatusta vuosikymmenen puolivälissä, mutta ei yrittänyt estää tai kaapata maanviljelysseuran karjakantakirjoja. Tatu Nissisen mukaan Savelan ohjeistuksessa oli määritelty ensimmäinen alku säännölliselle karjan kantakirjanpidolle. Nissisen mukaan se oli suunniteltu toteutettavaksi maanviljelysseurojen kautta, mutta ajatuksena oli pikemminkin koota eri tahojen pienistä kantakirjoista suurempia kantakirjoja. Savela oli nostanut kantakirjat toteutettaviksi erityisesti eläinsiitos- ja sonnyhdistysten kautta, mihin olisi liittynyt tuotantotarkkailua.⁹⁹² Savelan suunnitelma ei Simosen mukaan edennyt käytännössä. Ayshire-kantakirja käynnistettiin Karjansiitosyhdistys Unitaksen kautta vuonna 1897. Simonen pitää sen toimintaa ayshirejalostuksen ja karjantarkastustoiminnan uranuurtajana. Valtio tuki sitä lainalla ulkomaisten siitoseläinten ostamiseksi.⁹⁹³ Suomalaiselle maatiaiskarjalle oli perustettu esimerkiksi Siitosyhdistys Kyyttö itäsuomalaisen maatiaiskarjan jalostamiseksi, ja sen toimintaan kuului kantakirja.⁹⁹⁴ Hevosjalostuksessa kilpailu kantakirjan ylläpitäjän asemasta oli kovempaa kuin karjalla, jonka osalta oli myös viitteitä yhteistyöstä metodin toteuttamiseksi.

Kantakirjojen kamppailussa oli laajemmin kyse hevos- ja karjanjalostuksen sekä yleensä maatalouden kilpailusta rajallisista valtion määrärahoista. Vaikka jotakin asiaa pidettiin tarpeellisena, siihen ei välttämättä riittänyt varoja.⁹⁹⁵ Valtion hevoshoidon tukea arvosteltiin pieneksi muihin maihin verrattuna.⁹⁹⁶ Vuoden 1898 lopulla Maanviljelyshallitus suunnitteli koko maan siitoshevosten ja maatalousalan koneiden näyttelyä Helsinkiin tai sen lähistölle syyskuulle 1900. Maanviljelyshallitus oli vuonna 1897 esittänyt, ettei vielä ollut yleisen maanviljelys- vaan erikoisnäyttelyiden aika. Senaatti oli myöntänyt varat kolmeen karja- ja sikanäyttelyyn, eikä yleinen maanviljelysnäyttely ollut varojen puolesta mahdollinen ennen vuotta 1905. Viime vuosina oli havaittu hevosjalostuksen merkitys maataloudessa ja kiinnostus oman rodun jalostukseen. Sen parhaat edustajat oli koottava yhteen sekä rohkaistava ja herätettävä kiinnostusta asiaan. Yleisölle oli annettava mahdollisuus esittää tulokset ja keskustella tulevaisuuden jalostuseriaatteista, mikä ei olisi mahdollista vain jonkin osan maata käsittävissä näyttelyissä. Maanviljelyshallitus esitti, että näyttelyssä palkittaisiin vain puhtaita suomalaisrotuisia hevosia, mutta puhtaille ulkomaisille hevosroduille olisi oma luokka.⁹⁹⁷

992 Savela 1896, 5, 20, 49–54; Simonen 1950, 57–58, 64; Nissinen 1923, 56–57.

993 Simonen 1950, 64–68; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1897*, 1899, 160.

994 Nissinen 1923, 64–69.

995 Valtion toimet karjanjalostuksen eteen. Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 180–186; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 151–159.

996 Ks. esim. A. N., ”Hevoshoido ja Maanviljelysseurat”, *Maamies* 16/1899, 132–133.

997 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Hänen Keisarilliselle Majesteetilleen 23.11.1898, STO KD 17/316 1898, Ea:3861, KA; Palmgren, Axel, LMvh:n pöytäkirja 23.11.1898, STO KD 17/316 1898, Ea:3861, KA. Asiasta pyydettiin myös lausunnot talous- ja maanviljelysseuroilta. Ks. myös Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje UHlm:lle 1.2.1899, Asiakirjat 1899, UHlmA, KA.

Vaikka hevosen merkitys maataloudessa tunnustettiin, kaikki eivät kannattaneet kallista hevosenäyttelyä. Lisätyssä Maanviljelyshallituksessa nousi esiin kanta, että hevosiin oli käytetty paljon valtion varoja. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ayshire-kantakirjaa ajanut vapaaherra Otto Wrede näki hevoskasvattajien pettymyksen, koska nautakarja sai näyttelyt.⁹⁹⁸ Maatiaiskarjan Kuopion ja Tampereen näyttelyillä oli keskeinen merkitys karjan kantakirjatoiminnan alkuun Itä-Suomen Karjanjalostusyhdistyksessä (1898) ja Yhdistyksessä punasen suomalaisen sarvellisen ja sarvettoman lehmärodun jalostamiseksi Hämeenläänissä (1899) sekä ayshirekarjan Riihimäen näyttelyllä Suomalaisessa Ayrshire-yhdistyksessä (1901).⁹⁹⁹ Tammikuussa 1899 Maanviljelyshallituksen esitys tyrmättiin senaatissa hevosenäyttelyiden osalta, koska niiden järjestämiseen ei nähty syytä. Maanviljelystoimituskunnan edustajina olivat sihteeri J. A. Nordman ja senaattori G. A. S. von Troil.¹⁰⁰⁰ Axel Alfthan liitti tähän Maanviljelystoimituskunnan päällikön vaihtumisen.¹⁰⁰¹ Maanviljelyshallituksen ajamien asioiden toteutus riippui Maanviljelystoimituskunnan päälliköstä. Asioiden etenemättömyyden taustalla saattoivat olla Maanviljelyshallituksen Nils Grotenfeltin ja Maanviljelystoimituskunnan päällikön von Troilin viileät välit.¹⁰⁰²

Vaikuttajien toimiessa usealla saralla samojen yksilöiden kytkeytyminen useisiin hankkeisiin oli 1800-luvun lopulla tavallista. Vaikka kantakirjan rakentumisessa osaksi hevosjalostusta pääpaino oli siirtynyt yksittäisiltä henkilöiltä yhdistyksille ja valtion maataloushallintoon, siinä korostui yhä yksilön merkitys kuten yleensä innovaatioiden leviämässä.¹⁰⁰³ Osan vaikuttajayksilöiden asema oli ollut keskeinen sekä innovaation tulon että rakentumisen aikana, joten uuden jalostustiedon omaksuneiden henkilöiden asema oli ratkaiseva. Asiantuntijuuden lisäksi merkittävää oli kyky nähdä keinot tiedon käyttöönottoon. Asiaan vaikuttivat useat sosiaaliset järjestelmät, mutta asiaansa uskovien johtavien toimijoiden merkitys kantakirjaan oli suurempi kuin hallinnon byrokratian tai

998 Palmgren, Axel, LMvh:n pöytäkirja 23.11.1898, STO KD 17/316 1898, Ea:3861, KA.

999 Sawela 1899; Sawela 1900; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*, 1899, 185; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 158; Simonen 1950, 69–86; Nissinen 1923, 84–92; Kaltio 1958, 14, 18–26; Myllylä 1991, 18–25.

1000 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 26.1.1899, 517, Ca:471, STOA, KA. Ks. myös Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Mvh:lle 26.1.1899, KD 114/258 1898, Ea:24, MvhA1, KA. Ilmeisesti Maanviljelystoimituskunta katsoi, että hevosia oli tuettu pidempään kuin muuta jalostusta. Hevosenäyttely olisi hyödyksi, mutta kustannukset korkeat. Nordman, J. A., Pöytäkirja, STO KD 17/316 1898, Ea:3861, KA.

1001 Axel Alfthanin kirje 8.12.1903, Eb:8, HhnA, KA.

1002 Lähdeoja 1970, 48; Pietiäinen 1992, 27–28. Byrokratiassa oli kyse myös senaattorien maatalouteen suhtautumisesta. K. Antell totesi kesällä 1898, että maanviljelyskokouksen ohjelma olisi painossa, jos joku muu senaattori olisi v.t. päällikkö. Senaattori Tudeer sen sijaan oli suopea maataloudelle. K. Antellin kirje Jernströmille 17.6.1898, Asiakirjat 1898, UHImA, KA. Maataloushallinnossakin saattoi olla erimielisyyttä. Lisätyssä Maanviljelyshallituksessa Otto Wreden arveltiin asettuvan oppositioon Grotenfeltia vastaan. E. J. Strahlen kirje 22.8.1898, Asiakirjat 1898, UHImA, KA.

1003 Ks. esim. Rogers 2003a, 22–28, 37–38, 174, 279–283, 293; Rogers 2003b, 130, 140–141; Inkinen 2000, 150–153; Hölttä 1982, 11, passim. Ks. myös Anttila 1974, 18–19, 184–185.

muun ulkopuolisen tekijän.¹⁰⁰⁴ Kolmen tahon kilpailutilanne oli niin voimakas, että kiista jalostuksen keskeisestä kysymyksestä, suomalaisen hevosen kantakirjan ylläpitäjästä ei ratkennut kantakirjan rakentumisen aikana.

Huippuvuosi 1899

Kantakirjan rakentumisen ajan kehitys ja tulokset perustuivat jatkumoon innovaation edellisestä vaiheesta. Uuden metodin menestys näkyi kolmen johtavan tahon kantakirjojen käytännön toteutuksena, ja uutta jalostusmetodia onnistuttiin tekemään hevoskasvattajille maantieteellisesti laajalti tunnetuksi Suomessa. Nämä olivat rakentumisen ajan tärkeä merkitys innovaation siirtymisessä Suomen hevosjalostuksen perustaksi. Ne merkitsivät Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian neljännen vaiheen, innovaation käyttöönoton ja kokeilun toteutumista.¹⁰⁰⁵ Myös esimerkiksi Gösta Grotenfelt tunnusti kaikki kolme kantakirjaa työhevosrodun kehittämisen perustaksi vuonna 1897.¹⁰⁰⁶ Rakentumisen aika oli alkanut ensimmäisestä kantakirjauksesta vuonna 1893 ja päättyi maanviljelysseuran, Hippoksen ja valtion kantakirjojen siirrettyä osaksi käytännön hevosjalostusta vuonna 1899. Järjestelmän rakentumisen aika oli saavuttanut huippunsa osoittaen ilmiön laajuuden hevosjalostuksessa Suomessa. Sen tuloksena uusi jalostusmetodi oli siirretty laajemmin Suomen hevosjalostukseen vuosina 1893–1899 kuin aiemmin on tiedetty. Prosesin alkuvaiheessa pioneerialueet painottuivat. Innovaatio levisi vähitellen Uudenmaan, Hämeen sekä Turun ja Porin historiallisista lääneistä laajemmin eripuolille Suomea. Sen maantieteellisessä etenemisessä oli yhtenevyys Veikko Anttilan esittämien maatalouden, mutta myös muiden alojen innovaatioiden alueellisiin leviämismuutoksiin Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Kari Inkisen mukaan innovaatioiden tyyppillinen leviämismuutosta oli lounaasta koilliseen.¹⁰⁰⁷

Kantakirjatyo oli lähtenyt voimallisesti liikkeelle erityisesti yhdistysten kautta. Lukumäärältään laajin ja perusteellisin suomalaisen hevosen kantakirjajärjestelmä oli Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralla, ja uusi metodi oli hyväksytty osaksi paikallista hevosjalostusta. Johannes Jernströmin mukaan kantakirja oli vuonna 1899 valmis fakta, joka oli tehnyt läpimurron hevoskasvattajien keskuudessa Uudellamaalla ja Hämeessä. Jernström jätti kantakirjatestamenttinsa Hyvinkään hevosenäyttelyn tuloksia selvittäessään vuonna 1899, jolloin hän uskoi yhä lujasti suomalaisen hevosen kantakirjaan maanviljelysseurojen kautta. Seurassa oli esitetty jo alkuvaiheessa, että Suomen hevoskantakirjat pitäisi perustaa paikallisten maanviljelysseurojen varaan. Hevosjalostus oli niin tärkeä maatalouden ala, että maanviljelysseurojen tulisi edistää sitä kantakirjoilla. Vuonna 1899

1004 Myllyntaus on painottanut teknologian siirron mekanismissa sosiaalisen ympäristön hyväksymisen ja muiden ulkoisten tekijöiden merkitystä, mutta korosti myös yksilön merkitystä. Myllyntaus 1991, 222–227, 244.

1005 Rogers 2003a, 20–22.

1006 Grotenfelt, G. 1897, 155.

1007 Ks. esim. Anttila 1974, passim.; Östman 2004, 19–54, 74–76; Inkinen 2000, 255–257.

seuran esimerkkiä uskottiin seurattavan muissa maan osissa.¹⁰⁰⁸ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa ylistettiin, että sen kantakirjaan voitiin merkitä toisen polven kantakirjahevosiä.¹⁰⁰⁹

1890-luvun viimeisinä vuosina Hippos-yhdistysten kautta metodi levisi maantieteellisesti laajalle. Yksittäisten Hippos-yhdistysten kantakirjat eivät hevosmäärältään ylittäneet Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuraa vuoteen 1899 mennessä, mutta yhdistysten kantakirjahevosten yhteismäärä nousi sitä suuremmaksi viimeistään vuonna 1901. Turun Hippos katsoi edenneensä oikeaan suuntaan suomalaisen hevosrodun jalostuksessa. Yhdistyksessä oltiin tyytyväisiä jäsenten kiinnostukseen hevosjalostukseen, aatteen leviämiseen ja suomalaisen hevostyyppin muodostumiseen. Erityisen ylpeitä oltiin Hippos-yhdistysten kantakirjahevosten menestyksestä Pietarin suuressa hevosnäyttelyssä vuonna 1898. Pietarissa Tanskan valtionkonsulentti Jens Jensen totesi suomalaisten olevan hevosjalostuksessa oikealla tiellä ja näki suomalaisen hevosen ominaisuuksien huomattavan kehityksen.¹⁰¹⁰ Hippos-liike oli onnistunut useiden paikallisten yhdistysten kautta lähes koko Suomessa siinä, mitä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli tavoitellut: maanlaajuista hevosjalostuksen edistystyötä. Myös valtion kantakirjanäyttelyt onnistuttiin pitkän linjan valmistelutyön jälkeen toteuttamaan eripuolilla Suomea vuonna 1899. Vaikka kantakirjahevosiä oli pieni määrä Suomen hevoskantaan¹⁰¹¹ verrattuna (ks. liite 1), määrä oli merkittävä järjestelmän uutuuteen nähden. Kun tarkastellaan kantakirjajärjestelmää kokonaisuutena vuonna 1899, huomataan uuden metodin saavuttama lukumäärällinen vaikuttavuus Suomessa. Vuonna 1899 eri tahojen kantakirjoihin otettiin yhteensä enemmän hevosiä kuin pitkään järjestetyistä valtion kilpa-ajoista merkittiin hevosten parhaimmista *Tilastollisiin tauluihin*.¹⁰¹² Lisäksi vuonna 1899 kantakirjattujen hevosten ohella pääosa aiemmin kantakirjatuista hevosista vaikutti yhä hevosjalostuksessa.

Suomalaisen hevosen kantakirja oli järjestelmän rakentumisen aikana muuttamassa kotieläinjalostukseen suhtautumista Suomessa. Samaan aikaan kotieläinjalostuksen teoretisoitumisen laajuus näkyi kasvavana kiinnostuksena kantakirjaan. Kantakirja oli noussut esiin yleisesti eläinjalostuksessa, ja asiantuntijat olivat pyrkineet jalostuksen modernisointiin hevosta laajemmin tärkeimpinä pidettyjen kotieläinten osalta. Suomalaisen hevosen kantakirjan rakentumisen ajan päättyessä vuonna 1899 sen tulevaisuus näytti kestävältä sekä toteutettujen hevoskantakirjojen että yleisen eläinjalostuksen asenneilmaston näkökulmasta.

1008 J. J., ”Hästutställingen å Hyvinge”, *Landbrukaren* 16/1899, 150; J. J., ”Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar”, *Biet* 3/1893, 54.

1009 Ks. luku 3.2.1.

1010 Ks. esim. Fabritius, L. 1896, 21; Fabritius, L. 1897, 4–6, 40–45; Fabritius, L. 1898, 3–4, 10, 42, 45; Fabritius, L. 1901a, 6, 21–22, 59–60, 64, 78–81, 87, 92, 95.

1011 Vuonna 1899 Suomessa oli 274856 hevosta ja 33630 varsaa. SVT II:8, 29.

1012 Laskin valtion kantakirjahevosiksi kokonsa puolesta kantakirjaan hyväksyttävät hevoset. Vuonna 1899 *Tilastollisiin tauluihin* merkittiin 104 hevosta. Fabritius, L. 1901b, 30–41.

4 Rodunjalostuksen valtakunnallinen läpimurto Suomen hevosjalostuksen perustaksi 1900–1907

Kantakirjainnovaation käyttöönoton ja leviämisen kolmas vaihe, aatteen valtakunnallinen läpimurto kattoi modernin rodunjalostuksen valtakunnallisen läpimurron hevosjalostuksen perustaksi Suomessa vuosina 1900–1907. Ensimmäisenä kysymyksenä tutkin, mikä kantakirjan rakentajatahoista voitti kamppailun kantakirjan hallinnoinnista. Toiseksi osoitan, miten kantakirja saatiin vietyä kestäväällä tavalla hevosjalostukseen Suomessa ja mitkä tekijät johtivat sen valtakunnalliseen läpimurtoon. Nostan suomalaisen hevosrodun syntyprosessin yhä osaksi kotieläinjalostuksen kansainvälistä kehitystä sekä yhdistelmäksi kansainvälisiä jalostusvaikutteita ja kansallisia hevostarpeita. Osoitan kansainvälisesti harvinaiset ominaispiirteet, joiden kautta metodi saavutti valtakunnallisen läpimurron ja jotka ohjasivat kantakirjaan perustuvaa hevosjalostusta Suomessa. Analysoin myös rodunjalostuksen haasteita sekä lopuksi jatkumon merkitystä suomalaisen hevosrodun syntyprosessissa. Kantakirjainnovaation kolmas vaihe vastaa Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian viidettä vaihetta, päätöksen vakiinnuttamista.¹⁰¹³ Lisäksi kantakirjainnovaation yleistymisellä on yhteys Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin kolmanteen vaiheeseen. Siinä innovaatio levisi periferiaan, jossa oli mahdollisia uusia käyttöönottajia.¹⁰¹⁴ Innovaation lopullisessa hyväksymisessä hevosjalostuksen perustaksi voidaan nähdä yhteneväisyys Timo Myllyntauksen teknologian siirron mekanismin vaiheeseen, jossa se siirtyy teknologian vastaanottajamaan käyttöön.¹⁰¹⁵

1013 Rogers 2003a, 20–22.

1014 Hölttä 1982, 11–13.

1015 Myllyntaus 1991, 224–226.

4.1 Uuden jalostusmetodin taantuma

4.1.1 Valtion kantakirjan ensimmäisen yrityksen päätös ja uuden vaiheen alku

Kantakirjauksen loppu

Ernst Fabritiuksen voimat olivat olleet vähissä 1890-luvun viimeisinä vuosina. Hän totesi Jalmari Meurmanille, että hevoshoidonneuvojan virka ei sopinut heikolle fyysikalle. Fabritius valmistautui uuden neuvojan valintaan ja valmisteli virkaan Meurmania useissa viransijaisuuksissa.¹⁰¹⁶ Fabritius kuoli 8.10.1899. Jalmari Meurman nimitettiin tehtävään toistaiseksi neuvojan johtosäännön ja varojen uudistukseen asti.¹⁰¹⁷

Ernst Fabritiuksen kytkeytynyt valtion kantakirja joutui uuteen tilanteeseen. Virkamiehen vaihdoksesta seuranneet käytännön ongelmat hankaloittivat neuvojan työtä. Koska Fabritius oli toiminut sijaisia lukuun ottamatta yksin, kantakirja-asiakirjat olivat olleet hänen varassaan. Fabritiuksen kuolemaa seurasi laaja asiakirjojen etsintä. Ernst Almar Fabritius lähetti isänsä hevoshoidonneuvojan arkiston Maanviljelyshallitukselle 23.11.1899. Se sai kuolinpesältä kaksi laatikkoa asiakirjoja, jotka lähetettiin v. t. hevostenkasvatuksen neuvoja Jalmari Meurmanille. Hänen tuli tutkia, mitä laatikoissa oli ja hyväksyttiinkö joidenkin tärkeiden virka-asiakirjojen puuttuminen. Tämän jälkeen Maanviljelyshallitus ilmoittaisi kuolinpesälle, oliko arkisto vastaanotettu täydellisenä tai pyytäisi puuttuvia asiakirjoja.¹⁰¹⁸ Mitä puuttuviin diaarikirjoihin tuli, E. A. Fabritius kertoi keränneensä virka-asiakirjat mahdollisimman hyvin. Hän epäili, että viime vuosina hänen isänsä ei luetteloinut kirjeitä, vaan ajatteli konseptien muodostavan diaarin. Sairastelun takia työn virallinen puoli oli saattanut jäädä osittain huomiotta. Asiakirjoja saattoi myös kadota siirreltäessä arkistoa ympäri Suomea.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁶ Ks. esim. Ernst Fabritiuksen kirje Jalmarille 8.1.1898, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje 4.11.1898, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje Jalmarille 18.12.1898, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 5.1.1899, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 24.4.1899, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje Jalmarille 8.5.1899, JMk2, LKA; Ernst Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 11.6.1899, JMk2, LKA; M. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 17.9.1899, JMk2, LKA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 3.10.1899, JMk2, LKA; E. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 20.6.1898, JMk1, LKA.

¹⁰¹⁷ Mvh:n (Nils Grotenfelt) tiedonanto 23.10.1899 (nro: 1481), JMk3, LKA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) tiedonanto 17.11.1899 (nro: 1611), JMk3, LKA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 23.10.1899 (nro:1483), KD 129/149 1899, Ea:199, MvtkA, KA.

¹⁰¹⁸ E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 12.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje v.t. hevostenkasvatuksen neuvojalle 11.1.1900, Eb:5, HhnA, KA; Mvh:n (Theodor Forssell) kirje v.t. hevostenkasvatuksen neuvojalle 22.11.1900, Eb:5, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje Mvh:lle 23.11.1899, KD 111/258 1899, Ea:28, MvhA1, KA. Ernst Almar Fabritius oli Ernst Fabritiuksen poika, joka oli tunnettu aktivisti venäläistämispoliitikan vastustustoimissa ensimmäisellä sortokaudella. Uola, Mikko, "Fabritius, Almar (1874–1953)", Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5460/>, luetu 14.3.2017.

¹⁰¹⁹ E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 20.4.1900, Eb:5, HhnA, KA. Hevoshoidonneuvojan asiakirjoja saatettiin lähettellä myös yksittäin. Mila Fabritiuksen kirje Jalmari Meurmanille 29.10.1899, JMk2, LKA.

Jalmari Meurman keskittyi valtion kantakirjassa ensin aiemman toiminnan selvittelyyn. Meurman selvitti E. A. Fabritiukselta Maanviljelyshallituksen pyytämiä tietoja. Fabritius, Meurman ja Maanviljelyshallitus olivat lähettäneet toisilleen ristiin luettelot Jyväskylän, Oulun ja Hämeenlinnan kantakirjanäyttelyiden palkitsemisista. Palkintovarojen tilityksissä oli epäselvyyttä, ja ylijääneen palkintosumman puuttumista selvitettiin pitkään.¹⁰²⁰ Turun hevosityhdistyksen tilinteko kantakirjarahoista oli ollut Maanviljelyshallituksen virkamiehellä lähes vuoden. Hän ei ollut lähettänyt sitä neuvojalle, koska virka oli ollut vähän hunningolla.¹⁰²¹ E. A. Fabritius toimitti lopulta puuttuvat rahat Meurmanille. Ensimmäisten valtion kantakirjanäyttelyiden tilitykset saatiin päätökseen Maanviljelystoimituskunnassa 8.5.1900.¹⁰²² Lisäksi Meurman selvitti vuoden 1899 kantakirjanäyttelytuloksia keväeseen 1901 saakka.¹⁰²³

Axel Alfthan epäili keväällä 1901, oliko koko kantakirjaa toteutettu, vaikka aavisteli Fabritiuksen kantakirjajärjestelmän olleen käytössä vuodesta 1896 tai 1897 alkaen. Alfthan totesi: ”[m]inä en ymmärrä että semmoista ensinkään voi olla olemassa kun en minä tiedä asiasta muuta kuin että Fabritius on tehnyt ehdoituksen ja samoin toimittanut koe tarkastuksen hevosten merkitsemistä varten kantakirjaan hänen ehdoituksensa mukaisesti, mutta olen kuullut väitettävän että ehdotus on hyväksytty ja kantakirjaan vuotuisesti merkitty hevosiakin. Miten liene.”¹⁰²⁴ Alfthan tiedusteli Jalmari Meurmanilta Fabritiuksen kantakirjan olemassaolosta. Hän pyysi kantakirjaehdotusta sekä tietoa, miten paljon hevosia oli niihin merkitty, missä tilaisuuksissa kantakirjaus oli tehty, oliko Meurmanin aikana tarkastettu hevosia kantakirjaan ja oliko hän ollut tyytyväinen järjestelmään.¹⁰²⁵ Koska Meurman edusti korkeinta hevosjalostuksen johtoa, valtion kantakirjan jatko riippui hänestä.

1020 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje v.t. hevoskasvatuksen neuvojalle 31.10.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 12.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 16.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 28.11.1899, Eb:4, HhnA, KA; Meurman, Jalmari 14.4.1899, Tili valtion siitosoriittien ostamista varten allekirjoittaneen käytettäväksi myönnetystä matkakrediitistä Pohjoismaiden Osakepankissa K. ja T. varten, Eb:4, HhnA, KA; Förslag till Redovisning öfver... B. Stamboksanslaget, Eb:4, HhnA, KA. Ks. myös E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 3.10.1899, JMk2, LKA.

1021 Mvh:n kirje J. Meurmanille 5.1.1900, Eb:5, HhnA, KA.

1022 Mvh:n kirje J. Meurmanille 5.1.1900, Eb:5, HhnA, KA; E. A. Fabritiuksen kirje J. Meurmanille 20.4.1900, Eb:5, HhnA, KA; Mvh:n (Karl Johan Forsberg) kirje Mvtk:lle 27.4.1900, KD 64/132 1900, Ea:202, MvtkA, KA; Mvh:n (Karl Johan Forsberg) kirje Suomen valtionkonttorille 27.4.1900 (jäljennös, nro 591), Da:23, MvhA1, KA; Mvh:n pöytäkirja 27.4.1900, § 7, Ca:9, MvhA1, KA; Meurman, Jalmari 14.4.1899, Tili valtion siitosoriittien ostamista varten allekirjoittaneen käytettäväksi myönnetystä matkakrediitistä Pohjoismaiden Osakepankissa K. ja T. varten, Eb:4, HhnA, KA; Förslag till Redovisning öfver... B. Stamboksanslaget, Eb:4, HhnA, KA.

1023 Ks. myös esim. Carl Laurinin kirje Jalmari Meurmanille 12.3.1900, Eb:5, HhnA, KA; N. Foreliuksen kirje 10.4.1900, Eb:5, HhnA, KA; N. Foreliuksen kirje 8.2.1901, Eb:6, HhnA, KA; H. Suonion kirje 26.4.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1024 Axel Alfthanin kirje 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1025 Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 22.4.1901, Eb:6, HhnA, KA; Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

Metodi oli Jalmari Meurmanille tuttu. Hän oli perehtynyt valtion kantakirjaan sijaitaessaan Ernst Fabritiusta, ja hänen isänsä Agathon Meurmanin Wiesti oli kantakirjattu myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan.¹⁰²⁶ Meurman tunsi kantakirjan teoriassa ja käytännössä ja näki sen tärkeänä osana hevosjalostusta 1900-luvun alussa.¹⁰²⁷ Tästä huolimatta Meurman ei jatkanut neuvojan kaudellaan Fabritiuksen kantakirjanpitoa.¹⁰²⁸ Kantakirjalomakkeista ja oriin kantakirjanumerosta tehtiin yksittäisiä tiedusteluja, mutta ne koskivat ainakin osittain vuoden 1899 näyttelyitä.¹⁰²⁹ Innovaatioteorioissa painottuu vaikuttajajaksilöiden asema, mikä näkyi myös valtion kantakirjan katkeamisessa Ernst Fabritiuksen kuolemaan.¹⁰³⁰ Tämä osoitti metodin uutuutta. Kantakirja ei ollut vakiinnuttanut asemaansa hevosjalostuksessa Suomessa, mutta katkeaminen ei johtunut neuvojan tai yleisön tietämättömyydestä.

Jalmari Meurman ei jatkanut kantakirjaa hevoshoidon neuvojan viran perustehtävien runsauden takia. Meurmanista välittyi kuva kiireisestä neuvojasta, joka ei ehtinyt vastata kaikkiin kyselyihin eikä hoitaa kaikkia virka-asioita välittömästi. Hänellä ei ollut aikaa yksityisille hevoskasvattajille eikä kaikkiin esitelmiin.¹⁰³¹ Veli Otto Meurman totesi kilpajojen vievän paljon Jalmari Meurmanin aikaa ja katsoi hänen tarvitsevan agronomin apu-

1026 Ks. esim. Toivio 2012, 18–19. Meurmanin sijaisuudesta kantakirjanäyttelyissä. Ks. myös esim. Louhi, ”Hevosnäyttely”, *Pervä-Pohjolainen* 7.3.1899; ”Kantakirjamerkkitsemis- ja varsanäyttelyyn”, *Uusi-Savo* 19.6.1899. Meurman oli toiminut v. t. hevoshoidon neuvojana hetken vuonna 1898 sekä lähes koko vuoden 1899. Ansioluettelo, JMK3, LKA. Ks. luku 3.1.2.

1027 Ks. esim. Meurman, Jalm., ”Suomalainen hevoshuolto ja kuinka se saavutetaan”, *”Keski-Suomen” Maanviljelys- ja talousosasto* 13.9.1902, nro 17, *Lisälehti ”Keski-Suomen”* nro 106, 257–264.

1028 Hevoshoidon neuvojan arkistossa ei ole tästä viitteitä vuosina 1900–1904, vain vuoden 1899 näyttelyiden selvittelyä jatkettiin keväseen 1901. Ks. Eb:5–9, HhnA, KA. Hevoshoidon neuvojan arkiston ohella muuallakaan senaatin alaisessa maataloushallinnossa ei ole viitteitä kantakirjan käytännön toteutuksesta Jalmari Meurmanin hevoshoidon neuvojan kaudella. Kirjediaari 1900, 120–162, Aa:40, Mvta, KA; Kirjediaari 1901, 120–174, Aa:41, Mvta, KA; Kirjediaari 1902, 120–171, Aa:42, Mvta, KA; Kirjediaari 1903, 130–185, Aa:43, Mvta, KA; Kirjediaari 1904, 130–182, Aa:44, Mvta, KA. Maataloushallituksen kirje-luettelokaan ei vuosina 1900–1904 viittaa kantakirjan käytännön toteutukseen (kirjeet tarkastettu), joten systemaattinen diaarin läpikäynti ei ollut tarpeen. Kirjerekisteri 1900, Bc:6, MvA1, KA; Kirjerekisteri 1901, Bc:7, MvA1, KA; Kirjerekisteri 1902, Bc:8, MvA1, KA; Kirjerekisteri 1903, Bc:9, MvA1, KA; Kirjerekisteri 1904, Bc:10, MvA1, KA. Ks. myös esim. Nordenstreng, A., Kertomus hevoshoidon neuvojan toimesta v. 1904, KD 84/248 1905, Kansio 107, MvkoA1, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1900*, 1901, 152–156; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 155–163; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1902*, 1904, 168–174; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 159–165; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1904*, 1907, 137–140.

1029 N. Foreliuksen kirje 10.4.1900, Eb:5, HhnA, KA; N. Foreliuksen kirje 8.2.1901, Eb:6, HhnA, KA; H. Suonion kirje 26.4.1901, Eb:6, HhnA, KA. Tosin eräs henkilö kertoo ostaneensa kantakirjatamman, muttei kerrota mihin kantakirjaan tamma kuului. W. von Bonsdorffin kirje 6.4.1902, Eb:7, HhnA, KA.

1030 Ks. esim. Rogers 2003a, 22–28, 37–38, 174, 279–283, 293; Rogers 2003b, 130, 140–141; Hölttä 1982, 11, passim; Inkinen 2000, 150–153.

1031 Ks. esim. L. Fabritiuksen kirje Meurmanille 13.6.1901, Eb:6, HhnA, KA; Theodor Forssellin kirje 14.5.1902, Eb:7, HhnA, KA; Waasan läänin Maanviljelysseuran Johtokunnan (Aug. Malm) kirje Jalm. Meurmanille 21.4.1903, Eb:8, HhnA, KA; Arvi Hahlin kirje 18.5.1903, Eb:8, HhnA, KA; Mv:n (Robert Gripenberg) kirje J. Meurmanille 6.7.1903, Eb:8, HhnA, KA; Paavo Nousiaisen kirje Meurmanille 25.3.1904, Eb:9, HhnA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 159–160.

laisekseen.¹⁰³² Vuonna 1902 Jalmari Meurman pahoitteli isälleen Agathon Meurmanille vähäistä kirjoittamistaan: ”Kylläkin sen tiedän, ettei kiire maailmasta lopu, mutta kun pääsisin siihenkin, että voisin kaikessa rauhassa omistaa jonkin ajan kotini ja omaisteni hyväksi, ilman että kaikenlaiset hevosjutut y. m. häiritsisi ajatuksia, olisin tyytyväinen.”¹⁰³³

Hevoshoidonneuvoja oli tarkoitus nimittää virkaan sen uudistusten jälkeen.¹⁰³⁴ Otto Meurman kysyi, eikö Jalmari Meurmanin pitäisi lähteä ulkomaille lisäämään asiantuntemustaan tulevaan virantäyttöön, josta hän aavisti tulevan kilpailua varsinkin fennomaanille.¹⁰³⁵ On mahdollista, että Jalmari Meurman ei olisi ottanut vastaan vakituista virkaa. Meurmanilla oli osaan neuvojan töistä sijaisia,¹⁰³⁶ ja työläs virka oli yksi aktiivisen hevosvaikuttajan useista toimista. Hän osallistui laajasti yhdistystoimintaan, ja hänellä oli monia luottamustoimia. Meurman oli mukana esimerkiksi useissa hevosityhdistyksissä ja perustamassa yhdistystä hämäläisen maatiaiskarjan jalostamiseksi. Myös yksityisasiat haittasivat viran hoitoa. Meurman osti kotikartanonsa Liuksialan vuonna 1900, perusti Liuksialan karjanhoitajakoulun vuonna 1901 ja meni naimisiin vuonna 1902.¹⁰³⁷ Axel Alftan tunsu Meurmanin maanviljelijän kevätkiireet,¹⁰³⁸ mutta oli pahoillaan Jalmari Meurmanin erotessa v. t. hevoshoidonneuvojan tehtävästä 1.1.1905.¹⁰³⁹ Valtion kantakirjan katkeamisessa oli kyse ylityöllistetyn hevoshoidonneuvojan toiminnasta aikana, jolloin kantakirja ei ollut vakiintunut hevoslainsäädännön osaksi. Meurmanin sanoin ”koko roska” järjestettäisiin pian uudelleen.¹⁰⁴⁰

1032 Otto-veljen kirje Jalmari Meurmanille 14.11.1899, JMk3, LKA.

1033 Jalm. Meurmanin kirje isälleen 7.2.1902, JMk4, LKA.

1034 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 23.10.1899, KD 129/149 1899, Ea:199, Mvta, KA.

1035 Otto-veljen kirje Jalmari Meurmanille 14.11.1899, JMk3, LKA.

1036 Ainakin vuonna 1901 Ludvig Fabritius hoiti osan neuvojan virkatehtävistä. Mvh:n (Nils Grotenfelt) päätös 19.2.1901 (nro: 425), Kansio nro 9, H:1, EFA, ÅAB. Esimerkiksi vuoden 1902 ruununoriiden tarkastuksiin Meurman oli anonut sijaisen muiden virkatöidensä ja yksityistenkin asioiden takia. Mvh:n (Robert Gripenberg) päätös 28.10.1902 (nro: 1890), Eb:7, HhnA, KA. Vuonna 1903 L. Fabritius oli hänen sijaisenaan ruununasiamiehenä osassa kilpa-ajoista Meurmanin lääkärintodistuksen perusteella. Mvh:n (Robert Gripenberg) välipäätös 20.5.1903 (nro: 1041), Eb:8, HhnA, KA. Maanviljelyshallitus myönsi vapautuksen myös osalle ruununoriiden tarkastuksista yksityisasioiden ja lääkärintodistuksen nojalla yleisestä hermostumisesta. Gunnar Coléruksen kirje 15.6.1903, Eb:8, HhnA, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) päätös 18.7.1903 (nro: 1472), Eb:8, HhnA, KA. Myös 1904 yksityisten asioiden takia Meurman vapautettiin oriiden tarkastuksista, ja sijaisena oli Onni Schärhund. Mvh:n (Robert Gripenberg) päätös 6.9.1904 (nro: 1527), Eb:9, HhnA, KA.

1037 Ansioluettelo Jalmari Fredrik Meurman, JMk3, LKA; Meurman, Jalmari, Elämäkerrallisia tietoja, JMk3, LKA; Mattsson 1942, 362–363; Toivio 2012, 10–17, 21–24. Meurman ihanno i suomalaista hevosta ja oli kiinnostunut karjanjalostuksesta. Ks. myös Atso Pajumaan haastattelu 5.11.2010.

1038 Axel Alftanin kirje 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1039 Mvh:n (Robert Gripenberg) päätös 6.9.1904 (nro: 1536), Eb:9, HhnA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1904*, 1907, 137; Axel Alftanin kirje 18.10.1904, Eb:9, HhnA, KA. Arvid Nordenstreng saattoi toimia hevoshoidonneuvojan tehtävässä jo vuoden 1904 lopussa. Ks. esim. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Nordenstrengille 30.12.1904, Eb:10, HhnA, KA. Myös monen toimen mies Axel Alftan oli ylityöllistetty ja vähällä erota hevoseurastaan. Axel Alftanin kirje 10.12.1903, Eb:8, HhnA, KA.

1040 N. Foreliuksen kirje 10.4.1900, Eb:5, HhnA, KA.

Kantakirjan toisen aallon valmistelu osana lakiuudistusta

Vuoden 1893 hevoslainsäädäntöä oli pyritty uudistamaan Ernst Fabritiuksen johdolla Maanviljelyshallituksessa vuodesta 1896 lähtien.¹⁰⁴¹ Lisätyssä Maanviljelyshallituksessa¹⁰⁴² todettiin vuonna 1897, että hevosasia kuului enemmän urheilua kuin maanviljelyä tukevien hevosystäväinyhdistysten sijaan maanviljelysseuroille. Hevoset eivät olleet niille vieraita, minkä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirja osoitti. Hevosystäväinyhdistysten tuki ehdotettiin siirrettäväksi maanviljelysseuroille, ja hevoset olisi otettava niiden ohjelmaan.¹⁰⁴³ Fabritiuksen mukaan kantakirjan merkitys systemaattisessa hevosjalostusohjelmassa oli niin suuri, että sitä ei voitu enää sivuuttaa.¹⁰⁴⁴

Vuonna 1898 Maanviljelyshallitukseen kutsuttiin asiantuntijoita keskustelemaan lakiuudistuksesta. Sortavalan seminaarin lehtori Arvid Thorsten Birger Genetzin, kunnallisneuvos Fredrik Wilhelm Lagerstedtin, tilanomistaja Hjalmar Branderin ja konsulentti Johan Herman Savelan lisäksi Ernst Fabritiuksen kuoleman jälkeen hänen tilalleen tulivat v. t. hevoshoidonneuvoja, agronomi Jalmari Meurman ja läänineläinlääkäri Ludvig Fabritius, jotka käsittelivät asiaa Maanviljelyshallituksen kanssa joulukuussa 1899. Maanviljelyshallitus teki ehdotuksen julistuksesta määrärahasta hevosjalostuksen parantamiseksi, muutetuista määräyksistä ruununoriista, muutetuista säännöistä yleisille ravikilpailuille, näyttelyistä siitosoriille ja yksivuotiaille varsoille sekä tammoille varsa vierellään, hevossiitoksen konsulentin johtosäännöstä sekä säännöistä hevosten arvosteluun ja ottoon suomalaisen hevosrodun kantakirjaan 20.12.1899.¹⁰⁴⁵ Axel Alfthan arveli sen tulleen tunnetuksi hevoskasvattajien piirissä.¹⁰⁴⁶ Hevoslainsäädännön perin pohjainen uudistuspyrkimys saattoi olla valtion kantakirjan katkeamisen taustalla. Ehdotuksesta alkoi valtion kan-

1041 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 2.10.1896, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 6.4.1896, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Keisarilliselle majesteetille 20.12.1899, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Lakiuudistuksesta Fabritiuksen kaudella. Ks. STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Fabritius, Ernst, Betänkande angående kronohingstarnas värksamhet och de åtgärder, som borde vidtagas för att värksammare befrämja hästafveln i landet; afgifvet af instruktören för hästafveln i april 1896, huhtikuu 1896, Da:1, HhnA, KA; Fabritius, Ernst, Förslag till ändring i vissa delar af Nådiga Kungörelse innefattande föreskrifter om inköp af afvelhingstar för kronans räkning samt deras vård och placering. Gifven i Helsingfors den 30 November 1893, syyskuu 1896, Da:1, HhnA, KA; Forssell, Theodor, LMvh:n pöytäkirja 27.11.1896, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA; Forssell, Theodor, LMvh:n pöytäkirja 28.11.1896, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA. Ks myös Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi”, *Maamies* 1/1906, 4.

1042 Lähdeoja 1970, 51–53.

1043 Forssell, Theodor, LMvh:n pöytäkirja 30.11.1897, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA.

1044 Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 11.10.1897, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Ernst Fabritiuksen kirje Mvh:lle 18.11.1897, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1045 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Keisarilliselle majesteetille 20.12.1899, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Laajemmin lainsäädännön etenemisen vaiheista. Ks. KD 17/26 1898, Ea:21, MvhA1, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 31.12.1897 (nro: 2129), KD 5/151 1898, Ea:195, MvtkA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 23.10.1899 (nro: 1484), KD 130/149 1899, Ea:199, MvtkA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 22.11.1899 (nro: 1661), KD 143/152 1899, Ea:200, MvtkA, KA. Ks. myös *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*, 1901, 143–144.

1046 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi”, *Maamies* 1/1906, 4.

takirjan toisen aallon valmistelu, ja se kytkettiin valtion hevosjalostuspolitiikkaan. Ernst Fabritiuksen kautta uudistuksessa oli jatkumo valtion kantakirjan ensimmäiseen vaiheeseen, ja myös Jalmar Meurman tunsu sen kantakirjasäännöt vuodelta 1895.¹⁰⁴⁷ Meurmania kunnioitettiin hevosalan arvostettuna johtohenkilönä.¹⁰⁴⁸ Hänellä oli mahdollisuus vaihtaa valtion kantakirjaan auktoriteetti- ja asiantuntijavallan näkökulmasta.¹⁰⁴⁹

Maanviljelyshallitus jätti lakiehdotuksen senaatin harkittavaksi. Tuloksia hevosrodun parannuksessa ei ollut saavutettu nopeasti, joten se ehdotti määrärahan korotusta. Hevosjalostus olisi oltava yhden virkamiehen hoidossa. Koska hevoshoidon neuvojan työ lisääntyisi, anottiin viran vakinaistamista, samoja etuja kuin karjansiitoksen ja -hoidon konsulentilla sekä apulaista. Maanviljelyshallitus ehdotti myös hevossiitoksen parantamisen siirtoa hevosystäväinyhdistyksiltä maanviljelys- ja talousseuroille. Hevosystäväinyhdistykset edustivat urheilumiehiä, eikä niitä ollut kaikilla paikkakunnilla. Jotta hevosta kehitettäisiin tarvetta vastaavaksi kovempaan työhön ja yhtenäiseen suuntaan, jalostus oli organisoitava uudelleen.¹⁰⁵⁰ Uudistuksiin kytkettiin kantakirja. Ravikilpailuihin saivat osallistua suomalaisen hevosrodun kantakirjahevokset, ja tarvittaessa kantakirja-arvostelu ratkaisisi sijoituksen. Ruununorisäännöissä mainittiin tamman kantakirjan numero. Jalostuksen määrärahan korotusanomus sisälsi kantakirjan julkaisun. Myös hevostonäyttelyt kytkettiin kantakirjaan. Maanviljelys- ja talousseurat pitäisivät näyttelyt hevosten ottamiseksi suomalaisen hevosrodun kantakirjaan.¹⁰⁵¹

Sääntöehdotuksen mukaan kantakirjaan otettiin vähintään 3-vuotiaita oriita ja tammoja, jotka olivat sekoittumatonta suomalaista rotua ja puhdasta suomalaista tyyppiä. Hevosen luonteen, ominaisuuksien ja rakenteen tuli vastata vaatimuksia, jotka voitiin asettaa energiselle, voimakkaalle, ketteräjalkaiselle ja maan olosuhteisiin sopivalle työhevostyypille. Hevosen tuli olla kengättömänä säkäkorkeudeltaan vähintään 150 cm ja vapaa perinnöllisistä sairauksista. Poikkeuksellisesti siinä sai olla 1/8 ulkomaista verta, jos se oli suomalaista tyyppiä. Yksivärisillä hevosilla oli etusija, ja isot valkoiset merkit hyväksyttiin poikkeustapauksissa. Vanhempien hevosten etu oli huomattavat jälkeläiset, ja

1047 Meurman, Jalm., ”Suomalainen hevosmuoto ja kuinka se saavutetaan”, *”Keski-Suomen” Maanviljelys- ja talousosasto* 13.9.1902, nro 17, *Lisälehti ”Keski-Suomen”* nro 106, 258.

1048 Ks. esim. Johannes Jernströmin kirje Hj. Meurmanille 14.6.1902, Eb:7, HhnA, KA; Waasan läänin Maanviljelysseuran Johtokunnan (Aug. Malm) kirje Jalm. Meurmanille 21.4.1903, Eb:8, HhnA, KA. Meurmanin auktoriteetistä. Ks. myös Atso Pajumaan haastattelu 5.11.2010.

1049 Ks. myös Helminen 2013, 21–22.

1050 Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Keisarilliselle majesteetille 20.12.1899, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1051 Förslag till Hans Kejslerliga Majestäts nådiga kungörelse, innefattande förändrade stadgar för de allmänna traftäflingarna med hästar i Finland, § 4, § 7, § 12, (No: 41. 17.2.1900, Mvkt), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Underdånigt förslag till Hans Kejslerliga Majestäts nådiga Kungörelse innefattande förändrade föreskrifter om inköp af afvelshingstar för kronans räkning samt deras vård och användning, §2, § 6, § 15, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Underdånigt förslag till Hans Kejslerliga Majestäts nådiga Kungörelse angående beviljadt anslag till befrämjande af hästafveln i landet, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Underdånigt förslag till Nädig Kungörelse angående utställningar för afvelshingstar samt för ett års gamla föl och ston med föl vid sidan, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

nuorempien hevosten etu oli tunnetut vanhemmat. Palkintolautakuntaan kuuluivat hevosjalostuksen konsulentti, Maanviljelyshallituksen valitsema asiantuntija sekä talous- ja maanviljelysseurain edustaja.¹⁰⁵² Maanviljelyshallituksen ohjeissa vuonna 1900 näkyi kantakirjan tavoittelu yhtenä kokonaisuutena.¹⁰⁵³ Maanviljelystoimituskunnan välipäätöksen 17.4.1900 jälkeen ehdotuksesta tiedusteltiin läänien kuvernöörien, hevosystäväinyhdistysten ja maanviljelysseurojen mielipiteitä.¹⁰⁵⁴ Jalostuksen uudelleenorganisoinnista käytiin laajaa polemiikkaa.¹⁰⁵⁵

Talonpoikaissäätö jätti J. R. Wuolijoen johdolla anomusehdotuksen hevospäärärahän korotuksesta helmikuussa 1900. Valtion tiedettiin panostavan hevosiin enemmän muissa maissa, kuten Tanskassa. Hevoskasvatuksen taloudellinen merkitys yhdistettiin kansantaloudellisen tilan parantamiseen, ja merkitys huomattiin myös Talousvaliokunnassa ja säätyjen keskustelussa. Maataishevonen oli tärkeä viennissä ja erityisesti oman maan maataloudessa. Porvarissäädystä Genetz piti varojen puutteen takia kantakirjan toteutusta vaikeana.¹⁰⁵⁶ Muilla maatalouden aloilla ja etenkin karjataloudessa suuremmilla määrärahoilla oli saavutettu tuloksia. Säädyt pitivät hevoskasvatusta tärkeänä pääelinkeinon haarana ja anoivat vähintään 100 000 markan korotusta toukokuussa 1900.¹⁰⁵⁷

Maaliskuussa 1900 Maanviljelys- ja talousseurojen toisen edustajainkokouksen mukaan seurojen tuli edistää hevoskasvatusta ja tukea paikallisia yhdistyksiä, mihin niille olisi myönnettävä hevospäärärahä. Valiokunta piti kantakirjaa välttämättömänä järkipärisen hevoskasvatuksen edistämiseksi ja ehdotti sitä jokaisen maanviljelys- ja talousseuran pii-

1052 Underdånigt förslag till Regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen”, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1053 ”Maanviljelyshallituksen ehdotus ohjeiksi hevosten arvostelemiselle niiden ottamista varten ”Suomalaisen hevosrodun kantakirjaan”, teoksessa *Maanviljelyshallituksen ehd. aset. yl. ravikilp. hevospille Suomessa*, 1900, 22–24.

1054 Kirjediaari 1900, 120, Aa:40, Mvta, KA. Ks. myös esim. Mvta:n (G. v. Troil) kirje Uudenmaan läänin kuvernöörille 17.4.1900 (konsepti, nro:254), Da:56, Mvta, KA; Mvta:n (G. v. Troil) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 17.4.1900 (konsepti, nro:131), Da:56, Mvta, KA.

1055 Ks. myös esim. Hästvänner, ”Föreslagna åtgärder rörande hästafveln I”, *Landbrukaren* 2/1900, 33–39; Hästvänner, ”Föreslagna åtgärder rörande hästafveln II”, *Landbrukaren* 3/1900, 43–45; En bland experterna, ”De föreslagna åtgärderna rörande hästafveln”, *Landbrukaren* 4/1900, 59–62; E. F. Reiniuksen kirje 18.5.1900, Eb:5, HhA, KA.

1056 *Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1900 vuoden valtiopäivillä I*, 103–106, 134; ”Talousvaliokunnan mietintö N:o 13 Talonpoikaissäädylle jätetyn anomusehdotuksen johdosta, joka tarkoittaa suuremman valtionmäärärahan myöntämistä hevoskasvatuksen edistämiseksi”, Anomusmietintö N:o 28, Helsinki 1900, *Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1900 V*, 1–15; *Protokoll förda des Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1900 II*, 835–837; *Protokoll förda des Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1900 III*, 908–918; *Suomen pappissäädyn pöytäkirjat valtiopäiviltä v. 1900 II*, 1192–1199; *Borgareständets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1900 II*, 897–899; *Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1900 vuoden valtiopäivillä III*, 1281–1287, 1363.

1057 ”Suomen Valtiosäätyjen alainen anomus suuremman valtionmäärärahan myöntämisestä hevoskasvatuksen edistämiseksi”, Valtiosäät. Anom – Anomusmiet. N:o 28, *Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1900 V*, 1–3. Valtion karjan- ja hevosjalostustoimien vertailua. J. J., ”Om åtgärder för hästafvelns främjande i vårt land”, *Landbrukaren* 33/1899, 285–287.

riin. Kokouksessa ei oltu yksimielisiä, kuuluiko hevoshoido maanviljelys- ja talousseuroille vai hevosystäväinyhdistyksille. Johannes Jernström kannatti maanviljelysseurojen kantakirjoja ja arveli, että pari seuraava voisivat pitää yhteistä kantakirjaa. Kokouksen määrittelemän kantakirjajonon mukaan maanviljelys- ja talousseurojen tuli tukea niiden alueen kantakirjaa, mutta sen ylläpitäjää ei määritelty.¹⁰⁵⁸

Senaatin pyydettyä yhdistyksiltä lausuntoa Uudenmaan hevosystäväinseura kutsui hevosystäväinyhdistysten edustajat Helsinkiin 27.–28.5.1900. Paikalla olivat Hämeenlinnan hevosystäväinyhdistyksestä v. t. hevossiitoksen neuvoja, agronomi Jalmari Meurman, Turun Hevosystäväinyhdistyksestä läänineläinlääkäri Ludvig Fabritius, Vaasan läänin hevosystäväinyhdistyksestä insinööri R. Calamnius, Keski-Suomen Hevosystäväinseurasta kaupunginviskaali N. Geitel, Viipurin läänin hevosystäväinyhdistyksestä tilanomistaja Albin Ramstén ja kartanonomistaja A. Klockars, Mikkelin läänin Hevosystäväinyhdistyksestä insinööri J. Sarlin, Keski-Karjalan hevosystäväinseurasta pankinjohtaja Axel Alfthan ja maanviljelijä J. Holopainen sekä Uudenmaan läänin Hevosystäväinyhdistyksestä kollegia-assessori Oskar Ståhlberg, agronomi Johannes Jernström, vapaaherra A. Standertskjöld, lääketieteen tohtori, vapaaherra O. von Hellens, varakihlakunnantuomari Georg Ehrnrooth, agronomi L. Hagelstam, vapaaherra Hj. Stackelberg ja kartanonomistaja S. Lindholm sekä kokouksen jälkimmäisessä osassa Sortavalan hevosystäväinseurasta lehtori A. Th. Genetz. Kuopion Hevosystäväinyhdistys lähetti otteen johtokunnan pöytäkirjasta. Valitettiin, että muutoksia olisi päästy lähemmäs, jos yhdistykset olisivat saaneet antaa lausuntonsa ennen valmiita lakiuudistuksia ja ehdotusta hevosten arvostelusta suomalaisen hevosrodun kantakirjaan.¹⁰⁵⁹

Kantakirja nähtiin uutena keinona, jolla oli perustava merkitys hevosjalostukseen.¹⁰⁶⁰ Hevosystäväinyhdistykset ja maanviljelysseurat eivät olleet yksimielisiä kantakirjasta. Kaikki eivät nähneet aluksi tarkoituksenmukaisena, että ravikilpailuihin saisivat osallistua vain kantakirjahevokset. Niille ehdotettiin pientä aikahyvitystä, mutta kantakirja-arvostelun merkitystä ravikilpailuiden tuloksiin vastustettiin.¹⁰⁶¹ Toisaalta ehdotettiin,

1058 Schroeder 1900, 3, 7, 108–112.

1059 Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1060 Ks. esim. v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteetille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1061 Yhdistysten, seurojen ja läänien kuvernöörin mielipiteiden pääkohdat on koottu käsin vuonna 1904 painettuihin Maanviljelyshallituksen sääntöehdotuksiin kilpa-ajoista, ruununoriista, hevosenäyttelyistä ja kantakirjasta. Viitataan näihin muistiinpanoihin ja yhdistysten alkuperäisiin lausuntoihin. Painetut säännöt lienevät samat kuin aiemmin, koska Maanviljelyshallitus ei tehnyt niihin muutoksia. Landtbrukssyrelsens förslag till förordning, innefattande förändrade stadgar för de allmänna traftäflingar med hästar i Finland, Helsinki 1904, 2, 7, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Ks. myös esim. Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; UHlm:n (Wilhelm Brummer & Johannes Jernström) kirje Mvtk:lle 4.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keisarillisen Suomen talousseuran (Gustaf Cygnaeus) kirje 31.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Turun hevos-

että raveissa palkittu tamma palkittaisiin kantakirjaoriin varsasta.¹⁰⁶² Lausunnoissa oli myös huomio ruununoriin sopimisesta kantakirjaan.¹⁰⁶³

Kantakirjavaatimusten asettamista vaikeutti, että suomalaisen hevosen rotuominaisuuksia oltiin vasta määrittämässä. Niissä tuli näkyä tavoiteltu suunta, mutta Suomessa olisi myös oltava vaatimukset täyttäviä hevosia. Axel Alfthanin mielestä hevosen rakenteelta vaadittiin sellaista, mitä harvoin oli puhtaassa suomalaisessa hevosessa, eivätkä kaikki vaatimukset vastanneet nykykäsitystä suomalaisen hevosen perikuvasta. Katsottiin, ettei pitäisi puhua puhtaan suomalaisen hevosen perikuvasta vaan ominaisuuksista, koska liian tarkka määritelmä olisi haitaksi asetukselle. Ulkomaisen veren mahdollisuus teki sekoittumattoman suomalaisen hevosrodun määrityksen hankalaksi.

Kantakirjavaatimusten suurin kritiikki kohdistui suomalaisen hevosen yhtenäiseen tyyppiin. Turun hevosystäväinyhdistyksen mukaan oli jalostettava yhtä hevostyyppiä, koska erilliset tyypit jalostettaisiin yhtenäiseksi suomalaiseksi hevostyyppiksi. Yhtä kantakirjaa vastusti erityisesti Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura. Hämäläinen ja savo-karjalainen hevostyyppi olivat niin erilaiset, ettei niistä voisi saada yhtä puhdasta suomalaista hevostyyppiä ja sekoittumatonta suomalaista rotua. Tarvittaisiin vähintään kaksi kantakirjaa, joita ylläpitäisi yksi tai useampi seura. Perusteena olivat erilaiset hevosjalostustarpeet eri osissa maata. Etelä- ja Länsi-Suomessa tarvittiin maanviljelyyn raskaampaa ja suurempaa hevosta (hämäläinen hevonen), ja Pohjois- ja Itä-Suomeen sopi kevyempi hevonen (savo-karjalainen tyyppi). Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mukaan säännöt vastasivat sen työhevuskantakirjaa¹⁰⁶⁴, joten ne sopivat työhevoselle. Tässä näkyi kantakirjapioneerin vaikutus valtion kantakirjan toisessa aallossa. Erilaiset hevosarpeet ilmenivät erityisesti korkeusvaatimuksessa, jonka alennusta lausunnoissa esitettiin 148 cm:in osassa Suomea. Myös hevosten koeajoa ehdotettiin. Asia kytkeytyi maatalouden

ystäväinyhdistyksen (Joh. Fr. Holländer) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 19.9.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeen läänin Maanviljelysseuran (K. Göös) lausunto 17.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeenläänin Hevosystäväin seuran Johtokunnan (J. R. Wuolijoki) lausunto 12.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Viipurin läänin Maanviljelysseuran johtokunnan kirje Viipurin kaupungin maistraatille 19.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Mikkelin hevosystäväin yhdistyksen (John Sarlin) kirje keisarille (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Kuopion Hevosystäväin Yhdistyksen (J. F. Malmberg) kirje Mvrtk:lle (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keski-Karjalan Hevosystäväin seuran (Axel Alfthan) lausunto (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1062 Keski-Suomen Maanviljelysseuran Johtokunnan (J. Kurikka) kirje Keisarille (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1063 Landtbruksstyrelsens förslag till förordning innefattande förändrade föreskrifter om inköp af afvelshingstar för kronans räkning samt deras värd och användning, Helsinki 1904, 13, 15, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Ks. myös esim. Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteetille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeen läänin Maanviljelysseuran (K. Göös) lausunto 17.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeenläänin Hevosystäväin seuran Johtokunnan (J. R. Wuolijoki) lausunto 12.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1064 Ks. polemiikki. En bland experterna, ”De föreslagna åtgärderna rörande hästafveln”, *Landtbrukaren* 4/1900, 62.

modernisaation alue-eroihin ja väestörakenteeseen: suurtiloilla oli uudenaikaisia, maata syvempään muokkaavia raskaita maataloustyökoneita, ja pienemmillä tiloilla työvälineet olivat perinteisiä. Keski-Karjalan hevosystäväinyhdistyksen Axel Alfthanin mukaan maanviljely ei kaivannut raskaampaa hevosta, ja pikkuviljelijälle sopi kepeämpi ja ketterämpi hevonen, eikä työhevosen perikuvaa tarvittu.¹⁰⁶⁵ Esimerkiksi Saksassa jalostettiin useita työhevosrotuja eri alueilla.¹⁰⁶⁶

Jalostusta perusteltiin maatalouden, teollisuuden ja liikenteen tarpeilla.¹⁰⁶⁷ Muualla hevosrotuja tiedettiin aletun kasvattaa erityistarkoituksiin. Alfthanin mukaan yhteen hevoseen oli mahdotonta yhdistää niin erilaisia ominaisuuksia kuin hevoselta nykyään vaadittiin.¹⁰⁶⁸ Lausunnoissa näkyi sekä maatais- että risteytysrotu: jalompia hevosia ratsuväen ratsuiksi ja vaunuhevosiksi sekä raskaampia maataloushevosia raskaampia koneita varten.¹⁰⁶⁹ Turun hevosystäväinyhdistyksen perustelu puhtaasta suomalaisesta hevosesta osoitti, ettei roturiitaa ollut ratkaistu.¹⁰⁷⁰ Alfthan piti Maanviljelyshallituksen ehdotus-

1065 Landtbruksstyrelsens förslag till regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen”, Helsinki 1904, 20–21, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Ks. myös esim. Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Turun hevosystäväinyhdistyksen (Joh. Fr. Holländer) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 19.9.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteetille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; UHlm:n (Wilhelm Brummer & Johannes Jernström) kirje Mvtk:lle 4.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeen läänin Maanviljelysseuran (K. Göös) lausunto 17.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeenläänin Hevosystäväin seuran Johtokunnan (J. R. Wuolijoki) lausunto 12.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Waasan läänin maanviljelysseuran johtokunnan (Edv. Björkenheim) kirje Keisarilliselle Majesteetille 31.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Viipurin läänin Maanviljelysseuran johtokunnan kirje Viipurin kaupungin maistraatille 19.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Mikkelin hevosystäväin yhdistyksen (John Sarlin) kirje keisarille (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keski-Karjalan Hevosystäväin seuran (Axel Alfthan) lausunto (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Maatalouden innovaatioiden leviämistä. Anttila 1974, 60–140, 167–206; Östman 2004, 19–58, 74–76.

1066 Scharnhöly 1999, 114–117. Ks. myös Comberg 1984, 536–541.

1067 Ks. esim. v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteetille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keisarillisen Suomen talousseuran (Gustaf Cygnaeus) kirje 31.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Turun hevosystäväinyhdistyksen (Joh. Fr. Holländer) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 19.9.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Hevosen merkityksestä maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020, 261–274.

1068 Keski-Karjalan Hevosystäväin seuran (Axel Alfthan) lausunto (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Hevosroduista. Ks. Wrangel 1906, 48–204.

1069 Ks. esim. Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteetille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; UHlm:n (Wilhelm Brummer & Johannes Jernström) kirje Mvtk:lle 4.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Hämeen läänin Maanviljelysseuran (K. Göös) lausunto 17.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Rakuunarykmentin hevostarve oli pieni verrattuna koko maan hevostarpeeseen, eikä sillä ollut merkitystä hevosjalostuksen päälinjaan.

1070 Ks. esim. Keisarillisen Suomen talousseuran (Gustaf Cygnaeus) kirje 31.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Turun hevosystäväinyhdistyksen (Joh. Fr. Holländer) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 19.9.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

ta roskana.¹⁰⁷¹ Hän näki kantakirjan välttämättömänä järkiperaisessä hevoskasvatuksessa ja teki siitä oman ehdotuksensa vuonna 1901. Sen perustaminen puhtaalle rodulle oli vaikeaa, koska hevoskasvatus oli ollut suunnittelematonta, eikä Suomessa ollut yhtenäistä hevostyyppiä. ”Universaali”-hevosen aika oli ohi. Puhtaan suomalaisrotuisen työhevosen rinnalla tarvittiin keveämpi ajohevostyyppi, jalostettu suomalainen hevonen. Molemmille olisi perustettava kantakirja. Jälkimmäisessä risteytys ulkomaisilla roduilla oli mahdollista, ja siihen voitiin ottaa ulkomaisia puoliverihevosia.¹⁰⁷² Jalmari Meurman piti ajatuksesta, mutta näki sen mahdottomaksi toteuttaa.¹⁰⁷³

Maanviljelyshallitus oli esittänyt kantakirjaa ja hevosjalostusvarojen ohjausta maanviljelys- ja talousseuroille ja ottanut maatalouden hevosjalostuksen ohjenuoraksi. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mukaan hevoshoido tulisi täyteen oikeuteensa maataloudessa. Työ jalostuksen edistämiseksi yhdistyi muiden maatalouden osien parannukseen, ja maanviljelysseuroilla oli valmiina maan kattava verkosto. Hevosystäväinyhdistykset kritisoivat syrjäytystään valtion hevosjalostuksesta. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran mukaan maanviljelysseurat eivät jättäisi hevosityhdistyksiä ulkopuolelle, ja laajemminkin kannatettiin yhteistyötä niiden välillä.¹⁰⁷⁴

1071 Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 22.4.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1072 Aan [Alfthan] 1901, 3, 12–35; Axel Alfthanin kirje 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA; ”Hevoskasvatukseen ja ehdotuksia sen kohottamiseksi”, *Maamies* 22/1901, 351–353.

1073 Meurman, Jalm., ”Suomalainen hevostuoto ja kuinka se saavutetaan”, *”Keski-Suomen” Maanviljelys- ja taloussasto* 13.9.1902, nro 17, *Lisälehti ”Keski-Suomen”* nro 106, 259–261.

1074 Landtbrukssstyrelsens förslag till förordning, innefattande förändrade stadgar för de allmänna traftäflingar med hästar i Finland, Helsinki 1904, 2, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Landtbruksstyrelsens förslag till förordning innefattande förändrade föreskrifter om inköp af afvelshingstar för kronans räkning samt deras vård och användning, Helsinki 1904, 10, 12, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Landtbruksstyrelsens förslag till förordning, angående utställningar för afvelshingstar samt för ett års gamla föl vid sidan, Helsinki 1904, 18–19, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Landtbruksstyrelsens förslag till regler för hästars bedömande i och för intagning i ”Stambok för den finska hästrasen”, Helsinki 1904, 21, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Ks. myös esim. Ehrnrooth, Georg, Hagelstam, Lennart, von Hellens, O. & Jernström, Johannes 6/1900, Pöytäkirja maan hevosystäväinyhdistysten kokouksesta 27.–28.5.1900 (oikeaksi todistettu jäljennös), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; v. t. Uudenmaan läänin kuvernöörin kirje keisarilliselle majesteeille 8.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; UHlm:n (Wilhelm Brummer & Johannes Jernström) kirje Mvtk:lle 4.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keisarillisen Suomen talousseuran (Gustaf Cygnaeus) kirje 31.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Viipurin läänin kuvernöörin (N. von Rechenberg) kirje Mvtk:lle 27.12.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Viipurin läänin hevosystäväinyhdistyksen (Albin Ramstén) kirje Mvtk:lle 4.10.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Itä-Karjalan maanviljelysseuran johtokunnan (Oskar Nissinen) kirje Mvtk:lle 8.8.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Viipurin läänin Maanviljelysseuran johtokunnan kirje Viipurin kaupungin maistraatille 19.7.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Mikkelin hevosystäväin yhdistyksen (John Sarlin) kirje keisarille (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Kuopion läänin kuvernöörin (Edvard Krogius) kirje Mvtk:lle 30.3.1901, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Kuopion Hevosystäväin Yhdistyksen (J. F. Malmberg) kirje Mvtk:lle (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Keski-Karjalan Hevosystäväin seuran (Axel Alfthan) lausunto (päiväämätön), STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran (J. Erkki Hällström) kirje Kuopion läänin kuvernöörille 27.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Oulun läänin hevosystäväinyhdistyksen (F. W. Pentzin) kirje Oulun läänin kuvernöörille 16.5.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Turun hevosystäväinyhdistyksen (Joh. Fr. Holländer) kirje Turun ja Porin läänin kuvernöörille 19.9.1900, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Turun Hippoksen kokouksessa nousi esiin ajatus myös itäisestä ja läntisestä palkintoalueesta. Fabritius, L. 1901a, 16–17.

Huhtikuussa 1901 kaikkien lausuntojen saavuttua senaatissa esitettiin Maanviljelyshallituksen lakiehdotus, lausunnot ja Maanviljelyshallituksen pyyntö saada puolustautua huomautuksiin, mihin senaatti myöntyi.¹⁰⁷⁵ Maanviljelyshallitus teki asiasta välipäätöksen toukokuussa 1902 ja antoi lausuntonsa Maanviljelystoimituskunnalle. Maanviljelyshallitus ei muuttanut ehdotustaan. Kaikki olivat hyväksyneet sen, eivätkä huomautukset olleet ristiriidassa lain periaatteiden kanssa.¹⁰⁷⁶

Maanviljelyshallitus oli tiedottanut Maanviljelystoimituskuntaa maanviljelys- ja talousseurain edustajiston aloitteesta hevoshoidon edistämisestä lokakuussa 1900, mutta oli odottanut lakilausuntoja hevosjalostuksen edistystoimien käsittelyyn.¹⁰⁷⁷ Säätyjen aloite määrärahojen korotuksesta eteni keisarilta senaattiin, joka oli pyytänyt Maanviljelyshallituksen lausuntoa marraskuussa 1900.¹⁰⁷⁸ Syyskuussa 1902 Maanviljelyshallitus lähetti hevoshoidonneuvojan sekä karjanjalostuksen ja -hoidon konsulentin lausunnot. Se pyysi lain uudistusehdotusta odottamaan vastausta säätyjen aloitteeseen. Jos aloitteeseen suostuttaisiin, se voisi täydentää ehdotusta oikean määrärahan mukaan.¹⁰⁷⁹

Maanviljelyshallitus antoi lausuntonsa viranomaislausuntojen jälkeen, mutta ilmoitti Maanviljelystoimituskunnalle joulukuussa 1902, että tämän jälkeen oli ilmennyt muita kysymyksiä. Se esitti lakiehdotuksen ratkaisun siirtoa senaatissa, kunnes sai Maanviljelyshallitukselta uuden hevosjalostusehdotuksen sen kanssa ratkaistavaksi.¹⁰⁸⁰ Tammelan Hippos¹⁰⁸¹ oli herättänyt kysymyksen valtion siitoskeskuksesta loppuvuonna 1902. Siitä pyydettiin Jalmari Meurmanin, maanviljelys- ja talousseurojen sekä hevosyhdistysten lausunnot. Lisätty Maanviljelyshallitus käsitteli siitoskeskuksen ja oriaseman perustamista. Maanviljelyshallitus anoi aiemman, vähemmän syvemmäksi katsomansa kysymyksen lyk-
käystä. Maaliskuussa 1903 hevos- ja maanviljelysseurat kannattivat siitoskeskusta. Esimer-

1075 Kirjediaari 1900, 120, Aa:40, MvtkA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 18.4.1901, 436–437, Ca:498, STOA, KA; Mvtk:n (Valfrid Spåre) kirje Mvh:lle 18.4.1901, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA.

1076 Mvtk:n (Valfrid Spåre) kirje Mvh:lle 18.4.1901, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA; Mvh:n (Alfred Sjöström) kirje Keisarilliselle Majesteetille 13.5.1902, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA. Ks. myös Lappu Mvh:n mielipiteestä, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA; Föredr. mem. i Hästfrågan, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA; Förslaget om intagande i stambok, Bilag till föredr. mem, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA; Förslaget till stadgar för de allmänna traftäflingarna med hästar i Finland, Bilag till föredr. mem, KD 30/28 1901, Ea:33, MvhA1, KA. Ks. myös *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1902*, 1904, 168.

1077 A. E. Björkenheimin kirje Mvh:lle 5.10.1900, KD 153/152 1900, Ea:203, MvtkA, KA; Mvh:n (Nils Grotenfelt) kirje Mvtk:lle 31.10.1900 (nro: 1404), KD 153/152 1900, Ea:203, MvtkA, KA. Pöytäkirjassa tosin viitattiin säätyjen anomukseen määrärahaan kantakirjasta. Mvh:n pöytäkirja 31.10.1900, § 28, Ca:9, MvhA1, KA. Asiaa oli saatettu käsitellä senaatissa myös 29.11.1900. Se oli kuitenkin yliviedetty diaarista ja asian käsittely jatkui myöhemmin. Kirjediaari 1900, 152, Aa:40, MvtkA, KA.

1078 Mvtk:n (O. Zitting) kirje keisarille 22.12.1904 (konsepti, nro: 983), Da:62, MvtkA, KA; Mvtk:n (Valfrid Spåre) kirje Mvh:lle 15.11.1900 (nro: 684), KD 47/30 1900, Ea:39, MvhA1, KA.

1079 Mvh:n (R. Gripengerg) kirje Mvtk:lle 11.9.1902 (konsepti, nro: 1623), Da:36, MvhA1, KA.

1080 Mvh:n (R. Gripengerg) kirje Mvtk:lle 13.12.1902, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1081 Mannerheim, J., Lausunto hevossiittola-asiassa antanut Tammelan Hippoksen toimikunnan esimies, Helsinki 1902, Kansio 117, PpKH, KK.

kiksi Jalmari Meurman mainitsi kuitenkin yhä kantakirjan.¹⁰⁸² Niitä olisivat velvollisia pitämään siitosyhdistykset.¹⁰⁸³ Axel Alfthan vertasi hevoskasvattajien kontrollointia saksalaiseen voimakkuuteen.¹⁰⁸⁴ Hevospiirien vastustuksesta huolimatta Maanviljelys- ja talousseurojen edusmieskokous katsoi vuonna 1904 lain johdonmukaiseksi suunnitelmaksi hevosasian edistämiseen.¹⁰⁸⁵

Hevoslakia käsiteltiin senaatissa uudelleen joulukuussa 1904¹⁰⁸⁶: säätyjen anomus suu-remmasta määrärahasta hevosjalostukseen, Maanviljelyshallituksen ehdotus muutoksiksi määräykseen ruununoriista ja ravikilpailuista, hevosnäyttelyistä ja virallisen suomalaisen hevosen kantakirjan perustamisesta sekä niistä johtuva määrärahan korotusvaatimus. Axel Alfthan kummasteli, miksi valtiosäätyjen esitys johti vasta nyt tulokseen¹⁰⁸⁷. Senaatti jätti keisarille anomuksen hevosmäärärahan korotuksesta, ehdotuksen neuvojanviran vakinaistamisesta ja senaatin oikeudesta neuvojan johtosäännön vahvistamiseen. Vuodesta 1905 alkaen yleisistä varoista esitettiin säätyjen aloitteen mukaan vuosittain 160 000 mk hevosjalostuksen parantamiseen. Varat ohjattiin ruununoriisiin, ravikilpailuihin ja muihin senaatin määräämiin hevosjalostuksen parannustoimiin, joiden rahanjaosta senaatti saisi päättää kokeilun jälkeen¹⁰⁸⁸. Senaatin mukaan hevosjalostuksen avustus valtionvaroista¹⁰⁸⁹ oli sen merkitykseen sekä muihin maatalouden aloihin ja karjanhoitoon nähden riittämä-

1082 Mvtk:n (Valfrid Späre) kirje Mvh:lle 27.12.1902, KD 159/326 1902, Ea:45, MvHA1, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 7.1.1903, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kiertokirje Talous- ja maanviljelysseuroille, hevosystäväinyhdistyksille ja Hippos-yhdistyksille (Ei Tam-melan) 13.12.1902 (nro: 2287, konsepti), Da:37, MvHA1, KA. Ks. esim. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:ille 19.2.1904 (nro: 388), KD 36/138 1904, Ea:220, MvtKA, KA; Mannerheim, J., Lausunto hevossiit-tola-asiassa, Helsinki 1902, KD 36/138 1904, Ea:220, MvtKA, KA; Sammandrag af inkomna utlåtanden i frågan om inrättade af ett afvelscentrum för den finska hästrasen, KD 36/138 1904, Ea:220, MvtKA, KA; Jalm. Meurmanin kirje Mvh:lle 7.11.1902, KD 36/138 1904, Ea:220, MvtKA, KA; J. Meurmanin, G. Ehrnroothin, J. Mannerheimin, A. Bärlundin ja O. v. Hellensin kirje 6.4.1903, KD 36/138 1904, Ea:220, MvtKA, KA; Mvtk:n (A. O. W. Kihlman) kirje Mvh:lle 8.3.1904, KD 19/331 1904, Ea:58, MvHA1, KA. Ks. myös Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 2.1.1903, Eb:8, HhnA, KA; Arvid Nordenstrengin kirje J. Meurmanille 9.3.1903, Eb:8, HhnA, KA; ”Suomalainen hevossiitos”, *Maamies* 7/1903, 136–137; ”Toimenpiteitä Suomen hevosjalostuksen edistämiseksi”, *Maamies* 9/1903, 160–162. Hevospolemiikki jatkui yhä loppuvuonna 1903. Aan kirjekortti (päiväämätön), Eb:8, HhnA, KA.

1083 Meurman, Jalm., ”Suomalainen hevostuoto ja kuinka se saavutetaan”, *”Keski-Suomen” Maanviljelys- ja talousosasto* 13.9.1902, nro 17, *Lisälehti ”Keski-Suomen”* nro 106, 262–264.

1084 Aan, ”Hevoskasvatuksen edistämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 21/1903, 328–330. Alfthan tunsii Tanskan kantakirjojen kehityksen. Ks. esim. Aan, ”Hevoskasvatuksesta meillä ja muualla”, *Maamies* 8/1901, 126.

1085 ”Maanviljelys- ja talousseurojen edusmiesten neljäs kokous”, *Maamies* 6/1904, 102–103.

1086 Säätyjen anomuksesta senaatilta oli pyydetty lausunto huhtikuussa 1904.

1087 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi”, *Maamies* 1/1906, 4.

1088 Ehdotukseen rahojen käytön muuhun tarkoitukseen kuului kantakirja. Zitting, Oskar, Underdånigt förslag till Nädig förordning angående anslag till befrämjande af hästafveln i landet, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1089 Vuosittaiset hevosjalostusvarat olivat olleet 55 000 mk. Vuonna 1897 ne olivat nousseet 3 000 mk hevoshoitonneuvojalle sekä 4000 mk. Valtionapua nautakarjansiitoksen ja meijerialan parantamiseen saatiin yli 250 000 mk.

tön. Valtion tuki hevosityhdistyksille katsottiin tuottavaksi hevosjalostuksen parantamisessa, mutta asiantuntevan henkilön oli valvottava toimia. Hevoshoidon-neuvojan virka oli työläs sivutoimi. Maanviljelyshallitus oli anonut parannusta marraskuussa, mihin senaatti ei ollut suostunut¹⁰⁹⁰. Koska yksi virkamies ei pystyisi hoitamaan laajaa työtä ja jotta saataisiin pätevä henkilö, senaatti esitti nyt viran¹⁰⁹¹ vakinaistamista ja samaa palkkaa kuin kotieläinjalostuksen ja karjanhoidon konsulentilla. Jos keisari hyväksyisi ehdotukset, senaatti anoi oikeutta päättää niiden voimaantulosta.¹⁰⁹²

Helmikuussa 1905 keisari antoi asetuksen hevoshoidon edistämisen korotetuista määrärahoista, ja senaatin tehtäväksi jäi määrätä asetuksen voimaantulo ja tarkemmat määräykset ruununoriista, yleisistä ravikilpailuista ja muista hevoshoidon edistämistoimista. Keisari vahvisti senaatin esityksestä asetuksen neuvojanvirasta hevoshoidon edistämiseksi, ja senaatin vahvistettavaksi jäi neuvojan johtosääntö. Senaatti määräsi asetukset voimaan kesäkuusta 1905.¹⁰⁹³ Senaatin päätös 31.5.1905 tarkemmista määräyksistä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi kumosi vanhat lait. Siinä määrättiin hevossiitosliitoista, Suomen hevosrodun kantakirjasta, Suomen rotua olevien hevosten palkitsemisesta, valtion ravikilpailuista ja kruununsiitosoriista. Määräykset astuivat voimaan 1.1.1907 ja kantakirjaehto valtion ravikilpailuissa sekä palkitsemiseen piirinäyttelyissä 1.1.1908.¹⁰⁹⁴

Maatalouden lainvalmistelut olivat pitkiä prosesseja.¹⁰⁹⁵ Kantakirjan näennäisesti hidasta tuloa lakiin selittivät hevoslakien uudistuksen mittavuus ja valtion byrokratia. Hevoset saattoivat joutua kilpailemaan huomiosta maatalouden muiden uudistusten kanssa. Etenemisessä oli kyse hallinnon henkilöiden intresseistä ja suhteista. Axel Alfthan yhdisti hevoslain pysähtymiseen Maanviljelystoimituskunnan päälliköiden vaihdokset, mikä monimutkaisti käsittelyä.¹⁰⁹⁶ Vuonna 1900 toimituskunnan päällikkö senaattori, vapaa-herra G. A. S. von Troil erosi helmikuun manifestin seurauksena. Hänen tilalleen mää-

1090 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje senaatille 6.9.1904 (nro:1551), STO KD 43/318 1904, Ea:4047, KA; Päätös (O. Zitting), STO KD 43/318 1904, Ea:4047, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 15.11.1904, 754–755, Ca:543, STOA, KA.

1091 Ks. myös Zitting, Oskar, Förslag till Nädig förordning, angående inrättande af en konsulentjänst för hästafveln, STO KD 1/315 1900, Ea:3922, KA.

1092 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 22.12.1904, 1881–1892, Ca:544, STOA, KA; Mvtk:n (O. Zitting) kirje keisarille 22.12.1904 (konsepti, nro: 983), Da:62, MvtkA, KA; Kirjediaari 1900, 120, Aa:40, MvtkA, KA.

1093 25. Armollinen Asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista, *Asetuskoelma* N:o 10/1905, 7; 26. Armollinen Asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 10–12; 27. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös siitä milloin Armollinen asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten ja Armollinen asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista tulevat voimaansa, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 15; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 9.3.1905, 266–268, Ca:548, STOA, KA.

1094 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 25–46; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 31.5.1905, 2305–2308, Ca:551, STOA, KA.

1095 Ks. esim. Pietiäinen 1992, 32.

1096 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi”, *Maamies* 1/1906, 4.

rättiin kuvernööri, salaneuvos K. R. K. W. Spåre. Heillä kummallakaan ei ollut yhteyksiä maatalouteen. Välit Maanviljelyshallitukseen kylmenivät, ja ylitirehtööri Nils Grotenfeltin mukaan asiat eivät edenneet. Pienetkin asiat jouduttiin viemään Maanviljelystoimituskuntaan. Spåre kuoli heinäkuussa 1903. Kasvitieteen professori Alfred Osvald Kihlman oli tehtävässä vuoden 1905 suurlakkoon asti. Grotenfelt oli sairastelustaan huolimatta pysynyt virassa poliittisen tilanteen takia, mutta kuoli helmikuussa 1902. Häntä seurasi Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston v. t. johtaja, vapaaherra Robert Edvard Gripenberg. Hän oli karja- ja meijerialan tienraivaaja ja puutarhaviljelyn asiantuntija, mutta ei aloitteentekijä. Maanviljelyshallituksen työ jatkui Jukka-Pekka Pietiäisen mukaan suunnilleen ennallaan, ja painopiste oli karjataloudessa.¹⁰⁹⁷ Asioiden etenemiseen vaikuttivat vuoden 1899 helmikuun manifestin seuraukset.¹⁰⁹⁸ Maanviljelyshallitus oli toiminut Maanviljelystoimituskunnan suojassa, mutta venäläistämistoimet vaikuttivat myös siihen. Senaatti ei halunnut edistää uudistuksia, joiden tulos ei ollut varma. Monia maatalousuudistuksia vietiin silti lakiin.¹⁰⁹⁹

Paine valtion kantakirjaan oli ollut vahva. Ernst Fabritiuksen kuolemasta huolimatta asian valmistelu oli edennyt Jalmari Meurmanin hevoshoidonneuvojan kaudella vaihteittain kohti kantakirjan nostoa ensimmäisen kerran osaksi hevoslainsäädäntöä. Lainvoima antoi kantakirjalle merkittävän aseman hevosjalostuksen ohjaajana, ja hevosvaikuttajat olivat ymmärtäneet päätösten perustavanlaatuisen merkityksen. Valtion kantakirjan valmistelu osana hevoslain pitkää muutosprosessia on tuntematon suomalaisen hevosen historia-kuvassa,¹¹⁰⁰ mutta vaihe oli valtion kantakirjalle välttämätön sekä tärkeä hevosjalostuksen modernisaatiolle Suomessa.

4.1.2 Maanviljelysseuran hevuskantakirjan päätös 1902

Katkos kantakirjanäyttelyissä 1900

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura ei pitänyt yhtäkään kantakirjanäyttelyä vuonna 1900.¹¹⁰¹ Mikäli maanviljelysseura olisi nähnyt valtakunnallisen hevospäätöksen

1097 Pietiäinen 1992, 27–32, 38, 35; Lähdeoja 1970, 48, 53; Konttinen 1950, 23–26.

1098 Ks. Tiitinen 2009, 129–133; Savolainen 1996a, 118–153; Jussila 1996, 221–237; Savolainen 1996b, 317–323.

1099 Konttinen 1950, 23–25; Lähdeoja 1970, 54–56; Pietiäinen 1992, 28–29, 32–35, 38–40.

1100 Ks. esim. Ojala 2014, 38–40; Ojala 1996, 61; Pesonen 2007, 31.

1101 Kantakirjaa ei mainita vuosikertomuksessa, eikä kantakirjarahastossa ollut muutoksia vuonna 1900. Jernström 1901, XXXIV, LXII–LXIII. Björklundin mukaan ko. vuonna ei pidetty muita näyttelyitä. Björklund 2005, 80.

riittäväksi, sen peruunnuttua seura olisi ehtinyt järjestää näyttelyn, koska tieto asiasta saatiin tammikuussa 1899.¹¹⁰²

Maanviljelysseurojen vähäinen panos hevosiin liitettiin siihen, etteivät ne olleet saaneet määrärahoja hevoshoittoon sekä määrärahojen pienuuteen. Vuonna 1900 useat seurat olivat edistäneet lisämäärärahalla karjanhoitoa, mutta hevosten osalta ne olivat saattaneet vain tukea hevosyhdistyksiä tai kengityskouluja. Johannes Jernström totesi vuonna 1899, ettei hevosjalostuksen pitäisi olla näin vieras maanviljelysseuroille, joiden tehtäväksi hän nimesi hevoskantakirjat.¹¹⁰³ Kielloista huolimatta Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura päätti käyttää kantakirjaan osan valtion maanviljelysmäärärahasta. Seura jatkoi järjestelmää omilla varoillaan kantakirjarahastosta, ja vuodelle 1900 oli budjetoitu varat hevosten palkitsemisiin.¹¹⁰⁴ Erimielisyys varojen käytöstä kytkeytyi Maanviljelyshallituksen ja maanviljelysseurojen valtakysymykseen ja maanviljelyspiirien pyrkimykseen irrottautua Maanviljelyshallituksen holhouksesta. Jukka-Pekka Pietiäisen mukaan suhteet kärjistyivät 1890-luvun lopulla. Kysymys liittyi valtiovallan suhtautumiseen vapaaseen järjestötoimintaan.¹¹⁰⁵

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa oli myös sisäistä hajaannusta.¹¹⁰⁶ Lisäksi koska seura joutui käyttämään kantakirjaan omia varojaan, niistä oli kilpailua. Hevosasian edistämisen painopiste siirtyi hevoshoitajaoppilaiden opiskelun tukemiseen maatiloilla Uudellamaalla. Vuodelle 1900 oli budjetoitu varat hevosten palkitsemiseen ja hevoshoitajaoppilaille, joten ne eivät sulkeneet toisiaan pois, mutta oppilaiden tuki oli suurempi.¹¹⁰⁷ Karjanjalostuksella oli hevosia paremmat mahdollisuudet etenkin karjanhoidon saatua erillisen määrärahan vuonna 1899. Koska valtion määräraha oli tärkeä, hevoshoidon asema heikkeni seuran taloudessa.¹¹⁰⁸ Erillisen määrärahan takia karjan edistämistoimet eivät suoraan kilpailleet hevosten kanssa samoista rahoista.

1102 Maanviljelysseuran mukaan oli aika sen erikoisnäyttelyille suurten kesänäyttelyiden sijaan. Björklund 2005, 70–80.

1103 ”Lyhyt katsaus vuoden 1900 maataloudellisiin tapahtumiin II”, *Maamies* 3/1901, 34; Aan, ”Hevoskasvatuksen edistämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 21/1903, 328–329; J. J., ”Om åtgärder för hästafvelns främjande i vårt land”, *Landtbrukaren* 33/1899, 287.

1104 Ks. luku 3.2.2. Jernström 1900, LI–LII; Jernström 1901, LIV–LVI, LXII–LXIII.

1105 Pietiäinen 1992, 38–39; Lähdeoja 1970, 46, 53.

1106 Uudenmaan läänin maanviljelysseura haki Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralta mitattavaa avustusta, jota ei myönnetty. Björklund 2005, 129–130; UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 26.1.1900, § 4, Asiakirjat 1900, UHlMA, KA; Kirje Uudenmaan läänin Maanviljelysseuran Johtokunnalle (päiväämätön, allekirjoittamaton), Asiakirjat 1900, UHlMA, KA.

1107 UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 26.1.1900, § 3, Asiakirjat 1900, UHlMA, KA; Jernström 1900, LI. Vuodelle 1901 maanviljelysmäärärahasta hevosten palkitsemisiin esitettiin pienempää summaa kuin hevoshoitajaoppilaille. Jernström 1901, LV.

1108 Ks. luku 3.2.2. Kysymys kytkeytyi määrärahojen uudistukseen. Esimerkiksi vuonna 1900 seuran määrärahoissa näkyi yleinen painotus maanviljelyyn ja karjaan. Björklund 2005, 128–129, 132; Jernström 1900, LI–LII, LVI–LVII; Jernström 1901, LIV–LVI, LXII–LXIII.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan katkeaminen aiheutui pääosin seuran ulkopuolelta. Kilpailu paikallisen ja valtakunnallisen kantakirjan välillä oli haitannut metodin läpimurtoa innovaation alusta alkaen. Johannes Jernströmin mukaan maanviljelysseurat olisi otettava mukaan hevosjalostustyöhön, johon kantakirja kuului. Kun hevoshoido kohdistettaisiin maanviljelysseuroille, hevosjalostus tulisi samanarvoiseksi muiden maatalouden alojen kanssa. Maanviljelyshallituksen ja Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran käsitykset kantakirjasta olivat kaukana toisistaan. Maanviljelysseura hyökkäsi Maanviljelyshallituksen olettamusta vastaan maan olosuhteiden yhtenäisyydestä, eikä sen ehdotus sopinut modernin maatalouden työhevostarpeeseen. Maanviljelysseurojen tulisi yksin tai yhdessä pitää alueellisia kantakirjoja eri hevostyypeille.¹¹⁰⁹ Maanviljelyshallituksen ehdotus herätti laajaa polemiikkaa kantakirjan johtoasemasta.¹¹¹⁰ Jernströmin huomio saattoi mennä vuonna 1900 käytännön kantakirjan sijaan lausuntoihin ajankohtaistuneesta kysymyksestä hevosjalostuksen tulevasta ohjelmasta.¹¹¹¹

Näyttelyt jatkuivat 1901–1902

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura budjetoit vuodelle 1901 varat hevosten palkitsemiseen ja painatti rahastonsa varoilla 500 hevostodistusta suomeksi ja ruotsiksi.¹¹¹² Kantakirjatodistusten arvostus osoitti toiminnan menestystä ja uskoa tulevaan näyttelyyn.¹¹¹³ Seuran maanviljelysnäyttelyssä Tammisaarella kesäkuussa 1901 hevoset jaettiin siitos- ja käyttöeläimiin, jotka eriteltiin Suomen maataisrotuun sekä ulkomaisiin rotuihin

1109 J. J., ”Om åtgärder för hästafvelns främjande i vårt land”, *Landtbrukaren* 33/1899, 285–287; Jernström 1901, XX–XXVI. Ks. myös ”Maanviljelysseurojen ja yhteistoiminnan työmailta”, *Maamies* 8/1900, 62–64; ”Maanviljelys- ja Talousseurain edustajain toinen kokous (jatk.)”, *Maamies* 16–17/1900, 127; ”Mötet af hushållnings- och landtbrukssällskapens representanter V”, *Landtbrukaren* 10/1900, 143–144.

1110 Ks. esim. Hästvännen, ”Föreslagna åtgärder rörande hästafvel I”, *Landtbrukaren* 2/1900, 33–34, 39; Hästvännen, ”Föreslagna åtgärder rörande hästafvel II”, *Landtbrukaren* 3/1900, 43–45; En bland experterna, ”De föreslagna åtgärderna rörande hästafvel”, *Landtbrukaren* 4/1900, 59–62; Hästvännen, ”Genmäle i hästsaken till ”En bland experterna””, *Landtbrukaren* 6/1900, 75–79; Hästvännen, ”Slutord i hästsaken till ”En bland experterna””, *Landtbrukaren* 9/1900, 124–127; Gammal hästuppfödare, ”Tertius interveniens i hästsaken”, *Landtbrukaren* 10/1900, 132; Meurman, Jalmari, ”Hevoshoidostamme ja suomalaisen hevosen ominaisuuksista”, *Maamies* 28–29/1900, 225–227; ”Hevoshoitomme III”, *Maamies* 20–21/1900, 160–166. Perusteluissa yhdelle hevosrodulle nostettiin esiin myös maan köyhyys.

1111 Ks. esim. UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 11.6.1900, § 2, Asiakirjat 1900, UHlma, KA; Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje Uudenmaan läänin kuvernöörille 17.4.1900 (jäljennös), Asiakirjat 1900, UHlma, KA; Jernström 1901, XX–XXVI.

1112 Jernström 1901, LV; UHlm:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 16.11.1900, § 3, Asiakirjat 1900, UHlma, KA; Aktiebolaget F. Tillgmans Bok- och Stenryckeri samt Kemigrafin lasku 19.4.1901 UHlmille, Liite N:o 61, Till Utanordning ur Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och statsanslag anmälas följande belopp, N:o 5/1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA; Teodor Kiseleffin maksun vastaan ottoilmoitus 16.10.1901, Liite 134, Till Utanordning ur Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och statsanslag anmälas följande belopp, N:o 10/1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA.

1113 Ks. esim. Karl Juleniuksen kirje J. Jernströmille 29.12.1899, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA; Bengt Steniuksen kirje J. Jernströmille 4.11.1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA.

ja sekarotuihin. Molemmille oli useita näyttelyluokkia hevosen käyttötarkoituksen tai iän mukaan. Suomen maataisrodun siitoseläimille oli luokat hevosten kantakirjaukseen, kantakirjahevosille, juoksijoille, varsoille, hevosperheille ja tammaparville. Taulukon 18 mukaan Tammisaassa kantakirjaan ilmoitettiin 59 hevosta, joista siihen hyväksyttiin 34 (ks. kuva 9). Seuran toiminta hevoshoidon edistämiseksi todettiin jälleen menestyneeksi. Jotta kantakirjahevonon sai osallistua näyttelyyn, sitä oli käytettävä jalostukseen. Näyttelyssä oli paljon kantakirjahevosten jälkeläisiä ja myös toisen polven kantakirjahevosia. Varsojen kautta metodi levisi yhä laajemmalle. Tammisaassa näkyi maanviljelysseuran kantakirjan yhteys Uudenmaan ja Tammelan Hipposten kantakirjoihin. Tammelan Hippokselta mukana olivat tunnettujen kasvattajien Johan Mannerheimin (Jokkis Gods Aktiebolag) ja Axel Wahrenin hevosiä.¹¹¹⁴

Taulukko 18. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan ilmoitetut ja siihen hyväksytyt hevoset vuosina 1901–1902.

Näyttely	Ilmoitetut oriit	Ilmoitetut tammät	Yhteensä	Kantakirjaoriit	Kantakirjatammät	Yhteensä
Tammisaari 1901	15	44	59	3	31	34
Porvoo 1902	41	66	107	18	21	39

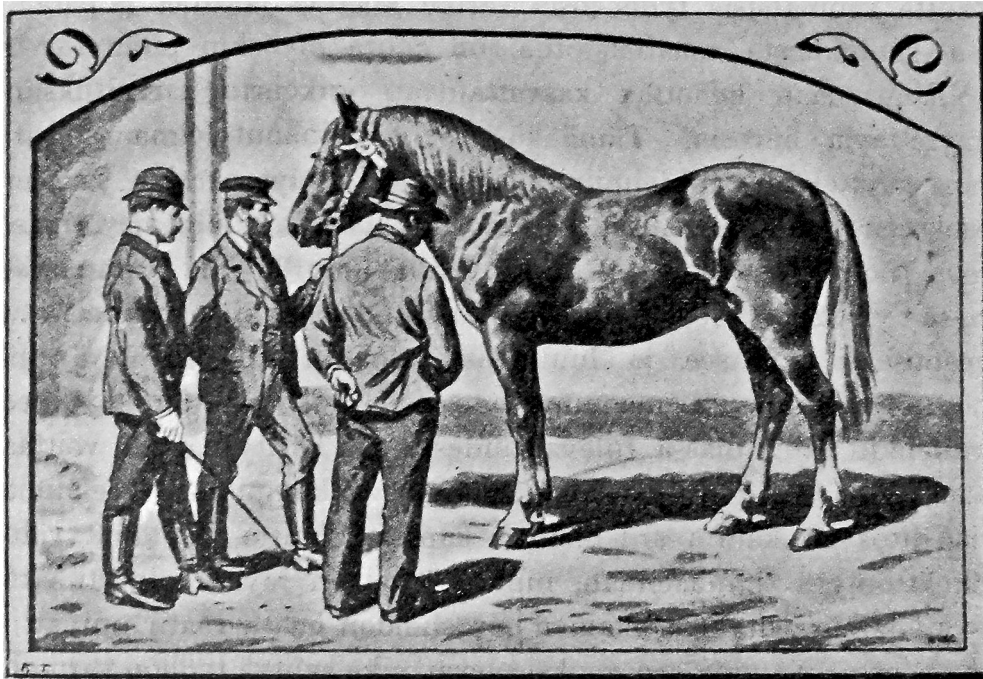
Lähde: Jernström 1902, XLIII; Lindholm 1903, XXVIII.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa korostettiin jälleen Etelä- ja Länsi-Suomen maatalouden hevostarvetta. Seuran pyrkiessä jalostamaan suomalaista maataishevosta kantakirjan kautta se kehotti kasvattamaan hevosia eri käyttötarkoituksiin. Vaikka suomalainen maataishevonon oli valtarotu¹¹¹⁵, metodin murrosvaiheessa kantakirjan rinnalle tarvittiin suunnitelmallista risteytystä. Maatalouteen oli hankittava vankempia käyttöeläimiä risteyttämällä suomalaista hevosta ardennerilla. Tämä viittasi, että suomalaisen hevosen jalostusta ei koettu riittäväksi toimeksi tai tuloksia riittävän nopeiksi. Vankemman työhevosen tarpeen täyttämiseksi pidettiin välttämättömänä joustaa puhtaan

¹¹¹⁴ *Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Tammisaaren kaupungissa 1901, 1901, 10–14, 18; Jernström 1902, XLIII–XLIV, LXXIX–LXXX; Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo, 1901, 16–30. Tiedän kantakirjahevoset yksilöinä. Niitä oli ensin 35, mutta yksi hylättiin ehkä huonon hoidon takia. Afd. II, Liite 96, Till Utanordning ur Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och statsanslag anmälas följande belopp, N:o 7/1901, Asiakirjat 1901a, UHlMA, KA; Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo, 1901, 18–21. Runsaissa Tammisaaren hevosten ilmoituslipuissa osassa on enemmän tietoja, osassa vain sukupuoli. Vrt. esim. Hästafvelsföreningen Tammela Hippoksen ilmoituslippu Tammisaaren Maanviljelyskokoukseen 27 ja 28 p. kesäk. 1901, Asiakirjat 1901a, UHlMA, KA; Nylands Hippoksen ilmoituslippu Tammisaaren Maanviljelyskokoukseen 27 ja 28 p. kesäk. 1901, Asiakirjat 1901a, UHlMA, KA. Seuran tileistä olisi osittain tiedot arkistossa, mutta yhtenäisyyden takia käytn tarvittaessa vuosikertomustietoja. Jernström 1902, CII–CIV. Ks. esim. Sammandrag af Sällskapets utgifter och inkomster 1901, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Nylands och Tavastehus landtbrukssällskaps Inkomster 1901, Asiakirjat 1901b, UHlMA, KA. Björklund ei mainitse 1900-luvun näyttelyitä muiden hevostonäyttelyiden yhteydessä, vaikka tuntee ne toisaalla. Björklund 2005, 80, 109.*

¹¹¹⁵ Esimerkiksi Tammisaaren näyttelyssä ulkomaiset hevostrotut olivat vähemmistö.

rodun jalostusperiaatteista.¹¹¹⁶ Maanviljelysseuran into ardenner-risteytykseen korosti modernisoituvaa maataloutta ja hyötynäkökulmaa hevosjalostuksen selittäjänä. Kantakirja oli yksi hevosjalostuskeinoista, joilla asia pyrittiin ratkaisemaan.

Kuva 9. Hevosen arvostelu Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan.

Lähde: Jernström 1902, XLII.

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminta ei ollut sisäisten ristiriitojen takia ongelmaton. Suomenkielinen Uudenmaan maanviljelysseura sai oman valtion määrärahan, ja seurojen toiminta-alueet jaettiin kielen perusteella. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vaikutus oli heikentynyt alueen muiden maanviljelysseurojen myötä.¹¹¹⁷ Samaan aikaan seurojen ja yhdistysten valvonta oli lisääntynyt. Maanviljelyshallitus huomautti vuonna 1901, että jotkut maanviljelys- ja talousseurat olivat vastoin määräyksiä siirtäneet varoja rahastosta toiseen tai käyttäneet määrärahoja muihin kuin

¹¹¹⁶ Jernström 1902, XLIII–XLIV, LXXIX–LXXX; *Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo*, 1901, 16–30. Ks. myös Jernström 1901, XX–XXVI. Yleisesti yksityisten risteytysyrityksistä. Ks. esim. Bonn 2004, 99–103.

¹¹¹⁷ ”Sananen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurasta”, N:135, 1901 (lehti ei tiedossa), *Asiakirjat 1901a*, UHlMA, KA; Björklund 2005, 123–131.

määrätyihin tarkoituksiin. Senaatin ohjeiden vastaista menettelyä oli vältettävä.¹¹¹⁸ Tämä oli suora viite maanviljelysseuran kantakirjaan.¹¹¹⁹

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura budjetoి sinnikkäästi vuodelle 1902 maanviljelysmäärärahoista hevosenäyttelyihin 3000 mk ja kirjasi kantakirjarahaston menoiksi mahdollisen kantakirjan painamisen.¹¹²⁰ Seura aikoi pitää hevosenäyttelyn Porvoossa 27.–28.6.1902, mistä odotettiin menestystä. Etukäteen painettiin 1500 näyttelyluetteloa, 700 ilmoituslippua sekä 300 ruotsinkielistä ja 400 suomenkielistä kantakirjatodistusta.¹¹²¹ Näyttelyohjelmaa uudistettiin. Vapaaherra Johan Mannerheimin mukaan vaatimaton maataisrotu-nimitys voitaisiin korvata suomalaisella rodulla, kuten belgialaista maataishevosta nimitettiin ardenner-roduksi¹¹²². Mannerheim ei pitänyt muiden ulkomaisten työhevosten kuin ardennerien osallistumista tarpeellisena niiden vähäisen määrän vuoksi. Porvoon näyttely jaettiin kolmeen osastoon: Suomen-rotuiset hevoset, ardenner-rotuiset ja ardenner-sekarotuiset hevoset sekä täysi- ja puoliveriset ratsu- ja vaunuhevoset. Suomalaiset hevoset jaettiin työ- ja vaunuhevosiin. Suomalaisille työhevosille oli näyttelyluokat kantakirjahevosille, kantakirjaan ilmoitetuille hevosille, varsoille, jälkeläis- ja tammaryhmille sekä käyttöeläimille. Suomalaiset vaunuhevoset jaettiin juoksijahevosiin ja varsoihin.¹¹²³

1118 Mvh:n (Nils Grotenfelt) Kiertokirje maanviljelys- ja talousseuroille 18.10.1901, Asiakirjat 1901a, UHlma, KA. Valtion tileissä oli muutoksia vuonna 1901, mistä oli päätös vuodelta 1899. Ks. esim. Mvh:n (Nils Grotenfelt) Kiertokirje maanviljelys- ja talousseuroille 29.3.1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA. Maanviljelysseuroilla oli raportointivelvollisuus Maanviljelyshallitukselle. Valvonta ei ollut uutta, koska Maanviljelyshallitus oli joutunut aiemmin kyselemään seuran vuosikertomuksia. Ks. esim. Mvh:n (Karl Johan Forsberg) kirje maanviljelysseuran johtokunnalle 12.4.1900, Asiakirjat 1900, UHlma, KA; Mvh:n kirje UHlm:lle 2.4.1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA; Mvtk:n (G. A. S. von Troil) kirje UHlm:lle 15.12.1898 (nro: 1073), Asiakirjat 1898, UHlma, KA.

1119 Tammisaaren sai rautatiealennuksen, joten sitä ei vastustettu täysin. Mvh:n (Karl Johan Forsberg) kirje UHlm:n johtokunnalle 15.6.1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA.

1120 Jernström 1902, LXXXIII, LXXXVI.

1121 UHlm:n johtokunnan kokouksen 26.2.1902 pöytäkirja (Johannes Jernströmin laatima), § 4, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Tidnings- & Tryckeri-bolaget i Helsingforsin lasku UHlm:lle 30.6.1902, Nro 79, Liite Till utanordning ur Nyland och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och anslag anmälas följande belopp N:6, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Tidnings- & Tryckeri-bolagetin lasku UHlm:lle 27.6.1902, Liite Till utanordning ur Nyland och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och anslag anmälas följande belopp N:7, Asiakirjat 1902, UHlma, KA.

1122 Ardennerista. Wrangel 1906, 168–171.

1123 J. Mannerheimin kirje B. B.:lle 24.4.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Lennart Hagelstamin kirje B. B.:lle 26.4.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Lindholm 1903, XXV–XXVII; *Hästupställningen i Borgå Porvoon hevosenäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–24, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; *Porvoon kaupungissa pidettävän hevosenäyttelyn ohjelma 1902*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–8, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosenäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 217. Uutuutena oli hevosten punnitus. Lindholm 1903, XXVIII. Kun rakuunarykmentti oli lakkautettu, Mannerheimin mukaan ratsastuksen levittämiseksi oli alettava tehdä työtä. Hevospiireissä oli epäsoopia. Mannerheim lähetti pilkkakirjeen naurettaville suomalaisille hevosedustajille (sihteerille). J. Mannerheimin kirje Gnåggande Finska Hästrepresentanterille 15.6.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA. Hannu Pesosen mukaan Ludvig Fabritius arvosteli suurtilalisten ulkomaisia ardenner-ostoja ja heidän sijaansa korosti pientilallisten ja muiden maan-

Jako viittasi näkemykseen kahdesta suomalaisesta hevostyyppistä ja näyttelyohjelma hevosten jalostukseen eri käyttötarkoituksiin. Suomalaisen työhevosen kantakirja ei estänyt muiden hevosrotujen pientä jalostusta. Kyse oli jalostuksen hyödystä, joka ohitti uuden metodin yksipuolisen käytön.¹¹²⁴

Taulukon 18 mukaan työhevuskantakirjanäyttelyyn ilmoitettiin ennätyselliset 107 hevosta, joista siihen hyväksyttiin 39. Oriita otettiin kantakirjaan aiempaa enemmän, ja niitä arvostettiin kauneimpana kokoelmana suomalaisia siitosoriita. Sen sijaan tammat olivat heikommin edustettuina.¹¹²⁵ Johannes Jernström huomautti Uudenmaan ja Tammelan Hipposten merkityksestä maanviljelysseuran kantakirjan näkökulmasta¹¹²⁶, ja niiden hevoset herättivät huomiota Porvoossa. Menestyneet Tammelan Hippoksen hevoset omisti Axel Wahren ja Jokioisten Tilain osakeyhtiö eli Johan Mannerheim¹¹²⁷. Näyttelyssä näkyi maanviljelysseuran yhteys Hipposten kantakirjoihin. Lisäksi esitettiin paljon kantakirjahevosten jälkeläisiä, mikä todisti uuden metodin vakiintumisen paikalliseen hevosjalostukseen. Suurin osa hevosista oli Uudeltamaalta, missä hevuskulttuurin katsottiin ottaneen merkittävän edistysaskeleen, mutta myös Häme oli mukana. Porvoota pidettiin merkittävimpana seuran hevosenäyttelyistä. Yleisöä oli runsaasti, ja näyttely osoitti kansan tiedostaneen hevosjalostuksen merkityksen.¹¹²⁸ Tämä oli merkittävää kantakirjan tulevaisuudelle.

viljelijöiden asemaa suomalaisen hevosen jalostuksessa. Pesonen 2007, 31. Fabritiuksen kommentti ei pidä täysin paikkaansa. Ks. luku 3.2.2.

1124 Suomalaisen hevosten osasto oli suurin. *Hästutställningen i Borgå Porvoon hevosenäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–24, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA. Vrt. Kialan näyttelyssä vuonna 1898 suomalaisia hevosia oli 103 ja risteytyksiä 48. Hästafdelningen vid Kiala Lmöte 1898, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA.

1125 ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Lindholm 1903, XXVIII–XXIX; Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosenäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 216–217. Tunnen Porvoon näyttelyssä kantakirjaan ilmoitetut, otetut ja palkitut hevoset yksilötasolla ja kantakirjahevosten ominaisuudet aika tarkasti. *Hästutställningen i Borgå Porvoon hevosenäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 5–12, 17, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Liite N:o 187 Prislister, Till utanordning ur Nylands o. Tavastehus Läns Landtbrukssällskaps fonder och statsanslag anmäles följande belopp N: 12, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA. Porvoon näyttelystä on säilynyt yksittäisiä hevosten ilmoituslippuja. Ks. esim. Jokinen, Viktor, Porvoon hevosenäyttely kesäk. 27 ja 28 p:nä 1902 -ilmoituskaavake, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA.

1126 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosenäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 216–217.

1127 Mannerheim ei ehtinyt näyttelyyn. J. Mannerheimin kirje J. Jernströmille 6.6.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA.

1128 ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Lindholm 1903, XXVIII–XXX; *Hästutställningen i Borgå Porvoon hevosenäyttely 1902, Katalog – Luettelo*, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3–20, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Syrjänen 1968, 13. Kantakirjan arvostuksesta kertoo, että kantakirjahevosten todistuksia pyydettiin. Ks. esim. Victor Karlbergin kirje J. Jernströmille 9.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA. Näyttelyn suora merkitys oli paikallinen. Näyttelyyn saivat osallistua kaikki, mutta rahapalkinnot jaettiin Uudenmaan ja Hämeen lääneihin.

Vuonna 1902 hevosnäyttelyiden katsottiin saavuttaneen joka kerta yhä enemmän suosiota.¹¹²⁹ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran suomalaisen työhevosen kantakirjassa oli 303 hevosta. Vuoteen 1902 mennessä maanviljelysseuran kantakirjaan merkittyjen hevosten suhteellinen osuus Uudenmaan ja Hämeen läänien vuoden 1902 hevoskannasta (64839 hevosta ja 8437 varsaa, pois lukien varsat) oli 0,5 %. Parhaiksi katsottujen jalostushevosten rekisterin, kantakirjan ulkopuolelle suljettiin kuitenkin suoraan ruunat ja iältään liian nuoret hevoset, joista ensimmäisiä oli esimerkiksi vuonna 1908 Uudenmaan ja Hämeen läänien yhteenlasketusta hevoskannasta noin 45 %.¹¹³⁰ Maanviljelysseuran kantakirjahevosten suhteellinen osuus Uudenmaan ja Hämeen läänien hevoskannasta oli vielä hieman noussut vuoteen 1899 verrattuna. Seuran kymmenen vuoden kantakirjatyö oli tuottanut tulosta.¹¹³¹ Lisäksi suomalaisen hevosen hyvät jalostusominaisuudet oli tunnustettu maanviljelysseuraa yleisemmin ja pitkään oli toivottu valtion tukemaa hevosjalostusohjelmaa. Sitä kautta suomalaisen hevosjalostuksen uskottiin tulevan tuottavaksi maatalouden sivuelinkeinoksi.¹¹³² Yleisestä ilmapiiristä ja innovaation paikallisesta läpimurrosta huolimatta vuonna 1902 pidettiin maanviljelysseuran viimeinen kantakirjanäyttely. Suomen ensimmäisen hevoskantakirja päättyi.

Kantakirjalajostus katkesi yksilön asemaan

Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran 1900-luvun alun hevosnäyttelyiden palkintotuomareina oli paikallisia hevoskasvattajia ja tunnettuja asiantuntijoita, kuten agronomi Jalmari Meurman, eläinlääkäri Artur Bärlund, konsuli W. von Bonsdorff, agronomi Lennart Hagelstam, vapaaherra ja tilanhoitaja Johan Mannerheim, pankkitirehtööri Axel Alfthan, läänineläinlääkäri Ludvig Fabritius ja tilanomistaja Axel Wahren.¹¹³³ Jotkut heistä, kuten Artur Bärlund, Ludvig Fabritius tai Axel Wahren olivat vaikuttaneet jokai-

Porvoon kaupungissa pidettävän hevosnäyttelyn ohjelma 1902, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Helsinki 1902, 3, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA.

1129 ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Lindholm 1903, XXV–XXVII.

1130 STV 1904, 93; SVT III:3, 28–29. Ks. tarkemmin liite 1.

1131 Vuoden 1902 vuosikertomuksen mukaan kantakirjahevoseja oli 301. Käytin lukujen 3.1.1. ja 3.2.2 kantakirjahevosmäärää vuoteen 1899 asti. Vrt. Lindholm 1903, XXV.

1132 Lindholm 1903, XXIX–XXX.

1133 Vuonna 1901 Tammisaaressa palkintotuomareina olivat agronomi J. Meurman, läänineläinlääkäri ja filosofian maisteri Aug. Sarén, eläinlääkäri A. Bärlund, konsuli W. von Bonsdorff, asemapäällikkö Conrad Appelgren, agronomi Lennart Hagelstam, tilanomistaja Emil Nordström, vapaaherra ja tilanhoitaja J. Mannerheim, pankkitirehtööri A. Alfthan, ruukinpitäjä K. Taxell, rykmentineläinlääkäri H. V. Graae ja läänineläinlääkäri L. Fabritius. *Landbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren Maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo*, 1901, 4. Porvoossa vuonna 1902 palkintotuomareina olivat eläinlääkäri A. Bärlund, konsuli V. von Bonsdorff, vapaaherra V. von Bonsdorff, vapaaherra J. Mannerheim, johtaja C. Myhrsten ja tilanomistaja A. Wahren. ”Hästutställningen i Borgå”, *Borgå bladet* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Lindholm 1903, XXIX. Jalmari Meurmania oli pyydetty palkintotuomariksi myös Porvoon näyttelyn suomalaisten hevosten osastoon. Johannes Jernströmin kirje Hj. Meurmanille 14.6.1902, Eb:7, HhNA, KA.

sessä innovaation vaiheessa. Vaiheiden välillä oli jatkuvuus samojen vaikuttajien kautta, mikä osoitti hevosjalostuksen asiantuntijoiden piirin pienuuden.

Paikallisesti merkittävät hevosmiehet Axel Wahren ja Johan Mannerheim joutuivat vaikeuksiin ensimmäisen sortokauden aikana. Aatelissäädyn valtiopäivämies ja Urjalan kuntakokouksiin osallistunut Wahren karkotettiin 1900-luvun alussa kodistaan, ja hän sai uuden määräyksen poistua maasta keväällä 1903. Wahrenin katsottiin harjoittaneen kiihotusta uutta asevelvollisuuslakia vastaan ja yrittäneen aikaansaada Amerikkaan muuttoa. Bobrikov karkotti hänet kesällä 1904. Wahrenin lähipiiriin kuului aktivisteja,¹¹³⁴ mutta karkotusten taustalla saattoi olla Forssan Puuvillatehtaan suurosakkaan ja kartanonomistajan ristiriitoja paikallisten kanssa. Wahren myi Matkun kartanon ja lähti Amerikkaan, jossa hän tutustui myös hevosalaan.¹¹³⁵ Ristiriidoilta ei välttänyt Jokioisten Tilain osakeyhtiön suurosakas ja maatalouden johtaja, vapaaherra Johan Mannerheim, joka hänkin oli vaikuttanut kunnan asioissa.¹¹³⁶ Mannerheim vastusti venäläistämistoimia, ja paikalliset ilmiantoivat hänet keväällä 1903. Bobrikov karkotti Mannerheimin maasta talvella 1904, jolloin hän muutti Ruotsiin.¹¹³⁷ Kaksi paikallista hevosvaikuttajaa olivat poistuneet seudulta.

Johannes Jernström ei ollut hevoskasvattaja ainakaan suuressa määrin,¹¹³⁸ eikä hänellä ollut hevosia seuran kantakirjassa. Kim Björklundin mukaan Jernström oli Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran tärkein henkilö aikana, jolloin seuraan kohdistui ulkoisia uhkia sekä sisäisiä rakenne- ja toimintamuutoksia. Seuran merkittävin sihteeri oli myös sen taloudenhoitaja. Hän oli monessa mukana oleva aloitteentekijänä ja vaikutti maa-

1134 Tammikuussa 1906 Axel Wahrenin käly, aktivisti Ebba Procopé pyysi Wahrenin veljeä, Ernst Wahrenia ottamaan Kojon kartanoon kaksi venäläistä pakolaista. Venäläinen kirjailija Maxim Gorki seuralaisineen piilotteli Kojossa, jonne hänet saattoi Akseli Gallen-Kallela. Ernst Wahrenin pojan kotiopettaja, runoilija Bertel Gripenberg saattoi Gorkin Berliiniin. Gripenberg ei ollut varma, kuuluiko myös Axel Wahren itse aktivisteihin.

1135 Kaukovalta 1931, 1312–1313, 1316; Kaukovalta 1934, 574; Arajärvi 1975, 274–277; Gripenberg 1945, 3–6; Häme-Wiki, ”Matkun kartano (Kreivilä)”, http://www.hamewiki.fi/wiki/Matkun_kartano_%28Kreivil%C3%A4%29, luettu 3.3.2016; Mattsson 1942, 638; Kesiö 2002 58–59; Kesiö 2005, 29.

1136 Mannerheim oli kiinnostunut hevos- ja karjanjalostuksesta. Hän oli perustamassa Suomen Ayshire-yhdistystä ja yhdistystä punaisen suomalaisen sarvellisen ja sarvettoman lehmärodun jalostamiseksi Hämeen läänissä. Mannerheim opetti Unkarista tuomiaan hevosia ratsuiksi ja toi ulkomailta ayshire-siitoseläimiä. Osa paikallisista kummeksui Mannerheimin toimia, ja hän joutui oikeuteen eläinräkkäyksestä. Hän joutui ristiriitoihin myös torpparikysymyksessä.

1137 Helle 1945, 30–45; Anttila 1991, 98–99, 152–153, 207, 262, 266, 268–270; Kaukovalta 1931, 1059, 1313, 1350; Vainio 1945, 57–58; Carlstedt, I., Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos värksamhet under 1904, 1.4.1905, Kansio 107, MvhoA1, KA. Paikallisten tekemistä ilmiannoista. Ks. Suodenjoki 2014a; Suodenjoki 2014b.

1138 Jernströmin henkilökuvauksissa ei mainita hevosia. Mäkinen 1997, 33; Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017; Björklund 2005, 118. Huvisen mukaan Jernström ei ollut hevosmies. Hannu Huvisen henkilökohtainen tiedonanto 19.1.2017.

talouden yhdistyksissä maanviljelysseuraa laajemmin.¹¹³⁹ Jernström oli ollut 19 vuotta seuran sihteerinä kuollessaan 19.4.1903. Hänen kaudellaan seura oli saavuttanut yhä suuremman merkityksen maan pääelinkeinon edistämisessä. Jernström nähtiin välttämättömien, ajanmukaisten ja hedelmällisten ehdotusten alkuunpanijana ja toteuttajana. Isänmaanystävä Jernströmin väsymätöntä työntoa ja rakkautta maanviljelyyn korostettiin. Häntä kuvattiin voimakastahtoiseksi, aktiiviseksi ja työteliääksi. Hän sai seuran menestymään tiedoillaan ja horjumattomalla uskolla menestykseen.¹¹⁴⁰ Riitta Mäkinen on korostanut Jernströmin organisointi- ja järkiperaistämisyrittämistä. Hän kirjoitti tilastoinnin kehittämisestä ja erilaisten yhteenliittymien perustamisesta.¹¹⁴¹ Koska hevuskantakirjassa oli kyse jalostuksen järkiperaistamisesta, se sopi Jernströmin maatalouden järkiperaistämisyrittämyksiin.¹¹⁴² Jernström nimitti itseään kantakirjasihteeriksi, ja hänen roolinsa kantakirjan ylläpitäjänä ja näyttelyiden järjestämisessä oli merkittävä.¹¹⁴³

Maanviljelysseuroissa painottui hevosten sijaan muiden kotieläinten ja erityisesti nautakarjan edistäminen.¹¹⁴⁴ Karjan merkitys näkyi myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa, eikä se ollut juuri kiinnittänyt hevosiin huomiota ennen kantakirjaa.¹¹⁴⁵ Jari Niemelän mukaan hevostalouden edistäminen ei ollut näkyvä osa maanviljelys- ja talousseurojen toimintaa, koska valtion jalostustoimia ja kilpa-ajaja pidettiin riittävinä.¹¹⁴⁶ Toisin oli Tanskassa, jossa kantakirjat olivat olleet aluksi alueellisia, ja maanviljelysseurojen merkitys oli niissä suuri.¹¹⁴⁷ Jernströmin mukaan hevoset olivat olleet maanviljelysseuroille vieras, mutta tärkeä maatalouden haara. Hänen mukaansa hevoshoidon paras tuki olivat

1139 Björklund 2005, 118, 134, 93. Jernströmin asema oli ristiriitainen. Hänen vaimonsa veli oli Bobrikovin lähimpiä miehiä, mutta hänen vaimonsa sympatiat olivat Suomen puolella. Björklundin mukaan Jernström otti aktiivisesti osaa venäläistämisen vastustamiseen esimerkiksi säilyttämällä asevarastoa. Björklund 2005, 93.

1140 Lindholm 1904, 11–13, 16–17; ”Johannes Jernström”, *Maamies* 9/1903, 157–158. Mäkisen mukaan Jernström kuoli 19.4. Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017.

1141 Mäkinen 1997, 33. Ks. myös Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017.

1142 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosenäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 215–216.

1143 Johannes Jernströmin kirje Hj. Meurmanille 14.6.1902, Eb:7, HhnA, KA. Ks. myös esim. Artur Bärlundin ilmoitus palkan vastaanottamisesta Johannes Jernströmiltä 31.7.1901, Liite 102, Till Utanordning ur Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps fonder och statsanslag anmälas följande belopp, N:o 7/1901, Asiakirjat 1901b, UHlma, KA; Jokinen, Viktor, Porvoon hevosenäyttely kesäk. 27 ja 28 p:nä 1902 -ilmoituskavaake, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; ”Hästatställningen i Borgå”, *Borgå blad* 28.7.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Lindholm 1903, XXIX.

1144 Ks. esim. Ollikainen, 198–220; Lähdeoja 1961, 254–268; Tynkkynen 1950, 33–35, 53–54; Sunila 1906, 20–21, 59–80; Ollikainen 2011, 80–108; Tolonen 1961, 147–176; Niemelä 2007, 176; Niemelä 1996, 99–100, 117–121, 125.

1145 Björklund 2005, 78–87, 95–99, 109; Lindholm 1931, 23, 92.

1146 Niemelä 1996, 100.

1147 Ks. esim. Aan, ”Hevoskasvatuksesta meillä ja muualla”, *Maamies* 8/1901, 126; Juhlin-Dannfelt 1925, 679.

hevosystäväinyhdistykset, mutta järkiperaistä hevossiitosta ei kyetty toteuttamaan maan eri osien hevoskantakirjan puuttuessa. Vuonna 1902 Jernström jätti henkisen testamentinsa *Maamies*-lehdessä, josta välittyi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan edistys ja usko sen tulevaisuuteen. Jernström puhui kantakirjan tuloksista sekä järkiperaisen jalostustiedon leviämisen ja hevoskasvatuksen taloudellisista näkökulmista niin, että oli tuskin valmis luopumaan tärkeäksi katsomastaan asiasta. Kantakirja oli innostanut hevoskasvatukseen uusilla ja vanhoilla alueilla, ja näyttelyohjelmat olivat saaneet hevosnomistajien hyväksynnän. Vuonna 1902 kantakirja oli kantavalla pohjalla ja vakiintunut osaksi maanviljelysseuran toimia.¹¹⁴⁸

Maanviljelysseura budjetoiti maatalouden määrärahoista varat hevoshoitajaoppilaille vuodelle 1903, ja kantakirjavarat erotettiin seuran tileissä omaksi osuudeksi. Siihen kirjattiin menoksi mahdollinen kantakirjan painaminen, mikä sisälsi oletuksen sen jatkuvuudesta. Periaatteessa Johannes Jernström ehti laatia vuoden 1903 menoarvion, mutta siihen ei budjetoitu hevosenäyttelyitä¹¹⁴⁹. Ehkä hän ei nähnyt kantakirjalle jatkajaa. Jernström oli ollut pitkään sairaana, ja A. Sixtus Lindholm oli avustava sihteeri helmikuusta 1903 alkaen. Vuonna 1903 seura tuki hevoshoitajaoppilaita.¹¹⁵⁰ Vuodesta 1904 lähtien heidän koulutuksensa budjetoitiin siitoshevosien kantakirjarahastosta eikä maanviljelysmäärärahaa, mikä viittasi tiukentuneeseen valtionohjaukseen. Vuodelle 1904 ei suunniteltu kantakirjan painamista. Vuosina 1903–1905 tärkeää pääelinkeinon haaraa, hevoshoittoa ei edistetty varojen puutteessa hevoshoitajaoppilaiden koulutusta lukuun ottamatta.¹¹⁵¹ Sihteeri A. Sixtus Lindholmin mukaan seura ei tehnyt hevosjalostuksen eteen vuosisadan vaihteen jälkeisinä vuosina mitään lukuun ottamatta kahta kantakirjanäyttelyä. Kim Björklundin mukaan seurassa valitettiin, että hevosten eteen ei voitu paremmin työskennellä.¹¹⁵²

Johannes Jernströmin kuoleman jälkeen Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli palannut maanviljelysseurojen päätoiminta-alueisiin.¹¹⁵³ Uusi sihteeri oli keskit-

1148 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosenäyttelyyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 215–217. Hevosjalostus oli näyttävästi seuran vuosikertomuksessa. Lindholm 1903, XXV–XXX.

1149 Vrt. vuodelle 1900 oli budjetoitu näyttelyyn rahat, mutta koska sitä ei toteutettu, keskeytys oli tullut ulkoa.

1150 UHl:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 24.10.1902 (Johannes Jernströmin laatima), § 12, Asiakirjat 1902, UHlMA, KA; Lindholm 1903, LXIX–LXX, XLII–XLVI; Lindholm 1904, 16–17, 19, 107–109. Siitoshevosien kantakirjarahasto oli vuoden 1903 alussa ja lopussa sama. Lindholm 1904, 55, 116–117, 123. Kantakirjan päätöstä tuki, että Uudenmaan hevosystäväinyhdistys anoi huhtikuussa 1903 määrärahoja Helsinkiin tai lähiympäristöön hevosenäyttelyyn heinäkuussa 1903 tai 1904, mihin ei myönnytty. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 159.

1151 Lindholm 1904, 55, 116–117, 119–120, 123; *Redogörelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landbrukssällskaps verksamhet under år 1904*, 1905, 57–59, 101, 82–83, 1–2, 44; *Nylands och Tavastehus läns Landbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*, 1906, 1, 11–17, 29–30, 38–39, 83, 126–128.

1152 Lindholm 1931, 118; Björklund 2005, 200.

1153 Karjakantakirjat olivat yhdistyksillä, mutta etenkin maatiaiskarjan osalta maanviljelysseurat osallistuivat niihin. Ks. esim. Nissinen 1923, 56–57, 86–87, 92–98; Simonen 1950, 85, 100, 120, 125. Otto Wrede haki aysireyhdistyksen ensimmäiseen kantakirjanäyttelyyn 15.6.1901 maanviljelysseuralta avustusta.

tynty hevosia enemmän karjaan.¹¹⁵⁴ Sihteerin vaihtuminen hidasti asioita, ja vuoden 1902 vuosikertomus sekä ilmeisesti valtion määrärahojen hakemus keväällä 1903 viipyivät.¹¹⁵⁵ Myös seuran puheenjohtaja ja johtokunta kahta henkilöä lukuun ottamatta vaihtuivat.¹¹⁵⁶ Seurassa ei ollut ehkä riittävää osaamista hevoskantakirjaan, tai henkilöillä ei ollut sen puolustamiseen vaadittua asemaa taloudellisesti haastavassa tilanteessa.¹¹⁵⁷ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli A. Sixtus Lindholmin kauden alussa sisäisessä käymistilassa. Seuran alue jaettiin sen ja suomenkielisen Uudenmaan läänin maanviljelysseuran kesken, ja sen toiminta keskittyi ruotsinkielisiin alueisiin. Maanviljelysseurojen avustusten uudelleenjärjestelyyn liittynyt vähennetty valtionapu vähensi toimintaa, mutta karja sai merkittävät varat.¹¹⁵⁸

Määrärahojen erittelyllä valtio kontrolloi maanviljelysseuroja, joilla oli raportointivelvollisuus Maanviljelyshallitukselle¹¹⁵⁹. Seurat voidaan nähdä hallinnon välitysorganisaationa ja Maanviljelyshallituksen pyrkimysten toteuttajana.¹¹⁶⁰ Valtio saattoi kiristää ohjaustaan yhdistyksiin, ja poliittinen tilanne saattoi vaikuttaa Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuraan¹¹⁶¹. Seuran hakiessa uutta hevoshoidon parantamisen määrärahaa vuonna 1905 sen todettiin aiemmin pitäneen maanviljelysmäärärahalla hevosnäyttelyitä ja omilla varoillaan kantakirjaa. Seura oli joutunut hylkäämään ne, koska viime vuosi-

Suomalaisen ayrshireyhdistyksen (Otto Wrede) kirje UHlm:n johtokunnalle 18.4.1901, Asiakirjat 1901b, UHlmA, KA.

1154 Lindholm oli seuran karjakonsulentti. Henttinen, Annastiina, ”Maanviljelysneuvos A. Sixtus Lindholm (1865–1933)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=355>, luettu 31.3.2016; Lindholm 1904, 19. Artur Bärlund joutui muistuttamaan Lindholmia Jalmari Meurmanin pyynnöstä saada Porvoon ja Hyvinkään näyttelyohjelmat. Artur Bärlundin kirje A. Sixtus Lindholmille 17.8.1903, Asiakirjat 1903, UHlmA, KA. Aate ei ollut Lindholmille täysin vieras. Hänelle oli sijoitettu kaksi Uudenmaan Hippoksen kantakirjahevosta. v. Haartman, Hagelstam & Bärlund 1900b, 7.

1155 Lindholm 1903, II; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 5.5.1903 (nro:931), KD 86/151 1903, Ea:215, Mvta, KA; Lindholm 1904, 109.

1156 Björklund 2005, 130–131, 134–135, 137–138, 409–412. Ks. myös Lindholm 1904, 111; *Redogörelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps verksamhet under år 1904*, 1905, 7, 53.

1157 Maanviljelysseuran näyttelyä ei vastustettu täysin ylätasolla, koska hevosten kuljettamiseen sai rautatie-alennuksen. Ks. esim. Mvh:n (Bengt Lille) kirje UHlm:n johtokunnalle 10.6.1902, Asiakirjat 1902, UHlmA, KA.

1158 Björklund 2005, 130–131, 134–135, 137–138; Lindholm 1904, 25, 112–113; *Redogörelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps verksamhet under år 1904*, 1905, 1–2; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906*, 1907, 34, 38. Ks. myös Björklund 2005, 145–152, 176; Huvinen 2009, 42–49. Maanviljelysseurojen yleisestä kehityksestä. Niemelä 1996, 85–126; Westerlund 1985, 53–64; Vihola 2004a, 179–189.

1159 Ks. esim. Mvta:n (G. A. S. von Troil) kirje UHlm:lle 15.12.1898 (nro: 1073), Asiakirjat 1898, UHlmA, KA.

1160 Lähdeoja 1970, 46; Vihola 2004a, 179–189. Välitysorganisaatioista. Ks. Alapuro & Stenius 1987, 21, 24–25, 44.

1161 Björklund 2005, 138–140, 92–93. Vrt. Kuopion yleistä maanviljelysnäyttelyä esitettiin aikaisintaan vuodelle 1907, koska poliittisen tilanteen ei katsottu olevan edullinen laajalle yritykselle. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*, 1906, 39–40; Jonasson 2013, 165–166.

na varat oli kohdennettu suoriin toimiin maanviljelyn parantamiseksi.¹¹⁶² Siitä huolimatta Jernströmin sihteerikaudella hevosnäyttelylle oli suunniteltu suurempaa osuutta valtion maanviljelysmäärärahaista vuodelle 1902.¹¹⁶³

Ajankohtainen hevosjalostusohjelman uudistus saattoi viedä huomiota maanviljelysseuran kantakirjalta vuonna 1903.¹¹⁶⁴ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura yritti yhä kiinnittää huomion hevosiin. Vuonna 1903 maanviljelys- ja talousseurat keskustelivat, olisiko hevoshoidon parantaminen otettava seurojen ohjelmaan, ja myös Johannes Jernström osallistui sihteerien kokoukseen. Maanviljelysseuroja ohjeistettiin hakemaan seuraavaksi viisivuotiskaudeksi apurahaa erillisenä hevoshoidon rahoitustapahtumana.¹¹⁶⁵ ”[h]evoshoidon katsottiin täydelleen kuuluvan seurojen ohjelmaan ja varsinkin niissä seuduissa, missä ei löydy vireitä ja toimintakykyisiä erikoisseuroja, olisi tätä tarkoitusta varten haettava erityisiä apurahoja muistamalla sekä muistuttamalla säätyjen myöntämää 100,000 markan määrärahaa.”¹¹⁶⁶ Hevoshoidon rahoitusmuutos kytkeytyi maanviljelysseurojen ja hevosmäärärahojen uudistuksiin. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura haki siihen avustusta kaudelle 1906–1910, jolloin hevoshoidon nostettiin omaksi avustuskohteeksi kuten sian- ja siipikarjanhoito sekä nautakarja.¹¹⁶⁷ Se otettiin maanviljelysseuran budjettiin

1162 *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*, 1906, 15–16.

1163 Jernström 1902, LXXXIII–LXXXVI; Lindholm 1903, XLII–XLVI; Lindholm 1904, 118–124.

1164 Maanviljelyshallitus pyysi lausuntoja Tammelan Hippoksen siittola-aloitteesta. Hippos pyysi harkitsemaan hevossiittolaa ennen kuin hallitus päätti hevosrodun parantamisesta, ja esimerkiksi Axel Wahren sekä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura puolsivat ehdotusta. Lindholm 1904, 23–24; Mvh:n (Robert Gripenberg) Kiertokirje Talous- ja Maanviljelysseuroille, Hevos ystäväinyhdistyksille ja Hippoyhdistyksille 13.12.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Hevoskasvatus-Yhdistyksen ”Tammelan Hippos” ylimääräisen kokouksen pöytäkirja 6.10.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; J. Jernströmin saatekirje johdokunnan jäsenille 20.12.1902, Asiakirjat 1902, UHlma, KA; Syrjänen 1968, 7. Maanviljelysseurat sekä hevosystävien- ja Hippos-yhdistykset kokoontuivat keskustelemaan hevostoimenpiteistä. Kokouksen sihteeriksi valittiin A. Sixtus Lindholm ja komiteaan kuuluivat myös Jalmari Meurman, Georg Ehrnrooth, Artur Bärlund, Johan Mannerheim ja K. A. Nyberg. ”Suomalainen hevossiitos”, *Maamies* 7/1903, 136–137. Vaikka yleinen hevosnäyttely vuonna 1900 oli hylätty, siitä ei luovuttu, ja sitä olivat anoneet esimerkiksi Turun Hippos ja Uudenmaan hevosystäväinyhdistys. Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 159; Ludvig Fabritiuksen kirje Jalm. Meurmanille 31.8.1903, Eb:8, HhnA, KA; Mvh:n kirje J. Meurmanille 15.12.1903, Eb:8, HhnA, KA.

1165 Maanviljelys- ja talousseurain sihteerien kokouksen pöytäkirja 20.–21.1.1903, 2–5§, Asiakirjat 1902, UHlma, KA.

1166 Maanviljelys- ja talousseurain sihteerien kokouksen pöytäkirja 20.–21.1.1903, 5§, Asiakirjat 1902, UHlma, KA.

1167 *Redogörelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps verksamhet under år 1904*, 1905, 82–83; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*, 1906, 11–17, 29–30, 38–39. Hevoset ja kantakirja nostettiin keskusteluun myös seuran maamiespäivillä. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*, 1906, 46–47. Myös muut seurat hakivat hevosmäärärahaa. Ks. esim. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 15.12.1905 (nro: 2176), KD 209/181 1905, Ea:228, MvtkA, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 25.4.1905 (nro: 801), KD 81/151 1905, Ea:227, MvtkA, KA; Viipurin läänin maanviljelysseuran (Albin Ramstén) kirje Mvtk:lle 17.4.1905 (nro: 564), KD 81/151 1905, Ea:227, MvtkA, KA. Viipurin läänin maanviljelysseura mainitsi hakemuksessa kantakirjan. Viipurin läänin maanviljelysseuran (Albin Ramstén) kirje Mvtk:lle 17.4.1905 (nro: 564), KD 81/151 1905, Ea:227, MvtkA, KA.

viideksi vuodeksi, mutta seura ei halunnut käyttää myönnettyä hevosjalostusrahaa vuonna 1906. Vaikka se ei ollut voinut varojen puutteessa vaikuttavammin edistää hevosjalostusta, tärkeä ala ei ollut hunningolla Uudenmaan Hippoksen kantakirjan myötä. Hippos oli saanut maalaisväestön luottamuksen ja asiantuntijoiden hyväksynnän, joten toivottiin, ettei sitä uhrattaisi uudessa jalostusohjelmassa.¹¹⁶⁸ Ehkei Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura ollut valmis hevosjalostuksen seuraavaan vaiheeseen ja valmisteltavaan ohjelmaan, joka ratkaisisi maanviljelysseurojen aseman suomalaisen hevosen jalostuksessa.

Hevoskantakirjan valtakunnalliseen läpimurtoon maanviljelysseurojen toiminnan painopiste oli ollut Suomessa liian erilainen. Alueellisen ja valtakunnallisen hevoskantakirjan kiista päättyi, kun valtio onnistui jyräämään Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan yli maanviljelysseurojen määrärahaudistuksella ja uuden hevosjalostusohjelman valmistelulla. Johannes Jernströmin puolustaessa kantakirjaa sitä eivät olleet kuitenkaan kaataneet seuran hajaannus, määrärahojen ohjaus tai kantakirjakiista. Kantakirjat olivat sidoksissa vaikuttajajaksiloihin, jotka olivat vahvoja hevosmiehiä ja maatalouden edistäjiä. Valtion kantakirjan ensimmäinen vaihe ja maanviljelysseuran kantakirja päättyivät niiden johtajien kuolemaan. Ernst Fabritiuksen ja Johannes Jernströmin varassa olleille kantakirjoille ei ollut jatkajaa. Tämä osoitti yksilön merkityksen ennen uuden metodin läpimurtoa, ja yksilön merkitys innovaation etenemiseen näkyy myös innovaatioteorioissa.¹¹⁶⁹ Vastaavasti vuonna 1894 perustetun Suomen Siipikarjan Ystävät -yhdistyksen lamaantuminen on yhdistetty sen perustajan kuolemaan.¹¹⁷⁰ Jernströmin merkitys oli yhä suurempi, koska Uudenmaan ja Hämeen läänien työhevoskantakirja oli ainutlaatuinen maanviljelysseurojen toimintakentässä ja pioneeriluontoinen Suomessa. Riitta Mäkisen mukaan Jernströmin ansiot menivät muille, koska hän oli lojaali järjestöjen keulakuville ja kuului asemaansa menettävään ruotsinkielisten leiriin.¹¹⁷¹ Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan puuttuminen suomalaisen hevosen historiakuvasta on kaventanut käsitystä suomalaisen hevosrodun synnystä.

Kansainvälisesti puhtaisiin kantoihin perustunut jalostusmetodi oli tullut yhä tunnetummaksi. Ruotsalaisella Svalöfin kasvinjalostusasemalla oli otettu käyttöön pedigree- eli puhdasjalostus. Vuonna 1903 *Maamies*-lehdessä pedigree-viljelys nimettiin ensimmäiseksi

1168 Tileissä ei ollut kantakirjarahastoa, kun rahastoja yhdistettiin vuonna 1906. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906*, 1907, 122–124, 161–162, 24–26, 57–58. Toimijoita vaihtui vuonna 1906, minkä jälkeen taloudessa kiinnitettiin huomiota hevosiin. Björklund 2005, 409–412, 134–135, 137, 132, 200.

1169 Ks. esim. Rogers 2003a, 22–28, 279–287; Hölttä 1982, 11, passim.; Inkinen 2000, 150–153. Jernströmin jälkeen seuran arkistossa ei ole mitään kantakirjaan viittaavaa. Arkistoaineisto puuttuu vuosilta 1904–1906, mutta kokouspöytäkirjat on painettu vuodesta 1904 alkaen.

1170 Martimo 1944, 12. Suomen ensimmäisen siipikarja-alan yhdistyksen oli perustanut kauppaneuvos Viktor Forselius.

1171 Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017. Ks. myös Mäkinen 1997, 33.

suureksi kasvinjalostuksen edistysaskeleeksi, joka lisäsi viljelykasvien tuottavuutta.¹¹⁷² Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa olikin esitelmöity kasvinjalostuksesta sekä järjestetty siemen- ja juurikasvinäyttelyitä.¹¹⁷³ Innovaatioteorioiden mukaan innovaatioiden leviäminen on hidasta, mutta niiden yleistyminen vauhdittuu prosessin edetessä.¹¹⁷⁴ Johannes Jernströmin mukaan maanviljelysseuran kantakirjahevosmäärä vuonna 1902 todisti, että suomalaisen työhevostyyppin järkipäisen hevosjalostuksen periaate oli kantakirjan kautta ”[...] toteutunut ja leviämistään leviää yhä laajempiin piireihin. Todellisesti elinvoimaisilla periaatteilla on ominaisuus muodostaa ihmisten käsitystä asioista, ja kun ne kerran ovat tunkeutuneet kansantajuntaan, voittavat ne, kansan kantamina, yhä enempi alaa.”¹¹⁷⁵ Ensimmäisen hevoskantakirjan päätös oli vavisuttavaa alueelliselle hevosjalostukselle sekä sen laajemman vaikutuksen takia koko jalostuksen modernisaatiolle. Innovaation paikallinen läpimurto oli ollut ratkaisevaa sen rakentumisprosessissa Suomen hevosjalostuksen perustaksi.

4.1.3 Hippos hetkellinen voittaja

Yhdistysten levinneisyys ja vallan hajautus

Hippos-yhdistysten perustaminen kytkeytyi järjestötoiminnan yleiseen nousuun.¹¹⁷⁶ Niitä perustettiin aiempaa tiheämpään vanhoille alueille sekä uudelle alueelle Pohjanmaalle vuosina 1900–1907. Yhteensä perustettiin vähintään kuusi uutta Hippos-yhdistystä: Porin Hippos, Mikkelin Hippos, Nurmeksen Hippos, Padasjoen Hippos, Ruotsalaisen Pohjanmaan Pohjois-Hippos ja Wasa Hippos andelslag.¹¹⁷⁷ Myös Pohjanmaalla Hippoksen todettiin löytäneen oikean suunnan hevosjalostustyössä.¹¹⁷⁸ Ainoastaan Lapissa ja

1172 Ö. E., ”Kasvinjalostus ja pedigree- (puhdas-) viljelys. III”, *Maamies* 9/1903, 158–160. Kasvinjalostuksen historiasta. Ks. esim. Wieland 2006; Müller-Wille 2004; Bonneuil 2006; Gayon & Zallen 1998.

1173 Nilsson, N. Hjalmar, ”Mitä opettaa meille viimeisten kymmenen vuoden kokemus viljalajien jalostumisesta?”, Liite T., teoksessa Jernström 1901, 60–75; *Luettelo siemen- ja juurikasvinäyttelyssä Helsingissä 1901*, 1901; Björklund 2005, 80.

1174 Hölttä 1982, 11–13; Rogers 2003a, 20–23, passim.

1175 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevosnäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 216.

1176 Vrt. Alapuro & Stenius 1987, 8–52.

1177 Maanviljelyshallituksen mukaan vuonna 1903 Hippoksia oli 11, mutta määrä sisälsi kaksi muuta yhdistystä. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 163–164. Viitteitä oli ainakin Hämeenlinnan ja Itä-Uudenmaan Hippos -yhdistyksistä vähintään yrityksen tasolla. Ks. esim. Hämeenläänin Hewosystävään seuran vuosikokouksessa muodostettu Sääntö-ehdotus ”Hämeenlinnan Hippos” nimiselle yhdistykselle, Hämeenlinna 1899, Kansio 115, PpKH, KK; *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–17, Kansio 117, PpKH, KK. Ks. luku 3.1.3.

1178 Fabritius, L. 1905, 20. Keski-Pohjanmaalla ei näytä toimineen Hippos-yhdistystä. *Luettelo I v. 1914 Kantakirjaan hyväksytyistä tammoista Keski-Pohjanmaan Hevosjalostusliiton alueella N:o 1–173*, 1915, 39–40.

Perä-Pohjolassa ei ollut Hippos-yhdistystä.¹¹⁷⁹ Innovaation edetessä painopiste siirtyi pääinnovaatiokeskuksista niiden ulkopuolelle. Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin kolmannessa vaiheessa se levisi uusille alueille. Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian viimeisessä vaiheessa, päätöksenteon vakiinnuttamisessa sosiaalinen paine innovaatioon kasvoi.¹¹⁸⁰

1900-luvun alkuvuosina Maanviljelyshallituksessa huomattiin kasvanut harrastus Hippos-yhdistysten perustamiseen sekä niiden maantieteellinen leviäminen, kantakirja ja työ tyyppillisen suomalaisen hevosrodun kehittämiseksi. Yksityishenkilöiden suurista uhrauksista huolimatta yhdistysten katsottiin tarvitsevan laajaan tarkoitukseensa valtion tukea.¹¹⁸¹ Valtio tuki Hippos-yhdistyksiä taloudellisesti osana hevosjalostusohjelmaa antaen hyväksyntänsä niiden jalostustyölle. Samalla valtio ohjasi niille hevosjalostuksen painoa.¹¹⁸² Taulukon 19 Hippos-yhdistykset olivat niin aktiivisia ja toimintansa vakiinnuttaneita, että ne saivat valtion määrärahaa vuosina 1900–1907.¹¹⁸³

1179 Palovaara 2008, 32.

1180 Rogers 2003a, 20–31; Hölttä 1982, 11–13, 23.

1181 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 158; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 162–163.

1182 Ks. esim. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1904*, 1907, 139; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 115–116. Määrärahaa ei aina myönnetty täysimääräisenä. Ks. esim. Syrjänen 1968, 8; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 2–4, Kansio 117, PpKH, KK. Valtion määrärahat antavat yhdistyksen perustamisvuotta paremman kuvan Hippos-liikkeen toiminnan aktiivisuudesta valtakunnan tasolla. Esimerkiksi Porin Hippos perustettiin seuraavana vuonna ensimmäisestä maininnasta Maanviljelyshallituksen vuosikertomuksessa. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 163. Valtion tukea vastaan Hippoksilla oli raportointivelvollisuus toiminnastaan, mutta yhdistykset eivät aina toimittaneet raportteja. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159.

1183 Ks. myös esim. Johansson 1994, 16–25; Korpela 2012, 13–17; Nuutinen 1949, 34–37; Syrjänen 1968, 4–8, 12–13.

Taulukko 19. Valtion tukemat Hippos-yhdistykset vuosina 1900–1907.¹¹⁸⁴

Vuosi	Hippos-yhdistysten valtion määrärahat	Muut ensimmäisen kerran mainitut
1900	Turun Hippos (3000 mk), Tammelan Hippos (2000 mk), Keski-Suomen Hippos (2000 mk), Karjalan Hippos (2000 mk), Savon Hippos (2000 mk)	
1901	Turun Hippos (3000 mk), Tammelan Hippos (2000 mk), Keski-Suomen Hippos (2000 mk), Karjalan Hippos (2000 mk), Savon Hippos (2000 mk), Pohjois-Karjalan Hippos (1100 mk)	Uudenmaan Hippos, Tampereen Hippos
1902	Uudenmaan Hippos (3000 mk), Turun Hippos (3000 mk)	Porin Hippos
1903	Uudenmaan Hippos (3000 mk), Turun Hippos (3000 mk)	
1904	Uudenmaan Hippos (3000 mk)	Mikkelin Hippos
1905	Mikkelin Hippos (1500 mk), Uudenmaan Hippos (3000 mk), Keski-Suomen Hippos (5000 mk), Savon Hippos (5000 mk), Turun Hippos (4500 mk)	Nurmeksen Hippos
1906	Tammelan Hippos (1000 mk), Padasjoen Hippos (1000 mk)	Ruotsalaisen Pohjanmaan Pohjois-Hippos
1907	Turun Hippos, Tammelan Hippos, Uudenmaan Hippos, Savon Hippos, Karjalan Hippos, Wasa Hippos andelslag (määrät ei tiedossa)	

Lähde: *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1900*, 1901, 152; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1902*, 1904, 172; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*, 1905, 163–164; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1904*, 1907, 139; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*, 1908, 139–140; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 115–116; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 121.

¹¹⁸⁴ Padasjoen Hippos sai avustuksen oriin ostohintaan vuonna 1906, joten ei ole varmuutta oliko sen toiminta oriyhdistyksen kaltaista. Määrärahojen suuruus osoittaa yhdistyksen toiminnan laajuutta ja vakiintumista.

Taulukko 20. Hippos-yhdistysten kantakirjoihin otetut hevoset.¹¹⁸⁵

Yhdistys	Kantakirjahevosia / vuoteen mennessä
Turun Hippos	276 / 1906
Uudenmaan Hippos	155 / 1906
Tammelan Hippos	135 / 1906 tai 1907
Savon Hippos	50 / 1908
Karjalan Hippos	101 / kesän 1906 tilanne
Pohjois-Karjalan Hippos	40 / kesän 1906 tilanne
Keski-Suomen Hippos	17 / 1901, arvio 50–100 / 1906

Lähde: Fabritius, L. 1907c, 39, 99; *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 24–25, Kansio 117, PpKH, KK; Syrjänen 1968, 6; Tammelan Hippoksen Kantakirja, 7, MA; Nuutinen 1949, 35; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901, 1902, 1902, 159*; Linna 1907, 608–609.

Taulukon 20 mukaan Hippos-kantakirja rakentui hevosjalostuksen perustaksi maantieteellisesti laajalti Suomessa. Yhdistysten kantakirjoissa oli yhteensä merkittävä määrä hevosia. Hippoksen kantakirjoihin noin vuoteen 1906 mennessä merkittyjen hevosten suhteellinen osuus Suomen hevoskannasta vuonna 1906 (285644 hevosta ja 39922 varsaa, pois lukien varsat) oli noin 0,3 %.¹¹⁸⁶ Suhteellinen osuus ei anna kuitenkaan täysin oikeaa kuvaa, koska taulukossa 20 mainitut Hippos-kantakirjat eivät kattaneet maantieteellisesti koko Suomea, eivätkä koskeneet sitäkään kautta koko hevoskantaa. Lisäksi jalostushevosten eliitin rekisterijärjestelmän ulkopuolelle jäivät kokonaan iältään liian nuoret hevoset ja ruunat, joista jälkimmäisiä oli esimerkiksi vuonna 1908 lähes 45 % Suomen hevoskannasta.¹¹⁸⁷

Kantakirja oli vakiintuneinta 1890-luvulla perustetuissa yhdistyksissä. Hippos-kantakirjoja johti Turun Hippos 276 kantakirjahevosella. Sen vuoteen 1906 mennessä kantakirjaamien hevosten suhteellinen osuus Turun ja Porin läänin vuoden 1906 hevoskannasta

¹¹⁸⁵ Kaikki luvut eivät ole vertailukelpoisia, mutta tarkalla kantakirjahevosten lukumäärällä ei ole suurta merkitystä. Eriävien tietojen osalta valitsin luotettavamman. Tammelan Hippoksen käsinkirjoitetussa kantakirjassa oli 135 hevosta, mutta yhdistyksen historian mukaan siinä olisi ollut 103 hevosta. Karjalan Hippoksen tiedot perustuvat Ludvig Fabritiuksen epävarmoihin tietoihin kesän 1906 kantakirjahevosmäärästä. Se on lähellä Kuopion näyttelyä varten pidetyn arvostelutilaisuuden tietoa, mihin Pohjois-Karjalan tieto perustui. Savon Hippoksen tieto on yhdistyksen historiasta. Keski-Suomen Hippoksen kantakirjahevosmäärä on arvio muiden yhdistysten kantakirjahevosmäärien perusteella, ja tarkempi määrä riippui ko. yhdistyksen vaikutuksen leviämisenopeudesta. Ainakaan aluksi se ei ollut nopeaa. Nordenstreng, Arvid, Kertomus Keski-Suomen Hippoksen toiminnasta v. 1901, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA. Keski-Suomen Hippoksen vuosikertomukset voivat sijaita Keski-Suomen hevosjalostusliitto ry:n arkistosta Jyväskylän maakunta-arkistosta. Ainakin jokin sen otteista on Keski-Suomen maanviljelysseuran vuosikertomuksessa. Nordenstreng, A., Kertomus hevoshoidon neuvonjohtajan toimesta v. 1904, KD 84/248 1905, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

¹¹⁸⁶ STV 1909, 100. Käytin vuoden 1906 hevoskannan kokonaismäärästä oikaistuja lukuja, mutta erot eivät ole merkitseviä.

¹¹⁸⁷ SVT III:3, 28–29. Ks. tarkemmin liite 1. Lisäksi on huomattava, että taulukon 20 luvut perustuvat osittain arvioihin.

(52735 hevosta ja 5277 varsaa, pois lukien varsat) oli 0,5 %.¹¹⁸⁸ Myös Uudenmaan Hippoksen (155) kantakirja erottui muista yhdistyksistä, ja se julkaisi ensimmäisen kantakirjansa vuonna 1906.¹¹⁸⁹ Vastaavasti sen vuoteen 1906 mennessä kantakirjaamien hevosten suhteellinen osuus Uudenmaan läänin vuoden 1906 hevoscannasta (29444 hevosta ja 3823 varsaa, pois lukien varsat) oli 0,5 %.¹¹⁹⁰ Sen sijaan Tammelan Hippos (135) oli menettänyt etumatkaansa kantakirjahevosten lukumäärässä muihin 1890-luvun lopulla perustettuihin yhdistyksiin nähden.¹¹⁹¹ Karjalan Hippos oli ohittanut nopeasti 100 kantakirjahevosen rajan vuoteen 1906 mennessä. Se oli saanut aikaan nopeasti tuloksia, ja kantakirjan painamisesta oli päätetty.¹¹⁹² Karjalan Hippoksen kantakirjahevosmäärä oli vähintään kaksinkertainen verrattuna vuotta vanhempaan Savon Hippokseen, jossa kantakirjauksessa oli oltu Kalle Nuutisen mukaan varovaisia.¹¹⁹³ Pohjois-Karjalan Hippoksen kantakirja oli samaa luokkaa, ja Keski-Suomen Hippoksen kantakirja lienee ollut niiden väliltä. Muiden yhdistysten mahdollinen kantakirja oli vasta alussa.¹¹⁹⁴

1188 STV 1908, 100.

1189 *Kertomus hevossiitosyhdistyksen "Uudenmaan Hippos" 10:ltä toimintavuodelta 1906*, 1907, 5.

1190 Uudenmaan läänin hevoscannan lukumäärät olivat epävarmat Helsingin kaupungin osalta. STV 1908, 100. Taulukossa 20 mainittujen muiden Hippos-yhdistysten osalta läänikohtaiset kantakirjahevosten suhteelliset osuudet hevoscannasta eivät ole kuvaavia yhdistysten toiminta-alueiden tai niiden kantakirjahevosten arvioon perustuneen lukumäärän takia. Myös Turun Hippoksen toiminta-alueeseen kuului Turun ja Porin läänin lisäksi rajoittuvat osat Hämeen lääniä. Säännöt hevoscannan yhdistykselle "Hippos", Turku 1895, § 1, Kansio 117, PpKH, KK.

1191 Tähän saattoi vaikuttaa aktiivisten toimijoiden (Johan Mannerheim, Axel Wahren ja Allan Höijer) muutot paikkakunnalta. Syrjänen 1968, 7; Mannerheim, J., Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos verksamhet under år 1901, 4.1.1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA. Lisäksi yhdistyksen toiminta-alue oli rajattu ainoastaan Tammelaan ja sen lähipitäjiin. Säännöt hevoscannan yhdistykselle "Tammelan Hippos", Turku 1897, 3, Kansio 117, PpKH, KK.

1192 Ramstén, Albin, Berättelse öfver Föreningen Karjalan Hippos värksamhet under år 1901, 28.3.1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1193 Nuutinen 1949, 35–36.

1194 Muiden yhdistysten kantakirjahevosmäärä ei ole tiedossa, kantakirjaa ei ollut aloitettu tai sen toiminta oli vähäistä.

Taulukko 21. Turun ja Uudenmaan Hippos -yhdistysten kantakirjatut hevoset vuosina 1900–1906.

Vuosi	Turun Hippos	Uudenmaan Hippos
1900	18	16
1901	25	10
1902	12	22
1903	24	14
1904	25	11
1905		34
1906	45	9
Yhteensä	149	116

Huom. Turun Hippoksen vuoden 1905 kantakirjahevoset sisältyvät vuoden 1906 lukumäärään.¹¹⁹⁵

Lähde: Fabritius, L. 1902, 10–16; Fabritius, L. 1905, 10–16, 68–71, 153–159; Fabritius, L. 1907a, 25–31; Fabritius, L. 1907b, 15; Fabritius, L. 1907c, 33–39; *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–25, Kansio 117, PpKH, KK; von Haartman, Bärlund & Hagelstam 1901, 6–8; *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901*, 1902, 6; Hagelstam, Bärlund & v. Bonsdorff 1904, 6–7; *Kertomus "Uudenmaan Hippos" hevostasvatusyhdistyksen 8ltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 5–6; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos 9ltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 6–8.

Taulukon 21 mukaan Turun Hippoksen ja Uudenmaan Hippoksen kantakirjat jatkuivat aktiivisesti, ja tuloksiin oltiin tyytyväisiä.¹¹⁹⁶ Turun Hippoksen kantakirjahevosista oli tarkkoja tietoja ja sukua tunnettiin hyvin, ja niissä oli toisen sukupolven kantakirjahevosia.¹¹⁹⁷ Uudenmaan Hippoksen joidenkin kantakirjahevosten sukua mainittiin, ja myös

¹¹⁹⁵ Vuosittaisissa kantakirjahevosmäärissä oli yksittäisiä epäselvyyksiä. Turun Hippoksen vuosien 1905–1906 kantakirjahevosmäärässä on kolme hevosta, jotka vuoden 1904 viimeisen kantakirjahevosnumeron perusteella puuttuivat välistä. Uudenmaan Hippoksen vuoden 1902 vuosikertomuksen puuttuessa pääteltiin ko. vuoden kantakirjahevosmäärän painetusta kantakirjasta. Vuoden 1903 vuosikertomuksessa ja painetussa kantakirjassa on yhdellä numerolla eri niminen hevonen, joka otettiin painetun kantakirjan mukaan kantakirjaan edellisvuonna. Toinen hevonen on kantakirjan mukaan otettu kantakirjaan kerran aiemmin. Vuoden 1904 luku perustuu painettuun kantakirjaan, mihin verrattuna vuosikertomuksesta puuttuu yksi hevonen. Vuonna 1905 kaksi hevosta puuttui välistä numeroinnin mukaan, mutta ne olivat painetussa kantakirjassa. Lisäksi vuosikertomuksen lukumäärä erosi tästä. Vuonna 1906 kantakirjattujen hevosten määrää ei mainita vuosikertomuksessa, joten luku on painetusta kantakirjasta.

¹¹⁹⁶ Ks. esim. *Kertomus hevossiitosyhdistyksen "Uudenmaan Hippos" 10:ltä toimintavuodelta 1906*, 1907, 3–4. Turun Hippoksen jäsenten hevoset menestyivät hevostäyttelyissä ja ravikilpailuissa ja kantakirjahevosille pidettiin myös käyntikilpailuja kuormalla. Ks. esim. Fabritius, L. 1905, 104–109, 114–116, 192–199; Fabritius, L. 1907a, 20, 72–79; Fabritius, L. 1907b, 12–13, 61–71; Fabritius, L. 1907c, 103–107, 71–87, 114. Ks. myös Johansson 1994, 20. Kantakirjaan pyrittiin saamaan niin monta jäsenen kantakirjaeläinten jälkeläistä kuin mahdollista. Näyttelyiden lisäksi hevosia voitiin ottaa kantakirjaan omistajien luona. Ks. esim. von Haartman, Bärlund & Hagelstam 1901, 5; *Berättelse öfver hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901*, 1902, 4; Hagelstam, Bärlund & v. Bonsdorff 1904, 4; *Kertomus "Uudenmaan Hippos" hevostasvatusyhdistyksen 8ltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 6–7; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen "Uudenmaan Hippos" 10:ltä toimintavuodelta 1906*, 1907, 6–8; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos 9ltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 6–8; Fabritius, L. 1907a, 90–104; Fabritius, L. 1907b, 84–85.

¹¹⁹⁷ Fabritius, L. 1902, 10–16; Fabritius, L. 1905, 10–16, 68–71, 153–159; Fabritius, L. 1907a, 25–31; Fabritius, L. 1907c, 33–39; Fabritius, L. 1907b, 15–22.

niissä oli kantakirjahevosten jälkeläisiä.¹¹⁹⁸ Tammelan Hippoksen kantakirjassa lähes poikkeuksetta hevosen vanhemmat tunnettiin. Siinä oli merkittävä määrä toisen polven kantakirjahevosia, joten hevosten sukua tunnettiin pidemmälle. Erään hevosen suvun todettiin olevan hyvä kolmessa sukupolvessa.¹¹⁹⁹ Aluksi hiljaa toimineessa Keski-Suomen Hippoksessa tiedettiin ainakin jonkin jalostusoriin sukua.¹²⁰⁰ Toisen polven kantakirjahevokset osoittivat metodin paikallisen juurtumisen.

Vuonna 1906 Turun Hippoksen ansiosta hevospkasvatus oli edistynyt harppauksilla ja hevoskanta parantunut.¹²⁰¹ Vuonna 1905 Uudenmaan Hippoksen konsulentin Uno H. Lindforsin mukaan ”[...] Uudenmaan Hippoksen työn perusaate on alkanut voittaa ei ainoastaan suurempien hevoselättäjien, vaan ehkä enemmän pienempien tunnustusta. Sellainen rahvaanmiehen harrastus on iso askel Uudenmaan Hippoksen asettamaa päämaalia kohti. Työskennelkäämme väsymättä ja rohkein mielin oloihimme soveltuvan vakinaisen parannetun hevossuvun aikaansaamiseksi.”¹²⁰² Uudenmaan Hippos ”[...] kehottaa yhdistyksen jäseniä edelleenkin samalla innolla ja voimiaan säästämättä pyrkimään meidän yhteiseen päämaaliin, Suomen hevossiiton saattamiseksi oikealle uralle ja Suomen hevosrodun parantamiseksi. [...]”¹²⁰³ Yhdistys katsoi hevosjalostuksen juuren istutetun elinvoimaisena eri puolille Suomea.¹²⁰⁴ Tammelan Hippoksessa oli huomattu kasvava kiinnostus hevosjalostukseen, ja Karjalan Hippoksen lyhyen toiminta-ajan jälkeen oltiin tyytyväisiä hevoskasvattajien toimintaan.¹²⁰⁵ Hevoskasvattajien todettiin lähes yksimielisesti katsovan, ”[...] ett’ei kasvatus ja suomalaisen hevosrodun jalostaminen muuten edisty, ellei hyviä aineksia säilytetä ja käytetä oikealla tavalla siitos-hommaan hevosten kasvatukseen nähden.”¹²⁰⁶

Yhdistysten laaja levinneisyys ja vallan hajautus vakiinnuttivat Hippoksen kantakirjan, kun sen riippuvuus yksilöstä väheni. Ludvig Fabritius oli onnistunut laajentamaan liikkeen oman toiminta-alueensa ulkopuolelle uusille alueille, eikä se ollut enää sidoksissa yksin häneen liikkeen johtajana. Tämä korostuu innovaation läpimurrossa myös inno-

1198 Ks. esim. von Haartman, Bärlund & Hagelstam 1901, 8; *Kertomus ”Uudenmaan Hippos” hevospkasvatusyhdistyksen gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 6.

1199 Tammelan Hippos’en Kantakirja, 7, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevospkasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–16, Kansio 117, PpKH, KK.

1200 Nordenstreng, Arvid, *Kertomus Keski-Suomen Hippos’en toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1201 Fabritius, L. 1907c, 96. Myös Tukholman kuninkaallisen eläinlääkärikorkeakoulun opettaja Axel Pählman arvosti Hippoksen työtä. Fabritius, L. 1905, 47, 51.

1202 *Kertomus bevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 19.

1203 *Kertomus bevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 16.

1204 *Kertomus ”Uudenmaan Hippos” hevospkasvatusyhdistyksen sltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 7. Oma toiminta oli huomattavaa. Hagelstam, Bärlund & v. Bonsdorff 1904, 3.

1205 Carlstedt, I., *Berättelse afgifven till Landbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos värksamhet under 1904, 1.4.1905*, Kansio 107, MvhkoA1, KA; *”Karjala-Hippos”-yhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1906*, Viipuri 1907, 3–4, Kansio 117, PpKH, KK.

1206 *”Karjala-Hippos”-yhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1906*, Viipuri 1907, 3, Kansio 117, PpKH, KK.

vaatioteorioissa¹²⁰⁷. Turun Hippoksessa haaraosastoilla tehostettiin toimintaa ja jaettiin vastuuta, mikä osoitti sen toiminnan syvyyden. Vuonna 1900 Turun keskuspiirin lisäksi perustettiin kuusi haaraosastoa lähikuntiin. Piirit helpottivat hallintoa, valvoivat jäsenten hevoskasvatusta ja ehdottivat hevosia kantakirjaan.¹²⁰⁸ Uusissa yhdistyksissä tuotiin esiin Turun Hippoksen esikuva-asema,¹²⁰⁹ mutta niiden perustamisessa yksilön merkitys pienentyi aiemman esimerkin ja yhdistysten mallisääntöjen myötä. Yksilöt olivat yhä tärkeitä paikallisesti, ja Pohjois-Karjalan Hippoksessa ja muissa yhdistyksissä kaivattiin aluksi kykenevää johtohenkilöä¹²¹⁰. Uusien yhdistysten hevosvaikuttajat vastasivat uusista Hipposkantakirjoista ja veivät aatetta paikallisesti eteenpäin eri puolilla Suomea, millä oli tärkeä merkitys sen valtakunnallisessa läpimurrossa. Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin mukaan eri alueiden yhteydet lisääntyivät innovaation edetessä¹²¹¹. Tiivistääkseen yhdistysten yhteyttä ja ehkä omaa valtaansa Fabritius ajoi yhdistysten keskushallintoa, mutta voimakkaampi järjestäytyminen ei toteutunut.¹²¹²

1207 Ks. esim. Hölttä 1982, 10–13, 22–23. Ks. myös Rogers 2003a, passim.

1208 Fabritius, L. 1902, 5; Fabritius, L. 1905, 9; Fabritius, L. 1907a, 3; Fabritius, L. 1907c, 3–4; Johansson 1994, 16.

1209 Ks. esim. Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen ”Tammelän Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 1–2, Kansio 117, PpKH, KK; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 3–4; Linna 1907, 604. Ks. myös Ojala 1996, 61; Ojala 2014, 38; Johansson 1994, 13; Palovaara 2008, 11; Korpela 2012, 14.

1210 Alfthan, Axel, *Kertomus Pohjois Karjalan Hippos yhdistyksen toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1211 Hölttä 1982, 11–13, 22–23.

1212 Ks. luku 3.1.3.

Taulukko 22. Hippos-yhdistysten kunniapalkintokilpailuun osallistuneet yhdistykset Suomen yleisessä maanviljelysnäyttelyssä Kuopiossa vuonna 1906.

Yhdistyksen tiedot	Turun Hippos	Uudenmaan Hippos	Karjalan Hippos	Tammelan Hippos	Pohjois-Karjalan Hippos	Savon Hippos
Varsinaisia jäseniä	223	80	30	n. 30	25	
Vuosisjäseniä	0	89	67	n. 100	41	
Yksityisiä varoja käytetty toimintaan	64317,78 mk	n. 15000 mk 1)	4293 mk	10500 mk	6078 mk	
Hevosia kantakirjassa yhteensä	276	155 2)	väh. 105	väh. 135 4)	väh. 40	väh. 17
Hevosia kantakirjassa keväällä/ kesällä 1906	170	130	105	131	40	väh. 17
Jäsenten luona syntyneitä kantakirjahevosia	89	35	46 3)	103	12	

Lähde: Linna 1907, 607–617.

1) Luvuissa voi olla pieniä poikkeamia verrattuna Turun Hippoksen tietoihin. Merkittävä ero koski Uudenmaan Hippoksen omien varojen käyttöä, joka oli 50 397 mk. Fabritius totesi kuitenkin, ettei voinut puutteellisten ilmoitusten vuoksi taata tietojen oikeellisuutta Uudeltamaalta ja Karjalasta. Fabritius, L. 1907c, 99.

2) Lukumäärä on vuoden 1906 loppuun asti. *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 24–25, Kansio 117, PpKH, KK.

3) Voi olla myös 45. Tämän lisäksi yhdistyksen toiminta-alueella oli syntynyt 33 kantakirjahevosta.

4) Neljä kantakirjaoria oli myyty lähiaikoina.

Vuonna 1906 Suomen yleisessä maanviljelysnäyttelyssä Kuopiossa¹²¹³ Hippos-yhdistysten kunniapalkinnosta kilpailivat Savon, Tammelan, Pohjois-Karjalan, Turun, Karjalan ja Uudenmaan Hippokset (ks. taulukko 22), ja myös Keski-Suomen Hippos¹²¹⁴ osallistui näyttelyyn. Axel Wahren, W. von Bonsdorff ja Jalmari Meurman tarkastivat kantakirjahevosia ja kantakirjaoriiden kantakirjajälkeläisiä. Pisteet määräytyivät kantakirjahevosta, yhdistyksen toiminnasta (muun muassa kantakirjahevosten ja jäsenillä syntyneiden kantakirjahevosten määrä) ja kantakirjanpidosta.¹²¹⁵ Savon Hippos ei päässyt kilpailuun, koska sen toimintaa vasta järjesteltiin, eikä kantakirjaa esitetty. Tästä huolimatta Kalle Nuutisen mukaan kantakirja oli olosuhteisiin nähden menestynyt ja hevosmäärä suuri.¹²¹⁶ Tarkastuslautakunta arvioi Pohjois-Karjalan, Karjalan, Uudenmaan ja Tammelan Hippos

¹²¹³ Kuopion ja muista yleisistä maanviljelysnäyttelyistä Suomessa. Ks. Jonasson 2013, 120–175.

¹²¹⁴ Keski-Suomen hevospasvatuksesta. Korpela 2012, passim. Keski-Suomen Hippos erosi muista Hippos-yhdistyksistä, koska sen oli alun perin tarkoitus toimia Keski-Suomen maanviljelysseuran haaraosastona. Korpela 2012, 14.

¹²¹⁵ Tarkastuslautakunnan jäsenet olivat Jalmari Meurman, Johan Mannerheim ja Axel Wahren sekä varajäsenet W. von Bonsdorff ja eläinlääkäri Uno Heininen. Mannerheimin tilalla oli von Bonsdorff. Palkinto päätettiin tarkastuslautakunnan ehdotuksen perusteella keskuskomitean ja palkintolautakuntien puheenjohtajien kanssa. Linna 1907, 87, 602–603.

¹²¹⁶ Nuutinen 1949, 35–36.

-yhdistysten kantakirjat täydellisiksi pieniä huomautuksia lukuun ottamatta. Turun Hippoksen kantakirjassa oli paljon hyvää, mutta se sai kritiikkiä epätäydellisyydestä.¹²¹⁷

Hippos-hevosten menestys Kuopiossa osoitti kantakirjojen tuloksen ja metodin paikallisia läpimurtoja.¹²¹⁸ Kilpailussa esitettiin yhdistysten pieni valiohevosjoukko. Axel Alfthanin mukaan yhdistykset esittivät hyviä hevosia, mutta vain Karjalan ja osin Keski-Suomen Hippos -yhdistykset esittivät maakunnan hevoskantaa kuvaavat hevosryhmät. Yhdistykset pyrkivät vakiinnuttamaan suomalaista hevosrotua, mutta kantakirjahevosia oli kevyempää ja raskaampaa tyyppiä. Osan yhdistysten oriisiin oltiin tyytyväisiä, mutta oriissa ja tammoissa oli huomautettavaa tyyppin yhtenäisyydestä ja laadusta. Pienestä orimäärästä ei voitu tehdä pitkälle vietyjä tulkintoja ominaisuuksien periytymisestä. Osittain oltiin tyytyväisiä, mutta oriiden varsojen tyyppissä oli myös epäyhtenäisyyttä. Tammojenkaan varsat eivät kaikilta osin vakuuttaneet. Vaikka huomio oli kiinnitetty hevosen kokoon ja ulkomuotoon, hevostyyppin yhtenäisyyttä ei ollut täysin saavutettu.¹²¹⁹ Pyrkimys yhtenäiseen tyyppiin ja kantakirjan arviointi sen näkökulmasta olivat merkittävä edistysaskel kohti suomalaisen hevosen rotumääritelmän toteutusta. Hippos-kantakirjojen vaikutus kertautui kantakirjahevosten jälkeläisten kautta.¹²²⁰ Taulukon 22 mukaan Hipposyhdistysten, erityisesti Tammelan Hippoksen, jäsenillä oli syntynyt suhteessa huomattava määrä kantakirjahevosia. Tyyppin yhtenäisyys ja periytyminen voitiin saavuttaa kuitenkin vasta pitkän rodunjalostuksen jälkeen. Merkittävää oli myös, että Kuopiossa – suomalaisten hevosten esittelystä ks. kuva 10 – ulkomaisten työ- ja ajohevosten kasvatusta kiinnosti vain pientä ryhmää.¹²²¹

Karjalan Hippos kiilasi Turun Hippoksen ohi: ”[...] saimme kuulla, että herrat palkintotuomarit olivatkin löytäneet vielä *etevämmän ja elovoimaisemman yhdistyksen* kuin meidän. ”Karjalan Hippos on voittanut!” kuului huuto. – Karjalan Hippos, tuumimme, millä ihmeen taikavoimalla? – Emmehän olleet moisesta yhdistyksestä kuulleet muuta kun että se nimellisesti oli olemassa, ja vielä keväällä vakuutti eräs saman yhdistyksen jäsenistä, ettei heillä ole ollut montakaan hevosta kantakirjassa ja, että yhdistys näihin saakka on viettänyt hyvin kituvaa elämää. [...]”¹²²² Taulukon 22 mukaan Turun Hippoksen kantakirjahevosmäärä erosi yllättävän vähän Uudenmaan, Tammelan ja Karjalan Hippos -yhdistyksistä. Yhdistysten kantakirjojen eroa esikuvaansa kavensi metodin tunnettuuden

1217 Linna 1907, 603–607.

1218 Hippos-hevosten menestyksestä. Linna 1907, 628–635; Fabritius, L. 1907c, 28, 88–102; *Kertomushevossiitosyhdistyksen ”Uudenmaan Hippos” 10:ltä toimintavuodelta 1906*, 1907, 8–10; Ojala 2014, 30–38; *Karjala-Hippos”-yhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1906*, Viipuri 1907, 3–5, Kansio 117, PpKH, KK.

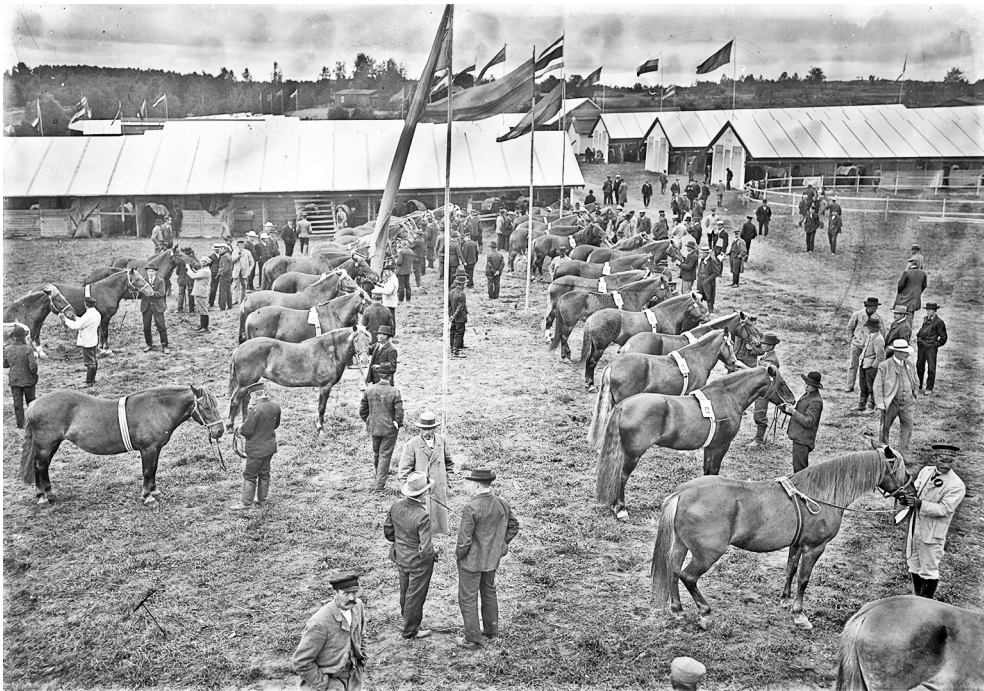
1219 Linna 1907, 607–617, 436–438. Pohjois-Karjalan ja Karjalan Hippokset erosivat siitossuunnitelmasta, koska 148 cm korkeita hevosia voitiin joskus ottaa kantakirjaan.

1220 Turun Hippoksen siitosoriista oli syntynyt vähintään 1158 varsaa vuoteen 1905 mennessä, mutta osa varsatiedoista puuttui. Fabritius, L. 1907c, 93–96.

1221 Ojala 1998, 42–45.

1222 Fabritius, L. 1907c, 98–99. Karjalan Hippos itse kuitenkin totesi, ettei sen toiminta ollut laajalti tunnettua, mutta tuotti hyötyä. *”Karjala-Hippos”-yhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1906*, Viipuri 1907, 3–5, Kansio 117, PpKH, KK.

lisääntyminen sekä hevoskantojen ja kasvatusolosuhteiden erot. Turun Hippoksen alue ei ollut suotuisa hevoskasvatukselle sen kilpaillessa maitotalouden kanssa. Ennen Turun Hipposta hevoskasvatus oli ollut alueella lähes tuntematon maatalouden ala. Yhdistystä arvostettiin esimerkkinä, mutta taloudellisiin uhrauksiin nähden se ei ollut saavuttanut tyydyttäviä tuloksia. Ludvig Fabritiuksen mukaan hevosten hinnat olivat kyllä kohonneet ja Hippos-hevosten menekki oli rajaton. Pohjois-Karjalan Hippoksen olosuhteet olivat parhaat. Myös Karjalan Hippoksen olosuhteet olivat suotuisat, ja hevosten menekki sekä hinnat olivat korkeat. Uudenmaan Hippos oli onnistunut nostamaan alueella aiemmin tuntematonta järkiperaistä hevoskasvatusta. Innostusta hevoskasvatukseen lisäsi vahvempien hevosten tarve edistyneessä maanviljelyssä ja kaupungeissa, ja hevosten menekki oli suuri. Tammelan Hippoksen alueella hevoskasvatus oli ollut alhaista, mutta innostusta siihen olivat nostaneet yhdistys, kartanoiden esimerkki sekä Urjalan ja Humpvilan edistyneen maanviljelyn ja Forssan tehtaiden vahvojen hevosten tarve.¹²²³

Kuva 10. Suomalaisten hevosten esittelyä Suomen yleisessä maanviljelysnäyttelyssä Kuopiossa vuonna 1906.

Kuva: Victor Barsokevitsch, Victor Barsokevitschin kuvakokoelma, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

1223 Linna 1907, 603–617; Fabritius, L. 1907c, 100.

Kantakirjanpidon vaikeus

Hippos-kantakirjojen laajuus osoitti niiden pääsyn Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian – päätöksen vakiinnuttamisen – ja Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin viimeisiin vaiheisiin¹²²⁴. Käytännön vaikeudet hankaloittivat yhdistysten kantakirjan toteutusta ja leviämistä¹²²⁵ sen käänteentekevän merkityksen takia. Vuonna 1905 Uudenmaan Hippoksen mukaan ”[...] [t]uloksia ei tällä alalla heti näy. Hevossiiton harjoittaminen ja etenkin rodun luominen vaatii kärsivällisyyttä, uhrauksia ja yksimielisyyttä.”¹²²⁶ Vuonna 1906 Turun Hippoksen mukaan 11,5 vuotta oli lyhyt aika tuoda esiin jalostuksen hedelmiä.¹²²⁷

Hippos-yhdistysten toiminta oli pääpiirteittäin yhtenäistä, koska useiden yhdistysten ja kantakirjojen säännöt olivat Turun Hippoksen esimerkin mukaiset.¹²²⁸ Siitä huolimatta Hippos-kantakirjojen hajanaisuus vaikeutti toimintaa. Yhdistysten aluejako ei kattanut järjestelmällisesti Suomea, vaan perustui paikallisten aktiivisuuteen ja paikoin pieneen kantakirjahevospöytäkirjaan. Kantakirjalle oli ensin luotava uuden yhdistyksen jäsenistöstä paikallinen toimijaverkosto. Jäsenhankinta ja uusien yhdistysten perustaminen kuuluivat Turun Hippoksen jäsenten velvollisuuksiin.¹²²⁹ Kantakirjametodin leviämistä rajoitti, että Hippokset työskentelivät rajatun omistajapiirin hyväksi. Esimerkiksi Keski-Suomen Hippos ei ollut saavuttanut toivottua jäsenmäärää, mihin syinä olivat köyhyys, pitäytyminen omissa hevoskasvatusperiaatteissa ja ennakkoluulo kantakirjahevosen myyntikieltoon.¹²³⁰ Vuonna 1901 Uudenmaan Hippoksessa oli 88, Tammelan Hippoksessa 97, Keski-Suomen Hippoksessa 13 ja Pohjois-Karjalan Hippoksessa 30 jäsentä.¹²³¹ Vuonna 1906 useissa Hippos-yhdistyksissä oli 100–200 jäsentä. Määrää johti Turun Hippos 234 jäsenellä vuonna 1907, minkä yhdistys katsoi todistavan aatteen saavuttaneen yleisen kannatuksen.¹²³²

1224 Rogers 2003a, 20–22; Hölttä 1982, 11–13.

1225 Ks. esim. Rogers 2003a, passim.

1226 *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 16.

1227 Fabritius, L. 1907c, 92.

1228 Ks. esim. v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 4–5; Säännöt hevoskasvatusyhdistykselle ”Tammelan Hippos”, Turku 1897, Kansio 117, PpKH, KK; Säännöt Hevoskasvatusyhdistykselle ”Karjalan Hippos”, Viipuri 1899, Kansio 117, PpKH, KK; Pohjois-Karjalan ”Hippos” hevoskasvatusyhdistyksen säännöt, Joensuu 1900, Kansio 116a, PpKH, KK; Säännöt hevoskasvatusyhdistykselle Savon Hippos, Kuopio 1899, Kansio 116b, PpKH, KK. Vrt. Säännöt hevoskasvatusyhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, Kansio 117, PpKH, KK.

1229 Säännöt hevoskasvatusyhdistykselle ”Hippos”, Turku 1895, § 4, Kansio 117, PpKH, KK.

1230 Jernström, Johannes, ”Porvoon hevospöytäkirjan johdosta”, *Maamies* 15/1902, 216; *Kertomus ”Uudenmaan Hippos” hevoskasvatusyhdistyksen 8ltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 8; Alftan, Axel, *Kertomus Pohjois-Karjalan Hippos yhdistyksen toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA; Nordenstreng, Arvid, *Kertomus Keski-Suomen Hippos’en toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1231 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*, 1902, 159.

1232 Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatusyhdistyksen ”Tammelan Hippos” toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 1, Kansio 117, PpKH, KK; Fabritius, L. 1907c, 15–16, 98; Linna 1907, 607–617.

Kantakirjat olivat osin aktiivitoimijoiden varassa, koska samoilla henkilöillä oli monta kantakirjahevosta.¹²³³

Uuden jalostustiedon syvälinen ymmärrys oli hidasta, eivätkä Turun Hippoksenkaan jäsenet olleet täysin sisäistäneet uutta metodologiaa. Vuonna 1901 Ludvig Fabritiuksen mukaan useat jäsenet olivat ostaneet ja kasvattaneet hyviä siitoshevosia, mutta kantakirjaan sopivia hevosia oli enemmän kuin tiedettiin. Koska kaikista ei ollut saatu tietoa, niitä puuttui yhdistyksen rekisteristä. Hevosnomistajat olivat välinpitämättömiä toimittamaan hevosten tietoja, ja Turun Hippoksen vuosikertomuksen tiedot olivat Ludvig Fabritiuksen mukaan usein epävarmoja.¹²³⁴ Lisäksi sekaannusta saattoi aiheuttaa hevosen nimi, ja niitä nimettiin uudelleen Hippoksen nimikaavan mukaan.¹²³⁵

Ongelmia oli myös kantakirjaan tarjottavien hevosten määrässä ja laadussa. Turun Hippoksen sukuluetteloon ei ollut otettu niin paljon hevosia kuin oli toivottua, koska hevoset olivat siitokseen ala-arvoisia. Kantakirjahevoset eivät aina olleet täydellisiä värin tai risteyttämisen jälkien osalta.¹²³⁶ Esimerkiksi Turun ja Uudenmaan Hippos -yhdistysten kantakirjoista jouduttiin poistamaan hevosia. Vuoteen 1906 mennessä Turun Hippoksen 43 kantakirjaoriista 22 oli poistettu kuoleman, myynnin, ruunauksen tai siitoksesta pois jäännin takia. Yhdistyksen 233 kantakirjatammasta oli poistettu 84 tammaa kuolleena, myytyinä, hedelmättöminä, huonona, yli-ikäisenä, virheellisenä tai jos sen elämänvaiheista ei ollut tietoa.¹²³⁷

Puhtaan rodun jalostusteorian läpimurto ei ollut täydellinen. Turun Hippoksen kantakirjahevoset eivät näkyneet toivotusti hevoskasvatuksessa. Vuonna 1905 hevoskasvatus-tilastot katsottiin Turun Hippoksen kantakirjahevosmäärään verrattuna kehnoiksi, mistä syytettiin hevoskasvatukseen kevytmielisesti suhtautuneita jäseniä. Kantakirjatammoja oli käytetty liian vähän siitokseen ja usein ala-arvoisilla oriilla. Hevoskanta oli paikoin rappiolla, ja ongelmana oli hyvien siitosoriiden puute.¹²³⁸ Vuonna 1903 Turun Hippoksen

1233 Ks. kuvioiden 12, 13 & 14 lähteet.

1234 Fabritius, L. 1905, 3, 10–16, 68–71, 153–159.

1235 Esimerkiksi Jalmari Meurmanilta ostetun Konsta-orin nimi muutettiin Jalmariksi. Fabritius, L. 1907a, 32–34. Hevosrekisteriin oli otettu Hippoksen nimikaavaan sopimattomia hevosia, mutta aina tällaista hevosta ei hyväksytty kantakirjaan. Fabritius, L. 1905, 153, 155, 207. Ks. myös Fabritius, L. 1907a, 105; Fabritius, L. 1907b, 94; Fabritius, L. 1907c, 115. Hippos-hevosten nimeämiskaava oli hevoslajin, ja sen uudesta nimeämisestä järjestettiin kilpailu. Vuonna 1906 mörkfuxtyp-kaava voitti kilpailun, mutta sen rinnalla suomalainen nimikaava säilytettiin ennallaan. Fabritius, L. 1905, 222–224; Fabritius, L. 1907c, 18, 23, 26; Johansson 1994, 24.

1236 Fabritius, L. 1907b, 84–85; Fabritius, L. 1902, 14–15, 43–44; Johansson 1994, 17; Fabritius, L. 1907a, 27–28, 30–31. Hevoskannan tilasta yleisesti perinteisen maatalouden loppuaikana. Soininen 1974, 250–252.

1237 Ks. esim. *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901*, 1902, 7; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 4; Fabritius, L. 1907c, 88–91. Myös Tammelan Hippoksen oriista jouduttiin myymään vähemmän arvokkaita siitosoriita. Carlstedt, I., *Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos värksamhet under 1904*, 1.4.1905, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1238 Fabritius, L. 1907b, 15. Syiksi nähtiin hevoskasvattajien perehtymättömyys orikasvatukseen, olosuhteet, ymmärtämätön siitospeläinten valinta ja hevosten puuttuva perinnöllisyyskyky. Fabritius, L. 1907a, 90–

näyttelyssä päätettiin sallia ardenner- ja muita risteytyksiä, mutta palkintotuomarit eivät arvostelleet niitä. Hevoskasvattajat olivat pitäytyneet vanhoissa tavoissa Turku laajemmin.¹²³⁹ Uudenaamaan Hippoksessa törmättiin kantakirjatammojen vähäiseen astutukseen, puutteisiin hevosissa ja niiden hoidossa sekä valistuksen tarpeeseen. Pohjois-Karjalan Hippoksen alue oli köyhää, eikä jalostuseriaatteita tunnettu. Karjalan Hippos nosti esiin siitosoriiden puutteen, ja myös Keski-Suomen Hippos näki hevosten ja hevoskasvatuksen puutteet.¹²⁴⁰

Turun Hippoksessa tiedettiin, että niin kauan kuin jalostukseen hyväksyttiin rakenteeltaan maataishevosesta huomattavasti eroavia yksilöitä, yhtenäistä tyyppiä ei saavutettu.¹²⁴¹ Yhdistys oli joutunut ostamaan hevosia muista osista maata, joten jalostukseen oli tullut erilaisia hevosia.¹²⁴² Ideaalien oriiden hankinta oli vaikeaa, mutta niistä parhaat voitiin valita lähtöpisteeksi uudelle hevossukupolvelle. Turun Hippos katsoi tehneensä onnistuneita valintoja perinnöllisten virheiden välttämiseksi, koska epätäydelliset oriit olivat jättäneet hyviä jälkeläisiä. Vuonna 1905 Turun Hippoksen mukaan kaikkia aiemmin hevosrodun parantajiksi katsottuja hevosia ei hyväksytty enää jalostukseen ja kantakirjauksessa voitiin olla ankarampia. Ei etsitty vain Hippoksen kantahevosia, vaan Suomen hevosrodun edustajia. Tulevaisuuden Hippos-hevosten kantakokoelmassa ei saanut olla tavoitellusta tyyppistä poikkeavaa hevosta. Tyypillisillä oriilla olisi muodostettava hevossukuja, joista saataisiin perinnöllisyyteen perustuva hevoscanta. Turun Hippoksen näyttelyssä oli nähty oriiden perinnöllisyyskykyä ja otettu käyttöön hevosten ryhmä- ja jälkeläispaikittamiset. Myös Karjalassa Axel Alfthan nosti esiin oriiden perinnöllisyyskyvyn ja siihen liittyen sukutietoja sisältäneiden kantakirjojen merkityksen. Hippos-yhdistyksissä oli näh-

104; Fabritius, L. 1907b, 23, 84–85; Fabritius, L. 1907c, 28–29, 32, 111–114, 144–145, 147. Lisäksi korostettiin leväperäistä varsojen kasvatusta. Fabritius, L. 1907c, 111; Fabritius, L. 1907b, 15.

1239 Fabritius, L. 1907b, 83; Fabritius, L. 1905, 140. Tammelan Hippoksessa nostettiin esiin ei-järkipärisen hevoskasvatuksen tavallisuus. Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 1, Kansio 117, PpKH, KK; Mannerheim, J., Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos verksamhet under år 1901, 4.1.1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA. Karjalan Hippoksen mukaan hevoskasvatus ei ollut ollut järkipäristä. Ramstén, Albin, Berättelse öfver Föreningen Karjalan Hippos värksamhet under år 1901, 28.3.1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA. Alfthan näki vanhojen tapojen säilyneen. Alfthan, Axel, *Mietteitä Keski-Karjalan hevosyst.-seuran näyttelyn johdosta kesäkuussa v. 1903*, Joensuu 1903, passim., Kansio 115, PpKH, KK. Keski-Suomen Hippoksen esimies Nordenstreng esitelmöi jalostusopin perusteista. Nordenstreng, Arvid, *Kertomus Keski-Suomen Hippos'en toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1240 *Kertomus "Uudenaaman Hippos" hevoskasvatussyhdistyksen 8ltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 5–12; Karjalan osassa Kuopion lääninä vaikuttaneet seuraavat seurat hevoskasvatuksen edistämiseksi, Eb:7, HhnA, KA; *"Karjala-Hippos"-yhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1906*, Viipuri 1907, 3–4, Kansio 117, PpKH, KK; Nordenstreng, Arvid, *Kertomus Keski-Suomen Hippos'en toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA. Karjalan hevoskannasta ja hevoskasvatuksen tilasta. Ks. Alfthan, Axel, *Mietteitä Keski-Karjalan hevosyst.-seuran näyttelyn johdosta kesäkuussa v. 1903*, Joensuu 1903, Kansio 115, PpKH, KK; Ojala 2014, passim.

1241 Fabritius, L. 1907c, 164.

1242 Fabritius, L. 1902, 9–10; Fabritius, L. 1905, 64; Fabritius, L. 1907c, 28–29.

ty ensimmäisiä merkkejä oriin ja sen jälkeläisten yhtenäisyydestä¹²⁴³, mutta periytymisen ymmärtäminen oli laaja prosessi. Tyypin yhtenäisyyteen pyrittiin, mutta sitä oli mahdoton toteuttaa vasta määritettäessä suomalaista hevosrotua.¹²⁴⁴

Turun Hippoksen oli ylipäätään muutettava hevoskasvatukseen suhtautumista. Lounais-Suomen hevoskanta oli halveksittu, ja maitotalous oli vienyt maanviljelijöiden huomion.¹²⁴⁵ Vuonna 1906 Turun Hippoksen konsulentti Onni Schärlundin mukaan moni maanviljelijä osti hevoset, eikä niiden kasvatusta pidetty kannattavana. Hevoskasvattajien olisi näytettävä turnipsi- ja maitoherroille, että hevosmiehen työ oli maalle hyödyksi. Ruotissa maatiaishevonen oli lähes hävitetty, mutta Suomessa vain maatiaishevoskasvatus voitiin saada kannattavaksi.¹²⁴⁶

Ainakin Turun, Uudenmaan, Tammelan, Karjalan ja Savon Hippoksilla oli taloudellisia vaikeuksia.¹²⁴⁷ Vuonna 1902 Turun Hippoksessa todettiin yleisen taloudellisen kriisin takia hevosia saadun vähemmän kantakirjaan sekä hevoskasvatuksen ja -kaupan taantuminen. Ludvig Fabritius oli lainannut yhdistykselle varoja, mutta ei pystynyt hoitamaan yhdistyksen raha-asioita enää vuonna 1906.¹²⁴⁸ Yksityishenkilöiden taloudellisella tuella oli ollut merkitystä Hippos-yhdistyksille.¹²⁴⁹ Vastustaessaan siittola-aloitetta vuonna 1903

1243 Ks. esim. Carlstedt, I., *Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos värksamhet under 1904, 1.4.1905*, Kansio 107, MvhkoA1, KA; Mannerheim, J., *Berättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen öfver Hästafvelsföreningens Tammela Hippos verksamhet under år 1901, 4.1.1902*, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1244 Järkipärisen jalostuksen päämääränä Turun Hippoksessa oli kehittää maatiaishevosta vastaamaan ajan vaatimuksia, mutta säilyttää sen tunnusmerkit, luonne ja ominaisuudet. Fabritius, L. 1905, 17–21, 72–73; Fabritius, L. 1907a, 20, 32–34, 94–95; Fabritius, L. 1907b, 23; Fabritius, L. 1907c, 28–29, 80, 114, 143–144; Alfthan, Axel, *Mietteitä Keski-Karjalan hevosyst.-seuran näyttelyn johdosta kesäkuussa v. 1903*, Joensuu 1903, 14, 4, passim., Kansio 115, PpKH, KK. Yhtenäisyydestä ja jalostuksen muutoksesta. Bärlund 1906, passim. Perinnöllisyydestä ymmärtämisestä. Ks. esim. Müller-Wille & Rheinberger 2009; Müller-Wille & Rheinberger 2007; Müller-Wille 2007.

1245 Vuonna 1906 Hippoksen jäsenistä katsottiin suurimman osan olevan talonpoikia, jotka olivat innostuneet asiasta sen verran. Fabritius, L. 1907c, 96.

1246 Schärlundin mukaan Tanskassa ja Norjassa hevoskasvatus oli kannattavaa ja kuului maanviljelysseurojen ohjelmaan. Fabritius, L. 1907c, 159–165. Hippos-kasvatusta perusteltiin taloudellisella hyödyllä. Ks. esim. Nordenstreng, Arvid, *Kertomus Keski-Suomen Hippos'en toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1247 *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 4; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 2–4, Kansio 117, PpKH, KK; Syrjänen 1968, 8; Alfthan, Axel, *Kertomus Pohjois Karjalan Hippos yhdistyksen toiminnasta v. 1901*, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA; Nuutinen 1949, 35–36.

1248 Fabritius, L. 1905, 216–217, 3, 63, 67, 68, 73–74, 194; Fabritius, L. 1907a, 84–85; Fabritius, L. 1907c, 18, 20, 22–23, 26, 92–93, 96, 130–132, 108–110, 20; Johansson 1994, 24–25. Valtionavun merkityksestä jalostushevosten ostoon. Ks. esim. Fabritius, L. 1902, 10.

1249 von Haartman, Bärlund & Hagelstam 1901, 3; *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 5:te verksamhetsår 1901*, 1902, 3; Hagelstam, Bärlund & v. Bonsdorff 1904, 3; *Kertomus "Uudenmaan Hippos" hevoskasvatussyhdistyksen sltä toimintavuodelta 1904*, 1905, 6–9; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 14–15; *Kertomus hevossiitosyhdistyksen "Uudenmaan Hippos" 10:ltä toimintavuodelta 1906*, 1907, 3–5; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toi-*

Fabritius painotti Euroopan hippologien pitävän taloudellisena repsahduksena valtion suoraa puuttumista maataishevosjalostukseen. Yksityistä hevoskasvatusta olisi tuettava kuten Ruotsissa ja Tanskassa. Fabritius oli huolissaan, miten kävisi valtion hevosmäärärahoista riippuvaisten Hippos-yhdistysten, jos siittola perustettaisiin.¹²⁵⁰

Kilpailun hetkellinen voittaja

Hippoksen maantieteellinen laajentuminen kytkeytyi kiistaan suomalaisen hevosen alueellisista ja valtakunnallisesta kantakirjasta. Ludvig Fabritius onnistui toteuttamaan suomalaisen hevosen valtakunnallisen kantakirjan läpimurron paikallisten hevosjalostusyhdistysten kautta liikkeen kattaessa lähes koko Suomen. Hippos-kantakirjoilla oli tärkeä merkitys metodin maantieteellisessä levittämisessä Suomessa. Liikkeen kantakirjat olivat vakaalla pohjalla, ja useat kantakirjat tekivät liikkeestä voimakkaan jatkuvuuden näkökulmasta. Hippos-kantakirja ei jäänyt yksittäisen henkilön varaan jääneeksi yritykseksi, mikä erotti sen muista kantakirjoista. Lisäksi yleinen hevosaate Suomessa kannusti Hippos-yhdistyksiä, ja kantakirjakilpailussa oli kyse myös valtion taloudellisista valinnoista hevosjalostusvarojen kohdentamisessa.¹²⁵¹

Innovaatioteorioiden mukaan innovaation omaksuminen helpottuu sen yleistyessä,¹²⁵² ja kilpailevat kantakirjahankkeet ja niiden yhteydet olivat siten itsessään tukeneet innovaation yleistymistä. Hippos-liike levisi Turun Hippoksen alueelta ensin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran työhevuskantakirjan alueelle. Sen alueella vaikutti henkilöitä, jotka tunsivat kantakirjan entuudestaan. Esimerkiksi Johannes Jernström oli Uudenmaan Hippoksen perustaja ja jäsen¹²⁵³. Vuonna 1902 Jernström näki Hippos-yhdistysten työskentelevän samaan suuntaan maanviljelysseuran kantakirjan kanssa. Uudenmaan ja Tammelan Hippos -yhdistykset olivat tuoneet siihen arvokkaita siitoshevosia, ja näihin kahteen Hippokseen kuuluivat suomalaisen hevoskannan valioyksilöt.¹²⁵⁴ Axel Alfthan tosin arvosti vasta Uudenmaan Hipposta järjestettynä työnä hevosjalostuksen korottamiseksi, vaikka oli tietoinen maanviljelysseuran kantakirjasta.¹²⁵⁵

minnasta vuosina 1898–1901, Helsinki 1903, 3–4, Kansio 117, PpKH, KK; Alfthan, Axel, Kertomus Pohjois Karjalan Hippos yhdistyksen toiminnasta v. 1901, Tammikuu 1902, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

1250 Fabritius, L. 1905, 225–235, 131–135. Ks. myös Johansson 1994, 23. Alkuperäisen pohjoisruotsalaisen hevosrodun säilyttämiseksi oli perustettu Vängenin orikasvatuslaitos. Schärlund ja Fabritius kävivät siellä, kun Hippoksessa oli ajatus orikasvatuslaitoksesta. Ruotsin hevoskasvatus oli jaettu kuuteen piiriin, joissa pidettiin kantakirjaa. Fabritius, L. 1907c, 29, 32, 114, 145–146, 148–149, 151, 154, 156–158. Turun Hippoksella oli kansainvälisiä yhteyksiä. Hippos-yhdistyksistä kerättiin ryhmää Geflen maanviljelykokoukseen 1901, ja sen hevosia ostettiin Venäjän valtiosittolaan. Fabritius, L. 1902, 8–9, 38–42; Johansson 1994, 16.

1251 Valtion tuella oli Hippos-yhdistysten toiminnalle tärkeä merkitys. Ks. esim. Fabritius, L. 1902, 10; Hagelstam, Bärlund & v. Bonsdorff 1904, 3.

1252 Ks. Rogers 2003a, passim.; Hölttä 1982, passim.

1253 Ks. esim. Björklund 2005, 118; v. Haartman, Bärlund & Hagelstam 1900a, 7.

1254 J. J., ”Porvoon hevosnäyttelyn johdosta”, *Maamies* 15/1902, 216–217.

1255 *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 53–54.

Turun Hippoksen symboliikassa oli nationalistisia viitteitä. Sen näyttelydiplomissa ratsasti mies, joka riensi kohti valoa käsissään Hippos-lippu ja Suomen vaakuna. Ludvig Fabritius korosti isänmaallista työtä, jota Hippos teki Suomen hevosen jalostamiseksi ja hevoshoidon parantamiseksi.¹²⁵⁶ Sortovuodet näkyivät Fabritiuksen puheessa 20.11.1905:

”Arvoisat Hipposmiehet!

Ensimmäisessä kokouksessaan, jonka Hippos-yhdistys piti vuonna 1899 ilmestyneen Helmikuun manifestin jälkeen, satuin tervehdyspuheessani lausumaan m. m. olevani ”vakuutettu siitä, että Hipposmiehet nyt, kuin he huomaavat isänmaansa ahdingossa, käsi kädessä, kahdenkertaisella innolla ja uhrautuvaisuudella koettaisivat työskennellä kaunista aatetta toteuttaakseen. [...] Ken voi tietää ellei isänmaallinen Hippos-yhdistyksemme, vaikka sen tarkoituksena on ollut, kaikessa hiljaisuudessa taloudellisella alalla työskenteleminen, vielä kerran, kun isänmaan sortotila vaatii suurempiin uhrauksiin, on esiintuova miehiä, jotka ymmärtävät joko taistella tahi kaatua rakastetun isänmaan edestä. Nyt on Jumalalle kiitos, raskas painajainen nostettu armaan, paljon kärsineen isänmaamme hartioilta, sortovalta kukistettu, ja taas laillinen järjestys palautettu, jotta nyt vapautettu, helpotuksesta huokaileva Suomen kansa taas vahvistetuin voimin ja kevein mielin voi ryhtyä raivaamis-, järjestys- ja uudistustyöhön. Missä määrin Hippos-miehet näinä koittelemuksen aikoina ovat taistelleet totuuden ja laillisuuden palauttamiseksi ja mikäli ne ovat ottaneet lopulliseen vapautustyöhön osaa, tai ovatko he taistelussaan käyttäneet puhtaita aseita, se jätettäkään kunkin omantunnon ratkaistavaksi. Tahdon vaan mielihyväkseni mainita että yhdistyksemme jäsenten joukossa on ollut useita henkilöitä, jotka sisimmästä sydämmestä ja kaiken voimansa ja kykynsä mukaan ovat taistelleet lakiemme puolustukseksi ja sortotilan poistamiseksi.

[...] lisäksi vielä sen toiveen, että Hippos-miehet, nyt, uuden päivän koittaessa, veljellisesti yhteenliittyen, yhä enenevällä innostuksella esiintoisivat isänmaallisen mielentilansa myöskin uutterasti työskennellen Suomen hevosenrodun jalostamiseksi”.¹²⁵⁷

Yleisessä käsityksessä¹²⁵⁸ suomalaisen hevosenrodun synty on perustunut lähes yksin Hippoksen esitykseen hevosjalostuksesta myös isänmaallisena tehtävänä. Ilmari Ojala kytkee Savon Hippoksen perustamisen vuonna 1898 ”[...] siihen hevosharrastuksen aaltoon, joka syntyi uskosta kotimaisen rodun mahdollisuuksiin ja joka oli henkilötasolla sidoksissa kansallistunteeseen ja vähän myöhemmin myös venäläisen sortovalan vastusta-

1256 Fabritius, L. 1907c, 131; Fabritius, L. 1907b, 92–93. Fabritius sai diplomia vastaavan kynätelineen vuonna 1904. Fabritius, L. 1907a, 14. Vuonna 1906 valmistui Hippos-merkki ja Hippos-marssi. Fabritius, L. 1907c, 24, 27; Johansson 1994, 24–25. Fabritius käytti isänmaallista ilmaisua maatiaiskarjaa puolustaessaan, mutta näki, etteivät muut rodut pärjäisi Suomessa. Fabritius, L. 1904, 11–13.

1257 Fabritius, L. 1907b, 11–12. Ks. myös Fabritius, L. 1901a, 14. Osaltaan myös poliittinen tilanne oli saattanut viivästyttää vuosikertomuksen painoa. Fabritius, L. 1901a, 3.

1258 Ks. esim. Ojala 1996, 61; Ojala 2014, 38–39; Pesonen 2007, 22–31; Johansson 2014, 78–85; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13; Mahlamäki 2003, 18. Ilmeisesti myös C. G. Wrangel käytti termiä hippologinen kansalliskiihko. Talaskivi 1990, 80.

miseen.”¹²⁵⁹ Hippoksessa vaikutti pitkään samoja toimijoita, joten yksilön myös muilla kuin jalostusmielipiteillä oli merkitystä.¹²⁶⁰ Aktiivitoimijoille hevosasia oli kuitenkin tärkeimpiä toiminnan kohteita.¹²⁶¹ Lisäksi Hippos-jalostus oli muihin suomalaisen hevosen kantakirjoihin nähden rajattu liike. Uusi jalostusmetodi kytkeytyi Suomessa laajemmin maatalouden modernisoitumiseen, mikä näkyi myös lypsykarjan kantakirjoina aysshirelle ja maatiaiskarjoille. Näkökulma on jäänyt vähälle huomiolle Suomen maataloushistorias- sa, vaikka vanhemmassa tutkimuksessa esimerkiksi Seppo Simonen ja Arvo M. Soininen ovat kytkenet jalostuksen voimakkaammin maatalouden historiaan.¹²⁶² Maatalouden tehostamisen ja sen taloudellisen tilan parannuspyrkimyksen taustalla oli toki pyrkimys kansakunnan tilan kohentamiseen, mitä ei voida selittää kuitenkaan yksin nationalistisillä pyrkimyksillä.¹²⁶³ Suomalaisen hevosrodun synnyssä oli kyse kansainvälisestä jalostus- liikkeestä kotieläintalouden tuottavuuden parantamiseksi, josta Suomessa muodostettiin maan hevostarpeiden ja yhteiskuntarakenteen mukainen sovellus.

Hevonen kuului kotieläinten kantakirjojen etujoukkoon Suomessa, joten jalostusmur- roksen eteneminen hidastui suomalaisen hevosen kantakirjan taantuessa 1900-luvun alus- sa. Kantakirja oli niin tunnettu metodi, että hanke ei kaatunut sen pioneerin mukana. Kilpailijoiden poistuminen vahvisti sen sijaan Hippos-yhdistysten aseman suomalaisen hevosen kantakirjan johtajana. Tämä selittää Hippoksen korostumisen suomalaisen he- vosrodun historiakuvassa, ja myös Ludvig Fabritius korosti kirjoituksissaan perustamansa liikkeen merkitystä. Näkökulma Hippoksen ainutlaatuisuudesta kantakirjan ylläpitäjänä on kaventanut yleistä käsitystä suomalaisen hevosen kantakirjan synnystä, mutta Hippos oli kyllä kantakirjakiistan hetkellinen voittaja. Hippos-yhdistykset olivat ainoita suoma- laisen hevosen kantakirjan ylläpitäjiä vuosina 1903–1906. Tuolloin näytti, että ne olivat ainoa taho, joka pystyi ylläpitämään hevoskantakirjaa, ja että liikkeestä tulisi johtava suo- malaisen hevosrodun määrittäjä. Yhdistykset olivat Suomessa kantakirjojen kautta lypsy- karjan ja koiran rodunjalostuksen aloittajia, ja Pohjois-Suomen karja sai lypsykarjaroduista

1259 Ojala 1998, 33.

1260 Vuonna 1904 useita Turun Hippoksen jäseniä kuoli tai muutti pois maasta. Esimerkiksi perustuslail- linen, isänmaanystävä Johan Fredrik Holländer oli yhdistyksen perustajajäsen ja kuului johtokuntaan kuo- lemaansa asti. Axel Wahrenin jäsenyys jatkui maanpakolaisuudesta huolimatta. Fabritius, L. 1907a, 13–15. Vuonna 1905 kuollutta Victor Forseliusta nimitettiin isänmaan parasta ja kansan kehitystä harrastaneeksi kansalaiseksi. Fabritius, L. 1907b, 4.

1261 Ks. luku 2.1.3.

1262 Ks. tarkemmin luku 2.2.1. Ks. esim. Simonen 1964, 61–155; Soininen 1974, 238–252. Vrt. esim. Vihola 2004a, 178; Vihola 2004b, 339. Vihola on tutkinut lypsykarjarotujen tuotantoa tuotantosunnan muutok- sessa. Vihola 1991, 61–75.

1263 Vastaavasti Sarah Easterby-Smith on nostanut kasvintutkijoiden kansainvälisiä verkostoja koskevassa tutkimuksessaan muut tekijät kansallisidentiteetin edelle. Easterby-Smith 2015, 201.

viimeisenä oman yhdistyksen vuonna 1905.¹²⁶⁴ Yhdistykset olivat myös kansainvälisesti tyypillinen ratkaisu kantakirjojen ylläpitäjinä.¹²⁶⁵

4.2 Suomalaisen hevosen kantakirja valtion hevospolitiikkaan

4.2.1 Lainsäädännön uudistus 1905–1907

Valtakunnallisen jalostusjärjestelmän hankaluus

Valtio rahoitti hevoslain valmistelun aikana hevosjalostuksen opintomatkoja erityisesti Pohjoismaihin ja Saksaan, ja suunta oli yhtenevä eläinlääkärien opintomatkoihin¹²⁶⁶. Lain ratkaisuvaiheissa haettiin tietoa kantakirjasta, ja opintomatoissa korostui kiinnostus Pohjoismaiden maatiaishevosjalostukseen. J. O. Sjöstedt oli perehtynyt Tanskan kotieläinkantakirjoihin vuonna 1899. Hän tunsu Victor Proschin merkityksen Tanskan eläinjalostukseen ja hänen seuraajansa, valtion hevoskonsulentti Jens Jensenin merkityksen kantakirjaan.¹²⁶⁷ Seuraavana vuonna Mustialan eläinlääkinnän opettaja Allan Höijer sivusi matkallaan Ruotsin, Tanskan ja erityisesti Saksan hevosjalostusta ja näki Suomella olevan opittavaa esimerkiksi Holsteinista.¹²⁶⁸ Samana vuonna Axel Alfthan tutki Tanskan hevoskasvatusoloja, holsteinilaisen hevoskasvatusliiton oriasemaa ja hevosten vientimahdollisuuksia Saksan suurkaupunkeihin.¹²⁶⁹ Joulukuussa 1904 Venäjän opintomatkan stipendissä Maanviljelyshallitus korosti tiedontarvetta Tanskan hevosjalostuksesta.¹²⁷⁰

Hevossiitos Suomessa on ollut ja tulee vastakin olemaan yksityisten maanviljelijäin, pääasiallisesti talonpoikaisten maanviljelijäin tehtävänä. Nämä ovat jo viime aikoina liittyneet yhteen hevoshoidon ja siitosta edistäviksi seuroiksi ja yhdistyksiksi. Ja meidän

1264 Ks. esim. Simonen 1950, 59–156; Kaltio 1958, 14–29; Nissinen 1923, 64–159; Aalto 1991, 9–31; Mäkelä-Alitalo 1998, 18–37; Pietiläinen 2014, 183–185; Unhola 2014, 19–45.

1265 Ks. esim. Derry 2003, passim.; Ritvo 1987, 82–121; Furugren 1997, 135–141; Morell 2001, 243–245, 250–253; Juhlin-Dannfelt 1925, 679–683, 769–775, passim. Tutkimuskirjallisuuden perusteella kantakirjan ylläpitäjässä oli kansainvälisesti ajallista vaihtelua, ja ainakin jossakin kohtaa ylläpidettiin myös valtion kantakirjoja.

1266 Mäkelä-Alitalo 2008, 61; Toivio 2014, 108–111. Suomalaisten kotieläinalan toimijoiden kansainvälisistä yhteyksistä. Toivio 2014, 108–115. Vaikuttajien opintomatoista. Ks. Mattsson 1942, passim.; von Hellens 1942, passim. Eläinlääkärien ja agronomien opiskelusta ulkomailla. Ks. esim. Mäkelä-Alitalo 2008, passim.; Halila 1967; Mäkinen 1997, 14.

1267 Sjöstedt, J. O., Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899, Kansio 108, MvhkoA1, KA.

1268 Allan Höijerin matkakertomus Mvh:lle 9.11.1900, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Toivio 2014, 110.

1269 Virkaluettelo, Axel Gunnar Alfthan, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA. Alfthan katsoi hevosten viennin tärkeäksi asiaksi. Aan, ”Hevoskasvatuksesta meillä ja muualla”, *Maamies* 8/1901, 127–128.

1270 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 6.12.1904, KD 239/181 1904, Ea:221, MvtkA, KA. Maanviljelysvirkamiehet näkivät puutteen hevoshoidon perehtyneestä henkilöstä. Muistilappu esityksestä senaatile (päivämätön), KD 239/181 1904, Ea:221, MvtkA, KA.

pikkuviljelijäin maassamme tulee varmaan vastaisuudessakin yhteistoiminnalla olemaan erityinen merkityksensä tälläkin maatalouden alalla. Tähän nähden olisi niiden henkilöiden, jotka yleisistä varoista saavat avustusta hippologisia opinnoita varten, tutustuttava niihin kokemuksiin, joita on saatu ja niihin toimintamuotoihin ja tapoihin, joita noudatetaan niissä maissa, joissa hevossiitosta maanviljelijäin keskeisen yhteistoiminnan kautta eteenpäin viedään. Tässä suhteessa vetää ennen muita Tanska huomion puoleensa. Maanviljelyshallitus rohkenee sentähden ehdottaa, että stipendiaatti saisi esim. kuukauden ajan oleskella Tanskassa, jossa saaden ohjausta kokeneelta valtionhevoskonsulentti J. Jenseniltä tutustuisi sikäläisten hevossiitosyhdistysten organisationiin, palkitsemistapoihin, kantakirjanpitoon, hevossmyyntitoimenpiteisiin j. n. e. Paluumatkalla sopisi vielä pikimmittain ottaa selkoa millä kannalla hevossiitos tätä nykyä on lähimmissä läntisissä naapurimaissa, Ruotsissa ja Norjassa, joissa viime aikoina jossain määrin on myöskin ruvettu kääntämään huomiota kotimaisen hevosen jalostamiseen.¹²⁷¹

Maanviljelyshallituksen kannassa näkyi maatalouden merkitys hevosjalostuksessa ja Tanskan esikuva-asema. Se katsoi Arvid Nordenstrengin eduksi taidon arvostella hevossiitosta maanviljelijän näkökannalta. Senaatti salli 20.1.1905 Nordenstrengin käyttää apurahasta kuukausi Tanskassa, mutta ei Ruotsissa tai Norjassa. Venäjällä tutustuttiin liivinmaalaisen hevosrodun ja muiden rotujen jalostukseen sekä suomalaisen hevosen menekkimahdollisuuksiin Pohjois-Venäjällä.¹²⁷² Nordenstreng oli kaksi ja puoli kuukautta Tanskassa, Ruotsissa ja Pohjois-Venäjällä, mutta ei tehnyt epävakaiden olojen takia matkaa loppuun.¹²⁷³ Keväällä 1905 tulivat hakuun uudet hevosopintomatkaravat Tanskaan ja Norjaan.¹²⁷⁴ Turun Hippoksen konsulentti Onni Schärhund ja agronomi Theodor Holmberg tutustuivat maatiaishevoskasvatukseen Tanskassa, Norjassa ja lyhyesti Ruotsissa vuonna 1905. He tapasivat Tanskan maatiaishevossiitosta pitkään ohjanneen Jens Jensenin.¹²⁷⁵ Myös Suomen maanviljelysvirkamiesyhdistyksen matkalla Jalmari Meurman ja Arvid Nordenstreng

1271 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 6.12.1904, KD 239/181 1904, Ea:221, MvtkA, KA.

1272 Talousosaston yhteisistuntoöytäkirja 20.1.1905, 252–256, Ca:546, STOA, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 6.12.1904, KD 239/181 1904, Ea:221, MvtkA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*, 1908, 142. Tanskan esikuvan asemasta ja tanskalaisen jalostustiedon siirtymisestä Suomeen. Ks. esim. Toivio 2014, 108–115.

1273 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 113; Arvid Nordenstrengin kirje Mvh:lle (jätetty 21.2.1906), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA. S. Mattssonin mukaan Nordenstreng olisi tehnyt vuosina 1904–1905 opintomatkan Aunukseen sekä Ruotsiin ja Tanskaan. Mattsson 1942, 393. Matkakertomusta ei löydy muiden matkakertomusten yhteydestä, mikä ei osoita matkan toteutumattomuutta, koska se on saatettu arkistoida toisaalle. Kansio 109, MvhkoA1, KA.

1274 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 22.5.1905, KD 94/154 1905, Ea:227, MvtkA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*, 1908, 141–142.

1275 Talousosaston yhteisistuntoöytäkirja 31.5.1905, 2307–2308, Ca:551, STOA, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 22.5.1905, KD 94/154 1905, Ea:227, MvtkA, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärhundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Fabritius, L. 1907b, 101–144. Ks. myös Toivio 2014, 110–111, 115. Heillä oli Ludvig Fabritiuksen suositus.

kuulivat hänen esitelmänsä.¹²⁷⁶ Suomessa Jensenia arvostettiin Tanskan hevosjalostuksen johtajana.

Kantakirja nostettiin osaksi valtion hevospolitiikkaa kesällä 1905. Tarkemmat määräykset Suomen hevosrodun parantamiseksi vahvistettiin, ja määrärahat sekä asetus hevoshoidonneuvojan virasta astuivat voimaan. Uuden johtosäännön ja uuden asetuksen kaavakkeiden ehdotusten laadinnassa Maanviljelyshallitus oli hyödyntänyt Arvid Nordenstengia ja Jalmari Meurmania¹²⁷⁷. Lailla legitimointi tarkoitti valtion kantakirjan hyväksyntää hallinnossa. Se osoitti merkittävää metodin tunnettavuutta ja asiantuntijoiden hyväksyntää, mikä oli innovaatioteorioiden mukaan tärkeää innovaation leviämiseksi.¹²⁷⁸ Kantakirjan valtion muihin jalostustoimiin liittyviin oikeuksiin annettiin muita uuden hevoslain määräyksiä pidempi siirtymäaika. Vasta vuoden 1908 alusta vain kantakirjaorit ja -tammot saivat osallistua valtion ravikilpailuihin ja vain niitä palkittiin valtion varoista näyttelyissä. Mikäli kantakirjasääntöjä ei ollut tähän mennessä vahvistettu, hevoset saivat osallistua ravikilpailuihin tai palkintojenjakoon, jos ne muuten täyttivät ehdot. Lisäksi aiemmin palkitut kantakirjaamattomat hevoset saivat osallistua ravikilpailuihin vuoden 1907 loppuun saakka. Myös itse suomalaisen hevosen kantakirja määriteltiin lain-säädännössä yksityiskohtaisesti.

Valtion kantakirja poikkesi sen toisessa aallossa Ernst Fabritiuksen yrityksestä yksin hallita kantakirjaa vallan hajautuksella. Maa jaettiin maanviljelysseurojen mukaan piireihin, ja niiden hevosmäärärahat tuli käyttää sen yhteyteen muodostettujen hevossiitosliittojen kautta. Liitoille oli määritettävä tarpeeksi suuret alueet, ja niihin kuului maanviljelysseuran ja hevossiitosyhdistysten edustajia. Yhdistyksen oikeus edustajaan sidottiin sen jäsenten kantakirjahevosiin. Liiton tuli laatia hevoshoidonneuvojan kanssa ehdotus kantakirjasäännöistä. Senaatti määrittäi kantakirjavaatimukset ja oli vahvistanut kantakirjakaavan ja -ehdot. Liiton oli annettava maanviljelysseuralle julkaistavaksi kertomus toiminnastaan, vaikka se valvoi itsenäisesti piirinsä hevosrodun parantamista. Alueen kantakirjanpito kuului liiton toimikunnalle, jossa oli oltava vähintään 1/3 maanviljelysseuran edustajia. Toimikunta piti vuosittain vähintään yhden kantakirjatilaisuuden. Kantakirjauksesta vastasi vähintään kolmimiehinen tarkastuslautakunta, jonka jäsenet olivat liiton toimikunnan jäseniä tai sen valitsemia henkilöitä ja sitä avusti eläinlääkäri, ellei hän kuulunut lautakuntaan. Ori otettiin kantakirjaan vain hevoshoidonneuvojan läsnä ollessa, ja ravikilpailuissa oli oltava mahdollisuus oriiden kantakirjaukseen. Lisäksi ruununoriiden oli oltava kantakirjassa.¹²⁷⁹

1276 Grotenfelt, N. Karl 1907, 4–5, 96–98, 147–156.

1277 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 12.12.1905 (nro: 2159), KD 192/178 1905, Ea:228, MvtkA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*, 1908, 142.

1278 Ks. esim. Rogers 2003, 22–28, 279–287; Hölttä 1932, 11, passim.; Inkinen 2000, 150–153.

1279 25. Armollinen Asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 7; 27. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös siitä milloin Armollinen asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten ja Armollinen asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista tulevat voimaansa, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 15; 26. Armollinen Asetus

Ernst Fabritiuksen jälkeen valtion kantakirjan tilanne oli toinen kuin Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan Johannes Jernströmin jälkeen, koska sen toteutus ei riippunut enää yhdestä henkilöstä. Metodi oli saavuttanut laajemman tietoisuuden ja lainsäädännön, ja valtion kantakirjalla oli useita asiaa edistäneitä asiantuntijoita myös metodin aiemmista vaiheista. Yksilön merkitys oli vähentynyt innovaatioteorioiden mukaisesti metodin tunnettuuden levitessä.¹²⁸⁰ Hevoshoidonnuvojan virkaan haettiin Jalmari Meurmanin jälkeen viransijaista. Maanviljelyshallitus teki valinnan hakijan kokemuksen maanviljelyksen vaatimuksista työhevoselle ja hevosen arvostelutaitojen perusteella. Viransijaiseksi valittiin tunnettu hevoskasvattaja ja agronomi Arvid Nordenstreng, jolla oli lääninagronomina kokemusta eri paikkakuntien hevoskannoista.¹²⁸¹ Vuonna 1905 vahvistettuun hevoshoidonnuvojan virkaan Maanviljelyshallitus nosti ehdokkaista ensimmäiseksi pankinjohtaja Axel Alfthanin, jolla oli parhaat ansiot hevoskasvatuksen asiantuntijana. Toisena oli Nordenstreng ja kolmantena Axel Wahren. Kaikilla oli kokemusta ulkomailta ja yhdistystoiminnasta. Palattuaan Amerikasta vuosien 1903–1905 karkotuksen jälkeen Wahren oli yhä hevosalan kärkeä. Hän oli kokenut suomalaisessa hevosjalostuksessa, ja hänen kantakirja-asiantuntijuutensa tiedettiin. Wahrenia tukivat useat yhdistykset ja esimerkiksi Jalmari Meurman, Ludvig Fabritius ja Herman Savela. Kenraalikuvernööri kannatti Alfthania, ja senaatti nimitti hänet virkaan 26.4.1906.¹²⁸²

Vakituisena hevoshoidonnuvojana Axel Alfthan johti hevosrodun parannustoimia Suomessa¹²⁸³. Hän oli siten valtion kantakirjan toisen aallon viimeistelyn keskeinen

neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 10–12; 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 25–46. Ludvig Fabritiuksen mukaan oli ollut hänen aloitteensa, että vain kantakirjahevonen sai osallistua ravikilpailuihin. Fabritius, L. 1914, 113.

1280 Ks. esim. Rogers 2003a, passim.; Hölttä 1982, passim.

1281 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 22.12.1904 (nro: 2204), KD 1/130 1905, Ea:227, MvtkA, KA. Nordenstrengin kiinnostusta hevosasiaan osoitti, että hän haki stipendiä ulkomaisiin hevosopintoihin. Hevoshoidonnuvojan toimen ajaksi Nordenstreng haki virkavapauden lääninagronomin virasta.

1282 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje senaatille 24.2.1906, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Ehdotus hevoshoidonnuvojan viran täyttämiseen, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Virkaluettelo, Axel Gunnar Alfthan, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Virka-luettelo, Arvid Nordenstreng, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Axel Wahrenin hakemus Mvh:lle (jätetty 21.2.1906), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; UHlm:n johtokunnan (Oskar Heikel) kirje 16.2.1906 (jäljennös), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Meurman, Jalm., Ote Hämeen läänin Hevosystäväinyhdistyksen toimikunnan pöytäkirjasta 18.2.1906, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; E. Maunulan kirje 10.2.1906 (jäljennös), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; L. Fabritiuksen kirje 2.2.1906 (jäljennös), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; H. Sawelan kirje 12.2.1906, STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Jalmari Meurmanin kirje 31.1.1906 (jäljennös), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Lennart Hagelstamin kirje 14.2.1906 (jäljennös), STO KD 10/321 1906, Ea:4116, KA; Fabritius, L. 1907c, 23–24; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 5.4.1906, 218–220, Ca:563, STOA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 26.4.1906, 870–871, Ca:563, STOA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 113. Uudenmaan Hippoksen mukaan kukaan hakijoista ei ollut täysin pätevä vaativaan virkaan. *Kertomus Hevosiiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos gltä toimintavuodelta 1905*, 1906, 15–16. Ks. myös *Kertomus ”Uudenmaan Hippos” hevoskasvatussyhdistyksen slta toimintavuodelta 1904*, 1905, 7–8.

1283 26. Armollinen Asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 10–12; 27. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös siitä milloin Armollinen asetus neuvojanviran

toimija. Myös Ilmari Ojala tuntee Alfthanin aseman kantakirjan viimeistelyssä.¹²⁸⁴ Alfthan ei uskonut neuvojan toimen hyödyllisyyden riippuvan vallasta, vaan kyvyistä ja hevoskasvattajien luottamuksen saavuttamisesta.¹²⁸⁵ Alfthan tunnisti johtavan virkamiehen työn ja muutosten läpiviennin mittavuuden, jossa kantakirja oli keskeinen:

Astuttuani uuteen virkaani huomasin heti että minulla, paitsi hevoshoidonneuvojan varsinaisia tehtäviä, uuden järjestelmän hevoskasvatuksen edistämiseksi toteuttamisessa oli varsin suuria voimia kysyvä tehtävä; enkä olettamuksessani suinkaan ole erehtynyt. Uusi asia oli asianomaisille osaksi tuntematon, osaksi esiintyi kaikenlaista epävarmuutta, erimielisyyttä ja tyytymättömyyttä, joka on aiheuttanut alituisia selityksiä kirjeellisesti ja suullisesti, yksityisesti ja kokouksissa. Sen ohessa olen saanut antaa joukottain laajahkoja lausuntoja sääntöehdotuksista y.m. kuin myöskin puolestani tehdä erityisiä esityksiä.¹²⁸⁶

Hevosjalostuksen lakiuudistusta oli vastustettu, ja Maanviljelyshallituksen johdon vaihduttua oli toivottu turhaan uutta sääntöehdotusta. Asetus oli syntynyt Maanviljelystoimustokunnassa eräiden asiantuntijoiden avulla. Axel Alfthan paheksui, että perustava asetus oli julistettu käyttöön ennen yhdistysten mielipiteitä.¹²⁸⁷ Uudet asetukset herättivät laajan keskustelun. Lakia käsiteltiin Maanviljelys- ja Talousseurojen edusmiesten viidennessä kokouksessa lokakuussa 1906. Kotieläinhuoltovaliokunnan¹²⁸⁸ käsittely pohjautui Axel Alfthanin kirjoitukseen *Maamies*-lehdessä vuonna 1906¹²⁸⁹. Valiokunta korosti, että hallitus oli vasta nyt ottanut tärkeän taloudenhaaran huolekseen. Valtion kantakirjan valtajakko määräisi, kuka määrittä suomalaisen hevosrodun ihanteen. Kumottiin arvostelut, että maanviljelysseuroissa ei ollut henkilöitä, jotka osasivat johtaa hevosasiaa oikeaan suuntaan. Alfthan torjui väitteen, että asetuksen käyttöönotosta ei ollut kokemusta, ja useat seurat

asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten ja Armollinen asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista tulevat voimaansa, *Asetuskokoelma* N:o 10/1905, 15.

1284 Ojala 2014, 40–41. Tosin Ojala ei tunne kaikkien keskeisten toimijoiden merkitystä.

1285 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi (Jatkoa)”, *Maamies* 4/1906, 93. Uuden asetuksen hevoshoidonneuvojan valta aiheutti vastustusta paikallistasolla esimerkiksi Savon Hippoksessa. Nuutinen 1949, 36.

1286 A. Alfthanin kirje Mvh:lle 31.1.1907, Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen Senaatille 1.2.1907, KD 27/135 1907, Ea:243, MvtaA, KA.

1287 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi”, *Maamies* 1/1906, 4–5; Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 57.

1288 Valiokuntaan kuuluivat Kaarlo Ojanen, Hjalmar Göös, H. Savela, Erkki Pullinen, Hannes Nylander ja A. Sixtus Lindholm.

1289 Alfthan esitti *Maamies*-lehdessä mielipiteensä vuoden 1905 asetuksesta ja miten jalostus tulisi järjestää. Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 57–59; Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi (Jatkoa)”, *Maamies* 4/1906, 92–96; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 351–354; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 372–376; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 20)”, *Maamies* 21/1906, 391–395; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 21)”, *Maamies* 22/1906, 423–425.

olivat ryhtyneet toimiin hevossiitosliittojen puolesta. Asetuksen määräykset vaikeuttivat kuitenkin toteutusta ja ehkäisivät yksityistä yritteliäisyyttä. Alfthan oli huomannut yhdistysten vähäisen toimivallan valtion määräyksiin nähden ja tarvittavan vapauden siitosliittojen muodostamisessa sekä oli puolustanut Hippos-yhdistysten jalostustyötä¹²⁹⁰. Hän korosti paikallisten olosuhteiden ja hevoskasvattajien työn merkitystä¹²⁹¹. Alfthan oli katsonut tarpeelliseksi, että kantakirjasääntöjen määrittämisessä oli jätetty jonkin verran valtaa hevoskasvattajille¹²⁹².

Maanviljelys- ja Talousseurain edusmiesten kokous katsoi asetuksessa seuratun muutamien hevosmiesten mielipidettä ja asetti komitean laatimaan muutosehdotuksen. Komitea ja kotieläinhuoltovaliokunta korostivat kantakirjaa rodunjalostuksen ehtona. Valiokunta katsoi toteutuksen hevossiitosliittojen kautta onnistuneeksi, koska yhteistyöllä saavutettiin jalostusyhtenäisyyttä. Se piti maanviljelysseurojen mukanaoloa tärkeänä, mutta kannatti maan jakamista 12 alueeseen, joille perustettiin hevosjalostusyhdistysten ja maanviljelysseurojen yhteistyönä hevosjalostusliitto¹²⁹³. Komitean mukaan yhden suomalaisen hevosrodun jalostuksessa kasvattajien yhteistyö ja tarpeeksi laajat alueet lisäsivät yhdenmukaisuutta ja valtionapua. Liittojen piiriäoksi sopivat maanviljelysseurat, mutta kokonaisten seurojen alueiden yhdistäminen oli oltava mahdollista¹²⁹⁴. Axel Alfthan kannatti suuria piirejä, mutta vastusti Uudenmaan kokemuksen perusteella kahden erikielisen maanviljelysseuran yhdistämistä¹²⁹⁵. Alfthanin mukaan kokemus osoittaisi luonnolliset hevoskasvatusalueet¹²⁹⁶. Alfthan ei kuitenkaan enää kannattanut orikantakirjan jakoa. Myös valiokunta ja komitea esittivät yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi ja oriiden merkityksen takia yhtä valtion orikantakirjaa ja oriiden kantakirjasta yleisissä orinäyttelyissä. Komitea ehdotti, että neuvoja hoiti oriiden kantakirjauksen hevossiitosliittojen kolmeksi vuodeksi valitseman edustajan ja paikallisen tarkastuslautakunnan kanssa, johon kuului kolme hevossiitosliiton edustajaa.¹²⁹⁷

1290 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 57–59.

1291 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 351–354.

1292 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 59.

1293 Uudenmaan, Turun, Satakunnan, Hämeen, Keski-Suomen, Seinäjoen, Vaasan, Oulun, Kuopion, Mikkelin, Viipurin ja Pohjoiskarjalan liitot.

1294 Kokouksessa käsiteltiin Uudenmaan hevosystäväänseuran protestia maanviljelysseuroja solvaavasta päätöksestä.

1295 Alfthan painotti jaossa esimerkiksi paikallisia olosuhteita ja toimintaa. Alkuehdotuksessa Hämeen-Satakunnan piiri oli yhdistetty. Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 351–354.

1296 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 59.

1297 Bök 1907, 223–245, 375–390; ”Maanviljelys- ja Talousseurain V edusmiestokokouksen asettaman Hevoshoitokomitean mietintö”, teoksessa *Ohjelma maanviljelys- ja talousseurain edusmiesten V kokousta varten*, 1906, 1–2. Komiteaan kuuluivat K. V. Koskelin, Otto Wrede, A. Klockars, Albin Alpola ja Juho Torppa. Sihteerinä toimi Bruno Sarlin. Orikantakirja oli keskeisin komitean muutosehdotus. Ks. myös ”Hevossiitoksen edistäminen”, *Maamies* 26/1906, 532–533.

Liittojen kantakirjojen etuja olivat helpompi kantakirjaanotto, suurempien hevosyhdistysten kantakirjojen säilyminen kokonaisuuksina ja kelvollisten siitoseläinten kantakirjaus syrjäseuduilta. Siitä huolimatta Axel Alfthan esitti perusteet yhdelle orikantakirjal-le sekä kantakirjaoriin vaatimukset. Hevoskasvattajat olivat toivoneet yleistä orikantakirjaa suuremman varmuuden ja yhtäläisyyden takia. Alfthanin ehdotuksessa orikantakirja jaettiin suomalaiseen rotusiitokseen ja suomalaisen hevosrodun kantaisiksi hyväksytyihin oriisiin. Ensimmäiset kuuluivat valmistavaan kantakirjaan, ja jälkimmäiseen kantakirjaan siirto vaati lisäehtoja oriin jälkeläisistä ja nopeudesta ja lisäksi sen vanhempien oli oltava kantakirjassa tai sellaiset, että ne olisi siihen voitu ottaa. Alfthanin mukaan liittojen tammakantakirjat oli järjestettävä pääasiassa samoin kuin oriiden. Ne jaettiin kahteen osaan, joista ensimmäiseen otettiin liiton kantakirjaehdot täyttävät tammakantakirjat. Toiseen luokkaan kuuluivat tammakirjat, joita ei voitu hyväksyä ensimmäiseen kantakirjaan, mutta joita arvokkuutensa takia tarvittiin jalostuksessa.¹²⁹⁸ Käytännön toteutuksen lisäksi kantakirjasäännöt herättivät keskustelua.¹²⁹⁹

Uutta kantakirjalakia alettiin viedä käytäntöön kevästä 1906 alkaen. Yhdistykset valmistelivat liittojen sääntö- ja kantakirjaehdotuksia, mihin pyydettiin hevoshoidon-neuvojan apua. Mallina käytettiin Arvid Nordenstrengin kirjaa¹³⁰⁰, ja jollakin paikka-kunnalla todettiin liittoajatus muuten vieraaksi.¹³⁰¹ Tiedonkulussa liittojen mallisään-nöistä oli ongelmia. Maanviljelysseurat kokoontuivat Tampereella toukokuussa 1906, jotta hevossiitosliittojen säännöt ja kantakirjavaatimukset saataisiin yhdenmukaisiksi ja jättivät

1298 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 373–375. Alfthan oli esittänyt tarkat ehdotukset kantakirjanäyttelyistä ja kantakirjojen julkaisusta. Hevos-hoidon-neuvoja hoiti orikantakirjaa, ja valmistava kantakirja julkaistaisiin vuonna 1908. Sen jälkeen julkais-taisiin liitteitä, kunnes Maanviljelyshallitus määräisi sen julkaistavaksi uudelleen järjestettynä. Liiton tam-makantakirjaa piti konsulentti, ja se julkaistiin vuosikertomuksen liitteenä, ellei liitto päättä julkaisista sitä. Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 375; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 20)”, *Maamies* 21/1906, 391–393. Myös Suomen ayshreyhdistyksen kantakirja oli kahdessa luokassa. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodel-ta 1905, 1908*, 145.

1299 Ks. esim. Böök 1907, 380–383; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 374–376.

1300 Nordenstreng 1906.

1301 Valmistelu näkyi hevoshoidon-neuvojan arkistosta. Hj. Heleniuksen kirje H.V.:lle 28.2.1906, Eb:11, HhnA, KA; Uno Jaatisen kirje H. W.:lle 25.3.1906, Eb:11, HhnA, KA; Uudenmaan läänin maanviljelys-seuran (Ilmari Auer) kirje A. Nordenstrengille 30.3.1906, Eb:11, HhnA, KA; Keski-Suomen maanviljelys-seuran (A. Schildt) kirje Mvh.:lle 2.4.1906, Eb:11, HhnA, KA; Österbottens svenska landtbrukssällskapin (O. W. Slätis) kirje hevoshoidon-neuvojalle 2.4.1906, Eb:11, HhnA, KA; Arvi Rydmanin kirje A. Alfthanille 21.8.1906, Eb:11, HhnA, KA; Österbottens svenska landtbrukssällskapin (O. W. Slätis) kirje A. Alfthanille 28.8.1906, Eb:11, HhnA, KA; Österbottens svenska landtbrukssällskapin (O. W. Slätis) kirje hevoshoidon-neuvojalle 22.10.1906, Eb:11, HhnA, KA; Itä-Karjalan maanviljelysseuran kirje A. Alfthanille 29.10.1906, Eb:11, HhnA, KA; Mikkelin läänin maanviljelysseuran (Albin Alpola) kirje Axel Alfthanille 28.12.1906, Eb:11, HhnA, KA. Uudellamaalla ongelmia aiheutti suomen- ja ruotsinkielisten maanviljelysseurojen erimielisyydet. *Kertomus hevossiitosyhdistys ”Uudenmaan Hippos” 10:ltä toimintavuodelta 1906, 1907*, 4; Björklund 2005, 200; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906, 1907*, 122–123.

niistä ehdotuksen Alfthanille.¹³⁰² Kokoukseen osallistui Satakunnan maanviljelysseuran kutsumana maanviljelysseurojen edustajia eri puolilta Suomea, kuten Itä-Karjalan maanviljelysseurasta lehtori Arvid Genetz, Viipurin läänin maanviljelysseurasta konsulentti Uuno Jaatinen ja Keski-Suomen maanviljelysseurasta agronomi Arvid Nordenstreng, mutta ei Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran edustajaa.¹³⁰³

Arvid Nordenstreng painotti maanviljelysseurojen haaraosastojen tarvetta vastaamaan erikoisaloista. Hevoshoito oli järjestettävä tanskalaisen mallin mukaan: työ oli siirrettävä maanviljelysseurojen haaraosastoiksi muodostetuille hevosjalostusyhdistysten liitoille. Jyllannissa hevosjalostuksen edistäminen oli lähes kokonaan hevossiitosyhdistyksillä. Ne olivat yhdistyneet liitoksi, joka oli tavallaan maalaisseurojen haaraosasto, ja molempien liitot tekivät yhteistyötä.¹³⁰⁴ Maanviljelysseurojen aseman takia hevossiitosliitoissa oli selvitettävä niiden mielipide asetuksesta ja toimista hevoskasvatusaateen yhdenmukaiseksi ajamiseksi. Olisi ollut toivottavaa, että asiaa ajaneet seurat olisivat saaneet vaikuttaa aiemmasta valmistelusta irrallisena pidetyn uuden asetuksen valmisteluun. Hevossiitosliittoja ja kantakirjaa ei voitu lykätä odottamaan uutta asetusta, mutta Nordenstrengin mukaan asetusta voitiin tarvittaessa muuttaa myöhemmin. Kokouksen keskustelu pohjautui Nordenstrengin liittojen sääntöehdotukseen¹³⁰⁵. Kokouksen mukaan kantakirjalla tavoiteltiin yhtä hevostyyppiä, mutta se oli jaettava A-, B- ja C-kantakirjoihin. Liittojen kantakirjoista lähetettiin tiedot kruununasiamiehen julkaistavaksi. Kokouksessa esitettiin, että neuvojan oli oltava kaikissa kantakirjaustilaisuuksissa, ja osa näki kantakirjan kruununasiamiehen tärkeimpänä tehtävänä. Siitä huolimatta koska hänen aikansa ei riittänyt, kokous ehdotti liittojen kantakirjakonsulenttia hoitamaan kantakirjaanoton ja julkaisun.¹³⁰⁶ Axel Alfthanin mielestä kokouksen kantakirjaehdotus oli liian monijakoinen. Sitä voitiin yksinkertaistaa orikantakirjalla.¹³⁰⁷

Axel Alfthan näki liittojen perustamisvaikeudet. Maanviljelysseurat olivat pitäneet kokouksia, ja niihin oli kutsuttu hevoskasvattajia. Uusi liittojärjestelmä ei ollut lähtenyt hevoskasvattajista tai hevosjalostusyhdistyksistä vaan hallituksen määräyksestä. Määräyk-

1302 A. Saurion kirje A. Alfthanille 18.7.1906, Eb:11, HhnA, KA; Arvi Rydmanin kirje A. Alfthanille 21.8.1906, Eb:11, HhnA, KA; Helenius, Hj., ”Pöytäkiria”, *Maamies* 14/1906, 287.

1303 Edustajainkokouksen osallistujat olivat lehtori A. Genetz, kauppias Holopainen, konsulentti U. Jaatinen, agronomi Hj. Helenius, apteekkari Ilm. R. Linqvist, kruununvouti Rydman, maisteri A. Saurio, maanviljelijä E. Hopiavuori, maanviljelijä E. A. Liakka, agronomi E. Arppe, maanviljelijä K. E. Linna, agronomi L. Herlevi, eläinlääkäri Perttala, lääninagronomi A. Nordenstreng ja asemapäällikkö A. Leistén. Helenius, Hj., ”Pöytäkiria”, *Maamies* 14/1906, 287–288.

1304 Nordenstreng 1906, 74–75.

1305 Mallisäännöissä näkyi kantakirjan asema. Nordenstreng 1906, 80–85. Kantakirjavaatimuksiksi hyväksyttiin pääosin mielipiteet Keski-Suomen maanviljelysseuran johtokunnan pitämästä hevosmiesten kokouksesta. Keskustelua päätettiin jatkaa Kuopion maanviljelysnäyttelyssä. Helenius, Hj., ”Pöytäkiria”, *Maamies* 14/1906, 289–290.

1306 Helenius, Hj., ”Pöytäkiria”, *Maamies* 14/1906, 288–290.

1307 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 376.

set katsottiin liian sitoviksi, eikä alan yhdistystoiminta ollut niin pitkällä, että liitot olisi pystytty ottamaan heti käyttöön. Yhä oli maanviljelysseurojen alueita, joilla ei ollut yhdistyksiä, jotka voisivat kuulua liittoon. Joillakin alueilla alan yhdistykset eivät halunneet luopua vapaudestaan ja kieltäytyivät liitosta, kunnes sen määräyksiä muutettiin. Monilla liitoilla ei ollut yhteyttä hevosjalostusyhdistyksiin. Vuonna 1906 liittojärjestelmä oli väliaikaisella kannalla, eikä joidenkin maanviljelysseurojen alueella ollut liittoa. Kantakirjan järjestämättömyys aiheutti ongelmia, koska hevosyhdistysten edustajien valinta liittoon oli sidottu kantakirjahevosen omistamiseen. Alfthanin mukaan liitot eivät kyenneet toimiin, eikä kantakirjojen järjestämiseen ollut ryhdytty. Asetuksen voimaantulo oli mahdotonta vuoden 1907 alusta.¹³⁰⁸

Axel Alfthan pyysi 27.12.1906 Maanviljelyshallitusta esittämään senaatille kantakirjamääräysten lykkäystä. Jalostusmetodin käänteentekevyys aiheutti valtion kantakirjalle vaikeuksia, jotka viivästyivät sen toteutusta. Hevosjalostuksen perustan muuttavan valtakunnallisen järjestelmän toteutuksen vaikeus osoitti järjestelmän mittavuuden. Asia edellytti hevosjalostusliittojen järjestäytymistä, kantakirjaohjeiden vahvistusta ja kantakirjauksen alkua ennen yleisiä ravikilpailuja. Liittoja oli vasta alettu perustaa kesällä 1906, monen liiton sääntöjä ei ollut vahvistettu, eikä yksikään liitto ollut lähettänyt kantakirjaehdotusta vahvistettavaksi. Lisäksi yhdistykset toivoivat muutoksia kantakirjaehtoihin ja vireillä oli kysymys yleisestä orikantakirjasta. Kantakirjan kytkeminen muihin jalostuskeinoihin lisäsi painetta sen toteutukseen. Koska kantakirjaa ei kyetty aloittamaan ennen helmikuun kilpa-ajoa, niihin saivat osallistua vain aiemmin palkitut hevoset. Alfthan näki asian vaikeaksi ennen yleistä kantakirjaa. Lisäksi koska ruununoriksi kelpasi vain kantakirjaori, niiden osto jouduttiin lakkauttamaan. Alfthan esitti, ettei näyttelypalkintojen, ravikilpailujen ja ruununoriiden kantakirjamääräyksiä tarvitsisi noudattaa toistaiseksi tai enintään vuoden 1907 kuluessa. Jos senaatti päättäisi toteuttaa yleisen orikantakirjan, se olisi järjestettävä heti, mutta aluksi kokeeksi.¹³⁰⁹ Senaatti vastasi kantakirjan järjestämättömyyteen tammikuussa 1907, että kantakirja oli säädetty valtion ravikilpailuiden ja näyttelypalkintojen ehdoksi vuoden 1908 alusta. Niitä ei ollut kaikissa piireissä, ja myös ruununoriiden kantakirjaehto siirrettiin vuoden 1908 alkuun.¹³¹⁰

1308 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 118–119; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117.

1309 Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 27.12.1906, STO KD 1/345 1907, Ea:4158, KA. Ravikilpailujen yhteydessä Jalmari Meurman oli keväällä 1906 todennut uuden asetuksen kummittelevan viranomaisissa ennen sen voimaantuloa. Jalmari Meurmanin kirje H. V.:lle 13.3.1906, Eb:11, HhnA, KA. Toukokuussa 1907 Alfthan nosti esiin uuden asetuksen vaikeudet palkintolautakunnissa, jotka olivat tulleet eri johtopäätökseen hevosten ravikilpailuoikeudesta. A. Alfthanin kirje Mvh:lle 1.5.1907, KD 95/314 1907, Ea:76, MvHA1, KA. Sekaannusta saattoi olla myös kantakirjojen välillä. Keväällä 1906 ruununoriiksi tarjottiin oria Per, joka oli hyväksytty Itä-Uudenmaan hevosystäväinyhdistyksen kantakirjaan. Per oli syntynyt Matkussa, ja sen osittain kolmanteen polveen tunnetussa sukutaulussa oli Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjahevosa. Ks. esim. Leo Mellisen kirje Arvid Nordenstrengille 6.2.1906, Eb:11, HhnA, KA.

1310 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Keisarilliselle Suomen Senaatille 28.12.1906, STO KD 1/345 1907, Ea:4158, KA; Käsinkirjoitetut O. Zittingin lisäykset aktin kanteen. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Keisarilliselle Suomen Senaatille 28.12.1906, STO KD 1/345 1907, Ea:4158, KA; Mvtn:n (F. Stjernvall) kirje

Hevoshoidonneuvojalla oli yhä liikaa työtä. Maanviljelyshallitus myönsi Axel Alfthanille kivulloisuuden takia virkavapauden 7.1.–31.1.1907 ja määräsi tilalle agronomi Axel Wahrenin.¹³¹¹ Alfthanin mukaan sairaus johtui liikarasituksesta. Hänen oli muiden järjestämistöiden ohella tehtävä ehdotuksia uusiksi kaavoiksi. Kantakirjaehdotus tulisi pian laadittavaksi, ja ori- ja hevoskasvatusyhdistysten sekä hevosjalostusliittojen sääntöehdotukset odottivat lausuntoa. Kansliatyöt joutuivat odottamaan kuukausia, koska Alfthan lähti kilpa-ajoihin, ostamaan ruununoriita ja niiden tarkastusmatkoille. Päätöksiä odotettiin kaikkialla. Asioiden järjestelyn viivästys oli haitallista, joten Alfthan esitti itselleen määräaikaista apulaista.¹³¹² Senaatin määräykset olivat aikaansaaneet viime vuosien hevoshoidon laimean edistämisen tilalle toimintahalua, mikä oli lisännyt neuvojan työtä. Jotta alan järjestymistyö jatkui keskeytyksettä, Maanviljelyshallitus esitti Axel Wahrenia neuvojan apulaiseksi 15.3. asti, mihin senaatti suostui.¹³¹³

Valtion kantakirjaa oli alettu siirtää käytäntöön¹³¹⁴. Hevoshoidonneuvojan asema oli työn aloituksessa keskeinen. Hevosjalostusliitot olivat lähettäneet sääntöehdotuksiaan Maanviljelyshallitukselle, joka saattoi hevoshoidonneuvojan ehdotuksesta esittää niihin muutoksia.¹³¹⁵ Vielä seuraavana keväänä 1907 hevosjalostusyhdistysten liitot tarvitsivat Axel Alfthanin apua kantakirjassa, ja myös Axel Wahrenia pyydettiin avuksi sääntöjen valmisteluun syksyllä 1907.¹³¹⁶ Lisäksi pyydettiin tammakantakirja-malleja, jotta ne voitiin laatia yhdenmukaisiksi¹³¹⁷ ja näyttelyluettelo-kaavakkeita kantakirjaan merkitsemi-

Mvh:lle 31.1.1907, KD 214/284 1906, Ea:68, MvhA1, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Alfthanille 8.2.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1311 Mvh:n (Robert Gripenberg) tiedonanto 8.1.1907 (nro: 76), Eb:11, HhnA, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) päätös 11.1.1907 (nro: 75), Eb:11, HhnA, KA.

1312 A. Alfthanin kirje Mvh:lle 31.1.1907, Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen Senaatille 1.2.1907, KD 27/135 1907, Ea:243, MvtKA, KA.

1313 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 1.2.1907, KD 27/135 1907, Ea:243, MvtKA, KA; Axel Wahrenin sitoumus hevoshoidonneuvojan apulaisen tehtävään 31.1.1907, Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen Senaatille 1.2.1907, KD 27/135 1907, Ea:243, MvtKA, KA; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 2.2.1907, 105–106, Ca:574, STOA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 122.

1314 Kantakirjan viimeistelyssä en käynyt Maanviljelyshallituksen arkistoa yhtä tarkoin läpi kuin 1890-luvulla, koska lait ja keskustelu toivat asian esiin ilman joka aktia. Lähteissä voi olla johtopäätöksiä tukevia akteja tai vuosilta 1907–1908 lisätietoa. Ks. Diaarirekisteri 1907, 43, 100, Ba:5, MvhA1, KA; Diaarirekisteri 1908, 94, Ba:6, MvhA1, KA.

1315 Sääntöjen hyväksymisiä. Ks. esim. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Viipurin läänin kuvernöörille 5.9.1906 (konsepti), Da:60, MvhA1, KA; Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 13.11.1906 (konsepti), Da:61, MvhA1, KA. Hevossiitosliittojen perustamisesta. Ks. myös esim. Mvh:n kirje Mvtk:lle 17.8.1906, KD 136/164 1906, Ea:235, MvtKA, KA. Ks. myös esim. Ojala 2014, 68.

1316 Itä-Karjalan maanviljelysseuran (J. Kurikka) kirje A. Alfthanille 12.4.1907, Eb:11, HhnA, KA; Alfr. Klockarsin kirje A. Alfthanille 13.10.1907, Eb:11, HhnA, KA; Itä-Hämeen Maanviljelysseuran (O.S. Ruoh-tula) kirje A. Alfthanille 20.9.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1317 Hämeenläänin hevosjalostusyhdistysten Liiton (Weli M. Jaakkola) kirje A. Alfthanille 25.11.1907, Eb:11, HhnA, KA.

seksi.¹³¹⁸ Wahren lupasi painattaa piirilleen kantakirjatarpeet.¹³¹⁹ Ilmari Ojalan mukaan osa liitoista aloitti tammakantakirjan kesään 1906 mennessä.¹³²⁰ Kantakirjan valmistelun ohella neuvojaa pyydettiin näyttelyihin, joissa hevosia aiottiin kantakirjata.¹³²¹

Hevossiitosliittojen kantakirjoista orikantakirjaan 6.9.1907

Valtion kantakirjan rahoitus kytkeytyi maanviljelysseurojen määrärahaudistukseen. Esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura anoi vuosittaista hevosmäärärahaa vuodesta 1906 alkaen.¹³²² Myös muissa maanviljelysseuroissa hevoshoidon edistämistä pidettiin tärkeänä, mikä näkyi useiden seurojen määrärahakemuksissa.¹³²³ Maanviljelyshallituksen mukaan vaikka muutamat seurat olivat hakeneet varoja hevoshoittoon ja ala tarvitsi maanviljelysseurojen huomiota, se ei kuulunut niiden määrärahoihin vuonna 1906.¹³²⁴ Hevosmäärärahoja uhkasi jäädä kuitenkin käyttämättä vuodelta 1905, joten Maanviljelyshallitus puolsi niiden myöntöä niitä tarvitseville ja asiaa edistäneille

1318 Itä-Hämeen maanviljelysseuran (O. S. Ruohutula) kirje A. Alfthanille 31.7.1906, Eb:11, HhnA, KA.

1319 Alf. Klockarsin kirje H. W.:lle (A. Alfthanille) 29.10.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1320 Ojala 1998, 43.

1321 O. Söderströmin kirje Arvid Nordenstrengille 6.3.1906, Eb:11, HhnA, KA; Österbottens svenska landtbrukssällskapin (O. W. Slätis) kirje hevoshoidonneuvojalle 24.4.1906, Eb:11, HhnA, KA. Alfthania oli pyydetty kesällä 1907 valtion kantakirjaan oriiden otto tilaisuuteen Pohjanmaalle, mutta hakemus hylättiin. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Alfthanille 21.5.1907, Eb:11, HhnA, KA. Myös Mikkelin läänin maanviljelysseurassa suunniteltiin kantakirjatilaisuutta. Mikkelin läänin maanviljelysseuran (Albin Alpola) kirje Axel Alfthanille 28.12.1906, Eb:11, HhnA, KA.

1322 UHlm:n johtokunnan (Oskar Heikel) kirje keisarille 30.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA.

1323 Uudenmaan läänin maanviljelysseuran johtokunnan (Kaarle Ojanen) kirje keisarille 11.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Satakunnan maanviljelysseuran johtokunnan (K. Jaakkola) kirje Mvtk:lle 14.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Itä-Hämeen maanviljelysseuran (Onni Schildt) kirje senaatille 5.4.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Wiipurin läänin maanviljelysseuran johtokunta (Albin Ramstén) 19.1.1905, Suunnitelma Wiipurin läänin maanviljelysseuran menoarvoksi vuosina 1906–1908, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Itä-Karjalan maanviljelysseuran (Oskar Nissinen) kirje keisarille 7.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Mikkelin läänin maanviljelysseuran johtokunnan (Gideon Serlachius) kirje senaatille 30.12.1904, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Kuopion läänin maanviljelysseuran johtokunnan (Johannes Lagus) kirje keisarilliselle majesteetille 18.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran johtokunnan (Antti Kouvo) kirje keisarilliselle majesteetille 5.12.1904, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Waasan läänin Maanviljelysseuran Johtokunnan (Edw. Björkenheim) kirje 20.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Keski-Suomen Maanviljelysseuran Johtokunnan (A. Schildt) kirje keisarille 3.1.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA; Oulun läänin talousseuran johtokunnan (U. Wegelius) kirje Mvtk:lle 6.12.1904, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA. Nyt oli kyse maanviljelys- ja talousseuroille senaatin myöntämistä määrärahoista kaudeksi 1906–1908. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 15.10.1907, KD 162/159 1907, Ea:243, MvtkA, KA. Tähän oli kiinnitetty huomiota aiemmin. Ks. esim. Maanviljelys- ja talousseurain sihteerien kokouksen pöytäkirja 20.–21.1.1903, Asiakirjat 1902, UHlma, KA.

1324 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje keisarilliselle Suomen senaatille 3.10.1905, STO KD 33/318 1905, Ea:4076, KA.

alueille.¹³²⁵ Senaatti myönsi 21.12.1905 maanviljelys- ja talousseuroille apurahoja hevoshoidon edistämiseen, mitä varten seurojen oli jätettävä vahvistetut hevossiitosliittojen säännöt. Mikäli määrärahan saaneet maanviljelysseurat jatkossa halusivat hevoshoidon edistämismäärärahoja, niitä tuli hakea syyskuuhun 1906 mennessä Maanviljelyshallituksen vuoden 1905 asetuksen mukaisesti¹³²⁶. Seurat toimittivat laiskasti hakemuksia¹³²⁷, mutta vuoden kuluessa Hämeen läänin maanviljelysseuraa lukuun ottamatta kaikki seurat ja Hippos-yhdistykset olivat anoneet hevoshoidon edistämisrahaa¹³²⁸. Jotkut maanviljelysseurat anoivat määrärahaa kantakirjan toimittamiseen ja painamiseen vuosina 1906 ja 1907¹³²⁹. Esimerkiksi Kuopion läänin maanviljelysseura anoi rahaa kantakirjanäyttelyihin sekä kantakirjanpitoon ja julkaisuun¹³³⁰. Maanviljelyshallitus ehdotti, että kaikki seurat otettaisiin apurahoissa huomioon. Koska vuoden 1906 määrärahoja ei ehditty jakaa, niitä myönnettiin valmistaviin toimiin¹³³¹.

1325 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 15.12.1905, KD 206/181 1905, Ea:228, MvtkA, KA; Arvid Nordenstrengin kirje Mvh:lle 12.12.1905, KD 206/181 1905, Ea:228, MvtkA, KA.

1326 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*, 1908, 139–140.

1327 Ne puuttuivat Uudenmaan ja Hämeen, Hämeen sekä Vaasan läänistä. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 14.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1328 Tiedoista löytyi myös Hämeen hakemustieto. Määrärahaa hakivat Suomen Talousseura ja Lounais-Suomen maanviljelysseura yhdessä Varsinais-Suomen hevossiitolle, Satakunnan maanviljelysseura, Uudenmaan läänin maanviljelysseura, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura, Hämeen läänin maanviljelysseura, Itä-Hämeen maanviljelysseura, Keski-Suomen maanviljelysseura, Vaasan läänin maanviljelysseura, Österbottens svenska landtbrukssällskapet, Oulun läänin talousseura, Perä-Pohjolan maanviljelysseura, Kajaanin kihlakunnan maanviljelysseura, Kuopion läänin maanviljelysseura, Pohjois-Karjalan maanviljelysseura, Mikkelin läänin maanviljelysseura, Itä-Karjalan maanviljelysseura, Viipurin läänin maanviljelysseura, Läntisen Viipurin läänin maanviljelysseura, Nylands Hippos, Turun Hippos, Tammelan Hippos ja Karjalan Hippos. Mvtk:n (Onni Schlidt) kirje Mvh:lle 17.1.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 12.2.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1329 Marraskuussa 1906 useiden seurojen apuraha-asia siirrettiin senaattiin, minkä kohteena oli usein kantakirja. Ks. esim. Uudenmaan osalta. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje senaatille 16.11.1906 (konsepti, nro: 2191), Da:61, MvhA1, KA. Asia oli haun kohteena myös ainakin Lounais-Suomen maanviljelysseurassa, Vaasan läänin maanviljelysseurassa, Österbottens svenska landtbrukssällskapetissa, Kajaanin kihlakunnan maanviljelysseurassa, Mikkelin läänin maanviljelysseurassa ja Viipurin läänin maanviljelysseurassa. Taulu, joka selvittää anomuksia ja ehdotuksia hevoshoitotarkoituksiin käytettävän määrärahan jakamisesta vuosiksi 1906 ja 1907, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA. Hakemuksia eri puolilta Suomea. Ks. myös KD 109/158 1906, Ea:235, MvtkA, KA; KD 136/164 1906, Ea:235, MvtkA, KA; STO KD 45/324 1906, Ea:4116, KA; STO KD 46/324 1906, Ea:4116, KA; STO KD 47/324 1906, Ea:4116, KA; STO KD 48/324 1906, Ea:4116, KA; STO KD 49/324 1906, Ea:4116, KA; STO KD 52/325 1906, Ea:4117, KA; STO KD 2/345 1907, Ea:4158, KA.

1330 Kuopion läänin maanviljelysseuran johtokunnan kirje Mvh:lle 30.8.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1331 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 14.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 134. Ilmeisesti Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura ehti saada rahan 1906. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906*, 1907, 122, 161–162. Karja-anomuksia hylättiin varojen puutteessa. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 134–135.

Hevossiitosliittoja perustettiin Viipurin läänin, Mikkelin läänin ja Kajaanin Kihlakunnan maanviljelysseurojen sekä Oulun läänin talousseuran vaikutuspiireissä, mutta niiden sääntöjä ei ollut vahvistettu. Vuonna 1906 Maanviljelyshallitus antoi lausuntonsa Etelä-Karjalan hevosjalostusyhdistyksen liiton, Itä-Karjalan hevossiitosliiton, Itä-Hämeen hevosjalostusyhdistyksen liiton ja Uudenmaan hevosjalostajain liiton säännöistä¹³³². Asetus hevossiitosliitoista astui voimaan vuoden 1907 alusta, eikä sen vuoden määrärahaa maksettu ennen kuin seurat todistivat liiton perustamisen.¹³³³ Tammikuussa 1907 senaatti myönsi talous- ja maanviljelysseuroille rahaa kahdeksi ja Hippos-yhdistyksille¹³³⁴ yhdeksi vuodeksi. Maanviljelyshallituksen ja Maanviljelystoimituskunnan mukaan hevoshoidon neuvoja ei ehtinyt hoitaa tehtäviään ja johtaa jalostustyötä yksin. Maanviljelystoimituskunta ehdotti maanviljelysseurojen konsulenttien sijaan kolmea hevoshoidon neuvon apulaisneuvon. Maanviljelyshallituksen mukaan heidän piirinsä olivat liian laajat ja jaon piti perustua maan hevostyypeihin. Siitä huolimatta senaatti määräsi, etteivät seurat saaneet käyttää hevostalorahaa konsulentteihin tai ravikilpailuihin, vaan kantakirjan järjestämiseen ja -pitoon, siitoshevosten palkitsemiseen, näyttelyihin ja muuhun siitoksen edistämiseen.¹³³⁵ Senaatti vahvisti hevoshoidon neuvon apulaisneuvon johtosäännön ja määräsi kolme apulaisneuvon 3.5.1907.¹³³⁶

Maanviljelyshallitus esitti senaatille käsityksen, ettei vuoden 1905 hevosjalostuspäätöstä ollut hyväksytty. Kantakirjan toteutuksessa oli vaikeuksia.¹³³⁷ Axel Alfthanin mukaan hevossiitosliittojen kantakirjoissa ei olisi huomautettavaa, ellei niillä olisi yleistä merkitystä. Toisin kuin karjakantakirjoilla, hevoskantakirjaan sisältyi oikeuksia, joten niissä oli saavutettava yhdenmukaisuutta ja suurempaa varmuutta. Se oli sitä vaikeampaa, mitä

1332 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 115. Esimerkiksi Uudenmaan liiton säännöt vahvistettiin 14.8.1907. *Nylands och Tavastehus läns Landbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 312–316.

1333 Anomuksiin tuli lykkäystä, koska liiton sääntöjä ei ollut ehditty hyväksyä tai liittoa ehditty muodostaa. Ks. esim. Itä-Karjalan maanviljelysseuran kirje Mvh:lle 28.8.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran kirje Mvh:lle 28.8.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA. Ks. myös Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 14.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1334 Alfthan nosti esiin myös Hipposten merkityksen kantakirjassa. Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Axel Alfthanin liite kirjeeseen Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1335 O. Zittingin esitys asiasta Senaatissa (tammikuu 1907), STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Mvtk:n (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 17.1.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 12.2.1907, Eb:11, HhnA, KA. Ks. myös esim. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje UHlm:n johtokunnalle 12.2.1907, Asiakirjat 1907, UHlmA, KA. Maanviljelyshallitus saattoi olla tyytyväinen, koska se esitti lähes kaikille maanviljelysseuroille ja joillekin Hippoksille apurahaa valmistaviin toimiin vuonna 1906 ja vuonna 1907 konsulenttiin, näyttelyihin ja kantakirjanpitoon. Taulu, joka selvittää anomuksia ja ehdotuksia hevoshoitotarkoituksiin käytettävän määrärahan jakamisesta vuosiksi 1906 ja 1907, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA. Ks. myös Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Keisarilliselle Majesteetille 1.3.1907, STO KD 20/346 1907, Ea:4158, KA.

1336 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä hevoshoidon edistämistä varten asetettavain apulaisneuvon johtosäännön, *Asetuskokoelma* N:o 24/1907, 1–3.

1337 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 14.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

enemmän kantakirjojen tarkastuslautakuntia oli. Hevoskasvattajat toivoivat valtion orikantakirjaa, mitä selitti oriin suurempi merkitys jalostuksessa. Alfthanin mukaan vain yleinen kantakirja saavutti auktoriteetin aseman. Jos hallitus kannatti orikantakirjaa, toimiin oli ryhdyttävä heti. Tammakantakirjat jätettiin toistaiseksi liitoille, mutta toivottiin pienten liittojen yhdistymistä tai suurempia kantakirjaliittoja, joilla oli omat konsulentit.¹³³⁸ Liitot saivat määrärahan kantakirjanpitoon sekä yleiseen orikantakirjaan ja -näyttelyihin. Alfthan ehdotti vuosittain vähintään kymmentä orikantakirjanäyttelyä. Niissä palkittiin vähintään 4-vuotiaita oriita sekä vanhempia oriita jälkeläisten perusteella. Kantakirjaanotossa ja -näyttelyissä oli oltava liiton tarkastuslautakunnan ja hevoshoidon-neuvojan ohella Maanviljelyshallituksen määräämä jäsen. Lisäksi varoja tarvittiin kantakirjojen painoon ja neuvojan kirjurinapulaiselle.¹³³⁹ Maanviljelyshallituksen mukaan hevossiitosliittojen kantakirjan menestykseen tarvittiin riittävän suuret alueet. Koska kaikkia liittoja ei ollut muodostettu, niiden yhdistyminen kantakirjaliitoiksi siirtyi liikaa. Maanviljelyshallitus ehdotti yleistä orikantakirjaa koko maalle sekä kaikille apurahoja sen pitoon ja näyttelyihin. Hevosmäärärahat oli varattava orinäyttelyihin, kantakirja-arvostelijan muutaman kuukauden palkkaan sekä kantakirjan järjestämiseen ja julkaisuun.¹³⁴⁰

Maanviljelys- ja Talousseurojen viidennen edusmieskokouksen valtuuskunnan¹³⁴¹ ohella muutoksia senaatin vuoden 1905 päätökseen esittivät Suomen Eläinlääkäriyhdistyksen komitea 12.12.1906¹³⁴² sekä Jalmari Meurman ja maanviljelijä Alfred Klockars hevosystäväinseurojen valtuuttamina 16.1.1907. Lisäksi asiasta oli hevoshoidon-neuvoja Axel Alfthanin lausunto. Meurman ja Klockars ehdottivat komiteaa uutta päätöstä varten. Maanviljelyshallitus esitti senaatille komiteaa laatimaan ehdotukset uusiksi määräyksiksi toimenpiteistä hevoshoidon edistämiseksi sekä tekemään yleiset kaavaehdotukset kantakirjoille, palkitsemisille ja siitosyhdistysten säännöille.¹³⁴³

Senaatti asetti lakiuudistuksen pohjaksi komitean 16.2.1907. Komitean oli otettava huomioon lausunnot, ja puheenjohtajaksi määrättiin hevoshoidon-neuvoja Axel Alfthan

1338 Mikäli liittojen alat jäivät liian pieniksi konsulentille, voitaisiin jakaa konsulentti ja orinäyttelypiirit.

1339 Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Axel Alfthanin liite kirjeeseen Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1340 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Senaatille 14.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA.

1341 Maanviljelyshallitus antoi 15.1.1907 lausunnon Maanviljelys- ja Talousseurojen V:n edusmieskokouksen komitean mietinnöstä muutoksista vuoden 1905 päätökseen, jonka yksityiskohtaisia määräyksiä vastaan maamiehet olivat tehneet huomautuksia. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 20.5.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1342 Ks. Kirje- ja anomusdiaari 1906, 328, Aa:14, MvhA1, KA.

1343 Komiteamietintö 1907:5, 1–2; Talousseurojen yhteisistuntopöytäkirja 16.2.1907, 685–689, Ca:574, STOA, KA. Sama mietintö löytyy alkuperäisestä komitea-aineistosta ja painetusta komiteamietinnöstä. Liitteen kaavakehdotukset ovat vain alkuperäisessä aineistossa. Niitä lukuun ottamatta käytiin painettua mietintöä. Komiteamietintö 1907:5. Vrt. Keisarilliselle Suomen Senaatille, Ehdotuksia uusiksi määräyksiksi toimenpiteistä hevoshoidon edistämiseksi sekä yleisiä kaavaehdotuksia kantakirjoja, palkitsemisia ja siitosyhdistysten sääntöjä varten laatimaan asetetulta komitealta alaimisimmasti 31.5.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Komiteasta voi olla lisätietoja Maanviljelyshallituksen arkistossa. Diaarirekisteri 1907, 43, Ba:5, MvhA1, KA.

sekä jäseniksi Jalmari Meurman ja Alfred Klockars.¹³⁴⁴ Lisäksi senaatti valtuutti 3.5.1907 komitean asiantuntijoiksi agronomi Axel Wahrenin, eläinlääkäri Ludvig Fabritiuksen ja hevoshoidonneuvoja Uno Jaatisen.¹³⁴⁵ Komitean lain uudistustehtävän perusteella valtion kantakirjan toisen vaiheen keskeiset vaikuttajat olivat kantakirjakomitean toimijat. Erityisesti Alfthanin merkitys mielipidevaikuttajana kantakirjauudistuksessa oli keskeinen orikantakirjan esiinnostajana. Hänen kirjoituksensa *Maamies*-lehdessä¹³⁴⁶ lain uudistustarpeesta oli otettu Maanviljelys- ja Talousseurain edusmiesten kokouksen pohjaksi ja hänen lausuntonsa Maanviljelyshallituksen näkökannaksi. Komitean jäsenistössä oli yhteys edusmiesten kokoukseen¹³⁴⁷. Myös Ilmari Ojalan mukaan erityisesti Alfthan sekä Meurman olivat valtion kantakirjan keskeisiä toimijoita, mutta hän mainitsee myös Klockarsin käytännön näkökohtien esiintuojana.¹³⁴⁸ Vaikka hevosalan sukupolvenvaihdoksen¹³⁴⁹ jälkeen kantakirjan toisen aallon johtohenkilöitä olivat Axel Alfthan ja Jalmari Meurman sekä muut hevoshoidonneuvojan tai hänen apulaisensa asemaan korotetut toimijat, yhteys aiempaan näkyi lain kehityksen lisäksi yksittäisissä henkilöissä. Kantakirjan pioneeriajalta komiteassa olivat Axel Wahren ja Ludvig Fabritius, mikä osoitti heidän kiinnostuksensa syvyyttä. Samojen vaikuttajien korostumisessa oli yhä kyse innovaatio-teorioiden yksilön merkityksestä¹³⁵⁰. Toisaalta toimijoiden osittainen vaihtuminen osoitti Theodor Forssellin olleen oikeassa: kantakirja ei ollut yhden sukupolven työ.¹³⁵¹

Komiteanmietinnössä valtion toimina esitettiin yleistä kantakirjaa suomalaisrotuisista hevosista ja oriiden kantakirjanäyttelyitä sekä kantakirjaliittoja tammojen kantakirjaukseen.¹³⁵² Lausuntojen sekä oriiden merkityksen takia komitea esitti, että valtio vastaisi oriiden kantakirjanpidosta. Koko maan orikantakirjan ehtojen tuli olla sellaiset, että maan eri osien hevoset yleisimmin täyttivät ne. Näyttelyt oriiden kantakirjaukseen pidettiin

1344 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 16.2.1907, 689–690, Ca:574, STOA, KA. Sihteeriksi otettiin E. Cajander. Komiteanmietintö 1907:5, 3.

1345 Komiteanmietintö 1907:5, 2–3.

1346 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 57–59; Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi (Jatkoa)”, *Maamies* 4/1906, 92–96; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 351–354; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 372–376; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 20)”, *Maamies* 21/1906, 391–395; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 21)”, *Maamies* 22/1906, 423–425.

1347 Komitea päätti pyytää neuvotteleviksi jäseniksi myös ilmeisesti A. Nordenstrengin, A. Alpolan ja K. V. Koskelinin. Mvtk:n (Onni Schildt) kirje Ehdotuksia uusiksi määräyksiksi toimenpiteistä hevoshoidon edistämiseksi sekä yleisiä kaavaehdotuksia kantakirjoja y. m. varten laatimaan asetetulle komitealle 3.5.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1348 Ojala 2014, 40–42. Alfthanin merkityksestä. Ks. myös Ojala 2014, 127–128.

1349 Myös Artur Bärlund muutti Helsingistä Tampereelle vuonna 1902. Stenberg, H., ”Krönika över Artur Bärlund”, *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967, 12.

1350 Ks. esim. Rogers 2003a, 22–28, 37–38, 174, 279–283, 293; Rogers 2003b, 130, 140–141; Hölttä 1982, 11, passim.; Inkinen 2000, 150–153.

1351 Ks. luku 2.1.1

1352 Komiteanmietintö 1907:5, 4.

valtion ravikilpailuissa, mutta talven näyttelyt siirrettiin lämpimään vuodenaikaan¹³⁵³. Lisäksi kilpailuissa oli oltava mahdollisuus oriiden kantakirjaukseen. Näyttelyitä pidettiin aluksi vähintään kymmenen, ja myöhemmin määrää lisättiin. Komitea ehdotti rahapalkintoja kantakirjaamattomille oriille ja kantakirjaoriille siitoskyvyn osoitushdolla. Liitot palkitsivat vanhempia siitosoriita jälkeläisten perusteella, ja valtio palkitsi nuoria kantakirjaamattomia oriita. Kaikki siitokseen käytettävät oriit palkittiin. Orikantakirjaa valvoi hevoshoidonneuvoja, ja kantakirjalautakuntaan kuului myös Maanviljelyshallituksen kantakirjaliittojen ehdotuksesta kolmeksi vuodeksi määräämä varapuheenjohtaja, paikallinen kantakirjakonsulentti, kaksi hevosjalostusyhdistysten liiton valitsemaa jäsentä ja eläinlääkäri, ellei hän muuten kuulunut lautakuntaan. Maanviljelyshallitus julkaisi orikantakirjan seuraavana vuonna sen aloituksesta. Vuosittain julkaistiin liitteitä, kunnes hallitus katsoi tarpeelliseksi julkaista kantakirjan uudelleen.

Komitean mukaan hevosrodun yhtenäisyyden näkökulmasta olisi hyvä, että myös tammoista pidettäisiin yhtä kantakirjaa. Koska rodunjalostustyö oli alussa, aiempi suunnittele mattomuus näkyi kannan epäyhtenäisyytenä¹³⁵⁴. Tammojen yhdellä kantakirjalla oli voittamattomia vaikeuksia, jos päämäärä oli kerätä siihen kaikki jalostusaines. Komitea esitti tammoille korkeintaan viittä kantakirjaa, joita pitivät hevosjalostusyhdistysten liittojen muodostamat kantakirjaliitot. Suuremmilla alueilla sama kantakirjanpitäjä saattoi hoitaa usean hevossiitosliiton alueen kantakirjan, jolloin yhdenmukaisuutta saavutettiin paremmin, yhteen kantakirjaan saatiin enemmän hevosia ja kustannuksia oli vähemmän. Komitea korosti hevosjalostusyhdistyksiä yhteistyön pohjana, pyrittiinhän maatalouden erikoishaaroja kehittämään yhä enemmän yhdistysten kautta. Komitea oli yleisen mielenpiteen mukaan hevosjalostusyhdistysten liittojen kannalla, mutta yksityiskohdista oli erimielisyyttä. Komitean mukaan viisi kantakirja-alueetta oli luonnonolojen ja liikenneyhteyksien näkökulmista yhtenäiselle hevoskasvatukselle sopivat¹³⁵⁵, mutta se jätti yhdistyksille mahdollisuuden poiketa siitä. Lisäksi hevossiitosliitot saattoivat käsittää yhden tai useamman maanviljelysseuran tai poikkeuksellisesti osan sen alueesta. Näkökannassa korostui yhdistysten vapaus liittojen muodostamiseen. Kantakirjaliitoille annettiin tammakantakirjaan ja kantakirjakonsulentin palkkaukseen määräraha, jota tuli käyttää myös kantakirjanäyttelyihin ja vanhempien kantakirjaoriiden palkitsemiseen jälkeläisten perusteella. Liittojen kantakirjakonsulenttien tehtävät olivat ylläpitää tammakantakirjoja sekä olla tammojen kantakirjanäyttelyissä, otettaessa oriita yleiseen kantakirjaan, näyttelyissä

1353 Myös talveksi anottiin näyttelypaikkojen rakentamiseen rahaa. Kuopion läänin maanviljelysseuran ja Kuopion läänin hevosystäväinseuran kirje Mvtk:lle 30.11.1905, KD 207/181 1905, Ea:228, MvtkA, KA.

1354 Ks. Piispa-Helisten 2017, passim. Ks. tarkemmin luku 4.2.2.

1355 Alueet olivat: 1. Uudenmaan, Turun ja Porin läänien maanviljelysseurat sekä mahdollisesti eteläosa Hämeen läänin maanviljelysseurasta, 2. Hämeen läänin maanviljelysseurasta mahdollisesti vain pohjoisosa Tampereelta alkaen sekä Itä-Hämeen ja Keski-Suomen maanviljelysseurat, 3. muu osa Vaasan läänin paitsi Keski-Suomen maanviljelysseura sekä Oulun lääni paitsi Kajaanin kihlakunta, 4. Mikkelin ja Kuopion läänien sekä Kajaanin kihlakunnan maanviljelysseurat, 5. Karjalan s.o. Pohjois-Karjalan, Itä-Karjalan, Viipurin ja läntisen Viipurin läänin maanviljelysseurat.

vanhempien siitosoriiden palkitsemiseksi jälkeläisten perusteella ja valtion ravikilpailuissa. Kantakirjaliittojen tammakantakirjat piti laatia oriiden kaavojen mukaan, ja tammat piti kantakirjata tietyin poikkeuksin oriiden periaatteilla.

Komitea laati pyydetty kaavaehdotukset kantakirjoille, hevosten palkitsemisille ja siitosyhdistysten säännöille. Myös se kytki kantakirjan muihin valtion hevosjalostustoimiin. Ruunusiitosoriiksi kelpasi vain kantakirjaori, yhdistysten valtion tuella ostamien siitosoriiden oli oltava kantakirjassa ja valtion ravikilpailuihin saivat osallistua vain kantakirjahevoset. Tosin asetuksen voimaantulovuonna kilpa-ajoihin saivat osallistua kantakirjaamattomat tammattomat.¹³⁵⁶ Komiteanmietintö asetusehdotuksineen jätettiin senaattiin alkukesällä 1907.¹³⁵⁷ Senaatti määräsi mietinnön painettavaksi 4.7.1907,¹³⁵⁸ ja se otettiin asian uuden valmisteluvaiheen pohjaksi.

Axel Alfthan sai virkavapauden ulkomaanmatkalle 27.6.–15.8.1907.¹³⁵⁹ Maanviljelyshallitus myöntyi Axel Wahrenin hevoshoidonneuvojan sijaisuuteen Joensuun kilpa-ajossa, mutta eväsi Valter Brotheruksen sijaisuuden.¹³⁶⁰ Lopulta virkaa hoiti Brotherus, joka hoiti ruunonoritarkastuksia Alfthanin matkan aikana.¹³⁶¹ Alfthan sai apurahan käydäkseen Kristianin maanviljelysnäyttelyssä ja tutkiakseen Norjan ja Pohjois-Ruotsin hevoskasvatusoloja neljä viikkoa.¹³⁶² Alfthanin matka virkamiehen kiireistä huolimatta osoitti sen merkittävyyden. Alfthan tunsu Tanskan kehityksen. Lisäksi valtion aiemmin rahoittamilla opintomatkoilla oli näkynyt Tanskan pyrkimys rotukantakirjoihin ja valtion konsulentin asema, mutta myös yhdistysten ja valtion konsulentin yhteistyö. Valtion tuki kantakirjan julkaisulle oli huomattu Norjassa ja Tanskassa sekä Tanskan hevoskasvatusyhdistysten tammakantakirja ja valtion orinäyttelyt.¹³⁶³ Vuonna 1907 oltiin Tans-

1356 Komiteanmietintö 1907:5, 5–11, 21–32, 34–37, 41–42, 47–52. Komitean kantakirjakaavakkeet: kaava orikantakirjaan, kantakirjatodistus, luettelo kantakirjaan ennen merkityistä oriista näyttelyille, luettelo kantakirjaan ilmoitetuista hevosista ja luettelo mitä palkitsemisessa otettava huomioon. Kantakirja-todistus, Liite II, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Kantakirja kaava yleiseen ori-kantakirjaan, Liite I, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Ori näyttelyissä käytettävä kaava (Luettelo kantakirjaan ennen merkityistä oriista näyttelyssä), Liite III e, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Ori-näyttelyssä ja kantakirjaan merkitsemistilaisuuksissa käytettävä kaava (Luettelo kantakirjaan ilmoitetuista hevosista), Liite III b, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Palkitseminen kaava, Liite III a, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1357 Mietintö jätettiin komitean mukaan senaattiin asetusehdotuksineen 31.5.1907. Komiteanmietintö 1907:5, 3. Senaatin mukaan Alfthan lähetti komitean mietinnön 17.6.1907. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 4.7.1907, 88, Ca:580, STOA, KA. Maanviljelyshallituksen mukaan se jätettiin 23.6.1907. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117.

1358 Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 4.7.1907, 88, Ca:580, STOA, KA.

1359 Mvh:n (Bengt Lille) päätös 27.6.1907 (nro: 1412), Eb:11, HhnA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 122.

1360 Mvh:n (Bengt Lille) kirje A. Alfthanille 11.6.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1361 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 122.

1362 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Alfthanille 10.5.1907, Eb:11, HhnA, KA. Ruotsissa agronomiksi valmistuneella Alfthanilla oli kansainvälistä kokemusta. Hän oli valmistunut agronomiksi Ultunasta, työskennellyt Ruotsissa maanviljelyskoulun opettajana ja tilanhoitajana sekä tehnyt opintomatkat Tanskaan ja Saksaan. Mattsson 1942, 12.

1363 Sjøstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Allan Höijerin matkakertomus Mvh:lle 9.11.1900, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni

kan maatiaishevosjalostusta kiinnostuneempia siitä Ruotsissa ja Norjassa, joissa Alfthan perehtyi kantakirjaan. Norjassa valtion konsulentin tehtäviin kuului gudbrandsdal-rodun kantakirja, jossa konsulentin työ painottui ensin oriisiin. Hän hyväksyi oriita kantakirjaan, ja piirien konsulentit hyväksyivät tammoja. Ensimmäisissä kantakirjaniteissa oli ollut vain oriita.¹³⁶⁴ Axel Alfthanin havainto oriiden suuremmasta merkityksessä norjalaisessa kantakirjassa vahvisti ratkaisua valtion orikantakirjasta Suomessa. Lisäksi senaatti myönsi joulukuussa agronomi Valter Brotherukselle rahan tutkia hevosjalostusta Ruotsissa, Norjassa ja Saksassa.¹³⁶⁵ Myös Mustialan eläinlääkinnän opettaja Gösta Langman tutki Saksan ja Itävalta-Unkarin hevosrotuja ja sivusi kantakirjaa vuonna 1906.¹³⁶⁶

Komitean työn seurauksena suomalaisen hevosen kantakirjaa muutettiin ratkaisevasti. Senaatti antoi päätöksen suomenrotuisten oriiden kantakirjasta 6.9.1907. Se vahvisti määräykset yleisestä, koko maan kantakirjasta suomenrotuisille oriille. Uusi asetus kumosi vuoden 1905 oriiden kantakirjamääräykset.¹³⁶⁷ Valtion orikantakirjaa ylläpiti hevoshoidonneuvoja, ja Maanviljelyshallitus vahvisti kaavakkeet. Kantakirjalautakuntaan kuului puheenjohtajana hevoshoidonneuvoja, varapuheenjohtajana Maanviljelyshallituksen tammakantakirjoja pitävien liittojen ehdotuksesta kolmeksi vuodeksi määräämä jäsen ja kolme liiton valitsemaa jäsentä, joista kolmas oli mielellään paikallinen hevoshoidonneuvoja. Ellei lautakunnassa ollut eläinlääkäreitä, hänet määrättiin avustamaan kantakirjauksessa. Vuosittain pidettiin kymmenen orikantakirjanäyttelyä pääosin ravikilpailuissa, ja lisäksi kantakirjauksen oli oltava mahdollista aina ennen kilpailua. Maanviljelyshallitus määräsi oriiden kantakirjanäyttelyt vuodelle 1907, ja jatkossa näyttelyt pidettiin hevoshoidonneuvojan esityksestä, johon liitot olivat saaneet niitä ehdottaa. Uudet määräykset astuivat voimaan heti ja olivat voimassa toistaiseksi.¹³⁶⁸ Suomalaisen hevosen historiakuvassa¹³⁶⁹ 6.9.1907 on nostettu suomalaisen hevosen kantakirjan syntyhetkeksi.¹³⁷⁰ Rodun synnyn sitominen yhteen päivämäärään on osittain keinotekoista. Uusi asetus koski vain oriita,

Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Schärlundin ja Holmbergin mukaan Suomessa hevoskasvatus voitiin saada kannattavaksi valtion tuella. Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Fabritius, L. 1907b, 101–144.

1364 Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA. Kantakirjoista kansainvälisesti. Ks. luku 4.2.2.

1365 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 123.

1366 Langman, Gösta, Reseberättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen på grund af en med stipendium företagen studieresa sommaren 1906, lokakuu 1908, Kansio 109, MvhkoA1, KA.

1367 Ojala on esittänyt yleisellä tasolla asetusten kehityksen vuodesta 1905. Ojala 2014, 39–41; Ojala 1996, 61–62; Ojala 1998, 38–39.

1368 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 1–7; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117.

1369 Ks. esim. Peltonen 2014, 87; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13. Ks. myös Ojala 1998, 39.

1370 Ks. esim. Suomen Hippos ry, ”Liput salkoon suomenhevosen päivänä 6.9.”, http://www.hippos.fi/hippos/muut/uutisarkisto/ajankohtaista_-_arkisto/liput_salkoon_suomenhevosen_paivana_6.9.11047.news, luettu 28.9.2017.

ja tammojen osalta vuoden 1905 kantakirjamääräykset säilyivät ennallaan. Lisäksi kantakirjausta oli alettu jo järjestää aiemman asetuksen perusteella.¹³⁷¹

Hevossiitosliittojen varaan suunniteltua kantakirjajärjestelmää oli alettu uudistaa ennen asetuksen voimaantuloa. Ilmari Ojala on korostanut kiirettä saada puhdassiitoksen valvonta uskottavasti järjestetyksi tärkeimmiltä osin.¹³⁷² Alkuperäinen pyrkimys rodun yhtenäisyyden näkökulmasta oli ollut yksi valtion kantakirja,¹³⁷³ mutta käytännön syistä se toteutettiin yleisen orikantakirjan ja liittojen tammakirjojen yhdistelmänä. Valtakunnallisessa suomalaisen hevosen kantakirjassa näkyi kiistakumppanien yhteistyö, johon sidottiin kaikki kantakirjan tavoittelijat: valtio, maanviljelysseurat ja hevosityhdistykset. Puhtaan rodun jalostusteorian näkökulmasta suomalaisen hevosrodun määrittämisessä oli saavutettu yksimielisyys, mikä merkitsi rodun syntyä pitkän prosessin tuloksena. Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian viides vaihe, päätöksen vakiinnuttaminen sekä Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin kolmas vaihe olivat toteutuneet valtion kantakirjassa, mihin jo sen pitkä valmistelutyö oli sisältynyt.¹³⁷⁴ Suomalaisen hevosen kantakirjan nosto hevoslain keskiöön merkitsi sen tunnustamista Suomen hevosjalostuksen perustaksi. Se johti innovaation kolmannessa vaiheessa uuden metodin valtakunnalliseen läpimurtoon hevosjalostuksessa. Tällä oli esimerkinomainen merkitys suomalaisen kotieläinjalostuksen modernisaatiolle.

4.2.2 Suomalaisen maatiaishevosrodun koko maan kantakirjajärjestelmä käyttöön 1907

Yhteistyö valtion kantakirjan perusta

Suomalaisen hevosen kantakirjojen määrä ja ylläpitäjä olivat kiistakysymyksiä koko innovaation käyttöönotto- ja leviämisprosessin ajan. Keskustelun painopiste oli siirtynyt valtion kantakirjaan ja sen jakoon yhden rodun sisällä alueittain tai oriiden ja tammojen kesken.¹³⁷⁵ Läpimurron kynnyksellä oli horjuttu vallan keskittämisen ja hajauttamisen ääripäissä. Innovaation alusta asti pyrittiin valtakunnalliseen hevoskantakirjaan, mutta vasta vuosina 1905–1907 oli onnistuttu luomaan sen vaatima organisaatio. Kuvio 15 selvittää, miten kantakirja vietiin suomalaisen hevosjalostuksen perustaksi vuonna 1907. Suomalaisen hevosrodun kantakirjaa alettiin toteuttaa kahdella, hallinnon näkökulmasta

1371 Ks. myös *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117.

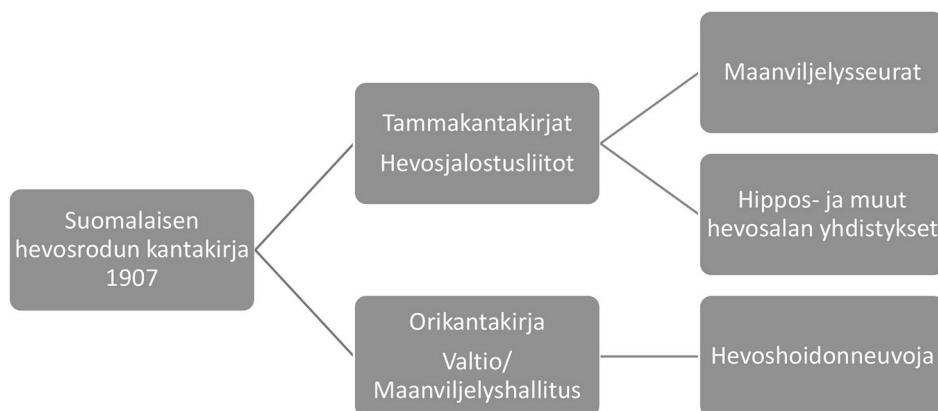
1372 Ojala 1996, 68; Ojala 2014, 40.

1373 Myös Ojalan mukaan alkuperäinen tarkoitus oli, että koko kantakirja oli valtion hallinnoima. Ojala 1996, 68.

1374 Rogers 2003a, 20–22; Hölttä 1982, 11–13.

1375 Komiteamietintö 1907:5, 5–8, 27–28.

ääripäisellä tavalla: koko maan orikantakirjalla ja hevosjalostusliittojen tammakantakirjoilla.

Kuvio 15. Suomalaisen hevosen kantakirjan valtakunnallisen läpimurron toteutus.

Kantakirjan herättämä laaja keskustelu¹³⁷⁶ lainsäädäntöön tulon jälkeen osoitti metodin valtakunnallisen järjestelmän aiheuttaman murroksen laajuuden. Maanviljelystoimituskunta pyysi 6.9.1907 Maanviljelyshallitusta hankkimaan hevossiitosyhdistysten liitoilta, Hippos-yhdistyksiltä, muilta hevoskasvatusta harrastavilta seuroilta ja Suomen maataloudellisten seurojen keskusliiton edustajistolta lausunnot hevostamien mietinnöstä.¹³⁷⁷ Vaikka hevospöytäkirjat olivat yksimielisiä suomalaisen hevosen suunnitelmallisen jalostuksen tarpeesta ja kantakirjan hyödyistä, sen toteutuksesta ei oltu yksimielisiä. Ludvig Fabritius oli pettynyt komiteaan. Axel Alfthanin piti hevoshoidonneuvojana edustaa korkeinta asiantuntijuutta, mutta uudistukset sisälsivät enemmän epävarmuutta kuin kokemukseen perustuvaa tietoa.¹³⁷⁸

Ludvig Fabritiuksen johdolla kritisoitiin viittä tammakantakirjaa, joita komitea oli ehdottanut tiedostaessaan esimerkiksi erimielisyydet rodun yhtenäisyydestä tammojen osalta. Tämä aiheutti vahinkoa Suomen hevoskulttuurille. Fabritius esitti Turun Hippoksen nimissä, että valtion yksi kantakirja koski myös tammoja.¹³⁷⁹ Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton komitea tiivisti asian:

¹³⁷⁶ Ks. myös Ojala 2014, 40.

¹³⁷⁷ Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvth:lle 20.5.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

¹³⁷⁸ Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen (L. Fabritius) lausunto Keisarilliselle Suomen talousseuralle komitean ehdotuksesta (päiväämätön), Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

¹³⁷⁹ Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen (L. Fabritius) lausunto Keisarilliselle Suomen talousseuralle komitean ehdotuksesta (päiväämätön), Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Pöytäkirja (oikeaksi todistettu jäljennös) Hevos-

[K]omitean ehdotus viidestä eri tammakantakirjasta ei lainkaan vastaa sitä tarkoitusta, mitä kantakirjalla maatiaishevossiitoksessa tulee olla. [...] koska maassamme on aikomus kehittää maatiaishevostamme niin hyvin ruumiiltaan kuin ominaisuuksiltaan samanlaisiksi, emme voi käytännössä ajatellakaan useampaa kuin yhtä kantakirjaa. Ottaen huomioon sekä Tanskan että Norjan kantakirjat ja ulkomaalaisten tunnettujen hippologien lausunnot kantakirjaasiassa, olemme yhä enemmän varmentuneet mieli-piteessämme, että useampi kuin yksi koko maata käsittävä kantakirja olisi asialle enemmän vahingoksi kuin hyödyksi.¹³⁸⁰

Norjan hevoscantakirjan laatineiden hippologien, valtionkonsulentti O. Rorchgrewingkin ja S. Petersenin mukaan vain yksi kantakirja oli mahdollinen. Norjassa oli yksi kantakirja, mutta oriit ja tammot eri niteissä. Vastaava järjestelmä oli hannover- ja oldenburg-roduilla. Belgiassa cheval-hevoselle oli yksi kantakirja, jossa oli osat oriille ja tammoille. Tanskassa jyllantilaisen rodun kantakirjasta julkaistiin osat oriille ja tammoille. Se osoitti, miten kantakirjaan voitiin Suomessa kerätä hevoset alueittain. Ulkomailla oltiin tyytyväisiä rodun yhteen kantakirjaan. Ludvig Fabritius ei ymmärtänyt, miksi tämä oli mahdotonta Suomessa. Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton mukaan oli otettava käyttöön koko maan kantakirja. Se ehdotti, että maa jaettiin kantakirja-alueisiin paikallisten olosuhteiden ja valtion tehokkaan tarkastuksen vaatimalla tavalla. Alueiden konsulentit valmistivat kantakirjan niin, että hevoskasvatukseenneuvoja voi painattaa ne koko maan tammakantakirjaksi. Koska laajassa maassa oli vaikeuksia tammojen kantakirjauksen yhdenmukaisuudessa, Fabritius ehdotti Turun Hippoksen nimissä, että tammojen karsinta kantakirjaan jätettiin hevosjalostusliittojen valitsemille kolmelle asiamiehelle. Kantakirjakaavakkeet lähetettiin hevoshoidonneuvojalle, joka valitsi kantakirjatammat. Niiden numeroinnissa otettiin huomioon alue hevosjalostusliittoittain, jotta maan alueittainen tavoite toteutui. Näin saatiin mahdollisimman suuri määrä hevosia kantakirjaan, hallitus ja liitot saattoivat seurata kehitystä, ja kantakirja oli halvempi. Yleisö arvosti paikallislautakuntien konsulenttien johtamaa työtä. Valtion tammakantakirjalla juurrutettiin vaatimus yhtenäisestä hevosjalostussuunnasta, mutta komitean ehdotus johti viiteen paikallisrotuun.¹³⁸¹

kasvatusyhdistys Hippoksen ylimääräisestä kokouksesta 17.10.1907, Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1380 Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton komitean (L. Fabritius & al.) kirje Lounais-Suomen Maanviljelysseuralle 5.11.1907, Liite Lounais-Suomen maanviljelysseuran (J. Kaskinen) kirjeeseen Mvh:lle 18.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1381 Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen (L. Fabritius) lausunto Keisarilliselle Suomen talousseuralle komitean ehdotuksesta (päiväämätön), Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton komitean (L. Fabritius & al.) kirje Lounais-Suomen Maanviljelysseuralle 5.11.1907, Liite Lounais-Suomen maanviljelysseuran (J. Kaskinen) kirjeeseen Mvh:lle 18.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Pöytäkirja (oikeaksi todistettu jäljennös) Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen ylimääräisestä kokouksesta 17.10.1907, Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

Komitean ehdotus herätti laajan keskustelun hevosalan yhdistyksissä ja maanviljelysseuroissa. Mielipiteet jakautuivat, mutta useat seurat eri puolilla Suomea kannattivat hevoskomitean esitystä pääpiirteittäin.¹³⁸² Myös eriäviä kantakirjan toteutustapoja esitettiin.¹³⁸³ Aikaansa edellä olleen näkökulman esitti Perä-Pohjolan maanviljelysseura. Sen mukaan valtion kantakirjaan ei pitänyt ottaa oriita, ennen kuin ne olivat osoittaneet siitosarvonsa. Liitot pitivät oriiden ja tammojen valmistavaa kantakirjaa, josta hevoset siirrettiin sen osoittamisen jälkeen valtion kantakirjaan.¹³⁸⁴ Huolta kannettiin yhdistysten vapaaehtoisuuden syrjäyttämisestä. Svenska Österbottens Hästafvelsförbundin mukaan määräykset ylhäältä eivät olleet riittäviä viemään asiaa käytäntöön. Se toivoi ensin omaa kantakirjaa, eikä katsonut voivansa yhdistyä suomenkielisiin alueisiin.¹³⁸⁵ Itä-Karjalan maanviljelysseuran mukaan yli kymmenen vuoden valmistelu oli lamauttanut kantakirjaa.

1382 Lähes kaikki yhdistykset ottivat asiaan kantaa. Oulun piirin hevossiitosliiton (Heikki Koskela) kirje Mvh:lle 5.11.1907, Liite Oulun läänin talousseuran (U. Wegelius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Allan Höijerin, Lennart Hagelstamin ja Willy von Bonsdorffin kirje UHlm:lle 8.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Hämeenläänin Hevosjalostusyhdistyn Liiton (Weli M. Jaakkola) kirje Hämeen läänin Maanviljelysseuralle 12.10.1907, Liite Hämeen läänin maanviljelysseuran (Kustaa Kiipula) kirjeeseen Mvh:lle 31.10.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Itä-Hämeen Maanviljelysseuran (O. S. Ruohtula) kirje Mvh:lle 11.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Pohjois-Savon Hevossiitosyhdistysten Liiton, Kuopion l. Hevosystävien Seuran ja Savon Hippoksen (Ilmari R. Linqvist) kirje Mvh:lle 6.11.1907, Liite Kuopion läänin maanviljelysseuran (Bruno Granit-Ilmoniemi) kirjeeseen Mvh:lle 12.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Wanda Hingstföreningin (Gustaf Björkman) kirje UHlm:lle 3.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Pöytäkirjan oikeaksi todistettu ote Pohjois-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liiton Woiman väliaikaisen toimikunnan kokous 15.10.1907, Liite Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran (J. H. Hakulinen) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Edvard Zilliacuksen, Matti E. Takalan ja Eetu Hopiavuoren kirje Waasan läänin maanviljelysseuralle 11.10.1907, Liite Waasan läänin Maanviljelysseuran (Edv. Björkenheim) kirjeeseen Mvh:lle 30.10.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Sainio, M. ja Kekki, M., Etelä-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liiton toimikunnan ja yhdistysten edustajain kokouksen pöytäkirja 9.11.1907, Liite Viipurin läänin maanviljelysseuran (Jonas Laitinen) kirjeeseen Mvh:lle 21.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Itä-Karjalan maanviljelysseuran (Oskar Nissinen) kirje Mvh:lle 22.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Kajaanin Kihlakunnan Hevossiitosliiton kirje (Arth. Leistén) Mvh:lle 13.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Svenska Österbottens Hästafvelsförbundin (K. Boucht) kirje Österbottens Svenska Landtbrukssällskapetille 15.11.1907, Liite Österbottens Svenska Landtbrukssällskapin (Eric von Troil) kirjeeseen Mvh:lle 15.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1383 Waasan läänin suomalaisten hevosystävien (K. U. Roos, L. Porthan & Antti Penttilä) kirje Waasan läänin hevosjalostusyhdistysten liitolle 7.10.1907, Liite Waasan läänin Maanviljelysseuran (Edv. Björkenheim) kirjeeseen Mvh:lle 30.10.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Mikkelin hevosjalostusyhdistysten liiton alueen hevoskasvatusta ja jalostusta harrastavien seurojen ja yhdistysten edustajien kokouksen (A. Westerholm) lausunto 28.10.1907, Liite Mikkelin läänin maanviljelysseuran (Hj. Sahlan) kirjeeseen Mvh:lle 13.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Östra-Nylands Hästvänsföreningin (Walter Castrén) lausunto 2.11.1907, Liite Östra-Nylands Hästvänsföreningin (Walter Castrén) kirjeeseen UHlm:lle (päiväämätön), STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Keski-Suomen hevosjalostusliitto jätti asian Maanviljelys- ja talousseurain edusmiesten kokouksen varaan. Keski-Suomen maanviljelysseuran (A. Schildt) kirje Mvh:lle 14.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1384 Perä-Pohjolan Maanviljelysseuran (A. Liakka) lausunto Mvh:lle (päiväämätön), Liite Perä-Pohjolan Maanviljelysseuran (A. Liakka) kirjeeseen Mvh:lle 14.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1385 Itä-Karjalan maanviljelysseuran (Oskar Nissinen) kirje Mvh:lle 22.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Svenska Österbottens Hästafvelsförbundin (K. Boucht) kirje Österbottens Svenska Landt-

Siitä ei saatu valmista, ja yllätykset olivat tehneet sen epävarmaksi.¹³⁸⁶ Suomen Maatalousseurain keskusliiton Valtuuskunta piti komitean ehdotusta nykyistä asetusta heikompana. Ajatus viidestä tammakantakirjasta ei ollut onnistunut. Liittojen ja valtion väliaste sai aikaan sekaannusta liitoissa ja kalliita konsulentteja.¹³⁸⁷ Se puolusti maanviljelysseurojen hevosalostusta. Edustajisto ehdotti jokaisen hevossiitosliiton tammakantakirjaa. Yhteistä orikantakirjaa piti hevoshoidonneuvoja hevossiitosliittojen edustajan ja paikallisen tarkastuslautakunnan kanssa ja tammakantakirjoja hevossiitosliittojen toimikunnat.¹³⁸⁸

Maanviljelyshallitus määrittäi Maanviljelystoimituskunnalle 20.5.1908 hevosalostuksen edistämistoimien tarkoittavan maan oloihin ja etupäässä maanviljelystarkoituksiin soveltuvan kotimaisen hevosrodun kehittämisen puhtaan siitoksen periaatteella, minkä se nosti lakiehdotukseen. Lausunnossa keskeistä olivat hevossiitosliitot, joissa näkyi maanviljelysseurojen asema ja liittojen vapaus. Maanviljelyshallitus oli pääosin komitean kannalla. Se totesi yhdistysten suurimmaksi osaksi kannattaneen komiteaa lukuun ottamatta Suomen maataloudellisten seurojen keskusliiton edustajistoa, jonka ehdotus sisälsi samoja yksityistä toimintaa holhoavia määräyksiä kuin vuoden 1905 asetusta. Koska hevossiitosliitot olivat maanviljelysseurojen vallan alla, edustajiston luulisi olleen liittojen lausuntojen kannalla.

Hallituksen määräykset hevossiitosliitoille olivat herättäneet Maanviljelyshallituksessa erimielisyyttä. Maanviljelyshallitus hyväksyi yhtenäisen jalostustoiminnan tarpeen, mutta yksityiskohtaisista määräyksistä seurasi kankea virallisuus ja turvautuminen valtioon. Tulos oli toinen maanviljelysseuroilla, joissa ne olivat saaneet toimia vapaasti. Maanviljelyshallitus oli komitean kannalla hevossiitosliittojen vapaamman toiminnan puolesta. Komiteanmietinnössä ja voimassa olevassa määräyksessä liitoille oli ehdotettu hevossiitosliittojen maanviljelysseuroista eristettyä asemaa, mutta edustajiston näkemyksessä liitot olivat riippuvaisia maanviljelysseuroista. Maanviljelyshallitus oli asiassa keskittiellä. Liitot olivat valtion määrärahojen kautta yhteydessä maanviljelysseuroihin, jotka kuuluivat jäseninä liittoihin, mutta liitot saivat itse järjestää toimintansa. Maanviljelyshallitus piti 6.9.1907 annettuja määräyksiä onnistuneina, ja ne olivat pääosin yhtäpitäviä komiteanmietinnön ja maatalouden alan keskusliiton edustajiston kanssa. Se oli siten yhden orikantakirjan kannalla. Tammojen osalta ei ollut tarpeen määrätä liittoja viideksi kantakirjaliitoksi, ja Maanviljelyshallitus jätti yhdistymisen liitoille. Maanviljelyshallituksen ehdotuksessa tammakantakirjoja pitivät hevosalostusliitot tai useat liitot yhdessä niin, että jalostukseen

brukssällskapetille 15.11.1907, Liite Österbottens Svenska Landtbrukssällskapin (Eric von Troil) kirjeeseen Mvh:lle 15.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1386 Itä-Karjalan maanviljelysseuran (Oskar Nissinen) kirje Mvh:lle 22.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1387 Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan (A. O. W. Kairamo, Karl Fieandt & K. W. Koskelin) kirje Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1388 Asetusluonnos, Helsinki 1907, 11–12, Liite Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan (A. O. W. Kairamo, Karl Fieandt & K. W. Koskelin) kirjeeseen Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

tuli tarpeeksi laajat ja yhtenäiset alueet. Liittojen valitsemat lautakunnat ottivat tammoja kantakirjaan. Liitot laativat kantakirjasäännöt hevoshoidonneuvojan kanssa, ja ne olivat pääosin yhtenäiset oriiden kantakirjasääntöjen kanssa.¹³⁸⁹

Lausuntojen jälkeen hevoslakia uudistettiin vuonna 1909¹³⁹⁰. Kantakirja kytkettiin yhä muihin hevosjalostustoimiin. Uusi asetus hevosjalostusliitoista, kantakirjasta, valtion ravikilpailuista, kruununsiitosoriista sekä hevosjalostusyhdistysten avustuksista astui voimaan 1.1.1910. Se kumosi määräykset hevosrodun parantamisesta 31.5.1905 ja orikantakirjasta 6.9.1907, mutta kantakirjan periaatteita muutettiin vain vähän. Tammojen kantakirjoja toistaiseksi ylläpitävät hevosjalostusliitot saivat suoraa valtionapua¹³⁹¹. Maanviljelysseurat säilyivät liiton jäsenenä ja säilyttivät oikeuden kolmasosaan liiton hallituspaikoista. Hevosjalostusliittojen piirit määriteltiin samoiksi kuin valtionapua saavat maanviljelysseurat. Niihin kuuluivat myös suomalaista hevosrotua ja hevossiitosta edistävät yhdistykset. Valtio piti hevoshoidonneuvojan valvonnassa yleistä kantakirjaa suomenrotuisista oriista ja yleisiä kantakirjanäyttelyitä¹³⁹². Oton toimitti kantakirjalautakunta, johon kuului puheenjohtajana hevoshoidonneuvoja, varapuheenjohtajana hänen apulaisensa sekä kolme paikallisen liiton valitsemaa jäsentä, joista kolmas mielellään liiton hevoshoidonneuvoja. Mikäli lautakunnassa ei ollut eläinlääkäreitä, hänet määrättiin avuksi. Hevoshoidonneuvojan valvoman orikantakirjan lisäksi tammojen kantakirjasta annettiin tarkentavia määräyksiä. Hevosjalostusliittojen vapaus vahvistettiin: liitot ylläpitivät toistaiseksi valmistavaa tammojen kantakirjaa yksin tai yhdessä toisen tai usean liiton kanssa. Liiton valitsema lautakunta teki tammojen kantakirjauksen, ja sitä avusti tarvittaessa eläinlääkäri. Liitto toimi hevoshoidonneuvojan valvonnassa.¹³⁹³

1389 Hevosjalostusliittojen tuli vähintään kerran vuodessa järjestää tilaisuus tammojen kantakirjaukseen. Sen toimitti liittojen lautakunta, ja ellei siihen kuulunut eläinlääkäreitä, hänet määrättiin lautakunnan avuksi. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvrt:lle 20.5.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Ehdotus määräyksiksi toimenpiteistä hevosjalostuksen edistämiseksi, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Tästä ehdotuksesta ilmeisesti loppu puuttuu. Axel Wahren nosti esiin alueellaan tyytymättömyyttä päätökseen edustajain kokouksessa. Luvattiin pitäytyä asetuksessa, vaikka oli toiveita muutoksesta parempaan. Wahren uskoi riidan vaikuttavan vahingollisesti hevosasiaan. Kasvattajat olivat vuosia olleet komitean puolella, mutta eivät riittävän aikaansaavia, vaan alistuivat valtaa hakeville ja kansanystävällisille diktaattoreille. Axel Wahrenin kirje BB:lle (A. Alfhanille) 13.12.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1390 Ensimmäisten vuosien kantakirjakokemuksen jälkeen senaatti vahvisti muutetut määräykset toimista suomalaisen hevosrodun parantamiseksi 1.4.1909. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 1.4.1909, 34–35, Ca:601, STOA, KA. Maanviljelyshallitus oli 20.5.1908 antanut senaatille lausuntonsa mietinnöstä yhdessä hevossiitosyhdistysten liitoilta, Hippos- ja muilta hevoskasvatusta harrastavilta seuroilta sekä Suomen maataloudellisten seurojen keskusliiton edustajistolta saamiensa lausuntojen kanssa. Maanviljelyshallitus oli 1.12.1908 hevoshoidonneuvojan lausunnon ohessa lähettänyt myös pöytäkirjan Suomen hevossiitosliittojen kokouksesta 11.–13.9.1908. Senaatti lykkäsi asian 4.3.1909 senaatin valiokuntaan. Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 4.3.1909, 307, Ca:600, STOA, KA.

1391 Kysymys oli kytkettyntyn maanviljelysseurojen apurahojen jakoon ja liittojen määrä esimerkiksi siihen, oliko alue riittävän suuri. Ks. STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA.

1392 Vuosittain 12 näyttelyä sekä mahdollisuus kantakirjaukseen ennen valtion ravikilpailuja.

1393 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 1–20. Kantakirjalautakunnan kokoonpano oli

Valtion kantakirjan myötä metodi ajankohtaistui uudelleen myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa.¹³⁹⁴ Valtakiista oli näkynyt nyt keskusteluna maanviljelysseurojen asemasta liitoissa. Samaan aikaan, kun oli puolustettu maanviljelysseurojen merkitystä ja hyödynnetty niiden maanlaajuista organisaatiota tammakantakirjoissa, niitä yritettiin sulkea pois vallasta. Maanviljelysseurat ja hevosmiehet olivat ajautuneet mittavaan kiistaan.¹³⁹⁵ Axel Alfthan oli vuonna 1906 korostanut valtion ohella liittojen paikallista merkitystä sekä Hipposten merkitystä, mitä maanviljelysseurojen ei tullut syrjäyttää.¹³⁹⁶ Koska maanviljelysseuroista muodostui osa kantakirjajärjestelmän valtakunnallista läpimurtoa, ne olivat osallisena jokaisessa hevoskantakirjan vaiheessa Suomessa.

muuttunut vain vähän vuosina 1907–1909. Vrt. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriiden kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 2. Vuoden 1909 lain mukaan liiton tuli vähintään kerran vuodessa pitää tilaisuus tammojen kantakirjaukseen. Liiton tuli tarkastaa kantakirjaoirien astutusluettelot ja varsin syntymätodistukset ja lähettää ne hevoshoidonneuvojalle. Sen tuli palkita kantakirjaoirita. Hevosjalostusliiton tuli vastaanottaa kantakirjanäyttelyiden ori-ilmoitukset ja laatia oriluettelo. Tammojen tarkastamisen, kantakirjauksen ja palkitsemisen toimitti liiton lautakunta. Ehdotuksen kantakirjakaavoiksi ja säännöiksi tammokantakirjaukselle laati hevosjalostusliitto hevoshoidonneuvojan kanssa, ja niiden tuli olla yhtäpitävät oriiden määräysten kanssa muutamien poikkeuksin. Ehdotukset tuli alistaa Maanviljelyshallituksen vahvistettavaksi. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 1–9.

1394 Björklund 2005, 200; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906*, 1907, 122–125; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 23–25, 53–55, 143–147, 312–316; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1908*, 1909, 153, 217–220. Axel Alfthan ei juuri arvostanut vanhaa maanviljelysseuran kantakirjaa. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 53–54.

1395 Maanviljelysala oli omaksunut yhteistoimintamuodon, mutta maanviljelysseurojen merkittävä asema tammakantakirjan toteuttajana herätti laajan kiistan, kuten sen toteuttamistapa ja aluejako. Perusteluja maanviljelysseurojen puolesta ja niitä vastaan näkyi Maanviljelyshallituksen keräämissä mielipiteissä. Ks. esim. Oulun piirin hevossiitosliiton (Heikki Koskela) kirje Mvh:lle 5.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Mikkelin hevosjalostusyhdistysten liiton alueen yhdistysten (A. Westerholm) lausunto 28.10.1907, Liite Mikkelin läänin maanviljelysseuran (Hj. Sahlan) kirjeeseen Mvh:lle 13.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan kirje (A. O. W. Kairamo, Karl Fiendt & K. W. Koskelin) Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Ks. myös Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 20.5.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Asiaa oli käsitelty myös esimerkiksi jo Talous- ja maanviljelysseurain edusmiesten kokouksessa, jossa piirijako oli nostettu maanviljelysseurojen mukainen piirijako. Böök 1907, 227–229. Myös Suomen Maatalousseurojen keskusliiton edustajisto 25.11.–7.12.1907 käsitteli asiaa. Se oli vuoden 1905 asetukseen tyytyväisempi sekä samoilla linjoilla vuoden 1906 edusmiesten kanssa. Se korosti maanviljelysseurojen merkitystä ja yhteistoimintaa ja tiukempaa hallinnointia. Keskusliitto vastusti viittä tammakantakirjaliittoa mielipuolisena valtion ja liittojen välimuotona. Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan (A. O. W. Kairamo, Karl Fiendt & K. W. Koskelin) kirje Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Sen laatimassa asetusehdotuksessa oli yksi kantakirja ja joka siitosliitolle tammakantakirja. Oriiden kantakirjaan otossa olisi hevossiitosliittojen valitsemat edustajat ja paikallisia edustajia. Asetusluonnos, Helsinki 1907, 11–12, Liite Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan (A. O. W. Kairamo, Karl Fiendt & K. W. Koskelin) kirjeeseen Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Siitosliittojen, hevosasian ja maanviljelysseurojen yhteydestä. Ks. myös Nordenstreng 1906, 74–75.

1396 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies*, 19/1906, 351–352. Ks. myös Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 373.

Tätä jatkuvuutta innovaation käytäntöön viennin ja läpimurron välillä ei ole aiemmin nähty. Kantakirjan valtakunnallisessa läpimurrossa oli yhteys tapaan, jolla Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura oli ensimmäisenä vienyt kantakirjan hevosjalostukseen Suomessa: yhteistyössä hevosityhdistysten kanssa. Kuvion 15 mukaisesti kantakirjan valtakunnalliseen läpimurtoon hevosjalostuksessa Suomessa osallistuivat kaikki innovaation tuloon ja järjestelmän rakentumiseen osallistuneet toimijat: valtio, hevoshoidonneuvoja, hevosityhdistykset ja maanviljelysseurat. Kantakirjan pioneerien yhteistyön syvyyttä osoitti, että hevoshoidonneuvojan orikantakirja ja hevosjalostusliittojen tammakantakirjat eivät olleet toisistaan täysin irralliset.¹³⁹⁷ Siirtyminen yksilöstä ja yhdistyksistä yhteistyöhön mahdollisti valtakunnallisen läpimurron ja valtion voiton kilpailussa suomalaisen hevosrodun kantakirjasta. Vaikka hevoshoidonneuvoja Axel Alfthan luopui osittain vallastaan, kantakirja oli yhä neuvojan ohjauksessa.

Hevosjalostuksen modernisaation sisäisten ristiriitojen seuraus näkyy suomalaisen hevosen historiakuvassa, jossa yksin Hippoksen kantakirja on nostettu valtion kantakirjan esikuvaksi.¹³⁹⁸ Vallitseva näkemys ei ole yllättävä, koska myös jotkut kantakirjan valtakunnallisen läpimurron aikaistoimijat, kuten Arvid Nordenstreng ja Axel Alfthan korostivat Hippos-yhdistysten merkitystä kantakirjan ylläpitäjänä.¹³⁹⁹ Alfthan totesi vuonna 1906, että ”[k]un kerran ryhdymme rodun kehittämiseen ja jalostamiseen on selvä ettemme voi tulla toimeen ilman kantakirjoja. Kun myönnämme kantakirjain arvon ja luotettavuuden nousevan, mitä kauemmin ne ovat olleet käytännössä, niin meidän on annettava suuri arvo niiden Hipposyhdistysten työlle, jotka jo toistakymmentä vuotta ovat pitäneet kantakirjaa.”¹⁴⁰⁰ Valtio saattoi apurahojen kautta ohjata kantakirjan kehitystä. Valtion keskittäessä valtaa vallankäytön kohteeksi joutuivat myös Hippos-kantakirjat.¹⁴⁰¹ Hevosjalostusjärjestelmä muuttui siinä määrin, ettei yksikään Hippos-yhdistys saanut valtion tukea vuonna 1908.¹⁴⁰² Turun Hippos osallistui vuonna 1907 aloitetun Varsinais-Suomen Hevosjalostusliiton perustamiseen ja liittyi siihen, mutta jatkoi paikallista sukurekisteriä. Vielä ei

1397 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 1–2, 7; 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 25–30, 46; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 4. Ks. myös Alfthan 1911a, 36–37, 39, 41.

1398 Ks. esim. Pesonen 2007, 26, 34; Johansson 2014, 80.

1399 Ks. esim. Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Axel Alfthanin liite kirjeeseen Mvh:lle 3.11.1906, STO KD 50/324 1906, Ea:4116, KA; Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 58–59; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 352; Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatk. N:o 21)”, *Maamies* 22/1906, 425; Nordenstreng 1906, 77. Myös Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseurassa korostettiin paikallisen Uudenmaan Hippoksen merkitystä vuonna 1906. *Nylands och Tavastehus läns Landtbruksällskaps Årsberättelse för år 1906*, 1907, 123–124.

1400 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 376.

1401 Fabritius, L. 1907c, 25, 27.

1402 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 120–130.

tiedetty, missä määrin liitto esti Turun Hippoksen toimia.¹⁴⁰³ Hippos-liikkeen oli joustettava kantakirjan johtoasemastaan ja vallastaan kantakirjan valtakunnallisen läpimurron hyväksi.

Muiden kantakirjahankkeiden väistyminen valtion kantakirjan tieltä oli sen valtakunnallisen läpimurron edellytys. Roger Johanssonin mukaan Hippos-kantakirjaa jatkettiin jonkin aikaa hevosjalostusliittojen kantakirjojen rinnalla, mutta se menetti niiden myötä vähitellen merkitystään.¹⁴⁰⁴ Yhden rodun jalostus ilman kantakirjan yhteistä hallintoa ei ollut mahdollista, eivätkä Hippos-kantakirjat olleet kattaneet järjestelmällisesti koko Suomea. Mikään taho ei onnistunut yksin organisoimaan koko maan kantakirjaa. Valtakunnallisen läpimurron merkittävin selittäjä oli juuri yhteistyö, jossa yhdistyivät aiempi kokemus, metodin tunnettavuus, verkostot ja yhteys hevoskasvattajiin. Kyse oli taidosta koordinoida kaikki yhden hankkeen puolelle, missä Axel Alfthan onnistui. Lisäksi valtiolla oli keinot valtakunnallisen järjestelmän hallinnointiin ja rahoitukseen.

Myös kansainvälisesti kantakirjaratkaisut vaihtelivat ajallisesti. Pohjoismaisten hevoskantakirjojen toteutuksessa oli yhteneväisyyksiä suomalaisen hevoskantakirjan kehitykseen. Tanska oli sen ensimmäinen esikuva, ja vahvistusta toteutukseen haettiin myös muista Pohjoismaista. Myös Tanskassa yhdistykset olivat aluksi tärkeitä ja kantakirja aloitettiin varhain erityisesti maamiesyhdistysten aloitteesta. Ensin oli pidetty paikallisia, maakunnittaisia kantakirjoja hevosille ja nautakarjalle, mutta pian ne pyrittiin perustamaan roduittain. Vuonna 1893 tehtiin aloite valtion kantakirjan keskittämisestä. Koko maan rotukantakirjat toteutettiin yhdistysten ja työtä johtaneiden valtion konsulenttien yhteistyönä. Juuttalaisen hevosen ja nautakarjan kantakirjoja ylläpiti paikallinen maamiesseura¹⁴⁰⁵ yhdessä Jens Jenssenin ja muiden valtionkonsulenttien kanssa. Fredriksborgin ja muiden puoliverirotujen kantakirjoja ylläpitivät muut yhdistykset ja toinen konsulentti.¹⁴⁰⁶

Ruotsi oli tyypillinen esimerkki hevosjalostuksen modernisaatiosta. Rodunjalostuksen johdossa oli useita yhdistyksiä, jotka perustivat kantakirjoja. C. G. Wrangel ja Carl Reutersvärd julkaisivat ensimmäisen kantakirjan, *Nordiska Stuteribokenin* täysiverihevosista Ruotsissa vuonna 1872, mitä Jockeyklubben jatkoi. Vuonna 1901 perustettu Stamboksföreningen för Svenska Ardennerhästen julkaisi ensimmäisen osan *Svenska Ardenner Stamboken* -julkaisua vuonna 1904. Virallisten kantakirjojen ohella julkaistiin paikallisia julkaisuja lämmin- ja kylmäverisistä hevosista. Maatiaishevosen kantakirjalla oli jossain määrin yhtenevyyttä suomalaisen hevosen kantakirjaan. Vuonna 1909 professori

1403 Johansson 1994, 25; Fabritius, L. 1907c, 140.

1404 Johansson 1994, 27.

1405 Alfthan puhui myös Juutinmaan maanviljelysseurain liitosta. Aan, ”Hevoskasvatuksesta meillä ja muualla”, *Maamies* 8/1901, 126.

1406 Ks. esim. Sjöstedt, J. O., Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärflundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA; Brotherus 1909, passim.; Grotenfelt, N. Karl 1907, 155–156.

Wilhelm Hallander julkaisi paikallisen kantakirjan, *Stambok öfver Nordsvenska Hästar i 5:e och 6:e Hästpremieringsdistrikten*, missä luotiin perusta koko maan kantakirjalle. Vuonna 1915 julkaistiin ensimmäinen valtion kantakirja pohjoisruotsalaiselle hevoselle. Myös nautakarjaroduille perustettiin sekä yhdistysten että valtion kantakirjoja. Jälkimmäisistä monet olivat kuitenkin aluksi lääninkantakirjoja, joissa paikallisilla talousseuroilla oli keskeinen asema kantakirjan ylläpitäjänä.¹⁴⁰⁷

Gudbrandsdalin maatiaishevonen Norjan kantakirjan keskiössä oli yhtenevä suomalaisen hevosjalostuksen kohteeseen. Gudbrandsdalista pidettiin kantakirjaa vuodesta 1902 ja juoksijoista yksityistä kantakirjaa vuodesta 1900 alkaen. Valtionkonsulentti otti oriita gudbrandsdalin kantakirjaan, ja tammoja siihen hyväksyivät piirien konsulentit. Ensimmäisessä kantakirjaniteessä oli vain oriita, ja vasta sen jälkeen julkaistiin tammojen kantakirjanide. Oriiden kantakirjan tiedot ulottuivat kauemmaksi, ja tammoihin nähden niiden kantakirjaan hyväksymisessä oli eroa. Tulevaisuudessa konsulentti aikoi julkaista kantakirjaoriit ja -tammat samassa niteessä, mutta omalla numeroinnilla.¹⁴⁰⁸ Vastaavasti Jens Jensen julkaisi ensin juutilaisen orikantakirjan vuonna 1886 ja tammarekisterin vuonna 1891.¹⁴⁰⁹ Pohjoisruotsalaisen hevosen kantakirjassa oriit ja tammat olivat eri luokissa, ja niiden hyväksymisehdot erosivat esimerkiksi suvusta. Holsteinissa pidettiin oriiden ja tammojen yhteistä kantakirjaa, jossa oriit ja tammat olivat eri osioissa. Valtion tarkastuslautakunta tarkasti oriit, ja liitot tarkastivat tammat.¹⁴¹⁰

Kantakirja oli helpompi perustaa paikallisesti kuin valtakunnallisesti, jolloin sen organisointi vaati järjestelmällistä hallintoa. Rodun yhtenäisyyden näkökulmasta pyrittiin rotukantakirjoihin. Suomessa hevoskantakirjan painopisteen siirtyminen yhdistyksiltä valtiolle ei ollut ainutlaatuista Pohjoismaissa, mutta Suomessa valtion kantakirjaa kehitettiin jo aivan innovaation alusta alkaen. Kansainvälisesti yhdistysten merkitys kantakirjojen perustamisessa oli suuri. Ne näkyivät hevosten ja nautakarjojen kantakirjojen ylläpitäjinä Euroopassa 1890-luvun alkupuolella.¹⁴¹¹ Vuonna 1892 sveitsiläisen eläinlääkärin mukaan jalostusyhdistykset olivat parhaita rotupuhtauden ylläpitäjiä karjankasvattajien yhteisöissä.¹⁴¹² Axel Alfthan näki valtiolla olevan vahva hevoskasvatuksen johto esimerkiksi Saksas-

1407 Wrangel 1913, 342, 345; Furugren 1997, 135–137, 139; Juhlin-Dannfelt 1925, 769–775; Brotherus 1909, 89–90, 109–113; Axelsson 1933, 210–212. Vuonna 1931 pohjoisruotsinhevosen rotukantakirja siirtyi yhdistykselle. Furugren 1997, 140. Laajemmin hevos- ja karjanjalostuksen vaiheista Ruotsissa. Ks. Axelsson 1933.

1408 Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästäni matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA. Ks. myös Theodor Holmbergin ja Onni Schärllundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Vuonohavosesta ei ollut julkista kantakirjaa. Esimerkiksi Norjassa nautakarjan kantakirjojen ylläpidossa keskeisellä sijalla olivat olleet erityisesti yhdistykset – etenkin maanviljelysseurat – ennen niiden siirtymistä pääosin valtiolle. Kantakirjan vaiheista karjanjalostuksessa Norjassa. Borgedal 1967, 239–240, 242–243.

1409 Wrangel 1906, 179.

1410 Brotherus 1909, 110–113, 9.

1411 Mannerheim 1896, passim.

1412 Orland 2004, 179.

sa, Ranskassa ja Itävallassa. Kasvattajilla oli enemmän vapauksia esimerkiksi Englannissa, Belgiassa ja Tanskassa.¹⁴¹³ Kuitenkin esimerkiksi Ranskassa aluksi yhdistykset perustivat kantakirjoja eri hevosroduille,¹⁴¹⁴ ja myös Saksassa erityisten jalostusyhdistysten merkitys oli ollut keskeinen kantakirjojen perustamisessa 1800-luvun jälkipuolella.¹⁴¹⁵ Margaret E. Derryn mukaan Yhdysvalloissa karjanjalostus oli Ison-Britannian tapaan vähemmän valtiojohtoista. Kanadassa hallitus oli kantakirjassa aktiivisempi.¹⁴¹⁶

Kantakirjan valtakunnallinen läpimurto Suomen hevosjalostuksen perustaksi oli lähes 15-vuotisen prosessin tulos. Sen tuloksena löydettiin kestävä, moneen kertaan punnittu väylä kantakirjan valtakunnalliseen läpimurtoon yhdistysten ja valtion yhteistyönä. Tällä oli tärkeä merkitys kotieläinjalostuksen modernisaatiolle Suomessa.

Näyttelyt nopeasti käyntiin

Suomalaisen hevosrodun valtakunnallinen kantakirjajärjestelmä siirrettiin käytäntöön alkuperäistä suunnitelmaa nopeammin. Vuonna 1907 valtion kantakirjan käyttöönotto tarkoitti innovaation valtakunnallista läpimurtoa Suomen hevosjalostuksessa käytännössä sekä Everett M. Rogersin innovaatiota koskevan päätöksenteon teorian – päätöksen vakiinnuttamisen – ja Risto Höltän innovaation alueellisen leviämisen mallin viimeisten vaiheiden¹⁴¹⁷ saavuttamista käytännössä. Uuden metodin leviytystä alueellisesta valtakunnalliseksi, jokainen hevosjalostukseen vakavasti suhtautuva kasvattaja saattoi pyrkiä uuden järjestelmän piiriin, ja innovaation voidaan katsoa saavuttaneen yleisen hyväksynnän. Kantakirjaan liittyviä oikeuksia otettiin laissa määrättyä siirtymäaikaa nopeammin käytöön esimerkiksi oriyhdistysten osalta.¹⁴¹⁸ Oriiden ja tammojen kantakirjat aloitettiin nopeasti ja järjestelmällisesti koko Suomen alueella.

1413 Aan, ”Hevoskasvatuksen edistämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 21/1903, 329–330.

1414 Juhlin-Dannfelt 1925, 507–509.

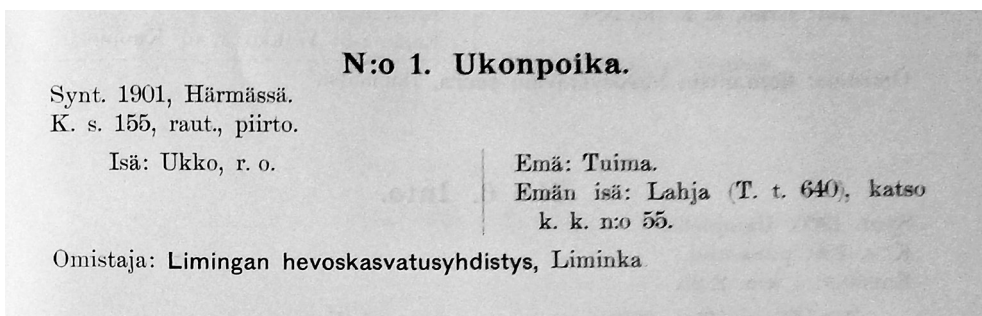
1415 Comberg 1984, 249–256.

1416 Derry 2003, 43–46.

1417 Rogers 2003a, 20–22; Hölttä 1982, 11–13.

1418 Syksyllä ja talvella 1907 oriyhdistysten (myös Hipposten) oriin oston avustusehdossa määrättiin, että sen oli oltava valtion orikantakirjassa. Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 14.9.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 24.9.1907, Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 6.9.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 17.9.1907, Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 6.9.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 13.9.1907 (nro: 771), Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 19.10.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 29.10.1907, Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 12.10.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 29.10.1907, Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 22.11.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös, nro: 1080), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 3.12.1907 (nro: 2541), Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni Schildt) kirje Mvh:lle 22.11.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös, nro: 1081), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 3.12.1907 (nro: 2543), Eb:11, HhnA, KA; Mvtn (Onni

Valtakunnallisen kantakirjan aloituksessa pidettiin tärkeänä nopeasti määritellä ro-dunjalostukseen kelpaavat hevoset ja erottaa ne siihen kelpaamattomista. Jotta omistajat saattoivat tarkastuttaa siitoshevosensa, kantakirjatilaisuudet eri puolilla Suomea olivat tärkeitä.¹⁴¹⁹ Ensimmäinen valtion orikantakirjanäyttely järjestettiin Iissä pian orikanta-kirja-asetuksen jälkeen 17.9.1907. Ensimmäiseen kantakirjatilaisuuteen osallistui kolme oria, joista Ukonpoika kantakirjattiin. Vähäistä osanottoa selitti tiedonkulun ongelma, koska näyttelyilmoitus oli saatu vain vähän aiemmin. Oulun piiriin anottiin uutta näyttelyä keväälle 1908, jotta kantakirjaan saatiin uusia oriita ennen astutusaikaa.¹⁴²⁰ Numerolla yksi kantakirjatusta Ukonpojasta (ks. kuva 11) tuli nykyään voimassa olevan suomenhe-vosen kantakirjan ensimmäinen hevonen.¹⁴²¹ Hannu Pesosen mukaan Ukonpoika edusti 1900-luvun alun tavoitteenmukaista, mutta jalostuksen tilan mahdollistanutta suomalais-ta hevosta.¹⁴²²

Kuva 11. Valtion orikantakirjan ensimmäisen hevosen, Ukonpojan tiedot.

Lähde: Alfthan 1909, 17.

Syksyllä 1907 Suomen rotuisille oriille pidettiin seitsemän kantakirjatilaisuutta. Orinäytelyt olivat niin pian, etteivät hevosenomistajat ehtineet saada niistä tietoa, ja vielä vähemmän jäi aikaa saada oriit näyttelykuntoon. Orinäyttelyissä oli vähän hevosia.¹⁴²³ Esimerkiksi Jyväskylään ei ilmoitettu paljon hevosia, mutta ne olivat verrattain arvokkaita.¹⁴²⁴ Taulukon 23 mukaan syksyn 1907 näyttelyissä oli 171 oria, joista kantakirjaan hyväksyt-

Schildt) kirje Mvh:lle 22.11.1907 (oikeaksi todistettu jäljennös, nro: 1082), Liite Mvh:n (Robert Gripenberg) kirjeeseen A. Alfthanille 3.12.1907 (nro: 2545), Eb:11, HhnA, KA.

1419 Alfthan 1909, 1.

1420 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje keisarilliselle majesteetille 14.2.1908, STO KD 18/346 1908, Ea:4197, KA; Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 10.2.1908, STO KD 18/346 1908, Ea:4197, KA; Oulun piirin hevossiitosliiton (Heikki Koskela) kirje Mvtk:lle 23.1.1908, STO KD 18/346 1908, Ea:4197, KA.

1421 Alfthan 1909, 17.

1422 Pesonen 2007, 33–35.

1423 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117. Orikantakirjasta ja -näyttelyistä olisi lisätietoja vuodelta 1907. Diaarirekisteri 1907, 100, Ba:5, MvhA1, KA.

1424 Porthan, L., ”Ori-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 56–57.

tiin 113. Luokassa I arvosteltiin ja palkittiin 4- ja 5-vuotiaat oriit ja luokassa II 6–14-vuotiaat oriit. Myös vanhempia oriita voitiin ottaa kantakirjaan ja myöhemmin myös palkita jälkeläisten perusteella.¹⁴²⁵ Hyväksymisprosentti (66 %) oli suuri järjestelmän lyhyeen voimassaoloon ja sen useille hevoskasvattajille uutuuteen nähden. Orinäyttelyiden rahanpalkinnot kannustivat hevoskasvatukseen. Vaikka hevosten määrällisiin tuloksiin ei oltu täysin tyytyväisiä, orikantakirja oli levitetty alusta asti laajalle.¹⁴²⁶ Vuonna 1908 eri puolilla Suomea kantakirjaan tarjottiin 598 oria, joista siihen hyväksyttiin 266 (44,5 %).¹⁴²⁷ Taulukon 23 lukujen perusteella, ja kuten Ilmari Ojala on todennut Läntisen Viipurin Läänin Hevosjalostusyhdistysten Liiton alueelta, valtaosa jalostuksesta oli kantakirjaamattomien oriiden varassa.¹⁴²⁸ Vuoden 1907 lailla kantakirjaoriita ja vuoden 1909 lailla kantakirjatammoja ohjattiin jalostuskäyttöön.¹⁴²⁹

1425 Vuodesta 1909 luokkajakoa oli tarkoitus muuttaa, missä korostui oriin siitoskäyttö. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 4–5. Ojalan mukaan kantakirja vakiintui kolmeen luokkaan. Ensimmäisessä arvosteltiin kantakirjaan tarjottavat, toisessa siitokseen käytetyt ja kolmannessa kantakirjahevoset jälkeläistensä perusteella. Ojala 2014, 42. Ks. myös Ojala 1996, 64.

1426 Pesosen mukaan Joensuun näyttely oli ollut ennen Iin näyttelyä, ja siinä kantakirjatut hevoset jäivät numeroimatta. Tämä saattaa olla sekaantunut liittojen näyttelyihin, koska valtakunnallinen orikantakirja astui voimaan vasta 6.9.1907. Vrt. Pesonen 2007, 34.

1427 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 122. Orikantakirjanäyttelyistä ja Alfthanin ehdotuksesta orikantakirjan painamisesta olisi tarkempia tietoja vuodelta 1908. Diaarirekisteri 1908, 94, 258, Ba:6, MvhA1, KA. Vuoden 1908 osalta kantakirjan kehitystä en katsonut tarpeelliseksi tutkia samalla tarkkuudella.

1428 Ojala 2014, 55–56. Viipurin näyttelyn oriista ja Etelä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton alkuaikoina paikallisesti merkittävistä kantakirjahevosista. Ojala 2014, 69–75. Itä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton alkuaikojen paikallisesti merkittävistä kantakirjahevosista. Ojala 2014, 101–111.

1429 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 3–5; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 6–7, 9.

Taulukko 23. Valtion näyttelyihin osallistuneet ja kantakirjaan hyväksytyt oriit syksyllä 1907.

Paikkakunta	Luokka	Osallistuneet oriit	Kantakirjaan hyväksytyt	Palkinnot
Ii	I	1	0	0
	II	2	1	50
Joensuu	I	14	4	60
	II	13	11	450
Viipuri	I	15	8	240
	II	15	12	330
Kuopio	I	9	7	140
	II	4	4	275
Jyväskylä	I	12	7	200
	II	12	12	450
Turku	I	23	12	200
	II	16	13	475
Hyvinkää	I	21	13	220
	II	14	9	275
Yhteensä		171	113	3385

Huom. Palkintosumma on yhteensä 3365 mk, mutta otin luvut lähteen mukaan.

Lähde: *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907, 1909, 118.*

Orikantakirja nähtiin jo alussa yhdenmukaisempana kuin liittojen kautta toteutettuna.¹⁴³⁰ Hevosjalostusliittojen tammojen kantakirjaus vaihteli alueellisesti. On yksittäisiä viitteitä, että joitain hevosjalostusliittojen kantakirjoja oli yritetty ottaa käyttöön vuonna 1906. Axel Alfthanin mukaan liitot eivät olleet vuonna 1906 ryhtyneet kantakirjan järjestämiseen, minkä hän näki niiden yhtenä tärkeimpänä tehtävänä.¹⁴³¹ Vuonna 1907 Alfthan piti hevosjalostusliittojen toimintaa valmistelevana. Useilla seuduilla hevoskasvatukseen oli puututtu aiempaa suuremmalla innolla. Jotkut vanhemmat liitot olivat pidemmällä, mutta joissain työtä oli tuskin aloitettu. Useat liitot olivat aloittaneet kantakirjan ja näyttelyt vuonna 1907, mutta yhdelläkään liitolla ei ollut vahvistettuja kantakirjasääntöjä.¹⁴³² Myös syksyllä 1907 liitot järjestivät paikallisia kantakirjanäyttelyitä, joista osaan pyydet-

1430 Porthan, L., ”Ori-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 56.

1431 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*, 1909, 119. Vrt. O. Söderströmin kirje Arvid Nordenstrengeille 6.3.1906, Eb:11, HhnA, KA; Österbottens svenska landtbrukssällskapin (O. W. Slätis) kirje hevoshoidonneuvolle 24.4.1906, Eb:11, HhnA, KA; Itä-Hämeen maanviljelysseuran (O. S. Ruotula) kirje A. Alfthanille 31.7.1906, Eb:11, HhnA, KA.

1432 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 117. Hevosjalostusliittojen avustuksista, niiden kantakirjasäännöistä ja jostakin kantakirjanäyttelystä olisi lisätietoja vuodelta 1907. Diaarirekisteri 1907, 42–43, 100, Ba:5, Mvha1, KA; Kirje- ja anomusdiaari 1907, 449–450, Aa:15, Mvha1, KA. Hevosjalostusliittojen ja tammojen kantakirjauksen paikallisesta aloittamisesta eri puolella Suomea. Ks. Ojala 1998, 38–42, 46–53; Palovaara 2008, 32–38; Korpela 2012, 16–19; Ojala 2014, 56–59, 77–81, 101–102; Johansson 1994, 25; Björklund 2005, 200. Myös Uudellemaalle perustettiin kieliriidoista huolimatta yksi liitto. Liiton perustamisesta, alkuvaiheen toiminnasta ja kantakirjatammoista tarkemmin. Ks. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 76, 142–146, 53–55, 57; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1908*, 1909, 153, 217–220.

tiin hevoshoidonneuvoja.¹⁴³³ Esimerkiksi Iin ja Joensuun orinäyttelyiden kanssa samoihin aikoihin paikalliset hevosjalostusliitot pitivät tammanäyttelyt, joista jälkimmäiseen osanotto oli runsas.¹⁴³⁴ Vuonna 1907 ainakin kymmenen hevosjalostusliittoa eri puolilla maata oli ottanut tammakantakirjan käyttöön. Yhteensä pidettiin vähintään 56 tammojen kantakirjanäyttelyä, joihin kantakirjausta varten tuotiin vähintään 1648 tammaa¹⁴³⁵. Kymmenen liittoa oli niin pitkällä, että niiden kantakirjoihin merkittiin 1028 tammaa vuonna 1907. Kantakirjatammojen määrä saattoi olla suurempi, koska joidenkin liittojen tiedot puuttuivat. Tammojen paikalliset kantakirjat käynnistettiin¹⁴³⁶ määrällisesti suuremmin kuin oriiden vuonna 1907. Myös tammanäyttelyihin kannustivat rahapalkinnot.¹⁴³⁷ Kantakirjaoriiden ja -tammojen määrällistä eroa selitti, että tammojen lukumäärä oli suuri oriiden lukumäärään suhteutettuna, mikä korosti jalostukseen hyväksytyin oriin merkitystä. Vuonna 1908 Suomessa oli 1759 tammaa 100 oria kohden.¹⁴³⁸ (Ks. tarkemmin liite 1.)

1433 Uudenmaanläänin maanviljelysseuran (Ilmari Auer) kirje A. Alfthanille 19.8.1907, Eb:11, HhnA, KA; Alfr. Klockarsin kirje A. Alfthanille 13.10.1907, Eb:11, HhnA, KA; Ilmari R. Sysin kirje A. Alfthanille 23.10.1907, Eb:11, HhnA, KA; Hämeenläänin hevosjalostusyhdistysten Liiton (Weli M. Jaakkola) kirje A. Alfthanille 25.11.1907, Eb:11, HhnA, KA. Jossakin näyttelyssä hevosia otettiin kantakirjaan. Tammojen laatu oli tasainen, mutta ei erityisen hyviä. Alf. Klockarsin kirje H. W.:lle (A. Alfthanille) 29.10.1907, Eb:11, HhnA, KA. Tietoja tammojen ja oriiden kantakirjanäyttelyistä ja hyväksytyistä hevosista olisi aikakauslehdissä. Ks. esim. Porthan, L., ”Ori-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 56–60; Porthan, L., ”Tamma-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 60–61; Porthan, L., ”Suomen kantakirja-oriiit”, *Suomen Urheilulehti* 3/1908, 199–204.

1434 Porthan, L., ”Tamma-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 60–61.

1435 Määrä oli suurempi, koska tieto puuttuu kolmelta ja osittain yhdeltä liitolta.

1436 Yleisen käsityksen mukaan tammakantakirjaus alkoi vuoden 1909 laista. Vrt. Peltonen & Saastamoinen 2007, 13.

1437 Puutteellisten tietojen takia hyväksymisprosentteja ei voi laskea. Tiedot laskin Maanviljelyshallituksen vuosikertomuksesta, jossa ei välttämättä ole kaikkien liittojen lukuja. Lisäksi joidenkin osalta ei käy ilmi, onko kyse kantakirjanäyttelystä vai muusta näyttelystä. Näissä tapauksissa en ottanut lukua mukaan. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 144–149, 151–152, 155–156, 158–159, 161–162, 164–165, 167–168, 170. Ojalan mukaan esimerkiksi Läntisen Viipurin läänin Hevosjalostusyhdistysten Liiton säännöt oli vahvistettu Viipurin lääninkansliassa joulukuussa 1907. Vuonna 1907 oli muutamia näyttelyitä, joissa mitattiin tammoja kantakirjaa varten. Seuraavana vuonna liiton hevoshoitokonsulentiksi valittu V. A. Brotherus piti työtä niin haparoivana, että käynnisti kantakirjan vasta itse pitämistään näyttelyistä syksyllä 1908. Liiton kantakirjasääntöä ei ollut vahvistettu, joten Brotherus sovelsi orinäyttelyn ohjetta. Maanviljelyshallitus vahvisti ko. liiton tammakantakirjan ohjesäännön elokuussa 1910. Ojalan mukaan Etelä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton säännöt oli puolestaan vahvistettu Viipurin lääninkansliassa syyskuussa 1906. Ko. liiton ja kantakirjan säännöt vastasivat edellä mainittua liittoa. Maanviljelyshallitus vahvisti sen kantakirjasäännöt huhtikuussa 1910. Koska ensimmäiset tammamäärät oli hyväksytyt liiton kantakirjaan vuonna 1907, sen osalta oli sovellettu valtion orinäyttelyiden sääntöjä. Itä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liitto puolestaan aloitti vuonna 1907. Sen kantakirjaus alkoi Brotheruksen johdolla orisäännöistä sovellettuna elokuussa 1907. Tammojen ohjesääntö vahvistettiin vuonna 1910. Ojala 2014, 51–53, 68, 97–101. Pohjois-Savon Hevossiitosyhdistysten liiton säännöt vahvistettiin toukokuussa 1907 ja kantakirjanäyttelyt aloitettiin kesäkuussa 1907. Kantakirjasäännöt vahvistettiin huhtikuussa 1910, jolloin niitä oli noudatettu jo pari vuotta. Ojala 1998, 39–40, 46.

1438 SVT III:3, 28–29.

Hevosjalostusliittojen tammakantakirjojen myötä valtion kantakirjahevosia oli moninkertaisesti verrattuna esimerkiksi valtion ravikilpailuihin vuonna 1907 ilmoitettuihin hevosiin.¹⁴³⁹ Valtion kantakirja oli käynnistynyt voimalla tilanteessa, jossa metodi ei ollut enää Suomessa uusi. Merkittävää oli, että hevosia merkittiin kantakirjoihin eri puolella Suomea laajasti myös metodin maantieteellisten pioneerialueiden ulkopuolella. Yksin vuonna 1907 valtion orikantakirjaan ja liittojen tammakantakirjoihin merkittyjen hevosten suhteellinen osuus Suomen hevoscannasta (286301 hevosta ja 41516 varsaa, pois lukien varsat) oli vähintään 0,4 %. Kantakirjahevosten suhteellisen osuuden yhteydessä on kuitenkin huomattava, että suomalaisten hevosten valikoidun valiojoukon sisältänyt jalostusjärjestelmä ei koskenut lähtökohtaisesti koko Suomen hevoscantaa (pois lukien ruunat ja iältään liian nuoret hevoset). Esimerkiksi vuonna 1908 lähes 45 % Suomen hevoscannasta oli ruunia.¹⁴⁴⁰ (Ks. tarkemmin liite 1.)

Vuonna 1908 tammoja kantakirjasivat Nylands hästförädlingsförbund, Uudenmaan hevosjalostajainliitto, Varsinais-Suomen Hevossiitosliitto, Satakunnan Hevosjalostusyhdistysten liitto, Hämeen läänin Hevosjalostusyhdistysten liitto, Itä-Hämeen Hevosjalostusyhdistysten liitto, Keski-Suomen Hevosjalostusyhdistysten liitto, Waasan läänin Hevosjalostusyhdistysten liitto, Svenska Österbottens hästförädlingsförbund, Oulun piirin hevossiitosliitto, Perä-Pohjolan hevosjalostusyhdistysten liitto, Kajaanin Kihlakunnan hevosjalostusyhdistysten liitto, Pohjois-Savon hevosjalostusyhdistysten liitto, Mikkelin läänin hevosjalostusyhdistysten liitto, Läntisen Viipurin läänin hevosjalostusyhdistysten liitto, Etelä-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liitto, Itä-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liitto ja Pohjois-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liitto. Liitot järjestivät 150 tammanäyttelyä vuonna 1908. Niihin tuotiin 6091 tammaa, joista 3307 hyväksyttiin liittojen kantakirjoihin eli 54,3 %.

Vuonna 1908 arvioitiin, että liittojen työ oli alkanut järjestyä. Komitean työ tammakantakirjaohjeista oli kesken, eikä kaikkien liittojen esityksiä kantakirjasäännöiksi ollut vahvistettu senaatissa. Vaikka liitoilla ei ollut vahvistettuja kantakirjoja, liittojen kantakirjatammat saivat osallistua ravikilpailuihin myös vuonna 1908.¹⁴⁴¹ Ainakin Uudellamaalla ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla julkaistiin suomalaisrotuisten tammojen kantakirja.¹⁴⁴²

1439 Vuonna 1907 valtion ravikilpailuihin ilmoitettiin 396 ja hyväksyttiin 300 hevosta, joista 241 merkittiin *Tilastollisiin tauluihin*. Alfthan 1908, 90–109.

1440 STV 1909, 102; SVT III:3, 28–29.

1441 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 128–129. Läntisen Viipurin läänin hevosjalostusliiton, Etelä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton ja Itä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton ensimmäisistä tammojen kantakirjanäyttelyistä ja -hevosista. Ojala 2014, 56–59, 77–81, 101–102. Pohjois-Savon Hevossiitosyhdistysten Liiton ensimmäisistä kantakirjanäyttelyistä ja -hevosista. Ojala 1998, 39–42, 46–53. Ojalan mukaan liittojen säännöt vahvistettiin lääninkansliassa, mistä voitiin valittaa talousosastoon, ja kantakirjasäännöt Maanviljelyshallituksessa. Ojala 2014, 51, 53. Hevosjalostusliittojen säännöistä Uudellamaalla. Ks. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 312–316.

1442 *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1908*, 1909, 218; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 167.

Pohjanmaan ruotsalaisen maanviljelysseuran alueen hevossiitosliiton kantakirjan painamiseen oli haettu määrärahaa, koska siihen oli kahden vuoden ajan otettu hevosia. Vuoden 1908 liittojen ja seurojen anomusten perusteella tammakantakirjat oli nopeasti aloitettu maantieteellisesti laajalti, vaikka työ oli alussa.¹⁴⁴³ Vuoteen 1911 mennessä hevosjalostusliittoja oli 18, ja ne kattoivat koko Suomen. Liitot pitivät toistaiseksi valmistavaa tammakantakirjaa Maanviljelyshallituksen hyväksymän ohjesäännön mukaan.¹⁴⁴⁴

Valtion kantakirjan käyttöönotto aiheutti hevoshoidonneuvoja Axel Alfthanille paljon työtä, mitä Ilmari Ojalan mukaan kiire vaikeutti.¹⁴⁴⁵ Vuonna 1907 suurin osa virkamiehen työstä meni lukuisiin lausuntoihin ja laajaan kirjeenvaihtoon. Häntä tarvittiin uuden asetuksen voimaantulossa, laatimaan uusia kaavakkeita ja malleja, vastaamaan kyselyihin liittojen järjestämisestä, kantakirjan valmisteluun sekä hevoskomitean puheenjohtajaksi.¹⁴⁴⁶ Alfthan suunnitteli palkitsemislautakunnan arvostelukaavakkeen, jota Maanviljelyshallitus käski painattaa syyskuussa 1907.¹⁴⁴⁷ Kantakirjaoriin astutustodistukset ja luettelot hyväksyttiin joulukuussa ja määrättiin painoon.¹⁴⁴⁸ Maanviljelyshallitus määräsi Alfthanin avuksi kantakirjalautakunnan varapuheenjohtajaksi Axel Wahrenin vuoden 1907 loppuun.¹⁴⁴⁹ Apulaisneuvojen johtosäännön perusteella Maanviljelyshallitus

1443 Maanviljelys- ja talousseuroille jaettiin määräraha hevoshoidon edistämiseen vain vuodeksi 1908, koska hevosasia oli niin järjestämättä, mutta talousseurojen jakokausi muuttui vuonna 1909. Jakoperusteena oli muun muassa alueen laajuus, luonnonolot ja toiminnan vilkkaus, hevoskasvatuksen tila ja järkiperäinen hevoskasvatus. Maanviljelyshallitus esitti, ettei rahaa saanut käyttää siitoseläinten ostoon tai kilpa-ajoihin, eikä Zittingin mukaan myöskään konsulenttien palkkaukseen. Siitosliitot ja seurat hakivatkin rahaa kantakirjaan. Päätös apurahoista tehtiin senaatissa 30.1.1908. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje keisarilliselle majesteetille 11.1.1908, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 27.12.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Itä-Hämeen maanviljelysseuran (O. S. Ruotula) kirje keisarilliselle majesteetille (päiväämätön), STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton (L. Fabritius) kirje Senaatille 25.11.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Österbottens svenska Landtbrukssällskapin (Eric von Troil) kirje Mvh:lle 20.12.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Oulun piirin Hevossiitosliiton (Heikki Koskela) kirje Oulun läänin talousseuralle 19.12.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Pohjois-Karjalan Maanviljelysseuran (J. H. Hakulinen) kirje keisarilliselle majesteetille (päiväämätön), STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Mikkelin läänin maanviljelysseuran (Hj. Sahlan) kirje keisarilliselle majesteetille (päiväämätön), STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; Viipurin läänin maanviljelysseuran (Jonas Laitinen) kirje Senaatille 11.12.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA; O. Zittingin esitys, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA. Mainitsin tässä kaikkien niiden seurojen hakemukset, joissa mainitaan kantakirja. Yllättävästi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran hakemuksessa kantakirja mainittiin vain vähäisesti. UHlm:n (Otto Wrede) kirje Mvtk:lle 14.11.1907, STO KD 3/345 1908, Ea:4197, KA.

1444 Alfthan 1911a, 36–37, 39. Ojalan mukaan vuoteen 1909 kantakirjoja piti 14 siitosliittoa ja Hipposta. Ojala 1996, 64.

1445 Ojala 1996, 64.

1446 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 122.

1447 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Alfthanille 24.9.1907, Eb:11, Hhna, KA. Apulaisneuvoja Holmberg piti niitä tervetulleina. Teod. Holmbergin kirje H. W.:lle (A. Alfthanille) 5.11.1907, Eb:11, Hhna, KA.

1448 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje A. Alfthanille 14.12.1907, Eb:11, Hhna, KA.

1449 Asia päätettiin senaatissa 4.10.1907. Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Keisarilliselle majesteetille 17.9.1907, STO KD 70/352 1907, Ea:4159, KA.

määräsi 17.9.1907 ensimmäiseen piiriin apulaisneuvojaksi eläinlääkäri Karl Adolf Alfred Nybergin, toiseen agronomi Teodor Holmbergin ja kolmanteen Axel Wahrenin. He avustivat liittoja, osallistuivat kokouksiin ja pitivät esitelmiä mahdollisuuksien mukaan laajoissa piireissä.¹⁴⁵⁰ Jokaista näyttelytoivetta ei voitu toteuttaa.¹⁴⁵¹

Axel Alfthanin mukaan senaatin määräys Suomen rotuisten oriiden kantakirjasta oli muuttanut neuvojan aseman. Viran vakinaistamisen jälkeen ei ollut määrätty uutta ohjesääntöä, ja uuden järjestelmän käyttöönotto toi paljon kansliatyötä. Alfthan oli toivonut tilanteen muuttuvan, kun kantakirja saatiin järjestettyä. Orikantakirja lisäsi huomattavasti neuvojan töitä. Apulaisneuvojista ei ollut apua kansliatöissä. Lisäksi Alfthanin täytyi hoitaa neuvojan laajat tehtävät ja käydä muutamissa liittojen tammanäyttelyissä. Orikantakirja, orinäyttelyt, palkitsemiset ja siitosoriiden valvonta paisuivat, ja oli ajan kysymys, milloin tammakantakirja tuli valtion julkaistavaksi. Koska neuvojan toimea ei voitu järjestää uudelleen ennen hevosasian vakiintumista, Alfthan anoi avukseen kirjuria 31.12.1907.¹⁴⁵² Yleisen kantakirjan alun työn perusteella Maanviljelyshallitus esitti Alfthanille toistaiseksi apulaiskirjuria, mistä Maanviljelystoimituskunta päätti 22.2.1908.¹⁴⁵³

Hevoskantakirjan erityispiirteet Suomessa

Perustamalla kantakirja suomalaiselle hevoselle Suomessa seurattiin moderneja kotieläinten jalostusperiaatteita. Olen purkanut myyttiä suomalaisen hevosen jalostuksen ainutkertaisuudesta suomalaiskansallisena toimena,¹⁴⁵⁴ mutta samalla olen osoittanut Suomen hevosjalostuksen erityislaatuisuuden kansainvälisessä kotieläinjalostusliikkeessä. Vuonna 1909 Valter A. Brotherus piti Suomen jalostusolosuhteita muita vaikeampina, ja kantakirja oli järjestettävä niihin sopivaksi. Vaikutteita oli hyvä ottaa muualta, mutta muita ei pitänyt suoraan jäljitellä.¹⁴⁵⁵ Hevosjalostuksen modernisaatiossa kantakirjan käyttöönottoon sisältyi Suomessa kaksi kansainvälisesti harvinaista erityispiirrettä, joiden kautta siirryttiin moderniin rodunjalostukseen. Metodiat sovellettiin Suomessa yhteen hevosrotuun, ja ensimmäisenä huomio keskitettiin kaikkinaisrotuna jalostettuun maataishevoseen.

Modernin jalostusperiaatteen mukaan ainakin Euroopan maissa, entisessä Neuvostoliitossa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa hevosrotujen jalostus on eriytynyt käyttötarkoituk-

1450 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Mvtk:lle 17.9.1907, KD 140/155 1907, Ea: 243, MvtkA, KA; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907, 1909, 122–123.*

1451 Teod. Holmbergin kirje Hyvälle Welille (A. Alfthanille) 20.12.1907, Eb:11, HhnA, KA; Axel Wahrenin kirje BB:lle (A. Alfthanille) 13.12.1907, Eb:11, HhnA, KA; Axel Wahrenin kirje BB:lle (A. Alfthanille) 19.8.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1452 Axel Alfthanin kirje Mvh:lle 31.12.1907, STO KD 13/346 1908, Ea:4197, KA.

1453 Mvh:n (Robert Gripenberg) kirje Keisarilliselle majesteetille 21.1.1908, STO KD 13/346 1908, Ea:4197, KA.

1454 Vrt. yleinen käsitys. Ks. esim. Ojala 1996, 61; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13; Laine 1999, 316–317; Pesonen 2007, 22, 25; Mahlamäki 2003, 18.

1455 Brotherus 1909, 44.

sittain. Jalostuksen modernisaatiossa uusien rotujen muodostaminen näkyi kevyinä urheilu- ja raskaina työhevoserotoina.¹⁴⁵⁶ Hippologi C. G. Wrangel havaitsi 1900-luvun alussa useiden hevosrotujen jalostuksen eri tarkoituksiin Euroopassa, ja hän tunsi myös Venäjän ja Amerikan hevostyypit. Wrangelin havainnot tukivat käsitystä uusien rotujen luomisesta myös risteytyksillä.¹⁴⁵⁷ Esimerkiksi Viron torinhevonon risteytettiin eestiläisestä maatiaishevosesta ulkomaisilla roduilla.¹⁴⁵⁸ Myös suomalaiset asiantuntijat huomasivat esimerkiksi Saksan useat rodut.¹⁴⁵⁹ Saksassa oli aloitettu useiden työhevoserotujen jalostus maatalouden muutosten ja teollistumisen kuljetustarpeiden seurauksena 1800-luvun puolivälin jälkeen.¹⁴⁶⁰ Eläinjalostuksen murrosvaiheessa periaate oli laajalti tunnettu, ja Margaret E. Derryn mukaan tästä näkökulmasta rotuvaihtelut lisääntyivät.¹⁴⁶¹ Ruotsalainen professori H. Juhlin-Dannfelt esitteli vuonna 1925 hevosrotuja Euroopassa ja Venäjällä ja antoi esimerkkejä Pohjois- ja Etelä-Amerikasta. Hän tiesi Suomen keskittymisen yhteen hevosrotuun ja tuontirotujen vähäisen merkityksen.¹⁴⁶² Myös Wrangel tunsi Euroopasta ja Pohjoismaista kaksi poikkeusta jalostusperiaatteesta: Islannissa ja Suomessa jalostettiin yhtä hevosrotua. Islantiin hevosten tuonti lopetettiin kokonaan.¹⁴⁶³ Myös Åsa Bonn tuntee kaikkinaishevosen jalostuksen erikoisuuden aikana, jolloin hevosia jalostettiin yleisesti eri tarkoituksiin.¹⁴⁶⁴ Toki syrjäseuduilla sama hevonen palveli useita tarkoituksia, kuten Siperiassa jakutianhevonen.¹⁴⁶⁵ Yhden hevosrodun jalostus oli poikkeuksellista kansainvälisesti sekä Suomen kotieläinjalostuksessa. Suomalaisissa aikalaissäilytyksissä näkyi hevosjalostuksen ero tyypillisesti ratkaistuun lypsykarjanjalostukseen useina rotuina ja tyyppinä.¹⁴⁶⁶

Hevosjalostus modernisoitiin pienessä maassa yhden rodun kautta olosuhteiden, väestörakenteen ja käytännön syiden perusteella. Vuonna 1907 todettiin, että vuoden 1880 hevoskomitean mukaan lähes kaikki hevoset olivat Suomessa maatalous- ja työhevosia. Ludvig Fabritius korosti, että köyhässä maassa, jossa ei voitu kasvattaa useita rotuja eri tarkoituk-

1456 Glyn 1972; Binder 2016. Ks. myös esim. Talaskivi 1990, 54–90.

1457 Wrangel 1906, 48–204.

1458 Glyn 1972, 258–259. Virolaisista hevosroduista. Ks. Sild, Rooni, Värvi, Røed, Popov, Kantanen & Viinlass 2019.

1459 Allan Höijerin matkakertomus Mvh:lle 9.11.1900, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Langman, Gösta, Reseberättelse afgifven till Landtbruksstyrelsen på grund af en med stipendium företagen studieresa sommaren 1906, lokakuu 1908, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Saksalaisten hevosrotujen historiasta. Ks. Comberg 1984, 521–541.

1460 Tässä oli käytetty apuna ulkomaisia työhevoserotuja. Scharnhölz 1999, 114–117.

1461 Derry 2003, x; Derry 2006, 24–25. Ks. myös Miettinen & Toivio 2016, 196–197.

1462 Juhlin-Dannfelt 1925, 507–509, 546–548, 567–568, 586–588, 619–621, 646–647, 678–680, 707–708, 767–770, 826, 835, 841–842, 850, 803–804.

1463 Glyn 1972, 221–222; Wrangel 1906, 189–194, 198. Nykyään Islannin eläinkantaa suojellaan voimakkaasti.

1464 Bonn 2004, 104, 106.

1465 Glyn 1972, 259.

1466 Grotenfelt, G. 1897, 136–176. Ks. myös Toivio 2014, 117. Ks. myös luku 2.2.1; luku 3.2.2; luku 4.1.3.

siin, maamiehen hevosen täytyi selviytyä useista töistä. Siltä vaadittiin ominaisuuksia, joita työhevosesta ei muualla odotettu.¹⁴⁶⁷ Myös Axel Alfthan korosti, että hevoskasvatus oli Suomessa pääasiassa pienten maanviljelijöiden varassa.¹⁴⁶⁸ Artur Bärlundin mukaan työhevosten kasvatus oli jalompia ratsu- ja vaunuhevosia helpompaa. Loistohevoisten kasvatus vaati suurempaa asiantuntemusta ja taloudellisia mahdollisuuksia.¹⁴⁶⁹ Bärlundin mukaan ”[j]ärkiperäinen ristisiitos loistohewosien saamiseksi on taas hywin vaarallista rahwaan miehelle, se on siitosmuoto, joka vaatii suurempaa asiantuntemista kuin meidän useimmat hewoskaswattajamme omaawat. Kun sitä paitsi ristisiitos vaatii lähtökantaa, on lisäksi selwää, että meidän ensiksi täytyy hankkia se. [...]”¹⁴⁷⁰ Hevosjalostus oli taloudellinen kysymys. Pienillä tiloilla ei ollut mahdollisuutta ylläpitää eritoutuisia hevosia eri tarkoituksiin eikä tarvetta jalorotuisille hevosille. Lisäksi kantakirja vaikutti hevosen hintaan.¹⁴⁷¹ Kantakirja otettiin pääasiassa käyttöön Suomen oman hevostarpeen näkökulmasta, jossa hevosen keskeiset työtehtävät sijoittuivat maa- ja metsätalouden sekä liikenteen aloille.¹⁴⁷² Siitä huolimatta hyötyajatus eteni niin pitkälle, että tutkittiin suomalaisen hevosen vientimahdollisuuksia Saksaan ja Pohjois-Venäjälle.¹⁴⁷³

Suomessa oli ollut joitain tavoitteita ja yrityksiä kasvattaa suomalaista maatiaishevosta jyrkempiä työhevosia, ardenner-risteityksiä tai kevyempiä ratsuja, puoliverihevosia armeijalle. Kumpikaan suuntaus ei kilpaillut valtarodun kanssa tai eriyttänyt hevosen työkäyttöä, eikä niillä ollut merkitystä Suomen hevosjalostuksen päälinjaan. Suomen poliittinen asema Venäjän alaisuudessa oli vaikuttanut hevosjalostukseen. Suomen rakuunarykmentin hevostarve oli ollut pieni osa maan hevostarpeesta. Ratsuhevoisten tarve pieni entisestään vuonna 1889 perustetun Suomen rakuunarykmentin lakkauttamisen myötä vuonna 1901, jolloin se korvattiin venäläisillä joukoilla.¹⁴⁷⁴

1467 Suomalaisen hevosen juoksijan ominaisuuksia oli kehitettävä ravurista. Hevoskasvatusyhdistys Hippoksen (L. Fabritius) lausunto Keisarilliselle Suomen talousseuralle komitean ehdotuksesta (päiväämätön), Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1468 Aan, ”Uudet säännöt hevosrodun parantamiseksi II”, *Maamies* 3/1906, 58.

1469 Bärlund 1906, 6.

1470 Bärlund 1906, 7.

1471 Ks. esim. Aan, ”Kantakirjan vaikutus siitos-tuotteiden hintaan”, *Maamies* 2/1902, 23–25.

1472 Hevosen käyttötarkoituksista Suomessa. Ks. myös Miettinen & Toivio 2016, 197–198. Laajemmin hevosen taloudellisesta merkityksestä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020.

1473 Suomalaisen hevosen kehityksestä vientiin. Ks. luku 4.2.1. Ks. myös esim. Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Suomalaisen hevosen vaikutus nähtiin esimerkiksi Pohjois-Ruotsissa. Ks. esim. Brotherus 1909, 102–107.

1474 Etelä-Karjalan museo, ”Suomen Rakuunarykmentti”, Hei Hopla! -verkkonäyttely, <http://www3.lappeenranta.fi/museot/verkkonayttelyt/heihoplaa/index.html>, luettu 28.10.2017. Ks. myös luku 2.2.1 ja luku 3.2.1. Myös Bonn on huomannut armeijan ratsuhevostarpeen olemattomuuden. Bonn 2004, 7.

Kantakirja oli hyväksytty Suomen hevosjalostuksen perustaksi,¹⁴⁷⁵ mutta tavoitteesta ei ollut saavutettu täyttä yksimielisyyttä. Keskeinen periaatekysymys oli kantakirjojen määrä. Axel Alfthan vastusti vuonna 1901 yhtä hevostyyppiä eri tarkoituksiin: ”[o]lisi jo ollut aika meidän huomata, että se aikakausi jolloin pyrittiin n. k. ”Universaali” hevoseen on ohi, ainakin kun on kysymys ulkomaista. Meidän siis täytyy kääntyä *erikoiskasvatukseen* hankkiaksemme menekkiä kannattaviin hintoihin. Saadaksemme varmuutta kasvatuspyrinnöissä, s. t. s. välttääksemme tuottaa liian paljon ala-arvoista tavaraa, täytyy meidän *valikoida siitoseläimet* ja koettaa muodostaa *pysyväisiä tyyppejä*.”¹⁴⁷⁶ Alfthan esitti, että suomalaista hevosta jalostettiin kahtena tyyppinä. Ensimmäinen kantakirja perustettiin puhtaille suomalaisrotuisille työhevosille ja toinen keveämmälle ajohevostyyppille. Kasvattajat eivät tyydy alkuperäiseen hevoseen, ja toinen kantakirja mahdollisti ristisiitokseen keveämmillä hevosilla ja ulkomaiset puoliverihevoset.¹⁴⁷⁷ Maatiaisrotu ”yksistään ei tyydytä vaatimuksiamme ja kun kokemuksestakin tiedämme että voimme saada menekkiä keveämmälle hevoselle, kieltää meitä äly rupeamasta yksipuolisiksi.”¹⁴⁷⁸ Myöhemmin Alfthan vaihtoi mielipiteensä kaikkinaishevoseen. Vuonna 1907 Herman Savelan ja Gösta Grotenfeltin mukaan suomalainen työhevonen eli kuormahevonen ja juoksijahevonen kilpailivat jalostuksessa. He painottivat hevosen työkäytön ja uudenaikaisen maanviljelyn merkitystä niin, että ehdottivat valtion ravikilpailuiden lopettamista. Hoikkien hevosten jalostus johti puhtaan maatiaisen jalostuksesta luopumiseen, mikä oli kansallisonnettomuus.¹⁴⁷⁹ Jo Edvard Duncker oli kiinnittänyt huomion juoksijan jalostukseen, ja Ludvig Fabritius puolusti suomalaisen hevosen juoksijan ominaisuuksia.¹⁴⁸⁰ Savelan ja Grotenfeltin teos ei saanut julkisia kannattajia, ja Valter A. Brotheruksen mukaan se tuomittiin hevossiitosliitoissa.¹⁴⁸¹

Lähin esimerkki vallitsevasta jalostusperiaatteesta oli Ruotsi, jossa Sven Dyrendahlin mukaan oli seurattu Euroopan kulttuurimaiden esimerkkiä.¹⁴⁸² Ruotsissa oli käytetty laajasti ristisiitosta sen hevoskannan jalostukseen. Jalostuksen modernisaatiossa kaikkinaishevosta ei pidetty riittävänä. Jalostus eriytyi maanviljelyn tarvitsemiin aiempaa vahvempiin vetäjiin, raskaisiin työhevosiiin ja armeijan tarvitsemiin liikkuvaisempiin, kevyempiin puoliverihevosiiin. Maataloudessa merkittävä oli ruotsalainen ardenner. Kylmä- ja lämmin-

1475 Alfthanin mukaan järkiperäinen kasvatus ei ollut mahdollista ilman kantakirjoja. Aan [Alfthan] 1901, 25. Ks. myös Aan, ”Kantakirjan vaikutus siitos-tuotteiden hintaan”, *Maamies* 2/1902, 24–25.

1476 Aan [Alfthan] 1901, 15.

1477 Aan [Alfthan] 1901, 20, 25, 31–32. Yksityishenkilöiden risteytysyrityksistä. Ks. esim. Bonn 2004, 99–103.

1478 Aan [Alfthan] 1901, 19.

1479 Savela & Grotenfelt, G. 1907, 15–20, 25–58. Lausuntoja hevosjalostuksen merkityksestä. Savela & Grotenfelt, G. 1907, 5–11.

1480 Pesonen 2007, 34; Ojala 1996, 64.

1481 Brotherus 1909, 130–155.

1482 Dyrendahl 1988, 242; Dyrendahl 1997, 19.

verihevosjalostus eriytyi. Dyrendahlin mukaan tuskin mikään muu maa toi ulkomailta yhtä paljon hevosrotuja kuin Ruotsi.¹⁴⁸³

Pohjoismaisten maatiaishevosten jalostus modernisaation edellyttämällä tavalla ei ollut ongelmatonta, eikä niiden tyyppikysymys ollut rodunjaloitukseen siirryttäessä yksiselitteinen. Runsas risteytys oli tuhoisaa Ruotsin maatiaishevostyypeille. Ruotsin maatiaishevosiä nimitettiin jätteiksi, jotka olivat enemmän tai vähemmän sekoittumattomia paikallisista hevosista, ja hevoset poikkesivat toisistaan myös alueellisesti. Axel Alfthanin mukaan pohjoisruotsalaista hevosta ei voinut pitää erikoisrotuna, koska siitoksessa käytettiin norjalaista gudbrandsdalia. Rodun kantakirja piti julkaista vuonna 1907, mutta tyyppiä oli vaikea määrittellä. Hevosten vanhempien oli oltava vain haluttua tyyppiä, joten kantakirjaan voitiin ottaa niin norjalaisen kantakirjahevosen jälkeläinen kuin suomalaisista hevosista polveutuva hevonen.¹⁴⁸⁴ Tukholman kuninkaallisessa eläinlääkäriopistossa todettiin pohjoisruotsalaisesta hevosesta: ”[k]oko kysymystä tyyppistä täytyy vielä pitää epäselvänä ja toistaiseksi ollaan tekemisissä monenlaisten ristisiitostuotteiden kanssa, jotka vaikeuttavat asiata. Sentähden täytyykin vähitellen hakemalla päästä oikeaan tyyppiin, joka voi tulla pysyväiseksi.”¹⁴⁸⁵ Myös suomalaisasiantuntijat huomasivat ruotsalaisen maatiaishevosen tyyppin epäyhtenäisyyden.¹⁴⁸⁶ Theodor Holmberg ja Onni Schärhund toteusivat Pohjois-Ruotsin hevosen epävarman syntyperän: ”[...] sekoitettua ja häviölle joutunutta hevosrotua on vaikea uudelleen rakentaa! Mahtaakohan se onnistua milloinkaan.”¹⁴⁸⁷ Risteytyksen seurauksena maatiaishevostyypit ehtivät hävitä eteläisestä Ruotsista.¹⁴⁸⁸ C. G. Wrangelin mukaan vuonna 1913 sekoittumatonta kotimaista hevoskantaa ei löydetty Ruotsista gotlanninruss-ponia lukuun ottamatta.¹⁴⁸⁹

1483 Furugren 1997, 132–133, 135–137; Juhlin-Dannfelt 1925, 767–769; Wrangel 1906, 20–45; Wrangel 1913, 283–342; Dyrendahl 1988, 242, 247–250; Dyrendahl 1997, 19–28, 37–39. Ks. myös Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA. Ruotsin hevosjalostushistoriasta. Ks. Wrangel 1906, 12–47; Wrangel 1913, 283–348.

1484 Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA. Pohjoisruotsalaisen hevosen kantakirjaan voitiin ottaa myös gudbrandsdalin rodusta polveutuvia hevosia ja maahantuotuja oriita, jotka olivat tyyppiltään yhtenäisiä. Ks. myös Brotherus 1909, 110–111, 114.

1485 Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA.

1486 Brotherus 1909, 85–107, 114–115; Theodor Holmbergin ja Onni Schärhundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Furugren 1997, 137–141.

1487 Theodor Holmbergin ja Onni Schärhundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA. Ensimmäisenä pohjoisruotsalaisen hevosen tilaan reagoi Södra Dalarnes Hästvänner vuonna 1894. Furugren 1997, 138–139; Juhlin-Dannfelt 1925, 769; Dyrendahl 1988, 243–244; Dyrendahl 1997, 26, 39; Hallander 1989, 91, 93–94. Ks. myös Brotherus 1909, 84, 116. Laajemmin pohjoisruotsalaisen hevosen jalostuksesta. Furugren 1997, 137–141; Wrangel 1913, 343–345; Hallander 1901, KSLAB; Dyrendahl 1994, 10–23, KSLAB; Hallander 1989, 91–101.

1488 Furugren 1997, 137–138; Juhlin-Dannfelt 1925, 769–770; Hallander 1989, 59–61. Myös Dyrendahl huomasi maatiaishevosten surkean tilan. Dyrendahl 1988, 248.

1489 Wrangel 1913, 283.

Tanskassa oli käytetty paljon ulkomaisia hevosia jalostuksessa, ja jalostukseen oli vaikuttanut sotilaskäyttö. Holmbergin ja Schärlundin mukaan juutinhevoscanta oli kehitetty yhdenmuotoiseksi, mutta sen tyyppi ei ollut kaikkialla yhtenäinen. Myös juuttilaista maatiaishevosta oli risteytetty. Se ei ollut puhdas maatiainen, vaan kulttuurin muodostama rotu. Oldenburg ja frederiksborg edustivat kevyempiä ratsu- ja vaunuhevosia. Pienviljelijöille oli tuotu halvempia rotuja. Frederiksborgin hevonen oli alun perin tuotu maahan, mutta se oli muuttunut perinnölliseksi hevoscannaksi. Juutilainen ja Frederiksborgin hevonen olivat Tanskassa hallitsevia, ja risteytyksestä huolimatta ne miellettiin kotimaisiksi roduiksi.¹⁴⁹⁰

Norjassa jalostettiin norjalaisten hevosten lisäksi muita rotuja käyttöhevosiksi eri tarkoituksiin. Gudbrandsdalilainen hevosrotu jaettiin kantakirjassa kahteen ryhmään. Päähuomio jalostuksessa oli raskaammassa hevostyyppissä, mutta sitä ei voitu täysin erottaa kevyemmästä tyyppistä. Vaikka rotua jalostettiin kahtena tyyppinä, tyyppi ei ollut yhtenäinen. Norjassa oli ollut alun perin yksi rotu, vuonohevonen. Axel Alfthan näki sen tasaisempana ryhmänä ilman vierasta verta. Siitä oli kehitetty gudbrandsdal, jonka risteytykset selittivät epätasaisuuden. Gudbrandsdalin oli sovittava kaikkiin tarkoituksiin, ja erikoistarkoituksiin jalostetuissa roduissa oli turvaututtava ulkomaisiin rotuihin. Norjan valtion hevoskonsultti kannatti yhtä gudbrandsdalin rotua. Sen kantakirjaan otettiin hevosia, jotka kuuluivat raskaampaan ryhmään, mutta tulevaisuudessa siihen oli tarkoitus ottaa kaikki rotuun kuuluvat hevoset. Alfthanin mukaan yhteen hevostyyppiin pyrkiminen oli vaikeaa, koska sotilaskäyttöä yritettiin omilla hevosilla. Hän ennusti gudbrandsdalin sulautuvan yhdeksi maataloushevoseksi ja sotilasviraston huolehtivan ratsuista ristisiitoksella.¹⁴⁹¹ Theodor Holmberg ja Onni Schärlund näkivät norjalaiset hevoset risteytyksistä huolimatta yhtenäisempinä. Niiden perinnöllisyyskyvystä ja jotenkin vakiintuneesta tyyppistä voitiin ottaa Suomessa oppia.¹⁴⁹²

Kantakirja alkoi Euroopassa urheiluhevosen jalostuksesta, mistä se laajeni kansainväliseksi eläinjalostusliikkeeksi. Hevoskantakirjoja perustettiin ensimmäisenä jaloille hevosille.¹⁴⁹³ Kun muualla Euroopassa kasvatettiin urheiluhevosia, Sibylle Luise Binderin

1490 Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Juhlin-Dannfelt 1925, 678–680; Wrangel 1906, 176–177. Ks. myös Grotenfelt, N. Karl 1907, 147–156. Tanskan hevostyypeistä. Ks. myös Sjöstedt, J. O., Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899, Kansio 108, MvhkoA1, KA.

1491 Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA. Juhlin-Dannfelt nosti esiin hevosen kuljetustehtävien merkityksen jalostukseen. Norjan hevosjalostuksesta. Ks. myös Wrangel 1906, 179–189; Juhlin-Dannfelt 1925, 707–708. Brotherus tunsu Norjan Gudbrandsdalin hevosen sukulaisuuden juuttilaiseen hevoseen ja muihin rotuihin. Brotherus 1909, 92–93.

1492 Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA.

1493 Derry 2006, 3–25, koko teos; Derry 2003, 1–16, koko teos; Derry 2012; Derry 2001; Ritvo 1986, 227–253; Ritvo 1987, 45–121; Ritvo 2010, 157–174; Toivio & Miettinen 2016, 187–189, 197–200; Toivio 2014, 102–108, 116–118.

mukaan suomalaiset etsivät oman tiensä.¹⁴⁹⁴ Kantakirjaa ei otettu käyttöön sen alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti. Suomessa kantakirjalla suojeltiin ensimmäisenä jaloveristen hevosten sijaan alkuperäisen maatiaiskannan puhtautta. Suomi oli esimerkki täysiverihevosien jalostusmetodin laajennuksesta.¹⁴⁹⁵ Vuonna 1909 Valter A. Brotheruksen mukaan Norjan ja Pohjois-Ruotsin hevoskasvatuksen tarkoitus oli pääosin sama kuin Suomessa: maataisrodun jalostus sekä täyttää mahdollisimman hyvin maanviljelijän tarpeet. Toivo maataisrotujen tulevaisuudesta oli korkealla.¹⁴⁹⁶ Siitä huolimatta Pohjoismaisestikin oli harvinaista, että yhtenä tyyppinä jalostettu maataishevonen oli yksin hevosjalostuksen modernisaation keskiössä alusta asti. Toki ratsun ja vetohevosen ominaisuuksien yhdistäminen oli hankalaa.¹⁴⁹⁷ Myöhemmin Norjassa ja Ruotsissa todettiin työhevos- ja juoksija-jalostuksen yhdistämisen vaikeus.¹⁴⁹⁸ Kuten Ruotsin maataiseläimet osoittivat, niiden jalostus yhtenä rotuna oli kansainvälisesti harvinaista.¹⁴⁹⁹

Suomalaisen maataishevosen kantakirjaan keskittyminen osoitti sen ylivertauisuuden Suomessa muihin hevosrotuihin nähden. Yleisesti risteytysmenetelmät ja jalostuksen yhtenäistyminen olivat sekoittaneet ja hävittäneet maataiseläinkantoja.¹⁵⁰⁰ Ne olivat muuntu- neet risteytyksen seurauksena. Suomalaisasiantuntijat tunsivat Ruotsin maataishevosten katastrofaalisen tilan. Toinen kysymys oli, miten alkuperäisiä maataishevoset olivat jalostuksen modernisoituessa.¹⁵⁰¹ Eri tarkoituksiin jalostettuja rotuja nimitettiin kulttuuriroduiksi, mutta monia maataisrotuja, kuten juutilainen ja norjalainen hevonen oli muutettu jalostetuiksi luonnonroduiksi. Ne eivät edustaneet täysin alkuperäistä maatiaista. Jalostuksella ei saanut hävittää maataisten hyviä ominaisuuksia, vaan niiden oli jalostuksella sovittava tarkoitukseensa ja vallitseviin olosuhteisiin. Suomessa oli nähty, että jalostetut eläinrodut taantuivat, ellei niitä hoidettu oikein.¹⁵⁰² Suomen hevosvaikuttajilla oli vahva puhtaan rodun jalostusnäkemys aikana, jolloin edes professori Victor Prosch ei ollut

1494 Binder 2016, 99.

1495 Ks. esim. Toivio 2014, 105–118; Miettinen & Toivio 2016, 197.

1496 Brotherus 1909, 83–84, 128. Ks. myös esim. Furugren 1997, 137.

1497 Vastaavasti Valter A. Brotherus totesi, että holsteinilaisessa hevosessa oli vaunuhevosia ja ratsuja, joiden ominaisuuksia oli yritetty onnistumatta jalostaa samassa hevosessa. Myös siinä oli käytetty välttämätöntä verenuudistusta muilla roduilla, mistä seurasi jonkun verran epätasaisuutta. Brotherus 1909, 30, 51–55. Ks. myös Toivio 2014, 117.

1498 1960-luvulla pohjoisruotsinhevonen jaettiin työhevos- ja juoksijarotuuksiin. Furugren 1997, 141.

1499 Ks. esim. Hallander 1989.

1500 Toivio 2014, 99–103, 107–108, 118; Miettinen & Toivio 2016, 200; Theunissen 2012, 201–205; Ritvo 1987, 107–108; Furugren 1997, 137–138.

1501 Ks. esim. Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästän matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhoA1, KA; Brotherus 1909, 114. Yksityiskohtien erimielisyyksistä huolimatta maataishevosen merkitys oli ymmärretty Suomessa laajasti. Ks. esim. Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä”, *Maamies* 19/1906, 351; Savela & Grotenfelt, G. 1907, passim.

1502 Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 24–26. Maataisrotuja ei ollut ylijalostettu. Brotherus 1909, 145.

pystynyt täysin estämään risteytyksiä. Prosch seuraajineen keskeisimpänä Jens Jensen¹⁵⁰³ pelastivat sen, mitä Tanskan alkuperäisistä maatiaiseläimistä oli pelastettavissa. Proschin aloittama maatiaiseläinten puolustus muutti jalostuksen suunnan Pohjoismaissa.¹⁵⁰⁴ Siitä huolimatta brittiläisten urheiluehosten ja karjanjalostusinnovaattorien esikuva-aseman seurauksena Prosch on jäänyt sivuun monista jalostushistorian tutkimuksista.¹⁵⁰⁵

Suomalaisen hevosen kantakirja oli nautakarja- ja koirakantakirjojen kanssa rodunjalostuksen esikuva-asemassa Suomessa. Esimerkiksi Harriet Ritvon osoittaman rodun käsitteen kehityksen perusteella voidaan pohtia, oliko hevosjalostus Suomessa kansainvälisesti jäljessä jalostuksen modernisaatiossa. Kansainvälisessä tutkimuksessa on esitetty eläinkantojen aiempi epäyhätenäisyys sekä jalostuksen modernisoituessa rotujen eriytyminen eri käyttötarkoituksiin.¹⁵⁰⁶ Tästä näkökulmasta hevosjalostuksen modernisaatio ei toteutunut Suomessa koko mitassa. Sen toteutus maatiaishevosen kautta perustui valintaan yhden rodun, kaikkinaishevosen jalostuksesta sekä maa- ja metsätalouden että liikenteen alojen hevostyötehtäviin. Maatiaishevosen nosto rodunjalostuksen keskiöön kantakirjainnovaation Suomeen siirrosta alkaen merkitsi suomalaisen hevosrodun syntyä. Ilman jalostuksen modernisaation erityislaatuista sovellusta maatiaishevonen olisi hävinnyt risteytyksen myötä tai menettänyt asemansa eri tarkoituksiin jalostetuille ulkomaisille hevosroduille. 1800-luvun lopun jalostusratkaisut mahdollistivat suomalaisen hevosen kuten useiden muiden alkuperäisten maatiaiseläinten säilymisen Suomessa, kun maatiaiseläimiä valittiin jalostuksen modernisaation perustaksi. Kolme suomalaista, alkuperäistä maatiaissikatyyppeä tosin risteytettiin sukupuuttoon.¹⁵⁰⁷

1503 Lerche 1999, 82.

1504 Victor Proschista maatiaisrotujen puolustajana. Toivio 2014, 105–118. Ks. myös esim. Juhlin-Dannfelt 1925, 470–471, 678; Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 23–26; Nylander, Hannes, ”Maatiaiskarjan kehityksestä ja merkityksestä maassamme”, *Suomen meijerilehti* 42/1906, 439–440; Nylander 1906, 20–21; Nissinen 1923, 38–40; Simonen 1950, 60; Myllylä 1991, 14; Kaltio 1958, 15–16.

1505 Proschin merkityksestä kokoavasti. Toivio 2014, 96–118. Vrt. esim. Trow-Smith 1959; Ritvo 1987; Ritvo 2010; Theunissen 2012; Derry 2015; Derry 2006; Derry 2003; Wood & Orel 2001; Russell 1986.

1506 Jalostusperiaate on osoitettu useissa tutkimuksissa. Ks. esim. Ritvo 1987, 45–121; Ritvo 1986, 227–253; Ritvo 2010, 132–176; Theunissen 2012, 200–205; Derry 2006; Derry 2003; Toivio 2014, 96–118.

1507 Risteytyksellä muodostettu, nykyinen maatiaissiksi nimetty rotu ei muistuta niistä mitään. Ks. esim. Simonen 1964, 116–119; Bläuer 2015, 165–167; Soini 2007, 20; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 104. Virallisen tulkinnan mukaan alkuperäisiä sikakantoja oli kaksi: luppakorvainen länsisuomalainen ja pystykorvainen itäsuomalainen sika. Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 104; Majjala 1998, 19. Alkuperäisistä maatiaissikatyypeistä. Ks. myös Havola, O., ”Sananen Suomen siasta”, *Maatalous* 2/1910, 31–36. Vuonna 1908 perustettu Suomen Sianjalostusyhdistys alkoi jalostaa yorkshiren lisäksi suomalaista maatiaissikarotua länsisuomalaisesta kannasta. Yorkshiren ja maatiaissian risteytysten sopivuus sianlihan tuotantoon tunnettiin Tanskasta. Suomessa maatiaissikakanta oli jo voimakkaasti risteytynyt ja myöhemminkin rotua jalostettiin risteytyksellä. Bläuer 2015, 167; Majjala 1998, 19–20.

Eliittihevosen vaatimukset ja yhtenäisen hevoskannan utopia

Suomalaisen hevosrodun muodostamisessa oltiin niin pitkällä, että kantakirjahevosen ominaisuudet kirjattiin lakiin. Kantakirjasääntöjen laadinta osoitti pyrkimyksen suomalaisen hevosrodun tarkkaan määrittämiseen yhtenäisesti koko maassa. Vuoden 1905 lain mukaan kantakirjahevosen oli oltava sekoittamatonta Suomen rotua ja puhtaasti suomalaisista muotoa.¹⁵⁰⁸ Vuonna 1909 laissa tiivistettiin kantakirjajalostuksen tavoite: ”[v]al-tion toimenpiteet hevossiitoksen edistämiseksi tarkoittavat maan oloihin ja etupäässä maataloustarkoituksiin soveltuvan kotimaisen hevosrodun kehittämistä puhtaan siitok-sen periaatetta noudattamalla.”¹⁵⁰⁹ Suomalaisiasiantuntijat olivat tutustuneet ulkomail-la hevosrotujen määrittämiseen kantakirjavaatimuksilla.¹⁵¹⁰ Suomalaisen eliittihevosen vaatimuksista keskusteltiin laajasti.¹⁵¹¹ Lakiin vakiintuneet kantakirjahevosen tavoitteet osoittivat suomalaisen hevosen ideaalin. Ne määrittivät rotumääritelmän, ja moderni ro-dun käsite otettiin käyttöön.

Yhden rodun valtakunnallisen kantakirjan haaste oli, miten saada yksi rotumääritel-mä kattamaan kaikki siitokseen kelpaavat eläimet. Vuonna 1907 hevoskomitean johtavat asiantuntijat totesivat, että suomalaisen hevosen kantakirjaehdot oli laadittava niin, että maan eri osissa yleisimmin esiintyvät hevoset täyttivät ne. Ehdot olivat verrattain ylimal-kaisia, jotta tavoiteltu hevosmuoto saatiin selvitettyä.¹⁵¹² Valter A. Brotheruksen mukaan Suomessa hevoskanta, jonka tuli olla yhtenäinen, oli verrattain suuri.¹⁵¹³ Vastaavasti Tans-kassa, jossa hevoskanta oli sekoittunutta, oriiden kantakirjavaatimuksia tiukennettiin vähitellen.¹⁵¹⁴ Ilmari Ojala näkee tärkeänä selkeiden oriiden kantakirjavaatimusten vah-

1508 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 28–29. Vuonna 1907 määriteltiin kantakirja-määräykset suomenrotuisille oriille, ja samaa määritelmää käytettiin 1909. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 1; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 3. Ojala korostaa Alfthanin merkitystä myös ohjesäännön laa-tijana liittojen tammojen kantakirjojen avaamiseksi ja pitämiseksi, missä Alfthan noudatti pääpiirteittäin samoja periaatteita kuin oriiden kantakirjauksessa. Ojala 1996, 68; Ojala 1998, 39.

1509 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen he-vosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 1.

1510 Kantakirjavaatimuksista Pohjoismaissa. Ks. esim. Sjöstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Alfthan, Axel, *Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön)*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärllundin *matkakertomus Mvhille 30.10.1905*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Brotherus 1909, passim. Tämä koski yleisesti kotieläinrotuja. Ks. esim. Toivio 2014, 103–104; Orland 2004, 178–181, 184; Theunissen 2012, 204; Ritvo 1987, passim.

1511 Asiasta keskusteltiin yhä myös alan aikakauslehdissä. Ks. esim. Aan, ”Suomalaisen hevosrodun ke-hittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 372–376.

1512 Komiteanmietintö 1907:5, 5–6.

1513 Brotherus 1909, 44.

1514 Juhlin-Dannfelt 1925, 679–780.

vistuksen, ja vuoden 1909 laissa niissä näkyi Axel Alfthanin vaikutus.¹⁵¹⁵ Alfthan tiivisti jalostuksen modernisaation vuonna 1911:

Kun nyt on ryhdytty järjestettyihin toimiin suomalaisen hevoskannan kehittämiseksi ja jalostamiseksi kantakirjan avulla, kiinnitetään tietysti huomio esiintyviin tyyppillisiin eroavaisuuksiin. Noudattamalla puhtaan siitoksen periaatteita on toivottu voitavan osaksi tasoittaa noita eroavaisuuksia, tahi jatkuvan kantakirjanpidon ja siitoseläinten valinnan kautta saavuttaa tarpeellista yhtäläisyyttä ja selväpiirteisyttä hevosrodussamme. Kantakirjanpito ja sen perusteella johdettu jalostustyö on meillä vielä uutta, mutta aikaisempikin jalostustyömme on jo osoittanut, että hevosillamme on suuret kehitysmahdollisuudet ja että parempi kasvatustapa ja hoito vaikuttaa niihin, ainakin osaksi, hyvin kehittävästi.¹⁵¹⁶

Suomalaiset kiinnittivät opintomatkoilla huomion perinnöllisyyteen ja tyyppien yhtenäisyyteen Pohjoismaissa.¹⁵¹⁷ Yhden suomalaisen maatiaishevostyyppien yhtenäisyyden utopia¹⁵¹⁸ ei vastannut hevoskannan todellisuutta Suomessa. Terhi Piispa-Helisten esittelee rakenteeltaan ja ominaisuuksiltaan niin erilaisia hevosia 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, että on vaikea nähdä, miten niistä kehitettiin yhtä suomalaista rotua. Kuvan 12 kimo, venäläisestä rodusta polveutuva Alarik Tt 590 ja rautias, jyrkä ja oivaksi maatiaishevostyyppiksi arvioitu Hilpuri 73 olivat täysin erilaiset. Alarik erosi suomalaisen hevosrodun määritelmästä väriltään ja kevyeltä ulkomuodoltaan.¹⁵¹⁹ Ilmari Ojala tuntee 1800-luvun suomalaisen hevoskannan epäyhtenäisyyden ulkomaisten risteytysten seurauksena.¹⁵²⁰ Axel Alfthan tunsikin suomalaisen hevosen sekalaisen sukutaustan ja tyyppien epäyhtenäisyyden. Hevostyyppien erot johtuivat polveutumiserosta kaukaisessa menneisyydessä. Selviä alueita tyyppien välillä ei voitu määrittää, mutta oli maantieteellisiä eroja. Eri seuduilla oli vierasmuotoisia hevosia. Vieraista roduista oli eniten levinnyt venäläisten juoksijasukujen vaikutus.¹⁵²¹ Alfthanin mukaan kesällä 1905 Viipurin ”[n]äyttely kokonaisuudessaan osoitti, kuten näyttelyt meillä ylimalkaan, ettei hevoskanta tälläkään paikkakunnalla osoita suurempaa yhtäläisyyttä. Ja miten se olisikaan mahdollista!? Toivomukset ja tarkoitusperät ovat olleet

1515 Ojala 2014, 41–43. Alfthan tunsikin kyllä laajasti hevoskannan tilan ja oli esittänyt jo pitkään mielipiteitä suomalaisen hevosen kantakirjan kehityksestä. Aan [Alfthan] 1901, passim.

1516 Alfthan 1911a, 31.

1517 Grotenfelt, N. Karl 1907, 98, 151. Ks. myös esim. Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA.

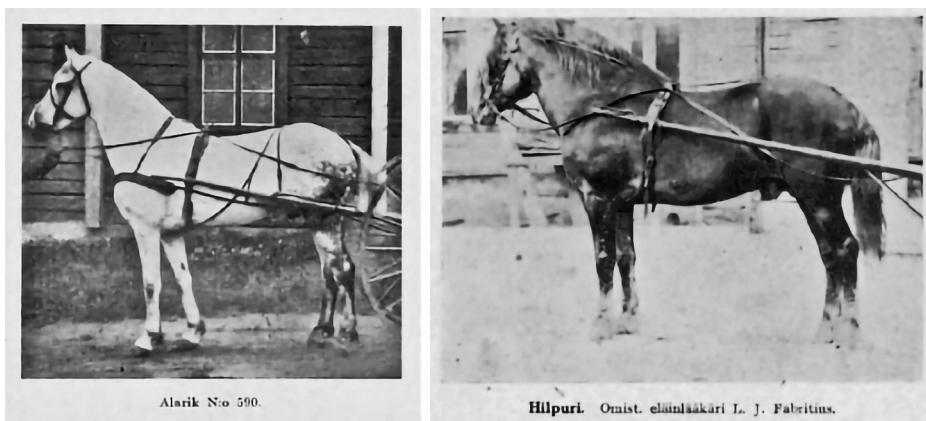
1518 Puhtaan rodun jalostusteoriaan kuului rodun yhtenäisyys. Jalostusteoriasta sekä sen soveltamisesta käytäntöön kansainvälisessä eläinjalostuksessa. Ks. esim. Derry 2015, 13–28; Derry 2006, 3–25; Derry 2003, 1–16; Ritvo 1986, 227–253; Ritvo 1987, 45–121; Ritvo 2010, 157–174; Toivio 2014, 102–105.

1519 Jalous näkyi esimerkiksi Alarikin jälkeläisessä Koida-tammassa. Piispa-Helisten 2017, 38–39, 115, 168–169, passim.

1520 Ojala 1996, 53; Ojala 2014, 16–20, 41. Ks. myös Talaskivi 1990, 78–80.

1521 Alfthan 1911a, 7–18; Aan, ”Hevosnäyttely Viipurissa 31 p:nä Toukok. ja 1 p. Kesäk.,” *Maamies* 14/1905, 238–240.

erilaiset ja samoin käytetyt siitoseläimetkin. Tämän piirin ruununoriitkin ovat, kuten näkyy, jättäneet tyybiltään eroavia jälkeläisiä. [...]”¹⁵²²

Kuva 12. Suomalaista hevoskantaa edustaneet Alarik Tt 590 ja Hilpuri 73.

Lähde: Porthan, L., ”Huomioita ravikilpailustilastosta Suomessa ennen kantakirjajärjestelmää”, *Maatalouden hevoshoitolehti* 6/1914, 82; ”Turun maanviljelysnäyttely kesäk. 13–15 p.”, *Maatalous* 11/1913, 138.

Jalostuksen modernisaation utopian ja hevosen perimän paradoksi kytkeytyi eläinjalostuksen käänteeseen. Alfthanin mukaan esimerkiksi Halin ihailtua, risteytyksellä syntynyttä kantaa ei voitu sulkea jalostuksesta kokonaan pois. Tavoiteltu hevostyyppi vaikutti enemmän kuin risteytys kolmannessa vai kahdeksannessa sukupolvessa.¹⁵²³ Vaikka jonkin hevosen tyyppi oli vieras tai sen suvussa oli esimerkiksi venäläisiä hevosia, tämä ei estänyt sen jälkeläisten kantakirjausta myöhemmissä sukupolvissa. Toisaalta jonkun kantakirjahevosen jälkeläisiä ei otettu mielellään kantakirjaan, jos niissä oli vieras leima. Terhi Piispa-Helistenin mukaan kaikkien ennen kantakirjaa vaikuttaneiden ulkomaisen perimän hevosten vaikutusta ei pystytty selvittämään.¹⁵²⁴

Pyrkimys yhden rodun yhteen rotukantakirjaan oli yleinen Pohjoismaissa. Suomalaisen opintomatkoilla näkyi, että sen toteutusta yhtenä niteenä oli helpotettu.¹⁵²⁵ Lisäksi esimerkiksi Tanskassa paikallisissa kantakirjoissa oli käytetty alueittaista jakoa ennen koko

1522 Aan, ”Hevosnäyttely Viipurissa 31 p:nä Toukok. ja 1 p. Kesäk.”, *Maamies* 14/1905, 238.

1523 Aan, ”Hevosnäyttely Viipurissa 31 p:nä Toukok. ja 1 p. Kesäk.”, *Maamies* 14/1905, 238–240. Ks. myös Talaskivi 1990, 80.

1524 Ks. esim. Piispa-Helisten 2017, 164–169, 226–227, 242–243, 82–85, 221–225. Suomenhevosrodun kantaoriiksi nimettyjen oriiden vaikutuksesta. Ks. Lennartsson-Öhberg 1946, 47–53; Erälä 1946, 53–62; Jalakanen 1946, 62–78; Salmi 1946, 78–85; Arppe & Kosola 1946, 85–91; Ojala 1996, 56–59.

1525 Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton komitean (L. Fabritius & al.) kirje Lounais-Suomen Maanviljelysseuralle 5.11.1907, Liite Lounais-Suomen maanviljelysseuran (J. Kaskinen) kirjeeseen Mvh:lle 18.11.1907, STOKD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Alfthan, Axel, Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatus-olojen tutkimiseksi (päiväämätön), Kansio 109, MvhkoA1, KA; Wrangel 1906, 179; Brotherus 1909, 110–113.

maan rotukantakirjaa.¹⁵²⁶ Valter A. Brotherus tiesi Suomessa suunnittelun yhtä tammakantakirjaa. Oli pelätty, että se tuli liian laajaksi yhteen niteeseen. Luulo johtui tietämättömyydestä, koska esimerkiksi Holsteinissa oriit ja tammakantakirjat oli yhdistetty jopa samaan niteeseen.¹⁵²⁷

Axel Alfthanin mukaan suomalaisen hevosrodun kantakirja ei ollut laajassa ja luonnoltaan erilaisessa maassa helppo ratkaista. Yleinen orikantakirja osoitti Suomen maatiaishevoskannassa olleen jonkinlaista yhtenäisyyttä. Yhden rodun jalostustavoite osoitti, että siinä ei ollut ainakaan niin alueellisesti rajautuneita tyyppisiä, että niiden perusteella olisi voitu muodostaa rotuja. Sen sijaan suomalaista maatiaiskarjaa ei ollut saatu yhteen kantakirjaan¹⁵²⁸. Koska tavoitteena oli yksi hevostyyppi, oriin merkitys oli pakottanut yhteen kantakirjaan. Orikantakirja oli valmistava, koska omistajien antamia puutteellisia tietoja jouduttiin korjaamaan. Ilmari Ojalan mukaan kasvattajille oli nopeasti näytettävä oriit, jotka kelpasivat puhdassiitokseen. Jalostusyhtenäisyyttä tavoiteltiin tammojen usealla kantakirjalla. Alfthanin mukaan eri tyyppisiä ei pitänyt sekoittaa keskenään, ja Terttu Peltosen ja Markku Saastamoisen mukaan hevoskanta perustui usein paikalliseen jalostukseen. Hyväksyttiin, että maahan oli kehittynyt erilaisia hevoskantoja, mihin olivat vaikuttaneet ulkomaiset hevoset. Perustamalla tammakantakirja oli aluksi katsottu tärkeimmäksi, että omistajat kaikkialla saivat esittää hevosensa tarkastuslautakunnille. Niissä voitiin huomauttaa sekarotuisista hevosista ja siitokseen sopivat hevoset saatiin kantakirjaan. Alfthanin mukaan tammanomistajat eivät olleet kaikkialla tunnustaneet kantakirjan hyötyä, ja myös varojen puute esti tammojen rotukantakirjan. Ojalan mukaan tammoja hallinnoitiin alueellisesti myös, koska niitä ei kyetty määrittämään yhteen kantakirjaan. Pian valtion kantakirjan käyttöönoton jälkeen todettiin vaikeudet, joita olisi tammojen yhdessä kantakirjassa. Alfthan totesi, ettei 18 tammakantakirjaa voinut pitää varsinaisena, vaan valmistavana suomalaisen hevosrodun kantakirjana. Niitä pidettiin toistaiseksi, kunnes olot kehittyvät rotukantakirjan tasolle. Liittojen työ oli järjestettävä samojen periaatteiden mukaan koko maassa.¹⁵²⁹ Ojalan mukaan Alfthan oli antanut kantakirjan aloittaneille liitoille tarkat ohjeet tavoitteena mahdollisimman suuri yhdenmukaisuus, ja Maanviljelyshallitus vahvisti liiton kantakirjasäännöt.¹⁵³⁰ Suomalaisen hevosrodun kantakirjaan alettiin koota eliittihevosiä esimerkiksi jalostussuunnasta.

1526 Sjöstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA. Ainakin paikallisesti tammoja oli jaettu kahteen luokkaan. Theodor Holmbergin ja Onni Schärlundin matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905, Kansio 109, MvhkoA1, KA.

1527 Brotherus 1909, 9, 17.

1528 Ks. luku 3.2.2 ja luku 2.2.1.

1529 Alfthan 1910, 58–59, 74–75; Alfthan 1911a, 39; Ojala 1996, 64, 68; Peltonen & Saastamoinen 2007, 13. Ojalan mukaan tammaluetteloita oli 14 vuoteen 1909 mennessä ja vuonna 1908 liittojen yhteistyöelimeksi perustettiin Hevosjalostusliittojen edustajisto. Ojala 1996, 64; Ojala 2014, 40; Ojala 1998, 38. Ks. myös Mahlamäki 2003, 18.

1530 Ojala 1998, 39.

Kuva 13. Rautias suomalainen hevonen arvosteltavana kantakirjanäyttelyssä Sortavalassa vuonna 1910.

Kuva: V. Jääskeläinen, Karjalaisen osakunnan kokoelma, Kansatieteen kuvakokoelma, Museovirasto.

Vuosien 1907 ja 1909 orikantakirjalain mukaan valkoisia, harmaita, voikkoja ja kirjavia oriita ei otettu kantakirjaan.¹⁵³¹ Vaikka hevosen ulkoiset vaatimukset ohjasivat aluksi pitkälti suomalaisen hevosrodun kantakirjalajostusta,¹⁵³² valkoinen väri osoitti ulkomaista perimää. Myös suuret valkoiset merkit kiellettiin. Rautias väri edusti puhtainta suomalaista hevosta. Syksyn 1907 orikantakirjanäyttelyiden hevosista 93 % oli rautiaita ja loput yhtä lukuun ottamatta ruunikoita. Valkoisia merkkejä oli vähän alle puolella hevosista.¹⁵³³ Vuonna 1908 liittojen vähintään 150 kantakirjanäyttelyyn tuotiin vähintään 6091 tammaa, joista tiedettiin 5104 tamman väri. Niistä punaisia tai rautiaita oli 66 % ja ruunikoita 22 %. Valkoisia merkkejä tiedettiin olleen 37 %:lla.¹⁵³⁴ Aiemmin muita värejä oli esiinty-

1531 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 2; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 4. Tieto kantakirja-vaatimuksista esimerkiksi värin suhteen oli alkanut levitä. A. Rautalan kirje A. Alfthanille 8.10.1907, Eb:11, Hhna, KA.

1532 Ks. esim. Ojala 1996, 65; Pesonen 2007, 34. Ojalan mukaan tarkat tiedot kantakirjaoriiden juoksusta ja kuorman vedosta otettiin painettuihin kantakirjoihin vuonna 1910. Ojala 1996, 66.

1533 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 118.

1534 Kahden sellaisen liiton osalta, joiden kantakirjahevosten värit olivat Maanviljelyshallituksella tiedossa, ei tiedetty hevosten merkkejä, joten prosenttiluku saattoi olla hiukan suurempi. *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 128.

nyt merkittävästi,¹⁵³⁵ mutta rautiaasta (ks. kuva 13) tuli ensimmäisissä valtakunnallisissa kantakirjanäyttelyissä suomalaisen hevosrodun tunnus. Yhtenäisyyden saavuttamiseen oli vaikuttanut Hippoksen käsitys rautiaasta suomalaisen hevosen tunnusvärinä.¹⁵³⁶

Uuden ja vanhan teorian konfliktin vaikutus eläinjalostuksen perusteisiin oli kansainvälisesti laaja.¹⁵³⁷ Suvun uuden merkityksen aiheuttama murros aiempaan eläinkasvatukseen oli totaalinen. Esimerkiksi Harriet Ritvon mukaan rotupuhtaus oli sukutietojen näkökulmasta ongelmallista jalostuksen modernisaation alussa. Oli kyse jalostuksen murroksen yleisestä ongelmasta. Kansainvälisesti kantakirjaeläin katsottiin puhtaaksi rotunsa edustajaksi, vaikka rotupuhtaus olisi ollut kyseenalaista.¹⁵³⁸ Suomalaiset hevosasiantuntijat olivat kiinnittäneet huomiota rotupuhtauden ongelmallisuuteen ja sukutietojen epäluotettavuuteen Pohjoismaissa.¹⁵³⁹ Esimerkiksi Taina Syrjämäan mukaan suvultaan tunte mattomia koiria arvostettiin suomalaisen rodun edustajina 1890-luvun alussa.¹⁵⁴⁰

Vuoden 1905 lain mukaan kantakirjaan voitiin poikkeustapauksissa hyväksyä hevonen, jossa oli enintään 1/8 ulkomaista verta, mikäli se oli yleistä suomalaista muotoa.¹⁵⁴¹ Vuosina 1907 ja 1909 orikantakirjan säännöissä sukuperää korostettiin arvostelussa. Omistajan oli annettava oriin sukuluettelo, vaikka pykälää ei suoraan mainittu.¹⁵⁴² Sukutiedot olivat tärkeä osa kantakirjavaatimuksia kansainvälisesti, mikä näkyi suomalaisasiantuntijoiden

1535 Porthanin mukaan *Tilastollisten taulujen* hevosista vuosina 1884–1893 puolet olivat olleet rautiaita, kolmannes ruunikoita ja mustia noin 1/6. Harmaat, voikot ja kimot olivat olleet harvinaisia. Porthan, L., ”Huomioita ravikilpailutilastosta Suomessa ennen kantakirjajärjestelmää”, *Maatalouden hevosoitolehti* 6/1914, 85. Ludvig Fabritiuksen laskelmat vuosilta 1862–1901 olivat samansuuntaiset, tosin kimon tilalla hän oli nostanut esiin kirjavan. Ojala 2014, 27.

1536 Ks. esim. Ojala 1996, 64; Pesonen 2007, 34.

1537 Ks. esim. Toivio 2014, 102–105; Derry 2003, passim.; Derry 2006, passim.

1538 Ks. esim. Ritvo 2010, 168–169; Ritvo 1987, 72; Ritvo 1986, 231; Miettinen & Toivio 2016, 198–201; Russell 1986, 95–96.

1539 Ks. esim. Alfthan, Axel, *Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatusolojen tutkimiseksi (päiväämätön)*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärllundin *matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Brotherus 1909, passim. Ks. myös Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 24–25.

1540 Syrjämää 2017a, 68.

1541 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 29. Ojala on nostanut esiin, että tammanomistajan oli liiton kantakirjaukseen ilmoitattavissa ilmoitettava kaikki mahdolliset tiedot hevosen suvusta. Ojala 1996, 68.

1542 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 5; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 3, 6–7. Asiaan otti kantaa myös Talous- ja maanviljelysseurojen edusmiesten kokouksen komitea. Orikantakirjan 1/8 vaatimuksen poistoehdotus kytkeytyi keskusteluun hevostyyppien todellisuuden ja utopian erosta. Böök 1907, 381, 387.

opintomatkoilla.¹⁵⁴³ Sukutaulu nousi hevosjalostuksessa keskeiseksi.¹⁵⁴⁴ Jalostuksen perusteet muuttanut ajatus ei ollut siirtynyt hetkessä käytäntöön, ja hevostietojen tilastointi oli aloitettu *Tilastollisissa tauluissa*. Ne antoivat Ilmari Ojalan mukaan arvokasta tietoa Suomen hevosjalostuksesta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Siitä huolimatta useiden hevosten sukutiedot puuttuivat tai sukua tunnettiin vain vähän.¹⁵⁴⁵ Myös ruununorijärjestelmä oli lisännyt tietoa hevosen suvusta.¹⁵⁴⁶ Aiempien kantakirjojen perusteella hevosten sukua tunnettiin vuosisadan vaihteessa jonkin verran.¹⁵⁴⁷ Terhi Piispa-Helistenin mukaan useiden 1800-luvun lopulla syntyneiden hevosten sukua tunnettiin, mikä tukee tulokisian jalostusmetodin murroskohdasta 1890-luvulla. Sen seurauksena nykyisten suomenhevosten suku voidaan yleensä jäljittää 1800-luvun lopulle. Piispa-Helisten on esitellyt Axel Wahrenin ja Ludvig Fabritiuksen hevosia, mikä tukee kantakirjapioneerien osuutta sukutietojen merkityksen muutokseen.¹⁵⁴⁸

Axel Alfthan oli aavistanut valtakunnallisen kantakirjan ongelmia tiivistäessään kantakirjajalostuksen alun ongelman vuonna 1901: ”[k]un hevoskasvatusta enimmäkseen on harjoitettu suunnittelematta ja valikoimatta, ei meillä löydy yhtäläisiä tyyppisiä eikä konstantteja rotuja. Kasvattajat eivät ylimalkaan ole panneet arvoa syntyperälle eikä kantakirjoille. Sen johdosta onkin meillä nyt suuria vaikeuksia kantakirjain perustamisessa, etenkin kun on kysymys puhtaasta, sekoittamattomasta rodusta, jolloin tuntemattomia eläimiä on vältettävä. [...]”¹⁵⁴⁹ Alfthanin mukaan polveutuminen oli usein kokonaan tai osittain tuntematonta. Suomalaisen hevosen risteytys muilla roduilla oli ollut luultua yleisempää, ja hevoskannan epätasaisuus ja suvun tuntemattomuus vaikeuttivat yleisen kantakirjan aloitusta.¹⁵⁵⁰ Erityisesti Terhi Piispa-Helisten sekä Ilmari Ojala ovat osoittaneet hevosten suvun tuntemattomuuden ja tietojen epäluotettavuuden. Esimerkiksi Bols-kantakirjaoriin isä oli epäselvä oriluettelossa, ja myöhemmin isän syntymävuosi pal-

1543 Ks. esim. Sjöstedt, J. O., *Stambokföreligares utveckling i Danmark 25.1.1899*, Kansio 108, MvhkoA1, KA; Alfthan, Axel, *Matkakertomus Norjaan ja pohjois-Ruotsiin valtion avulla v. 1907 tekemästani matkasta hevoskasvatusolojen tutkimiseksi (päiväämätön)*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Theodor Holmbergin ja Onni Schärllundin *matkakertomus Mvh:lle 30.10.1905*, Kansio 109, MvhkoA1, KA; Brotherus 1909, passim.

1544 Ks. esim. Theunissen 2012, 204; Russell 1986, 100; Derry 2006, 11, 16–17; Theunissen 2008, 654–655; Miettinen & Toivio 2016, 191. Laajemmin suvun merkityksestä kansainvälisessä jalostuksessa. Ks. esim. Miettinen & Toivio 2016, passim.

1545 Ks. luku 2.1; Ojala 2014, 27; Piispa-Helisten 2017, passim.

1546 Ks. esim. Pesonen 2007, 34–35.

1547 Ks. luku 3.2.1.

1548 Piispa-Helisten 2017, 28–30, 34–39, passim. Suomen Hippos ry:n hevostietokannasta suomenhevosten suvut voidaan selvittää usein 1800-luvun loppupuolelle. Suomen Hippos ry, ”Tervetuloa Heppa-järjestelmään”, <https://heppa.hippos.fi/heppa/app>, luettu 24.10.2017. Jalostuksen murroskohdasta Suomessa. Ks. myös Toivio 2014, 116–118; Miettinen & Toivio 2016, 197–200.

1549 Aan [Alfthan] 1901, 3.

1550 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 123–124; Alfthan 1909, 1.

jastui vääräksi.¹⁵⁵¹ Ojalan mukaan suomalaisen hevosen rotupuhtaus oli pääteltävä usein ulkomuodosta, koska harva hevosenomistaja pystyi antamaan hevosen sukuselvityksen.¹⁵⁵² Alfthan totesi Viipurissa kesällä 1905:

[...] Olisi kai väärin väittää, että *tunnettu* sukutaulu, jossa ilmenee vieraan veren sekoitus, olisi niin vastenmielinen että hevonen ilman muuta hyljättäisiin, mutta *tuntematon* hevonen hyväksyttäisiin. Eikö lie paremmin otaksuttava että juuri tyyppi (ulkomuoto) on ollut määräävä ja se kai nyt vielä meidän oloissa onkin tärkeintä. Kovin ikävätä olisi meidän oloissa, jos tuomittaisiin päinvastoin, silloin kuin jonkun kerran todellakin esitetään sukutaulu, sillä tunnettuahan on miten vähä meillä tiedetään hevosten polveutumista ja miten siis ylimalkaan huomio on kiinitettävä haluttuihin ruumiinmuotoihin ja ominaisuuksiin.¹⁵⁵³

Hevosjalostusliittojen konsulentti Valter A. Brotheruksen mukaan omistajien kanssa kantakirjauksessa syntyi koomisia tilanteita hevosen sukua selvitettäessä. Hän huomasi luotettavien lähteiden puuttumisen ja sukutiedon arvostuksen paradoksin. Brotherus piti hevosten sukututkimusta tärkeänä, ja polveutumisesta selvitettiin hevosen siitosarvoa. Sukututkimus ulotettiin karjaan, ja vuodesta 1920 alkaen julkaistiin aysshirekarjasonnien sukututkimuksia.¹⁵⁵⁴ Brotherus totesi vuonna 1909, että vaikka tulevaisuudessa tarkoitus oli sulkea kantakirja muilta kuin kantakirjahevosten jälkipolvilta, ehtoa oli lievennettävä.¹⁵⁵⁵ Axel Alfthan tunnisti murroksen syvyyden vuonna 1911:

Hevosten sukuperän tuntemiseen nähden ei ole toistaiseksi voitu asettaa määrättyjä vaatimuksia, kun kantakirjapito vielä on aivan uutta, vaan on sukuperän selvityksen täytyntä tapahtua vähitellen, mikäli tietoja on voitu kerätä. Sentähden täytyy tarkastustilaisuuksissa kiinnittää mitä suurinta huomiota hevosten tyyppiin ja rakenteeseen y. m. tuntomerkkeihin, etenkin milloin polveutuminen on puutteellisesti tunnettu.¹⁵⁵⁶

Kantakirjahevoset olivat epätasaisia kooltaan ja tyyppiltään, ja Axel Alfthan katsoi niistä koottavan rodun olevan epätasainen myös tulevaisuudessa. Aluksi ei haluttu arvostella hevosia liian ankarasti, ja tulevaisuudessa arvostelu oli epätasaista ja tyyppivaatimukset

1551 Piispa-Helisten 2017, 144–146, passim; Ojala 2014, 69–70. Myös Ojala on nostanut esiin V. A. Brotheruksen käsityksen tammakantakirjan tietojen epävarmuudesta. Brotherus oli laatinut kantakirjahevosista erityisen ”sukuluettelokäsikirjan”, joka sisälsi enemmän tietoja. Ojalan mukaan Läntisen Viipurin läänin hevosjalostusliiton tammakantakirjan alussa suvusta ei usein saatu mitään tietoja. Tammoista oli vähemmän tietoja kuin oriista. Ojala 2014, 54–57.

1552 Ojala 2014, 123; Ojala 1996, 65.

1553 Aan, ”Hevosnäyttely Viipurissa 31 p:nä Toukok. ja 1 p. Kesäk.”, *Maamies* 14/1905, 240.

1554 Brotherus, V. A., ”Sukututkimuksen merkityksestä jalostustyössä ja niiden toimittamisesta”, *Maatalouden hevostoilehti* 1/1916, 1–4; Niinivaara 1920. Asia kytkeytyi myös sukusiitoksen käytön kysymykseen. Ojala 2014, 95–97.

1555 Brotherus 1909, 44–48.

1556 Alfthan 1911a, 39–40.

erosivat eri seuduilla. Koko maan kattavaa rotumääritelmää luotaessa suomenrotuisesta hevostyyppistä oli kantakirjalautakunnissa erimielisyyttä, ja sama hevonen saatettiin toisaalla hylätä ja toisaalla hyväksyä kantakirjaan. Ilmari Ojala tuntee tapauksen, jossa ilmajokelaiselle isännälle sanottiin, että suomenrotuisella hevosella ei ole noin pitkiä korvia. Isäntä lyhensi tammansa korvia, ja toinen lautakunta hyväksyi sen kantakirjaan. Ojalan mukaan samassakaan liitossa ei päästy johdonmukaisuuteen lautakuntien jäsenten vaihtuessa. Tammakantakirjojen epäyhtenäisyydestä huolimatta Ojala näkee ne valtion kantakirjan alkuvuosien jalostustietämyksen ja sukutietojen tallentajana. Alfthan painotti, että tammojen ja oriiden kantakirjanpito oli valmistavaa. Kasvattajat tavoittelivat alkuperäistä ja tyyppiltään suomalaista hevosta suurempaa hevosta, ja monessa kantakirjaoriissa oli ulkomaista verta. Hyväksymisprosentti pienentyi myöhemmin kantakirjan ensimmäisten vuosien osalta, koska polveutumistietojen tarkentuminen johti oriiden poistoon kantakirjasta.¹⁵⁵⁷ Oriiden alkuperästä oli erimielisyyksiä.¹⁵⁵⁸ Lauri Porthan totesi syksyn 1907 orikantakirjanäyttelyistä:

Erittäin kaunista on syrjästä nähdä, että valtion asiamies yksissä asianomaisen arvostelulautakunnan kanssa koettaa jo tunnetuista hevosista säilyttää siitokseen niin monta kuin mahdollista ottaen huomioon m. m. niitten hyvät sukuperät. Yleisön puolelta on olemassa vastakkaisiakin mielipiteitä, joitten mukaan näin ei olisi meneteltävä, vaan päinvastoin kaikella ankaruudella jokainen yksilö semmoisenaan arvosteltava. Tulevaisuus on varmaan selvittävä tämänkin asian, niin pian kuin alkaa näkyä työn hedelmiä.¹⁵⁵⁹

Vuonna 1905 määrättiin, että kantakirjahevosen oli oltava vähintään 3-vuotias.¹⁵⁶⁰ Vuonna 1907 komitea totesi sen olevan oriille liian aikaista. Oriit kehittyivät vielä ja saattoivat myöhemmin osoittautua kantakirjaan sopimattomaksi. Lisäksi oriin käyttö siitokseen liian nuorena oli vahingollista.¹⁵⁶¹ Vuosien 1907 ja 1909 lakien mukaan oriin oli oltava 4-vuotias.¹⁵⁶² Vuonna 1905 muista kantakirjahevosen ominaisuuksista määrättiin, että

1557 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 123–124; Alfthan 1909, 1; Ojala 1996, 64–65, 68. Kantakirjaan ottamisesta ei ollut aina yksimielisyyttä. Ks. esim. M. Tolvasen kirje A. Alfthanille 16.11.1907, Eb:11, HhnA, KA.

1558 Esimerkiksi kuuluisan Ormondin rotupuhtaudesta oli kiistelty. Kantakirjauksessa Turussa kesällä 1907 oli riita, jossa Ormonde muuntui puoliveriseksi. Entisen omistajan, herastuomari Ehrnroothin mukaan Ormondessa oli vierasta verta 1/8. Sen isä oli Pamaus ja äidin vanhemmat puoliksi venäläinen tamma ja suomalainen ori. S. Svenssonin kirje A. Alfthanille 6.12.1907, Eb:11, HhnA, KA; Henrik Kiiskisen kirje 5.4.1904, Eb:9, HhnA, KA. Kantakirjan kytkeminen ravikilpailuoikeuteen tarkoitti nopeimpien hevosten, kuten Ormondin ja Eolin poistamista kilpailuista. Pesonen 2007, 34.

1559 Porthan, L., ”Ori-kantakirjanäyttelyitä”, *Suomen Urheilulehti* 1/1908, 59.

1560 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 29.

1561 Komiteanmietintö 1907:5, 6.

1562 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 2; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 3, 9.

sen oli kelvattava siitoseläimeksi. Hevonen ei saanut olla sairas, mutta pienten virheiden ja satunnaisten vammojen takia sitä ei jätetty pois. Hevosen korkeuden häppäältä tuli olla ilman kenkiä 148 cm.¹⁵⁶³ Axel Alfthan vastusti minimimittoja ja piti korkeusvaatimuksen nostoa haitallisena alkavalle rotusiitokselle. Se jätti pienemmät hevoset pois ja vahvisti koon ihannointia.¹⁵⁶⁴ Kilpa-ajotilastojen perusteella suuri osa kuuluisista hevosista oli pieniä. Vuonna 1907 komitea ehdotti, että oriin oli oltava 148 cm kengitettyinä, mutta korkeutta ei saanut saavuttaa kengityksellä. Tammojen korkeuden tuli olla kengitettyinä 146 cm.¹⁵⁶⁵ Vuosien 1907 ja 1909 laeissa toteutui komitean ehdottama suomenrotuisten kantakirjaoriiden säkäkorkeusvaatimus. Myös oriin rakenteesta annettiin määräyksiä. Vuoden 1907 lain mukaan suomenrotuisen kantakirjaoriin oli oltava suomalaisen hevosrodun siitokseen sopiva, eikä siinä saanut olla perinnöllisyysvikoja eikä suuria muotovirheitä. Myös vuoden 1909 lain mukaan oli vältettävä perinnöllisiä vikoja ja suuria muotovirheitä tai korkeajalkaisia, pitkä- ja heikkovuohisia oriita tai jos pää ja kaula osoittivat vierasrotuisuutta.¹⁵⁶⁶ Syksyn 1907 orinäyttelyiden keskimääräinen säkäkorkeus oli noin 154 cm.¹⁵⁶⁷ Vuonna 1909 tammojen kantakirjaehdot määritettiin muutamien poikkeuksien oriiden vaatimuksia vastaaviksi. Tammoilta vaadittiin, että niiden rinnan ympärystämitta oli vähintään 25 cm säkäkorkeutta suurempi, ja poikkeustapauksissa säkäkorkeuden tuli olla vähintään 146 cm.¹⁵⁶⁸

Suomalaiset hevosjalostuksen erityispiirteet vahvistivat rodunjalostuksen ongelman syvyyttä, koska yhdellä rotumääritelmällä kaikkinaisrodun oli selvittävä kaikista, pääosin maa- ja metsätalouden sekä liikenteen aloilla¹⁵⁶⁹ olevista hevostyötehtävistä. Kantakirjahevosen vaatimukset olivat pysyneet yllättävän samanlaisina kaikissa kantakirjainnovaation käyttöönoton ja leviämisen vaiheissa. Axel Alfthan sitoi hevostalouden kannattavuuden maatalouteen, mutta myös vientiin. Vuonna 1911 Alfthan totesi: ”[j]oskin hevosemme elävä paino on pieni, on sen sitkeys, hyvä, taipuisa luonne ja harvinainen voima tehnyt mahdolliseksi uudemman aikaisten raskaampienkin maanviljelyskoneiden käyttämisen il-

1563 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 29.

1564 Aan, ”Suomalaisen hevosrodun kehittämistyön järjestämisestä (Jatkoa N:o 19.)”, *Maamies* 20/1906, 376.

1565 Komiteanmietintö 1907:5, 6–8.

1566 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 1–2; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 3–4.

1567 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 118. Ojalan laskelmia syksyllä kantakirjaan hyväksytyjen oriiden koosta. Ojala 1996, 64. Tammakantakirjojen aloituksessa Ojala on kiinnittänyt paikallisesti huomion joidenkin mittauksen epäluotettavuuteen. Ks. esim. Ojala 2014, 101.

1568 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 9. Ks. myös esim. Ojala 2014, 53–54. Tämä oli ollut myös komitean esitys. Komiteanmietintö 1907:5, 8.

1569 Hevosen merkityksestä maa- ja metsätaloudessa sekä liikenteessä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. Solala 2020, 261–274.

man että olemme olleet pakotetut tuomaan maahan ulkomaalaisia raskaita työhevosiä.¹⁵⁷⁰ Hevosta oli kehitettävä maatalouden ja kotimaisten olojen tarpeisiin sekä säilytettävä sen monipuolinen käyttökelpoisuus. Alfthan korosti nyt suomalaisen hevosen täyttävän kaikki käyttötarpeet. Sillä oli hoidettu liikenne, metsätyöt, puutavaraliikenne ja se toimi kyytihevosenä.¹⁵⁷¹

Ilmari Ojalan mukaan jo *Tilastollisissa tauluissa* näkyi toivottu kehitys tärkeimmän päämäärän näkökulmasta: maataloushevosen kasvanut koko ja paino.¹⁵⁷² Kantakirja-vaatimuksia olivat määrittäneet hevosalan ja maatalouden vaikuttajat, mikä osoitti hevosen merkityksen maatalouden modernisaatiossa. Vaikka suomalaisen kantakirjahevosen tavoiteltavat ominaisuudet oli kirjattu lakiin, ne herättivät yhä keskustelua.¹⁵⁷³ 1900-luvun alussa hevosjalostajat olivat ajautuneet osin maanviljelijöiden ja hevosmiesten kiisteleviin leireihin. Kysymys huipentui esitykseen ravikilpailuiden lopettamisesta. Seurojen lausunnoissa komitean esityksestä vuonna 1907 oli maanviljelyn vaatimusten ohella yhä hevosen liikkuvuuden vaatimus. Ei voitu kehittää pelkkää massaa, ja juoksijoiden kautta parannettiin hevosen liikkuvuutta. Nyt Ludvig Fabritius piti raviurheilun sitomista kantakirjaukseen sille tuhoisana.¹⁵⁷⁴ Noin puolella syksyn 1907 orikantakirjan hevosista oli ravikilpailuennätys, ja Ilmari Ojala on painottanut juoksijoiden merkitystä suomalaisen työhevosen jalostuksen aloituksessa.¹⁵⁷⁵

1570 Alfthan 1911a, 29. Näin oli menetelty esimerkiksi Saksassa. Scharnhöhlz 1999, 114–117. Esimerkiksi vuonna 1901 Alfthan oli kuvannut suomalaisen hevosen mahdollisuuksia seuraavasti: ”Ajattellessamme tulevaisuutta, ei voi jättää huomaamatta sitä suurta merkitystä, mikä hevoskasvatuksemme kehittyessä voisi olla kotimaisella *maalaisrodulla*, jota pienempikin maanviljelijä edulla voi kasvattaa ja josta kumminkin voi tulla vienti- ja kauppatavaraa. Olisi sentähden niin hyvin isänmaallisista kuin taloudelliskäytännöllisistä syistä tärkeätä, että pieni, jalostamaton suomalainen hevonen kehitetään todellisen *puhdas*-siitoksen kautta *konstantiksi maalaisroduksi*.” Aan [Alfthan] 1901, 17–18.

1571 Alfthan 1910, 44, 79; Alfthan 1911a, 29–30.

1572 Ojala 2014, 27.

1573 Tämän osoittaa laaja aineisto, jolla maatalous- ja hevosalan seurat ottivat kantaa komitean esitykseen. Ks. STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Ks. esim. Varsinais-Suomen Hevossiitosliiton komitean (L. Fabritius & al.) kirje Lounais-Suomen Maanviljelysseuralle 5.11.1907, Liite Lounais-Suomen maanviljelysseuran (J. Kaskinen) kirjeeseen Mvh:lle 18.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Suomen Maatalousseurojen Keskusliiton Valtuuskunnan (A. O. W. Kairamo, Karl Fieandt & K. W. Koskelin) kirje Mvtk:lle 30.4.1908, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Pöytäkirjan oikeaksi todistettu ote Pohjois-Karjalan hevosjalostusyhdistysten liiton Woiman väliaikaisen toimikunnan kokous 15.10.1907, Liite Pohjois-Karjalan maanviljelysseuran (J. H. Hakulinen) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Uudenmaanlänän Hevosjalostajainliiton (Kaarle Ojanen, Uudenmaanlänän Maanviljelysseura) lausunto Mvh:lle (päiväämätön), Liite J. A. Salomaan kirjeeseen Mvh:lle 20.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1574 Ks. STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA. Vaatimus näkyy esimerkiksi Pohjois-Suomen ja Varsinais-Suomen lausunnoista. Ks. esim. Perä-Pohjolan Maanviljelysseuran (A. Liakka) lausunto Mvh:lle (päiväämätön), Liite Perä-Pohjolan Maanviljelysseuran (A. Liakka) kirjeeseen Mvh:lle 14.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA; Hevoskasvatuyhdistys Hippoksen (L. Fabritius) lausunto Keisarilliselle Suomen talousseuralle komitean ehdotuksesta (päiväämätön), Liite Keisarillisen Suomen talousseuran (August Juselius) kirjeeseen Mvh:lle 16.11.1907, STO KD 45/425 1907, Ea:4166, KA.

1575 Ojala 1996, 64; Pesonen 2007, 34; Porthan, L., ”Suomen kantakirja-orii”, *Suomen Urheilulehti* 3/1908, 199.

Kantakirjasäännöt olivat onnistuneet suomalaisen hevosrodun määrittämisessä, ja valtion kantakirjan alussa löydettiin huomattava määrä niiden mukaisia hevosia suomalaista hevostyyppiä. Syksyllä 1907 oriiden laatuun oltiin suhteellisen tyytyväisiä: 66 % näyttelyiden oriista täytti kantakirjavaatimukset. Kolmeneljäsosan niistä omistivat yksityiset, ja loput olivat yhdistysten omistamia tai ruununoriita. Tieto valtakunnallisesta kantakirjasta oli saavuttanut kasvattajat. Vuonna 1908 hevosjalostusliittojen näyttelyiden hevosista tammakantakirjoihin hyväksyttiin 54 %.¹⁵⁷⁶ Vaikka kantakirjajalostus perustui pääosin ulkomuotoon, oli alettu kiinnittää huomio myös suoritus- ja periyttämiskykyyn. Vuosien 1907 ja 1909 lakien mukaan kantakirjaoriilla oli oltava hyvä luonne ja tyydyttävät liikkeet. Lakeihin nostettiin myös kantakirjahevosen käyttö jalostukseen.¹⁵⁷⁷ Liitot kirjjasivat kantakirjahevosten astutukset ja varsomiset.¹⁵⁷⁸ Perinnöllisyyden ymmärtäminen alkoi näkyä kantakirjatarjoissa myös Suomessa.¹⁵⁷⁹ Koska työ oli alussa, vuonna 1908 kantakirjanäyttelyissä ”esitettyissä oriissa on kyllä ollut useita miellyttäviä, joista voi olla toiveita rodun-parantajina, mutta olisi liian uskallettua vielä mainita jotain ”matadooreina”, syystä ettei niiden jälkeläisiä vielä tunneta kylliksi, eikä siis voida sanoa miten varmoja ne ovat siittäjinä.”¹⁵⁸⁰

Vuonna 1909 Valter A. Brotherus tiivisti prosessin, jonka suomalainen hevosjalostus oli kahden vuosikymmenen aikana läpikäynyt osana kotieläinjalostuksen murrosta:

Onhan meillä Suomessa viime vuosina ”hevoshenki” ollut yhä vaan kohoamaan päin. Nopeasti edistynyt maanviljelyksemme asettaa voimamoottoreihinsa, hevosiansa nähden yhä suurempia vaatimuksia ja on siis luonnollisesti asianhaarojen pakostakin pannut asiaa harrastavat, jopa harrastamattomiakin liikkeelle, toimiin hevosiasiamme paremmille jäljille saattamiseksi. Eikä työ, joka täten on tehty, ole tulokseton ollutkaan. Päinvastoin. Onhan meillä jo alulla monta hyvää asiaa, joista ennen muita mainittakoon kantakirja suomenrotuisia hevosia varten. Sen siunaustatuottava vaikutus on ollut silminnähävä ja tuntuva, tahtoisinpa sanoa siitä päivästä lähtien, jolloin se on voimaan astunut. Ikävänä tosiseikkana on toiselta puolen mainittava siitä työtä hidastuttavasta erimielisyydestä, mikä meillä on vallinnut eräissä hevosasiaamme koskevilla kysymyksissä, kuten yleensä kaikissa muissakin kysymyksissä, koskivatpa ne mitä taloudellisia edistyspyrintöjä tahansa.

¹⁵⁷⁶ *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907, 1909, 118; Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908, 1910, 128.*

¹⁵⁷⁷ Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 2, passim; Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 42/1909, 4, passim. Hevosen työhön sopivuuden näkökulmasta luonne oli tärkeä, mutta Pesonen on verrannut kantakirjahevosen luonnevaatimuksia Runebergin suomalaisen soturin ja kansanmiehen ihannekuviin. Vrt. Pesonen 2007, 35.

¹⁵⁷⁸ Ojala 1996, 68.

¹⁵⁷⁹ Kuten eläinjalostuksessa kansainvälisesti puhtaan rodun jalostusteorian myötä. Ks. esim. Derry 2006, 232–234; Theunissen 2008, 653–666; Toivio 2014, 104–105; Miettinen & Toivio 2016, 189–192.

¹⁵⁸⁰ *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908, 1910, 123.*

Kaikista erimielisyyksistä ja muista kehitystä hidastuttavista seikoista huolimatta on hevoskasvatuksemme kuitenkin kieltämättä aivan viimeisinä vuosina aimo askelin edistynyt. Olemme nimittäin kuitenkin puhdassiitoksesta olleet yksimieliset, ja, mikä on hyvin tärkeätä, ollaan poikkeuksia lukuunottamatta eri seuduilla oltu oloihin soveltuvasta tyyppistä selvillä; ja tämä tyyppi puolestaan, joskin luonnollisesti eri seuduilla vähän erilainen, on kuitenkin verrattain puhdas, eikä se siis ole rikkonut niitä periaatteitamme vastaan, joita siitokessamme olemme tahtoneet noudattaa. Kun tähän vielä lisäämme, että hyvien, tyyppillisten siitoshevosten hinnat sangen paljon ovat nousseet, voimme ymmärtää, että käytännöllisillä hevoskasvattajilla näinä riitavuosinakin on ollut pohja, jolla työskennellä, ja että olot heille käytännössä itse asiassa ovat olleet entistä suotuisimmat. [...] ¹⁵⁸¹

Kantakirjanpito nähtiin yhä valmistavana. ¹⁵⁸² Maanviljelyshallitus oli aikonut julkaista kantakirjan talvella 1909. ¹⁵⁸³ Axel Alfthan ei pitänyt virallisen suomalaisen hevosrodun kantakirjan julkaisua mahdollisena. Jotta hevoskasvattajilla oli kantakirjaoriiluettelo ja sukutietoja voitiin helpommin korjata, vuonna 1909 Maanviljelyshallituksen tiedonantoja-sarjassa julkaistiin Alfthanin toimittama *Luettelo oriista, jotka vuosina 1907 ja 1908 ovat joko ehdollisesti tai ilman ehtoja hyväksytyt kantakirjaan suomenrotuisista oriista*. Polveutumistiedot perustuivat omistajien ilmoituksiin, joita Alfthan täydensi Turun Hippoksen kantakirjasta, *Tilastollisista tauluista* ja *Ravisportin kalenterista*. Varsinainen kantakirja julkaistiin, kun hevostietoja voitiin pitää varmoina ja ulkomaisista hevosista polveutuvat oriit oli poistettu luettelosta. Alfthan pyysi oriista lisätietoja. ¹⁵⁸⁴ Vuosina 1909 ja 1910 Alfthan nimitti julkaisua luetteloksi oriista, jotka on merkitty kantakirjaan. ¹⁵⁸⁵ Vuonna 1913 hän piti kantakirjan julkaisua haastavana ja kiinnitti huomion oriiden ja tammojen polveutumistietojen puuttumiseen. ¹⁵⁸⁶ Ilmari Ojalan mukaan liittojen tammakantakirjojen painaminen alkoi samoihin aikoihin. ¹⁵⁸⁷ Alfthan ei pitänyt liittojen tammakantakirjoja varsinaisena, vaan valmistavana suomalaisen hevosen kantakirjana. Koko maan kantakirjan ongelmia ei ollut ratkaistu rotukantakirjan näkökulmasta. ¹⁵⁸⁸ Orijulkaisu painettiin kantakirja-nimellä vuonna 1920. ¹⁵⁸⁹

¹⁵⁸¹ Brotherus 1909, 81–82.

¹⁵⁸² Alfthan 1910, 58, 74–75; Alfthan 1911a, 37, 39. Ks. myös Ojala 1996, 64.

¹⁵⁸³ Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 4.

¹⁵⁸⁴ Alfthan 1909, 1–2; Talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 4.3.1909, 320–321, Ca:600, STOA, KA. Ks. myös Pesonen 2007, 35.

¹⁵⁸⁵ Alfthan 1911b.

¹⁵⁸⁶ Alfthan, Axel, Hevoshoidonnuvojan vuosikertomus 1913, Liite Axel Alfthanin kirjeeseen Mvh:lle 2.5.1914, Kansio 107, MvhkoA1, KA.

¹⁵⁸⁷ Ojala 2014, 42.

¹⁵⁸⁸ Alfthanin näkemyksiä tammakantakirjasta ja yleensä kantakirjan kehitystarpeista. Alfthan 1910, 58–59, passim.

¹⁵⁸⁹ Ojala 1996, 64.

Vuonna 1911 Lahdessa oli ensimmäinen yleinen kantakirjahevosnäyttely, jonka tavoite oli Ilmari Ojalan mukaan suomalaisen hevosen rotuleiman varmentaminen. Axel Alfthanin mukaan hevosissa oli ulkomaisen perimän vaikutuksia, mutta eri puolilla maata oli kohtalaisesti onnistuttu valitsemaan kantakirjahevoseita. Jalmari Meurmanin mukaan näyttely ei vahvistanut suomalaisen hevosen rotuleimaa, mihin Ojala näkee vaikuttaneen Alfthanin ja Meurmanin mahdolliset ristiriidat. Lennart Porthan myönsi liittojen kantakirjalautakuntien työn epätasaisuuden, koska sen jäsenet olivat tottuneet paikalliseen hevosyyppiin, eivätkä sisäistäneet aluksi suomalaista yleistyppiä. Tästä huolimatta Alfthan myöhemmin korosti Lahden osoittaneen liittojen ymmärtäneen jalostussuunnan yhtenevästi.¹⁵⁹⁰ Vuonna 1910 Itä-Karjalan Hevosjalostusyhdistysten Liiton puheenjohtaja Kaarlo Gummerus totesi tavoitteen ymmärretyn paikallistasolla: ”[...] meidän on – jos aiomme tässä jalostustyössä mukana olla – pyrittävä etukädessä siihen, että Itä-Karjalan hevosaines puhdistuisi sopimattomien ulkolaisten rotujen sekoituksista, muodostuisi tasaisesti keskenään yhdenkaltaiseksi hyväksi ja rotupuhtaaksi maanviljelyshevoseksi.”¹⁵⁹¹ Porthanin mukaan ”[k]okonaisvaikutus Lahden näyttelystä meidän hevoskantaamme nähden lienee kumminkin tullut huomattavasti eheämpi kuin Kuopion yleisestä näyttelystä v. 1906. Siis kuitenkin on päästy jommoinkin askel eteenpäin! [...]”¹⁵⁹²

Valtion kantakirjan ensimmäisinä vuosina Valter A. Brotheruksen ja Axel Alfthanin mukaan kantakirjaan perustuva hevosjalostus oli vasta alussa.¹⁵⁹³ Sen periaatteiden seuraaminen valtakunnallisesti yhtenäisesti oli alussa, kuten jalostuksen perusteet muuttaneella kantakirjalajostuksella saavutettava suomalaisen hevosrodun yhtenäisyys. Ilmari Ojala on huomannut liittojen epäyhtenäisen käsityksen suomalaisen hevosen rotuleimasta, ja valtio toteutti keskustellun yhtenäisen tammakantakirjan vuonna 1918.¹⁵⁹⁴ Valtion kantakirja oli menestynyt suomalaisen hevosrodun määrittämisessä ja jalostuksen perustana Suomessa. Hevosjalostuksen modernisaatio oli siirretty käytäntöön koko maassa. Vaikka kantakirjan valtakunnallisen läpimurron ja rotumääritelmän myötä suomalaisen hevosrodun synty oli saavutettu, pysyvä ja yhtenäinen rotu syntyi vasta näistä lähtökohdista toteutettavalla jalostuksella. Myös aikalaiset olivat huomanneet, että suomalainen maataishevonen muotoutui roduksi vasta uudella jalostusmenetelmällä. Eläinkannan muuntumiseen roduksi kului useita sukupolvia, ennen kuin eläinten rakenne ja periyttämiskyky vakiintuivat.¹⁵⁹⁵

1590 Ojala 2014, 113–119.

1591 Lainaus Ojala 2014, 97 mukaan.

1592 Lainaus Ojala 2014, 119 mukaan. Kuopion näyttelyssä Alfthan oli katsonut tyyppikäsytymyksen epävarmaksi. Linna 1907, 437–438, 363–364.

1593 Brotherus 1909, 44; *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*, 1910, 123–124.

1594 Ojala 2014, 124–125; Ojala 1996, 68–69. Myös Mahlamäki 2003, 18. Kantakirjan kehityksestä ja arvostelun laajentumisesta suoritukseen. Ks. esim. Ojala 2014, 123–140. Tieteessä eläinjalostuksen painoa alettiin siirtää suvusta myös jälkeläisten testaukseen. Ks. Miettinen & Toivio 2016, 201, 205. Vuonna 1917 hevosasiantuntijat totesivat Suomessa perinnöllisyyden olevan hämärässä, mutta tutkimusten avanneen uusia urala jalostukseen. Alfthan & Gummerus 1917, 125.

1595 Nyberg, A., ”Nykyinen suunta karjanjalostuksessa edellisiin verrattuna”, *Maamies* 2/1906, 25.

Jatkumo innovaation läpimurron mahdollistajana

Axel Alfthanin hevosalan johtoasema ajoittui kantakirjan valtakunnalliseen läpimurtoon, jota hän johti edustaen uutta hevosmiessukupolvea. Alfthan oli maanviljelyskoulun opettajana, voinvienti liikkeen johtajana ja pankinjohtajana ollut sivussa kantakirjan pioneerivaiheesta. Hän oli vaikuttanut arvostettuna hevosalan johtajana Itä-Suomessa, kun innovaation pioneerivaihe sijoittui Uudellemaalle, Hämeeseen ja Varsinais-Suomeen.¹⁵⁹⁶ Kantakirjan valtakunnallisessa läpimurrossa Alfthan korosti metodin ainutlaatuisuutta ja järjestelmän uutuutta Suomessa.

Axel Alfthan valmisteli kantakirjaa kuin uudelta pohjalta ja ikään kuin keksi sen uudeleen, vaikka aiemmat kantakirjat eivät olleet hänelle täysin vieraita. Osoitin jatkumon Ernst Fabritiuksen hevoshoidon neuvojan kauden valtion kantakirjan lainvalmistelusta sen läpimurtoon Alfthanin kaudella.¹⁵⁹⁷ Lisäksi Alfthanilla oli käytössään edeltäjiensä arkisto, joka sisälsi esimerkiksi tietoja valtion kantakirjanäyttelyistä vuodelta 1899.¹⁵⁹⁸ Alfthan oli vuonna 1901 myös tiedustellut Jalmari Meurmanilta Fabritiuksen valtion kantakirjaehdotusta sekä kantakirjan olemassaoloa ja sen kaikkia tietoja, koska hänellä ei ollut varmuutta valtion kantakirjan toteutumisesta.¹⁵⁹⁹ Alfthan tokaisi: ”[e]ihän se toki liene mikään valtion salaisuus vaikka Joensuulaisille ei sitä ole näytetty eikä kerrottu.”¹⁶⁰⁰ Vuonna 1910 Alfthan tulkitsi, että kantakirjaa oli kokeiltu Fabritiuksen ehdotuksesta hevosnomistajien ilmoitusten perusteella, mutta se ei ollut johtanut tulokseen.¹⁶⁰¹

Axel Alfthan ei tuntenut aiempien kantakirjojen kaikkia vaiheita ja laajuutta, eikä hän katsonut edeltävää kantakirjatyötä yhtä merkittäväksi kuin nyt luotavaa järjestelmää. Alfthan uskoi, etteivät varat olleet riittäneet valtion kantakirjaan, ja vain siitosyhdistykset olivat aloittaneet alueillaan sukurekisterin.¹⁶⁰² Hän totesi kantakirjaoriiden alustavassa luettelossa vuonna 1909: ”[m]eillä, kuten tunnettu, ei ole aikaisemmin pidetty kantakirjoja hevosista – lukuun ottamatta mitä eräät Hippos yhdistykset olivat alulle panneet – ja itse siitos suunnastakin on ollut erimielisyyttä niinkuin siitosperiaatteistakin.”¹⁶⁰³ Alfthan oli kyllä ollut näyttelyissä, joissa hevosia otettiin maanviljelysseuran kantakirjaan tai arvioitiin Hippos-yhdistysten kantakirjahevosiä.¹⁶⁰⁴ Keväällä 1907 Alfthan huomautti Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran aloittaneen kantarekisterin maanvilje-

1596 Mattsson 1942, 12.

1597 Ks. luku 4.1.1; luku 4.2.1; luku 4.2.2.

1598 Ks. erityisesti hevoshoidon neuvojan arkiston vuotta 1899 koskevat asiakirjat. Eb:4, HhnA, KA.

1599 Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 22.4.1901, Eb:6, HhnA, KA; Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1600 Axel Alfthanin kirje Jalmari Meurmanille 23.5.1901, Eb:6, HhnA, KA.

1601 Alfthan 1910, 9.

1602 Alfthan 1911a, 28.

1603 Alfthan 1909, 1. Alfthan oli aiemminkin korostanut järjestelmän ensikertaisuutta Suomen hevosjalostuksessa. Ks. myös esim. Aan [Alfthan] 1901, 22.

1604 Ks. esim. *Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901, Katalog – Luettelo*, 1901, 4; Linna 1907, 435–439.

lyyn sopivista siitoseläimistä, mutta vasta Uudenmaan Hippoksesta alkoi järjestelmällinen hevosjalostustyö.¹⁶⁰⁵ Hän antoi hiukan enemmän arvoa aiemmille Hippos-kantakirjoille kuin valtion tai maanviljelysseuran kantakirjalle. Suhtautumisessa saattoi olla kyse hevosalan johtohenkilöiden ristiriidoista. Aiempien kantakirjojen unohtaminen sen valtakunnallisessa läpimurrossa selittää edeltäneiden vaiheiden täyttä tai osittaista tuntemattomuutta yleisessä käsityksessä suomalaisen hevosrodun historiasta.¹⁶⁰⁶

Osoitin kantakirjan valtakunnallista läpimurtoa edeltäneiden kantakirjojen olemassaolon ja laajuuden sekä niiden merkityksen innovaation siirrossa Suomen hevosjalostuksen perustaksi. Valtion kantakirja suomalaiselle hevosrodulle ei syntynyt tyhjästä, vaan pitkän prosessin seurauksena, missä on yhtenevyys innovaation leviämisteorioihin.¹⁶⁰⁷ Vaikka myöhempi suomalaisen hevosrodun historiakäsitys ei sitä tunne, kantakirjan kolmen vaiheen – innovaation Suomeen saapumisen, järjestelmän rakentumisen ja valtakunnallisen läpimurron – ja eri kantakirjahankkeiden välillä oli jatkumo innovaation vaiheittaisesta leviämisestä huolimatta. Innovaattorien ja rakentumisen vaiheet ja niiden suomalaisen hevosen kantakirjat – Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran, valtion ja Hippos-yhdistysten – mahdollistivat järjestelmän valtakunnallisen läpimurron suomalaisen hevosen jalostuksessa. Tavoitteena oli alusta alkaen suomalaisen hevosrodun kehitys puhtaan siitoksen periaatteella.¹⁶⁰⁸ Valtion kantakirjan vaatimuksissa oli yhtenevyyttä sitä edeltäneisiin kantakirjoihin ja innovaattorien ajan jalostustavoitteisiin.¹⁶⁰⁹ Samat tekijät olivat määrittäneet innovaation käyttöönoton ja leviämisen kaikkia vaiheita ja siten koko suomalaisen hevosen kantakirjan institutionalisoitumisprosessia. Lisäksi valtakunnallisen läpimurron aikana kiisteltiin yhä kysymyksistä, jotka olivat olleet ajankohtaisia innovaation alkuvaiheessa.

Jatkumo näkyi myös kantakirjahevosissa. Valtion kantakirjaan otettiin esimerkiksi Jokioisten tilain osakeyhtiön oriit Juntta ja Sampo, jotka olivat Tammelan Hippoksen kantakirjassa.¹⁶¹⁰ Valtion orikantakirjaan merkittiin turkulaisen J. A. Tuomisen Hei-Taavetti,

1605 *Nylands och Tavastehus läns Landtbruksällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 54.

1606 Joitakin viitteitä varjoon jääneistä hankkeista on, mutta ne eivät ole nousseet suomalaisen hevosen historiakuvaan. Esimerkiksi *Suomalaisia kantakirjaoiriita* -teos tuntee Ernst Fabritiuksen kaudella yritetyn kantakirjaa. Sihvola 1946, 14.

1607 Ks. Rogers 2003a; Hölttä 1982.

1608 Ks. esim. Hevosystävien-yhdistys Turussa, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 29.

1609 Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta, *Asetuskokoelma* N:o 31/1907, 1–2; 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi, *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905, 29. Vrt. esim. Hevosystävien-yhdistys Turussa, ”Ohjeita hevosten tarkastamiseen ”Suomalaisen Hevosrodun Kantakirjaa” varten”, Suomalaisen hevosen kasvattajille, omistajille ja ystäville, Turku 1892, 3–4, Asiakirjat 1895/33, UHlMA, KA; ”Uudenmaan ja Hämeen läänien siitokseen sopivien hevosten rotukirjan säännöt”, Liite L., teoksessa Jernström 1897, 30.

1610 Alfthan 1909, 35, 38; Tammelan Hippos’en kantakirja, 39, 104, MA.

joka oli Turun Hippoksen kantakirjassa.¹⁶¹¹ Esimerkiksi Suomen ensimmäinen kantakirjahevonen, Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan Wiesti-tamma jätti jälkeläisiä muun muassa valtion kantakirjaoriista Rokki ja Hauska. Lisäksi Wiestistä polveutuvia hevosia otettiin Hämeen läänin hevosjalostusliiton tammakantakirjaan ja valtion kantakirjaan.¹⁶¹² Wiesti osoitti esimerkinomaisesti kantakirjojen jatkuvuuden jalostusjärjestelmän lisäksi yksittäisten hevosten ja hevossukujen sekä uusien hevoskukupolvien kautta. Koska valtion kantakirjaoriiden suvuissa oli useita *Tilastollisiin tauluihin* merkityjä hevosia, jatkumo ulottui kantakirjan esiasteeseen ja hevosten rekisteröinnin alkuun saakka.¹⁶¹³

Vaikka innovaation leviämisen seurauksena yksittäinen toimija ei ollut valtakunnallisen läpimurron aikaan yhtä ratkaisevassa asemassa kuin innovaattoreiden ja järjestelmän rakentumisen aikaan, yksilön merkitys ja piirien pienuus ilmenivät innovaation käyttöönoton ja leviämisen kaikissa vaiheissa. Kantakirjan siirto hevosjalostuksen perustaksi vaati enemmän kuin yhden sukupolven työn, mutta jatkumo näkyi hevosvaikuttajissa, joista osa oli mukana koko prosessin ajan. Valtakunnallisen kantakirjan läpimurron keskeisimmän toimijan, Axel Alfthanin verkosto oli tärkeä. Siihen kuului kantakirjan viimeistelijöinä samoja vaikuttajia kuin kantakirjan pioneerivaiheessa. Esimerkiksi Axel Wahren oli toiminut Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran ja Tammelan Hippoksen kantakirjoissa, ja hänen hevosiaan oli ollut muissa Hippos-kantakirjoissa. Wahrenin palattua Suomeen maanviljelysseuran kantakirja oli kaatunut, eikä Matkun kartanon myynnin jälkeen hänellä ollut sidoksia Tammelan Hippokseen. Wahrenilla ei ollut mahdollisuutta hevoskasvatukseen samassa laajuudessa kuin ennen, eikä hänellä ollut hevosia valtion orikantakirjassa sen ensimmäisinä vuosina.¹⁶¹⁴ Uusi vaikuttamisen paikka löytyi valtion kantakirjan läpimurtoon johtaneista toimista. Myös Ludvig Fabritius oli niissä mukana, mutta apulaishevoshoidonneuvoja Wahren oli teorian lisäksi mukana kantakirjauksessa arvostelulautakunnan varapuheenjohtajana.¹⁶¹⁵ Lisäksi toimijoiden aiempi kantakirjakokemus saattoi nousta paikallisesti tärkeäksi,¹⁶¹⁶ jotta hanke saatiin otettua käyttöön valtakunnallisesti.

Hevosnomistajien kantakirjajalostuksen jatkumon lisäksi aiemmat kantakirjat uuden tiedon levittäjinä nopeuttivat valtakunnallisen kantakirjan läpimurtoa. Aate ei ollut he-

1611 Alfthan 1909, 35; Fabritius, L. 1907a, 26.

1612 Wiestillä oli tärkeä merkitys myös paikallisessa hevoskasvatuksessa. Toivio 2012, 16–17, 20–21; Alfthan 1909, 56.

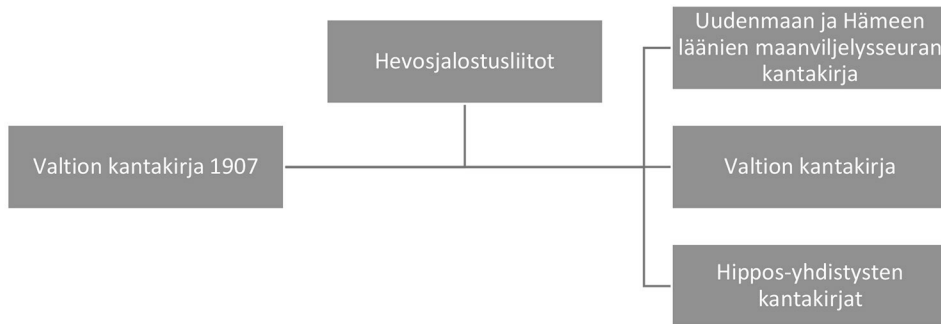
1613 Ks. esim. Alfthan 1909, 40, 50.

1614 Alfthan 1909, 10–16. Vuonna 1906 hänen kotipaikkansa oli Helsinki. Fabritius, L. 1907c, 15.

1615 *Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*, 1909, 118.

1616 Tammakantakirjaa oli toteuttamassa esimerkiksi Uudellamaalla osin samoja paikallisia vaikuttajia, jotka olivat olleet mukana aiemmissa hankkeissa. Uudenmaan hevosjalostusliiton perustamisessa oli mukana Ernst Fabritiuksen poika, agronomi E. J. Fabritius. *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1908*, 1909, 153, 217; *Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*, 1908, 76.

vosenomistajille uusi, ja osa heistä oli jo ottanut kantakirjan osaksi hevoskasvatustaan. Syksyllä 1907 ja vuonna 1908 valtion kantakirjaoriiden omistajissa oli henkilöitä, joiden hevosia oli merkitty erityisesti Hippos-yhdistysten sekä Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjaan, ja jotka olivat olleet mukana näiden yhdistysten toiminnassa. Lisäksi useita valtion kantakirjaoriita oli Hippos-yhdistysten omistuksessa.¹⁶¹⁷

Kuvio 16. Jatkumo suomalaisen hevosen kantakirjan valtakunnallisen läpimurron ja innovaation Suomeen saapumisesta alkaneen institutionalisoitumisprosessin välillä.

Prosessin edetessä yksilön rinnalla hankkeen laajemmat toimintapiirit olivat vahvistuneet. Jatkumo näkyi itse kantakirjatoimijoissa, kun maanviljelys- ja hevosseurat valjastettiin valtion kantakirjaan (ks. kuvio 15 ja kuvio 16). Tammakantakirjaa ylläpitivät hevosjalostusliitot, jotka koostuivat osin kantakirjaa aiemmin pitäneistä yhdistyksistä. Kuvion 16 mukaisesti kaikkien innovaation leviämiseen osallistuneiden tahojen aiempi kokemus viimeisteli kantakirjan valtakunnallisen läpimurron, joka perustui eri tahojen yhteistyöhön. Vuonna 1893 aloitettu työ uuden metodin siirtämiseksi Suomen hevosjalostuksen perustaksi huipentui koko maan valtion kantakirjan läpimurtoon vuonna 1907. Kantakirjan lä-

1617 Alfthan 1909, 10–16. Vrt. esim. *Hevossiitosyhdistys Uudenmaan Hippoksen kalenteri ja kantakirja 1897–1906*, Helsinki 1906, 16–25, Kansio 117, PpKH, KK; Tammelan Hippos'en kantakirja, 3–7, MA; Höijer, Allan, *Kertomus hevoskasvatussyhdistyksen "Tammelan Hippos" toiminnasta vuosina 1898–1901*, Helsinki 1903, 7–16, Kansio 117, PpKH, KK; Fabritius, L. 1901a, 106–109; Fabritius, L. 1902, 10–16; Fabritius, L. 1905, 10–16, 68–71, 153–159; Fabritius, L. 1907a, 25–31; Fabritius, L. 1907c, 33–39; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 3/1893, 53–55; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1893, 141–143; "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 10/1893, 160; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 2/1894, 37; "Nylands o. T:hus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1894, 75; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 9/1894, 154–156; J. J., "Nylands och Tavastehus läns stambok för till afvel lämpliga arbetshästar", *Biet* 4/1895, 74–76; "Förteckning öfver de vid hästutställningarna i Forssa o. s. v.", *Biet* 11/1895, 151; Ilmoitusseteli/ Anmälningsedel nro 1–123, 127, 131–133 & 136–144, Asiakirjat 1895/33, UHImA, KA; *Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896, Näyttelyjen ja näytteiden luettelo*, 1896, 12–13; Riihimäki 1897, Asiakirjat 1897, UHImA, KA; Leistén, Oskar 1.7.1898, Prislista för hästar, Asiakirjat 1898, UHImA, KA; J. J., "Hästutställningen å Hyvinge", *Landbrukaren* 16/1899, 152.

hes 15 vuoden valmistelu johti hevosjalostuksen institutionalisoitumiseen, ja innovaatiosta muodostui hevosjalostuksen perusta Suomessa.

Kantakirjassa konkretisoitui hevosjalostuksen modernisaatio, jonka osoitin suomalaisen hevoskanonin kantakirjainnovaation institutionalisointiprosessin kautta. Kyse oli totaalista murroksesta sattumanvaraisesta hevoskasvatuksesta suunnitelmalliseen rodunjalostukseen. Kantakirja oli keino jalostaa suomalaista hevosta omana rotuna. Sen syntyprosessi oli pitkä ja vallitsevaa yleistä käsitystä monivaiheisempi.¹⁶¹⁸ Modernisaation seurauksena suomalainen hevosrotu oli syntynyt muodossa, miten eläinrodut nykyään ymmärretään.¹⁶¹⁹ Vuonna 1907 suomalainen hevosrotu oli määritelty valtakunnallisesti laissa ja sen jalostamiseksi tarkoitettu kantakirja oli otettu käyttöön koko Suomen alueella. Kotieläinjalostuksen kansainvälisen murroksen seurauksena muodostettu suomalainen maatiaishevosrotu nimettiin myöhemmin *suomenhevoseksi*.

1618 Pesonen arvioi rodun synnyn nopeaksi, mitä se muutoksen merkittävyyden näkökulmasta oli. Pesonen 2007, 34.

1619 Rodun käsitteen synnystä kansainvälisesti. Ks. esim. Theunissen 2012, 200–207; Ritvo 1987, 64–66, 93–96, 107–108; Ritvo 1986, 227–253; Ritvo 2010, 132–174.

5 Suomalaisen maatiaishevosrodun synty osa kotieläinjalostuksen kansainvälistä modernisaatiota

Selvitin suomalaisen hevosen kantakirjan kolmivaiheisen institutionalisoitumisprosessin (1893–1907), jonka kautta osoitin suomalaisen hevosenrodun ja nykyään seurattavien eläinjalostusperiaatteiden synnyn. Koska kyse oli kansainvälisesti ajankohtaisesta ilmiöstä, analysoin samalla puhtaan rodun jalostusteorian käänteentekevää merkitystä kotieläinten jalostukseen Euroopassa 1800-luvulla. Rodunjalostuskäännöksi oli jalostusideologisesta näkökulmasta mittava. Kantakirja merkitsi kotieläinten jalostushistorian merkittävintä murrosta, ja innovaation käyttöönotto muutti jalostuksen perusteet totaalisesti. Murroksessa oli kyse yleisestä kotieläinjalostuksen modernisaatiosta, ja myös kasvinjalostuksessa vallitsi noususuhdanne. Myös Suomessa modernin kotieläinjalostuksen keskeiset käsitteet, rotu ja kantakirja otettiin käyttöön hevosia laajemmin.

”The animal turn”

Eläinhistorian uranuurtaja Harriet Ritvo oli kohdannut 1980-luvun alussa hämmästyttäviä tutkimuksia viktoriaanisen Englannin eläimistä. Eläinten vakavasti ottaminen historiallisina subjekteina nähtiin sekä poikkeuksellisenä että omalaatuena. Eläimiä on kyllä sivuttu historiantutkimuksessa, mutta ne eivät ole olleet tutkimuksen keskipisteenä. Eläinten merkitystä ihmiselle on selitetty varhaisista metsästäjä–keräilijä-kulttuureista lähtien, eläimet ovat olleet osa maatalouden historiaa, ja erityisesti ympäristöhistorioitsijat ovat olleet kiinnostuneita eläimistä. Kansainvälisesti eläimet ovat alkaneet yleistyä humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa 1980-luvulta alkaen. Käänteen seurauksena yhteiskuntatieteellinen ja kulttuurinen eläintutkimus on sittemmin institutionalisoitunut omaksi tieteenalaksi (Human–Animal Studies). Ritvo alkoi käyttää ”The animal

turn” -termiä kuvaamaan tutkimuksen kiinnostusta eläimiin 2000-luvun alkupuolelta alkaen.¹⁶²⁰ Tutkimuksen laaja eläinkäänne on levinnyt myös osaksi historian tutkimusta.¹⁶²¹

Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen eläintutkimus on ollut kovassa nousussa Suomessa 2000-luvulla. Eläimiin liittyvät kysymykset ovat alkaneet muotoutua omaksi tutkimuskohteeksi, ja eläimet ovat tutkimusalan institutionalisoitumassa myös Suomessa. Eläintutkimuksessa ollaan kiinnostuneita monitieteisesti eläimen ja ihmisen suhteesta, minkä taustalla ovat muuttuneet käsitykset eläinten asemasta. Eläimen ja ihmisen suhteen muutoksen lisäksi teeman ajankohtaisuuteen on vaikuttanut eläinkäsityksen politisoituminen. Eläintutkimukselle on yhteiskunnallista tilausta.¹⁶²² Vaikka eläinkäänne murtaa uutta maata, eläimiin liittyviä kysymyksiä on yhä ratkaisematta.¹⁶²³ Yleisesti 2000-luvun historian tutkimuksen eläinkäännettä ovat edesauttaneet juuri eläimiä koskeva julkinen keskustelu sekä tutkimuksen uudet virtaukset. Taina Syrjämää ja Tuomas Räsänen kytkivät eläinkäänneen osaksi tutkimuksen monipuolistumista uuden näkökulman avaajana ja eläinhistorian osaksi tutkimusagendojen laajentumista yhä uusien toimijoiden saadessa näkyvyyttä.¹⁶²⁴

Harriet Ritvon mukaan historioitsijoiden kiinnostus on kääntynyt merkittävästi viime vuosikymmeninä ja eläimet ovat pääsemässä historian tutkimuksen marginaalista kohti valtavirtaa. Samalla niiden tutkimus on lisääntynyt laadullisesti. Esimerkiksi maataloushistoriassa ei tyydytä eläinten lukumääriin, ja eläimiä tutkitaan myös yksilöinä tai niiden ryhmänä. Vaikka eläimet ovat yhä suosituimpia humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla ja ovat nousemassa sivuosasta tutkimuskohteeksi, ne eivät ole minkään tieteenalan kovimmassa ytimessä. Ritvon mukaan eläintutkimuksen voima piilee sen asemassa tutkimuksen marginaalissa ja tieteenalojen rajapinnoilla. Eläimen ja ihmisen vuorovaikutuksen tarkastelu antaa mahdollisuuden uusiin tutkimusaiheisiin, ja niiden marginaalisuus tarjoaa mahdollisuuden haastaa aiempia olettamuksia. Uusien näkökulmien kautta avautuu mahdollisuus vanhojen kysymysten uusiin tulkintoihin ja vastauksia laajempiin kysymyksiin.¹⁶²⁵ Eläinten tutkimisen kautta voidaan siten tarkentaa historiassa aiemmin käsitellyjä teemoja, mutta luoda myös kokonaan uusia tutkimuskysymyksiä. Suomessa Taina Syrjämää ja Tuomas Räsänen ovat nostaneet tärkeäksi tulokulmaksi eläinten toimijuuden vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Eläinten toimijuus -suuntaus perustuu näkökulmaan historian vaillinaisesta ymmärtämisestä ilman eläinten aktiivista osuutta historiaa muokkaavana voimana.¹⁶²⁶ Eläinhistorian uusimman tutkimussuuntauksen rinnalle Suomessa

1620 Ritvo 2004, 204–206; Ritvo 2007, 118–122; Ritvo 2010, 1–3, 10–11.

1621 Ks. esim. Syrjämää & Räsänen 2018, 45–49.

1622 Ks. esim. Kaarlenkaski & Ung-Lanki 2013, 7–12; Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura, ”Seura”, <https://elaintutkimus.wordpress.com/>, luettu 28.11.2017.

1623 Ritvo 2010, 2, 11; Ritvo 2004, 205–206.

1624 Syrjämää & Räsänen 2018, 45, 47–48.

1625 Ritvo 2007, 118–122; Ritvo 2010, 1–3, 10–11; Ritvo 2004, 205–206.

1626 Syrjämää & Räsänen 2018, 45–48.

tarvitaan kuitenkin yhä eläimiä koskevaa perustutkimusta vuosikymmenten tutkimuksellisen kiinnostuksen puuttuttua. Riittävä kotieläinhistorian perustutkimus myös edesauttaa tutkimusteemojen laajentamista Suomessa uusiin tulokulmiin. Jalostushistorian perustutkimukseni suomalaisen hevosrodun synnystä pyrkii omalta osaltaan paikkaamaan tätä kotieläinhistorian tutkimuksen aukkoa.

Tutkimukseni tuo suomalaiseen historian tutkimukseen näkökulman, joka on näkynyt pitkään ja laajasti kansainvälisessä kotieläinhistoriantutkimuksessa. Työ kytkeytyy vahvasti osaksi kansainvälistä jalostushistorian tutkimusta.¹⁶²⁷ Tutkimuskohteena eläinjalostus ei koske pelkästään eläimiä, ja teema tarjoaa mahdollisuuden tutkia useita laajoja prosesseja. Jalostuskysymys liittyy niin tieteen kehitykseen, maatalouden tehostamiseen, yhteiskunnan modernisaatioon, hallinnon kehitykseen kuin järjestötoiminnan nousuun. Aiheella on siten laaja merkitys talous-, sosiaali-, yhteiskunta-, kulttuuri- ja ympäristöhistorian näkökulmista sekä yhtymäkohtia tieteen historiaan. Teema kattaa niin maa- ja metsätalouden sekä liikenteen kuin innovaatioiden ja tekniikan historiaa. Lisäksi siinä näkyy henkilöhistorian ohella järjestö- ja hallintohistorian vuorovaikutus. Jalostushistoria tarjoaa siten uusia näkökulmia useille historianaloille Suomessa. Tämä edellyttää ymmärrystä, että eläinten historia ei ole irrallinen osa ihmisen historiaa, eikä sitä voi sellaisenaan tulkita. Tämän osoittaa jo pelkästään hevosen historiallinen merkitys liikenteen sekä maa- ja metsätalouden teknisessä järjestelmässä. Ihmisen ja hevosen suhde perustui yhteiseen työntekoon ja tiiviiseen yhdessä elämiseen.¹⁶²⁸ Onkin todettu, että ihmisen on ollut opittava ymmärtämään eläimistä eniten juuri hevosta tehdäkseen töitä sen kanssa.¹⁶²⁹ Tämä oli kuitenkin vain osa siitä laajasta merkityksestä, joka hevosella ja kotieläimillä kokonaisuudessaan oli ihmiselle 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.¹⁶³⁰ Lisäksi esimerkiksi hevosella ja ihmisellä on myös ajallisesti pitkä yhteinen historia. Koska eläinten merkitys ja asema yhteiskunnassa ovat alati muuttuvia ajassa ja paikassa,¹⁶³¹ niiden ajallisten merkitysten selvittämiseen tarvitaan historian tutkimuksen metodeja historiallisten anakronismien välttämiseksi. Harriet Ritvo onkin varoittanut virheellisistä tulkinnoista, mikäli tulkintoja tehdään nykypäivän standardeista.¹⁶³²

1627 Kansainvälisesti kotieläinten historiaa on tutkittu paljon. Tutkimukseni tulee erityisen lähelle Derryn, Ritvon ja Theunissenin jalostushistoriaa käsitteleviä tutkimuksia. Ks. Derry 2015; Derry 2012; Derry 2006; Derry 2003; Ritvo 2010; Ritvo 1987; Ritvo 1986; Theunissen 2012; Theunissen 2008. Ks. tarkemmin luku 1.6.

1628 Ks. esim. Alftan 1911a, 18–19; Vilkuna 1958, 75; Kumpulainen 2007, 50; Leinonen 2013a, passim.; Solala 2017, 73. Työhevosajakaudella hevosen huomattava taloudellinen merkitys oli pitkälti hevosen ja ihmisen vuorovaikutuksen pohjana, mutta hevonen vaikutti sen kautta laajemminkin yksittäisen ihmisen elämään, kulttuuriin ja koko yhteiskuntaan. Vuorovaikutussuhteeseen vaikutti hyödyn ohella muita tekijöitä, kuten yhteistyön merkitys ja kiintymys. Solala 2020, 271–272, passim.

1629 Ks. laajemmin Swart 2010, 255–257, passim.; Pooley-Ebert 2015, 148–165. Ks. myös Solala 2020, 271.

1630 Esimerkiksi ihmisen ja lehmän suhteesta. Ks. Kaarlenkaski 2012; Kaarlenkaski 2016, 43–59.

1631 Myös Ritvo on viitannut tähän. Ks. esim. Ritvo 2007, 118–122.

1632 Ritvo 2010, 11.

Samanaikaisesti eläintutkimuksen akateemisen institutionalisoitumisen kanssa Suomessa nähdään merkkejä eläinten yleistymisestä tutkimuskohteena myös historianantutkimuksen marginaalista. Suomalaisessa historianantutkimuksessa on selviä viitteitä eläinten merkityksen ymmärtämisestä ja eläinlääkärin tarpeen havaitsemisesta. Käännös on osa kansainvälistä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen nousua, joka on näkynyt pitkään kansainvälisessä historianantutkimuksessa. Teeman ajankohtaistuminen suomalaisessa historianantutkimuksessa näkyy yksittäisinä julkaistuinä ja tekeillä olevina historianantutkimuksina sekä laajempina eläimiin kohdistuvina historian ja sen lähitieteiden hankkeina.¹⁶³³ Tutkimukseni kytkeytyykin ajankohtaiseen eläin keskusteluun tieteessä ja yleensä yhteiskunnassa. Se on osa kansallista ja kansainvälistä eläinhistoriallista keskustelua, jossa eläimiä on esitetty otettavaksi osaksi kaikkea historianantutkimusta.¹⁶³⁴ Tätä puolta eläinten merkittävä rooli ihmisen historiassa. Kansainvälisen käänteen mittavuuden perusteella eläinhistorian tutkimuksen voidaan odottaa olevan Suomessa vasta aluillaan. Työni on ensimmäinen hevosesta tehtävä historian väitöskirja Suomessa ja osa kotieläinhistorian esiinnousua tuoden eläimiä sivujuonteesta tutkimuksen keskiöön. Aikaisemmissa tutkimuksissani olen¹⁶³⁵ alustavasti käsitellyt suomalaisten maatiaiseläinten ja kansainvälisen kotieläinten jalostuksen murroksen välistä yhteyttä. Tässä tutkimuksessa selvitin koko laajuudessaan suomalaisen hevosenrodun synnyn sekä siinä – kuten rodunjalostuksessa yleisesti – keskeisen kantakirjan institutionalisoitumisprosessin suomalaisessa hevosenjalostuksessa.

Suomalainen maatiaishevonen säilyi jalostuksen murroksen seurauksena

Kotieläimiä oli jalostettu sattumanvaraisesti ulkomuotoon perustuen vuosisatojen ajan. Brittiläistä alkuperää oleva puhtaan rodun jalostusteoria lopetti eri eläinkantojen sekalaiset ja hallitsemattomat risteytykset ajaen jalostuksen historiansa suurimpaan murrokseen. 1700-luvulla aloitettu kotieläinten jalostusperiaatteiden kehitys huipentui 1800-luvulla kotieläinjalostuksen kansainväliseen murrokseen, joka muutti eläinjalostuksen perusteet. Jalostuseläinten valintaa alkoivat määrittää suku ja perinnölliset ominaisuudet. Sattumanvaraisuus väheni, ja uusi puhtaan rodun jalostusteoria merkitsi toiminnan tieteellistymistä ja teoretisoitumista. Jalostukseen alettiin saada mitattavia ohjenuoria ja periytymistä alettiin jossain määrin ymmärtää eläinjalostuksessa ennen perinnöllisyystieteen syntyä. Tieteen ja jalostuksen vuorovaikutus oli kaksisuuntainen, ja lopullisesti kotieläinten jalostuksen tieteellistyi perinnöllisyyden laaja ymmärrys. Kotieläinjalostuksen murrokseen kytkeytyi myös taloudellisia näkökulmia.¹⁶³⁶

1633 Eläimet suomalaisessa historianantutkimuksessa ja sen lähitieteissä. Ks. luku 1.6.

1634 Syrjämaa & Räsänen 2018, 48.

1635 Toivio 2014. Ks. myös Miettinen & Toivio 2016.

1636 Tässä alaluvussa esittämistäni kotieläinjalostuksen teoreettisista lähtökohdista ja käsitteistä. Ks. luku 1.1; luku 1.2.

Nykyisen kotieläintuotannon perusta luotiin määrittämällä jalostusperusteet, joita myöhemmät tieteen innovaatiot eivät ole sanottavasti horjuttaneet. Kotieläinjalostuksen modernisaatio vaikutti ratkaisevasti ihmisten ajatteluun eläinjalostuksesta. 1800-luvulla kotieläinjalostuksen keskipisteeseen nousseet rotu ja kantakirja ovat yhä nykyjalostuksen perusta. Puhtaan rodun jalostusteoria nosti eläinten luokittelun perustaksi rodun käsitteen sen modernissa merkityksessä. Rotua ei käsitetty enää sekalaiseksi eläinjoukoksi, vaan se alettiin mieltää tietyn lajin yhtenäiseksi eläinryhmäksi. Rotujen jalostus perustui rotumääritelmiin, ja puhtasrotuisille eläimille pidettiin kantakirjaa. 1800-luvulla nykyisiä eläinrotuja alettiin yleisesti jalostaa omina rotuina, joiden rotupuhtautta alettiin vaalia kantakirjajärjestelmällä. Nykyään eläinten rekisteröintiä pidetään tärkeänä jalostuksen, ruoantuotannon ja ylipäättään eläinyksilön tunnistamisen kannalta. Koska kotieläinten jalostus on myös ruokatalouden perusta, se voidaan nähdä yhtenä modernin yhteiskunnan perustana. Aiheeseen kytkeytyy monia ajankohtaisia kysymyksiä, kuten geenimanipulaation käyttö ruoantuotannossa tai eläinten rekisteröinnin yhteys bioturvallisuuteen.¹⁶³⁷

Puhtaan rodun jalostusteoria yleistyi Euroopassa 1800-luvun jälkipuolella, ja liike levisi sieltä myös Pohjois-Amerikkaan. Kotieläinjalostuksen murroskohdassa suomalaista hevosjalostusta ei voi pitää kansallisena liikkeenä. Kansainvälisen kotieläinjalostuksen modernisaation seurauksena puhtaan rodun jalostusteoria muutti hevosjalostuksen perusteet Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Rodunjalostus vietiin käytäntöön osana kansainvälistä kotieläinjalostusliikettä. Puhtaan rodun jalostusteorian mukaisesti suomalaista hevosta alettiin jalostaa omana rotuna, ja kansainväliset jalostusteoreettiset vaikutteet olivat lähtökohta suomalaisen hevosrodun synnylle. Uudessa teoriassa keskeinen kantakirjainnovaatio ja suomalaisen hevosrodun rotumääritelmä tieteellistyivät sattumanvaraisuuteen perustuneet hevoskannan parannusyritykset ja modernisoivat hevosjalostuksen Suomessa. Suomalaisen hevosrodun synty oli esimerkki eläinjalostuksen modernisaatiosta. Sillä oli laaja teoreettinen merkitys Suomen kotieläinjalostukselle. Teorioiden kansainvälinen murros oli lähtökohta nykyiselle kotieläinjalostukselle myös Suomessa.

Hevosrodun muodostaminen ei ollut ainutlaatuisia 1800-luvun jälkipuolen Euroopassa, ja aika oli oikea kotieläinjalostuksen modernisaatiolle myös Suomessa. Kansainvälisiin jalostusvaikutteisiin yhdistettiin kansalliset hevostarpeet, minkä seurauksena uuden jalostusteorian sovellus suomalaiseen hevosjalostukseen sai kansalliset erityispiirteensä. Ne määrittivät, miten puhtaan rodun jalostusteoriasta tuli hevosjalostuksen perusta Suomessa. Yleisesti huomio kohdistettiin ensin jaloina pidettyihin ja ihmisen toiminnan kautta muodostettuihin hevosrotuihin. Suomessa uusi jalostusteoreettinen huomio kohdistettiin alusta alkaen harvinaisesti ensimmäisenä ja pelkästään suomalaiseen maatiaishevoseen. Pohjoismaissa jalostuksen murrokseen vaikutti professori Victor Prosch, joka korosti pai-

¹⁶³⁷ Jalostukseen tai eläinten rekisteröintiin liittyvistä ajankohtaisista kysymyksistä. Ks. esim. Finlex, ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinjalostustoiminnasta annetun lain muuttamisesta”, HE 20/2018, <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180020>, luettu 5.5.2020; NordGen, ”Rodut ja kantakirjat”, <http://www.nordgen.org/index.php/fin/content/view/full/1862>, luettu 4.10.2016; Niemelä 2004b, 217; Raento 2016, 960–961.

kallisiin olosuhteisiin sopeutuneiden maataisrotujen arvoa. Osa alkuperäisistä maataiseläintyypeistä ehti kadota, ennen kuin ne otettiin järjestelmällisen jalostuksen kohteeksi. Kansainvälisesti Suomi oli yksi maataiseläinjalostuksen edelläkävijä.

Koska suomalaisen maataishevosen risteytykset muilla roduilla lopetettiin, sitä ei hävitetty sukupuuttoon. Alusta alkaen kantakirjalostuksen keskiössä se ei myöskään jäänyt muiden rotujen jalostuksen varjoon. Suomalaista hevosta alettiin jalostaa puhtaan rodun jalostusteorian periaatteilla ja siitä muodostettiin oma suomalainen hevosrotunsa. On toinen kysymys, oliko sitä määriteltäessä enää olemassa puhdasta suomalaista hevostyyppiä.¹⁶³⁸ Jalostusmetodien murroksessa myös Suomen olosuhteisiin sopeutunut maatais-
karja onnistuttiin pelastamaan,¹⁶³⁹ mutta suomalaiset maataissikatyyppit hävitettiin risteytyksellä sukupuuttoon.¹⁶⁴⁰ Aiemmat risteytysopit eivät kadonneet hetkessä, ja toisaalta esimerkiksi Taina Syrjämää on pitänyt ulkomaisten koirarotujen arvostusta luonnollisena 1890-luvun alussa.¹⁶⁴¹ Osoitin ratkaisevan kohdan suomalaisen hevosen säilymiselle nykypäivän suojelluksi alkuperäisroduksi. Nykyisen suomenhevosen – kuten myös erityisesti suomenkarjan sekä muiden maataiseläinrotujen – olemassaolon suojeltuna alkuperäisrotuna mahdollisesti eurooppalaisen puhtaan rodun jalostusteorian sovellus maataiseläimiin ja jalostuksen modernisaation toteutus niiden kautta 1800-luvun lopulla.

Luonnon ja eläinlajien monimuotoisuuden säilyttäminen on nähty pitkään ajankoh-
taisena kysymyksenä, johon myös suomalaiset alkuperäisrotut kytkeytyvät. Niiden säilyttämisen edelläkävijä Kalle Majjala korosti kotieläinten geneettisen monimuotoisuuden merkitystä jo 1960-luvulta alkaen.¹⁶⁴² Tutkimukseni liittyy eri tieteenalojen yhä ajankoh-
taisempaan keskusteluun alkuperäisroduista. Suomenhevosta ja muita suomalaisia alku-
peräisrotuja suojellaan kansallisilla ja kansainvälisillä säädöksillä.¹⁶⁴³ Useat tutkijat ovat huomanneet alkuperäisrotujen merkityksen eläingenivarojen ja maatalouden biodiver-
siteetin näkökulmista. Esimerkiksi Mervi Honkatukian mukaan alkuperäisroduilla on suojeluarvon lisäksi taloudellinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys. Maataisrotut ovat tärkeä osa sekä kulttuuriperintöä että eläinten geneettistä monimuotoisuutta, ja esimerkiksi Ulla Ovaska onkin korostanut alkuperäisrotujen merkitystä kestävässä maataloudessa tulevaisuuden muuttuvissa ilmasto-olosuhteissa. Samoja arvoja korostetaan myös Suomen *Kansallisessa eläingenivaraohjelmassa*, jossa alkuperäisrotut

1638 Aiemman hevoskannan parannuksen muodostamista rodunjalostuksen lähtökohdista. Ks. luku 1.3.

1639 Myös karjanjalostuksessa näkyi jalostusteoreettinen muutos puhtaan rodun jalostuksen ja maataiseläinten ympäristöönsä sopivuuden näkökulmista. Tämä näkyi Ludvig Fabritiuksen maatais-
karjan puolustuksessa. Fabritius, L. 1904, 5–12.

1640 Nykyinen suomalainen maataissika ei ole alkuperäisrotu. Genetiikan ja arkeologian poikkitieteellillä menetelmillä voitaisiin tutkia, onko nykymaataissikassa alkuperäisten sikakantojen perimää. Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 104.

1641 Syrjämää 2017a, 66–68.

1642 Ks. esim. Majjala 1999b, 233–252. Majjala käsitteli laajasti suomenhevosen monimuotoisuuden säilyttämistä vuonna 2007. Majjala 2007, 81–90.

1643 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 28–30, 90–111.

nähdään esimerkiksi osana kansallista muistia ja myös niiden tieteellinen arvo on huomattu. Ohjelmalla pyritään turvaamaan kansalliset eläingenivarat nykyistä ja tulevaisuuden maatalous- ja elintarviketuotantoa sekä muuta käyttöä varten, minkä kautta Suomi omalta osaltaan ylläpitää kesytettyjen eläinten geneettistä monimuotoisuutta. Monimuotoiset eläingenivarat on nostettu kotieläinjalostuksen ja sen tutkimuksen ehdottomaksi perustaksi. Tästä huolimatta osa Suomen alkuperäisroduista on uhanalaisia, eivätkä paikalliset kotieläinrodut ole yleisesti turvassa sukupuutolta tuotannon keskittyessä valtarotuihin. Suomenhevosen tila on määritelty haavoittuvaksi.¹⁶⁴⁴

Koska maataiseläimet onnistuivat ohittamaan säilymisensä näkökulmasta kriittisimmän vaiheen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa kotieläinjalostuksessa, niiden säilyttämiseksi tulevaisuuteen voidaan tehdä työtä nykypäivän uudessa tilanteessa. Kuten Juha Kantanen on todennut, minkään muun kotieläimen kuin hevosen tehtävät eivät ole muuttuneet yhtä radikaalista. Suomenhevosen geenivaratyössä keskitytään eri sukulinjojen ja työhevestyyppin sekä myös työhevoskäytön ja -osaamisen ylläpitoon. Alkuperäisillä hevosroduilla on merkitystä myös globaalin biodiversiteetin näkökulmasta, mutta eläinmäärän ollessa rajallinen suomenhevosen geneettinen monimuotoisuus kuitenkin supistuu väistämättä. Ensimmäiset suomenhevosen geenit on tallennettu pitkäaikaissäilytykseen rodun geenipankkiin, josta niitä voidaan tarvittaessa palauttaa rodulle. Pankkiin halutaan tallettaa sukulinjojen ja erityisesti työhevosen ominaisuuksien ohella suomenhevoselle harvinaisia ominaisuuksia, kuten valkoista väriä.¹⁶⁴⁵ Nykypäivänä rotujen geneettisen monimuotoisuuden ylläpidossa eläinten polveutumistiedot ovat tärkeitä.¹⁶⁴⁶ Tutkimusaineistoni mahdollistaa eläinyksilöiden ominaisuuksien ja muiden tietojen tutkimisen yksilötasolla jo rodun syntyä aikana, ja tuloksiani rodun synnystä voitaneen hyödyntää sitä kautta myös nykypäivän suomenhevosen jalostuspäätösten tukena. Tutkimukseni osuu suoraan *Kansalliseen eläingenivaraohjelmaan* liittyviin useisiin tutkimustavoitteisiin: ”[p]yritään toteuttamaan monipuolisia poikkitieteellisiä tutkimuksia eläingenivarojen geneettisen, eläinjalostuksellisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen arvon ymmärtämiseksi. Eläinrotuihin liittyvää perinnetietoa kerätään.”¹⁶⁴⁷ Tutkimukseni ankkuroituu osaksi alkuperäisrotujen ja yleensä eläingenivarojen säilytystyötä, johon monitieteinen muinaisten kotieläinten menneisyyden tutkimus on jo otettu mukaan.¹⁶⁴⁸

1644 Ks. esim. Ovaska 2017; Honkatukia 2016, 1270–1276; Karja & Lilja 2007; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 95, 28, 109, 92. Ks. myös Kantanen 2016, 1230–1236. Teoksissa alkuperäisrotujen suojelusta.

1645 Luke, ”Suomenhevoselle avataan oma geenipankki”, <https://www.luke.fi/uutiset/suomenhevoselle-avataan-oma-geenipankki/>, luettu 9.10.2019; Sild, Rooni, Värvi, Røed, Popov, Kantanen & Viinlass 2019, 65; Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 92, 98–101, 105.

1646 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 98–99.

1647 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 30.

1648 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 30, 93–94, 104, 108, 110.

Suomen historian uudelleenajattelu – kansallisesta kansainväliseen

Hevonen on kuulunut yhä 2000-luvulla suomalaisen historian tutkimuksen marginaaliin.¹⁶⁴⁹ Suomalaisen hevosen – suomenhevosen – historiakuva on määrittänyt pääosin populaari tietokirjallisuus. Merkittävän työn on tehnyt opetusneuvos Ilmari Ojala, jonka teokset ovat ohjanneet yleistä käsitystä suomalaisen hevosen historiasta.¹⁶⁵⁰ Yleisessä käsityksessä on kuitenkin osin toistettu yli sata vuotta vanhoja aikalaikirjallisuuden teesejä, joiden kautta ilmiön kokonaiskuva on jäänyt ohueksi. Tulokunnassa suomalaisen hevosen jalostushistoriasta painottuu yleisessä tiedossa olevien muutamien hevosvaikuttajien merkitys, ja yksittäisten toimijoiden ylikorostuminen on myös vahvistanut myyttiä suomalaisen hevosrodun kansallisesta syntyhistoriasta. Nykypäivän kansallishevosen, suomenhevosen syntyhistoriaa on yleisesti selitetty nationalistisesta näkökulmasta,¹⁶⁵¹ jossa rotu rakennettiin yhdessä kansakunnan kanssa 1800-luvulla. Ihannoitua agraarista elämänmuotoa ja sitä kautta suomalaista hevosta hyödynnettiin kansakunnan rakennuksessa ja nationalistisissa tarkoituksissa esimerkiksi taiteessa ja kirjallisuudessa. Tähän myös yhden, yhtenäisen suomalaisen hevosrodun rakentaminen tarjosi hyvän mahdollisuuden, ja kansallisiin ajatuksiin sopi myös nimenomaan alkuperäisen hevostyyppin jalostaminen. Kansallishevosen näkökulman yleisestä painottumisesta huolimatta esimerkiksi Pauliina Raento on osuvasti korostanut suomenhevosella olevan kuitenkin nykypäivänä myös muita kuin symbolisia merkityksiä.¹⁶⁵² Vastaavasti sen historiallinen merkitys ihmiselle oli arkipäiväisyydessään huomattavasti monimuotoisempi aikana, jolloin hevosen voimanlähteenä ja kulkuneuvona tekemän työn taloudellinen merkitys oli suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa varsin mittava.

Hevosen liitetystä kansallisromanttisesta ihannoinnista huolimatta suomalaisen hevosjalostuksen merkittävintä käännettä, suomalaisen hevosrodun syntyä on lähestyttävä pääasiassa muista tulokulmista. Kansakunnan rakennus ei ollut itse suomalaisen hevosjalostuksen murroksen perimmäinen syy ja kannustin, eikä se siten riitä yksin selittämään suomalaisen hevosen valtakunnallisen kantakirjan ja koko hevosrodun syntyä. Tutkimukseni suomalaisen hevosrodun synnystä purin siihen voimakkaasti liitettyä kansallista myyttiä kytkemällä ilmiön sen kansainvälisiin yhteyksiin ja liittämällä kansainvälisen rodunjalostuksen suomalaisen sovelluksen käytännön hevostarpeeseen sekä erittelemällä uuden tutkimustiedon perusteella kantakirjajalostuksen kehitysvaiheet suomalaisessa hevosjalostuksessa nostamalla esiin myös sen aiemmin tuntemattomat toimijat.

1649 Hevonen oli mukana esimerkiksi Tiina Miittisen ja Raisa Maria Toivon toimittamassa teoksessa *Mitä väliä on historialla?* (2016). Teoksessa avataan uusia näkökulmia historiaan aiheilla historian tutkimuksen marginaalista. Eläinten kautta voidaan laajentaa historian tarjoamaa kuvaa menneisyydestä. Ks. Miittinen & Toivio 2016, 175–209.

1650 Ks. esim. Ojala 1996; Ojala 1997b; Ojala 1998; Ojala 2007; Ojala 2014. Laajemmin aiemmasta suomenhevosta käsittelevästä kirjallisuudesta. Ks. luku 1.6.

1651 Suomenhevosesta ja kansallisuusaatteesta. Ks. esim. Nyman & Schuurman 2012, 34–45. Olen viitanut käsitykseen tarkemmin luvuissa 1.4 ja 1.6.

1652 Raento 2016, passim.; Raento 2017, 28–29; Raento 2018, 62–63.

Pertti Haapala ja Pirjo Markkola ovat tarkastelleet kysymystä ”toisesta historiasta” *Historiallisen Aikakauskirjan* kansallisen historian teemanumerossa 4/2017. Historiaa on kirjoitettu 1800-luvulta alkaen pääasiassa kansallisen historian näkökulmasta kertomuksina kansakunnista ja niiden synnystä. Kuvaa on myöhemmin haastettu, ja Suomenkin historiassa hallitsevaa kansallista kertomusta yhtenäisestä kansakunnasta on alettu todenteolla purkaa.¹⁶⁵³ Tammikuussa 2017 Tieteen päivillä pohdittiin, miksi historia selitetään jälkikäteen kansalliseksi, vaikka sen kuvaamat ilmiöt eivät ole lähtökohtaisesti kansallisia. Alun perin kansainvälisiä ilmiötä on kirjoitettu myös suomalaisessa historiankirjoituksessa kansallisiksi.¹⁶⁵⁴

”Toiseksi historiaksi” voidaan lukea uusia tutkimusnäkökulmia ja vanhojen kysymysten uudelleenajattelua mahdollistava eläinten historia. Tutkimukseni tuo hevos- ja yleensä kotieläinhistoriaa sekä erityisesti eläinjalostuskysymystä suomalaisen historian tutkimuksen piiriin ja myös muuttaa yleistä käsitystä suomenhevosen historiasta. Työni liittyy suuntaukseen Suomen historian uudelleenajattelusta, jossa painotetaan kansallisen historiäkäsityksen sijaan kansainvälisiä konteksteja ja teemojen globaaliutta. Tutkimukseni merkitys ei rajaudu kansalliseen historian tutkimukseen. Eläinhistoriallisissa kysymyksissä kansalliset rajat ylittyvät, ja niitä voidaan tarkastella perustellusti 2000-luvulla historian tutkimuksessa korostuneesta transnationaalista näkökulmasta. Myös suomalaisen hevosrodun synnyssä oli kyse kansainvälisestä ilmiöstä, jota on myöhemmin selitetty kansalliseksi suomenhevosen historiakuvassa. Vallitsevassa nationalistisessa tulkinnassa suomalaisen hevosrodun synnystä on pääosin sivuutettu kotieläinjalostuksen kansainvälinen murros ja rodun käsitteen yhteys siihen. Toisin kuin yleisessä käsityksessä esitetään, suomalaisen hevosen jalostuskysymystä puhtaana rotuna selitti kansallisuusaatteen sijaan ennen kaikkea uusi kotieläinjalostuksen kansainvälinen suuntaus ja sen ohjaamat periaatteet. Puhtaan rodun jalostusteoriassa keskeistä oli nimenomaan pyrkimys muiden eläinrotujen vaikutuksen poissulkemiseen, ja esimerkiksi siihen liittynyt suomalaisen hevosen värin määritelmä oli osa uuden jalostussuunnan mukaista rodun luontia sekä sen ominaispiirteiden määrittämistä.

Siirryn suomalaisen hevosrodun synnyn kansallisesta tulkinnasta kansainväliseen tulkintaan. Rotua ei rakennettu yksin kansallisista lähtökohdista, eikä sen synty ollut yksin kansallinen ilmiö. Kansalliset käytännön hevostyön asettamat tarpeet ja hevoskannan lähtökohta määrittivät kyllä sen muodostumista, mutta taustalla oli ylijäräinen kotieläinjalostusliike. Kansallisia hevostarpeita täytettiin kansainvälisen jalostusliikkeen keinoin, kun hevosjalostuksen vaikuttajat muodostivat suomalaisen hevosrodun yhdistämällä Suomen käytännön hevostarpeen ja kansainvälisen rodunjalostusliikkeen. Kysymys liittyi myös siihen, miten rodunjalostuksen periaatteet saataisiin ylipäättään ratkaistua hevosjalostuksessa Suomessa. Kyse oli kotieläinjalostuksen kansainvälisen murroksen rantautumisesta

1653 Haapala & Markkola 2017, 403–416.

1654 ”He kirjoittavat Suomen historiaa uusiksi”, *Aamulehti* 20.1.2017. Ks. myös ”Suomi ei syntynyt tyhjiössä”, *Aikalainen* 23.2.2017.

Suomeen. Suomalaisesta hevosesta muodostettiin oma rotu samanaikaisesti kansainvälisen kotieläinjalostuksen modernisaation kanssa. Modernisaation vaikutukset näkyvät nykypäivän eläinjalostuksen perustana. Kantakirja ja puhtaan rodun jalostusteoria olivat osa jalostusmetodien kehitystä, mitkä on liitetty yhteen kotieläinten jalostushistoriassa.¹⁶⁵⁵ Aikansa uusimmilla jalostuseriaatteilla pyrittiin kehittämään myös suomalaista hevosta.

Pääselitys kansainvälisen, uuden puhtaan rodun jalostusteorian sovellukseen suomalaisen hevosjalostukseen oli hyödyn tavoittelu. Koska kyse oli merkittävästä jalostusmurroksesta ja suomalaisen hevosen edistäjät olivat aiemmin kannattaneet risteytystä, ei rajanveto uuden ja vanhan metodin välillä ollut selvä. Samat henkilöt saattoivat kannattaa Suomen hevosarpeiden ratkaisuksi myös molempia metodeita ja esittää suomalaisen hevosen rinnalla risteytysrotujen jalostusta. Suomalaisen maatiaishevosen jalostuksessa oli kyse pyrkimyksestä parantaa hevoskantaa uudella jalostusmetodilla. Asialla oli kiire, eikä Suomessa ollut valmiina rodunjalostukseen tarvittavaa kantaa ulkomaista hevosrotua toisin kuin asemansa vakiinnuttanut ayshire-karjarotu. Kotieläinjalostuksen asiantuntijat tiesivät uuden hevosrodun tuonnin ulkomailta ja sen jalostuksen aloituksen taloudellisesti ja ajallisesti mittavaksi prosessiksi. Lisäksi talonpojalla ei katsottu olevan varaa uusiin ulkomaisiin hevosrotuihin eri tarkoituksiin, eikä risteytyksistä puolestaan ollut juuri onnistuneita kokemuksia. Suomalaisen hevosen valinnassa jalostuksen kohteeksi oli kyse myös ainoasta vaihtoehdosta.

Kansakunnan taloudellisen tason noston ja edistyksen tavoittelun kautta hevosjalostukseen saattoi kytkeytyä nationalistisia tavoitteita, mutta suomalainen hevonen valittiin uudenlaisen rodun- ja kantakirjajalostuksen kohteeksi pääasiassa käytännön jalostuksellisten syiden lisäksi yhteiskunnan rakenteellisten syiden lähtökohdista. Valinnan pohjana oli hevosvoiman käyttötarve. Suomen talonpoikainen väestörakenne selitti työhevosarpeen ensisijaisuuden jaloihin vaunu- ja ratsuhevosrotuihin verrattuna. Suomen suuriruhtinaskunnan poliittinen tilanne oli erilainen kuin Euroopassa yleensä, eikä sen pääasialliseen hevosarpeeseen sanottavasti vaikuttanut Venäjän vallan aikana hetkellisesti toiminut suomalainen ratsuväki. Suomalainen hevosrotu muodostettiin osana kansainvälistä liikettä kehittämään suomalaista maatiaishevosta vastaamaan ajan vaatimuksia.

Muutokset aikakauden teknisessä järjestelmässä (Thomas P. Hughes¹⁶⁵⁶) aiheuttivat Suomessa muutospaineen hevossa, joka oli tärkeä osa kasvavien maa- ja metsätalouden sekä liikenteen alojen teknistä järjestelmää. Uusi jalostuskeino, kantakirja kytkeytyi teknologiseen järjestelmään erityisesti maatalouden ensimmäisen koneistumisen vaiheen kautta, ja sen leviämässä hevosjalostukseen oli yhtenevyyksiä yleiseen maatalouden innovaatioiden maantieteelliseen leviämiseen Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.¹⁶⁵⁷

1655 Ks. esim. Maijala 1999a, 2–3; Maijala 1998, 1–3. Ks. myös Simonen 1950, passim. Vastaavasti tehtiin aikalaikirjallisuudessa. Ks. esim. Nissinen 1923, 24–50.

1656 Ks. esim. Hughes 1987.

1657 Innovaatioiden leviämisestä maataloudessa. Ks. Anttila 1974. Yhteydestä hevosjalostukseen. Ks. myös Bonn 2004. Hevosen taloudellisesta merkityksestä Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ks. myös Solala 2020.

Maatiaishevosjalostusta selitti kantakirjajalostuksen alusta alkaen hevosjalostuksen tavoitteita erityisesti määrittäneet modernisoituvan maatalouden muuttuneet vaatimukset ja hevosvetoisten maataloustyökoneiden tekninen kehitys, minkä ohessa sitä selittivät samaan aikaan myös liikenteen ja metsätalouden alojen hevostyön tarpeet. Hevosjalostuksen erityisen yhteyden maatalouden modernisaatioon osoitti myös maatalouden edistystä tavoitteleiden vaikuttajien osallisuus kantakirjan vaiheisiin erityisesti innovaattorien ja järjestelmän rakentumisen aikana. Maatiaishevosjalostuksella pyrittiinkin nostamaan esimerkiksi juuri maatalouden tuottavuutta. 1800-luvun jälkipuolella hevosen työnkuvan ja hevosvoimien tarpeen laajentumisen seurauksena kasvoi sekä hevosen että hevosjalostuksen taloudellinen merkitys. Hevosalan toimijoiden kovat taloudelliset intressit näkyivät siinä, että heikoksi arvioitu hevoskanta pyrittiin nostamaan oman tarpeen ohella vientituotteeksi.

Osoitin ihmisen palveluksessa olleiden kotieläinten kytkeytyneen edistyksen tavoiteltuun, mikä ilmeni myös kansainvälisesti kotieläinjalostuksessa. Kotieläinten asema Suomen maatalousyhteiskunnassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa näkyi laajasti maatalouden edistyksessä. Myös Seppo Simonen korostaa maatalouden rationalisointia, joka koski kotieläinten jalostusta.¹⁶⁵⁸ Taija Kaarlenkasken tutkimuksissa lehmän ja ihmisen suhteessa puolestaan näkyi modernisaation merkitys karjanhoidon näkökulmasta.¹⁶⁵⁹ Suomessa hevosen ja lypsykarjan osalta maatalouden modernisaatio ja pyrkimys taloudelliseen kasvuun säilyttivät alkuperäisrodut, vaikka myöhemmin alkuperäisrodut ovatkin joutuneet yleisesti väistymään konevoimien tai parempituottoisten valtarotujen tieltä. Niiden sukupuuttojen seurauksena jäljelle jäävät tehokkaasti jalostetut rodut, mikä nähdään uhkana koko eläinlajeille. Nykypäivänä pääsyyt alkuperäisrotujen katoamiselle ovat Ulla Ovaskan mukaan juuri maatalouden modernisaatio ja taloudellinen kasvu.¹⁶⁶⁰ Kuten esimerkiksi Suomen kotieläinjalostuksen historia osoittaa, edistyksen tavoittelun seuraukset ovat olleet historiassa kuitenkin paradoksaalisesti myös päinvastaisia.

Kansainvälisen rodunjalostusteorian sovelluksessa suomalaisen hevosjalostuksen erityispiirteenä kantakirjajalostuksen lähtökohtana oli ensimmäisenä ja yksin maatiaishevos (ks. kuvio 17). Yleisesti jalostuksen eriytyessä hevosia oli alettu jalostaa tarkasti määriteltyihin tarkoituksiin. Kansainvälisestä kehityslinjasta poiketen useiden hevosrotujen sijaan Suomessa jalostettiin kantakirjan avulla ainoastaan suomalaista maatiaishevosta yhtenä kaikkinaishevosrotuna, joka soveltui kaikkiin tärkeimpiin käyttötarkoituksiinsa maa- ja metsätalouden sekä liikenteen aloilla. Sen jalostus yhtenä rotuna ei ollut ongelmatonta rodunmäärityksen ja hevoskannan aiemmasta risteytyksestäkin seuranneen epäyhtenäisyyden näkökulmista. Jalostusmetodien murroksessa Suomen hevoskannan yhtenäisyyden todellisuuden ja utopian välillä oli ero, ja jalostuksen eriyttäminen maantieteellisiin alueisiin oli yksi kantakirjan keskustelukysymyksistä. Siitä huolimatta poik-

1658 Simonen 1949, passim.; Simonen 1964, passim.

1659 Kaarlenkaski 2016, 43–59; Kaarlenkaski 2017, 49–63.

1660 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 94; Ovaska 2017, 16.

keuksellinen valinta maataishevosen jalostuksesta yhtenä rotuna osoitti jossain määrin yhtenäisyyttä suomalaisessa hevuskannassa.

Yleistin maataishevosjalostuksen murroksen suomalaisen kotieläinjalostuksen kään- teeksi ja modernisaatioksi, jonka etujoukkoihin hevonen Suomessa kuului. Rodunjalostus ulottui ensimmäisenä kotieläinlajeihin, joiden merkitys oli taloudellisesti huomattavin Suomessa 1800-luvun lopulla. Myös Seppo Simonen näkee yleisen pyrkimyksen parantaa kotieläimiä, missä lypsylehmä ja hevonen olivat Suomessa keskeisiä 1800-luvun lopulla.¹⁶⁶¹ Hevosen ohella lypsykarjatalousvaltaiseen maatalouteen siirtyneessä Suomessa tärkeä oli lehmä, jonka kantakirjojen perustaminen ajoittui maataishevosen kanssa samoihin aikoihin. Itä-Suomen Karjanjalostusyhdistys perustettiin vuonna 1898, Länsi-Suomen Karjanjalostusyhdistys vuonna 1904¹⁶⁶² ja Pohjois-Suomen Karjanjalostusyhdistys vuonna 1905 sekä alun perin tuontirotuun perustunut Suomen Ayshireyhdistys vuonna 1901.¹⁶⁶³ Jalostusyhdistykset perustivat kantakirjat kolmelle maataiskarjarodulle tyyppien maantieteellisen esiintymisalueen perusteella, mihin liittyi kysymys rodun yhtenäisyydestä. Niiden rinnalla kantakirjajalostettiin parempituottoista, ulkomaista lypsylehmärotua. Uusien jalostuskäsitteiden käyttöönotto koski myös muita kotieläimiä. Esimerkiksi sian- ja lampaanjalostus institutionalisoituivat Suomessa kuitenkin vasta kahden merkittävimpänä pidetyn kotieläimen jälkeen.¹⁶⁶⁴

Kantakirjajalostus aloitettiin ensimmäisenä kotieläimillä, joiden ympärillä vaikutti aktiivisia toimijoita. Heidän vaikutuksensa ulottui usein myös kantakirjaa laajemmalti esimerkiksi yhdistystoiminnassa tai maataloushallinnon alaisuudessa. Myös koiraharrastuksessa toimi vaikuttajien verkosto. Finska Kennelklubben -yhdistys perustettiin jo vuonna 1889, mistä alkaen sen rotukirjaan kerättiin tietoja. Vaikka yhdistyksen pyrkimys oli kehittää suomalaisia pystykorva- ja ajokoirarotuja, rotukirjassa oli myös ulkomaisia lintu- ja seurakoirarotuja. Yhteensä siihen voitiin merkitä yli 50 koirarotua.¹⁶⁶⁵ Lypsykarjan ja koiran jalostus modernisoitiin Suomessa kansainvälisesti hevosta tyyppillisemmällä tavalla. Näiden kotieläinlajien osalta Suomessa alettiin jalostaa useita rotuja, joiden kantakirjoja yhdistykset johtivat.¹⁶⁶⁶ Ensinnäkin yhden eläinlajin sisällä kantakirjajalostuksen keskit-

1661 Simonen 1949, 166–170, 177. Eri kotieläinlajien välisestä järjestyksestä 1800-luvun lopulla. Ks. myös esim. Vihola 2004a, 157–178; Simonen 1964, 61–155, 263–285; Bläuer 2015, 158–168.

1662 Yhdistys punasen suomalaisen sarvellisen ja sarvettoman lehmärodun jalostamiseksi Hämeenlinnissa oli perustettu jo vuonna 1899.

1663 Majjala 1998, 13.

1664 Suomen Sianjalostusyhdistys perustettiin vuonna 1908 ja Suomen Lammas- ja vuohenhoitoyhdistys vuonna 1918. Majjala 1999a, 6–8, 10–11; Majjala 1998, 13, 19–20. Kaksi siipikarja-alan yhdistystä oli perustettu aiemmin, mutta Siipikarjanhoitajain Liitto perustettiin vuonna 1918. Sen toimintaan kuului kantakirja. Kallela 1946, 14–15.

1665 Mäkelä-Alitalo 1998, 19, 27; Aalto 1991, 23, 26–27. Ks. myös Syrjämaa 2017a, 63–77. Kennel-klubi tuki useiden koirarotujen jalostusta. Ks. esim. Unhola 2014, 13–14, 25–29, 50–55, 81–83, passim.

1666 Myöhemminkin Suomessa yhdistyksille ja muille yhteisöille on annettu eläinten kantakirjoissa enemmän toimintakenttää, samalle kotieläinlajille on perustettu usean eri rodun kantakirjoja ja osa maataisroduista on myös jaettu maantieteellisesti.

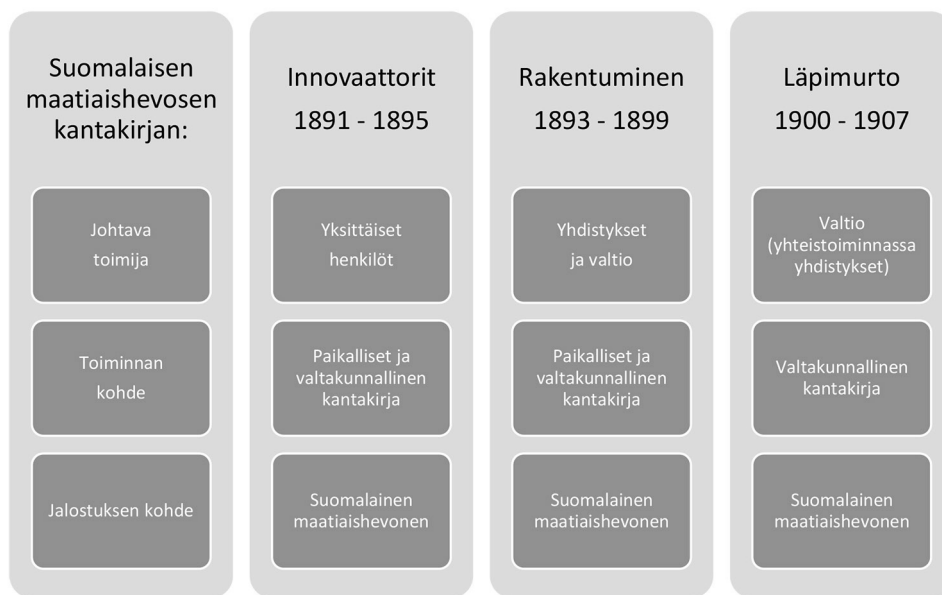
tyminen ainoastaan yhteen rotuun oli kansainvälisestikin poikkeuksellista.¹⁶⁶⁷ Toiseksi kantakirjanpito oli käytännössä helpompaa aloittaa ensimmäisenä yhdistysten kuin ylätason valtionhallinnon kautta, ja yhdistys kantakirjan ylläpitäjänä oli usein kansainvälisesti tyypillinen ratkaisu tutkimusajankohtana. Kysymys ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen. Jokaisen maan kotieläinten kantakirjoilla on oma vivahteikas historiansa, jossa kantakirjojen ylläpidosta voidaan erottaa eri vaiheita, ja siihen saattoi sisältyä myös eri toimijoiden yhteistyötä. Pohjoismaissakin kotieläinten kantakirjojen ylläpitäjissä oli ajallista ja alueellista vaihtelua. Kansainvälisesti yhdistys- ja seuratoiminnan painoarvo oli kuitenkin huomattava kotieläinten kantakirjojen käyttöönotossa samaan aikaan, kun suomalaisessa hevosjalostuksessa alettiin ajaa valtion valtakunnallista kantakirjaa ylipäätään koko innovaation käytäntöön viennin alusta alkaen. Kantakirjan perustaminen ainoastaan yhdelle hevosrodulle – ja vieläpä maataisrodulle – sekä suomalaisen maataishevosen kantakirjalostustapa yhtenä rotuna valtion ohjauksessa oli kokonaisuudessaan kansallisesti ja kansainvälisesti poikkeuksellinen ratkaisu kotieläinjalostuksen modernisaatiossa. Näistä innovaation soveltamisen erityispiirteistä muodostuivat suomalaisen maataishevosen kantakirjan institutionalisoitumisprosessin keskeiset keskustelukysymykset vuosina 1893–1907.

Kantakirjainnovaation institutionalisoituminen hevosjalostuksessa – kotieläinjalostuksen modernisaation suomalainen esimerkki

Väylä uuteen puhtaan rodun jalostusteoriaan siirtymiseen ja jalostuksen teoretisointiin oli kantakirjajärjestelmä. Osoitin, miten kantakirjajärjestelmän tuotiin kansainvälisen kotieläinjalostusteorian ja kansallisten hevostarpeiden yhteisvaikutuksesta Suomen hevosjalostuksen perustaksi. Tutkimuksessani suomalaisen hevosrodun synnystä oli kyse innovaatioiden leviämisestä, verkostoista ja kansainvälisen liikkeen ylijärjestyksestä. Aikalaiset näkivät kantakirjan kotieläinjalostuksen uutuutena, ja työni keskeinen käsite oli innovaatio. Innovaatioiden leviämisteorioissa, kuten Everett M. Rogersin¹⁶⁶⁸ teoriassa innovaatiota koskevasta päätöksenteosta on yhtenevyyksiä kantakirjajärjestelmän leviämiseen Suomen hevosjalostuksessa. Kantakirjan institutionalisoituminen määritteli työni rakenteen. Se otettiin Suomen hevosjalostuksessa käyttöön kolmivaiheisena prosessina kuvion 17 mukaisesti.

1667 Suomalaisen hevosen jalostuksen ohella toinen poikkeus Euroopassa oli Islanti, mutta sen kotieläinrotujen historia ylipäätään on hyvin erilainen kuin muissa Pohjoismaissa tai Euroopassa yleensä.

1668 Ks. esim. Rogers 2003a. Innovaatioiden leviämisestä. Ks. myös Hölttä 1982; Inkinen 2000; Myllyntaus 1991.

Kuvio 17. Kantakirjan tulo hevosjalostuksen perustaksi Suomessa vuosina 1893–1907.

Jalostusteoreettisen innovaation käyttöönoton ja uuden jalostustiedon leviämisen vaiheet suomalaisessa hevosjalostuksessa eli suomalaisen hevosen kantakirjan institutionalisointiprosessin osat olivat kantakirjainnovaation tulo Suomeen (1891–1895), järjestelmän rakentuminen (1893–1899) ja aatteen valtakunnallinen läpimurto (1900–1907) (ks. kuvio 17). Yhdessä ne osoittivat mittavan prosessin, joka kantakirjan institutionalisoituminen Suomen hevosjalostuksen perustaksi oli. Rodunjalostuksen murroksen käännteentekevyyden takia ylipäätään uuden metodin tuonnin onnistuminen suomalaisen hevosjalostuksen perustaksi tai kantakirjan tarkempi toteutustapa eivät olleet itsestäänselvyksiä. Tämän osoitti itsessään yksityiskohtaisesti selvittämäni suomalaisen hevosen kantakirjan organisoitumisen historia. Aiemmin tunnettua laajemmasta ja moniulotteisemmasta suomalaisen hevosen kantakirjan perustamisprosessista nähdään, miten kansainvälinen kotieläinjalostuksen murros ilmeni vaihteittain hevosjalostuksessa Suomessa. Tämä muuttaa yleisen käsityksen suomenhevosrodun synnystä, joka on hallinnut myös tutkimuksen tulkintoja. Laajemmin suomalaisen maatiaishevosekantakirjan institutionalisoituminen osoitti kotieläinjalostuksen modernisaation Suomessa.

Marjatta Hietalan mukaan Suomi ei ollut innovaatioiden leviämisen näkökulmasta tiedollisesti periferia 1800-luvun lopulla. Ulkomailta etsittiin ideoita ja luotiin verkostoja eri alojen asiantuntijoihin.¹⁶⁶⁹ Uuden tiedon oli ensin saavutettava henkilöt, joilla oli sekä mahdollisuus että kiinnostus viedä innovaatiota eteenpäin. Hevosjalostuksessa uuden tiedon intressi oli Suomessa suuri. Sen innovatiivisilla toimijoilla oli ulkomaisia kontak-

¹⁶⁶⁹ Hietala 1992, 238–244.

teja korkeakouluopiskelusta ja opintomatkoilta. Heidän kansalliset ja kansainväliset verkostonsa olivat tärkeitä uuden jalostustiedon tavoittamisessa. Suomi kytkeytyi osaksi kansainvälistä kehitystä uuden kotieläinjalostustiedon liikkua nopeasti hevosalan pioneerivaikuttajille. Asiantuntijat arvioivat suomalaisen hevosen jalostamiseksi uuden jalostusmetodin vanhoja paremmaksi ja näkivät Suomen hevosjalostuksessa ajankohtaisen tarpeen kantakirjainstituutiolle. Vaikuttaja-aseman yksilöiden ja heidän innostuksensa merkitys oli suuri siihen, miten kansainvälinen jalostusinnovaatio otettiin nopeasti käyttöön suomalaisen hevosen kantakirjan ensimmäisessä vaiheessa, innovaattorien aikana (1891–1895) (ks. kuvio 17).

Useiden eri tahojen toimijat alkoivat suunnitella suomalaisen hevosen kantakirjaa samanaikaisesti tavoitteenaan tuoda innovaatio kehittämään suomalaista hevosjalostusta. Tutkimukseni paljasti yksittäiset hevosjalostuksen alueelliset, osin aiemmin unohtetut vaikuttajat, jotka kohosivat valtakunnallisesti merkittävään asemaan suomalaisen hevosrodun luomisprosessissa. Kantakirjapioneerit veivät uuden metodin ensimmäisen kerran käytäntöön hevosjalostuksessa Suomessa. Ensimmäisenä innovaation ottivat käyttöön Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura sekä Hämeen ja Uudenmaan hevosystäväinyhdistykset yhdessä vuonna 1893. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asema alueellisen hevoskantakirjatyon aiemmin tuntemattomana aloittajana Suomessa vahvisti samalla yksilön merkitystä. Sen toteutuksessa korostui sihtööri Johannes Jernström, jonka yksi monista hankkeista oli suomalaisen työhevosen kantakirja. Sen kanssa samanaikaisesti oli alettu ajaa hevoshoidon neuvonjohtajan ylläpitämää valtakunnallista valtion kantakirjaa ja järjestötoiminnan yleisen nousun yhteydessä perustettujen uusien Hippos-yhdistysten paikallisia kantakirjoja. Myös näitä kahta kantakirjaa päästiin vähintään kokeilemaan käytännössä vuoteen 1895 mennessä. Kantakirjoja ylläpitäneistä kolmesta eri tahosta kaksi ensimmäistä on kuitenkin joitain poikkeuksia lukuun ottamatta sivuutettu suomalaisen hevosen historiassa. Metodien aiemmin tuntemattomien toimijoiden ja sen syntyvaiheiden kautta laajensin siten kuvaa yhden toimijan ainutlaatuisuudesta kantakirjan hevosjalostuksen perustaksi tulon lähtökohtana Suomessa. Koska ainoastaan Hippos-yhdistysten toiminta on yleisesti tunnettua, ei ole huomattu kantakirjan saavuttamaa laajaa huomiota hevosjalostuksessa sekä idean lähes samanaikaista ja monivaiheista syntyä kolmella eri taholla Suomessa. Hallinnollisesta näkökulmasta merkittävää oli myös, että suomalaisen hevosen kantakirjan hallinnoinnista muodostui innovaation alusta alkaen kamppailu yhdistysten ja valtionhallinnon välille. Kaikista kolmesta kantakirjatahosta yhdessä muodostui perusta innovaation tuloon ja leviämiseen Suomen hevosjalostukseen, mikä laajentaa merkittävästi ymmärrystä ilmiön mittavuudesta hevosjalostuksen perusteita muuttavana liikkeenä.

Eri kantakirjatahjojen välisistä yhteyksistä muodostui erityinen vaikuttajien verkosto. Hevosvaikuttajien piirit olivat pienet, ja samat henkilöt olivat mukana eri hankkeissa ja yhdistyksissä hevosjalostuksen sekä muun kotieläinjalostuksen ja erityisesti nautakarjanjalostuksen edistämiseksi. Esimerkiksi Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuralla oli

tärkeä asema myös nautakarjan kantakirjan pioneerivaiheissa. Pieni vaikuttajajaksilöiden joukko ajoi usealla taholla kantakirjan osaksi suomalaista hevosjalostusta osana kansainvälistä kotieläinjalostusliikettä. Innovaattorit olivat pääasiassa ruotsinkielisiä maatalouden edistäjiä ja hevosasiaa ajaneita hevostmiehiä, joiden suuri projekti suomalaisen hevosen kehittämiseksi kantakirja oli. Voidaan myös kysyä, liittyikö innostukseen ajankohtaisia, poliittisia kytköksiä nationalismiin. Osalla henkilöistä näyttikin kyllä olleen kytköksiä myös kansallisiin vaikutteisiin, mutta usealla taholla yhteiskunnassa toimineet vaikuttajat olivat kuitenkin ennen kaikkea toimeliaita hevostmiehiä. Suurimpana hevosjalostuksen kannustimena kantakirjainnovaattoreita ajoivat samanaikaisesti eri tahoilla etupäässä maatalouteen kytkeytyneet hyödyn tavoittelu¹⁶⁷⁰ (esimerkiksi Johannes Jernström ja Edvard Duncker) ja hevosinnostus (esimerkiksi Artur Bärlund sekä Ernst ja Ludvig Fabritius). Innovaattorien erilaiset, yleisesti maatalouteen tai erityisesti hevosiin painottuneet taustat selittivät osittain, että suomalaista hevosrotua ei muodostettu yksin maatalouden tai urheilun lähtökohdista. Hevoskantakirjan innovaattorien aikana luotiin periaatteet, jotka nousivat suomalaisen hevosrodun syntyprosessin keskeisiksi kysymyksiksi. Ne koskivat erityisesti kiistaa, kenellä oli valta hallinnoida maatiaishevosen kantakirjaa ja suomalaisen hevosrodun määrittelyn luontia sekä määrittää niiden myötä maatiaishevostyyppistä perustettavan suomalaisen hevosrodun syntyä. Erimielisyydet ja innovaattoreiden aloittama valtakamppailu osoittivat näiden kysymysten periaatteellisuuden jalostuksessa.

Hevosjalostuksen innovaattorit löysivät väylät uuden jalostusmetodin toteutukseen Suomessa. Kantakirjan rakentumisen aikana vuosina 1893–1899 järjestelmää toteutti käytännössä kolme taho (ks. kuvio 17). Koska metodi oli uusi, yksilön merkitys ajankohtaisissa hankkeissa oli yhä huomattava. Sama henkilö saattoi toimia hevosjalostuksessa yksityishenkilönä, yhdistystoiminnan kautta sekä senaatin alaisena. Merkittävään asemaan nousivat foorumit – sekä kansalaisyhteiskuntaa että maataloushallintoa edustaneet kantakirjajahot –, joiden kautta innovatiivista hanketta Suomessa toteutettiin, ja jotka määrittivät vaikuttamisenpaikkoja sekä niihin kytkeytyneitä verkostoja. Pioneerit toteuttivat kantakirjaa pääasiassa yhdistystoiminnan, mutta myös valtion kautta. Kantakirjan rakentumisen aikana käytännön hevosjalostuksessa painottuivat valtion yhtenäisen kantakirjan (Ernst Fabritius) sijaan paikalliset, määrättyjä alueita käsittäneet kantakirjat, missä korostui suomalaisen hevoskantakirjan järjestöhistoriallinen näkökulma. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran alueellisen kantakirjan seurauksena uusi järjestelmä oli saavuttanut paikallisen läpimurron hevosjalostuksessa Suomessa. Yhdistysten kautta toteutettavan kantakirjan malli oli myös yleisemmin vakiintunut. Myös Hippos-yhdistysliikkeen johtajan merkitys oli järjestelmän rakentumisenkin aikana tärkeä, mutta osin eri syystä kuin suomenhevosen historiakuvassa on esitetty. Suomalaisen hevosrodun isänä maineen saavuttanut Ludvig Fabritius ei perustanut Suomen ensimmäistä hevoskantakirjaa koko myöhemmän hevosjalostuksen esimerkiksi. Sen sijaan Hippoksen toimintaperiaate oli niin vakiintunut, että Ludvig Fabritiuksen aloitteesta Hippos-liike levitti kantakirja-

1670 Taustalla hevosen yhteys aikakauden tekniseen järjestelmään ja maatalouden modernisaatioon.

innovaatiota myös sen pioneerialueita – Uusimaa, Häme ja Varsinais-Suomi – laajemmalle, kokonaan uusille maantieteellisille alueille eri puolilla Suomea.

Vaikka kantakirjainnovaation institutionalisoitumisprosessissa ilmeni Suomessa hallinnon ylhäältä johtoisuutta, yksilön merkitys näkyi yhä. Todellisen läpimurron hanke saattoi saavuttaa kuitenkin vasta asian lyödessä läpi hevosia kasvattaneessa yleisössä, mikä oli innovaation leviämisen edellytys. Sen saavuttamiseksi kantakirjapioneerit tekivät järjestelmän rakentumisen aikana merkittävää työtä uuden metodin tunnetuksi tekemisessä hevoskasvattajille erityisesti yhdistyksissä. Kantakirjaa toteutettiin käytännössä pääsääntöisesti paikallistasolla, ja se ymmärrettiin rajatun alueen hevosten jalostuseläinten rekisteriksi. Lisäksi vuonna 1899 Ernst Fabritius toteutti valtion kantakirjanäyttelyitä. Rakentumisen ajan päättyessä vuonna 1899 hanke oli siihenastisista toimistaan laajimmillaan ja käytännön toiminnassa kolmella eri ylläpitäjällä. Tämä merkitsi, että tieto innovaatiosta oli alkanut siirtyä käytännön hevoskasvattajille, jotka – erityisesti maatalouden eliitin piirissä – olivat myös alkaneet ottaa sitä käyttöön. Kantakirjahevosten suhteellinen osuus Suomen hevoskannasta oli pieni, mutta suomalaisen hevosen kantakirjat olivat parhaiksi, jalostuksen eliitiksi miellettyjen oriiden ja tammojen rekistereitä, eikä niiden ollutkaan tarkoitus sisältää koko hevoskannan jokaista hevosityksilöä. Innovaation käytäntöön siirtymisen seurauksena Suomessa voitiin mitata kantakirjajalostuksen tuloksia, jotka olivat osa jalostusteorioiden kansainvälisen murroksen uusia rodunjalostuspyrkimyksiä: vieraan veren vaikutuksen poissulkemista, suvun uutta merkitystä ja rotukohtaisia eläinten ulko-muotovaatimuksia.

Hevoskantakirja oli jalostuskeino, jonka toimintaperiaate oli instituution rakentumisen aikana eri toimijoilla pääpiirteittäin sama. Yhtenäisestä suomalaisen maatiaishevosen jalostustavoitteesta huolimatta kantakirjaan kytkeytyi valtakysymys. Koska eri tahojen yltäavoite oli lähtökohtaisesti yhtenevä, valtion kantakirjan edustajien ja valtionhallinnon Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran kantakirjan vastustaminen ei tue maatiaishevosen jalostuksen selitystä yksin nationalismilla. Keskenään kilpailevat hankkeet eivät tehneet paikallisten läpimurtojen aikaan yhteistyötä niille kaikille yhteisen maatiaishevosen jalostustavoitteen saavuttamiseksi. Päinvastoin, valtio ja yhdistykset kilpailivat samoilla alueilla kantakirjan johtoasemasta. Maantieteellisesti laajimmalle levinneen Hippos-liikkeenkään toiminta ei perustunut yhdistysten suunnitelmalliseen Suomen aluejakoon, vaan niiden toiminta riippui paikallisten toimijoiden aktiivisuudesta. Samat henkilöt saattoivat vaikuttaa useiden Hippos-yhdistysten alueilla, ja niiden reuna-alueilla saattoi olla päällekkäisyyttä.

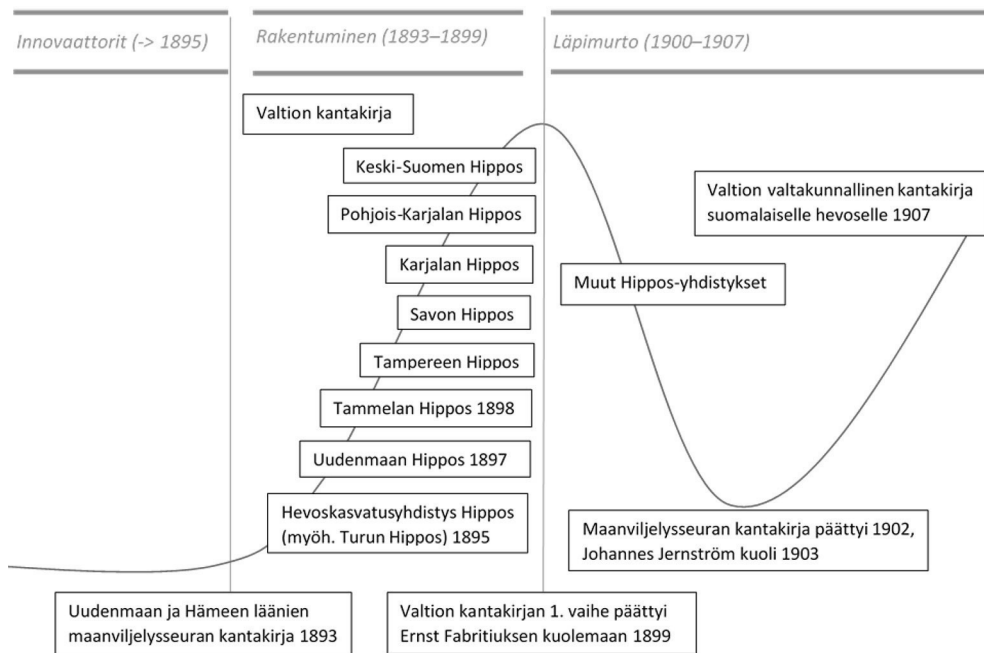
Kantakirjajärjestelmän rakentumisen huippuvuoden 1899 jälkeen sitä kohtasi taantuma kahden hankkeen kaaduttua yksilön merkitykseen. Niiden johtavien toimijoiden, Ernst Fabritiuksen ja Johannes Jernströmin kuoleman jälkeen suomalaisen hevosen kantakirjahanke päättyi sekä valtion että Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran osalta. Metodi oli kuitenkin jo niin tunnettu suomalaisessa hevosjalostuksessa, että koko

hanke ei kariutunut. Paikalliset Hippos-yhdistykset nousivat nyt suomalaisen hevosen kantakirjan hetkellisiksi voittajiksi (ks. kuvio 18).

Kantakirjan valtakunnallinen läpimurto (1900–1907) edellytti Suomessa kaikkien innovaation tuloon ja järjestelmän rakentumiseen osallistuneiden suomalaisen hevosen kantakirjatahojen yhteistyötä ja siitä aiemmin saavutetun kokemuksen hyödyntämistä (ks. kuvio 17). Suomalaisen hevosen kantakirjan valtakunnallisen läpimurron mahdollisti innovaation leviäminen siihen pisteeseen, että uusi metodi oli saavuttanut sellaista yleistä tunnettavuutta hevosenomistajien keskuudessa, että se kyettiin ottamaan käyttöön koko maassa. Useat kantakirjahankkeet suomalaiselle hevoselle olivat yhdessä vahvistaneet toisiaan innovaation yleistyessä ja kasvattaneet metodin tunnettua. Tämä merkitsi myös yleisen tietoisuuden tasoa, jossa kantakirjahanke ei ollut enää täysin riippuvainen sen johtavasta toimijasta, mitä se oli ollut vielä hiukan rakentumisen ajan jälkeen. Yksilön merkitys oli vähentynyt siinä määrin, että vuosisadan vaihteessa valtion kantakirjasta käynnistettiin uusi vaihe osana hevoslain uudistusta. 1900-luvun alkupuolella kantakirja oli Suomessa niin tunnettu ja ajankohtainen jalostuskysymys sekä paine sen toteuttamiseen niin vahva, että valtion kantakirjalle löytyi Ernst Fabritiuksen jälkeen uusia puolustajia. Vuonna 1905 aiemmin keskenään kilpailleet suomalaisen hevosen eri kantakirjatahot kytkettiin lainsäädännössä yhteiseen tavoitteeseen valtion kantakirjasta, ja yhteistyö korvasi osin yksittäisten toimijoiden merkitystä. Syksyllä 1907 astuivat voimaan säädökset valtion yhdestä, koko maan kattavasta ja hevoshoidonnuvojan pitämästä valtakunnallisesta orikantakirjasta. Se otettiin käyttöön nopeasti samana vuonna. Tammojen kantakirjat jätettiin vuoden 1905 asetuksen mukaisesti erityisille hevosjalostusliitoille, missä hyödynnettiin yhdistysten aiempaa kantakirjakokemusta. Myös tammakantakirjoja vietiin käytäntöön. Kantakirjan tuloa Suomen hevosjalostukseen kokonaisuudessaan määrittänyt tekijä oli kantakirja-instituution kehitysvaiheiden välinen jatkumo innovaattoreiden ajasta valtakunnalliseen läpimurtoon. Kantakirjahankkeiden jatkuvuus ilmeni usealla tavalla. Esimerkiksi lähtökohtaisesti samana pysyneen suomalaisen maatiaishevosen jalostustavoitteen ja aiempien kantakirjatahojen yhteistyön lisäksi valtakunnallisessa valtion kantakirjassa oli mukana yhä osin samoja hevosalan vaikuttajia kuin innovaattorien aikana, kuten Axel Wahren.

Valtion hevosjalostuksen ohjaus oli huomattavaa, ja sen näin vahva pyrkimys puuttua kantakirjan hallinnointiin aivan järjestelmän käytäntöön viennin alusta alkaen oli ollut harvinaisempaa. Valtakunnallinen valtion kantakirja tarkoitti tiukkaa, ylhäältä johdettua hevosjalostuksen hallintaa ja hevoshoidonnuvojan mittavaa merkitystä. Valtion kantakirjan toisessa kehitysvaiheessa keskeisessä asemassa olivat hevoshoidonnuvojat Jalmari Meurman ja erityisesti Axel Alftan. Valtion virkamiehen kautta kantakirja kytketty tiiviisti valtion- ja sen alaisen maataloushallinnon byrokraatiaan ja sen kehitykseen, missä korostui tutkimuksen hallintohistoriallinen näkökulma. Suomalaisen hevosen kantakirja muodostui yhdistelmäksi valtion ja yhdistysten hallinnon tasoa, minkä taustalla oli pyrkimys yhteen valtion kantakirjaan. Se pystyttiin yhtenäisyyden tavoitteen ja metodin käytäntöön viennin vaativuuden takia toteuttamaan tammojen osalta vasta yli kymme-

nen vuoden valtakunnallisen kantakirjan pidon jälkeen. Valtio otti vastuun koko suomalaisen hevosrodun kantakirjasta, kun tammät siirrettiin valtion hallinnon alle vuonna 1918. Vaikka valtion yhden kantakirjan tavoitteesta oli jouduttu joustamaan, suomalaisen maatiaishevosen rodunjälöstukseen tarvittavia useita tammakantakirjoja oli toteutettu saman rotumäärittelmän alla. Valtion kantakirja oli siten määrittänyt maatiaishevosen jalostusta koko maassa. Kun valtion kantakirja suomalaiselle hevosrodulle oli näin ollen otettu järjestelmällisesti käyttöön koko Suomen alueella, innovaation käyttöönoton valtakunnallisen läpimurron voittaja oli ratkennut suomalaisessa hevosjalostuksessa. Tämä merkitsi uuden jalostusjärjestelmän valtakunnallista läpimurtoa Suomessa yhden hevosrodun kautta, missä valtio onnistui viedessään käytäntöön hallinnoimansa suomalaisen hevosrodun kantakirjan vuonna 1907 (ks. kuvio 18).

Kuvio 18. Kantakirjainnovaation käyttöönotto hevosjalostuksessa Suomessa vuosina 1893–1907.

Alueelliset ja lopulta kamppailun voittanut valtakunnallinen suomalainen hevosen kantakirja paljastavat, miten kansainvälinen puhtaan rodun jalostusteoria tuotiin Suomen hevosjalostuksen perustaksi. Kuviossa 18 esitän kantakirjainnovaation leviämisen suomalaisessa hevosjalostuksessa yksityiskohtaisesti sen uusien käyttöönottajatahojen kautta, mikä myös ilmentää kantakirjan organisoitumiseen kytkeytynyttä vahvaa hallintohistorian näkökulmaa. Vaikka suuri toimijoiden joukko oli yksimielinen kantakirjan kohdistamisesta suomalaisen maatiaishevoseen, hevosjalostus ei teoretisoitunut ristiriidatta. Maatiaiskeysymyksen ohella puhtaan rodun jalostusteorian käyttöönoton avainkysymykset Suomen hevosjalostuksessa olivat alusta alkaen kantakirjojen lukumäärä ja ylläpitäjä (ks. kuvio 17

ja kuvio 18). Ne määrittivät keskustelua koko suomalaisen hevosen kantakirjan instituutionalisoitumisprosessin ajan. Kantakirjan jalostukseen käänteentekevästä vaikutuksesta huolimatta uusi metodi saatiin otettua käyttöön 15 vuodessa koko maan tasolla Suomen hevosjalostuksessa. Jalostuksen perusteet olivat muuttuneet lyhyessä ajassa totaalisesti osana suomalaisen maatalouden modernisaatiota. Innovaation käyttöönottoon aika oli lyhyt. Everett M. Rogersin teorian innovaatiota koskevasta päätöksenteosta mukaan niitä ei oteta käyttöön välittömästi.¹⁶⁷¹ Suomalaisen hevosrodun valtakunnallisen kantakirjan käyttöönoton nopeutta osoittaa, että esimerkiksi Taija Kaarlenkasken mukaan ensimmäisen lypsykoneen käyttöönotosta sen yleistymiseen maataloilla kesti 60–70 vuotta. Myös Kaarlenkaski viittaa lypsykoneinnovaation leviämisessä Rogersiin, jonka mukaan innovaation omaksumiseen vaikuttivat sen taloudellinen tai sosiaalinen hyöty, sopivuus vallitseviin arvoihin, käytön vaikeus tai helppous ja kokeilumahdollisuudet sekä siihen, miten helposti uutuuden tulokset pystytään havaitsemaan ja välittämään toisille.¹⁶⁷² Näistä useat tekijät tukivat kantakirjainnovaation käyttöönottoa hevosjalostuksessa.

Suomen hevosjalostuksen kantakirjapioneerien kauaskantoinen tavoite oli toteutunut, kun valtakunnallisen kantakirjan läpimurron myötä kantakirjalla ja rotumääritelmällä oli perustettu suomalainen hevosrotu osana eläinjalostusteorioiden kansainvälistä murrosta sekä siitä seurannutta kotieläinjalostuksen modernisaatiota ja yleistä rodunjalostuskäännettä. Valtion kantakirjan läpimurron myötä Suomessa oli määritetty koko maassa vaikuttava suomalainen maatiaishevosrotu. Tästä alkaen suomalainen hevonen voitiin mieltää roduksi nykymerkityksessä: sitä jalostettiin omana rotuna erityisen rotumääritelmän perusteella. Rotu tunnetaan myöhemmin suomenhevosena. Tämä merkitsi sekä jalostusideologisesta että hallinnollisesta näkökulmasta suomalaisen hevosrodun synnyn lisäksi, että rodunjalostuksesta oli tullut hevosjalostuksen perusta Suomessa. Laajemmin suomalaisen hevosrodun kantakirjassa oli kyse kotieläinjalostuksen murroksesta Suomessa, ja sillä oli myös yleistä merkitystä kotieläinten jalostukseen. Yksi kotieläinjalostuksen modernisaation ensimmäisiä esimerkkejä Suomessa, puhtaan rodun jalostusteorian läpimurto hevosjalostuksessa toteutettiin harvinaislaatuisesti yksin suomalaisen maatiaishevosrodun kantakirjajalostuksella. Suomalaisen hevosjalostuksen modernisaation ominaispiirteenä maatiaishevosesta alkanut kantakirjajalostus perustui Suomessa kansainvälisesti ja kansallisesti harvinaisesti ainoastaan yhden rodun valtakunnalliseen, valtion kantakirjaan 1960-luvulle asti, jolloin vastaavasti alettiin jalostaa lämminveristä ravihevosta.

Suomenhevosen jalostushistorian käännekohta

Tutkimukseni oli Suomessa eläinjalostushistorian tutkimuksen avaus, joka auttaa ymmärtämään kotieläinrotujen syntymekanismia ja niiden tutkimista myös laajemmin. Suomalaisen hevosrodun synty oli esimerkki yhtenäisten rotujen luonnista suunnitelmallisella

¹⁶⁷¹ Rogers 2003a, 20–22, passim.

¹⁶⁷² Kaarlenkaski 2017, 51.

jalostuksella osana kansainvälistä kotieläinjalostusliikettä. Kotieläinjalostuksen modernisaatiossa epäyhtenäisistä hevoskannoista määriteltiin Suomessa yksi rotu, ja hevoskantaa alettiin määrätietoisesti yhtenäistää. Myös tutkimus nykysuomenhevosen geneettisestä muuntelusta osoittaa rodun perustamiseen käytetyn monia paikallisia maatiaishevoskantoja. Lisäksi Laura Kvist, Markku Niskanen, Kristiina Mannermaa, Saskia Wutke ja Jouni Aspi ovat todenneet suomenhevosrodun perustamisen ratkaisevat vaikutukset: vaikutuksen jalostukseen käytetyn kannan ja geneettisen vaihtelun kaventumiseen.¹⁶⁷³ Myös Karin Hemmann näkee kantakirjan perustamisen ratkaisevaksi suomenhevosen geneettisen perimän muokkaajana. Hemmann ja Tuija Kirkinen ovatkin nostaneet kantakirjauksen modernin rodunjalostuksen merkittävimmäksi tapahtumaksi.¹⁶⁷⁴ Ei olekaan ihme, että monitieteisissä tutkimushankkeissa on huomattu kantakirjan merkittävyys. Kuten *Helsingin Sanomissa* todettiin 1.9.2019, kantakirjalla ”ihminen alkoi pujottaa vuosisataista hevospopulaatiota neulansilmän läpi”¹⁶⁷⁵ ja valita haluamiaan geenejä. Kantakirjan perustaminen suomalaiselle maatiaishevoseksi oli alkupiste pyrkimykselle sen ominaisuuksien järjestelmälliseen kehittämiseen puhtaana rotuna vastaamaan paremmin tarkoitustaan.

Kokonaisuudessaan nykyisen suomenhevosen ominaisuuksien ja geneettisen perimän muodostuminen on ollut pitkän, ehkä vuosituhansia kestäneen prosessin tulos. Tässä prosessissa kuitenkin juuri kantakirjan perustamisella on ollut käänteentekevä vaikutus. Jalostusideologian tasolla kantakirja aiheutti perustavanlaatuisen muutoksen suomalaisessa hevosjalostuksessa. Merkittävää oli, että kantakirjan perustaminen ja sen suomalaiset ominaispiirteet määrittivät lähtökohdan ja suuntaviivat nykypäivän suomenhevosen jalostukselle. Sekä jalostusideologisesta että hallinnollisesta näkökulmasta kantakirjan – rodunjalostuksen perustan – myötä syntyi suomalainen hevosrotu nykymerkityksessään. Kantakirjajärjestelmän myöhemmän jalostuksellisen merkityksen arvioimiseksi on tunnettava suomalaisen hevosrodun syntyhistoria siinä keskeisen kantakirjan perustamisvaiheiden kautta, vaikka kantakirjan seurauksia pitkällä aikavälillä nykysuomenhevosen ominaisuuksiin ei voida vielä rodun syntyaikana nähdä. Myös Seppo Simosen mukaan

1673 He ovat esittäneet myös huolensa nykypäivän suomenhevosen jalostuksen kaventumisesta. Kvist, Niskanen, Mannermaa, Wutke & Aspi 2019, 1–2, 6–12. Lisäksi Tuija Kirkinen on huomauttanut eläinrotujen jalostuksen vastuullisuudesta. ”Suomenhevosen salaisuus”, *Helsingin Sanomat* 1.9.2019. Eläinrodun muuntelun tutkimisen ajankohtaisuutta on perusteltu myös eläinjalostuksen hyvinvointikysymyksen esiinnousulla. Helsingin yliopisto, ”Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat/ Tutkimus”, <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/biologisen-kulttuuriperinnon-monitieteiset-tutkimusstrategiat/tutkimus>, luettu 4.10.2019. Laajemmin suomenhevosen ja muiden suomalaisten alkuperäisrotujen nykytilasta sekä niiden säilyttämisestä, ylläpidosta ja hyödyntämisestä kestävä kehityksen mukaisesti. Ks. Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 28–30, 90–111. Muun muassa suomenhevosen ja virolaisten alkuperäisten hevosrotujen nykytilasta. Ks. Sild, Rooni, Värvi, Røed, Popov, Kantanen & Viinlass 2019.

1674 ”Kaksi hevosta haudattiin oudolla tavalla 66 vuotta sitten – nyt arkeologit yrittävät selvittää, mitä oikein tapahtui”, Yle uutiset 12.8.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10918698>, luettu 4.10.2019; Helsingin yliopisto, ”Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat/ Tutkimus”, <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/biologisen-kulttuuriperinnon-monitieteiset-tutkimusstrategiat/tutkimus>, luettu 4.10.2019.

1675 ”Suomenhevosen salaisuus”, *Helsingin Sanomat* 1.9.2019.

suomalaisen hevoscannan kehittäminen oli pitkä prosessi ja kotimaisen hevoscannan rakenteen muuttamiseen kului vuosikymmeniä.¹⁶⁷⁶ Suomalaisen hevoscannan yhtenäisyyden tavoitteen saavuttaminen merkitsisi jalostuksen modernisaation siirtymistä laajemmin myös käytännön hevoscannan perustaksi. Aluksi järjestelmän rakentamisen vaiheessa suomalaisen hevosen kantakirjan käyttöönotto oli ollut pääasiassa maatalouden eliitin projekti, minkä jälkeen innovaatiota alettiin vähitellen ottaa laajemmin käyttöön hevosenomistajien keskuudessa. Vaikka rodunjaloituksen käytännön tuloksia ei ylipääntään nähty kokonaan hetkessä, valinta suomalaisen maatiaishevosen jalostuksesta yhtenä, omana rotuna oli ratkaiseva nykyisen suomenhevosen olemassaololle ja sen ominaisuuksien muodostumiselle. Suomenhevosen nykyiset jalostusperiaatteet ovat seurausta siitä, miten kansainväliset puhtaan rodun jalostusteorian vaikutteet ja kansalliset hevostarpeet kohtasivat suomalaisessa hevoscannan jalostuksessa 1800-luvun lopulla. Vuonna 1918 suomalaisen hevoscannan kantakirja oli saavuttanut pääosin hallinnollisen muodon, joka pysyi 1970-luvun alkuun asti. Syntynyt järjestelmä oli pohja valtion yli puolivuosisataa ylläpitämälle suomenhevosen kantakirjalle, vaikka sitä toki muokattiin hevostarpeen muuttuessa. 1970-luvun alussa suomenhevosen kantakirja siirrettiin Maataloushallitukselta hevosalan keskusjärjestölle, Suomen Hippos ry:lle.¹⁶⁷⁷

Tutkimukseni teema avasi useita kansainvälisessä historian tutkimuksessa tunnettuja, mutta suomalaisessa historian tutkimuksessa aiemmin vähemmän käsiteltyjä kysymyksiä. Kotieläinten jalostukseen liittyen voitaisiin nykyisten eläinrotujen synnyn ohella nostaa esiin myös useita muita aihepiirejä – kuten kotieläinten jalostus laajemmin tieteenhistorian näkökulmista, muutokset kotieläinten jalostuksessa pitkällä aikavälillä, yleensä kotieläinten hoitoa koskevan tiedon leviäminen tai kotieläintalouden rakennemuutokset –, joilla on kiinteä yhteys ihmisen toimintaan useiden historianalojen näkökulmista. Vastaavasti esimerkiksi *Kansallisessa eläinjalostusohjelmassa* monien alkuperäisrotujen katsotaan liittyneen kiinteästi Suomen historian tapahtumiin.¹⁶⁷⁸ Lisäksi kotieläinhistorian kysymykset kytkeytyvät pinnalla olevaan, eläimistä useilla tieteenaloilla käytävään keskusteluun, jota myös Suomessa kuvaa kansainvälisen tutkimuksen käänne käsite ”The animal turn”. Kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, että eläimistä esimerkiksi juuri hevosen ottaminen mukaan historiaan ei pelkästään täydennä kertomusta, vaan myös muuttaa sen.¹⁶⁷⁹ Kotieläimiä ja yleensä eläimiä koskevalle historian tutkimukselle on kokonaisuudessaan merkittävä tarve, ja ilahduttavaa on suomalaisen historian tutkimuksen kiinnostuksen herääminen eläinten ja ihmisten yhteiseen historiaan useista tulokulmista.

Tieteenalojen rajapinnoilla liikkuvat eläinhistorialliset kysymykset edellyttävät eri tieteenalojen yhteistyötä. Työni on osa tutkimuksen alati kasvavaa monitieteistä kiinnostusta kotieläinten menneisyyteen. Tutkimukseni poikkitieteellisyys näkyi useiden historian-

1676 Simonen 1949, 170.

1677 Ojala 1996, 66–71, 83–89.

1678 Pehu, Kiviharju, Rusanen, Kantanen & Heinimaa 2018, 95.

1679 Ks. laajemmin Swart 2010, 241–263.

tutkimuksen teemojen yhdistämisenä kotieläinjalostuksen ja myös sitä koskevien tieteen kehitykseen. Lisäksi historian metodein saavuttamani tulokset voidaan laajemmin liittää arkeologian ja genetiikan poikkitieteellisillä tutkimusmenetelmillä saavutettuihin kotieläinten ja erityisesti alkuperäisten maataisrotujen historiaa koskeviin tuloksiin. Tutkimukseni linkittyy siten suoraan etenkin 2010-luvulla Suomessa virinneeseen tiede-
denväliseen tutkimukseen kotieläinten ja erityisesti suomenhevosen historian varhaisista vaiheista. Tutkimusaineistoni ja suomalaisen hevosrodun syntyä koskevien hevoshistorian alan tulosteni poikkitieteellinen yhdistäminen esimerkiksi muinais-DNA-tutkimukseen ja arkeologiaan voisikin viedä suomenhevosen historian tutkimuksen jälleen uudelle tasolle. Monitieteisen yhteistyön mahdollistamat tutkimuksen uudet lähtökohdat avaavat laajemminkin uusia mahdollisuuksia kotieläinhistorian kysymyksille, mikä tarjoaa lisäsyvyyttä myös julkisuuden laajaan eläin keskusteluun. Sen ajankohtaisuus puolestaan osoittaa, että vaikka ihminen on historiallisesta näkökulmasta katsottuna yhä irtautuneempi luonnosta, eläin ei ole kadottanut merkitystään ihmiselle.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Hevoshoidonneuvojan arkisto (HhnA)

Saapuneiden kirjeiden diaarit 1893–1899, Aa:1

Lähetettyjen kirjeiden diaarit 1893–1904, Ab:1

Sekalaiset konseptit 1896–1899, Da:1

Kruununoriita koskevat asiakirjat 1863–1909, Eb:1–12

Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto (STOA)

Talousosaston yhteisistunto- ja jaostopöytäkirjat, Ca:413, Ca:419, Ca:422, Ca:425, Ca:427, Ca:449, Ca:459, Ca:469, Ca:471, Ca:476, Ca:498, Ca:543, Ca:544, Ca:546, Ca:548, Ca:551, Ca:563, Ca:574, Ca:580, Ca:600, Ca:601. Luettavissa Kansallisarkiston Digitaaliarkistossa [<http://digi.narc.fi/digi/>].¹⁶⁸⁰

Kirjeaktit, Ea:3708, Ea:3861, Ea:3922, Ea:4047, Ea:4076, Ea:4116, Ea:4117, Ea:4158, Ea:4159, Ea:4166, Ea:4197

Anomus- ja valitusaktit, Eb:2408

Maanviljelystoimituskunnan arkisto (MvtkA)

Kirjediaarit 1893–1908, Aa:33–48. Luettavissa Kansallisarkiston Digitaaliarkistossa [<http://digi.narc.fi/digi/>].

Lähetettyjen kirjeiden diaari 1899, Ac:32 [<http://digi.narc.fi/digi/>]

Anomusdiaarit 1894–1895, Ab:34–35 [<http://digi.narc.fi/digi/>]

Puhtaaksikirjoitetut kirjekonseptit, Da:56, Da:62

Saapuneet kirjeasiakirjat, Ea:123, Ea:174, Ea:180, Ea:181, Ea:183, Ea:188, Ea:190, Ea:191, Ea:195, Ea:196, Ea:199, Ea:200, Ea:202, Ea:203, Ea:215, Ea:220, Ea:221, Ea:227, Ea:228, Ea:235, Ea:243

¹⁶⁸⁰ Digitoitujen asiakirjojen alkuperäiset kappaleet sijaitsevat Mikkelissä, mutta sijoitin STOA:n ja MvtkA:n aineistot kokonaisuudessaan käyttämäni alkuperäisen arkistoaineiston pääsijaintipaikan mukaan.

Maataloushallituksen I arkisto (MvhA1)

Kirje- ja anomusdiarit 1892–1908, Aa:1–16

Diaarirekisterit 1896–1908, Ba:1–6

Kirjerekisterit 1892–1906, Bc:1–12

Saapuneet kirjeet ja anomukset, Ea:2, Ea:3, Ea:7, Ea:15, Ea:21, Ea:23, Ea:24, Ea:27, Ea:28, Ea:33, Ea:39, Ea:45, Ea:58, Ea:68, Ea:76

Pöytäkirjat, Ca:2, Ca:3, Ca:6, Ca:7, Ca:8, Ca:9

Yleiset kirjekonseptit, Da:2, Da:4, Da:5, Da:17, Da:18, Da:20, Da:23, Da:36, Da:37, Da:60, Da:61

Maataloushallituksen maatalousopetusosaston alaiset koulut ja opistot -arkisto I (MvhkoA1)

107 Hevosalan koulut 1893–1934

108 Matka-, opintomatka- ja stipendikertomukset 1894–1902

109 Matka-, opintomatka- ja stipendikertomukset 1902–1907

121 Maanviljelys- ja talousseurojen toimintakertomukset 1892–1898

Uudenmaan ja Hämeen Läänien maanviljelysseuran arkisto (UHM)1681

Asiakirjat 1891, 28

Asiakirjat 1892, 29

Asiakirjat 1893, 30

Asiakirjat 1894, 31

Asiakirjat 1895, 32–33

Asiakirjat 1896, 34

Asiakirjat 1897, 35

Asiakirjat 1898, 36

Asiakirjat 1899, 37

Asiakirjat 1900

Asiakirjat 1901a–b

Asiakirjat 1902

Asiakirjat 1903

Asiakirjat 1907

Lääkintöhallituksen I kanslian arkisto (LhkA1)

Ansioluettelot (1831–1928), Ei:2

Liuksialan kartanon arkisto, Kangasala (LKA)

Hevoset I -kansio, Hk1

Hevoset II -kansio, Hk2

Jalmari Meurmanin kirjeitä -kansio, JMk1

Jalmari Meurmanin kirjeitä omaisilleen -kansio, JMk2

Jalmari Meurmanin kirjeitä, esitelmiä, todistuksia, Paavo Virkkunen -kansio, JMk3

Jalmari Meurmanin kirjeitä, merkkipäiväpuheita -kansio, JMk4

Liuksialan kartanon valokuvakokoelma

1681 Vuosien 1904–1906 aineisto puuttuu. Koska vuodet 1900–1908 ovat luettelomatta, viitataan kaikkien kansioiden osalta ko. vuoteen.

Åbo Akademis bibliotek, käsikirjoituskokoelmat, Turku (ÅAB)

Ella Fabritiuksen arkisto (EFA)

Ella Fabritius' samling, H:1
Kansio nro 9 (D71/80)

Helsingin yliopistomuseon arkisto, Helsinki (HYmA)

Eläinlääketieteen arkisto (ElTA)

A Henkilöt
Bärlund Artur Isidor

Eläinlääketieteen kokoelma (ElTK)

Valokuvakokoelmat
Bärlundin laulukirja Berliinistä noin vuodelta 1890 (nro 369)
Finska Veterinärföreningens bibliotek. 1909.

Turun maakunta-arkisto, Turku (TMA)

Hippos ry:n arkisto¹⁶⁸² (HrA)

Saapuneita kirjoja 1895–1912, Ea:1

Hämeenlinnan maakunta-arkisto, Hämeenlinna (HMA)

Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto (MmoA)

Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston kirjaston luettelo (1859–1933), Bf:1

Metsämäen raviradan arkisto, Turku (MRA)

Hippoksen perustamispyytäkirja 20.10.1894
Fabritius, Ella 1950: *Ludvig Fabritius musikens entusiast och "den finska hastens fader"*. Uudelleen kirjoittanut Margareta Voipio 1994. Painamaton käsikirjoitus.

Kansalliskirjasto, Helsinki (KK)

Kansalliskokoelman Pienpainatekokoelma XI Maatalous, Hevostenhoito (1810–1944) (PpKH)

115 Paikallista, yhdistykset, kokoukset, näyttelyt, kilpailut ym. A–Ki.
116a Paikallista, yhdistykset, kokoukset, näyttelyt, kilpailut ym. Ko–Pö.
116b Paikallista, yhdistykset, kokoukset, näyttelyt, kilpailut ym. R–Sv.
117 Paikallista, yhdistykset, kokoukset, näyttelyt, kilpailut ym. Sy–Ö.

Svenska litteratursällskapets arkiv (SLSA)

898 Duncker
Betyg och diplom, Mapp 6

¹⁶⁸² Arkiston nimestä huolimatta sen sisältö koskee Turun hevostakuutusyhtiötä ja osittain Turun Hipposta. Lisäksi luettelointi on osin virheellinen.

Mustialan arkisto, Tammela (MA)

Tammelan Hippos'en Kantakirja

Jyväskylän yliopiston kirjasto (JYK)

Förteckning öfver afl. Magister Edvard Dunckers sterbhus tillhöriga böcker

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek, Tukholma (KSLAB)

Dyrendahl, Sven 1994: *Södra Dalarnes Hästvänner 100 år. En jubileumsskrift*. Daladistriktet av Föreningen Nordsvenska Hästen.

Hallander, Wilhelm 1901: *Den Nordsvenska hästafveln och dess framtid i Dalarne*. Falu Nya Boktryckeri-aktiebolag.

Hochschule für Musik und Theater

"Felix Mendelssohn Bartholdy" Leipzig Bibliothek/ Archiv, Leipzig (HMTA)

Leipzigin Musiikkikonservatorion opinto- ja päästötodistukset
Ernst Fabritiuksen todistus 18.8.1861

Museovirasto, Helsinki

Kansatieteen kuvakokoelma, Karjalaisen osakunnan kokoelma

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, Kuopio

Victor Barsokevitschin kuvakokoelma

Painetut lähteet

Lait ja asetukset

Hans Kejslerliga Majestäts Rådiga Kungörelse, angående medel till Hästafwelns förädling i Finland.
Asetuskokoelma 20.5.1835.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnettyistä rahanmääräyksestä palkinnoiksi maassa pidettävissä kilpa-ajoissa. *Asetuskokoelma* N:o 16/1869.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä yhteisiä sääntöjä niille yleisille kilpa-ajoil- le hevosilla, joita toiseksi tullaan vuosittain Suomessa pitämään. *Asetuskokoelma* N:o 33/1870.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus siitä, mitä oriiden laskemisesta laitumelle on nouda- tettava. *Asetuskokoelma* N:o 44/1888.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus myönnettyistä määrärahoista maan hevosrodun pa- rantamisen edistämiseksi. *Asetuskokoelma* N:o 7/1893.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä muutettuja sääntöjä yleisille ravikilpailuille hevosilla Suomessa. *Asetuskokoelma* N:o 7/1893.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, sisältävä määräyksiä siitosoriiden ostamisesta kruu- nun varalle sekä niiden hoitamisesta ja käyttämisestä. *Asetuskokoelma* N:o 34/1893.

25. Armollinen Asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista. *Asetus- kokoelma* N:o 10/1905.

26. Armollinen Asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten. *Asetuskokoelma* N:o 10/1905.
27. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös siitä milloin Armollinen asetus neuvojanviran asettamisesta hevoshoidon edistämistä varten ja Armollinen asetus hevoshoidon edistämiseen Suomessa myönnettyistä määrärahoista tulevat voimaansa. *Asetuskokoelma* N:o 10/1905.
- 57 a. Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä tarkempia määräyksiä toimenpiteistä Suomen hevosrodun parantamiseksi. *Asetuskokoelma* N:o 28 A./1905.
- Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä hevoshoidon edistämistä varten asetettavain apulaisneuvojain johtosäännön. *Asetuskokoelma* N:o 24/1907.
- Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä määräyksiä suomenrotuisten oriitten kantakirjan pidosta. *Asetuskokoelma* N:o 31/1907.
- Keisarillisen Suomen Senaatin päätös, sisältävä muutetut määräykset toimenpiteistä suomalaisen hevosrodun parantamiseksi. *Asetuskokoelma* N:o 42/1909.
- Finlex, ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinjalostustoiminnasta annetun lain muuttamisesta”, HE 20/2018, <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180020>, luettu 5.5.2020.

Komiteanmietinnöt (painetut)¹⁶⁸³

Komiteanmietintö 1880:1. Hevosjalostuksen edistämiskomitean mietintö.

Komiteanmietintö 1892:3. Hevosrodun parantamisasiaa käsittelemään asetetun komitean mietintö.

Komiteanmietintö 1907:5. Ehdotuksia uusiksi määräyksiksi toimenpiteistä hevoshoidon edistämiseksi sekä yleisiä kaavaehtotuksia kantakirjoja, palkitsemisia ja siitosyhdistysten sääntöjä varten laatimaan asetetun komitean mietintö.

Valtiopäiväasiakirjat

Asiakirjat Valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1885 I. Helsinki 1886.

Asiakirjat Valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1888 I. Helsinki 1889.

Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1900 V. Helsinki 1900.

Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1900 II. Helsinki 1900.

Protokoll förda des Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1900 II. Helsinki 1900.

Protokoll förda des Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1900 III. Helsinki 1900.

Suomen pappissäädyn pöytäkirjat valtiopäiviltä v. 1900 II. Helsinki 1900.

Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1882. Helsinki 1901.

Suomen talonpoikaikaisen säädyn keskustelupöytäkirjat 1885 II. Helsinki 1885.

Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1888 I. Helsinki 1888.

Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1900 vuoden valtiopäivillä I. Helsinki 1900.

Suomen talonpoikaissäädyn keskustelupöytäkirjat 1900 vuoden valtiopäivillä III. Helsinki 1900.

Aikalaislehdistö

Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen kokoelma [<https://digi.kansalliskirjasto.fi/>]

Aikakauslehdet (tarkemmin viitteissä)

Biet – Tidskrift för Finlands landthushållning

Finsk Veterinär Tidskrift/ Suomen eläinlääkärilehti

¹⁶⁸³ Painamattomat komiteanmietinnöt sijaitsevat ko. arkiston KD-akteissa, joissa on lisäaineistoa myös painettuihin komiteanmietintöihin.

Landbrukaren – Tidskrift för Finlands landthushållning

Maamies

Maatalouden hevostoilehti

Maatalous

Sporten – Tidning för idrott, jagt- och fiskevård

Suomen Maanviljelyslehti/ Suomen Maanviljelyslehti

Suomen meijerilehti – Meijeritalouden, voikaupan, karjanhoidon ja sikainhoidon äänenkannattaja

Suomen Urheilulehti

Sanomalehdet (tarkemmin viitteissä)

Aamulehti

Finland

Finlands allmänna tidning

Helsingfors Dagblad

Hufvudstadsbladet

Hufvudstadsbladets Landbruksbilaga

Hämeen Sanomat

Hämäläinen

”Keski-Suomen” Maanviljelys- ja talousosasto, Lisälehti ”Keski-Suomen”

Morgonbladet

Nya Pressen

Nya Pressens Landtbruksafdelning

Perä-Pohjolainen

Sanomia Turusta

Suomalainen Wirallinen Lehti

Tampereen Sanomat

Uusi-Savo

Uusi Suometar

Wasa Tidning

Åbo Tidning

Åbo Underrättelser

Muut sanoma- ja aikakauslehdet (tarkemmin viitteissä)

Aamulehti

Aikalainen

Helsingin Sanomat

Maaseudun Tulevaisuus

Museo

Turun Sanomat

Aikalaiskirjallisuus¹⁶⁸⁴

- Aan [Alfthan, Axel] 1901: *Hevoskasvatuksemme ja ehdotuksia sen kohottamiseksi*. Joensuun kirjapaino-osakeyhtiö, Joensuu.
- Alfthan, Axel 1908 (toim.): *Tilastollisia tauluja yleisistä ravi-kilpailuista Suomessa vuosina 1902–1907*. III. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LIX 1908. Helsinki.
- Alfthan, Axel 1909 (toim.): *Luettelo oriista, jotka vuosina 1907 ja 1908 ovat joko ehdollisesti tai ilman ehtoja hyväksytyt kantakirjaan suomenrotuisista oriista*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja LXVI v. 1909. Helsinki.
- Alfthan, Axel 1910: *Hevosjalostuksemme. Yleiset toimenpiteet hevoskasvatuksen edistämiseksi ynnä siitoshevosten hoito ja varsan kasvattaminen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Alfthan, Axel 1911a: *Suomalainen hevonen*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Alfthan, Axel 1911b (toim.): *Luettelo oriista, jotka vv. 1909 ja 1910 on merkitty kantakirjaan, ynnä liitteitä*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Alfthan, Axel 1923a: ”Hevososasto”. Teoksessa Jyske, J. (toim.), *Suomen XII yleinen maatalousnäyttely Tampereella 21–30 p:nä kesäkuuta 1922. Kertomus*. WSOY, Porvoo. 186–226.
- Alfthan, Axel 1923b: ”Hevosjalostustyömme tuloksia ja vastaiset toimenpiteemme”. Teoksessa Jyske, J. (toim.), *Suomen XII yleinen maatalousnäyttely Tampereella 21–30 p:nä kesäkuuta 1922. Kertomus*. WSOY, Porvoo. 461–472.
- Aspelin, J. R. 1887: ”Suomalaisen hevosen kotoperäisyydestä”. Teoksessa Fabritius, L., *Suomen Ravisportin kalenteri 1886 & 87*. IV. Åbo Tidning’in kirjapaino-osakeyhtiö, Turku. 154–163.
- Berättelse öfver Hästafvelsföreningen ”Nylands Hippos” 5:te verksamhetsår 1901*. Helsinki 1902.
- Brotherus, Valter A. 1909: *Hevosjalostuksesta Holsteinissa ja Pohjois-Ruotsissa matkakertomus*. Otava, Helsinki.
- Bärlund, Artur 1906: *Esitelmiä, pitänyt Eläinlääkäri Artur Bärlund*. Hevoskasvatusyhdistys Uudenmaan Hippoksen lentokirjasia I. Tampereen sanomain o-y:n kirjapaino, Tampere.
- Böök, Einar 1907: *Pöytäkirja maanviljelys- ja talousseurojen edusmiesten viidennestä kokouksesta 1906*. Helsinki.
- Darwin, Charles 2016: *Lajien synty. Luonnollisen valinnan kautta eli luonnon suosimien rotujen säilyminen olemassaolon taistelussa*. Suom. Petri Ranta. 2. p. Vastapaino, Tampere.
- Ehrnrooth, George 1918: *En återblick på hästvänsföreningens i Nylands län tillkomst och verksamhet*. Mencators tryckeri a. b., Helsinki.
- E. F. [Fabritius, Ernst] 1888: *Hewonen. Sen ulko-osat, käyttely ja hoito*. Suom. Eenokki Kilpanen. S. W. Edlund, Helsinki.
- Fabritius, Ernst 1891: *Hippologiska spörmål*. Tidnings- & Tryckeriaktiebolagets tryckeri, Helsinki.
- E. F. [Fabritius, Ernst] 1898: *Uusi Hevoskirja. Hewonen ynnä hewosen ulko-osat, ruokinta, hoito, taudit ja siitos*. Suom. E. P. Toinen painos. S. W. Edlund, Helsinki.
- Fabritius, L. 1884a: *Kalender för Finsk trafsport 1883 & 1884*. I. Aktie-Bolagets Hämäläinen tryckeri, Hämeenlinna.
- Fabritius, L. 1884b: *Suomen Juoksiahewonen, sen ruumiinmuodot, kasvatus ja hoito sekä harjoittaminen kilpailuun*. Hämäläisen Osake-yhtiön kirjapaino, Hämeenlinna.

1684 Mikäli julkaisu sisältyy Kansalliskokoelman Pienpainatekokoelmaan XI Maatalous, Hevostenhoito (1810–1944) tai Uudenmaan ja Hämeen Läänien maanviljelysseuran arkistoon, sitä ei ole lueteltu erikseen aikalaikirjallisuudessa. Tällöin teoksen tiedot ovat kokonaisuudessaan viitteessä. Sama koskee myös yhtä aikalaissanomalehteä.

- Fabritius, L. 1885: *Suomen Ravisportin kalenteri 1884 & 85*. I. Härmäläisen osake-yhtiön kirjapaino, Hämeenlinna.
- Fabritius, L. 1886: *Suomen Ravisportin kalenteri 1885 & 86*. II. Härmäläisen osake-yhtiön kirjapaino, Hämeenlinna.
- Fabritius, L. 1887: *Suomen Ravisportin kalenteri 1886 & 87*. IV. Åbo Tidning'in kirjapaino-osakeyhtiö, Turku.
- Fabritius, L. 1888: *Anses korsning af den inhemska hästen med utländska raser vara önskvärd? Esitelmä Turun Hevosystävänyhdistyksen kokouksessa 9.2.1888*. Åbo Tidning'in kirjapaino-osakeyhtiö, Turku.
- Fabritius, L. 1895 (toim.): *Tilastollisia Tauluja yleisistä kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1895*. Maanviljelyshallituksen tiedonantaja N:o VIII 1895. Turku.
- Fabritius, L. 1896: *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Hippos" värksamhet under dess Begynnelse-år 1895*. Turku.
- Fabritius, L. 1897: *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Hippos" ' Värksamhet under dess Andra arbetsår 1896*. Turku.
- Fabritius, L. 1898: *Berättelse öfver Hästafvelsföreningen "Hippos" ' Värksamhet under dess Tredje arbetsår 1897*. Turku.
- Fabritius, L. 1901a: *IV. Berättelse öfver Hästafvelsföreningen Hippos' värksamhet under åren 1898 och 1899*. Turku.
- Fabritius, L. 1901b (toim.): *Tilastollisia Tauluja yleisistä kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1896–1901*. II. Maanviljelyshallituksen tiedonantaja N:o XXXIII 1901. Turku.
- Fabritius, L. 1902: *V. Berättelse för Hästafvelsföreningen Hippos' värksamhet under år 1900*. Turku.
- Fabritius, L. 1904: *Suomen maatiaiskarjan jalostamisesta. Esitelmä, jonka Keis. Suomen Talousseuran eläinnyttelyssä 29 päivänä Elokuuta 1903 piti läänineläinlääkäri L. Fabritius*. Keisarillisen Suomen Talousseuran toimituksista 1903. Ylipainos. Osakeyhtiö polytypos, Turku.
- Fabritius, L. 1905: *VI. Berättelse öfver hästafvelsföreningen Hippos' värksamhet under åren 1901, 1902 och 1903*. Oulu.
- Fabritius, L. 1907a: *VII Kertomus hevokasvatussyhdistys Hippos'en toiminnasta v. 1904*. Turku.
- Fabritius, L. 1907b: *VIII. Kertomus hevokasvatussyhdistys Hippos'en toiminnasta vuodelta 1905*. Oulu.
- Fabritius, L. 1907c: *IX Kertomus hevokasvatussyhdistys Hippos'en toiminnasta vuodelta 1906*. Turku.
- Fabritius, Ludvig 1909a: "Hevosjalostuksesta". Teoksessa Palmén, E. G. & al. (toim.), *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille*. IV Nidos. Heinäkuu–elokuu. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo. 321–334.
- Fabritius, L. 1909b: "Finnlands Pferdezucht". *Zeitschrift für Gestütkunde und Pferdezucht* 9/1909. 193–202.
- Fabritius, L. 1914: *Ravikilpailuiden tarkotuksesta sekä suomalaisen juoksijahevosen harjottamisesta*. Kirjapaino polytypos, Turku.
- Granström, Artur 1894: *Kertomus Kymmenenmestä yleisestä Suomen Maanviljelyskokouksesta Nikolainkaupungissa 1894*. Oulun läänin Talousseuran kirjasia N:o 13. Oulu.
- Grotenfelt, Gösta 1897: *Suomen maanviljelys. Yleiskatsaus*. Werner Söderström, Porvoo.
- Grotenfelt, N. Karl 1907: *Suomen maanviljelysvirkamiestyksen retki Tanskaan 5–25 p. heinäkuuta 1905*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo.
- Gummerus, Kaarlo & Alfthan, Axel 1917: *Hevoshoidon käsikirja*. WSOY, Porvoo.
- v. Haartman, E., Bärlund, Artur & Hagelstam, Len. 1900a: *Berättelse öfver hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" verksamhet under dess 2:ne första år 1897 och 1898*. Helsinki.

- v. Haartman, E., Hagelstam, Lennart & Bärlund, Artur 1900b: *Berättelse öfver hästafvelsföreningen "Nylands Hippos" 3:dje verksamhetsår 1899*. Helsinki.
- von Haartman, E., Bärlund, Artur & Hagelstam, Len. 1901: *Kertomus hevokasvatustyhdistys Uudenmaan Hippoksen toiminnasta 4tenä vaikutusvuonna 1900*. Helsinki.
- Hagelstam, Lennart, Bärlund, Artur & v. Bonsdorff, Villy 1904: *Kertomus "Uudenmaan Hippos" hevokasvatustyhdistyksen 7ltä toimintavuodelta 1903*. Helsinki.
- Hallenborg, J. F. 1901: *Oppikirja kotieläinten hoidossa*. Suomen oloihin sovitettu suomennos. Toinen tarkastettu painos. Werner Söderström, Porvoo.
- Hevoskasvatustyhdistys Hippos 25-vuotias*. Turun kirjapaino ja sanomalehti osakeyhtiö, Turku 1920.
- Itä-Suomen maatiaiskarja. Kokoelma kirjoituksia*. Itä-Suomen karjanjalostusyhdistys. Helsinki 1906.
- Jernström, Johannes 1897: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vaikutuksesta vuotena 1896*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat v. 1896. Helsinki.¹⁶⁸⁵
- Jernström, Johannes 1898: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran vaikutuksesta vuonna 1897*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat v. 1897. Helsinki.
- Jernström, Johannes 1899: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminnasta vuonna 1898*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat v. 1898. Helsinki.
- Jernström, Johannes 1900: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminnasta vuonna 1899*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat vuodelta 1899. Helsinki.
- Jernström, Johannes 1901: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminnasta v. 1900*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat v. 1900. Helsinki.
- Jernström, Johannes 1902: *Kertomus Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran toiminnasta v. 1901*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat v. 1901. Helsinki.
- Kertomus "Uudenmaan Hippos" hevokasvatustyhdistyksen 8ltä toimintavuodelta 1904*. Helsinki 1905.
- Kertomus hevossiitosyhdistyksen Uudenmaan Hippos 9ltä toimintavuodelta 1905*. Helsinki 1906.
- Kertomus hevossiitosyhdistyksen "Uudenmaan Hippos" 10:ltä toimintavuodelta 1906*. Tampere 1907.
- Kiianlinna, Akseli 1907: *I Länsi-Suomen Karjanjalostusyhdistys. Länsi-Suomen karjanjalostusyhdistyksen julkaisuja*. A. W. Leinosen kirjapaino, Hämeenlinna.
- von Konow, Evert 1899: *Ohjeita nautakarjan parantamiseen tanskalaisiin lähteisiin perustuen*. Otava, Helsinki.
- Landtbruksmötet i Ekenäs Tammisaaren maanviljelyskokous 1901. Katalog – Luettelo*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura. Helsinki 1901.
- Landtbruksmötet å Kiala Kialan maanviljelyskokous 1898. Katalog – Luettelo*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseuran asiakirjat. Helsinki 1898.
- Lindman, V. 1899: *Berättelse öfver Helsingfors Djurskyddsförenings Vårksamhet 1. dec. 1874–1. dec. 1899*.
- Lindholm, A. Sixtus 1903: *Redogörelse för Nylands och Tavastehus läns landtbrukssällskaps verksamhet år 1902*. Nylands och Tavastehus läns landtbrukssällskaps handlingar för år 1902. Helsinki.

1685 Mikäli viittaa vuosikertomuksen liitteeseen, sen tarkemmat tiedot ovat viitteissä.

- Lindholm, A. Sixtus 1904: *Redogörelse för Nylands och Tavastehus läns landbrukssällskaps verksamhet år 1903*. Nylands och Tavastehus läns landbrukssällskaps handlingar för år 1903. Helsinki.
- Linna, H. I. 1907: *Suomen XI yleinen maanviljelyskokous ja -näyttely Kuopiossa 1906. Kertomus ja selonteko*. Kuopio.
- Luettelo I v. 1914 Kantakirjaan hyväksytyistä tammoista Keski-Pohjanmaan Hevosjalostusliiton alueella N:o 1-173*. Kokkola 1915.
- Luettelo siemen- ja juurikasvinäyttelyssä Helsingissä 1901*. Uudenmaan ja Hämeen läänien Maanviljelysseura. Helsinki 1901.
- ”Maanviljelyshallituksen ehdotus ohjeiksi hevosten arvostelemiselle niiden ottamista varten ”Suomalaisen hevosrodun kantakirjaan””. Teoksessa *Maanviljelyshallituksen ehd. aset. yl. ravi-kilp. hevostille Suomessa*. Helsinki 1900.
- ”Maanviljelys- ja Talousseurain V edusmieskokouksen asettaman Hevoshoitokomitean mietintö”. Teoksessa *Ohjelma maanviljelys- ja talousseurain edusmiesten V kokousta varten*. Helsinki 1906.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuosilta 1892, 1893 ja 1894*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XIV 1895. Helsinki 1896.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1895*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XIX 1897. Helsinki 1897.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1896*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXII 1897. Helsinki 1898.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1897*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXVII 1897. Helsinki 1899.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1898*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXVIII 1899. Helsinki 1899.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1899*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXIX 1900. Helsinki 1901.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1900*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XX-XIV 1901. Helsinki 1901.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1901*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XLII 1902. Helsinki 1902.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1902*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XLVI 1903. Helsinki 1904.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1903*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XLIX 1905. Helsinki 1905.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1904*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LIII 1906. Helsinki 1907.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1905*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LV 1906. Helsinki 1908.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1906*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LX 1908. Helsinki 1909.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1907*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LXI 1909. Helsinki 1909.
- Maanviljelyshallituksen kertomus vuodelta 1908*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o LXX. Helsinki 1910.

- Mannerheim, Johan 1896: *Kertomus Maanviljelyshallitukselle valtion avulla 1893–94 tehdystä matkasta ulkomailla kotieläinten siitoksen tutkimista varten*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XVII 1896. Kuopio.
- Niinivaara, Hugo 1920: *Suomen ayrshirekarjan sonniskututkimia I. Hover-A-Blink-suku*. Suomen ayrshireyhdistyksen julkaisu VII. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.
- Nordenstreng, Arvid 1906: *Valtion toimenpiteet ja avustus siitosoriiden bankkimisessa. Esitys tähänastisista toimenpiteistä tällä alalla sekä ehdotuksia uusiksi*. Keski-Suomen Maanviljelysseuran julkaisu N:o 3. Jyväskylä.
- Nylander, Hannes 1906: ”Piirteitä karjanjalostusperiaatteiden vaihteluista Suomessa ja niiden vaikutus maatiaiskarjan jalostukseen”. Teoksessa *Itä-Suomen maatiaiskarja. Kokoelma kirjoituksia*. Itä-Suomen karjanjalostusyhdistys. Helsinki. 1–24.
- Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1905*. Helsinki 1906.
- Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1906*. Helsinki 1907.
- Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1907*. Helsinki 1908.
- Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps Årsberättelse för år 1908*. Helsinki 1909.
- Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Kialan tilalla Porvoossa 1898*. Uudenmaan ja Hämeen läänien maanviljelysseura. Helsinki 1898.
- Ohjelma maanviljelyskokoukselle, joka pidetään Tammisaaren kaupungissa 1901*. Uudenmaan ja Hämeen läänien Maanviljelysseura. Helsinki 1901.
- Porthan, Lennart & Frenckel, Arthur 1908: *Hevosurheilu Suomessa*. Yrjö Weilin, Helsinki.
- Prosch, V. 1883: *Anvisning till Landthästens Behandling för mindre jordbrukare*. Kääntänyt Hjalmar Nathorst. C. W. K. Gleerups förlag, Lund.
- Rönnbäck, Ernst 1883: *Kertomus Kahdeksannesta Yleisestä Suomen Maanviljelyskokouksesta Turussa*. Åbo Tidning’in kirjapaino-Osakeyhtiön kirjapaino, Turku.
- Savela, H. 1896: *Eläinsiitos- ja sonni-yhdistyksistä sekä kantakirjan pidosta*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XVI 1896. Helsinki.
- Sawela, H. 1899: *Kertomus näyttelyistä Suomen maatiaisrotuista siitoskarjaa varten Kuopiossa ja Tampereella vuonna 1898*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXV 1899. Helsinki.
- Sawela, H. 1900: *Kertomus näyttelystä ayshirerotuista siitoskarjaa varten Riihimäellä 15 ja 16 p. kesäkuuta v. 1899*. Maanviljelyshallituksen tiedonantoja N:o XXX 1900. Joensuu.
- Savela, Herman & Grotenfelt, Gösta 1907: *Sananen hevossiitoskysymyksestä maanviljelijöillemme ja varsinkin maanviljelys- ja talousseuroille*. WSOY, Porvoo.
- Schroeder, I. A. 1900: *Pöytäkirja Maanviljelys- ja talousseurain edusmiesten toisesta kokouksesta 1900*. Pohjois-Karjalan kirjapaino-osakeyhtiö, Joensuu.
- Sunila, J. E. 1906: *Hämeen läänin maanviljelysseura 1894–1905. Silmäys kuluneeseen taipaleeseen*. Osakeyhtiö Hämäläisen kirjapaino, Hämeenlinna.
- Redogörelse öfver Nylands och Tavastehus läns Landtbrukssällskaps verksamhet under år 1904*. Helsinki 1905.
- Ryttylän maanviljelyskokous Hausjärvellä 1896. Näyttelyjen ja näyttöiden luettelo*. Uudenmaan- ja Hämeenläänin maanviljelysseuran asiakirjat. Helsinki 1896.
- Ryttylän maatilalla Hausjärvellä pidettävän maanviljelys-kokouksen ohjelma 1896*. Uudenmaan- ja Hämeenläänin maanviljelysseuran asiakirjat. Helsinki 1896.
- Wrangel, C. G. 1906: *Hippologia. Handbok i hästkänedom*. Landbrukets Bok VI. C. E. Fritzes K. Hofbokhandel, Tukholma.
- Wrangel, C. G. 1913: *Handbok för hästvänner I. Andra fullständigt omarbetade upplagen. Första delen*. Alb. Bonniers Boktryckeri, Tukholma.

Matriikkelit

- Alitalo, Ilkka, ”Fabritius, Ludvig (1854–1933)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5976>, luettu 2.3.2017.
- Autio, Veli-Matti 2003: ”Brofeldt (1600–) suku”. Teoksessa, Klinge, Matti (päätoim.), *Suomen Kansallisbiografia 1. Aaku–Browallius*. Studia Biographica 3:1. SKS, Helsinki. 810–811.
- Autio, Veli-Matti 2007: ”Ståhlberg (1700–) suku”. Teoksessa, Klinge, Matti (päätoim.), *Suomen Kansallisbiografia 9. Siltanen–Tott*. Studia Biographica 3:9. SKS, Helsinki. 372–373.
- Goldschmidt, Harald 1899: ”Prosch, Ferdinand Victor Alphons”. Teoksessa Bricka, C. F., *Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattande Norge for Tidsrummet 1537–1814*. XIII. Bind. Pelli–Reravius. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), Græbes Bogtrykkeri, Kööpenhamina. 294–298. <http://runeberg.org/dpl/13/0296.html>, luettu 5.10.2016.
- Hanski, Jari, ”Listo, Akseli (1856–1921)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6217/>, luettu 26.2.2015.
- Hakemisto Matemaattis-luonnontieteellisen osaston matrikkeliin 1853–1874*. http://www.helsinki.fi/keskusarkisto/matrikkeli/m_1_osasto/1853_1874_hakemisto.pdf, luettu 26.2.2015.
- Heikinheimo, Ilmari 1955: *Suomen elämäkerrasto*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo/ Helsinki.
- von Hellens, O. 1942: *Suomen eläinlääkärien nimikirja vuosilta 1843–1942 – Matrikell över Finlands veterinärer åren 1843–1942*. Suomen eläinlääkäriyhdistys.
- Henttinen, Annastiina, ”Maanviljelysneuvos A. Sixtus Lindholm (1865–1933)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=355>, luettu 31.3.2016.
- Herranen, Timo, ”Kauppaneuvos Axel Wilhelm Wahren (1814–1885)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=130>, luettu 15.2.2016.
- Hytönen, Viljo 1926: *Talopoikaissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906. II osa. Säädyn jäsenet, sihteerit ja tulkit*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Lappalainen, Seija, ”Fabritius, Ernst (1842–1899)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6875/>, luettu 18.12.2015.
- Mattsson, S. (toim.) 1942: *Suomen agronomit 1853–1941 Finlands agronomer*. Agronomien Yhdistyksen julkaisuja n:o 38. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo/ Helsinki.
- Mäkinen, Riitta, ”Jernström, Johannes (1844–1903)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <https://www.kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/4948>, luettu 30.8.2017.
- Nordenstreng, Sigurd 1927: *Borgarståndets medlemmar och sekreterare 1863–1906. Levnads-teckningar*. Söderström & c:o Förlagsaktiebolag, Helsinki.
- Savolainen, Raimo, ”Maanviljelysneuvos Nils Grotenfelt (1846–1902)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=136>, luettu 22.1.2014.
- SKS, ”Suomen talouselämän vaikuttajat”, <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?p=search>, luettu 19.9.2016.
- Uola, Mikko, ”Fabritius, Almar (1874–1953)”, Kansallisbiografia, SKS:n Biografiakeskus, <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5460/>, luettu 14.3.2017.
- Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*, toim. Veli-Matti Autio. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/1853-1899/>, luettu 26.2.2015.

Tilastot

- Paavilainen, H. 1918: *IV Karjan ja porojen omistus Suomen maalaiskunnissa v. 1901 sekä vertailuja ulkomaiden vastaaviin oloihin*. Tilastollinen tutkimus yhteiskunta-taloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitea, Helsinki.
- Peltonen, Matti Tapani 1983: *Liikenne Suomessa 1860–1913*. Kasvututkimuksia XI. Suomen Pankki, Helsinki.
- Suomen Tilastollinen Vuosikirja* (STV). *Uusi sarja*. 2(1904), 6(1908), 7(1909).
- Suomen Virallinen Tilasto* (SVT). II:7–8. Suomen taloudellinen tila 1891–1900.
- Suomen Virallinen Tilasto* (SVT). III:3. Maatalouden vuositilasto (Maanviljelys ja karjanhoito) 1908.
- Viita, Pentti 1965: *Maataloustuotanto Suomessa 1860–1960*. Kasvututkimuksia I. Suomen pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos, Helsinki.

Ohjelmat ja ohjesäännöt

- Eläingenivaratyöryhmä 2004: Suomen kansallinen eläingenivaraohjelma. Maa- ja metsätalousministeriö. <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketti/Eläingenivarat/944B6F165A0F454FE040A8C0023C6BFB>, luettu 5.10.2016.
- Pehu, Tuula, Kiviharju, Elina, Rusanen, Mari, Kantanen, Juha & Heinimaa, Petri 2018: *Suomen maa-, metsä- ja kalatalouden kansallinen geenivaraohjelma*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2018:11a. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161238>, luettu 12.10.2019.
- Suomen Hippos ry, ”Jalostusohjesäännöt”, <https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/>, luettu 23.5.2021.
- Suomen Hippos ry, ”Suomenhevosen jalostusohjesääntö”, [https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/](https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/), luettu 23.5.2021.
- Suomen Hippos ry, ”Liite 1: Suomenhevosen kantakirjaan merkitseminen, jalostusarvostelu ja siitokseenkäyttö”, [https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/](https://www.hippos.fi/kasvatus/kantakirjarodut-ja-jalostusoihesaannot/jalostusohjesaannot/), luettu 23.5.2021.
- Thuneberg-Selonen, Terhi 2005: *Hevosen värit ja merkit*. Suomen Hippos Ry. https://www.hippos.fi/files/180/VAeRIOHJEISTUS_tuloste.pdf, luettu 12.1.2021.

Tutkimuskirjallisuus

- Aalto, Ilana, Boxberg, Laura, Ijäs, Ulla & Paalumäki, Heli 2011: ”Saatteeksi vallan teorioihin historian tutkimuksessa”. Teoksessa Aalto, Ilana, Boxberg, Laura, Ijäs, Ulla & Paalumäki, Heli (toim.), *Vallan teorit historian tutkimuksessa*. Historia mirabilis 7. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku. 7–16.
- Aalto, Teemu 1991: *Suomen Kennelliitto – Finska Kennelklubben ry:n historia I osa 1889–1935*. Suomen Kennelliitto.
- Agricultural History* 92:1 (Winter 2018).
- Ahlbäck, Ragna 1983: *Bonden i svenska Finland. Teori och praktik inom åkerbruk och boskapskötsel*. Folklivsstudier XIV. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik 1987: ”Kansanliikkeet loivat kansakunnan”. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki. 8–52.

- Annola, Johanna 2011: *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Bibliotheca Historica 131. SKS, Helsinki.
- Antila, Kimmo 1999: ”Hevoskyydillä ja automobiililla”. Teoksessa Masonen, Jaakko, Antila, Kimmo, Kallio, Veikko & Mauranen, Tapani (toim.), *Soraa, työtä, hevosta. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 2. Tielaitos & Edita, Helsinki. 184–214.
- Anttila, Veikko 1974: *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Anttila, Olavi 1991: *Kartanosta kunnaksi. Jokioisten historia*. Forssa.
- Arajärvi, Kirsti 1975: *Urjalan historia II. Kunnalliselämän alkamisesta nykyaikaan*. Urjalan historiatoimikunta, Urjala.
- Arppe, Pentti 1968: ”Suomen raviurheilu”. Teoksessa Ristonmaa, Simo (toim.), *Suomen hevosurheilu*. K. J. Gummerus osakeyhtiö, Jyväskylä. 9–69.
- Arppe, Pentti & Kosola, Niilo 1946: ”V piiri”. Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjaoriita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 85–91.
- Axelsson, Joel 1933: *Den svenska husdjursavelns utveckling från 1800-talets början fram till våra dagar*. Aktiebolaget skånska centraltryckeriet, Lund.
- Bayreuther, Magdalena 2014: ”Breeding Nobility. Raising Horses at Early Modern German Courts”. Teoksessa Cuneo, Pia F. (toim.), *Animals and Early Modern Identity*. Ashgate, Surrey & Burlington. 109–129.
- Berge, S. 1963: ”Die geschitliche Entwicklung der Tierzüchtung”. Teoksessa *Wissenschaftliche Grundlagen der Leistungsermittlung und Zuchtverfahren bei landwirtschaftlichen Nutztieren*. Sonderband. 127–148.
- Bieleman, Jan 2005: ”Technological innovation in Dutch cattle breeding and dairy farming, 1850–2000”. *Agricultural History Review* Volume 53 II, 2005. 229–250.
- Binder, Sibylle Luise 2016: *Maaailman hevosrodut. Alkuperä, käyttö, luonne ja ominaisuudet*. Suomentanut Elina Lustig. Karisto.
- Björklund, Kim 2005: *Nylands Svenska Lantbrukssällskap 1856–2006. För, genom och med folket*. Nylands Svenska Lantbrukssällskap, Helsinki.
- Björn, Claus 1988: ”1810–1860”. Teoksessa Björn, Claus, Dahlerup, Troels, Jensen, S. P. & Pedersen, Erik Helmer (toim.), *Det Danske landbrugs historie III. 1810–1914*. Landbohistorisk Selskab. 9–192.
- Björnhag, Göran 1998: ”De svenska husdjursrasernas historia”. Teoksessa Larsson, Bengt M P, Morell, Mats & Myrdal, Janken (toim.), *Agrarhistoria*. Natur och kultur. LTs förlag, Tukholma. 105–119.
- Bläuer, Auli 2012: ”Luita ja mustetta. Eläimiä Turussa arkeologisen aineiston ja kirjallisten merkintöjen valossa”. Teoksessa Kaartinen, Marjo, Räsänen, Marika & Välimäki, Reima, *Turun tuomiokirkon suojissa. Pohjoinen hiippakuntakeskus keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa*. Historia mirabilis 8. Turun Historiallinen Yhdistys. 166–185.
- Bläuer, Auli & Kantanen, Juha 2013: ”Suomalaiset olivat metsästäjäkeraailijöitä pitkään”. *GeeniVarat. Kansallisten geenivaraohjelmien tiedotuslehti* 2013. 15.
- Bläuer, Auli 2015: *Voita, villaa ja vetoeläimiä. Karjan ja karjanhoidon varhainen historia Suomessa*. Karhunhammas 17. Arkeologia, Turun yliopisto, Turku.
- Bonn, Åsa 2004: *”Viljan drager halfva lasset” – förbättrandet av arbetshästen i Finland under 1800-talet*. Julkaisematon Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

- Bonn, Åsa 2007: "Adel eller Bönder? Den geografiska och sociala stratifieringen på travbanorna i Finland 1850–1869". Teoksessa Greiff, Mats & Hedenborg, Susanna (toim.), *I sulky och sadel. Historiska perspektiv på svensk trav- och galoppsport*. Carlssons, Tukholma. 61–82.
- Bonneuil, Christophe 2006: "Mendelism, Plant Breeding and Experimental Cultures: Agriculture and the Development of Genetics in France". *Journal of the History of Biology* (2006) 39. 281–308.
- Borgedal, Paul 1967: *Norges jordbruk i nyere tid. Bind II. Husdyrholdet*. Bøndenes forlag, Oslo.
- Bracegirdle, Hilary 1999: *A concise history of British horseracing*. The National Horseracing Museum, Newmarket, Suffolk.
- Chamberlin, J. Edward 2006: *Horse. How the Horse Has Shaped Civilizations*. BlueBridge, New York.
- Clutton-Brock, Juliet 1992: *Horse Power. A History of the Horse and the Donkey in Human Societies*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Comberg, Gustav 1984: *Die deutsche Tierzucht im 19. und 20. Jahrhundert*. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- David, Paul A. 1975: *Technical choice innovation and economic growth. Essays on American and British experience in the nineteenth century*. Cambridge University Press, Lontoo & New York.
- Derix, Simone 2014: "Das Rennpferd. Historische Perspektiven auf Zucht und Führung seit dem 18. Jahrhundert". *Body Politics* 2 (2014), Heft 4. 397–429.
- Derry, Margaret 2001: *Ontario's Cattle Kingdom. Purebred Breeders and Their World, 1870–1920*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo & Lontoo.
- Derry, Margaret E. 2003: *Bred for Perfection. Shorthorn Cattle, Collies, and Arabian Horses since 1800*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & Lontoo.
- Derry, Margaret E. 2006: *Horses in Society. A Story of Animal Breeding and Marketing Culture, 1800–1920*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo & Lontoo.
- Derry, Margaret E. 2012: *Art and Science in Breeding. Creating Better Chickens*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo & Lontoo.
- Derry, Margaret E. 2015: *Masterminding Nature. The Breeding of Animals, 1750–2010*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo & Lontoo.
- Dyrendahl, Sven 1988: "Från arbetshäst i jordbruk och skogsbruk till sport- och rekreationshäst". *K. Skogs- o. Lantbr. akad. Tidskr. Suppl.* 20/1988, 239–262.
- Dyrendahl, Sven 1997: "Arbetshästens förändrade uppgifter i jord- och skogsbruket". Teoksessa Liljewall, Britt & Myrdal, Janken (toim.), *Arbetshästen under 200 år*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 10. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Nordiska museet & Sveriges lantbruksuniversitet. 17–59.
- Easterby-Smith, Sarah 2015: "Reputation in a box. Objects, communication and trust in late 18th-century botanical network". *History of Science* Vol. 53(2), 2015, 180–208.
- Eriksson, Bo 2012: "I djurens tecken". *Historisk tidskrift* (Sweden) 132:3. 359–364.
- Eriksson, Camilla 2020: "Fjällkor för bevarande och produktion. Om olika drivkrafter bakom lantrasavel". Teoksessa Leibring, Katharina & Svanberg, Ingvar (toim.), *Nötkreatur i Sverige. Kulturhistoriska och samtida perspektiv*. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Erola, Juha (toim.) 2017: *Ypäjä. Kruunun ratsuja ja valtion työjuhtia*. Suomen Hevosurheilumuseo, Ypäjä.
- Erälä, Väinö 1923: *Piirteitä Keski-Karjalan hevosystäväinseuran toiminnasta vv. 1873–1923*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo.

- Eralä, Väinö 1946: ”II piiri”. Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjaoriita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 53–62.
- Felius, Marleen, Koolmes, Peter A., Theunissen, Bert, European Cattle Genetic Diversity Consortium & Lenstra, Johannes A. 2011: ”On the Breeds of Cattle – Historic and Current Classifications”. *Diversity* 2011, 3. 660–692.
- Felius, Marleen, Beerling, Marie-Louise, Buchanan, David S., Theunissen, Bert, Koolmes, Peter A. & Lenstra, Johannes A. 2014: ”On the History of Cattle Genetic Resources”. *Diversity* 2014, 6. 705–750.
- Franklin, Adrian 2006: *Animal Nation. the True Story of Animals in Australia*. UNSW Press, Sydney.
- Fudge, Erica 2004: ”Animal Lives”. *History Today*, October 2004. 21–26.
- Furugren, Bo 1997: ”Arbetshästen och svensk hästavel”. Teoksessa Liljewall, Britt & Myrdal, Janken (toim.), *Arbetshästen under 200 år*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 10. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Nordiska museet & Sveriges lantbruksuniversitet. 126–143.
- Gadd, Carl-Johan 2000: *Den agrara revolutionen 1700–1870. Det svenska jordbrukets historia 3*. Natur och Kultur. LTs förlag, Nordiska museets förlag & Stiftelsen Lagerberg.
- Gausemeier, Bernd, Müller-Wille, Staffan & Ramsden, Edmund (toim.) 2013: *Human Heredity in the Twentieth Century*. Studies for the Society for the Social History of Medicine 15. Pickering & Chatto, Lontoo & Vermont, USA.
- Gayon, Jean & Zallen, Doris T. 1998: ”The Role of the Vilmorin Company in the Promotion and Diffusion of the Experimental Science of Heredity in France, 1840–1920”. *Journal of the History of Biology* (1998) 31. 241–262.
- Gibson, Susannah 2015: *Animal, vegetable, mineral? How eighteenth-century science disrupted the natural order*. Oxford University Press, Oxford.
- Ginström, Egidius 1964: *Hufvudstadsbladet under 50 år 1864–1914*. Hufvudstadsbladet, Helsinki.
- Ginzburg, Carlo 2004: ”Family Resemblances and Family Trees: Two Cognitive Metaphors”. *Critical Inquiry*, Vol. 30, No. 3 (Spring 2004). 537–556.
- Glyn, Richard 1972: *Maaailman hevostet*. Toinen painos, suomentanut Terhikki Kuusela. WSOY, Porvoo/ Helsinki.
- Goodall, Daphne Machin 1977: *A History of Horse Breeding*. Robert Hale, Lontoo.
- Greiff, Mats & Hedenborg, Susanna (toim.) 2007: *I sulky och sadel. Historiska perspektiv på svensk trav- och galoppssport*. Carlssons, Tukholma.
- Gipenberg, Bertil 1945: ”Maksim Gorki Kojon kartanossa”. *Kotiseutukuvaauksia Lounais-Hämeestä XXVI*. Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys.
- Götlind, Anna 1999: *Vardagens teknik. Exemplet Dalarna 1700–1900*. Gidlunds förlag, Hedemora.
- Haapala, Pertti 1995: *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Kleio ja nykypäivä. Painatuskeskus, Helsinki.
- Haapala, Pertti & Markkola, Pirjo 2017: ”Se toinen (ja toisten) historia”. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2017. 403–416.
- Haavikko, Ritva 2003: *Hevonen taiteessa, runoudessa, historiassa*. WSOY, Helsinki.
- Halila, Aimo 1967: ”Suomalaisia opiskelemassa agronomiksi Ruotsissa 1800-luvun jälkipuoliskolla”. Teoksessa Åström, Sven-Erik, Blomstedt, Yrjö & Hakalehto, Ilkka (toim.), *Näkökulmia menneisyyteen. Eino Jutikkalan juhlakirja*. Werner Söderström osakeyhtiö. 197–208.
- Halila, Aimo 1974: ”Järjestötoiminta”. Teoksessa Jutikkala, Eino (päätoim.), *Hämeen historia IV. Noin vuodesta 1870 vuoteen 1945*. Toinen nide. Hämeen Heimoliitto, Arvi A. Karisto osakeyhtiö, Hämeenlinna. 553–619.

- Hallander, Håkan 1989: *Svenska lantraser. Deras betydelse förr och nu*. Dejavu 2012.
- Hallander, Håkan 1994: "Landtraser och andra raser. Definitioner och andra aspekter". Teoksessa Myrdal, Janken & Sten, Sabine (toim.), *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 5. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien & Nordiska museet, Tukholma. 119–130.
- Harwood, Jonathan 2006: "Introduction to the Special Issue on Biology and Agriculture". *Journal of the History of Biology* (2006) 39. 237–239.
- Hedenborg, Susanna 2010: "Från jaktelegans till fältgrått och långa flåtor – ridsporten 1900-tal". Teoksessa Nestor, Sofia (toim.), *Trofäst. Hov och tass i kunglig tjänst*. Livrustkammaren nr 1. Livrustkammaren, Tukholma. 119–131.
- Heikkilä, Markku 2001: "Tutkimuksen voimavarojen lisääntyminen". Teoksessa Tommila, Päiviö (päätoim.), *Suomen tieteen historia 1. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle*. WSOY, Helsinki. 436–497.
- Heikola, Raija 2001: *Suomenkarja uhattuna. Karjanjalostuksen alkuvaiheet ja maatiaiskarjan häviämisen uhka Satakunnassa 1840–1910*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Helle, Hemmi 1945: "Vapaaherra Johan Mannerheimin vaikutus Jokiläänissä". Teoksessa *Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys Vuosikirja XIV 1945*. Forssa. 30–45.
- Helminen, Katri 2013: *Eläinlääkärinkunnan puolesta taistellen. Rainer Stenius toimijana Suomen eläinlääketieteen kentällä vuosina 1918–1951*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 108. Oulun yliopisto, Oulu.
- Helminen, Katri 2014: "Juoksijaori Lapukan tarina ja eläinelämäkerran mahdollisuus". Teoksessa Hakosalo Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.), *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Historiallinen arkisto 141. SKS, Helsinki. 186–202.
- Helminen, Katri 2017: *Eläinlääkärinä kolmella vuosisadalla. Suomen eläinlääkäriliitto 1892–2017*. Fennovet Oy.
- Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) 2006: *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101. SKS, Helsinki.
- Hentilä, Seppo 1987: "Urheilu, kansakunta ja luokat". Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki. 213–235.
- Hietala, Marjatta 1987: *Services and Urbanization at the Turn of the Century. The Diffusion of Innovations*. Studia Historica 23. SHS, Helsinki.
- Hietala, Marjatta 1992: *Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet*. Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917 I-sarja. Historiallinen Arkisto 99:1/ SHS. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:1. SHS & Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Honkatukia, Mervi 2016: "Kuinka turvaamme kotieläintemme geneettisen rikkauden?". *Duodecim* 13/2016. 1270–1276.
- Huggins, M. J. 1994: "Thoroughbred Breeding in the North and East Ridings of Yourkshire in the Nineteenth Century". *Agricultural History Review* Volume 42 II, 1994. 115–125.
- Hughes, Thomas P. 1983: *Networks of Power. Electrification in Western Society 1880–1930*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Hughes, Thomas P. 1987: "The Evolution of Large Technological Systems". Teoksessa Bijker, Wiebe E., Hughes, Thomas P. & Pinch, Trevor J., (toim.), *The Social Construction of Technological Systems. New Directions in the Sociology and History of Technology*. The MIT Press, Cambridge, Mass. 51–82.

- Hughes, Thomas P. 2004: *American Genesis. A Century of Invention and Technological Enthusiasm 1870–1970*. 1. painos vuonna 1989. The University of Chicago Press, Chicago & Lontoo.
- Humanimalia: a journal of human/animal interface studies* 10:1 (Fall 2018), *Special Issue: Breed*. <https://www.depauw.edu/site/humanimalia/issue%2019/index.html?fbclid=IwAR2KpmZOUrUPHmE7KEK66CLXefp7jUCivyfHL2F1h85NgBNxNjFu3Nb-VLY>, luettu 20.3.2020.
- Huvinen, Hannu 2009: *Isäntien aika. Uudenmaan läänin maanviljelysseura ja maatalouden muutos. Seuran synty ja toiminta 1897–1922*.
- Hölttä, Risto 1982: *Innovaatioiden monidimensioinen diffuusio*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-59. Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki.
- Ingram, Darcy, Sethna, Christabelle & Dean, Joanna 2017: "Introduction: Canamalia Urbanis". Teoksessa (toim.) Dean, Joanna, Ingram, Darcy & Sethna, Christabelle, *Animal Metropolis. Canadian History and Environment* 8. University of Calgary Press. 1–28.
- Inkinen, Kari 2000: *Diffuusio ja fuusio. Osuuskauppainnovaation levinneisyys ja sen dynamiikka 1901–1998. Alueellisesti tulostuva näkökulma suomalaisen osuuskauppatoiminnan kehitykseen ja sisällön muutokseen*. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis A-181. Helsinki School of Economics and Business Administration, Helsinki.
- Itkonen, Laura 2005: "Suomenhevonen". Teoksessa Halonen, Eero & Aro, Laura (toim.), *Suomalaisten symbolit*. Atena, Jyväskylä. 39.
- Jalkanen, Osmo 1946: "III piiri". Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjoriita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 62–78.
- Jensen, S. P. 1988a: "Statistisk oversigt". Teoksessa Bjørn, Claus, Dahlerup, Troels, Jensen, S. P. & Pedersen, Erik Helmer (toim.), *Det Danske landbrugs historie III. 1810-1914*. Landbohistorisk Selskab. 250–265.
- Jensen, S. P. 1988b: "Husdyrbruget 1860–1914". Teoksessa Bjørn, Claus, Dahlerup, Troels, Jensen, S. P. & Pedersen, Erik Helmer (toim.), *Det Danske landbrugs historie III. 1810-1914*. Landbohistorisk Selskab. 313–350.
- Johansson, Roger 1994: *Turun Hippos 1894–1994*.
- Johansson, Roger 2014: "Alkuperäisrotu". Teoksessa Savikko, Sari (toim.), *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi. 59–85.
- Jokipii, Mauno 1972: "Kruunun hevossiittoloista Suomessa noin v. 1550–1700". Teoksessa Salo, Unto (toim.), *Satakuntaa ja satakuntalaisia III*. Satakunnan kirjallisen keron julkaisuja XI. Satakunnan Kirjateollisuus Oy, Pori. 132–163.
- Jokipii, Mauno 1974: *Satakunnan historia IV. Satakunnan talouselämä uuden ajan alusta isoon vihaan*. Satakunnan Maakuntaliitto r.y.
- Jokipii, Mauno (toim.) 1991: *Suomi Euroopassa. Talous- ja kulttuurisubteiden historiaa*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Jonasson, Maren 2013: "De allmänna finska lantbruksmötena och lantbruksutställningarna 1847–1932". Teoksessa Kährström, Olof (toim.), *När landet kom till staden. Lantbruksmöten och lantbruksutställningar som arenor för agrara moderniseringssträvanden i Sverige och Finland 1844–1970*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 58. Enheten för de areella näringarnas historia, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Tukholma. 120–175.
- Juhlin-Dannfelt, H. 1925: *Landbrukets historia. Världshistorisk översikt av lantbrukets och lantmannalivets utveckling*. J. Beckmans bokförlag, Tukholma.
- Jussila, Osmo 1996: "Kenraalikuvernööri, ministerivaltioshteeri ja senaatti". Teoksessa Savolainen, Raimo (päätoim.), *Suomen keskushallinnon historia 1809–1996*. Hallintohistoriakomitea, Edita, Helsinki 1996. 47–293.

- Jutila, K. T. 1962: ”Maanviljelys- ja maamiesseurat ennen itsenäisyyden aikaa”. Teoksessa Linkomies, Edwin (toim.), *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille*. Yhdestoista osa, marraskuu. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo / Helsinki. 53–68.
- Jyrkkä, Nina 2005: ”Suomenpystykorva”. Teoksessa Halonen, Eero & Aro, Laura (toim.), *Suomalaisten symbolit*. Atena, Jyväskylä. 38.
- Kaarlenkaski, Taija 2012: *Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Kultaneito IX. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Kaarlenkaski, Taija & Ung-Lanki, Sari 2013: ”Ikkunoita ihmistieteellisen eläintutkimukseen”. *Elore* 1/2013. 7–12. http://www.elore.fi/arkisto/1_13/kaarlenkaski_ung-lanki.pdf, luettu 28.11.2017.
- Kaarlenkaski, Taija 2016: ”Cattle tending in the 'good old times'. Human – cow relationships in late nineteenth-century and early twentieth-century Finland”. Teoksessa Nyman, Jopi & Schuurman, Nora, *Affect, Space and Animals*. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge Taylor & Francis Group, Lontoo & New York. 43–59.
- Kaarlenkaski, Taija 2017: ”Lypsäjät, lehmät ja lypsykoneet. Lypsykarjanhoidon teknologisoituminen ja sukupuolittunut työnjako 1800-luvun lopulta 1950-luvulle”. *Sukupuolentutkimus* 2/2017. 49–63.
- Kainulainen, Pauliina & Sepänmaa, Yrjö (toim.) 2009: *Ihmisten eläinkirja. Muuttuva eläinkulttuuri*. Palmenia 66. Helsinki University Press, Helsinki.
- Kallela, Otto 1946: *Kananhoidon opas*. Pellervo-Seura, Helsinki.
- Kallioinen, Mika 2002: *Verkostoitu tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla*. Historiallisia tutkimuksia 215. SKS, Helsinki.
- Kalske, Marja 2005: *Suomessa syntyneiden hevosten nimistö*. Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 73. Turku.
- Kalske, Marja 2006: *Työhevosten nimet*. Pieniä Vihkosia nro 4. Suomen maatalousmuseo Sarka, Loimaa.
- Kaltio, M. J. 1958: *60 vuotta suomenkarjan jalostusta*. Suomen karjanjalostusyhdistys r.y.
- Kantanen, Juha 2007: ”Mitä ovat maataiseläimet genetiikan näkökulmasta?” Teoksessa Karja, Miia & Lilja, Taina (toim.), *Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. Maa- ja eläintarviketalous 106. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen. 41–51.
- Kantanen, Juha & Bläuer, Auli 2013: ”Transition from hunting to animal husbandry in Southern, Western and Eastern Finland: new dated osteological evidence”. *Journal of Archaeological Science* 40 (2013). 1646–1666.
- Kantanen, Juha 2014: ”DNA-merkkitutkimusten tuloksia”. Savikko, Sari (toim.), *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi. 21.
- Kantanen, Juha 2016: ”Hevonen, nauta ja poro muokkautuivat arktisiksi kotieläimiksi”. *Duodecim* 13/2016. 1230–1236.
- Karhila, Anna 2009: *Jämsän hevoshistoria 1945–1965*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Karja, Miia & Lilja, Taina (toim.) 2007: *Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. Maa- ja eläintarviketalous 106. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen.
- Kattilakoski, Simo 1980: *Ravikilpailutoiminta Suomessa vuoteen 1919*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kaukovalta, K. V. 1931: *Hämeen läänin historia II*. Arvi A. Karisto osakeyhtiö, Hämeenlinna.
- Kaukovalta, K. V. 1934: *Forssan puuvillatehtaan historia 1847–1934*. Osakeyhtiö Forssa aktiebolag.

- Kauppinen, Jukka 2011: *Uskollisin kaikista. Hämmästyttävä koira*. Maahenki Oy, Helsinki.
- Keinänen, Minna & Nyman, Harri 2012: *Kissojen Suomi. Katit historian poluilla*. 3. painos. SKS:n toimituksia 1365. SKS, Helsinki.
- Kelekna, Pita 2009: *The Horse in Human History*. Cambridge University Press, New York.
- Kemiläinen, Aira 1993: *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Historiallisia Tutkimuksia 177. SHS, Helsinki.
- Kemiläinen, Aira, Hierala, Marjatta & Suvanto, Pekka (toim.) 1985: *Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset*. Historiallinen Arkisto 86. SHS, Helsinki.
- Kemiläinen, Jorma 1984: *Ravikilpailutoiminta Suomessa vuosina 1919–1939*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kemiläinen, Jorma 2007: ”Suomenhevosen vaiheet kaunokirjallisuudessa”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 51–62.
- Keravuori, Kirsi 2011: ”Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina”. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja Historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. SKS, Helsinki. 163–191.
- Kesiö, Maija 2002: ”Kojon kartano ja kartanon isännät 1775–1909”. Teoksessa *Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys Vuosikirja 71–2002*. Forssa. 41–61.
- Kesiö, Maija 2005: ”Matti Lehtinen, merkittävä kojärveläinen liikemies ja suurmaanomistaja”. *Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys Vuosikirja 74–2005*. Forssa. 20–74.
- Kitunen, Viljami 1922: *Uudenmaanläänin maanviljelysseuran toiminta vuosina 1897–1921*. Riihimäen kirjapaino osakeyhtiö, Riihimäki.
- Konttinen, J. H. 1950: *Maanviljelystoimituskunta – Maatalousministeriö 90 vuotta 1860–1950. Muistojulkaisu*. Helsinki.
- Korhonen, Mikael 1995: ”Kunnallisen itsehallinnon aika 1865–1990”. Teoksessa Korhonen, Mikael & Kuvaja, Christer, *Lapinjärven historia. Kaksi kieltä – yksi kunta*. Lapinjärven kunta. 415–799.
- Korpela, Mikko 2009: *Tammelan takamailta Teivoon. Pohjois-Hämeen Hippoksen 100-vuotinen tarina*. Tampereen ravirata oy.
- Korpela, Mikko 2012: *Hevosia hyviä, rahoja kuin jyviä – Hevoshistoriaa Keski-Suomesta*. Keski-Suomen Hevosjalostusliitto ry / ”Keski-suomalaista hevoskulttuuria sadan vuoden ajalta” -hanke.
- Kumpulainen, Mikko 2007: ”Suomenhevonen sotien jälkeen: jälleenrakennuksen aika”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 36–50.
- Kuusniemi, Minna Riikka 2004: ”Oma sonni mullivaunuun – kravattisonni tilalle” *Keinosiemennyksen käyttöönotto ja keskustelu asiasta vuosina 1946–1950*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/12048/1/G0000662.pdf>, luettu 3.7.2020.
- Kvist, Laura, Niskanen, Markku, Mannermaa, Kristiina, Wutke, Saskia & Aspi, Jouni 2019: ”Genetic variability and history of a native Finnish horse breed”. *Genetics Selection Evolution* (2019) 51:35. 1–14. <https://gsejournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12711-019-0480-8>, luettu 25.9.2019.
- Kährström, Olof 2013: ”Diskussionsfrågor vid svenska lantbruksmöten. En systematisk förteckning”. Teoksessa Kährström, Olof (toim.), *När landet kom till staden. Lantbruksmöten och lantbruksutställningar som arenor för agrara moderniseringssträvanden i Sverige och Finland 1844–1970*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 58. Enheten för de areella näringarnas historia, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Tukholma. 223–269.

- Lagerspetz, Kari 2003: ”Biologia”. Teoksessa Tommila, Päiviö & Korppi-Tommola, Aura, *Suomen tieteen vaiheet*. Yliopistopaino Kustannus/ Helsinki University Press & Tieteellisten seurain valtuuskunta. 272–277.
- Lahtinen, Anu, Leskelä-Kärki, Maarit, Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa 2011: ”Kirjeiden uusi tuleminen”. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja Historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. SKS, Helsinki. 9–24.
- Laine, Emma 2013: *Mustialan hevoshistoria. Hevoset osana Mustialan maatalousopetusta 1800- ja 1900-luvuilla*. Julkaisematon ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65607/Laine_Emma.pdf?sequence=1, luettu 3.7.2020.
- Laine, Päivi M. 1999: ”Suomenhevonen – maailman nopein kylmäverinen?”. Teoksessa Mauranen, Tapani (toim.), *Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 1. Tielaitos & Edita, Helsinki. 316–317.
- Laitamäki, Johanna 2011: ”Työhevosen merkityksen muutos Suomessa”. Teoksessa Wahlström, Iina (toim.), *Laari 2009 – Suomen maatalousmuseon vuosikirja*. Sarka, Loimaa. 33–53.
- Laitila, Inka-Maria 1991: ”Sylvian kasvatit. Eläinsuojelun alkuvaiheita Hämeenlinnassa”. Teoksessa *Hämeenlinnan kaupungin historiallisen museon vuosikirja 1991. Tarinoita museon arkistosta*. 8–19.
- Laitinen, Pertti 2008: *Innovaatioiden omaksumista edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä*. Julkaisematon Sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallinnon pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20090040/urn_nbn_fi_uef-20090040.pdf, luettu 3.7.2020.
- Lappalainen, Markku 2003: *Turun eläinsuojeluyhdistys. Eläinten asialla*. Turun eläinsuojeluyhdistys.
- Leibring, Katharina & Svanberg, Ingvar (toim.) 2020: *Nötkreatur i Sverige. Kulturhistoriska och samtida perspektiv*. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- Leikola, Anto 1977: *Oppi elämästä. Retkiä biologian ja biologien parissa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva
- Leikola, Anto 1982: *Naurun biologiaa ja muita esseitä*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Leikola, Anto 1987: *Ongelmana elämä. Biologian vaiheita Alkmaionista Mendeliin*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Leikola, Anto 2001: ”Darwinismin tulo Suomeen”. Teoksessa Tommila, Päiviö (päätoim.), *Suomen tieteen historia 1. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle*. WSOY, Helsinki. 488–489.
- Leikola, Anto 2011: *History of zoology in Finland 1828–1918*. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. The Finnish Society of Sciences.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 2011: ””Nyt laskin minä pännäni tämä viherjäisen paperin päälle””. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja Historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. SKS, Helsinki. 194–219.
- Leinonen, Riitta-Marja 2013a: *Palvelijasta terapeutiksi. Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 115. Oulun yliopisto, Oulu.
- Leinonen, Riitta-Marja 2013b: ”Finnish Narratives of the Horse in World War II”. Teoksessa Hediger, Ryan (toim.), *Animals and War. Studies of Europe and North America*. Human-Animal Studies Volume 15. Brill, Leiden & Boston. 123–150.

- Leinonen, Riitta-Marja 2017: "Living with horses: Horse agency in human–horse cohabitation in 19th-century Finnish swidden culture". Teoksessa Räsänen, Tuomas & Syrjämaa, Taina (toim.), *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, Lontoo. 49–62.
- Lennartsson-Öhberg, Helge 1946: "I piiri". Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjaoriita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 47–53.
- Lerche, Grith 1999: *The Royal Veterinary and Agricultural University, its Contribution to Rural Education and Research in Denmark. An Introduction*. KVL (The Royal Veterinary and Agricultural University), Frederiksberg.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085. SKS, Helsinki.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2011: "Kirjeet ja kerrotuksi tulemisen kaipuu". Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja Historiantutkimus*. Historiallinen Arkisto 134. SKS, Helsinki. 242–271.
- Lilja, Taina 2007: "Suomalaisten maataislehmien vaiheet omavaraisesta taloudesta 2000-luvulle". Teoksessa Karja, Miia & Lilja, Taina (toim.), *Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. Maa- ja eläintarviketalous 106. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen. 51–69.
- Liljewall, Britt & Myrdal, Janken (toim.) 1997: *Arbetshästen under 200 år*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 10. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Nordiska museet & Sveriges lantbruksuniversitet.
- Lindholm, A. Sixtus 1931: *Nylands och Tavastehus läns lantbrukssällskap 1856–1931. En Minneskrift*. Helsinki.
- Luukko, Armas 1957: "Elinkeinot". Teoksessa Jutikkala, Eino (toim.), *Hämeen historia II. Noin vuodesta 1540 vuoteen 1721*. Ensimmäinen nide. Hämeen Heimoliitto, Hämeenlinna. 413–599.
- Luukko, Armas 1958: "Suomen karjavarallisuus 1620-luvulla". *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1958. 95–116.
- Lähde – Historiatieteellinen aikakauskirja 2014*.
- Lähdeoja, V. 1961: "Sata vuotta maatalouden kehittämistyötä Satakunnassa". Teoksessa Kaukamaa, L. I. & Lähdeoja, V., *Satakunnan maanviljelysseura 1861–1961*. Pori. 39–350.
- Lähdeoja, V. 1970: *Maataloushallituksen 75-vuotinen taival*. Maataloushallitus, Helsinki.
- Lähdesmäki, Heta 2014: "Susi toimijana – Häirikkösudet 1990-luvun lopun Suomessa". Teoksessa *Eläimet, Lähde – Historiatieteellinen aikakauskirja 2014*. 48–72.
- Mahlmäki, Matti 2003: *Pelloilta paanalle ja pussibousumiehistä patiini-poikiin. Hevostaloudesta talouden hevoseen. Hevosen ja pelaamisen tarina Hippos-Suomessa*. Suomen Hippos ry.
- Maijala, Kalle 1998: *Jalostustyöllä tulosta. 100 vuotta naudan- ja sianjalostusta*. Suomen Kotieläinjalostusosuuskunta.
- Maijala, Kalle 1999a: "Sata kehityksen vuotta". Teoksessa Juga, Jarmo, Maijala, Kalle, Mäki-Tanila, Asko, Mäntysaari, Esa, Ojala, Matti & Syväjärvi, Jouko, *Kotieläinjalostus*. Suomen Kotieläinjalostusosuuskunta. 1–34.
- Maijala, Kalle 1999b: "Geneettinen monimuotoisuus". Teoksessa Juga, Jarmo, Maijala, Kalle, Mäki-Tanila, Asko, Mäntysaari, Esa, Ojala, Matti & Syväjärvi, Jouko, *Kotieläinjalostus*. Suomen Kotieläinjalostusosuuskunta. 233–252.
- Maijala, Kalle 1999c: *80 vuotta järjestettyä lampaanjalostusta. Suomen lammasyhdistys 1918–1998*. Suomen Lammasyhdistys r.y.

- Maijala, Kalle 2007: ”Suomenhevosen monimuotoisuuden säilyttäminen”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 81–90.
- Marjanen, Jani 2013: *Den ekonomiska patriotismens uppgång och fall. Finska bushållningssällskapet i europeisk, svensk och finsk kontext 1720–1840*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Markkola, Pirjo (toim.) 2004: *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenkäynnyskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:3. SKS, Helsinki.
- Martimo, Marita 1944: *Siipikarjanhoidon oppikirja maatalouskouluja varten*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo/ Helsinki.
- Masonen, Jaakko, Antila, Kimmo, Kallio, Veikko & Mauranen, Tapani (toim.) 1999: *Soraa, työtä, hevosiä. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 2. Tielaitos & Edita, Helsinki.
- Matala, Saara & Sahari, Aaro 2017: ”Small nation, big ships winter navigation and technological nationalism in a peripheral county, 1878–1978”. *History and Technology* 33:2, 2017. 220–248.
- Mattila, Markku 1999: *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Bibliotheca Historica 44. SHS, Helsinki.
- Mauranen, Tapani 1980: ”Liikenne”. Teoksessa Jutikkala, Eino, Kaukiainen, Yrjö & Åström, Sven-Erik (toim.), *Suomen taloushistoria 1. Agraarinen Suomi*. Tammi, Helsinki. 474–483.
- Mauranen, Tapani 1999a: ”Puuta, heinää, hevosiä – talous ja tie 1800-luvun alkupuoliskolla”. Teoksessa Mauranen, Tapani (toim.), *Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 1. Tielaitos & Edita, Helsinki. 370–436.
- Mauranen, Tapani 1999b: ”Miten hevosliikenne toimi?” Teoksessa Masonen, Jaakko, Antila, Kimmo, Kallio, Veikko & Mauranen, Tapani (toim.), *Soraa, työtä, hevosiä. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 2. Tielaitos & Edita, Helsinki. 65–93.
- Mauranen, Tapani (toim.) 1999c: *Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 1. Tielaitos & Edita, Helsinki.
- Mayntz, Renate & Hughes, Thomas P. (toim.) 1988: *The Development of Large Technical Systems*. Campus Verlag, Frankfurt.
- McShane, Clay & Tarr, Joel A. 2007: *The Horse in the City. Living Machines in the Nineteenth Century*. Animals, History, Culture -Serie. The John Hopkins University Press, Baltimore.
- Michelsen, Karl-Erik 2000: ”Onko teknologialla menneisyyttä? Pohdintoja teknologian historiasta ja sen tutkimisesta”. Teoksessa Lemola, Tarmo (toim.) *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus, Helsinki. 62–89.
- Miettinen, Tiina & Toivio (myöh. Solala), Hilja 2016: ”Jalorotuisuuden juurilla. Ihminen ja hevonen”. Teoksessa Miettinen, Tiina & Toivo, Raisa Maria (toim.), *Mitä väliä on historialla?* Tampere University Press, Tampere. 175–209.
- Miettinen, Tiina & Toivo, Raisa Maria (toim.) 2016: *Mitä väliä on historialla?* Tampere University Press, Tampere.
- Mokyr, Joel 1990: *The Lever of Riches. Technological Creativity and Economic Progress*. Oxford University Press, New York & Oxford.
- Mokyr, Joel 2010: ”The contribution of economic history to the study of innovation and technical change: 1750–1914”. Teoksessa Hall, Bronwyn H. & Rosenberg, Nathan (toim.), *Handbook of the Economics of Innovation*. Volume 1. Elsevier, Amsterdam, Boston, Heidelberg, Lontoo, New York, Oxford, Pariisi, San Diego, San Francisco, Singapore, Sydney & Tokio. 11–50.

- Molema, Marijn, Segers, Yves & Karel, Erwin 2016: "Introduction: Agribusiness Clusters in Europe, 19th and 20th Centuries". *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2016) nummer 4. 1–16.
- Moore-Colyer, R. J. 1991: "Horses and Equine Improvements in the Economy of Modern Wales". *Agricultural History Review* Volume 39 II, 1991. 126–142.
- Moore-Colyer, Richard 1995: "Aspects of Horse Breeding and the Supply of Horses in Victorian Britain". *Agricultural History Review* Volume 43 I, 1995. 47–60.
- Moore-Colyer, R. J. 2000: "Aspects of the trade in British pedigree draught horses with the United States and Canada, c. 1850–1920". *Agricultural History Review* Volume 48 I, 2000. 42–59.
- Morell, Mats 2001: *Jordbruket i industrisambället 1870–1945. Det svenska jordbrukets historia 4*. Natur och Kultur. LTs förlag, Nordiska museets förlag & Stiftelsen Lagerberg.
- Morell, Mats 2013: "Landet kommer till staden – de allmänna svenska lantbruksmötena 1846–1930". Teoksessa Kährström, Olof (toim.), *När landet kom till staden. Lantbruksmöten och lantbruksutställningar som arenor för agrara moderniseringssträvanden i Sverige och Finland 1844–1970*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 58. Enheten för de areella näringarnas historia, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Tukholma. 50–119.
- Mustiala 1840–1908. Muistojulkaisu Mustialan maanviljelys- ja meijeriopiston ja sen oppilaiden kumppanuskunnan vaiheista*. Forssan kirjapaino o.y., Forssa 1928.
- Müller-Wille, Staffan 2005: "Early Mendelism and the subversion of taxonomy: epistemological obstacles as institutions". *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 36 (2005). 465–487.
- Müller-Wille, Staffan 2007a: "Figures of Inheritance, 1650–1850". Teoksessa Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg (toim.), *Heredity Produced. At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870*. Transformations: Studies in the History of Science and Technology. The MIT Press, Cambridge/ Massachusetts & Lontoo/ Englanti. 177–204.
- Müller-Wille, Staffan 2007b: "Hybrids, pure cultures, and pure lines: from nineteenth-century biology to twentieth-century genetics". *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 38 (2007). 796–806.
- Müller-Wille, S. & Orel, V. 2007: "From Linnaean Species to Mendelian Factors: Element of Hybridism, 1751–1870". *Annals of Science* Vol. 64, No. 2, April 2007. 171–215.
- Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg (toim.) 2007: *Heredity Produced. At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870*. Transformations: Studies in the History of Science and Technology. The MIT Press, Cambridge/ Massachusetts & Lontoo/ Englanti.
- Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg 2012: *A Cultural History of Heredity*. Alkuperäinen teos Vererbung: Geschichte und Kultur eines biologischen Konzepts 2009. The University of Chicago Press, Chicago & Lontoo.
- Müller-Wille, Staffan 2014: "Race and History: Comments from an Epistemological Point of View". *Science, Technology, & Human Values* 2014, Vol 39(4). 597–606.
- Myllylä, Lauri 1991: *Suomenkarja maan alkuperäinen karjarotu*. Suomenkarjan Jalostussäätiö.
- Myllyntaus, Timo 1991: "Tekniikan valtavierrat ja Suomen malli". Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.), *Suomi Euroopassa. Talous- ja kulttuurisubteiden historiaa*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä. 219–246.
- Myrdal, Janken 1994: "Bete och avel från 1500-tal till 1800-tal". Teoksessa Myrdal, Janken & Sten, Sabine (toim.), *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 5. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien & Nordiska museet, Tukholma. 14–34.

- Myrdal, Janken & Sten, Sabine (toim.) 1994: *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 5. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien & Nordiska museet, Tukholma.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli 1998: *Pennusta pitäen – Suomalaisen kennelhistorian ensimmäiset sukupolvet*. SHS, Helsinki.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli 2003: ”Karjataudit ja eläinlääkintä”. Teoksessa Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino & Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.), *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika Esihistoriasta 1870-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. SKS, Helsinki. 579–597.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.) 2008: *Oppi Euroopasta, työ Suomesta. Suomalaisten eläinlääkäreiden ulkomainen opiskelu ja saavutukset*. Alkuperäisteos Aili Oksasen Suomen historian lisensiaattityö. Vetcare Oy.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.) 2013: *Lehmästä leopardiin – Eläinlääkärityön muistoja*. Kirjokansi 23. SKS, Helsinki.
- Mäkinen, Riitta 1997: *Tiedon saroilla. Agronomiliiton 100-vuotinen järjestötaival*. Agronomiliitto.
- Mälkiä, Pirjo & Komulainen, Meeri (toim.) 1998: *Sata vuotta karjantarkkailua 1898–1998. Mitä mittaat, sitä voit parantaa*. Maaseutukeskusten Liiton julkaisuja no 929. Maaseutukeskusten liitto.
- Nenonen, Marko 1999: ”Kulkijan taival”. Teoksessa Mauranen, Tapani (toim.), *Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 1. Tielaitos & Edita, Helsinki. 274–334.
- Nenonen, Marko 2016: *Liikennepolitiikan paradoksit. Miten liikennejärjestelmää johdetaan*. Liikennevirasto.
- Niemelä, Jari 1996: *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin. Maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle*. SHS & Maaseutukeskusten Liitto.
- Niemelä, Jari 2004a: ”Lammas ja polle poissa on”. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:3. SKS, Helsinki. 145.
- Niemelä, Jari 2004b: ”Hevosista traktoreihin – lannasta väkilannoitteisiin”. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:3. SKS, Helsinki. 187–229.
- Niemelä, Jari 2007: ”Maanviljelys- ja talousseurat”. Teoksessa Haapala, Pertti (päätoim.), *Suomen historian kartasto*. Karttakeskus. 176–177.
- Niemi, Marjaana & Vuolanto, Ville (toim.) 2003: *Reclaiming the City. Innovation, Culture, Experience*. Studia Fennica, Historica 6. SKS, Helsinki.
- Nieminen, Hannu 2001: *Sata vuotta eläinten puolesta. Kertomus Suomen Eläinsuojeluyhdistyksen toiminnasta 1901–2001*. Sey.
- Niitemaa, Vilho 1979: *Suomen ratsuväen historia. Osa 1. 1917–1939*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja 19. Uudenmaan rakuunarykmentin säätiö, Helsinki.
- Nikkilä, Eeva 2018: *Maatalousväestön eläinsuhde. Maatalouden murros eläinsubteen muokkaajana 1800-luvun lopun Suomessa*. Julkaisematon Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nissinen, Tatu 1923: *Itä-Suomen karjan jalostustyö*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Norrman, Eric 1998: ”Svensk husdjursskötkels historia”. Teoksessa Larsson, Bengt M P, Morell, Mats & Myrdal, Janken (toim.), *Agrarhistoria*. Natur och kultur. LTs förlag, Tukholma. 120–135.

- Norton Greene, Ann 2008: *Horses at Work. Harnessing Power in Industrial America*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & Lontoo, Englanti.
- Nuutinen, Kalle 1949: *Hevoskasvatuksesta Pohjois-Savossa. Alkutoimista 100 vuoden takaa. Savon Hippos 50-vuotias*. Kuopio.
- Nyman, Jopi & Schuurman, Nora 2012: ”Kansallinen eläin. Suomenhevosen ekonationalistiset diskursit”. *Alue ja Ympäristö* 41:2. 34–45.
- Ogawa, Mariko 2001: ”The Mysterious Mr. Collins: Living for 140 Years in Origin of Species”. *Journal of the History of Biology* (2001) 34. 461–479.
- Ojala, Ilmari 1996: ”Suomenhevonen”. Teoksessa Dossenbach, Monique & Dossenbach, Hans D., *Tammen suuri hevostietokirja* 3. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 47–95.
- Ojala, Ilmari 1997a: ”Suomenhevonen sotavuosiin mennessä”. Teoksessa Ojala, Ilmari (toim.) 1997: *Suomenhevonen Suomen puolesta 1939–1945*. Karisto Oy, Hämeenlinna. 13–34.
- Ojala, Ilmari (toim.) 1997b: *Suomenhevonen Suomen puolesta 1939–1945*. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Ojala, Ilmari, 1998: *Vuosisata hevosjalostusta Leppävirralla. Pohjoissavolaisia hevosia ja hevoskasvattajia*. Leppävirran hevosystäväinseura ry.
- Ojala, Ilmari 2007: ”Suomalainen hevonen ja suomenhevonen sotilashevosenä”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 17–32.
- Ojala, Ilmari 2014: *Suomenhevosen jalostusta Kymijoelta Laatokan rannoille. Karjalaisia hevosia ja hevoskasvattajia kahdelta vuosisadalta*. Kaavin Hevosystäväinseura ry.
- Ojala, Matti, Peltonen, Terttu & Saastamoinen, Markku 2007: ”Suomenhevosen jalostus”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 127–163.
- Ollikainen, Armas 1961: *Kuopion maanviljelysseura 100 vuotta*. Kuopio.
- Ollikainen, Tatu (toim.) 2011: *Eloa ja karjaonnea. ProAgria Pohjois-Savo 150 vuotta 1861–2011*. ProAgria Pohjois-Savo.
- Olmstead, Alan L. & Rhode, Paul W. 2004: ”Biological Innovation in American Wheat Production: Science, Policy, and Environmental Adaption”. Teoksessa Schrepfer, Susan R. & Scranton, Philip (toim.), *Industrializing Organisms. Introducing Evolutionary History*. Hagley Perspectives on Business and Culture, Volume 5. Routledge, New York & Lontoo. 43–83.
- Orland, Barbara 2004: ”Turbo-Cows: Producing a Competitive Animal in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries”. Teoksessa Schrepfer, Susan R. & Scranton, Philip (toim.), *Industrializing Organisms. Introducing Evolutionary History*. Hagley Perspectives on Business and Culture, Volume 5. Routledge, New York & Lontoo. 167–189.
- Ovaska, Ulla 2017: *Genes, Gastronomy and Gratitude. The development and future of the conversation of native breeds*. Acta Universitatis Tamperensis 2321. Tampere University Press, Tampere.
- Pakkanen, Esko & Leikola, Matti 2010: *Metsää, puuta ja kovaa työtä. Suomen metsien käytön historiaa*. Ensimmäinen nide. Puukauppaa, puunkorjuuta sekä metsässä toimijoita. Metsähistorian Seura ry. Metsäkustannus Oy.
- Paloheimo, Maare 2012: *Business life in pursuit of economic and political advantages in early-nineteenth-century Finland*. Jyväskylän studies in humanities 195. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Palovaara, Katja 2008: *Lapin Hevosjalostusliitto ry 100 vuotta. 1907–2007*. Lapin Hevosjalostusliitto ry, Rovaniemi.
- Peltonen, Matti (toim.) 2004a: *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. SKS, Helsinki.

- Peltonen, Matti 2004b: ”Uudet kaupallistumisen muodot”. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. SKS, Helsinki. 77–134.
- Peltonen, Terttu & Saastamoinen, Markku 2007: ”Suomenhevosen alkuperä ja historia – kehittyminen omaksi roduksi”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 9–15.
- Peltonen, Terttu 2014: ”Kantakirjahevonen”. Teoksessa Savikko, Sari (toim.), *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi. 87–99.
- Perttunen, Eero 2007: ”Suomenhevosen värit”. Teoksessa Saastamoinen, Markku (toim.), *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo. 108–124.
- Pesonen, Hannu 2007: ”Mies ja hevonen”. Teoksessa Pesonen, Hannu, Hankimo, Olavi, Pystynen, Venla & Pesonen, Riikka: *Liinabarja. Suomenhevosen taival*. Otava. 9–170.
- Pesonen, Hannu, Hankimo, Olavi, Pystynen, Venla & Pesonen, Riikka 2007: *Liinabarja. Suomenhevosen taival*. Otava.
- Peterson, Gunilla 1997: ”Häst eller ox”. Teoksessa Liljewall, Britt & Myrdal, Janken (toim.), *Arbetshästen under 200 år*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 10. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademierna, Nordiska museet & Sveriges lantbruksuniversitet. 41–59.
- Pickeral, Tamsin 2009: *The Horse. 30,000 Years of the Horse in Art*. Merrell, Lontoo & New York.
- Pietikäinen, Petteri (toim.) 2010: *Valta Suomessa*. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka 1992: *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Pietiläinen, Petri 2013: *Koirien maailmanhistoria*. Kirjokansi 29. SKS, Helsinki.
- Pietiläinen, Petri 2014: *Koirien Suomi. Kansanperinnettä ja historiaa*. Kirjokansi 52. SKS, Helsinki.
- Pietiläinen, Petri 2016: *Kissojen maailmanhistoria*. Kirjokansi 151. 2. painos. SKS, Helsinki.
- Piispa-Helisten, Terhi 2017: *110 kertomusta suomenhevosesta*. Equito Ky.
- Piispa-Helisten, Terhi 2018: *110 kertomusta suomenhevosesta. Osa II*. Equito Ky.
- Pohls, Maritta 1994: *Suvuista virkoihin. Postilaitoksen virkakunta 1864–1899*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 15. Hallintohistoriakomitea & Painatuskeskus, Helsinki.
- Pooley-Ebert, Andria 2015: ”Species Agency. A Comparative Study of Horse–Human Relationships in Chicago and Rural Illinois”. Teoksessa Nance, Susan (toim.), *The Historical Animal*. Syracuse University Press, Syracuse, New York. 148–165.
- Pulkkinen, Jarmo 2011: ”AIV-menetelmä – suomalainen teknologinen järjestelmä”. *Teknologian historian aikakauslehti, Tekniikan Waiheita* 1/2011. 5–18.
- Päivärinne, Tiina 2010: *Luonto, tiede ja teknologia. Kansanvalistuksen Suomi-kuva 1870–1920*. Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk 183. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- Raento, Pauliina 2016: ”A Geopolitics of the Horse in Finland”. *Geopolitics* 21:4 (2016). 945–968.
- Raento, Pauliina 2017: ”Geopolitics, identity, and horse sports in Finland”. Teoksessa Koch, Natalie (toim.), *Critical Geographies of Sport. Space, power and sport in global perspective*. Routledge Critical Studies in Sport. Routledge Taylor & Francis Group, Lontoo & New York. 15–31.
- Raento, Pauliina 2018: ”Suomenhevonen tutulla uralla”. *Tieteessä tapahtuu* 5/2018. 62–63.
- Ramsay, August 1928: ”Esbogård”. Teoksessa Nikander, Gabriel (päätoim.), *Herrgårdar i Finland. Första bandet. Nyland I*. Söderström & c:o Förlagsaktiebolag, Helsinki. 259–274.
- Rasila, Viljo, Jutikkala, Eino & Mäkelä-Alitalo, Anneli (toim.) 2003: *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika Esihistoriasta 1870-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:1. SKS, Helsinki.

- Ratcliff, Marc J. 2007: "Duchesne's Strawberries: Between Growers' Practices and Academic Knowledge". Teoksessa Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg (toim.), *Heredity Produced. At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870*. Transformations: Studies in the History of Science and Technology. The MIT Press, Cambridge/Massachusetts & Lontoo/ Englanti. 205–228.
- Rendel, Jan 1994: "Några allmänna frågeställningar kring husdjursskötselns och avelns utveckling". Teoksessa Myrdal, Janken & Sten, Sabine (toim.), *Svenska husdjur från medeltid till våra dagar*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 5. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien & Nordiska museet, Tukholma. 7–13.
- Rendel, Jan 2003: *Från byatjur till genteknik. En agrar- och vetenskapshistorik studie av utvecklingen av svensk husdjursgenetik och husdjursavel under 1900-talet*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 30. Supplement till Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens Tidskrift. Enheten för de Areella Näringarnas Historia. Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.
- Rheinberger, Hans-Jörg 2008: "Heredity and its entities around 1900". *Studies in History and Philosophy of Science* 39 (2008). 370–374.
- Ritvo, Harriet 1986: "Pride and pedigree. The evolution of the Victorian dog fancy". *Victorian studies*, winter 1896. 227–253.
- Ritvo, Harriet 1987: *The Animal Estate. The English and Other Creatures In The Victorian Age*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.
- Ritvo, Harriet 2004: "Animal planet". *Environmental History* 9 (april 2004). 204–220.
- Ritvo, Harriet 2007: "On the animal turn". *Dædalus*. Fall 2007. 118–122.
- Ritvo, Harriet 2010: *Noble Cows and Hybrid Zebras. Essays on Animals and History*. University of Virginia Press, Charlottesville & Lontoo.
- Rogers, Everett M. 2003a: *Diffusion of Innovations*. 5. p. Free Press, New York.
- Rogers, Everett M. 2003b: "Diffusion Networks". Teoksessa Cross, Rob, Parker, Andrew & Sasson, Lisa (toim.), *Networks in the Knowledge Economy*. Oxford University Press, New York. 130–179.
- Roll-Hansen, Nils 2000: "Theory and Practice: the impact of mendelism on agriculture". *Life Sciences* 323 (2000). 1107–1116.
- Rosenberg, Nathan 1976: *Perspectives on Technology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rosenberg, Nathan 1994: *Exploring the Black Box. Technology, Economis, and History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rosenberg, Nathan 2000: *Schumpeter and the Endogeneity of Technology. Some American perspectives*. The Graz Schumpeter Lectures. Routledge Taylor & Francis Group, Lontoo & New York.
- Rural History 2013. Conference Programme. Abstracts of all Panels and Papers*. The European Rural History Organisation (EURHO).
- Rural History 2015. Conference Programme. Abstracts of all Panels and Papers*. The European Rural History Organisation (EURHO).
- Russell, Nicholas 1986: *Like engend'ring like. Heredity and animal breeding in early modern England*. Cambridge University Press, Cambridge, Lontoo, New York, New Rochelle, Melbourne & Sydney.
- Räsänen, Tuomas & Syrjämaa, Taina 2018: "Eläinten unohdettu historia". *Historia nyt!* 1/2018. Turun Historiallinen Yhdistys. 45–49.
- Räsänen, Tuomas & Schuurman, Nora (toim.) 2020: *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1464. SKS, Helsinki.
- Saastamoinen, Markku (toim.) 2007: *Suomenhevonen. Tietokirja*. Suomen Hippos ry, Espoo.

- Salmi, Hemmo J. 1946: ”IV piiri”. Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjariita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 78–85.
- Saura, Anssi 2018: *Sata vuotta perinnöllisyystiedettä Suomessa*. Suomen Biologian Seura Vanamo ry, Helsinki.
- Savikko, Sari 2014a: ”Sitkeä suomalainen”. Teoksessa Savikko, Sari (toim.), *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi. 13–57.
- Savikko, Sari 2014b: ”Suomenhevosen värit”. Teoksessa Savikko, Sari (toim.), *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi. 88–89.
- Savikko, Sari (toim.) 2014c: *Suomenhevonen. Arjen sankari*. Amanita, Somerniemi.
- Savikko, Sari 2017: *Suomenhevonen. Isänmaata rakentamassa ja puolustamassa*. Amanita, Somerniemi.
- Savolainen, Raimo 1994: *Suosikkisenaattorit. Venäjän keisarin suosio suomalaisten senaattoreiden menestyksen perustana 1809–1892*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 14. Hallintohistoriakomitea & Painatuskeskus, Helsinki.
- Savolainen, Raimo, 1996a: *Keskusvirasto-linnakkeista virastoarmeijaksi. Senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809–1995*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 22. Hallintohistoriakomitea & Edita, Helsinki.
- Savolainen, Raimo 1996b: ”Keskusvirastot, virastot ja laitokset 1809–1917”. Teoksessa Savolainen, Raimo (päätoim.), *Suomen keskushallinnon historia 1809–1996*. Hallintohistoriakomitea, Edita, Helsinki. 295–341.
- Savolainen, Raimo 2009: ”Suomalainen virastolaitos”. Teoksessa Savolainen, Raimo (toim.), *Oma hallinto. Kansakuntaa rakentamassa 1809–2009*. Valtioneuvoston kanslia & Edita Publishing Oy. 176–207.
- Scharnhölz, Reinhard 1999: ”Draught breeds in Germany”. Teoksessa Majjala, Kalle (toim.), *Use of horses in forestry and agriculture. Breeding of working horses. Proceedings of international seminar on working horses. Kouvola and Anjalankoski, Finland, July 30-31, 1999*. Finnish working horse society, Labour and industry centre of South-Eastern Finland, Ministry of Agriculture and Forestry in Finland. 114–118.
- Schuurman, Nora 2012: ”*Hevoset hevosina*”: *Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 37. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Schuurman, Nora 2017: ”Horses as co-constructors of knowledge in contemporary Finnish equestrian culture”. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Syrjämaa, Taina (toim.), *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, Lontoo. 37–48.
- Segers, Yves 2016: ”Economic Clusters, Knowledge Networks and Globalisation: Fruit Growing in Dutch Limburg, 1850–1940”. *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 13 (2016) nummer 4. 91–118.
- Selin, Rauno 1994: ”Autonomian ja itsenäisyyden ajan keskushallinnon asiakirjat”. Teoksessa Orrman, Eljas & Pispala Elisa (toim.), *Suomen historian asiakirjalähteet*. Kansallisarkisto & WSOY, Helsinki & Porvoo. 80–115.
- Sihvola, E. 1927: ”Muutamia piirteitä hevosjalostustyöstä Etelä-Hämeessä”. Teoksessa *Talonpoika IV Etelä-Häme*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo. 88–111.
- Sihvola, E. 1930: ”Piirteitä Pohjois-Hämeen hevosjalostuksesta”. Teoksessa *Talonpoika VII Pohjois-Häme*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo. 91–130.

- Sihvola, E. 1946: ”Hevosjalostustyö Suomessa”. Teoksessa Grönholm, Arth. (päätoim.), *Suomalaisia kantakirjaoriita*. Kustannusosakeyhtiö Kivi. 7–46.
- Sild, Erkki, Rooni, Krista, Värvi, Sirje, Røed, Knut, Popov, Ruslan, Kantanen, Juha & Viinlass, Haldja 2019: ”Genetic diversity of Estonian horse breeds and their genetic affinity to northern European and some Asian breeds”. *Livestock Science* 220 (2019). 57–66.
- Simonen, Seppo 1948: *Maatalouden historia. Kuvaus maatalouden teknisestä kehityksestä ja talonpoikaisväestön elämästä kautta aikojen*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo/ Helsinki.
- Simonen, Seppo 1949: *Lypsykarjatalousvaltainen maataloudellinen tuotantojärjestelmä Suomessa*. Helsinki.
- Simonen, Seppo 1950: *Suomen ayrshireyhdistyksen historia 1901–1950*. Suomen ayrshireyhdistys.
- Simonen, Seppo 1964: *Raiwaajia ja rakentajia. Suomen maatalouden historiaa*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Soini, Katariina 2007: ”Maatiaiseläinten monet arvot”. Teoksessa Karja, Miia & Lilja, Taina (toim.), *Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat*. Maa- ja eläintarviketalous 106. Maa- ja eläintarviketalouden tutkimuskeskus, Jokioinen. 17–40.
- Soininen, Arvo M. 1974: *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 96. SHS, Helsinki.
- Solala, Hilja 2017: ”Turvallinen suomenhevonen 1917–2017”. Teoksessa Lehtomäki, Kirsti (toim.), *Suomi turvassa 100 vuotta. Ajoneuvot suomalaisten turvana*. Mobilia, Kangasala. 69–75.
- Solala, Hilja 2020: ”Hevosvetoinen yhteiskunta. Hevososen taloudellinen merkitys Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa”. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Schuurman, Nora (toim.), *Kanssakulkijat. Monilajisten kohtaamisten jäljillä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1464. SKS, Helsinki. 256–282.
- Stenberg, H. 1967: ”Krönika över Artur Bärlund”. *Suomen eläinlääkärilehti* 73/1967. 3–12.
- Stenvall, Jari 1995: *Herrasmiestaidosta asiantuntijatietoon. Virkamiehistön asiantuntemuksen kehitys valtion keskushallinnossa*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 19. Hallintohistoriakomitea & Painatuskeskus, Helsinki.
- Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto 1987: ”Raittiusliike ja työväen järjestäytyminen”. Teoksessa Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki. 142–156.
- Sulkunen, Irma 1999: *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Hanki ja jää. Gaudeamus.
- Sulkunen, Irma 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 952. SKS, Helsinki.
- Sulkunen, Irma, Lähteenmäki, Maria & Korppi-Tommola, Aura 2006: *Naiset eduskunnassa. Suomen eduskunta 100 vuotta*. Osa 4. Edita Publishing Oy.
- Suodenjoki, Sami 2014a: ”Whistleblowing from Below. Finnish Rural Inhabitants’ Letters to the Imperial Power at the Turn of the Twentieth Century”. Teoksessa Edlund, Ann-Catrine, Edlund Lars-Erik, Haugen, Susanne (toim.), *Verneular Literacies – Past, Present and Future*. Northern studies monographs 3. Umeå University and Royal Skyttean Society, Umeå. 279–293.
- Suodenjoki, Sami 2014b: ”Ilmiänto valvonnan ilmapiiriin lietsojana routavuosien Suomessa”. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2014. 143–154.

- Suodenjoki, Sami 2016: ”Keisarille uskolliset soraäänet: Ilmiantajat kansallisen historiakuvan haastajina”. Teoksessa Sulkunen, Irma, Niemi, Marjaana & Katajala-Peltomaa, Sari (toim.), *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 271. SKS, Helsinki. 428–463.
- Svala, Catharina 1997: ”Hästen i jordbrukets omvandling”. Teoksessa Liljewall, Britt & Myrdal, Janken (toim.), *Arbetshästen under 200 år*. Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 10. Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Nordiska museet & Sveriges lantbruksuniversitet. 60–75.
- Swart, Sandra 2010: ””The World the horses Made”: A South African Case Study of Writing Animals into Social History”. *International Review of Social History* 55 2010. 241–263.
- Syrjämaa, Taina 2007: *Edistysen luvattu maailma. Edistysusko maailmannäyttelyissä 1851–1915*. Historiallisia tutkimuksia 234. SKS, Helsinki.
- Syrjämaa, Taina 2017a: ”Spectacles of Modern Companionship. Men, Dogs and Early Finnish Dog Shows”. Teoksessa Räsänen, Tuomas & Syrjämaa, Taina (toim.), *Shared Lives of Humans and Animals. Animal Agency in the Global North*. Routledge Human-Animal Studies Series. Routledge, Lontoo. 63–77.
- Syrjänen, Vesa E. 1968: *Tammelan Hipposyhdistys 1898–1968*. Forssa.
- Talaskivi, Soini 1990: *Suomalainen hevostkirja*. 2., tarkistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Tamminen, Sakari 2010: *Calculating life. Nation, Nature, and the Nativisation of Nonhuman Genetics*. Social psychological studies 24. Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, Helsinki.
- Tamminen, Tapio 2015: *Kansankodin pimeämpi puoli*. Atena.
- Tawaststjerna, Erik 1989: *Jean Sibelius I*. 2. uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Tenhunen, Saija & Salonpää, Tytti 2016: *Suomenhevostoriiden valinta geneettiseen pitkäaikaissäilytykseen*. Julkaisematon ammattikorkeakoulututkimuksen opinnäytetyö. Luonnonvara- ja ympäristöala, Maaseutuelinkeinojen koulutusohjelma. Savonia. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/109215/Tenhunen_Saija-Salonpaa_Tytti.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 3.7.2020.
- Teräs, Kari 2001: *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Bibliotheca historica 66. SKS, Helsinki.
- Theunissen, Bert 2008: ”Breeding Without Mendelism: Theory and Practice of Dairy Cattle Breeding in the Netherlands 1900–1950”. *Journal of the History of Biology* (2008) 41. 637–676.
- Theunissen, Bert 2012: ”Darwin and His Pigeons. The Analogy Between Artificial and Natural Selection Revisited”. *Journal of the History of Biology* (2012) 45. 179–212.
- Theunissen, Bert 2014a: ”Practical animal breeding as the key to an integrated view of genetics, eugenics and evolutionary theory: Arend L. Hagedoorn (1885–1953)”. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 46 (2014). 55–64.
- Theunissen, Bert 2014b: ”Purity or performance”. *Shells and pebbles, Interesting finds on the shores of the history of science*. <https://shellsandpebbles.wordpress.com/2014/05/04/purity-or-performance/#more-55>, luettu 22.9.2016.
- Thompson, F. M. L. 1976: ”Nineteenth-Century Horse Sense”. *The Economic History Review*. Second series, volume XXIX, No. 1 February 1976. 60–81.
- Thompson, F. M. L. (toim.) 1983: *Horses in European Economic History. A Preliminary Canter*. The British Agricultural History Society, Reading.

- Thorsen, Liv Emma, Rader, Karen A. & Dodd, Adam (toim.) 2013: *Animals on display. The creaturely in museums, zoos and natural history*. Animalibus: of animals and cultures vol. 3. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania.
- Thurtle, Phillip 2002: "Harnessing Heredity in Gilded Age America: Middle Class Mores and Industrial Breeding in a Cultural Context". *Journal of the History of Biology* (2002) 35. 43–78.
- Tiihonen, Seppo & Tiihonen, Paula 1984: *Suomen hallintohistoria*. 2., korjattu painos. Valtion koulutuskeskus, Helsinki.
- Tiihonen, Seppo 1995: "Hallintohistorian tutkimuksesta". Teoksessa Stenvall, Jari & Tiihonen, Seppo (toim.), *Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen*. Hallintotiede 1995 A 4. Hallintotieteen laitos, Tampereen yliopisto. 3–51.
- Tiihonen, Seppo 2009: "Suomalainen hallitsemismalli – juuret ja kehitys". Teoksessa Savolainen, Raimo (toim.), *Oma hallinto. Kansakuntaa rakentamassa 1809–2009*. Valtioneuvoston kanslia & Edita Publishing Oy. 10–37.
- Tiitinen, Seppo 2009: "Säätyvaltiopäivistä yksikamariseen eduskuntaan ja yhdentyvään Eurooppaan". Teoksessa Savolainen, Raimo (toim.), *Oma hallinto. Kansakuntaa rakentamassa 1809–2009*. Valtioneuvoston kanslia & Edita Publishing Oy. 122–153.
- Toivio (myöh. Solala), Hilja 2007: *Suomalaisen hevosrodun parhaaksi. Ruununorijärjestelmä Suomessa 1869–1893*. Pieniä Vihkosia nro 5. Suomen maatalousmuseo Sarka, Loimaa.
- Toivio (myöh. Solala), Hilja 2012: "Jalmari Meurman – suomalaisen hevosjalostuksen vaikuttaja". *Ympäristöhistoria Finnish Journal of Environmental History* 2/2012. 8–25.
- Toivio (myöh. Solala), Hilja 2013: "Pelloilta ja metsistä raviradoille. Hevosen muuttuva työ". Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.), *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena, Jyväskylä. 116–127.
- Toivio (myöh. Solala), Hilja 2014: "Risteytyksistä maataisrotuihin. Professori Victor Prosch ja kotieläinjalostuksen murros 1800-luvun jälkipuolella". Teoksessa *Eläimet, Lähde – Historiatieteellinen aikakauskirja 2014*. 96–122.
- Toivio (myöh. Solala), Hilja 2016: "Juhlakirja Suomen kansallishevosesta". *Maata ja taloutta – Näkökulmia maatalouden historiaan, Ennen ja nyt* 2/2016. <http://www.ennenjanyt.net/2016/05/juhlakirja-suomen-kansallishevosesta/>, luettu 20.9.2016.
- Tolonen, L. 1961: *Mikkelinläänin maanviljelysseura 1861–1961*. Mikkelin.
- Tommila, Päiviö 2003: "Tieteellistyvä tutkimus ja tiedepolitiikan alku (1809–1917)". Teoksessa Tommila, Päiviö & Korppi-Tommola, Aura, *Suomen tieteen vaiheet*. Yliopistopaino Kustannus/ Helsinki University Press & Tieteellisten seurain valtuuskunta. 39–60.
- Trow-Smith, Robert 1959: *A History of British Livestock Husbandry 1700–1900*. Routledge & Kegan Paul, Lontoo.
- Tuominen, Antero 2010: *Katovuosista biotalouteen 1860–2010. Maa- ja metsätalousministeriö 150 vuotta*. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Tuorlahti, V. 1943: *Mustiala 1840–1940. 100 vuotta maatalousopetusta*. Forssa.
- Tynkkynen, Vilho 1950: *Maatalouden edistämistyötä Itä-Hämeessä 1797–1947*. Hartolan maatalousseuran juhlijulkaisu. Hartolan maatalousseura.
- Unhola, Kaija 2014: *Elämää koiran kanssa. Suomalainen koiraharrastus ennen ja nyt*. Art House, Helsinki.
- Vainio, Aune 1945: "Jokiläänin torpparioloista". Teoksessa *Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museo-yhdistys Vuosikirja XIV 1945*. Forssa. 46–58.

- Vainio-Mattila, Ilkka 1969: *Extension Services as a Source of Farming Information*. Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 11. Helsinki.
- Walton, John R. 1986: "Pedigree and the National Cattle Herd". *Agricultural History Review* Volume 34, 1986. 149–170.
- Vanha-Similä, Maria 2007: "YKSL... KAKSI... AJA! Lounaishämäläistä raviurheilua ja hevoskasvatusta 1800-luvulta nykypäivään". *Lounais-Hämeen kotiseutu- ja museoyhdistys Vuosikirja 76 – 2002*. Forssa. 44–96.
- Vasara, Erkki 1987: *Suomen ratsastusurheilun historia*. Suomen Ratsastajainliitto, Helsinki.
- Westerlund, Lars 1985: *Hushållnings- och lantribruksällskapen i Finland åren 1797–1909 – plattformar i länen för samhällligt deltagande*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo akademi. Rättsvetenskapliga institutionen, Ser. A:215, MOF 17. Åbo.
- Vettenniemi, Erkki 2008: *Suomalaisen urheilun synty. Ravisportti 1800-luvulla ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin*. Historiallisia Tutkimuksia 237. SKS, Helsinki.
- Whetham, Edith H. 1979: "The Trade in Pedigree Livestock 1850–1910". *Agricultural History Review* Volume 27, 1979. 47–50.
- Whiston, Kate 2016: "The Ideal Animal: How Images of Animals and Animals Were Created". *H-Soz-Kult*. <http://www.hsozkult.de/conferencereport/id/tagungsberichte-6646>, luettu 22.9.2016.
- Wieland, Thomas 2006: "Scientific Theory and Agricultural Practice: Plant Breeding in Germany from the Late 19th to the Early 20th Century". *Journal of the History of Biology* (2006) 39. 309–343.
- Vihola, Teppo 1991: *Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Historiallisia Tutkimuksia 159. SHS, Helsinki.
- Vihola, Teppo 2004a: "Pärjääkö pienviljelys?". Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. SKS, Helsinki. 135–216.
- Vihola, Teppo 2004b: "Maatalouden rakennemuutos itsenäisessä Suomessa". Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. SKS, Helsinki. 330–418.
- Wiking-Faria, Pablo 2009: *Freden, friköpen och järnplogarna. Drivkrafter och förändringsprocesser under den agrara revolutionen i Halland 1700–1900*. Avhandling från Institutionen för Historiska studier. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Vilén, Timo 2013: *Ragnar Granitin Nobel-ura. Tutkimus tieteen palkinnoista ja palkintojen tietees-tä*. Historiallisia tutkimuksia 262. SKS, Helsinki.
- Vilkuna, Kustaa 1931: *Suomen vetohäristä*. Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys, Turku.
- Vilkuna, Kustaa 1958: "Suomalaisen hevosen historiaa". Teoksessa Kivikoski, Ella (toim.), *Suomen museo LXV 1958*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki. 74–96.
- Vuolanto, Ville 2007: "Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu". *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2007. 304–316.
- Wood, Roger J. & Orel, Vítězslav 2001: *Genetic Prehistory in Selective Breeding: a prelude to Mendel*. Oxford University Press, Oxford.
- Wood, Roger J. & Orel, Vítězslav 2005: "Scientific Breeding in Central Europe during the Early Nineteenth Century: Backroud to Mendel's Later Work". *Journal of the History of Biology* (2005) 38. 239–272.

- Wood, Roger J. 2007: "The Sheep Breeders' View of Heredity Before and After 1800". Teoksessa Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg (toim.): *Heredity Produced. At the Crossroads of Biology, Politics, and Culture, 1500–1870*. Transformations: Studies in the History of Science and Technology. The MIT Press, Cambridge/ Massachusetts & Lontoo/ Englanti. 229–250.
- Wykes, David L. 2004: "Robert Bakewell (1725–1795) of Dishley: farmer and livestock improver". *Agricultural History Review* Volume 52 I, 2004. 38–55.
- Zelinger, Amir 2019: "Race and animal-breeding: a hybridized historiography". *History and Theory* 58, no. 3 (September 2019). 360–384.
- Östman, Ann-Catrin 2004: "Mekanismoinnin ensimmäinen aalto". Teoksessa Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:2. SKS, Helsinki. 19–76.

Esitelmät

- Bläuer, Auli & Solala, Hilja 2019: "Naapurista lainaamassa. Kulttuurikontaktit karjanhoidon kehittäjänä Itämeren pohjoisosassa esihistoriallisena ja historiallisena aikana (BoNe SA 286499)" -projektiesittely. *1500- ja 1600-lukujen tutkimuksen päivät*, Turku 24.1.2019.
- Brassley, Paul & Godley, Andrew 2015: "The rise of agribusiness in the second half of the 20th century" -paneeli. *Rural history 2015* -konferenssi, Girona. <http://www.ruralhistory2015.org/panel2.html>, luettu 16.5.2017.
- Fernández Prieto, L., Soto Fernandez, D., Cabo Villeverde, M. & Lanero Táboas, D. 2013: "Diffusion of Agricultural Science and Technologies. Innovation in Galicia (Spain), 1880–1940". *Rural History 2013* -konferenssi, Bern. http://www.ruralhistory2013.org/papers/9.7.3._Prieto.pdf, luettu 11.10.2016.
- Heitholt, Ulrike 2015: "'Das deutsche Rind' – National Identity and the Touring Exhibitions of the D.L.G. (1887–1914)". *Rural History 2015* -konferenssi, Girona. http://www.ruralhistory2015.org/doc/papers/Panel_44_Heitholt.pdf, luettu 22.9.2016.
- Heitholt, Ulrike 2016: "Ideal Bodies – Measuring Cattle at the End of the 19th Century". *The Ideal Animal* -konferenssi, Witzenhausen 2.6.2016.
- Jonasson, Maren 2015: "Finns, Swedes and Danes visiting agricultural meetings and fairs in neighboring Nordic countries ca. 1845–1860". *Rural History 2015* -konferenssi, Girona. http://www.ruralhistory2015.org/doc/papers/Panel_23_Jonasson.pdf, luettu 9.3.2017.
- Kalliokulju, Satu & Palviainen, Jarmo 2006: "Miten massamarkkina syntyy?". http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/s2006/teoriat/esitykset/IHTESEM06_Kalliokulju_Palviainen_diffuusio_311006.pdf, luettu 19.9.2016.
- Knapp, Neal 2015: "Transforming the Political Bodies of Livestock: Anglo-American Livestock Expositions". *Rural History 2015* -konferenssi, Girona. http://www.ruralhistory2015.org/doc/papers/Panel_44_Knapp.pdf, luettu 22.9.2016.
- Krischke, Diana 2016: "Horse breeding history with focus on baroque times". *The Ideal Animal* -konferenssi, Witzenhausen 2.6.2016.
- Lampe, Markus & Sharp, Paul 2015: "Accounting for the Evolution of the Danish Dairy Industry: Bookkeeping, recordkeeping and the development of comparative advantage". *Rural History 2015* -konferenssi, Girona. http://www.ruralhistory2015.org/doc/papers/Panel_42_Lampe-Sharp.pdf, luettu 16.5.2017.

- Segers, Yves 2013a: ”9.7. Knowledge networks in rural Europe, 1700–2000. Part I” -paneeli. *Rural history 2013* -konferenssi, Bern. http://www.ruralhistory2013.org/panels/RuralHistory2013_Panel_9.7.pdf, luettu 8.10.2016.
- Segers, Yves 2013b: ”10.1. Knowledge networks in rural Europe, 1700–2000. Part II” -paneeli. *Rural history 2013* -konferenssi, Bern. http://www.ruralhistory2013.org/panels/RuralHistory2013_Panel_10.1.pdf, luettu 8.10.2016.
- Segers, Yves & van Molle, Leen 2013: ”Knowledge networks in rural Europe: theories, concepts and historiographies”. *Rural History 2013* -konferenssi, Bern 21.8.2013.
- Syrjämaa, Taina 2017b: ”Edistysusko ja toislajisuus – ihmisiä ja eläimiä 1800-luvun näyttelymediassa”. *Historiantutkimuksen päivät*, Turku 20.10.2017.

Haastattelut ja henkilökohtaiset tiedonannot

- Atso Pajumaan haastattelu 5.11.2010, Kangasala. Haastattelija Hilja Toivio (myöh. Solala). Tallenne tekijän hallussa.
- Hannu Huvisen henkilökohtainen tiedonanto 19.1.2017. Sähköposti tekijän hallussa.

Muut sähköiset julkaisut

- ”Call for Papers: The Ideal Animal - How images of Animals and Animals Were Created (1800–2000)”, <http://www.ruralhistory.eu/newsletter/2016/rhn-2016-009>, luettu 10.2.2016.
- Etelä-Karjalan museo, ”Suomen Rakuunarykmentti”, Hei Hoplaa! -verkkonäyttely, <http://www3.lappeenranta.fi/museot/verkkonayttelyt/heihoplaa/index.html>, luettu 28.10.2017.
- Helsingin yliopisto, ”Biologisen kulttuuriperinnön monitieteiset tutkimusstrategiat/ Tutkimus”, <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/biologisen-kulttuuriperinnon-monitieteiset-tutkimusstrategiat/tutkimus>, luettu 4.10.2019.
- Häme-Wiki, ”Matkun kartano (Kreivilä)”, http://www.hamewiki.fi/wiki/Matkun_kartano_%28Kreivil%C3%A4%29, luettu 3.3.2016.
- ”Kaksi hevosta haudattiin oudolla tavalla 66 vuotta sitten – nyt arkeologit yrittävät selvittää, mitä oikein tapahtui”, Yle uutiset 12.8.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10918698>, luettu 4.10.2019.
- Kansallisarkisto, ”Autonomian ajan viranomaiset”, *Arkistojen portti*, http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Autonomian_ajan_viranomaiset#Asutustarkastaja, luettu 7.2.2014.
- Kansallisarkisto, ”Kansakouluntarkastajat”, *Arkistojen portti*, <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kansakouluntarkastajat>, luettu 7.2.2014.
- Luke, ”Eläingenivarat”, <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/geenivarat/elaingeenivarat/>, luettu 18.10.2019.
- Luke, ”Kansainväliset sopimukset”, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Elaingeenivarat/sailytyksenperusteet/sopimukset>, luettu 5.10.2016.
- Luke, ”Suomenhevoselle avataan oma geenipankki”, <https://www.luke.fi/uutiset/suomenhevoselle-avataan-oma-geenipankki/>, luettu 9.10.2019.
- Luke, ”Tervetuloa Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman kotisivuille!”, <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Elaingeenivarat>, luettu 5.10.2016.
- MTT, ”Kotieläinten varhainen historia Suomessa”, https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/finnARCH/historia_termit_esite_nettiin.pdf, luettu 5.10.2016.

- NordGen, ”3MC – Pohjoiset tunturikarjat. Kulttuuriperintö ja geenivarat”, <https://www.nordgen.org/fi/projekts/3mc-pohjoiset-tunturikarjat-kulttuuriperinto-ja-geenivarat-traditional-transboundary-mountain-cattle-breeds-in-nordic-their-culture-heritage-and-genetic-resources/>, luettu 17.4.2021.
- NordGen, ”Rodut ja kantakirjat”, <http://www.nordgen.org/index.php/fin/content/view/full/1862>, luettu 4.10.2016.
- Poplar Lane Press, ”Ontario’s Cattle Kingdom (2001)”, <http://www.poplarlane.net/books/animals-and-culture-series/ontarios-cattle-kingdom-2001/>, luettu 22.9.2016.
- Suomen Hippos ry, ”Liput salkoon suomenhevosen päivänä 6.9.”, http://www.hippos.fi/hippos/muut/uutisarkisto/ajankohtaista_-_arkisto/liput_salkoon_suomenhevosen_paivana_6.9..11047.news, luettu 28.9.2017.
- Suomen Hippos ry, ”Tervetuloa Heppa-järjestelmään”, <https://heppa.hippos.fi/heppa/app>, luettu 24.10.2017.
- Turun yliopisto, ”Eläinten toimijuus yhteiskunnassa”, <http://animalagency.utu.fi/fi/>, luettu 7.12.2017.
- Universität Kassel, ”Tier–Mensch–Gesellschaft”, <https://www.uni-kassel.de/projekte/tier-mensch-gesellschaft-ansatze-einer-interdisziplinaeren-tierforschung/startseite.html>, luettu 22.9.2016.
- Universiteit Utrecht, ”Staff Science”, <http://www.uu.nl/staff/SFvanderLaan>, luettu 22.9.2016.
- Universiteit Utrecht, ”Staff Science”, <http://www.uu.nl/staff/JJOldenburger/o>, luettu 22.9.2016.
- Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen seura, ”Seura”, <https://elaintutkimus.wordpress.com/>, luettu 28.11.2017.

Liite 1

Tilastotietoja hevoscannasta Suomessa

Hevosten lukumäärä lääneittäin Suomessa vuosina 1893, 1899 ja 1907.

Lääni	1893		1899		1907	
	Hevoset	Varsat	Hevoset	Varsat	Hevoset	Varsat
Uudenmaan lääni	27995	3137	27770	3302	27669	4035
Turun ja Porin lääni	49235	2992	50589	4189	53392	5497
Hämeen lääni	35845	4620	36022	4803	37449	6012
Viipurin lääni	36520	4102	43292	4914	44860	6553
Mikkelin lääni	20609	3469	21345	3116	22285	3742
Kuopion lääni	26986	4855	27311	5160	28297	5682
Vaasan lääni	43634	4321	45309	5935	47821	7559
Oulun lääni	21096	1757	23218	2211	24528	2436
Yhteensä	261920	29253	274856	33630	286301	41516

Lähde: SVT II:7, 36; SVT II:8, 29; STV 1909, 102.

Hevosten lukumäärä sekä niiden keskilukumäärä väkilukuun ja tiluslaajuuteen suhteutettuna lääneittäin Suomessa vuonna 1895.

Lääni	Hevoset	Varsat	Hevosia/ 1000 henkeä	Hevosia/ 1000 hehtaaria koko tiluslaajuudesta
Uudenmaan lääni	28501	2943	119	28
Turun ja Porin lääni	50467	3575	129	23
Hämeen lääni	36248	4754	149	23
Viipurin lääni	39230	4145	114	14
Mikkelin lääni	21561	3387	135	14
Kuopion lääni	27806	4737	108	9
Vaasan lääni	45654	4450	115	13
Oulun lääni	21657	1535	89	1,5
Yhteensä	271124	29526	119	9

Lähde: SVT II:7, 37, 44–45.

Kolme vuotta vanhempien hevosten jakautuminen oriisiin, tammoihin ja ruuniin sekä tammojen lukumäärä oriisiin suhteutettuna lääneittäin Suomessa vuonna 1908.¹⁶⁸⁶

Lääni	Oriit	Tammat	Ruunat	Yhteensä	Tammat/ 100 oria
Uudenmaan lääni	596	14351	13869	28816	2408
Turun ja Porin lääni	1220	26753	22680	50653	2193
Hämeen lääni	1008	19420	14761	35189	1927
Viipurin lääni	811	24048	20170	45029	2965
Mikkelin lääni	580	12484	8239	21303	2152
Kuopion lääni	1229	16203	10400	27832	1318
Vaasan lääni	1526	24526	21977	48029	1607
Oulun lääni	1524	11625	11409	24558	763
Yhteensä	8494	149410	123505	281409	1759

Lähde: SVT III:3, 28–29.

¹⁶⁸⁶ Vuonna 1908 hevosten tilastointitapa muuttui. Täysikasvuisten hevosten ikäraja rajattiin kolme vuotta vanhempiin hevosiin. Aiemmin ikärajaa ei ollut tarkoin rajattu, ja muista hevosista oli erotettu vain ”varsat”. Lisäksi vuoden 1908 tilastoon ei otettu mukaan hevosten lukumäärää kaupungeissa. SVT III:3, 28–29.

Liite 2

Tutkimuksessa mainitut hevosten värit ja merkit

Väri	Selitys (nykymääritysten mukaan)
Hallakko	Runko haalistunut, pää tumma, jalat jokseenkin tummat, harja kaksivärinen (vaalea reunoilta, tumma keskeltä), hännäntyvässä ja hännän päällimmäisessä kerroksessa vaaleita jouhia sekä selässä siima eli perusväriä tummempi juova.
Kimo	Peitinkarva täysin tai lähes täysin valkoinen, kun perusväriin sekoittunut valkoisia karvoja.
Kirjava	Pohjavärin päällä valkoisia alueita.
Musta	Peitinkarva ja jouhet mustat.
Papumus	Tummemmista tai vaaleammista karvoista muodostuneita ympyröitä.
Piirto	Valkoinen juova otsasta kuonoon (korkeintaan 3 cm:ä leveä).
Päistärökkö	Pää sekä usein myös jouhet, kaula ja etuosa tummat, mutta runko ja takaosa sekakarvaiset.
Rautias	Peitinkarva ruskea. Jouhet tavallisesti samanväriset kuin peitinkarva, mutta ne voivat myös vaihdella valkoisista lähes mustiksi.
Ruunikko	Peitinkarva ruskea. Jalat, korvanreunat ja jouhet tavallisesti mustat.
Sukka	Valkoinen alue jalassa.
Tähti	Valkoinen täplä otsassa.
Voikko	Peitinkarva vaaleankellertävä, voinkeltainen. Jouhet kellertävät, valkoiset tai harmaat.

Lähde: Perttunen 2007, 108–118; Thuneberg-Selonen 2005.

